

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА И СПОРТА

Мр Кристина Пантелић Бабић

**СОКОЛСКИ ПОКРЕТ У ХЕРЦЕГОВИНИ ОД
1893. ДО 6. АПРИЛА 1941. ГОДИНЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Бања Лука, 2018.

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

MSc Kristina Pantelić Babić

**SOKOL MOVEMENT IN HERZEGOVINA FROM
1893 TO APRIL 6th 1941**

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2018.

Информације о ментору и докторској дисертацији

Ментор: др Петар Павловић, редовни професор, Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта, ужа научна област Теорија, методика и методологија у физичком васпитању и спорту.

Наслов докторске дисертације: Соколски покрет у Херцеговини од 1893. до 6. априла 1941. године

Резиме: Соколски покрет настао је на простору Чешке идејом Мирослава Тирша давне 1862. године и било је потребно пуних 40 година да се јаве прве иницијативе за оснивањем соколских друштава на простору Херцеговине. Од тог времена па све до почетка Другог светског рата на простору Краљевине Југославије, соколство је дало немерљив допринос развоју Херцеговине и њених становника, а посебно развоју херцеговачког села, развоју физичке културе и појединих модерних спортских дисциплина на том простору. Чланови соколских друштава дали су такође свој допринос ослобођењу Херцеговине у Првом светском рату, након чега су наставили радити и остваривати заједничке соколске циљеве у саставу југословенског и свесловенског соколства. Путем историјског метода и на основу доступних извора у раду је истражен и приказан развој и значај соколског покрета у Херцеговини за одређене видове националног, спортског, друштвеног, културног и просветног живота у два периода - *од његових првих иницијатива до краја Првог светског рата и ослобођења Херцеговине, и од ослобођења 1918. године до 6. априла 1941. године*, са циљем да се једна веома значајна и недовољно истражена област истражи, отргне од заборава и прикаже заинтересованим читаоцима. Поред тога, отворила су се и нова питања која заслужују пажњу аутора у наредном истраживачком раду.

Кључне речи: соколство, жупа, друштво, чета, оснивање, слет, такмичење, утакмице, спортске дисциплине.

Научна област: Друштвене науке.

Научно поље: физички тренинг, моторичко учење, спорт.

Класификациона ознака: S273

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: CC BY-NC-SA (Ауторство – некомерцијално - делити под истим условима)

Information about mentor and doctoral dissertation

Mentor: PhD Petar D. Pavlović, full professor, University of Banja Luka, Faculty of Physical education and Sport, department of Theory, methodics and methodology of physical education and sports

Title of doctoral dissertation: Sokol movement in Herzegovina from 1893 to April 6th 1941

Summary: Sokol movement was created in Czech lands in 1862 by the idea of Miroslav Tyrš, and it took 40 years for the first initiatives for establishment of soko societies in the territory of Herzegovina to appear. From that time to the beginning of the Second World War in the territory of the Kingdom of Yugoslavia, the Sokolism gave an immeasurable contribution to the development of Herzegovina and its inhabitants, in particular the development of the Herzegovina village, the development of physical culture and certain modern sports disciplines in that area as well. The members of the Soko Societies had also contributed to the liberation of Herzegovina in the First World War, after which they continued to work and accomplish the common Sokol objectives within the Yugoslav and Slavic Sokolism. Using the historical method and being based on the available sources, the development and significance of the Sokol movement in Herzegovina for certain aspects of national, sports, social, cultural and educational life, divided in two periods - *from its first initiatives to the end of the First World War and liberation of Herzegovina* and *from the liberation in 1918 to April 6th 1941* was researched and presented in this dissertation, with the aim of researching and taking one very significant and insufficiently researched area away from oblivion and presenting it to interested readers. In addition, new issues that deserve author's attention have emerged and will be explored in the following period.

Key words: Sokolism, Parish (Union), society, troop, establishment, Slet, competition, game, sport discipline.

Scientific area: Social sciences

Scientific field: Physical training, motorial learning, sports

Classification code: S273

Type of Creative Commons licence: CC BY-NC-SA (Attribution – NonCommercial – ShareAlike)

„Само неуки и неразумни људи могу да сматрају да је прошлост мртва и непролазним зидом заувек одвојена од садашњице.

Истина је напротив да је све оно што је некад човек мислио и осећао и радио нераскидиво уткано у оно што ми данас мислимо, осећамо и радимо.

Уносећи светлост научне истине у догађаје прошлости значи служити садашњости.“

Иво Андрић

СКРАЋЕНИЦЕ

АНУРС – Академија наука и умјетности Републике Српске

МСД – Муслиманско соколско друштво

СГД – Српско гимнастичко друштво

СД – Соколско друштво

СЖ – Соколска жупа

СКЈ – Соко Краљевине Југославије

СКСХС – Соко Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

СПКД – Српско просветно-културно друштво

СПП – Соколска Петрова петолетка

ССД – Српско соколско друштво

ССЖ – Српска соколска жупа

ССЖБХ – Српска соколска жупа босанскохерцеговачка

ССЖФ – Српска соколска жупа фрушкогорска

ССКЈ – Савез сокола Краљевине Југославије

ССКСХС – Савез сокола Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

ССЧ – Сеоска соколска чета

СХСД – Савез хрватских соколских друштава

СЧ – Соколска чета

ХСД – Хрватско соколско друштво

ЧОС – Чешка општина соколска

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА.....	5
3. ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА.....	6
4. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА.....	8
5. ХИПОТЕЗЕ.....	18
6. МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА.....	19
7. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА.....	20
7.1 СОКОЛСТВО У ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1893. ДО 1918. ГОДИНЕ.....	21
7.1.1 Друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Херцеговини и Босни од 1878. до 1918. године.....	21
7.1.2 Српско соколство.....	26
7.1.2.1 Почеди српског соколства у Херцеговини.....	27
7.1.2.2 Српска соколска друштва.....	35
7.1.2.2.1 Српско соколско друштво Билећа.....	35
7.1.2.2.2 Српско соколско друштво Вишеград.....	36
7.1.2.2.3 Српско соколско друштво Гацко.....	36
7.1.2.2.4 Српско соколско друштво „Душан Силни“ Дубровник.....	38
7.1.2.2.5 Српско соколско друштво Калиновик.....	42
7.1.2.2.6 Српско соколско друштво Коњиц.....	42
7.1.2.2.7 Српско соколско друштво Ливно.....	42
7.1.2.2.8 Српско соколско друштво Љубиње.....	43
7.1.2.2.9 Српско соколско друштво Љубушки.....	51
7.1.2.2.10 Српско соколско друштво Мостар.....	52
7.1.2.2.11 Српско соколско друштво Невесиње.....	73
7.1.2.2.12 Српско соколско друштво Столац.....	78
7.1.2.2.13 Српско соколско друштво Тасовчићи.....	79
7.1.2.2.14 Српско соколско друштво Требиње.....	79
7.1.2.2.15 Српско соколско друштво Чапљина.....	94
7.1.2.2.16 Хронолошки преглед оснивања српских соколских друштава у Херцеговини.....	98
7.1.2.2.17 Учесће српских сокола из Херцеговине у раду соколских органа, на соколским слетовима и другим манифестацијама.....	98
7.1.2.2.18 Школовање и усавршавање српских сокола из Херцеговине.....	105
7.1.2.3 Српски соколи из Херцеговине на Бањалучком процесу.....	106
7.1.2.3.1 Коста Гњатић.....	112

7.1.2.3.2	Васиљ Грђић.....	115
7.1.2.3.3	Алекса Јакшић.....	120
7.1.2.3.4	Чедомир Милић	121
7.1.2.3.5	Мирко Томовић.....	122
7.1.3	Хрватско соколство	128
7.1.3.1	Хрватско соколско друштво Коњиц	128
7.1.3.2	Хрватско соколско друштво Ливно	129
7.1.3.3	Хрватско соколско друштво Љубушки	129
7.1.3.4	Хрватско соколско друштво Мостар	130
7.1.3.5	Хрватско соколско друштво Прозор.....	136
7.1.3.6	Хрватско соколско друштво Требиње	137
7.1.3.7	Хрватско соколско друштво Чапљина.....	138
7.1.3.8	Хронолошки преглед оснивања хрватских соколских друштава у Херцеговини	139
7.1.3.9	Учешће хрватских сокола из Херцеговине на Првом слету хрватске соколске жупе Тврткове	140
7.1.4	Муслиманско соколство	141
7.1.4.1	Муслиманско соколско друштво Билећа	142
7.1.4.2	Муслиманско соколско друштво Коњиц.....	142
7.1.4.3	Муслиманско соколско друштво Љубиње	144
7.1.4.4	Муслиманско соколско друштво Мостар.....	146
7.1.4.5	Муслиманско соколско друштво Невесиње.....	152
7.1.4.6	Муслиманско соколско друштво Столац	152
7.1.4.7	Муслиманско соколско друштво Требиње	153
7.1.4.8	Муслиманско соколско друштво Чапљина.....	153
7.1.4.9	Хронолошки прегледа оснивања муслиманских соколских друштава у Херцеговини	154
7.2	СОКОЛСТВО У ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1918. ДО 6. АПРИЛА 1941. ГОДИНЕ.....	155
7.2.1	Друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Херцеговини у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године: Краљевина Југославија).....	155
7.2.2	Соколство од 1918. године до 6. априла 1941. године.....	159
7.2.2.1	Уједињење сокола и формирање соколских жупа у Краљевини СХС	159
7.2.2.2	Формирање Соколске жупе Мостар	166
7.2.2.2.1	Активности Соколске жупе Мостар	171
7.2.2.2.1.1	Скупштине жупе.....	171
7.2.2.2.1.2	Конференција ССКЈ о соколском раду на селу	190
7.2.2.2.1.3	Први сабор соколских чета жупе Мостар	196

7.2.2.2.1.4	Међужупски састанци.....	220
7.2.2.2.1.5	Школовање и усавршавање херцеговачких сокола.....	226
7.2.2.2.1.6	Такмичења.....	236
7.2.2.2.1.7	Жупски зборови.....	244
7.2.2.2.1.8	Издавачка и списатељска делатност.....	247
7.2.2.2.1.9	Учешће на слетовима и у раду соколских органа.....	254
7.2.2.2.1.10	Сарадња мостарске жупе са другим жупама и организацијама.....	258
7.2.2.2.1.11	Соколска Петрова петолетка (СПП).....	263
7.2.2.2.1.12	Остале активности жупе.....	281
7.2.2.2.1.13	Извештаји о раду жупе Мостар.....	294
7.2.2.3	Соколска друштва мостарске Жупе.....	304
7.2.2.3.1	Соколско друштво Автовац.....	309
7.2.2.3.1.1	Соколске чете СД Автовац.....	313
7.2.2.3.2	Соколско друштво Билећа.....	314
7.2.2.3.2.1	Соколске чете СД Билећа.....	317
7.2.2.3.3	Соколско друштво Блато (на Корчули).....	326
7.2.2.3.3.1	Соколске чете СД Блато (на Корчули).....	331
7.2.2.3.4	Соколско друштво Вела Лука.....	332
7.2.2.3.5	Соколско друштво Вргорац.....	333
7.2.2.3.5.1	Соколске чете СД Вргорац.....	333
7.2.2.3.6	Соколско друштво Гацко.....	333
7.2.2.3.6.1	Соколске чете СД Гацко.....	342
7.2.2.3.7	Соколско друштво Дубровник.....	354
7.2.2.3.7.1	Соколске чете СД Дубровник.....	361
7.2.2.3.8	Соколско друштво Жрново.....	370
7.2.2.3.9	Соколско друштво Имотски.....	372
7.2.2.3.9.1	Соколске чете СД Имотски.....	374
7.2.2.3.10	Соколско друштво Јањина.....	381
7.2.2.3.10.1	Соколске чете СД Јањина.....	381
7.2.2.3.11	Соколско друштво Коњиц.....	381
7.2.2.3.11.1	Соколске чете СД Коњиц.....	386
7.2.2.3.12	Соколско друштво Корчула.....	393
7.2.2.3.12.1	Соколске чете СД Корчула.....	397
7.2.2.3.13	Соколско друштво Ловрећ.....	400
7.2.2.3.14	Соколско друштво Љубиње.....	400
7.2.2.3.14.1	Соколске чете СД Љубиње.....	400
7.2.2.3.15	Соколско друштво Љубушки.....	405

7.2.2.3.15.1	Соколске чете СД Љубушки.....	406
7.2.2.3.16	Соколско друштво Метковић.....	407
7.2.2.3.16.1	Соколске чете СД Метковић.....	412
7.2.2.3.17	Соколско друштво Мостар.....	413
7.2.2.3.17.1	Соколске чете СД Мостар.....	419
7.2.2.3.18	Соколско друштво Невесиње.....	434
7.2.2.3.18.1	Соколске чете СД Невесиње.....	441
7.2.2.3.19	Соколско друштво Опuzен.....	453
7.2.2.3.20	Соколско друштво Оребић.....	453
7.2.2.3.21	Соколско друштво Оскорушно.....	453
7.2.2.3.22	Соколско друштво Потомје.....	454
7.2.2.3.23	Соколско друштво Прозор.....	454
7.2.2.3.24	Соколско друштво Столац.....	454
7.2.2.3.24.1	Соколске чете СД Столац.....	456
7.2.2.3.25	Соколско друштво Стон.....	460
7.2.2.3.25.1	Соколске чете СД Стон.....	460
7.2.2.3.26	Соколско друштво Томиславград.....	460
7.2.2.3.26.1	Соколске чете СД Томиславград.....	461
7.2.2.3.27	Соколско друштво Требиње.....	461
7.2.2.3.27.1	Соколске чете СД Требиње.....	475
7.2.2.3.28	Соколско друштво Трпањ.....	484
7.2.2.3.29	Соколско друштво Цавтат.....	485
7.2.2.3.30	Соколско друштво Чапљина.....	486
7.2.2.3.30.1	Соколске чете СД Чапљина.....	491
7.3	СОКОЛСТВО И СПОРТ.....	495
7.4	ПОЕЗИЈА ХЕРЦЕГОВАЧКИХ СОКОЛА.....	502
7.4.1	Херцеговачки соколи и соколице песници.....	505
8.	ЗАКЉУЧАК.....	513
9.	ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА.....	520

1. УВОД

*„Читајте своју историју како ваља, и
видећете сав је закон Божији урезан у њој.“*

Св. Николај Жички

Соколски покрет настао је у Чешкој у другој половини 19. века, тачније 1862. године, када је формирано „Гимнастичко друштво прашко“. Идејни творац и „отац“ чешког сокола био је доктор филозофије Мирослав Тирш, са идејом о физичком и духовном оснаживању чешког народа у борби за националну слободу. Две године после оснивања „Гимнастичког друштва прашко“, 1864, на предлог професора Емануела Тонера, који је био инспирисан српском јуначком поезијом у којој птица соко симболизује снагу, храброст, слободољубље и племенитост, добило назив „Сокол“. Тирш и његови сарадници и истомисљеници су управо хтели да чланови њиховог друштва имају напред наведене особине. Основни циљ Тиршовог соколског система телесног вежбања је био да се путем вежбања развија и душа, и тело, и морал, и национална свест чешког народа ради ослобођења од окупације.¹

Оснивањем тог првог друштва, соколство се шири и на остале словенске земље, као и на оне где су живели словенски народи (Француска, САД). Тако се соколство појављује и на нашим просторима. На иницијативу др Лазе Поповића, у Сремским Карловцима је 19. јануара 1904. године одржана оснивачка скупштина Првог српског соколског друштва. Аустроугарска влада је одобрила правила друштва 24. марта 1904. године, од када и званично почиње његов рад, и одмах након оснивања Првог српског соколског друштва у Сремским Карловцима, почињу да се оснивају друштва и у другим местима. До 29. октобра 1905. године, у Срему и једном делу Славоније постојало је шест друштава. Представници тих друштава су 29. октобра 1905. године одржали састанак ради формирања Српске соколске жупе² фрушкогорске (ССЖФ), са седиштем у Сремским Карловцима, која би имала за циљ обједињавање рада свих српских соколских друштава на том подручју. Након оснивања Првог српског соколског друштва и Прве српске соколске жупе фрушкогорске, та идеја је у потпуности проширена на све територије под аустроугарском окупацијом.

---

¹ Стефан Илић - Слађана Мијатовић: *Историја физичке културе*, 3. измењено и допуњено изд., „D.T.A. TRADE“, Београд, 2006.

² Жупа је представљала савез свих соколских друштава на одређеној територији.

Прве иницијативе за оснивањем српског сокола у Херцеговини јавиле су се 1893. године од групе Срба из Фоче предвођених Ристом Јеремићем, али тадашње аустроугарске власти нису дозволиле формирање једног друштва са српским предзнаком.

Након одбијања од стране Земаљске владе за оснивање српског соколског друштва у Фочи, иста група Срба поднела је молбу за формирање антиалкохоличарског друштва „Побратимство“ чије је оснивање одобрено 23. јуна 1899. године. Иако су називана антиалкохоличарска и у програму рада имала су борбу против алкохола, њихов главни циљ био је ништа другачији него циљ претходно осмишљених српских соколских друштава, а то је подизање и јачање националне свести српског народа за ослобођење од окупационих власти. Ово „Побратимство“ у Фочи је 1910. године пререгистровано у „Српски соко“.³

У Мостару се почетком 20. века, уз мало повољније економске и политичке прилике, 1904. године оснива прво Српско гимнастичко друштво „Обилић“. Након те године настављају да се формирају гимнастичка друштва. У Сарајеву 1905. године оснива се Српско гимнастичко друштво „Душан Силни“, са истим називом друштво се оснива у Бихаћу 1907. године, а још једно Српско гимнастичко друштво „Обилић“ оснива се 1910. године у Бијељини. Уз сталне полемике око назива друштава које су их пратиле од самог оснивања, сарајевски „Душан Силни“ од 1909. године постаје Српско гимнастичко друштво „Српски соко“ у Сарајеву. Управо од тог сарајевског „Српског сокола“, тачније његовог пројугословенски оријентисаног старешине Војислава Бесаровића, потиче иницијатива за оснивање Српске соколске жупе босанскохерцеговачке. На састанку одржаном 26. јула 1909. године у Сарајеву формирана је једна српска жупа за Босну и Херцеговину и донесена је одлука да заједничко име свих српских гимнастичких друштава буде „Српски соко“.⁴ Рад херцеговачких сокола и соколства у периоду аустроугарске окупације био је усмерен у неколико праваца: на организацију и учешће на соколским слетовима како у Босни и Херцеговини, тако и у другим словенским државама; на школовање и усавршавање соколског кадра; на учешће у раду органа српског, и свесловенског соколства; на контакте и сталне преписке са великим интелектуалцима и духовницима тог времена; и слично. Међутим, након атентата на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда 1914. године, сва српска соколска друштва и жупа босанскохерцеговачка бивају распуштени, а њихова имовина конфискована. Тек по завршетку Првог светског рата почиње период југословенског соколства када српски соко прихвата југословенску идеју и тако наставља свој активан рад.

³ Петар Д. Павловић, *Српски Соко*, Витешка организација Српски Соко, Српско Сарајево, 1999.

⁴ Петар Д. Павловић, *Српски Соко*, Витешка организација Српски Соко, Српско Сарајево, 1999.

На првом соколском сабору Срба, Хрвата и Словенаца, одржаном крајем јуна 1919. године у Новом Саду, предложено је да се рад сокола организује по жупама, којих је по тадашњем предлогу требало да буде укупно 33. Међу њима налазила се и жупа мостарска која је обухватала простор Херцеговине са дубровачким и корчуланским котаром, као и делом Црне Горе све до кланца Дуге.⁵ На тај начин почиње значајан период за развој соколства на простору целе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија), а посебно на простору Херцеговине. Соколска жупа у Мостару свој рад је почела крајем 1919. и почетком 1920. године, а највећи део енергије и пажње усмеравао је на рад на селу, у којима је оснивала сеоске соколске чете, које су биле јединствене како на простору Херцеговине, тако и у соколству уопште. Организација жупе базирала се на соколским друштвима, а испод њих сеоским соколским четима, којих је према подацима из 1933. године, само на том простору било 120.⁶ Жупа је просвећивање села и народа Херцеговине чинила путем просветног рада; уранака, јавних часова, вежби и других облика соколског рада; пропагандног материјала; редовне кореспонденције, преписке, писама, расписа и слично; путем попуњавања соколских библиотека; рада на борби против алкохолизма; путем разних предавања, курсева и приредби; такмичења; издавања разне соколске литературе и слично. Године 1935. Соколска жупа у Мостару почела је са издавањем листа *Књига за соколско село* који се бавио разним темама из соколства, али и других области битних за живот и рад села и сељака. Лист је излазио непрекидно до 1941. године.⁷ У овом периоду рад херцеговачких сокола био је усмерен на организацију соколских жупа и на њихов развој (посебно на развој мостарске соколске жупе); на стално школовање и усавршавање соколског кадра; на сарадњу са осталим соколским али и другим организацијама; на развој херцеговачког села; на организовању жупских соколских слетова као и на учешћу на слетовима и манифестацијама других организација (соколских, просветно-културних, и сл.); на даљем одржавању контаката са најзначајнијим људима тог времена; на прикупљању и објављивању соколске мисли и поезије; и слично. Можемо са сигурношћу рећи да је период Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија)

---

⁵ Кристина М. Пантелић Бабић: *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, необјављена магистарска теза, Факултет физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2013, стр. 67 – 69.

⁶ *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа, Мостар, (штампано у штампарији „Босанска Пошта“ у Сарајеву), 1934.

⁷ Часопис, односно соколски лист *Књига за соколско село* је, према подацима Народне и универзитетске библиотеке Србије, излазио у периоду 1935 – 1941. године. У њиховој архиви, међутим, нисмо успели пронаћи ниједан број из 1941. године.

био један од најплодоноснијих и најбољих периода развоја соколства на просторима целе тадашње државе, а посебно на простору Херцеговине.

Нажалост тај рад је прекинут почетком Другог светског рата, након кога није дозвољено обнављање сокола, а његову имовину преузима Друштво за телесно вежбање „Партизан“.⁸

---

⁸ Петар Павловић: *Српски Соко*, Витешка организација Српски Соко, Српско Сарајево, 1999.

2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Многи догађаји битни за историју физичке културе у одређеном друштву и у одређеном времену падају у заборав, па се намеће потреба да се то забележи како би се трајно сачувало.

С обзиром да је предмет овог истраживања: соколски покрет у Херцеговини, од његовог настанка на тим просторима па све до 6. априла 1941. године, широк, разноврстан, богат, неистражен и да је имао своје одређено место у склопу друштвено-политичких, економских и културних збивања, намеће се потреба да се ово, до сада неистражено поље физичке културе истражи.

Предмет истраживања ће бити соколски покрет на просторима Херцеговине, његова појава, теоријски и практични значај и улога у свим сферама живота Херцеговине и њених становника: од првих појава соколства на том простору 1893. године, до 6. априла 1941. године.

Постоје одређени радови који су писани на тему соколског покрета на просторима Херцеговине. Међутим, сви аутори који су писали о томе само су делимично износили одређене чињенице, тако да нема научних радова који детаљно описују појаву соколства на тим просторима, његов теоријски и практични значај, његову улогу и значај за физичку културу нашег народа, као и одређени значај за појаву и ширење модерног спорта на простору Херцеговине. Такође се не може занемарити ни значај и улога соколства за културни развој Херцеговине.

Све наведено говори о великој важности соколског покрета који се појавио и трајао на просторима Херцеговине, тако да не може да остане изван пажње науке, па самим тим и историје. Због тога би се већа пажња требала поклањати изучавању поменуте тематике, што овој дисертацији даје посебну важност.

3. ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од предмета истраживања, циљ истраживања би био да се расветли настанак и развој соколског покрета у Херцеговини од 1893. до 6. априла 1941. године.

На основу постављеног циља произилазе следећи задаци:

- Проанализирати друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Босни и Херцеговини од 1878. до 1918. године.
- Истражити оснивање српских соколских друштава и њихов рад до 1918. године.
- Истражити организацију и одржавање српских соколских слетова и других културних манифестација и учешће на њима не само са простора Херцеговине, већ и на просторима других словенских држава.
- Истражити сарадњу са соколима из других земаља: Бугарске, Русије, Словачке, Словеније, Србије, Хрватске, Црне Горе, Чешке и са другим друштвима и организацијама.
- Истражити школовање соколског кадра и улогу сокола у просвећивању херцеговачких села.
- Истражити издавање соколских листова, часописа, књига и сл.
- Истражити прогонства и осуде сокола из Херцеговине на Велеиздајничком процесу у Бањој Луци 1916. године.
- Истражити учешће херцеговачких сокола у борбама за ослобођење и уједињење свога народа.
- Истражити оснивање хрватских соколских друштава, њихов рад, организацију, активности и сарадњу са српским, муслиманским и другим соколским друштвима и организацијама.
- Истражити оснивање муслиманских соколских друштава и њихов рад и све активности као и код српских и хрватских сокола: слетове, такмичења, сарадњу са другим соколима, организацијама, итд.
- Проанализирати друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Херцеговини у време Краљевине СХС (од 1929. године: Краљевина Југославија).
- Истражити соколски покрет у Херцеговини у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија).
- Истражити оснивање Соколског савеза Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и формирање соколских жупа.

- Истражити обнављање рада дотадашњих соколских друштава, оснивање нових и њихов рад до 6. априла 1941. године.
- Истражити оснивање херцеговачке соколске жупе (Мостар) и њен рад до 6. априла 1941. године.
- Истражити оснивање сеоских соколских чета и њихов рад.
- Истражити организацију соколских слетова на подручју Херцеговине.
- Истражити сарадњу херцеговачких сокола са соколима из целе тадашње државе, као и са соколима из других словенских држава: Бугарске, Пољске, Словачке, Чешке, итд. и учешће на њиховим манифестацијама.
- Истражити школовање и усавршавање соколског кадра и улогу сокола у просвећивању и развоју херцеговачких села.
- Истражити издавање соколских листова, часописа, књига и других публикација, као и писање песама посвећених соколству.
- Истражити улогу сокола у оснивању спортских клубова и развоју спорта на просторима Херцеговине, као и њихову улогу у развоју физичког васпитања у школама Херцеговине.

На крају ћемо реконструисати појаву и главне активности везане за соколство на просторима Херцеговине, као и његов значај за културни, просветни, друштвени и спортски живот на том подручју као и значајне личности за развој соколства Херцеговине.

Чини се као велики изазов пронаћи те податке, извршити њихову анализу и синтезу, те их представити свима онима који су заинтересовани да на једном месту читају о овој недовољно истраженој тематици.

Због немериторности аутора за поједина питања (друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Босни и Херцеговини у време аустроугарске окупације, као и у време Краљевине СХС, а од 1929. године Краљевине Југославије), неће се вршити властита истраживања, него ће се прихватити истраживања других аутора.

4. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА

На основу до сада пронађених и прегледаних извора и литературе, можемо констатовати да постоји већи број чланака и грађе која се бави соколством на простору Херцеговине. Међутим, постоји мањи број научних радова који се баве том тематиком.

У листу „Босанска вила“ број 21 и 22 од 30. новембра 1903. године, налази се текст о новом одбору друштва „Зора“ у Бечу, и податак да се у том одбору налази и Васо Глушац, филозоф и српски соко.⁹

У листу „Босанска вила“ број 5 од 15. марта 1907. године, објављен је извештај „Побратимства“ из Фоче о његовом дотадашњем раду.¹⁰

У листу „Босанска вила“ број 11 од 15. јуна 1907. године, налази се краћи текст о забави српског гимнастичког друштва „Обилић“ из Мостара која је одржана 27. маја те године у Мостару, а у корист културно-просветног друштва „Просвјета“.¹¹

У листу „Босанска вила“ број 1 од 15. јануара 1912. године, налази се текст Владимира Ћоровића о двадесетпетогодишњици излажења тога листа, који је 26. децембра 1911. године одржан као говор на прослави у Сарајеву. Између осталог, Ћоровић помиње имена херцеговачких сокола Ристе Јеремића, Владислава Скарића, Стевана Жакуле и Васе Глушца као „[...] солидних и савјесних радника на науци.“¹²

У истом броју листа „Босанска вила“ налази се још један текст Владимира Ћоровића о Осману Ђикићу, песнику и оснивачу муслиманског сокола у Мостару, који је преминуо 18. марта 1912. године у 33. години живота, када, како Ћоровић пише, поред осталих „Смрћу његовом задесио је српски народ у Босни и Херцеговини несумњив национални губитак.“¹³

У осмом броју „Босанске виле“ од 30. априла 1912. године, у делу *Књижевне и културне белешке*, поменут је 40-дневни помен покојном Осману Ђикићу, народном песнику, борцу, новинару и оснивачу муслиманског сокола у Мостару, одржан 26. априла те године у Београду.¹⁴

⁹ Нов одбор друштва „Зоре“, *Босанска Вила*, год. 18, бр. 21 и 22, Сарајево, 30. новембар 1903, стр. 386.

¹⁰ Извјештај „Побратимства“, *Босанска Вила*, год. 22, бр. 5, Сарајево, 15. март 1907, стр. 78.

¹¹ Забава у корист „Просвјете“, *Босанска Вила*, год. 22, бр. 11, Сарајево, 15. јуни 1907, стр. 175.

¹² Владимир Ћоровић: О двадесетпетогодишњици „Босанске Виле“, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 1, Сарајево, 15. јануар 1912, стр. 2.

¹³ Владимир Ћоровић: Осман Ђикић, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 1, Сарајево, 15. јануар 1912, стр. 97.

¹⁴ Помен Осману Ђикићу у Биограду, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912, стр. 127.

У истом броју „Босанске виле“ читаоци су обавештени о формирању Одбора за издавање Споменице Османа Ђикића, а сви остали српски књижевници су позвани да у ту сврху пошаљу своје прилоге.¹⁵

У листу „Босанска вила“ број 15 и 16 од 30. августа 1912. године објављен је текст Владимира Торовића о десетогодишњици Српског просвјетног и културног друштва „Просвјета“ из Сарајева, која у периоду од оснивања 1902. до 1912. године, између осталог, „[...] за српске соколе и побратиме дала је 4750 К.“¹⁶

У споменици о прослави десетогодишњице рада Српског просвјетнокултурног друштва „Просвјета“, основаног 1902. године у Сарајеву, поред осталог налазе се подаци о њеним пододборима основаним у Херцеговини. Из једног таквог пододбора, основаног у Мостару, настало је и прво српско гимнастичко друштво „Обилић“ 1904. године, касније „Српски соко“ у Мостару. Поред тога, важност тог српског просвјетно-културног друштва огледа се и у даљој сталној сарадњи са српским соколима у целој Босни и Херцеговини. У Споменици је, поред осталог, приказан и реферат Српске соколске жупе босанскохерцеговачке о српском соколству у Херцеговини и Босни, у коме су описани развој и организација соколства, и где се налази текст посвећен „Побратимствима“, друштвима за борбу против алкохолизма и суштинским братским друштвима како „Српском соколу“, тако и самој „Просвјети“.¹⁷

У Јубиларном издању Савеза сокола Краљевине Југославије „Свесоколски слет, 1930, Свеславенско соколство“ приказани су извештаји о раду соколских жупа у Цетињу, Мостару, Сарајеву и Тузли. Поред извештаја о раду поменутих жупа и поред осталих текстова, ту је и један потписан од стране Војислава Бесаровића, старешине соколске жупе сарајевске, „Соколи у Бањалучком процесу“, у коме је речено о страдању соколских радника. Спомиње се доста значајних датума, а наводе се и разлози пресуда за многе соколе.¹⁸

Анте Брозовић писао је о важности развијања соколског покрета на селу, тачније о здруживању села и града, јер како сам каже: „Соколство у бити својој неће никад бити оно, што доиста мора бити, ако оно и својим редовима не здружи село и град.“¹⁹

Срећко Цамоња у загребачком издању листа *Соколски слет* говори о соколском селу и о томе како се у њему постепено и сигурно развија соколски покрет. Пише и о томе

¹⁵ Споменица Османа Ђикића, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912, стр. 127.

¹⁶ Десетогодишњица „Просвјете“, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 15 и 16, Сарајево, 30. август 1912, стр. 209.

¹⁷ Споменица о прослави десетогодишњице *Просвјете*, *Преглед просвјетног и културног рада Срба Босне и Херцеговине од 1902. до 1912*, Издање Просвјете, Сарајево, 1912, стр. 73 – 79, 83 – 96.

¹⁸ Војислав Бесаровић: *Соколи у Бањалучком процесу*, Свеславенско соколство, Јубиларно издање Савеза Сокола Краљевине Југославије, 1930.

¹⁹ Анте Брозовић: *Соко Краљевине Југославије*, Београд, 1930, стр. 84.

колико је развој соколства битан за народ и колико је његово значење, поготово када се говори о селу. Такође спомиње отежавајуће околности на које је соколство наилазило у свом развоју.²⁰

У издању Савеза сокола Краљевине Југославије „Пут соколства у село“ из 1935. године, изнесени су идеолошки погледи и искуства Соколске жупе Мостар. Ту се налази неколико веома интересантних извештаја о раду жупе.²¹

Издање Соколске жупе Мостар „Стопама наших дједова“ из 1936. године, представља извештај, односно преглед свечаности одржане у Мостару 14. и 15. децембра 1935. године поводом обележавања последњих 10 година рада на селу у Херцеговини. То је уједно био и први сабор сеоских соколских чета жупе Мостар, а у овом издању приказано је како је поменута свечаност изгледала, те су приказане мисли појединих значајних соколских личности које су присуствовале и беседиле на поменутом сабору.²²

Мостарски часопис „Књига за соколско село“ један је од најзначајнијих часописа за соколство у Херцеговини. Покренула га је и издавала Соколска жупа у Мостару, и излазио од 1935. до 1941. године²³ (од 10 до 12 бројева годишње). Текстови су писани ћирилицом и латиницом, а писало се не само о соколским, већ и о другим темама значајним за развој херцеговачких села и градова, као и за развој целе отаџбине. Поред текстова, објављиване су бројне соколске песме, као и други рукописи значајни за истраживање појаве и развоја југословенског и српског соколства, посебно на простору Херцеговине., због чега ће у даљем раду посебна пажња бити посвећена управо овом часопису.²⁴

²⁰ Srećko Džamonja: Sokolsko selo, *Sokolski slet 1874 – Zagreb – 1934*, Zagreb, 1934.

²¹ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село, *Пут соколства у село*, 1935.

²² *Стопама наших дједова*, Deset godina rada na selu, Prvi sabor sokolskih četa župe Mostar održan u Mostaru 14 i 15 decembra 1935, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936.

²³ Према подацима Народне и универзитетске библиотеке Србије, у којој је и пронађен часопис *Књига за соколско село*, излазила је 1935-1941. године. У њиховој архиви нисмо пронашли ниједан број из 1941. године.

²⁴ Књига за соколско село, год. 1, бр. 1, Мостар, јануар 1935; Књига за соколско село, год. 1, бр. 3, Мостар, март 1935; Књига за соколско село, год. 1, бр. 4, Мостар, април 1935; Књига за соколско село, год. 1, бр. 5, Мостар, мај 1935; Књига за соколско село, год. 1, бр. 7, Мостар, септембар 1935; Књига за соколско село, год. 1, бр. 8-9, Мостар, октобар-новембар 1935; Књига за соколско село, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936; Књига за соколско село, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936; Књига за соколско село, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936; Књига за соколско село, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936; Књига за соколско село, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936; Књига за соколско село, год. 2, бр. 7-8, Мостар, септембар-октобар 1936; Књига за соколско село, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936; *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар, јануар 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар, фебруар 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар, април 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар, април 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар, мај 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар, јуни-јули 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, ванредно издање, бр. 7а, Мостар, јули 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар, август 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар, септембар 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938; *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај

Хајрудин Ђурић је писао о оптуженим соколима из Босне и Херцеговине који су учествовали у ослободилачким борбама у балканским и у Првом светском рату. Међу њима је било и оних из Херцеговине.²⁵

Хајрудин Ђурић у свом тексту о почецима модерне гимнастике у Босни и Херцеговини писао је о учешћу херцеговачких сокола на слету у Софији 1910. године.²⁶

Љубиша Зечевић године 1988. на Факултету за физичку културу Универзитета у Београду одбранио је докторску дисертацију под називом „*Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*“, у којој, поред осталог, говори и о оснивању првих гимнастичких, побратимских, соколских и других друштава, и о њиховом раду у наведеном периоду. Период аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини посебно је значајан за ово истраживање с обзиром да су се тада управо и појавила и почела са радом прва соколска друштва на подручју Херцеговине и целе тадашње државе.²⁷

Новине „*Политика*“ од 20. августа 1991. године пишу о седам и по деценија од велеиздајничког процеса у Бањалуци, где се налази и фотографија на којој су сви они који су тада били осуђени на смрт. Међу њима се налазе и соколи из Херцеговине.²⁸

Драгутин Јакшић је у раду под насловом „*Чедо Милић*“ у листу „Новине Србске“ 15-28. марта 1992. године, писао о његовом соколском раду, али и о суђењу у Бањалуци 1916. године када је 16 српских сокола осуђено на смрт вешањем.²⁹

Јован Милић и Радивој Ђукин у новинама „*Политика*“ од 7. новембра 1992. године објављују чланак „*Соко Југославије*“ и „*Партизан*“ нису исто, у коме појашњавају настанак сокола, објашњавају шта је и када настаје „Соко Краљевине Југославије“, „Савез сокола“, и која је разлика између соколске организације и спортске организације „Партизан“. После Другог светског рата, рад сокола је обустављен, а имовина или

1938; Књига за sokolsko selo, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938; Књига за sokolsko selo, год. 5, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1939; Књига за sokolsko selo, год. 5, бр. 3, Мостар, март 1939; Књига за sokolsko selo, год. 5, бр. 5-6, Мостар, мај-јуни 1939; Књига за sokolsko selo, год. 5, бр. 7, Мостар, јули 1939; Књига за sokolsko selo, год. 6, бр. 2-3, Мостар, фебруар-март 1940;

²⁵ Хајрудин Ћурић: Sokoli Bosne i Hercegovine u borbi za oslobođenje do 1918. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 4, br. 4, Zavod za fizičku kulturu u Sarajevu, Sarajevo, 1971.

²⁶ Хајрудин Ћурић: Počeci moderne gimnastike u BiH, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 5, br. 5, Sarajevo, 1972.

²⁷ Љубиша Зећевић: *Uticaј društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, Doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

²⁸ Седам и по деценија од велеиздајничког процеса у Бањалуци, *Политика*, Београд, 20. август 1991.

²⁹ Драгутин Јакшић: Чедо Милић, *Новине Србске*, 15 – 28. март, 1992.

уништена или заплена. Међутим, рад соколске организације бива поново обновљен и наставља свој рад под називом „Соко Југославије“.³⁰

Саво Скоко је у новинама „*Јавност*“ од августа 1996. године, објавио фељтон под називом „*Прва жртва црвеног терора*“ у три наставка. У првом делу („Соко из Мостара“, 3. август) писао је о настанку соколства како у Чешкој, тако и на простору Херцеговине, и о улози појединих сокола из Херцеговине.³¹ У другом делу фељтона („У сенци вешала“, 10. август) писао је о казнама и осудама у Велеиздајничком процесу 1916. године.³²

Петар Д. Павловић у књизи „*Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*“ дао је један хронолошки приказ појаве и развоја физичког вежбања и целокупне физичке културе српског народа на простору Босне и Херцеговине, почевши од периода првобитне заједнице, па кроз период робовласничког друштва, средњег века и савременог доба, са посебним освртом на период турске и касније аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини. У периоду аустроугарске окупације пише о оснивању првих међународних спортских друштава, појави модерних спортова, као и о оснивању првих побратимских и соколских друштава на наведеном простору. Поред тога, аутор пише и о значајним личностима за развој физичке културе у Херцеговини и Босни, међу којима су Васо Пелагић, Димитрије Матејић, Војислав Бесаревић и Стеван Жакула.³³

Исти аутор у књизи „*Српски соко*“ говорио о почецима и оснивању побратимстава, гимнастичких а касније и соколских друштава на простору Херцеговине, те о осудама и страдањима српских сокола.³⁴

Његово преосвештенство владика Николај Велимировић упутио је интересантно писмо старешини соколске жупе Мостар Чедомиру Милићу, у коме, између осталог, говори о томе какви требају да буду херцеговачки Соколи.³⁵

Ђуро Вујовић у раду „*Историја српског соколства у Херцеговини*“ даје један леп и хронолошки јасно приказан развој соколства на том подручју. Починје са соколским друштвом у Требињу, затим говори о оснивању српских соколских друштава у осталим местима, о стварању српске соколске жупе у Херцеговини чије је седиште било у

³⁰ Јован Ч. Милић - Радивој М. Ђукић: „Соко Југославије“ и „Партизан“ нису исто, *Политика*, год. LXXXIX, бр. 28408, Београд, 7. новембар 1992.

³¹ Саво Скоко: Прва жртва црвеног терора (1), Соко из Мостара, *Јавност*, 3. август 1996, стр. 34 – 35.

³² Саво Скоко: Прва жртва црвеног терора (2), У сенци вешала, *Јавност*, 10. август 1996, стр. 32 – 33.

³³ Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.

³⁴ Петар Д. Павловић: *Српски Соко*, Витешка организација Српски Соко, Српско Сарајево, 1999.

³⁵ Николај Велимировић: *Мисионарска писма*, Евро и Невен, Београд, 2000.

Мостару. Пише о раду српског сокола у селима Херцеговине и о најзаслужнијим српским соколима у Херцеговини: Чедомиру Милићу, Милошу Врећи и Стеви Дучићу.³⁶

У раду „*Просвјета и соколи*“ Павловић сликовито и јасно описује настанак, рад, сарадњу и повезаност два српска друштва настала у време када је било тешко и опасно носити име српско. Међутим, то није зауставило ни уплашило људе јуначког срца и честита образа да се боре за опстанак српске мисли. У тако тешким временима формирају Српско културно и просветно друштво „Просвјета“ у Сарајеву 1902. године, а већ 1904. године и Српско соколско друштво. Идеја „сокола“ се шири и на просторе Босне и Херцеговине, што резултира формирањем соколских жупа и укључивањем великог броја људи у њихов рад. Павловић пише и о заједничкој мисији „Просвјете“ и сокола, о чему сведочи и чињеница да су готово сви „Просвјетини“ чланови уједно били и чланови сокола, и обратно. Поред тога, ту је и непобитна истина да су сви којима се судило у бањалучком Велеиздајничком процесу 1916. године били чланови сокола и чланови „Просвјете“ који су заједно радили на развоју и очувању српске самосталне мисли.³⁷

Исти аутор наставља своје казивање о соколима у раду „*Соко у Херцеговини до 1918. године*“. У овом истраживању пише о соколским друштвима у Фочи, Мостару и Требињу, затим о побратимствима и о томе како она настају, те о херцеговачким соколима и њиховој борби за ослобађање српског народа; о прогонима, суђењима и њиховој интернацији, као и о соколима који су били учесници балканских и Првог светског рата.³⁸

Кристина Пантелић Бабић у магистарском раду под насловом „*Теоријски и практични допринос Чедомира Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*“ дала је приказ живота и рада једног од најважнијих соколских радника на простору Херцеговине и целе тадашње државе. Чедомир Милић био је идејни творац и утемељивач сеоских соколских чета и један од најважнијих теоретичара српског и југословенског соколства, а највећи део свог живота и рада посветио је управо херцеговачком селу и народу. Дао је велики допринос развоју соколства на просторима Херцеговине за време аустроугарске окупације, и касније на просторима не само Херцеговине, него и целе новоформиране

---

³⁶ Ђуро Вујовић: Историја српског соколства у Херцеговини, *Српски Соко*, год. 1, бр. 1, Зворник, 2001.

³⁷ Петар Д. Павловић: „*Просвјета*“ и *Соколи*, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку „Сто година Просвјете и њених знаменитих личности“, 19 – 23. септембар 2002, уредник Радослав Братић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ћоровић“ у Београду, Билећа – Гацко, 2003, стр. 561 – 576.

³⁸ Петар Д. Павловић: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ћоровић“ у Београду, Билећа-Гацик 2004, стр. 439 – 459.

државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија), што је од посебног значаја за даља опширнија истраживања у овој области.³⁹

У раду „*Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације*“ аутори Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић пишу о начину на који су модерни савремене спортске дисциплине из других европских земаља стизале на просторе Херцеговине, и како их је херцеговачки народ са одушевљењем и спретношћу прихватио. Управо те нове, савремене дисциплине прво почињу да се упражњавају у соколским и гимнастичким друштвима на том простору и на тај начин доживљавају велику популарност међу становницима Херцеговине, а тако и целе тадашње државе.⁴⁰

Исти аутори у раду под насловом „*Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*“ пишу о појави модерних спортова и оснивању првих спортских клубова на простору Херцеговине, у чему су значајно место имала и соколска друштва која су тада већ постојала на том подручју. Поред соколских друштава, значајну улогу у развоју спорта и спортског живота имала је и Соколска жупа Мостар.⁴¹

Аутори Кристина Пантелић Бабић и Петар Павловић у раду „*Допринос Чедомира Милића школовању соколског кадра у Херцеговини*“ истраживали су рад сокола и теоретичара соколства Чедомира Милића. Овај рад посебно је значајан јер се бави искључиво подручјем Херцеговине, и у њему је описан начин на који је соколски кадар стваран, образован и усавршаван. Такође аутори приказују велики број појединости везаних за соколство у том периоду на том простору.⁴²

Петар Д. Павловић у раду „*Почеци српског соколства у БиХ*“ дао је кратак преглед оснивања српских соколских друштава у Херцеговини и Босни и о њиховом раду.⁴³

Кристина М. Пантелић Бабић и Петар Д. Павловић у раду „*Соколска идеологија Чедомира Милића*“ су приказали филозофску основу српског соколства у Херцеговини, а посебно допринос Чедомира Милића теорији српског соколства.⁴⁴

---

³⁹ Кристина М. Пантелић Бабић: *Теоријски и практични допринос Чедомира Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, необјављена магистарска теза, Факултет физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2013.

⁴⁰ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић: *Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина за вријеме аустроугарске окупације 1878 – 1918 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2012, стр. 506 – 525.

⁴¹ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић: *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2013, стр. 293 – 313.

⁴² Kristina Pantelić Babić - Petar Pavlović: *Doprinos Čedomira Milića školovanju sokolskog kadra u Hercegovini*, *SportLogia*, god. 9, br. 2, Vanja Luka, 2013, str. 172 – 185.

⁴³ Петар Д. Павловић: *Почеци Српског Соколства у БиХ*, *Календар Просвјета за 2006. годину*, СПКД „Просвјета“, Пале, 2006, стр. 121 – 133.

Аутори Петар Д. Павловић, Кристина М. Пантелић Бабић и Данило П. Павловић су у раду „*Serbian Sokol in Barberton (Ohio)*“ (*Српски соко у Барбертону (Охајо)*), пишући о српском соколству у Барбертону (САД), навели и неке соколе пореклом из Херцеговине.⁴⁵

У раду Кристине М. Пантелић Бабић, Петра Д. Павловића и Ненада Живановића, „*Почеци српског соколства у Херцеговини*“ аутори су обрадили и приказали оснивање првих соколских друштава у Херцеговини (Билећа, Гацко, Мостар, Невесиње, Требиње, Фоча, итд.).⁴⁶

Кристина М. Пантелић Бабић и Петар Д. Павловић су у раду „*Формирање и рад Соколске жупе Мостар*“ истражили и приказали оснивање, активности и рад Соколске жупе Мостар чији је старешина и творац био Чедомир Милић, један од најпознатијих херцеговачких сокола.⁴⁷

Аутори Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић у раду „*‘Српски соко’ и сарајевски атентат*“ су, поред осталог, навели и соколе из Херцеговине који су учествовали у организовању сарајевског атентата.⁴⁸

Кристина М. Пантелић Бабић и Петар Д. Павловић у раду „*Учешће Чедомира Милића у раду соколских органа*“ су поред учешћа Чедомира Милића, навели и учешће још неких сокола из Херцеговине.⁴⁹

Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић у раду „*Херцеговачки соколи у Првом светском рату*“ навели су имена сокола учесника у балканским ратовима и Првом светском рату на страни српске војске и констатовали да није постојало готово ни једно српско соколско друштво из Херцеговине које није дало учеснике у наведеним ратовима.⁵⁰

---

⁴⁴ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: Соколска идеологија Чедомира Милића, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 1, бр. 1, ФИЕП Европа, Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, 2014, стр. 117 – 131.

⁴⁵ Petar D. Pavlovic - Kristina M. Pantelic Babic - Danilo Pavlovic: „Serbian Sokol“ in Barberton (Ohio), *GYMNASIUM, Scientific Journal of Education, Sports and Health*, Vol. XVI, No. 2, 2015, pp. 117 – 124.

⁴⁶ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић - Ненад Живановић: Почети српског соколства у Херцеговини, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 4, бр. 2, Ниш, 2017, стр. 54 – 72. (Kristina Pantelic Babic - Petar Pavlovic - Nenad Zivanović: Beginnings of Serbian Sokolism in Herzegovina, *Physical Education and Sport Through the Centuries*, Vol. 4, No. 2, 2017, pp. 55 – 73.)

⁴⁷ Kristina M. Pantelić Babić – Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Међународна научна конференција „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Živočić, Violeta Šiljak i Predrag Nemes, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 170 – 181.

⁴⁸ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: „Српски Соко“ и сарајевски атентат, *Торовићеви сусрети 2013. године*, Међународни научни скуп историчара „Сарајевски атентат 1914“, зборник радова, уредници: Војислав Максимовић и Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“ Гацко, Гацко, 2014, стр. 179 – 198.

⁴⁹ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: Učešće Čedomira Milića u radu sokolskih organa, Zbornik radova, 10. Међународна научна конференција „Izazovi savremenog menadžmenta u sportu“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2014, стр. 242 – 248.

⁵⁰ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом

Аутори Кристина М. Пантелић Бабић, Петар Д. Павловић и Ненад Живановић су у раду „*Соколи о Чедомиру Милићу*“ приказали како су други соколи видели, описивали и колико им је значао старешина Соколске жупе „Алекса Шантић“, Чедомир Милић.⁵¹

Аутори Кристина М. Пантелић Бабић, Петар Д. Павловић и Ненад Живановић су у раду „*Учешће Чедомира Милића у сарадњи соколских и других организација*“ писали о међусобној сарадњи херцеговачких сокола, али и њиховој сарадњи са другим организацијама како соколским, тако и културним, спортским, итд. са простора тадашње државе.⁵²

Петар Д. Павловић је у раду „*Сећање на Српског Сокола брата Васиља Грђића (1875 – 1934)*“ писао о његовом животу и раду и његовом доприносу развоју соколства у Херцеговини.⁵³

Петар Д. Павловић је у раду „*Учешће Сокола на прослави 25 – годишњице рада 'Просвјете' у Сарајеву 1927. године*“ поред осталог писао и о учешћу сокола из Херцеговине на тој прослави.⁵⁴

Аутори Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић су у *Енциклопедији Републике Српске*, у одредници *Босна и Херцеговина (Физичка култура и спорт до 1945. године)*, поред осталог писали и о српском, хрватском и муслиманском соколству, као и о југословенском соколству.⁵⁵

Аутори Павловић и Пантелић Бабић су у књизи *Соколске песме*, прикупили и приказали поезију, поред осталих, и херцеговачких сокола.⁵⁶

Аутори Кристина Пантелић Бабић и Петар Павловић су у монографији *Херцеговачки соко Чедомир Милић* писали о животу, раду и делу Чедомира Милића, као и о развоју соколства на просторима целе Херцеговине, посебно у њеним селима.⁵⁷

свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 167 – 180.

⁵¹ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović - Nenad Živanović: Sokoli o Čedomiru Miliću, Zbornik radova, 11. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment, sport, olimpizam“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2016, str. 53 – 61.

⁵² Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović - Nenad Živanović: Učešće Čedomira Milića u saradnji sokolskih i drugih organizacija, Zbornik radova, 12. Međunarodna naučna konferencija „Obrazovanje u sportu“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2017, str. 232 – 239.

⁵³ Петар Д. Павловић: Сећање на Српског Сокола брата Васиља Грђића, *Српски Соко*, год. 1, бр. 1, Зворник 2001, стр. 16 – 21.

⁵⁴ Петар Д. Павловић: Учешће Сокола на прослави 25-годишњице рада „Просвјете“ у Сарајеву 1927. године, *Српски Соко*, год. 2, бр. 2, Зворник 2002, стр. 9 – 16.

⁵⁵ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: Физичка култура и спорт до 1945. године, у одредници Босна и Херцеговина, *Енциклопедија Републике Српске*, АНУРС, Бања Лука, 2017, стр. 643 – 645.

⁵⁶ *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015.

⁵⁷ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016.

Аутори Петар Д. Павловић, Ненад Живановић, Кристина М. Пантелић Бабић и Данило Павловић су у књизи „*Почеци српског соколства у Америци*“ писали и о соколима пореклом из Херцеговине и о њиховом доприносу развоју соколства на просторима Сједињених Америчких Држава. Један од херцеговачких сокола које аутори спомињу је и Петар Секуловић, заменик старешине српске соколске жупе у Америци, родом из Билеће, отац познатог америчког глумца Карла Малдена (Младена Секуловића), и бројни други.⁵⁸

---

⁵⁸ Петар Д. Павловић - Ненад Живановић - Кристина М. Пантелић Бабић - Данило П. Павловић: *Почеци српског соколства у Америци*, ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, МАКОПРИНТ Бања Лука и СПКД „Просвјета“ Гацко, Ниш-Бања Лука-Гачко, 2017.

5. ХИПОТЕЗЕ

Према предмету истраживања постављају се следеће радне хипотезе:

- **X1:** Соколски покрет у Херцеговини утицао је на развој физичке културе, а нарочито на развој појединих спортских дисциплина.
- **X2:** Херцеговачки соколи су дали значајан допринос просвећивању Херцеговаца, нарочито развоју херцеговачког села.
- **X3:** Херцеговачки соколи су у време аустроугарске окупације дали значајан допринос ослобађању Херцеговине.
- **X4:** Соколство у Херцеговини се развијало у саставу словенског и југословенског соколства остварујући заједничке циљеве.
- **X5:** Херцеговачки соколи су дали значајан допринос у развоју свесловенског и југословенског соколства.

6. МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

У истраживању је коришћен историјски метод: проналажење, критиковање и анализирање примарних и секундарних историјских извора (новина, часописа, зборника, радова, преписки, књига, писмена и др.) који су настајали у време првих појава соколства на простору Херцеговине, у периоду пре првог и између два светска рата, као и извора који су настајали након тога.

Поред коришћења већ објављених радова и истраживања, обављена су обимна властита истраживања кроз проучавање архива из тог периода, соколске штампе и других извора.

Том приликом су прегледани:

- Архив Републике Српске,
- Музеј Републике Српске,
- Народна библиотека Републике Српске,
- Народна библиотека Србије,
- Библиотека Матице Српске у Новом Саду,
- Архив Србије,
- Архив Југославије,
- Архив у Сремским Карловцима,
- Музеј Војводине у Новом Саду,
- Музеј у Фочи и Требињу,
- часописи, новине и остали извори о српском, хрватског, муслиманском и југословенском соколству у Херцеговини,
- Биографска и аутобиографска дела значајних личности за развој соколства (Чедомир Милић, Васиљ Грђић, Алекса Шантић, Атанасије Шола, и др.),
- приватна архиве докумената Јована Милића, Слободанке Попадић и других,
- часопис *Босанска вила* који је излазио од 1895. до 1914. године,
- остале новине и часописи који су излазили у то време на просторима Херцеговине и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године Краљевина Југославија),
- соколска штампа која је излазила на простору целе тадашње државе,
- часописи, новине и остали историјски извори у времену од 1878. до 1941. године који су писали о соколству у Херцеговини,
- документа у вези Бањалучког велеиздајничког процеса 1916. године.

7. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

„Изразити речима оно, што ја схватам тако, да ме други схвате, како ја себе схватам, то је најтеже. И осећа се увек како се заостало од оног, што би било могуће.“

Толстој

Анализирајући рад и развој соколства у Херцеговини од првих покушаја оснивања соколских друштава па до априла 1941. године, уочили смо да постоји много важних и значајних момената за реконструкцију његовог рада, односно за, на научно заснованим чињеницама, сагледавања његових задатака и циљева, идеологије, његове улоге у развоју и препороду херцеговачких села, у васпитању младих соколова и соколица, итд. и због тога не смемо занемарити ни један детаљ из његовог рада и развоја, ма колико нам се на први поглед чинио мање значајним.

Ако урадимо супротно и приликом реконструкције соколског живота занемаримо неке и најситније моменте, нећемо моћи да створимо јасну слику о његовом развоју и огромном значају за целокупни тадашњи народ и државу, разбићемо и истргати „... целину слике тог рада и тако живог и тако динамичног соколског живота, да нам та слика не може да буде довољно пластична, довољно јасна и довољно уверљива.“⁵⁹

Драги читаоци, када наиђете на неке детаље који вам се чине безначајним, немојте их одбацити, наставите даље са читањем и схватићете да у укупном сагледавању соколског живота и рада они имају и те како значајну вредност.

---

⁵⁹ Glasovi štampe o našem Saboru u izvodima, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 67.

7.1 СОКОЛСТВО У ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1893. ДО 1918. ГОДИНЕ

7.1.1 Друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Херцеговини и Босни од 1878. до 1918. године

Победом над турском војском 1878. године и потписивањем Санстефанског мира 21. фебруара 1878, престала је турска владавина на просторима Херцеговине и Босне. На просторима Херцеговине је наступила слобода, али на жалост на кратко јер је убрзо те просторе окупирао друга сила, Аустроугарска монархија. У лето 1878. године заказан је конгрес у Берлину за ревизију Санстефанског мировног споразума.⁶⁰

На конгресу у Берлину који је одржан од 13. јуна до 13. јула 1878. године, одлуком великих сила одлучено је да се Аустроугарској монархији повери управа над територијом Херцеговине и Босне⁶¹ и њена војска је под командом Јосипа Филиповића фон Филпеберга 29. јула те године ушла у Херцеговину и Босну. Иако је под изговором помоћи држави око успостављања реда та владавина требала бити само привремена, свима је већ од самог доласка Аустроугарске на тај простор било јасно да неће бити тако. Иван Божић, Сима Ћирковић, Милорад Екмечић и Владимир Дедијер су добро констатовали да је „Окупација Босне и Херцеговине 1878. била је почетна фаза нове аустријске инфилтрације на Балканско полуострво.“⁶² Према мишљењу Кристине М. Пантелић Бабић и Петра Д. Павловића било је „... очигледно да је, иако ослобођена од вишевековног турског ропства тадашња држава Босна и Херцеговина само прешла у руке новог окупатора.“⁶³

Територије на којима се налазила Херцеговина, као својеврсна спона Блиског истока и Средње Европе, одувек су биле интересантне за многе освајаче. Након владавине на тим просторима непуних 30 година „Противно одредбама Берлинског уговора, Аустро-угарска је 7. октобра 1908. прогласила анексију Босне и Херцеговине.“⁶⁴

Управу над Херцеговином и Босном 2. децембра 1878. године до почетка јуна 1882. године спроводио је војвода од Вуртемберга, када је ту дужност преузео Мађар Бењамин Калај. Студирајући право и економију на Универзитету у Пешти он је научио и неколико

⁶⁰ Владимир Ћоровић: *Илустрована историја Срба*, Алнари-АКИА М. Принц, Београд, 2006.

⁶¹ Милорад Екмечић: *Дуго кретање између клања и орања – Историја Срба у новом веку (1492-1992)*, Евро – Ђунти, Београд, 2010.

⁶² Ivan Božić - Sima Ćirković - Milorad Ekmečić - Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 324.

⁶³ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 21.

⁶⁴ Ivan Božić - Sima Ćirković - Milorad Ekmečić - Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 340.

страних језика, а оно што је „... пресудно утицало на његову даљу каријеру, било је то што се рано посветио изучавању српског питања.“⁶⁵ Када је 1868. године постављен на дужност дипломатског представника Аустроугарске у Београду, коју је обављао до 1875. године, основни задатак му је био „... да код српског политичког вођства створи увјерење у Аустро-угарску као добронамјерног сусједа и да на тај начин одстрани руски утицај из Србије и замијени га аустроугарским.“⁶⁶ У исто време, обављајући ту дужност, он је добро проучио српско питање и дошао је до закључка да је главна тежња српског народа из Србије и других земаља, пре свега из Аустроугарске монархије, његово уједињење, и када је постављен да обавља нову дужност у Херцеговини и Босни, то је спречавао на све могуће начине.

„Четвртог јуна 1882. године, Бењамин Калај постављен је за заједничког министра финансија Аустроугарске и Босне и Херцеговине, и на том месту је остао пуних 20 година. Његова мисија базирала се на изградњи нових економских, просветних и административних прилика. Од тада свака активност народа морала је бити одобрена од Земаљске владе, односно Аустроугарске монархије.

Сваки облик политичког организовања био је строго забрањен, а сва остала окупљања и организовања била су помно праћена. Настао је веома тежак период за српски народ, јер је свако противљење и исказивање незадовољства било строго кажњавано. Организовани су озлоглашени велеиздајнички процеси, од којих је највећи био 1916. године у Бањој Луци, а о коме ће више речи бити у посебном поглављу.

Управо такав однос окупатора изазивао је народ да тражи друге начине за како телесну, тако и духовну борбу за слободом. С обзиром да је, како је већ речено, политичко организовање било строго забрањено, српски интелектуалци и остали грађани прибегавали су формирању разних спортских, културних и других установа, као и покретању разних часописа и новина, а све у циљу јачања и одгајања духа, као и подизања националне свести народа. Тако је почео и развој соколства на овим просторима.

Монархија је добро знала одакле треба почети када је покораваше народ у питању, па је од самог свог доласка пажњу усмерила на школство и образовни систем. У тренутку доласка Аустроугарске на просторе Босне и Херцеговине већ је постојало 56 основних школа, са укупно 75 запослених учитеља и 3523 ђака... .. Доласком аустроугарских власти 26. августа 1879. године, основана су два образовна курса у Сарајеву, која су касније

---

⁶⁵ Tomislav Kraljačić: *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Banja Luka, Srpsko Sarajevo, 2000, стр. 46.

⁶⁶ Tomislav Kraljačić: *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Banja Luka, Srpsko Sarajevo, 2000, стр. 49.

прерасла у основне школе, формиране према аустроугарској концепцији, и које су представљале прве основне школе тог типа у Босни и Херцеговини.⁶⁷

Самим посматрањем просветног усмерења и оријентације образовног система у том периоду „... јасно се види да је Аустро-угарска дошла у Босну и Херцеговину да ту остане, па су све мјере које је предузимала у школама биле срачунате на дугорочније вријеме.“⁶⁸

У српском народу се од почетка његове окупације „... јављао отпор против таквог усмерења школства у Босни и Херцеговини, који се изражавао кроз већ споменуто покретање разних националних друштава међу којима су се налазила и побратимска и соколска, као и новина, часописа, те оснивања првих политичких партија. ... С обзиром да је Монархија имала примат када су средње школе у питању, од отварања прве Сарајевске гимназије 1879. године, почео је и програм стипендирања сиромашних ђака, што је омогућило укључивање сеоске омладине у средње, а касније и више образовање.“⁶⁹

Посебно је интересантно истаћи да таленат и успех у школи нису били једини критеријум за остваривање права на стипендију, већ је он поред тога, према Митру Папићу, био одређен и „... морално-политичким владањем стипендиста.“⁷⁰

У херцеговачким школама нису постојали наставни планови и програми, већ су они преузимани из аустроугарских школа. „Поред свих редовних школских активности, у виду наставе, полагања испита, владања и слично, било је такође заступљено организовање екскурзија и краћих излета, а који су у главном имали за циљ посете усмерене ка окретању свести ученика у смеру културних и историјских тековина жуто-црне монархије. ... Окупациона власт усмерила се на стварање посебне и издвојене грађанске класе којом је веома вешто манипулисала, и на тај начин учврстила нову власт у Босни и Херцеговини.“⁷¹

Међутим, и поред „... свих мјера које је окупатор предузимао путем наставних програма, уџбеника као и посебних метода којима се служио да би школску омладину –

---

⁶⁷ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 22 – 23.

⁶⁸ Митар Папић: *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije (1878-1918)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1972, стр. 68.

⁶⁹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 24, 26.

⁷⁰ Митар Папић: *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije (1878-1918)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1972, стр. 85.

⁷¹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 26 – 27.

будуће грађане, трајније везао за Монархију и њене националне идеале, нису у том смислу постигнути никакви запажени успјеси.⁷²

У наредном периоду гроф Штефан Буријан, нови министар финансија Аустроугарске, наследио је Бењамина Калаја.

Крајем 19. века, од 1893. године почела је борба српског народа за верску, просветну и школску аутономију. У том периоду био је изражен и прогон српског становништва од стране Аустроугарске, а најинтензивнији био је управо на просторима Херцеговине и Босне. Али и поред притиска на становништво „... бечки империјалисти нису могли да нађу масовну подршку за извршење геноцида против Срба, јер су три конфесије, и поред неслагања, ипак имала прећутна правила о међусобној толеранцији.⁷³

Судови Аустроугарске монархије су, према подацима из Беча, погубили и на смрт осудили 460 Срба у Босни и Херцеговини, али је тај број према речима Божића, Ћирковића, Екмечића и Дедијера, био далеко већи.⁷⁴ Само на Велеиздајничком процесу 22. априла 1916. године у Бањој Луци процесуирано је 156 умних Срба из Херцеговине и Босне, а међу њима је на смрт осуђено 5 херцеговачких сокола.

Демографска слика становништва Херцеговине и Босне 1879. године била је таква да је 88,33% укупног броја становника представљао народ на селу.⁷⁵ „Буријан и цела бечка управа одржавали су феудални систем Османлијског царства, уз одбијање захтева да се кметови ослободе. Они су могли откупити своја имања и слободу, када су своју прилику искористиле банке којих је 1914. године било укупно 26. Давале су зајам кметовима уз велике камате, а и поред тога земљопоседници нису желели продавати земљу, јер би на тај начин изгубили годишњу ренту која је износила 12,4%. Таква ситуација довела је до великих протеста у селима.⁷⁶

Стање на селима Херцеговине и Босне је 1910. године било готово безизлазно и „... више од 13 500 сељака и кметова било је присилно удаљено из земље зато што нису били платили порез држави и трећину велепоседницима. А преко 56 000 судских процеса против сељака и кметова било је у току.“⁷⁷

⁷² Mitar Papić: *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije (1878-1918)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1972, стр. 71.

⁷³ Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić i Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 394.

⁷⁴ Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić i Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 395.

⁷⁵ Tomislav Kraljačić: *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Vanja Luka, Srpsko Sarajevo, 2000.

⁷⁶ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 28.

⁷⁷ Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić i Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 362.

Такво стање довело је до сукоба сељака и власти у августу 1910. године у Босанској Крајини, када је народ са села одбио да плаћа трећину и порез. Тада је власт наредила да се тај покрет заустави на било који начин, али „... Немири су се проширили и на друге крајеве Босне, да би се тек у јесен исте године смирили. Кметови су подвргнути репресалијама.“⁷⁸ Принцип добровољног ослобађања кметова проглашен је у јуну 1911. године. Међутим, то није донело неку суштинску промену, јер је и даље тај процес споро текао.

„Појава индустријализације и повећање броја радника утицали су на друштвене прилике у градовима Херцеговине и Босне. Радници, којих је било око 50 000, заузимали су мали постотак укупног броја становника: село је још увек чинило његових 88%.

Било је то тешко време за раднике у градовима који су били ускраћени и за основна права. Као и на селу, стање је ескалирало и међу градском радном снагом, која је генералним штрајком у више градова у мају 1906. године тражила редовно исплаћивање и смањење радног времена на девет часова. Неколико радника изгубило је живот током протеста. Беч је био одлучан у неприхватању захтева радника, на које је упутио војску и штрајк је угушен тек након њихове оштре интервенције.“⁷⁹ Али, године 1906. „... власти су морале да признају право радницима да створе своје синдикате...“⁸⁰

Када је реч о културним дешавањима на просторима Херцеговине у то време, незаобилазна су имена Алексе Шантића и Јована Дучића, који су поред Милана Ракића заиста били једни од најбољих српских песника почетком 20. века. „Дучић и Шантић су били покретачи часописа *Зора* који је излазио у Мостару, тадашњем центру културних збивања у Херцеговини и целој Босни. Међутим, лишавање индивидуалитета српског народа рађено је систематски, кроз образовни систем и културу. Забрањено је ћирилично писмо, као и употреба српских симбола и прослављање верских празника.“⁸¹

У борби против аустроугарске окупације посебан значај имала је омладина која је била део „... спонтаног револуционарног покрета међу јужнословенском омладином, како у границама Аустро-угарске, у Хрватској, Далмацији, Словенији, Босни и Херцеговини, тако и у Србији, Црној Гори, па чак и међу југословенским исељеницима у Америци. Ове

⁷⁸ Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić i Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 362 – 363.

⁷⁹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 29.

⁸⁰ Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić i Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 363.

⁸¹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 29 – 30.

разнородне групе уједињавао је заједнички циљ: револуционарно рушење Хабзбуршког царства.“⁸²

Доласком на просторе Херцеговине и Босне, „... одмах након Берлинског конгреса 1878. године, и проглашавањем анексије 1908, Аустроугарска је систематски радила на покоривању народа кроз образовни систем, културу и економију. Сталне борбе народа за ослобађање од окупаторског режима достигле су врхунац у балканским ратовима (1912-1913), када је утицај и положај Монархије био озбиљно угрожен, али Монархија није била побеђена.

Први светски рат са собом је донео разарање и тешкоће за цео свет, а посебно за Балканско полуострво, које је одувек било територија око које су се бориле зарађене стране. Након дугих ратних година, у априлу 1918. године, дошло је до коначног уништења Хабзбуршке монархије и краја вишевековног ропства народа.“⁸³ Са падом жуто-црне монархије и ослобођењем народа, престао је и средњовековни кметски систем на простору Херцеговине и Босне и она улази у период повољнијих културних, просветних и економских прилика, период Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929: Краљевина Југославија).

7.1.2 Српско соколство

По угледу на чешко соколство, на простору Херцеговине се од 1893. године почињу јављати прве иницијативе за оснивање српских соколских друштава. У тексту који следи биће обрађена српска соколска друштва на овом простору, од првих иницијатива до 1918. године.

СРПСКИМ СОКОЛИМА

У коло, браћо, слоге, јединства,
С тупајмо сложено – поносно сви;
Л аворика нових дијимо сад –
О билиће нове његујмо ми!

З латној нам мети, великом циљу,
И димо сложено, увјек смјело;
Л авовском снагом, умом и срцем,
Е во нас, сложено, на ново дјело!..

Ж ељно нам сијну сунце Слободе

⁸² Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić i Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 371.

⁸³ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 30.

И знад славнога Косова поља,
С Битоља, Скадра, Прилепа и Скопља,
Р ајчанског Виса и Куманова...

Б лијесак наших мачева силних,
И сламу гордом учини пад...
Н апријед сада!.. чекају дани;
У слози, браћо, за нови рад!

С рбин, Српкиње – Соколи млади:
П регнућем и вољом, пут циља свог,
А јдемо скупа, сложно, јуначки,
С нама је Правда, с' нама је Бог!..

Ђорђе М. Ђуричковић – Ђуричков⁸⁴
пешадијски мајор, Цетиње, сарадник сокола,
листа Српских сокола у Америци

7.1.2.1 Почети српског соколства у Херцеговини

Хајрудин Ђурић је сматрао да је у Фочи 1893. године основано Прво српско гимнастичко друштво, односно да је то био почетак српског соколства. Он је о томе написао следеће:

„Тако је захваљујући студенту медицине Ристи Јеремићу, године 1893. основно у Фочи прво српско гимнастичко друштво, зачетак Српског сокола, са трезвењачком секцијом. Међутим, окупаторска власт је крајем исте године одбила соколска правила и наредила да се све гимнастичке справе које су биле набављене за потребе друштва униште у року од три дана. Измијенивши облик, оснивачи су поднијели правила трезвењачког друштва Побратимства, које је власт одобрила.“⁸⁵

Према писању Метикоша, „... Фочани одлучише још почетком 1893. године да оснују соколско удружење“⁸⁶, међутим аустроугарска власт је „... крајем године одбила соколска правила оштром наредбом, да се све гимнастичке справе у року од три дана пониште.“⁸⁷ После тога група фочанских Срба „... зими 1893. године израдише правила Побратимства,

⁸⁴ Ђорђе М. Ђуричковић: Српским соколима, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 4, бр. 1, Њујорк, 1914, стр. 1. и *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 275.

⁸⁵ Хајрудин Ћирић: *Поџеси модерне гимнастике у БиХ, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 5, бр. 5, Сарајево, 1972, стр. 6.

⁸⁶ *Srpski sokolski kalendar za godinu 1914*, uredio Dr. Milan Metikoš, godina druga, Zagreb, str. 20.

⁸⁷ *Srpski sokolski kalendar za godinu 1914*, uredio Dr. Milan Metikoš, godina druga, Zagreb, str. 20.

дружине православних Срба у Фочи, у којој је унесена мисао о трезвености везана за соколске идеје. Та су правила јуна 1893. године потврђена.⁸⁸

Према Љубиши Зечевићу, Ристо Јеремић, један од оснивача Српског соколског друштва у Фочи, 1933. године је записао:

„Босански студенти у Грацу, спрва њих десетак на броју, будно су пратили догађаје у заробљеној отаџбини. Уочивши и правилно оценивши,... ти млади људи дођоше до закључка да рад треба почети поправком самих себе и мана у народу, те, по угледу на њемачке Турнферајне и чешке Соколе, прихватају мисао соколства и уносе је у отаџбину с чврстим увјерењем да ће тим путем моћи очувати народно здравље које бјеше поклекнуло и истовремено истремрежити земљу једном организацијом која ће моћи да послужи кад вријеме дође. Започело се у Фочи, гдје је у јулу 1893. године основан Соко са трезвењачким одсјеком, али друштво бјеше неопрезно испољило свој програм, те га окупаторска власт укиде. Измијенивши облик оснивачи без одлагања одмах иза укидања Сокола, подносе правила Побратимства, трезвеног удружења са одсјеком за чување и његовање здравља, и власт их одобри и толерира.⁸⁹

Према Љубиши Зечевићу, први подаци о оснивању овога друштва потичу из 1894. године. Те године, 4. фебруара, се група фочанских Срба молбом за оснивање друштва обратила тадашњим властима. Наводимо садржај молбе:

„Висока земаљска владо!

Потписани желе да установе једно удружење за тјелесно васпитање у сврху његовања и развијања здравља под именом: *Српска гимнастичка дружина `Фочански соко`* са сједиштем у Фочи. Прилажући правила у 5 примјерака потписани најпонижније моле Високу Владу да их милостиво изволи потврдити.

Надајући се благонаклоности сматрамо за част захвалити се Високој влади.

⁸⁸ *Srpski sokolski kalendar za godinu 1914*, uredio Dr. Milan Metikoš, godina druga, Zagreb, str. 20.

⁸⁹ Risto Jeremić: *Kako je Pobratimstvo osnovano*, *Spomenica Miloša Đurana*, Zagreb, 1934, str. 14 – 15; Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, str. 115.

Понизни: Јово Јеремић, Василије Кујунџић, Ђорђо Хаџи Вуковић, Никола Мaziћ, Михајло Јеремић, Милан. X. Хаџи Вуковић, Василије Ковачевић.⁹⁰

Земаљска вада није одобрила оснивање тог друштва. Према ауторима Пантелић Бабић, Павловић и Живановић, „Након тога, исти иницијатори поднели су молбу за оснивање *Трезвењачког друштва Побратимство*, које је у свом раду имало борбу против алкохолизма, али се заправо највише радило на телесном и духовном јачању његових чланова. Било је потребно пет година да Земаљска влада коначно 23. јуна 1899. године званично потврди и одобри постојање и рад наведеног друштва.“⁹¹

Према напред наведеном, нетачни су подаци Хајрудина Ђурића, Милана Метикоша и Ристе Јеремића да је Српско соколско друштво у Фочи основано 1893. године.

Побратимство је, у почетку свога рада, према писању Петра Д. Павловића,

„...било у тешкој материјалној ситуацији, а, да би остварило постављени задатак: борбу за просвећење и здравље, јачање борбеног духа и морала, јачање воље и дисциплине својих чланова, како би његови чланови били спремни у онај час када почне борба за ослобођење и уједињење народа Српског, обраћали су се за помоћ српским друштвима, удружењима, часописима, новинама. Тако су фебруара месеца 1900. године упутили писмо `Лучи`, књижевном листу друштва `Горски Вијенац` са Цетиња, у коме их обавештавају о оснивању Друштва, његовим циљевима и задацима, материјалној оскудици и моле их да у складу са својим могућностима помогну, да их српски листови препоруче и српска друштва приме у своје редове.“⁹²

Писмо наводимо у целости:

„П. н. госп.!

Познато вам је и јасно, да је наш народ ситуацијом прилика увучен неприправан у струју и вртлог модерног културног живота. Реда му је или циновски упрегнути све силе, да се одржи и да сагради себи лађу за спас и

⁹⁰ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 116.

⁹¹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић - Ненад Живановић: Почети српског соколства у Херцеговини, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 4, бр. 2, Ниш 2017, стр. 57. (Kristina Pantelic Babic, Petar Pavlovic & Nenad Zivanović, Beginnings of Serbian Sokolism in Herzegovina, *Physical Education and Sport Through the Centuries*, Vol. 4, No. 2, 2017, pp. 55 – 73.)

⁹² Петар Д. Павловић: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацко 2004, стр. 445.

опстанак, или да га вали прогреса прогутају и да послужи само као ђубре за туђу њиву. – Историја нас учи, да нам не треба очајавати: У нашем народу има снаге и за опстанак и за напредак, само ако је хтједнемо и умједнемо употријебити.

То нас је осоколило, да оснујемо дружину, у коју нас позивају неодложне данашње потребе народне. Прошло је шест година од како се чине покушаји и приправе за овај рад. Данас ево први пут ступамо на јавност, као дружина од Владе одобрена и на посао наљегла. Задаћа нам је да његујемо морално и тјелесно витештво, да се учимо солидарности, како би се васпитали за корисна удруживања са заједничким интересима и заједничком одговорношћу и да тријебимо пороке и штетне навике из народа.

Оскудица материјалних средстава нагони нас, да се обратимо штедром срцу родољуба, да нам у почетку помогну, на чему ћемо им бити вјечно захвални и њихова часна имена забиљежити у `Спомен-књигу`. Српске листове молимо, да нас препоруче, српске дружине да нас у дружину приме.

Дружина православних Срба, `Побратимство`.⁹³

Павловић је такође цитирао наведено писмо,⁹⁴ али није навео да ли је Луча удовољила њиховој борби и да ли их је препоручила другим листовима и друштвима. Ни ми у прегледаним изворима нисмо пронашли како је на писмо одговорила редакција овог листа.

Чланови „Побратимства“ у 1901. години су били: Васо Бабић, Димшо Бабић, Јово Бабић, Мика Бедрић, Симо Глођајић, Лука Гргуревић, Лако Дамјановић, Лазар Зечевић, Тодо Јакшић, Василије Јеремић, Панто Јеремић, Тане Јеремић, Тодо Јеремић, Филип Јовичић, Никола Кочовић, Перо Кочовић, Тодо Кочовић, Ристо Лаћимовић, Душан Мазић, Никола Мазић, Јово Милетић, Арсо Николић, Нико Николић, Симо Николић, Гавро Огњеновић, Василије Попадић, Јаков Попадић, Милан Попадић, Никола Попадић, Тодо Смрекић, Саво Старовић, Василије Томашевић, Владе Томашевић, Јово Томашевић, Љубо Томашевић, Ристо Томашевић, Вуко Хаџи Вуковић, Димша Хаџи Вуковић, Ђорђо Хаџи Вуковић, Манојле Хаџи Вуковић и Милан Хаџи Вуковић.⁹⁵

⁹³ Писмо, Луча, *Књижевни лист друштва „Горски Вијенац“*, год. 6, св. 3, Цетиње, 1900, стр. 168.

⁹⁴ Петар Д. Павловић: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацик 2004.

⁹⁵ Фотографија чланова *Побратимства* из 1901. године са именима и презименима у власништву наследника породице Новака Попадића, члана ССД „Фоча“.

Слика 1: Српско друштво трезвености „Побратимство“ Фоча, фотографија из 1901. године.

Први ред одозго, с лева на десно стоје: Јово Бабић, Тодо Кочовић, Тане Јеремић, Мика Бедрић, Гавро Огњеновић, Димша Х. Вуковић и Лазар Зечевић.

Други ред одозго: Јово Милетић, Саво Старовић, Панто Јеремић, Димшо Бабић, Василије Томашевић, Јаков Попадић, Љубо Томашевић и Милан Попадић.

Трећи ред: Василије Јеремић, Арсо Николић, Перо Кочовић, Ристо Лађимић, Вуко Х. Вуковић, Ристо Томашевић, Симо Глођајић, Никола Кочовић, Лако Дамјановић, Тодо Јакшић, Јово Томашевић, Васа Бабић и Нико Николић.

Седе: Душан Мазић, др Тодо Јеремић, Василије Попадић, Милан Х. Вуковић, Никола Мазић, Ђорђо Х. Вуковић, Лука Гргуревић и Тодо Смрекић.

Седе на тлу: Манојло Х. Вуковић, Никола Попадић, Симо Николић, Владе Томашевић и Филип Јовићић.⁹⁶

Српско соколско друштво у Фочи основано је 29. септембра 1910. године (рг. бр. 183183 и 258391/10). Те године је у Друштву укупно било 22 члана (20 активних и 2 остала), 1911. године број чланова је био 37 (20 активних и 17 осталих) и 1912. године укупно 39 чланова (23 активна и 16 осталих).⁹⁷

Редовну годишњу скупштину су српски соколи из Фоче одржали 22. маја 1911. године. Старешина друштва Тодо Кочовић је бираним речима поздравио присутне и позвао секретара (тајника) Ника Тошовића да прочита извјештај о претходном раду. Он је, поред

⁹⁶ Фотографија чланова *Побратимства* из 1901. године са именима и презименима у власништву наследника породице Новака Попадића, члана ССД „Фоча“; Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998. стр. 71.

⁹⁷ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 510.

осталог, истакао да је у претходних „... пола године почетног рада поред свих неприлика извана и изнутра ипак друштво показао неки рад и напредак“⁹⁸ и да је Управни одбор одржао неколико конференција и пет седница одбора. У Друштву је тада било свега 53 члана: три утемељача, 38 редовних (извршних) и 12 помагача.

Слика 2: Чланови ССД Фоча 1911. године⁹⁹

Први ред доле, на тлу, с лева на десно: Богдан Попадић и Јово Савић.

Други ред, седе, с лева на десно: Никола Попадић, Никола Кочовић, Тодо Кочовић, Милан Х. Вуковић, Пешут Клајић, Прохаска – Чех.

Трећи ред, стоје, с лева на десно: Гавро Зечевић, Симо Јојић, Милан Попадић, Милорад Х. Вуковић, Јово Кујунџић, Милан Ковачевић, Нико Николић и Тодо Јеремић.

Четврти ред: Војо Попадић, Љубо Томашевић, Јово Зечевић, Симо Вуковић и Неђо Ђуровић.

Вођа Друштва Милош Томашевић је у свом извештају истакао да би се чланови што више окупљали, да би што боље схватили соколску идеју, солидарност, љубав, да би што боље развили братски живот да увек „... при излетима и вјецбама, у разговорима, предавањима и читању корисних књига све оно, што ствара добре соколе, ваљане грађане и честите Србе“¹⁰⁰ и још истакао важност соклства, соколовања и да према тадашњем

⁹⁸ Српски Соко у Фочи, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.

⁹⁹ Фотографија чланова ССД Фоча из 1911. године са именима и презименима у власништву наследника породице Новака Попадића, члана ССД „Фоча“; Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998. стр. 73.

¹⁰⁰ Српски Соко у Фочи, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.

броју чланова, „... према њиховом раду, вољи и истрајности, види у будуће јасне контуре сигурна успјеха и напретка.“¹⁰¹

Тодо Томашевић, чувар Друштва, упознао је присутне да су у претходном периоду набавили справе за вежбање: штапове, справе за скок и вратило. Такође су набавили и одела за вежбање за чланове, који су они сами отплаћивали. У току зиме су вежбали врло мало јер нису имали одговарајући простор, осим просторија „Побратимства“ у коме је могло да вежба само шест вежбача. Од марта месеца су вежбање изводили три до четири пута седмично по један и по сат, на отвореном терену.

На крају је Скупштина изабрала Управу друштва: Тодо Кочовић, старшина; Милош Томашевић, вођа; Гавро Зечевић, Симо Јовичић, Никола Кочовић, Тодо Томашевић, Јосиф Тошовић и Нико Тошовић, одборници. У Надзорни одбор су изабрани: Манојло Хаџи Вуковић, Тодо Јеремић и Милан Попадић.

Слика 3: Чланови ССД Фоча на Видовдан 1914. године¹⁰²

С лева на десно: Урош Тошовић, Војо Попадић и Добрило Мaziћ.

Из ССД Фоча од стране аустроугарске владе осуђивани су за велеиздају и били у интерацији следећи српски соколи: „Осуђивани за велеиздају: др Ристо Јеремић, Симо Николић, Јакша Попадић, Милан Н. Хаџи Вуковић и Милош Томашевић. Погубљени:

¹⁰¹ Српски Соко у Фочи, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.

¹⁰² Фотографија чланова ССД Фоча на Видовдан 1914. године са именима и презименима у власништву наследника породице Новака Попадића, члана ССД „Фоча“; Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998. стр. 75.

прота Јосиф Кочовић, Ђорђе С. Хаџи Вуковић и Нико С. Хаџи Вуковић у Фочи августа 1914. године. Милан Н. Хаџи Вуковић је такође изведен на стрељање, али је случајно остао жив и после Првог светског рата био је старешина соколског друштва у Фочи.¹⁰³

У интернацији су били: „Василије Бабић, Димитрије Бабић, Лука Гргуревић, Алексије Јеремић, Гога Јеремић, Јованко Јеремић, Јово Јеремић, Тане Јеремић, Симо Јојић, Никола Кочовић, Стево Кочовић, прота Милан Кујунџић, Никола Мазић, Јефтан Огњеновић, Јакша Попадић, Саво Старовић, Алексије Томашевић, Љубо Томашевић и Милан Н. Хаџи Вуковић.“¹⁰⁴

У балканским ратовима и Првом светском рату из Друштва су учествовали: „Г.М. Вуковић, Симо Вуковић, Симо Јојић, Петар Кларић (погинуо на Кајмакчалану 1916. године), Добрило Мазић, Никола Николић, Милан Попадић, Никола Попадић и Симо Смајловић.“¹⁰⁵

Према Петру Д. Павловићу, друштво у Фочи је обновљено 1918. године

„... када је одржана скупштина, којом је председавао Милан Хаџи Вуковић а на дневном реду је било: обнова друштва, примена правила и конституисање одбора. У одбор су изабрани: Душан Савић старешина, Манојло Хаџи Вуковић заменик старешине, Никола Кочовић вођа, Тодо Јеремић тајник, Василије Сунарић благајник и још неколико чланова чија имена нису забележена.“¹⁰⁶

Према истом аутору у соколском друштву „... су радиле и две соколске чете: у Миљевини (основана 1932. године) чији је вођа био Јован Влаховић и у Јошаници (селу код Фоче) која је основана 1935. године и предводио ју је Никша Шкрабо.“¹⁰⁷

---

¹⁰³ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

¹⁰⁴ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

¹⁰⁵ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 174, 175.

¹⁰⁶ Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998. стр. 78.

¹⁰⁷ Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998. стр. 78.

Слика 4: Чланови СД Фоча на Видовдан 1930. године код споменика Краља Петра I Карађорђевића¹⁰⁸

7.1.2.2 Српска соколска друштва

7.1.2.2.1 Српско соколско друштво Билећа

Није нам познато од кога и када је потекла иницијатива за оснивање Српског соколског друштва у Билећи, као ни то када је поднесена молба за одобрење његовог рада. Од стране Земаљске владе правила и рад друштва су одобрени 10. августа 1911. године (рг. бр. 169359). Те године је у друштву било укупно 44 члана (11 активних и 33 осталих), а у 1912. години број чланова се смањио за 4, па их је укупно било 40. (11 активних и 29 осталих).¹⁰⁹

У Првом светском рату на страни српске војске из ССД Билећа учествовала су два сокола, Коста П. Милошевић и Саво Хамовић, и српски соколи, родом из Билеће,

¹⁰⁸ Фотографија чланова ССД Фоча на Видовдан 1914. године са именима и презименима у власништву наследника породице Новака Попадића, члана ССД „Фоча“; Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998. стр. 77.

¹⁰⁹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 513.

настањени у Америци (САД), чланови ССД Бјут (Монтана), Стево Ковачевић и Гашо Милошевић.¹¹⁰

7.1.2.2.2 Српско соколско друштво Вишеград

Правила и рад ССД Вишеград званично су одобрени од стране Земаљске владе 25. јуна 1910. године (рг. бр. 242865) и регистрација из 1911. године (рг. бр. 08111911-24286). Те године у друштву је било укупно 22 члана (14 активних и 8 осталих).¹¹¹

Током 1911. године изабрана је управа Друштва коју су сачињавали: Матеј Петровић, старешина; Сретен Богдановић, заменик старешине; Чедо Крсмановић, вођа; Војислав Костић, секретар (тајник); Јово Милетић, благајник; Годор Миловановић, економ и поп Милан Божић, одборник.

До избора управе друштва готово да ништа нису радили. Но, како су после избора управе добили учитеља Јарослава Рубрингера, сокола из Чешке, надали су се да ће „...напредовати, и вољом и истрајним радом извршних чланова (којих има 17) достићи висину, која доликује Српском Соколу“.¹¹²

У српском соколском друштву у Вишеграду у 1911. години било 30 чланова (16 активних и 14 осталих), а у 1912. години 37 (24 активних и 13 осталих).¹¹³

Из ССД Вишеград у Првом светском рату у српској војсци учествовала су два српска сокола, Ђорђе Мирковић и Милан Поповић.¹¹⁴

7.1.2.2.3 Српско соколско друштво Гацко

Правила српског соколског друштва у Гацку су одобрена од стране Земаљске владе 30. септембра 1910. године (рг. бр. 173804).¹¹⁵ Одмах по оснивању друштва, у њега се

¹¹⁰ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацико, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

¹¹¹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 508.

¹¹² М.П.: Српски Соко у Вишеграду, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.

¹¹³ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 508.

¹¹⁴ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацико, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015

учланило 26 чланова: 15 извршних, 10 помагача и један утемељач (свештеник Јован Поповић), а према Зечевићу крајем 1910. године било их је 30 (18 активних и 12 осталих).

Почетак рада је био тежак. Нису имали гимнастичких справа, већ су само вежбали неке вежбе без справа. Справе су набавили током 1911. године у вредности од 700 круна. Те године се повећао и број чланова, те их је тада укупно било 57: 25 извршних, 30 помагача и 2 утемељача, а према Зечевићу укупан број чланова је био 68 (22 активних и 46 осталих). Током прве године рада 18 чланова друштва је учествовало на Српском соколском слету у Невесињу, којег су соколи из Невесиња организовали заједно са српским соколима из Мостара.

У Требињу се о Преображењу, 6. (19.) и 7. (20.) августа 1911. године, одржао Други српски херцеговачки соколски слет на коме су учествовали и соколи из Гацка. Соколи из Гацка су се веома озбиљно припремали за тај слет да не би изостајали по спремности иза других сокола. Вежбали су три пута седмично у вечерњим сатима, од 20 до 21.30 часова, а од 25. марта текуће године вежбали су у раним јутарњим сатима, од 4.30 до 6.30 часова, на свежем и чистом ваздуху. Осим тога, сваке недеље су ишли пешке на излете у околину Гацка, прелазећи раздаљину од 10 до 15 километара.

У Гацку је 8 година уназад, од 1911. године постојала Српска читаоница и књижница. Како су после оснивања ССД чланови читаонице и сокола били углавном исти чланови, то је на скупштини ССД у Гацку, одржаној 15. фебруара 1911. године, донета одлука да читаоница и књижница пређу у власништво ССД. Сачињена су Правила која су послата Земаљској влади на одобрење. То уједињење је убрзо и одобрено. Тако су гатачки соколи добили читаоницу и књижницу у којој се налазило доста књига у вредности око 1500 круна и имали су простор за образовање својих чланова. Поред тога, читаоница је имала и свој тамбурашки збор у коме је било осам чланова, и убрзо је преименован у Соколски тамбурашки збор.

Вежбали су у дворани (вежбаоници), дужине 16 м, ширине 7 м и висине 5 м, гатачке српске православне црквено-школске општине, која „... је одмах при оснутку драговољно уступљена“¹¹⁶ ССД из Гацка.

На главној скупштини ССД, која је одржана у Гацку 27. јануара 1911. године, изабрана је управа друштва коју су сачињавали: Урош Ш. Ковачевић, старешина; Ђамил Сарић, заменик старешине; Анто Б. Кошутећ, секретар (тајник); Лазар Ј. Пичета, вођа; Алекса С.

---

¹¹⁵ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

¹¹⁶ Српски Соко у Гацку, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (02. мај) 1911, стр. 96.

Поповић, благајник; Бориша Б. Старовић, чувар; Мехмед Дураковић, Ристо А. Самарцић и Милан С. Срдих, одборници.

Српски соколи из Гацка су, у корист своје благајнице, о Ђурђеву дану, 6. маја 1911. Године, приредили соколску забаву. Гатачки соколи и соколице су извели трагедију „Слободарка“ М. Ђорђевића Призренца, тамбурашки збор ССД из Гацка је свирао марш „Барјак“ и изрецитована је песма „Смрт Стеве Синђелића“ Јована Јовановића Змаја.¹¹⁷

Српско соколско друштво је на својој Трећој редовној главној скупштини, одржаној 20. јануара 1912. године у Гацку, изабрало нову управу друштва: Урош Ш. Ковачевић, старешина; Ђамил Сарић, заменик старешине; Обрен Б. Старовић, секретар (тајник); Лазо Самарцић, благајник; Лазо Пичета, вођа; Ристо Самарцић, чувар; Анто Кошутих, први одборник; Алекса С. Поповић, други одборник и Раде Лучић, трећи одборник.¹¹⁸ У 1912. години у друштву је било 58 чланова (15 активних и 43 осталих).¹¹⁹

Из ССД Гацко су прогањани и кажњавани следећи соколи: „Михо Батинић, Спасоје Буквић, Видак Вишњевац, Лазо Јатановац, Анто Кошутих и Бориша Старовић. Били у интернацији у Араду: „Ђорђо Батинић, Марко Говедарица, Урош Ковачевић, Шћепан Ковачевић, Јово Крстић, Раде Лучић, Раде Милетић, Васо Перић и Ђамил Сарић.“¹²⁰

Учесници Првог светског рата на страни српске војске су били: „Бошко Албијанић, Гаврило Албијанић, Саво Јефтановић, Алекса Поповић, Лазо Самарцић и Перо Ђеранић.“¹²¹

7.1.2.2.4 Српско соколско друштво „Душан Силни“ Дубровник¹²²

Није нам познато када је и од кога покренута иницијатива за оснивање Српског соколског друштва у Дубровнику, а до 1910. године мало се знало о овом друштву из разлога што се слабо радило, због немарности српске дубровачке омладине и због

¹¹⁷ Српски Соко у Гацку, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 118.

¹¹⁸ Српски Соко у Гацку, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 24, Сарајево, петак 3. (16.) фебруар 1912, стр. 3.

¹¹⁹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 510.

¹²⁰ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацик, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 172.

¹²¹ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацик, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 174.

¹²² Дубровник није био у саставу Херцеговине, али је био у саставу *Соколске жупе Мостар*, о чијем формирању ће бити више речи у периоду између два рата. Из тог разлога и овде пишемо о ССД „Душан Силни“ из Дубровника.

недостатка стручног учитеља за гимнастику. „Српска омладина свуда, па и у Дубровнику, хоће и жељна је да очеличи своје тело, али слаб јој полет у томе дајемо, јер немамо стручног учитеља“¹²³

Једно краће време дубровачке српске соколе је вежбао чешки соко из Младе Болеславе Јозеф Браунер, који је убрзо отишао у Русију да ради као учитељ гимнастике у школи. У његовом раду у дубровачком соколу помагао му је соко Лесо Куртовић. Док је Браунер радио у „Душану Силном“ свако вече су две врсте сокола редовно вежбале. После његовог одласка, готово сви вежбачи су се разишли. Лесо Куртовић је успео да задржи само њих неколико.

Током 1910. године повећао се број чланова. Те године су набавили 41 свечано одело. Први пут су чланови друштва у тим свечаним оделима, 12. марта 1910. године, јавно наступили, прошетавши улицама Дубровника. Били су „... веома срдечно дочекани од цијелог Дубровника без разлике вјере и народности. Било је, истина, и протупоздрава и немилих повика, па је морало и до суда доћи, да се све разбистри. У главном ћу рећи, ми смо Душановци тражили једино, да се праведно суди, али не желимо освете према оној небраћи, која нас недужне и на правди Бога истинитога нападоше. Дужност нам је била да докажемо, да и ми као и сва остала братска соколска друштва морамо високо стајати изнад свих размирица.“¹²⁴

Током 1910. године дубровачки српски соколи су, поред осталих активности, изводили излете у околину Дубровника, приказујући на њима разне вежбе. Први излет су извели у Цавтат, где су их Срби и Хрвати из тог места срдечно дочекали. Ишли су и у Херцег Нови и Котор, где су такође били срдечно примљени.

Учествовали су на слету Хрватске соколске жупе „Војвода Хрвоје“ у Сплџету (Сплиту) са 41 соколом обученим у свечана одела. Из Дубровника су заједно путовали са хрватским соколима из тог места. У Сплџету (Сплиту) су били срдечно примљени, како од домаћих сокола, тако исто и од осталих учесника слета, а „... браћа из Каштела готово се не раздвајаху од нас за цијело вријеме слета.“¹²⁵

У спомен првог јавног наступа ССД „Душан Силни“ из Дубровника у свечаним оделима, 12. марта 1910. године у Дубровнику, Јован Л. Перовић је певао песму под називом „Душановка“ уз музику коју је компоновао Иван Чижек.

¹²³ М.П.: „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 79.

¹²⁴ М.П.: „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 79.

¹²⁵ М.П.: „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 80.

ДУШАНОВКА

„Напред, напред, браћо мила,
Друг уз друга нек је свог;
Српског рода снага чила,
Помого те вишњи Бог!
Старе славе зв`језда јасна
У имену нашем сја;
Мисао је наша часна,
Здраво Силни, здраво сви!

Ко год јача снагу т`јела,
Духу своме диже лет;
За јуначка кадар дјела,
Иде борби у сусрет!
Узданице славе нове
Мисао сама кр`јепи нас;
Будућност нас рода зове,
Напред Силни, напред сви!“¹²⁶

Чланови друштва су 28. децембра 1910. године, вероватно, како је било најављено у листу „Српски соко“ од 1.(14.) децембра те године, приредили академију с игранком у корист свог друштва. Мушки подмладак је вежбао вежбе клапачкама, женски подмладак вежбе вретенима, чланови прости вежбе и вежбе на љествицама. Остали део програма је био испуњен, „... свирком, пјесмом, декламацијом, живом сликом и позоришним приказом.“¹²⁷

Управу ССД у Дубровнику у 1911. години су сачињавали: др Мато Грацић, старешина; Иво Шуберт, заменик старешине; Димитрије Пушибрк, први секретар (тајник); Драго Мариновић, други секретар (тајник); Ђуро Марић, економ; Јован Л. Перовић, благајник; Лесо Куртовић, вођа; Кристо Доминиковић и Мићо Милишић, одборници и Ерменђилд Јоб, барјактар.¹²⁸

Српски соколи из Дубровника су имали своју веслачку секцију која је приређивала излете веслајући до одређених места. Тако су јуна месеца о Духовима 1911. године извели излет својим чамцем од Дубровника до Котора. Ту раздаљину од 46 морских миља (80 км) осам дубровачких сокола је прешло за 2 дана веслајући укупно 12,5 сати правећи паузе и одмарајући у одређеним местима. Зауостављали су се и правили одмор у местима Боке Которске где су постојала српска соколска друштва: Херцег Новом, Рисну и Котору.

Соколи из Херцег Новог, Рисна и Котора су срдечно примили српске соколе из Дубровника и у свим наведеним местима су „... показали према душановцима братску

¹²⁶ Душановка, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 58.

¹²⁷ „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 1, Карловци, 1.(14.) децембар 1910, стр. 18.

¹²⁸ „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (2. мај) 1911, стр. 95.

пажњу, нарочито у Рисну, где је душановцима, била приређена богата вечера, на којој је било око 60 особа.¹²⁹

У Рисну су дубровачки соколи преноћили, а сутрадан, после доручка, соколи су из Рисна, на челу са својим старешином капетаном Видовићем, „... испратили душановце на чамцу све до Пераста, где их поново почастеше.“¹³⁰

На уласку у Котор, у кога су стигли тачно у подне, на мору су их сачекали веслачи српског соколског друштва из Котора.

После боравка сокола из Дубровника у местима Боке Которске можемо с радошћу да истакнемо, „... да је соколска идеја, и покрај данашње жалосне братске борбе у Боки почела међу Бокелјима да хвата дубоке коријене. То је утјешан знак, јер соколска идеја уклања с пута све што нас раздваја и свађа, а нама је љубав и слога најпотребнија.“¹³¹

Соколи „Душана Силног“ из Дубровника су у свом месту, 13. августа 1911. године, приредили јавну вежбу на којој је изведен одабрани и добро припремљени програм.

Почетком 1912. године на приморју је постојало седам српских соколских друштава. У Боки Которској било их је пет: у Ђеновићу, Котору, Паштровићу, Рисну и Херцег Новом и два у Далмацији: Дубровнику и Книну. После обиласка наведених друштава од стране вође Српске соколске жупе фрушкогорске брата Милана Теодоровића, сва друштва су пристала да се организују у соколску жупу, а српском соколском друштву „Душан Силни“ из Дубровника је поверено да сазове тај састанак. Састанак је одржан у недељу 22. априла 1912. године у Херцег Новом, коме су присуствовали делегати из свих седам друштава. На састанку су сачинили Правила жупе, односно они су прихватили правила ССЖБХ са неким изменама и донели одлуку да се жупа зове: Српска соколска жупа на приморју, а да седиште буде у Херцег Новом.¹³²

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податке о првој главној редовној скупштини ССЖ за приморје. Своју Другу главну редовну скупштину жупа је одржала у Дубровнику, највероватније 1914. године. На тој скупштини је изабрана нова управа жупе: старешина Мирко Комненовић, заменик старешине др Мато Грацић, секретар (тајник) Јово Секуловић, благајник Петар Тошић, вођа Лесо Куртовић и од сваког соколског друштва по један члан управе. Поред њих изабрани су и два надзорника жупе: Б. Јововић за Боку Которску и Вељко Покрајац за Горњу Далмацију.¹³³

¹²⁹ Српски Соко у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9-10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 166.

¹³⁰ Српски Соко у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9-10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 166.

¹³¹ Српски Соко у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9-10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 167.

¹³² Српска Соколска Жупа на Приморју, *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 75 – 76.

¹³³ Српска Соколска Жупа на Приморју, *Соко, орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 4, бр. 5, Њујорк, мај 1914.

7.1.2.2.5 Српско соколско друштво Калиновик

Није нам познато када и од кога је потекла иницијатива за оснивање ССД Калиновик, као ни то када је поднесена молба за одобрење његовог рада. Земаљска влада је одобрила правила и рад друштва 10. априла 1912. године (рг. бр. 85170). Те године се у друштво уписало 49 чланова (12 активних и 37 осталих).¹³⁴

Више података о овом друштву у доступним и прегледаним изворима нисмо пронашли.

7.1.2.2.6 Српско соколско друштво Коњиц

Није нам познато од кога и када је потекла иницијатива за оснивање Српског соколског друштва у Коњицу, као ни када је поднесена молба за његово одобрење. Од стране Земаљске владе рад и правила друштва су одобрена 2. марта 1911. године (рг. бр. 221221). Те године је у Друштву било 33 члана (17 активних и 16 осталих), а у 1912. години број се смањио на 29 (15 активних и 14 осталих).¹³⁵

Више података о Српском соколском друштву Коњиц у доступним и прегледаним изворима нисмо пронашли.

7.1.2.2.7 Српско соколско друштво Ливно

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податке о томе када је и од кога потекла иницијатива за оснивање ССД у Ливну. Правила и рад друштва су одобрена од стране Земаљске владе 13. фебруара 1913. године (рг. бр. 31454).¹³⁶

Оно што нам је било доступно јесте податак да је у Првом светском рату на страни српске војске из ССД Ливно учествовао брат Стојан Пажин.¹³⁷

---

¹³⁴ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 518.

¹³⁵ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 511.

¹³⁶ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

¹³⁷ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

7.1.2.2.8 Српско соколско друштво Љубиње

Иницијатива за оснивање српског соколског друштва у Љубињу потекла је од групе Срба окупљене око српског учитеља Душана Савића. Он је 27. фебруара 1911. године окупио српску омладину из Љубиња ради оснивања ССД. Он је окупљеним Љубињцима одржао предавање о соколству и његовом значају за српски народ које је завршио речима: „Оснуймо, браћо, и ми у Љубињу Српског Сокола, јер је Српски Соко силан и славан.“¹³⁸

На том састанку је изабран привремени одбор од три члана: Трифко Крунић, Душан Савић и Данило Ђоровић чији је задатак био да сачине правила друштва, напишу и поднесу молбу властима за одобрење рада, припреме одржавање конституирајуће скупштине и др.

Они су сачинили правила и 28. марта 1911. године предали су их Котарском уреду у Љубињу на одобрење. Поред правила, они су Котарском уреду послали и списак 20 сокола, оснивача ССД Љубиње: Душан Батинић, Ристо Биберџић, Бранко Бијелић, Јован Бјелобрк, Данило Јањић, Милан Костић, Трифко Крунић, Душан Ликић, Мирко Ликић, Бошко Мићић, Бошко Новокмет, Бошко Ножица, Петар Перић, Душан Пупић, Славко Ратковић, Душан Савић, Данило Ђоровић, Радослав Ђоровић, Симо Чолић и Стеван Шаренац. Осим Бошка Новокмета, који је био из Дубочице, сви остали су били из Љубиња.¹³⁹

Бр.	Име:	Занимање:	Место:
1	Душан Батинић	учитељ	Љубиње
2	Ристо Биберџић	учитељ	"
3	Бранко Бијелић	учитељ	"
4	Јован Бјелобрк	учитељ	"
5	Данило Јањић	учитељ	"
6	Милан Костић	учитељ	"
7	Трифко Крунић	учитељ	"
8	Душан Ликић	учитељ	"
9	Мирко Ликић	учитељ	"
10	Бошко Мићић	учитељ	"
11	Бошко Новокмет	учитељ	Дубочица
12	Бошко Ножица	учитељ	"
13	Петар Перић	учитељ	"
14	Душан Пупић	учитељ	"
15	Славко Ратковић	учитељ	"
16	Душан Савић	учитељ	"
17	Данило Ђоровић	учитељ	"
18	Радослав Ђоровић	учитељ	"
19	Симо Чолић	учитељ	"
20	Стеван Шаренац	учитељ	"

12493
1011

¹³⁸ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 80.

¹³⁹ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигија штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 605.

Слика 5: Списак имена оснивача ССД Љубиње¹⁴⁰

У листу „Српски соко“ та иницијатива је срдачно поздрављена речима: „Младог Сокола Српског срдачно поздрављамо у нашем братском јату са жељом, да никада не опусти своја млада крила, већ нека буде славан и силан као и остала старија браћа му. Здраво!“¹⁴¹

На конституирајућој скупштини, одржаној 9. априла 1911. године у Љубињу, изабрана је управа друштва коју су сачињавали: Стеван Л. Шаренац, старешина; Јово Бјелобрк, заменик старешине; Данило П. Ћоровић, секретар (тајник), Трифко Крунић, благајник; Душан Савић, вођа; Душан Батинић, чувар; Бошко Мићић, Бошко Новокмет и Бошко Ножица, одборници.¹⁴²

Слика 6: Стеван Л. Шаренац, један од оснивача ССД Љубиње¹⁴³

¹⁴⁰ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 605.

¹⁴¹ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 80.

¹⁴² Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (2. мај) 1911, стр. 95 – 96.

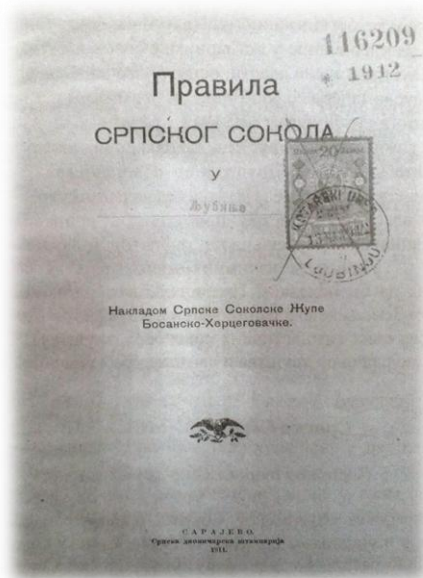
¹⁴³ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 544.

Слика 7: Данило П. Торовић, један од оснивача ССД Љубиње¹⁴⁴

Правила и рад ССД Љубиње званично су одобрени од стране Земаљске владе 31. јула 1911. године (рг. бр. 166381).¹⁴⁵

Слика 8: Насловна страна Правила Српског сокола у Љубињу из 1911.¹⁴⁶

У друштву је тада било 28 чланова (од чега 14 чланова-вјежбача, 6 нараштајаца и 8 осталих) међу којима су били: Душан Батинић, пекар; Ристо Биберцић, ципелар; Бранко Бијелић, дневничар; Јован Бјелобрк, благајник српске благајне Љубиње; Данило Јањић, ципелар; Милан Костић, кафеџија; Трифко Крунић, трговац; Душан Ликић, бојација;

¹⁴⁴ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 553.

¹⁴⁵ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 513.

¹⁴⁶ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 602.

Мирко Ликић, трговац; Бошко Мићић, поседник; Бошко Новокмет, земљоделац из Дубочице; Бошко Ножица, гостионичар; Петар Перић, поседник; Душан Пупић, земљоделац; Славко Ратковић, трговац; Душан Савић, учитељ; Данило Ђоровић, трговац; Радослав Ђоровић, трговац; Симо Чолић, гостионичар и Стеван Шаренац, свештеник.¹⁴⁷

Соколи су одмах почели да вежбају, и то 3 пута недељно. Како нису имали своје просторије за вежбање „Српска читаоница, која се и онако налази на врло slabим ногама, уступила је соколовима просторије читаонице за вјежбање.“¹⁴⁸

Посећивали су их соколи из ССД Столац и то састајање и вежбање са њима „... припомогло је овој вриједној браћи да могу научити бар слободне вежбе, које би им дале прилике, да се са осталом браћом на требињском слету слију у једну цјелину.“¹⁴⁹ Њихов истрајан рад и јака воља „... помогла им је те су за непуних 5 мјесеци друштвеног живота иступили сви свијетла лица са 11 вјежбача на требињски слет на коме су поред свог марљивог рада показали сталан ред и одлучну соколску скромност.“¹⁵⁰

Поред припреме и одласка на соколски слет у Требиње соколи из Љубиња су изводили и друге активности. Тако су организовали и извели два излета. Први излет су извели 1911. године заједно са српским соколима из Стоца на Жегуљу, пешачећи око 10 километара, после чега су вежбали слободне вежбе. Други излет су извели у манастир Завала о Петровдану, 12. јула 1911. године, где су после пређених 22 километра пешке пред окупљеним народом вежбали слободне вежбе.

У почетку рада материјално стање у Друштву је „... било веома слабо и углавном је зависило од добровољних прилога чланова и добротвора са стране.“¹⁵¹

Прва скупштина ССД Љубиње после одобрења правила и рада од стране Земаљске владе одржана је 16. октобра 1911. године у Љубињу, којој је присуствовао мали број сокола и соколица. Према извештају који је поднесен на скупштини тада је у друштву било 24 члана (16 редовних и 8 осталих). На скупштини је изабрана нова управа друштва у саставу: Стеван Шаренац, старешина; Томо Ратковић, заменик старешине; Душан Савић, четовођа; Данило Ђоровић, секретар (тајник); Ђорђо Богдановић, чувар; Бошко Ножица,

¹⁴⁷ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 602 – 603.

¹⁴⁸ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 4, Београд, април 1912, стр. 46.

¹⁴⁹ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 4, Београд, април 1912, стр. 46.

¹⁵⁰ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 4, Београд, април 1912, стр. 46 – 47.

¹⁵¹ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 603.

Шћепо Самарцић и Тодор Турањанин, одборници, те: Јован Бјелобрк, Петар Перић и Симо Чолић у надзорни одбор.¹⁵²

После оснивања ССД Љубиње, друштву су дали прилоге у износу од 91,1 К. следећи: Салих бег Бакшић, поседник – 6 К; Иван Дилбер, порезни приправник – 2,40 К; Јово Дрекаловић, порески контролор – 50 К; Петар Кнего, трговац – 3 К; Назиф Крилић, поседник – 10,20 К; Гојко Н. Лалић, трговац из Стоца – 5 К; Бранко Ратковић, ђак реалке из Сарајева – 2 К; Владо Спахић, трговац из Чапљине – 2,50 К и Јово Стајић, инжињер из Сарајева – 10 К. Чланови Друштва су сакупили 184,83 К: Ристо Биберцић – 2,43 К, Бошко Бијелић – 45,28 К, Милан Бијелић – 10,18 К, Славко Ратковић – 24,44 К, Шћепо Самарцић – 7,10 К, Ристо Сикимић – 10,40 К, Данило Ћоровић – 52,12 К, Никола Ћоровић – 5,88 К и Радослав Ћоровић – 27 К. На излету о Петрову дану у манастир Завала сакупили су 31 К, а Тодор Ждракановић из Мостара је прикупио 11,87 К. Укупно је сакупљено 318,8 К.¹⁵³

Крајем 1911. године у друштву је било 18 чланова међу којима је, поред осталих, било 13 вежбача и 3 нараштајца.

Слика 9: Српски соколи ССД Љубиње у 1918. години¹⁵⁴

С лева на десно: Мирко Ликић, Радослав Ћоровић и Данило Јањић)

¹⁵² Д.С.: Српски Соко у Љубињу, *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 219, Сарајево, 25. октобар (7. новембар) 1911, стр. 4.

¹⁵³ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 604.

¹⁵⁴ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 607.

Управа ССД Љубиње је, у циљу унапређења рада, свог вођу, брата Душана Савића послала у Праг да присуствује гимнастичком течају за четовође, одржан августа месеца 1911. године. Он је за одлазак на гимнастички течај у Праг добио финансијску помоћ од СПКД „Просвјета“. Течај су одслушала и положила предвиђене испите за вође ССД пет српских сокола из Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, три из Херцеговине: брат Лазо Пичета из ССД Гацко, брат Лазо Прњатовић из ССД Требиње и брат Душан Савић из ССД Љубиње и двојица из Босне, брат Симо Петковић из ССД Сарајево и брат Јово Стефановић из ССД Тузла.¹⁵⁵ Брат Душан Савић је „... својим боравком у Прагу стекао доста доброг искуства, тако да се и у стручној особи у овом соколу није оскудјевало.“¹⁵⁶

Друштво је 2. фебруара 1912. године у Љубињу одржало скупштину на којој је, поред осталог, изабрана нова управа друштва коју су сачињавали: брат Стеван Шаренац, старешина; брат Томо Ратковић, заменик старешине; брат Душан Савић, секретар (тајник); брат Годор Турањанин, четовођа; брат Шћепо Самарцић, чувар; брат Данило Ћоровић, благајник; брат Трифко Крунић, први одборник; брат Ристо Биберцић, други одборник и брат Ћорђо Богдановић, трећи одборник.¹⁵⁷

На Другом српском соколском слету за Херцеговину, који је одржан 6. и 7. августа 1912. године у Требињу, поред осталих учесника, учествовали су и соколи из ССД Љубиње. За наступ на слету „... увежбаване су Милерове вјежбе, вјежбе на разбоју, скок са обичне даске и пирамида.“¹⁵⁸

Управа Савеза соколских друштава, у циљу што боље припреме за учешће на Свесловенском слету у Прагу 1912. године је извршило преглед по свим жупама ради истоветне припреме. За соколска друштва из ССЖБиХ преглед је извршен од 23. до 25. марта 1912. године у Мостару. На том прегледу су присуствовали представници седам ССД из Херцеговине: Билеће, Коњица, Љубиња, Љубушког, Невесиња, Требиња и Чапљине.¹⁵⁹

На забави коју је приредио Српско-православни црквено-школски одбор у Поцрњу 2. августа (на Илиндан) 1912. године, поред осталих, присутни су били и соколи из Љубиња и Стоца. На забави после одржане Божје службе, „... соколи су вјежбали просте српске и

¹⁵⁵ *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 и 12, Карловци, 12/25. октобар 1911, стр. 191 – 192; Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.

¹⁵⁶ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 606.

¹⁵⁷ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 606.

¹⁵⁸ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 606.

¹⁵⁹ Ф.Х.: Преглед и припрема по жупама за свесоколски слет у Прагу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год.1, бр. 4, Београд, април 1912, стр. 40 – 41.

прашке вјџбе, одређене за слет у Прагу, док су у 1 сат послије подне одиграли комад `Владислав`.¹⁶⁰ По завршетку забаве одржана су такмичења у бацању камена с рамена и скакању, на коме су учествовали сви они који су желели. Победницима су додељиване и награде, но није нам познато о којим се наградама радило.

Брат Душан Ликић, један од иницијатора и оснивача ССД Љубиње се 19. фебруара 1912. године упокојио. На сахрани се од покојника у име српских сокола из Љубиња опростио брат Душан Савић. Његовом смрћу соколи из Љубиња су изгубили „... једну врсну снагу и једног међу првим његовим покретачима и оснивачима“¹⁶¹ који је за ССД Љубиње и остварење њихових циљева „... радио неуморно и са примјерним одушевљењем.“¹⁶² Српски соколи из Љубиња су на дан сахране „... у име своје захвалности и поштовања и да би му се колико толико одужили“¹⁶³ испратили упокојеног брата Душана Ликића до његове вечне куће. Тим „... чином Српски Соко у Љубињу показао је како умије и знаде цијенити заслуге за своју идеју.“¹⁶⁴

Соколи из Љубиња су били од стране аустроугарске власти прогањани, затварани, осуђивани, били таоци и били у интернацији.¹⁶⁵

У интернацији су били: „... Васо Бијелић, Милан Костић, Арсо Крстић, Митан Кујунџић, Војко Митриновић, Бошко Мићић, Перо Мичић, Станко Новокмет, Бошко Ножица, Илија Перић, Шћепо Радош, Данило Ћоровић, Душан Ћоровић, Перо С Ћоровић, Радослав Ћоровић, Бошко Ћоројевић, Трипо Турањанин и Стеван Шаренац.“¹⁶⁶

---

¹⁶⁰ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 606.

¹⁶¹ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 607.

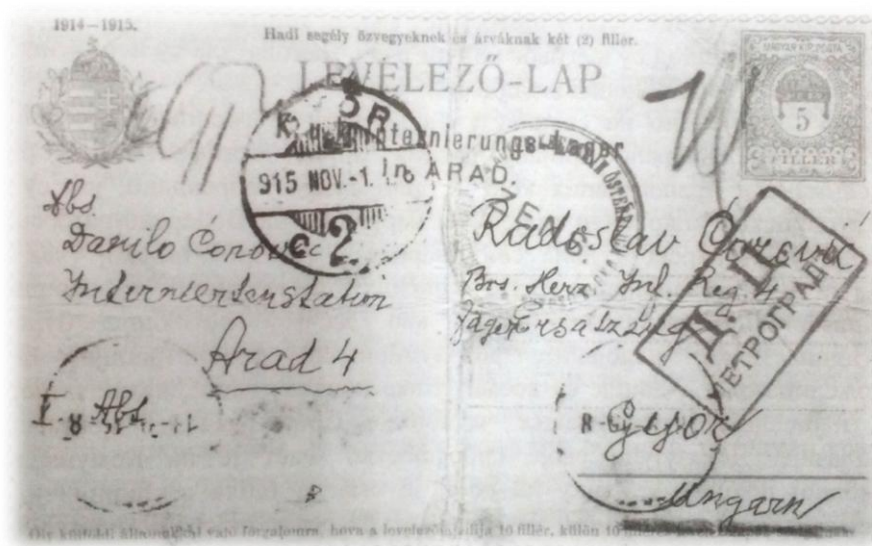
¹⁶² Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 607.

¹⁶³ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 607.

¹⁶⁴ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 607.

¹⁶⁵ Урош Човић: Соколство Босне и Херцеговине у борбама за ослобођење, *Споменица Другог покрајинског слета Сокола Краљевине Југославије у Сарајеву 1909, 1914, 1934*, Сарајево, 1934; Најрудин Ћурић: *Sokoli Bosne i Hercegovine u borbi za oslobođenje do 1918. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 4, br. 4, Zavod za fizičku kulturu u Sarajevu, Sarajevo, 1971.; Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

¹⁶⁶ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

Слика 10: Дописница Данила Чоровића из логора Арад 1915. године брату Радославу Чоровићу¹⁶⁷

У прегледаним доступним изворима пронашли смо имена сокола родом из Љубиња, настањених у Америци (САД) који су учествовали у Првом светском рату у српској војсци. То су били следећи соколи: чланови Српског соколског друштва Лос Анђелес (Калифорнија), Душан Козић (из Љубиња) и Новица Милошевић (из Убоског код Љубиња) а и из ССД Синсинати (Охајо) Јово Рудан, родом из Банчића код Љубиња.¹⁶⁸

Поводом насилног превођења у католичанство Ђурђинке Павловић, српски народ се 8. септембра 1913. године у Сарајеву окупио да дигне глас против насилног католичења Срба, против надбискупа Штадлера и „... дрске Штадлере отимачине и против његове тврдње да зањ нису мјеродавни постојећи закони и наредбе које је санкционисао Њ.В. цар и краљ Фрањо Јосип, него буле римског папе. Повод за окупљање био је католичење Ђурђинке Павловић, коју су тајно одвели у католички манастир. Иако је породица знала ко ју је одвео, држава није реаговала већ је шутјела. Схватајући Штадлере ријечи и поступке озбиљно, нарочито су били узбуркани осјећаји за право и слободу који су вазда били јаки међу Србима.“¹⁶⁹

Подржавајући то окупљање Срба у Сарајеву и придружујући се њиховом противљењу, 118 Срба из Љубиња послало је телеграм-поруку подршке којом се и они придружују протесту против надбискупа Штадлера и Земаљске владе, који не поштују законе, тражећи

¹⁶⁷ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 163.

¹⁶⁸ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

¹⁶⁹ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 137.

казне за оне који руше верске толеранције. Међу потписницима те подршке су били и српски соколи: Душан Батинић, Ристо Биберцић, Трифко Крунић, Бошко Ножица, Данило Ђоровић, Симо Чолић и Стеван Шаренац.¹⁷⁰

Аустроугарски службеници су вређали Србе, претили им, на свој начин делили правду и тумачили одређене догађаје у свим приликама. Тако је 30. октобра (по старом календару) 1913. године Бутковић, финансијски надстражар, ушао у гостионицу српског сокола Симе Чолића у Љубињу, „... те је најпогрднијим ријечима (како се само у рјечнику једног франковца могу наћи) почео вријеђати Србе. Између осталог, викао је: `Матер свим Србима под Аустријском круном, ако ко хоће да буде Србин нека иде преко границе и донесе пасош краља Петра јер је ово католичка држава`. Кад му је присутни Бошко Салата из Равног рекао да нас је Турска петсто година сматрала Србима, а и Аустрија тридесет, те да он, а посебно као службеник, не сме тако говорити. На ове ријечи одвратио му је Бутковић `... да је он службеник и да је плаћен за то да пропагира да у цијелој монархији нема Срба.` Када су за ову ствар сјутри дан чули свештеници Шаренац и Кујунџић, те потпредсједник српске општине Бјелобрк, брзојавно су ствар јавили финансијалном надзорништву у Мостар а у исто доба предали су и тужбу казненом суду.“¹⁷¹

7.1.2.2.9 Српско соколско друштво Љубушки

На иницијативу мештанина Јове Вукојевића се 14. августа 1911. године у Љубушком окупила група Срба из тог места с намером да оснују српско соколско друштво. Формиран је привремени одбор који је припремио правила друштва и предао захтев Земаљској влади на одобрење. Земаљска влада је одобрила рад ССД Љубушки 25. јула 1911. године (рг. бр. 160944).¹⁷²

Одмах по конституисању привременог одбора, његови чланови су почели радити на уједињењу новоформираног ССД и Српске читаонице из тога места. „Кад се узме мали и сиромашни број Срба у овом мору туђинштине, шта је могао другачије и напредније учинити, већ спојити читаоницу са Соколом, те тако појачати свјежом снагом, на ширем пољу сви заједно јачати.“¹⁷³

¹⁷⁰ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 137 – 138.

¹⁷¹ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 138 – 139.

¹⁷² Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 513.

¹⁷³ Српски Соко у Љубушком, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 74.

Управа друштва је, заједно са соколима и соколицама из Мостара и Чапљине 18. септембра 1911. године у Љубушком организовала соколску забаву. Учеснике забаве пред соколским домом дочекало је 14 униформисаних српских и 18 хрватских сокола. Соколи и соколице из Мостара и Чапљине су извели српске и хрватске вежбе, вежбе на разбоју и пирамиде, а домаћи соколи и соколице су извели позоришни комад „Женидба Јанковић Стојана“.

Крајем 1911. године у друштву је било 30 чланова, од чега је било 15 вежбача и 2 нараштајца, док је према Љубиши Зечевићу у друштву те године било укупно 35 чланова (14 активних и 21 осталих).

Српски соколи из Љубушког су, заједно са српским соколима из Мостара и Чапљине, 1. октобра 1911. године поново приредили соколску забаву у Љубушком. Забава је изведена по следећем програму: све присутне је топлим речима поздравио брат Угљеша Делић; српски соколи из Мостара су извели српску вежбу палицом; српски соколи из Чапљине су извели просту вежбу са Петог чешког свесоколског слета; мостарски српски соколи су одвежбали вежбе на разбоју; и српски соколи из Мостара и Чапљине су извели пирамиде.

По завршетку вежби, чланови и чланице српског соколског друштва из Љубушког су извели драму од Јована Протића „Ропство Јанковић Стојана“ у једном чину. Забава је у потпуности успела.¹⁷⁴

У 1912. години у друштву је било укупно 29 чланова (8 активних и 21 осталих).¹⁷⁵

7.1.2.2.10 Српско соколско друштво Мостар

а) Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару

Крајем 19. века у Мостару је деловала група умних Срба као што су Јован Дучић, Осман Ђикић, Светозар и Владимир Ћоровић, Алекса Шантић и други, који су почетом 20. века, уз повољније културне и политичке прилике, формирали подбор СПКД „Просвјета“ која је основана у Сарајеву 1902. године, а из тог подбора крећу иницијативе за оснивање других српских организација, међу којима се налазило и српско гимнастичко друштво.

Хајрудин Ћурић о оснивању Српског гимнастичког друштва „Обилић“ у Мостару каже да је оно основано 1903. године, а да су му правила од стране Земаљске владе одобрена 14.

¹⁷⁴ Српски Соко у Љубушком, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.

¹⁷⁵ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 513.

априла 1904. године (бр. 55991). „Српско гимнастичко друштво `Обилић` у Мостару основано је 1903. године, у жеку борбе за црквено-школску аутономију коју су водили истакнути представници српске буржоазије против аустроугарског окупаторског режима у Босни и Херцеговини.“¹⁷⁶ и „Десет година касније, када је развојем политичких прилика национална мисао прокрчила пут, основано је 1903. у Мостару Српско гимнастичко друштво `Обилић`“¹⁷⁷

О правилима СГД „Обилић“, Турић је написао: „За рад Српског гимнастичког друштва `Обилић` у Мостару важан извор представљају његова правила која је одобрила Земаљска влада у Сарајеву 1(14) априла 1904. под бројем 55991.“¹⁷⁸

Богдан Максимовић је написао да је Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару основано 1903. године. „Године 1903. оснива се у Мостару Српско гимнастичко друштво `Обилић`.“¹⁷⁹

Шефик Пашић је такође написао да је Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару основано 1903. године. „Још прије оснивања Српског гимнастичког друштва `Обилић` 1903. године у Мостару је постојала секција или друштво `Побратимство`.“¹⁸⁰

Љубиша Зечевић је у докторској дисертацији *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе* навео да је 1903. године потекла иницијатива за оснивање српског гимнастичког друштва, да је 27. новембра 1903. године молба за оснивање друштва предата градском поглаварству у Мостару (рг. бр. 12840), да је у другој половини месеца фебруара 1904. године послата Земаљској влади у Сарајеву, која је примљена 23. фебруара исте године, да је Земаљска влада молбу проследила Заједничком министарству финансија у Беч, да је Исидор Бенка 14. априла 1904. године потписао одобрење Статута Српског гимнастичког друштва у Мостару и тај дан се узима као датум оснивања Друштва.¹⁸¹

Петар Д. Павловић, у књизи *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, наводи исти датум о оснивању друштва у Мостару као и Љубиша Зечевић.

¹⁷⁶ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, str. 11.

¹⁷⁷ Hajrudin Ćurić: Počeci moderne gimnastike u BiH, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 5, br. 5, Sarajevo, 1972, str. 4.

¹⁷⁸ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, str. 11.

¹⁷⁹ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 25.

¹⁸⁰ Šefik Pašić: Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 27.

¹⁸¹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

Према томе, нетачне су тврдње Богдана Максимовића, Хајрудина Ђурића, Шефика Пашића и др. да је Српско гимнастичко друштво „Обилић“ из Мостара основано 1903. године. На основу изнесених података, можемо закључити да је СГД „Обилић“ у Мостару одобрено од стране Земаљске владе 14. априла 1904. године и то је званичан датум његовог оснивања.

У 1904. години, према Љубиши Зечевићу, у друштву је било укупно 47 чланова (30 активних и 17 осталих). У 1905. години било је 44 члана (16 активних и 28 осталих), 1906. године 120 (38 активних и 82 осталих). Следеће, 1907. године било је укупно 150 чланова (51 активан и 99 осталих), 1908. укупно 123 (38 активних и 85 осталих), 1909. било је 114 чланова (29 активних и 85 осталих), 1910. године број чланова је био 159 (36 активних и 123 осталих). Године 1911. друштво је преименовано у Српски соко у Мостару, и бројало је укупно 215 чланова (102 активна и 113 осталих), а у 1912. години 174 (61 активних и 113 осталих).¹⁸²

„Конституирајућа скупштина Друштва, коју је отворио др Перо Ивановић, у присуство 25 Срба, одржана је 12. јуна 1904. године у просторијама православне цркве у Мостару. За првог председника Друштва, једногласно, је изабран др Перо Ивановић, потпредседника Илија Иванишевић, секретара Стеван Жакула, благајника Љубо Оборина те за чланове одбора: Р. Костић, Милан Вуковић, Саво Шкрипина и Ђорђе Перин.“¹⁸³

Поред напред наведених у Управи су били и: Чедомир Милић, Ђорђо Перин, Атанасије Шола и др.

Слика 11: Атанасије Шола¹⁸⁴

¹⁸² Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 497 – 498.

¹⁸³ Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998, стр. 82.

¹⁸⁴ Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998, стр. 81.

Вежбали су у просторијама (сали) Српског певачког друштва „Гусле“. Васпитавали су омладину у националном духу. Учествовали су на свим јавним прославама, забавама, слетовима и другим манифестацијама не само у Херцеговини и Босни, већ и на манифестацијама у другим државама: Бугарској, Словенији, Србији, Хрватској, Чешкој и др. Сарађивали су са свим соколским и другим друштвима не само из Херцеговине и Босне, већ и са друштвима из других држава и били су једно од најактивнијих друштава из Српске соколске жупе босанскохерцеговачке.

Крајем 1905. године управу СГД „Обилић“ у Мостару су сачињавали: професор Милан Ћуковић, председник; трговац Светозар Ћоровић, потпредседник; трговац прокуриста Коста Костић, секретар (тајник); трговац Ђорђо Перин, четовођа; књиговођа Милан Мојић, ризничар; трговац Јово Загорац, благајник; трговац Ристо Вујчић, месар Ристо Црногорац и ципелар Саво Шкипина, заменици. Тада је у друштву било 75 чланова: 35 извршних, 23 помагача, 15 утемељача (који су дали друштву 50 круна, једном за свагда) и два добротвора (који су дали 100 круна једном за свагда).¹⁸⁵

Почетком 1907. године изабрана је нова управа друштва, коју су сачињавали: Милан Ћуковић, старешина; Светозар Ћоровић, заменик старешине; Трифко Дудић, секретар (тајник); Димитрије Зец, благајник; Ђорђо Перин, вођа; Виктор Бек, учитељ; Јово Загорац, Милан Петрић, Јефтан Стефановић и Смаил бег Шарић, одборници.¹⁸⁶

Друштво је, поред осталих активности, 3. марта 1907. године у Мостару приредило забавно вече, на коме је учествовао и тамбурашки збор Српског певачког друштва „Гусле“ из Мостара.¹⁸⁷

Управа СГД „Обилић“ у Мостару приредила је забаву у корист СПКД „Просвјета“ из Сарајева 27. маја 1907. године у Мостару.¹⁸⁸

Најстарије српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару је своју редовну главну скупштину одржало 11. новембра 1907. године. Милан Ћуковић, старешина друштва, поздравио је све присутне и укратко их обавестио о раду друштва у протеклој години, истакавши неке главне активности. После завршетка говора сокола Ћуковића, Јефтан Стефановић, као заменик секретара, прочитао је извештај кога је написао секретар Трифко Дудић о целокупном раду друштва у претходној години. Број чланова се повећао, приходи су такође повећани, „... чему је узрок одушевљење мостарског грађанства, које је ове

¹⁸⁵ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 1, Сремски Карловци, јануар 1906, стр. 20.

¹⁸⁶ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 11 и 12, Карловци, 1. јул 1907.

¹⁸⁷ Соколске вежбе и забаве, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 5, Карловци, 10. март 1907.

¹⁸⁸ Забава у корист „Просвјете“, *Бисанска Вила*, год. 22, бр. 11, Сарајево, 15. јуни 1907, стр. 175.

године имало први пут прилику присуствовати јавној вјежби и забави гимнастичкој.¹⁸⁹ У претходној, 1906. години, су приредили две забаве, прву у фебруару а другу у мају месецу. Обе забаве су успеле и „... осим лијепог прихода прибавили су друштву приличан број чланова свих врста.“¹⁹⁰

Редовни чланови су били активнији него у претходном периоду (1905. године), редовно су долазили на вежбање и добро су напредовали. Одабрали су око 50 школске деце да вежбају и учествују на забавама и другим соколским активностима.

На скупштини су, поред осталог, донете следеће одлуке:

- Да се оснује одељење подмлатка које ће редовно вежбати.
- Да се усвоји и прихвати одело „Душана Силног“ из Београда и да се набави 28 свечаних одела.
- Да се сачини нови нацрт правила, на основу правила других гимнастичких друштава, који ће се поднети ванредној скупштини на разматрање и усвајање и да се тада одлучи око назива друштва.
- Да се „... отпочне акција за сакупљање прилога, да се подигне ваљана дворана и друштвени дом.“¹⁹¹ То неће бити лако испунити, али су се они уздали „... у енергију чланова и родољубље народа“¹⁹² и били су мишљења да ће се та замисао и остварити.
- Да се види колико је друштво од оснивања напредовало што се тиче броја чланова и материјалних добара.

У прилог последњој одлуци, наведено је колико су чланова имали 1905, 1906. и 1907. године и колико су имали финансијских добара. У 1905. у друштву је било 43 члана; 1906, 79 и 1907. године 133 члана. Редовних чланова је било: 1905. – 27, 1906. – 36 и 1907. – 45 чланова. На главној редовној скупштини, одржаној крајем 1906. године, констатовано је да је тада Друштво имало „... у готовини 322 К, но 300 К дуга, а у справама и намјештају 823 К“¹⁹³ а на тој Скупштини је било следеће стање: „... готових 939 К без дуга, а у

¹⁸⁹ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 43.

¹⁹⁰ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 43.

¹⁹¹ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 44.

¹⁹² Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 44.

¹⁹³ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 44.

справама, намјештају и гардероби 1705 К. Цијела имовина друштвена износи данас 2645 К.¹⁹⁴

Чланови друштва су током 1907. године учествовали на манифестацијама и забавама гимнастичких и других друштава у: Благају, Прагу, Раваници, Сарајеву и Чапљини. У Благају су учествовали на забави у корист оснивања српске школе; на Свесоколском слету у Прагу (1 члан); на српском соколском слету у Раваници (4 члана); у Чапљини на забави која је организована у „... корист подизања правосл. цркве“¹⁹⁵ и у Сарајеву на забави коју је српско гимнастичко друштво из тог града приредило у корист СПКД „Просвјета“ из Сарајева.

Српско гимнастичко друштво „Обилић“ из Мостара је приредило јавну вежбу у манастиру Житомислићу, о духовима 1907. године.

У Друштву је постојао тамбурашки збор подмлатка који је имао 6 чланова. Илија Нишевић младе је подучавао тамбурању.

На Скупштини је изабрана нова управа друштва коју су сачињавали: Милан Ђуковић, старешина; Лука Грђић, заменик старешине; Никола Круљ, секретар (тајник); Ристо Вујчић, благајник; Ристо Остојић, економ; Трифко Дудић, Јово Загорац и Димитрије Зец, одборници – заменици.

У току 1908. године чланови СГД „Обилић“ из Мостара су наставили са успешним радом, испуњавајући постављене соколске задатке. Редовни чланови су редовно долазили „... на вјежбе, мада је зимско вријеме неповољно било, а дворана за вјежбање врло незгодна“.¹⁹⁶

Како није било довољно стручних и школованих кадрова за рад у соколским друштвима, то су поједина друштва доводила стручњаке из других места или других држава. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару је 1908. године добило „...новог учитеља, брата Јозефа Браунера, члана Сокола из Младе Болеславе, у Чешкој. Брат учитељ је веома извјежбан гимнастичар и врло одушевљен и реван соко. Уз таквог учитеља добили су чланови још већу вољу, те се сада марљиво спремају за велику јавну вјежбу на други дан Ускрса, 14 (27) априла о.г.“¹⁹⁷

Током 1908. године СГД „Обилић“ је сачинило три дописне карте које су послали листу „Српски соко“. На две, од којих је једна била у боји, је приказано с.г.д. „Обилић“, а

¹⁹⁴ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 44.

¹⁹⁵ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 43.

¹⁹⁶ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 6, Карловци, 13. (26.) март 1908, стр. 95.

¹⁹⁷ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 6, Карловци, 13.(26.) март 1908, стр. 95 – 96.

на трећој тамбурашки збор „Обилићева“ подмлатка. Цена карата је била 12 потура по комаду, а препродавци су добијали 25% попушта. Поруџбине су вршене преко Трифка М. Дудића из Мостара. Остало је записано у листу „Српски соко“ да су карте „... особито успеле“¹⁹⁸, а како су се дописне карте продавале у корист друштва, то их је редакција листа „Српски соко“ препоручила свим ССД и свим соколима.

Српско соколско друштво из Мостара је 28. јануара 1911. године одржало своју редовну главну скупштину. „Већ у заказано вријеме скупио се довољан број чланова, што доказује одличну соколску свијест и интерес чланова за друштво.“¹⁹⁹

Управни одбор је поднео извештај о раду у протеклој години из кога с могло закључити да су они у прошлој години доста напредовали. Поред соколског слета Горње Херцеговине, одржаног 1910. године, чији су иницијатори били соколи из Мостара, управа друштва је покренула иницијативу да се на Преображење 1911. године одржи српски соколски слет у Требињу.

Један од закључака скупштине је био да се, на предлог Управног одбора Друштва, соколу Лази Прњатовићу, бившем извршном члану „Обилића“, који се тада налазио у Сарајеву, да финансијска помоћ у износу од 200 круна, „... како би се могао у Прагу спремити за учитеља гимнастике и као такав доћи `Обилићу`“²⁰⁰, и да се у друштву оснује и женско одељење, што је поверено управи друштва.

Мостарски трговац Лазар Брстина се на скупштини уписао у чланство добротвора ССД из Мостара.

Изабрана је и нова управа Друштва коју су сачињавали: Ђорђо Перин, старешина; Атанасије Шола, заменик старешине; Милан Јелачић, секретар (тајник); Чедомир Милић, вођа; Лазо Пешко, благајник; Душан Глоговац, економ, Трифко Дудић, Димитрије Зец и Саво Лажетић, одборници.

Друштво је на Сретење Господње, 2. (15.) фебруара 1911. године приредило соколско вече са бесплатним улазом. Соколи су извели просту вежбу која ће бити приказана на соколском слету у Требињу, вежбе на вратилу, козлићу (јарцу) и пирамиде. По завршетку вежбања, Марко С. Поповић је одржао предавање под називом „Снага народа“.

На седници друге главне скупштине Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, одржане 20. фебруара (5. марта) 1911. године у Сарајеву, у одбор жупе из Херцеговине су

---

¹⁹⁸ „Обилићеве“ дописнице, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 10, Карловци, 1. јуни 1908, н.с.

¹⁹⁹ „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 5, бр. 3, Карловци, 14. (27.) фебруар 1911, стр. 46.

²⁰⁰ „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 5, бр. 3, Карловци, 14. (27.) фебруар 1911, стр. 46.

изабрани Чедомир Милић за надзорника округа Мостар и Ђорђо Перин за заменика старешине жупе.²⁰¹

Српски соко из Мостара Чедомир Милић је на Свесловенском соколском слету бугарског „Јунака“ одржаног 10, 11 и 12. јула 1910. године у Софији, освојио друго место у простом надметању.²⁰²

Када је основана Српска соколска жупа босанскохерцеговачка, Ђорђо Перин из Мостара изабран је за заменика старешине жупе.

Многа српска соколска друштва у Херцеговини нису имали своје властите просторе за вежбање, па су били приморани да користе одговарајуће просторе школа, певачких и других друштава. За коришћење тих простора морали су имати сагласност од стране Земаљске владе. Ни приликом добијања дозвола за рад у просторима других друштава, српски соколи нису били у равноправном положају са осталим друштвима, јер су предност у добијању дозвола за коришћење вежбаоница у школама имала страна друштва. Чланови СГД „Обилић“ су били почели да вежбају у просторијама мостарске гимназије, али су им власти забраниле коришћење тог простора. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ (после 1910. године „Српски соко“ у Мостару) је имало добру сарадњу са Српским певачким друштвом „Гусле“ из Мостара, па су изводили вежбе у просторима (сали) тог друштва.²⁰³

Правила Српског гимнастичког друштва „Обилић“ из Мостара су одобрена од стране Земаљске владе 14. априла 1904. године (рд. бр. 55991)²⁰⁴. Исте године су штампана српским ћириличним писмом у српској штампарији др Светозара Милетића. Правила су изложена у 11 поглавља, и наводимо их у цјелини:

У поглављу један, које се састоји од једног члана, дефинисано је име друштва и место где се налази:

„§ 1

Име је друштву: Српско гимнастичко друштво `Обилић` у Мостару.²⁰⁵

У поглављу два, чл. 2 и 3, је речено шта је циљ друштва и какав је став друштва према политици

„§ 2

²⁰¹ Српска Сок. Жупа Босанско-херцеговачка, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911.

²⁰² Свесоколски Слет у Софији, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 4, бр. 12, Карловци, 1(14) октобра 1910, стр. 231 – 236.

²⁰³ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 1, Сремски Карловци, јануар 1906, стр. 20.

²⁰⁴ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

²⁰⁵ Najrudin Ćurić: *Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 11.

Циљ је друштву да развија и унапређује здравље и тјелесну снагу својих чланова:

а) заједничким систематским тјелесним вјежбама, витешким играма, мачевањем, пјешачењем, пливањем, јахањем на бициклима итд.;

б) приређивањем јавних гимнастичких вјежаба, друштвених излета, састанака и забава.

§ 3

Рад друштва искључује сваки политички значај.²⁰⁶

У **трећем поглављу** са 11 чланова (од 4 до 14) дефинисано је ко може бити члан друштва, врста чланова, њихове дужности и права.

Једним чланом (члан 4) је дефинисано ко може постати члан друштва.

„§ 4

Чланом друштва може бити сваки Србин, који је навршио 18-ту годину, а кога одбор и друштво прими.

Члановима друштва могу постати само припадници Босне и Херцеговине или Аустро-Угарске монархије.²⁰⁷

Са 7 чланова (од 5 до 11) је објашњено колико постоји врста чланова и ко може бити њихов члан.

„§ 5

Друштво има пет врста чланова:

- а) почасни,
- б) добротвори,
- в) утемељачи,
- г) помагачи,
- д) редовни.

§ 6

Почасним чланом може постати оно лице, које буде стекло заслуга у раду око друштвеног напретка. Именује га друштвена скупштина на приједлог управног одбора.

§ 7

Добротвором постаје оно лице, које уплати у друштвену благајницу једном за вазда К 100 (једну стотину круна), или у оброцима за годину дана. Исплатом последног obroка постаје добротвор.

§ 8

²⁰⁶ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 11.

²⁰⁷ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 11.

Утемељачем може постати оно лице, које уплати једном за вазда К 50 (педесет круна), или у оброцима за годину дана. Исплатном посљедног obroка постаје утемељачем.

§ 9

Уплатом првог obroка ступају добротвори и утемељачи у своја чланска права и дужности.

§ 10

Помагач може бити онај, који мјесечно уплаћује унапријед К 1 (једну круну).

§ 11

Редовни члан јест онај, који редовно учествује при друштвеним вјежбама, а уплаћује унапријед мјесечно 50 хелера.

Остали чланови који се пријаве за редовне, не плаћају улога редовних чланова.²⁰⁸

Чланом 12 су регулисане дужности чланова.

„§ 12

Сви су чланови, изузевши почасне, дужни при уписивању уплатити једну круну као уписнину.²⁰⁹

Члановима 13 и 14 су дефинисана права свих чланова.

„§ 13

Сви чланови имају право:

а) да могу бирати управни одбор и, ако су навршили 21-ву годину, бити у њ и изабрани;

б) да према параграфу 27. доносе приједлоге, молбе и жалбе на друштвеним скупштинама;

в) да учествују у рјешавању свих друштвених питања на скупштинама;

г) да носе друштвени знак, а редовни чланови и друштвено одијело.

Осим тога, чланови: почасни, добротвори, утемељачи и помагачи имају право, да присуствују друштвеним јавним вјежбама, забавама, излетима и т. д.

§ 14

Сви чланови имају друштвене исправе о чланству.

Почасни, добротвори и утемељачи добивају и диплому, и то почасни одмах послје именованја, а добротвор и утемељач након потпуне уплате свога чланског улога.²¹⁰

²⁰⁸ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 11 – 12.

²⁰⁹ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 12.

²¹⁰ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 12.

Поглављем четири са 6 чланова је дефинисано како се иступа, како се неки члан и зашто искључује из друштва и ко то врши.

„§ 15

Чланови редовни и помагачи, који нијесу до друштвене скупштине потпуно уплатили чланарине, немају на њој право гласа, а тако ни они, који се барем три мјесеца пред скупштину нијесу у друштво уписали.

§ 16

Сваки члан кад хоће да иступи из друштва, дужан је да јави узрок свога иступања управном одбору а исто тако да поврати друштвени знак.

§ 17

Члан редовни и помагач, који не плате чланарине за три мјесеца, престаје бити чланом друштва. Ако се такви чланови поново приме у друштво, морају положити двомјесечни улог као уписнину.

§ 18

Сви се чланови овога друштва морају строго држати овије правила. Ко буде макар шта радио против ових правила, казниће се: а) опоменом, б) укором, в) искључењем из друштва.

§ 19

Искључити се може сваки члан:

- а) који ради против друштвеног интереса;
- б) који крши друштвена правила.

§ 20

Члана из друштва искључује привремено управни одбор, а коначно друштвена скупштина.²¹¹

У **поглављу пет** једним чланом је дефинисано ко може постати гимнастички приправник, њихова права и обавезе.

„§ 21

Као гимнастички приправници могу бити примљени у друштво они младићи, који нијесу навршили 18 година, уз уплату некога приноса који управни одбор одреди.

При примању има се управни одбор о њихову понашању тачно извјестити. Гимнастички приправници имају једино право судјеловати при редовним друштвеним вјежбама, те се морају покоравати кућевном реду.

---

²¹¹ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 12 – 13.

Управни одбор може гимнастичкијем приправницима отказати приступ ради непристојног понашања или кршења кућевног реда.^{„212}

Поглављем шест, које се састоји од 26 чланова (22 – 48) је дефинисана Управа друштва.

Чланом 22 је регулисано ко управља Друштвом:

„§ 22

Друштвом управља:

- 1) друштвена скупштина,
- 2) управни одбор.^{„213}

Друштвена скупштина је дефинисана са 11 чланова. Чланом 23 је одређено које врсте скупштине постоје и ко их сачињава.

„§ 23

Друштвена скупштина је:

- а) редовна;
- б) ванредна.

Њих сачињавају сви уписани чланови друштва, осим оних, који нијесу својих обавеза тачно испунили (види § 15).^{„214}

Члановима 24 до 30 је дефинисан рад редовне скупштине: када се одржава; колико је потребно да буде присутно чланова; које послове врши Скупштина (а – ж); подношење предлога, молби и жалби; доношење закључака; бирање управног одбора и вођењу записника.

„§ 24

Редовна се скупштина састаје редовно почетком сваке друштвене године, једне недеље мјесеца новембра. Њу сазива управни одбор, извијестивши све чланове на осам дана пред састанак.

§ 25

---

²¹² Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 13.

²¹³ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 13.

²¹⁴ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 13.

Да се скупштина одржи, потребно је да буде присутна половина друштвених чланова, иначе се скупштина одгађа на 8 дана, и тада ће се држати без обзира на број присутних чланова.

§ 26

Скупштина врши ове послове:

- а) бира контролни одбор од два члана из саме скупштине, који ће одмах прегледати друштвене књиге и рачуне за прошлу годину, и потписати их ако буду тачни;
- б) саслушава и претреса извјештај управног одбора о годишњем раду и имовном стању друштва;
- в) одређује годишњи прорачун на приједлог управног одбора,
- г) бира почасне чланове на приједлог управног одбора;
- д) рјешава евентуалне приједлоге, молбе и жалбе;
- ђ) доноси рјешавање о коначном искључењу чланова из друштва (§ 20);
- е) измјењује и допуњује по потреби друштвена правила;
- ж) бира нови управни одбор.

§ 27

Приједлози, молбе и жалбе морају се писмено поднијети управном одбору најмање на три дана пред скупштину (види § 13. б.).

§ 28

Закључке своје ствара скупштина натполовичном већином гласова присутних чланова. При једнакој подјели гласова одлучује глас предсједников.

§ 29

Бирање се управног одбора врши тајним гласањем.

§ 30

О раду се главне скупштине води записник, који потписује предсједник или његов замјеник, тајник и контролни одбор.²¹⁵

Са три члана (31 – 33) је дефинисан **рад ванредне скупштине**: када се одржава, дневни ред и о чему се на скупштини расправља.

„§ 31

Ванредна се скупштина састаје:

- а) кад управни одбор нађе за потребно;

²¹⁵ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 13 – 14.

б) кад то писмено захтијевају двије трећине друштвених чланова. Овоме је захтјеву дужан управни одбор удовољити у року од мјесец дана. Ако управни одбор не би кроз то вријеме сазвао скупштину, сазивају је ти чланови сами.

§ 32

Дневни се ред ванредних скупштина објављује члановима заједно са позивом на скупштину.

§ 33

На ванредној се скупштини претресају само она питања и приједлози ради којих је и сазвана.²¹⁶

Путем 14 чланова (34 – 47) је одређен **рад управног одбора**: колико има чланова, ко га сачињава, које послове обавља (а – к), кад одржава своје седнице и колико чланова треба бити присутно да би се могле доносити одлуке, шта треба урадити ако се у току године упразни једно или више места у одбору, вођењу записника о вођењу одбора, које послове обавља председник одбора (а – г), које су дужности: секретара (тајника), благајника, четовође, економа и заменика, и коме одбор одговара за свој рад.

„§ 34

Друштвом управља одбор од девет чланова, које бира скупштина на једну годину дана и који врши своју дужност бесплатно.

§ 35

Одбор сачињавају: председник, потпредсједник, четовођа, тајник, благајник, економ и три замјеника.

§ 36

Сваки одборник зависи у своме раду од закључка управног одбора.

§ 37

Управни одбор врши ове послове:

- а) стара се о напретку друштва;
- б) управља друштвеном имовином;
- в) прима чланове у друштво (§ 4);
- г) бира, поставља и отпушта учитеља за тјелесно вјежбање и послужитеља, те им одређује награде;
- д) изриче и извршује казне над члановима;
- ђ) сазива скупштине и одређује им дневни ред;

²¹⁶ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 14.

е) спрема приједлоге и извјештаје о своме раду и стању друштва и подноси их друштвеној скупштини;

ж) израђује пословник, кућевни ред и ред за излете и пјешачења;

з) отклања евентуалне несугласице међу члановима;

и) побире приносе чланова;

ј) приређује забаве, излете и пјешачења;

к) набавља потребне ствари за друштво и чини издатке према одређеном прорачуну.

§ 38

Одбор одржава своје сједнице по потреби на позив предсједников или на приједлог четворице одборника.

Одборска је сједница законита, ако су осим предсједника присутна барем четири члана управног одбора. Своје закључке ствара управни одбор натполовичном већином присутних чланова. Гласање бива усмено или тајно ако то ма и један члан управног одбора захтјева. Ако се при усменом гласању гласови подијеле, одлучује она страна, на којој је глас предсједников; ако се подијеле при тајном гласању, одлучује коцка.

§ 39

Ако се у току године упразни мјесто или буду спријечени у вршењу дужности: четовођа, благајник, тајник или економ, одбор може попунити њихова мјеста замјеницима. Ако би број упражњених мјеста прешао четири, управни је одбор дужан сазвати ванредну скупштину.

§ 40

Рад се управног одбора заводи у сједнички записник кога потписују присутни одборници.

§ 41

Предсједник врши ове послове:

а) заступа друштво у јавности и пред влашћу у споразуму са управним одбором;

б) предсједава и управља одборскијем сједницама и друштвенијем скупштинама;

в) прима и потписује са тајником сву друштвену преписку, а са благајником све списе које спадају у благајников дјелокруг;

г) чува друштвену имовину и одговара са благајником и економ за сваку штету.

§ 42

Тајник води записник одборских сједница, друштвених скупштина и друштвену преписку, а потписује је заједно са предсједником; држи у реду друштвену архиву и књижницу; подноси главној скупштини извјештај о друштвеном раду.

§ 43

Благајник скупља друштвене приходе, исплаћује друштвене трошкове према одлуци управног одбора, саставља мјесечни и рачунски извјештај и подноси га управном одбору, а годишњи рачунски извјештај главној скупштини; одговара за друштвену благајницу и потписује са предсједником списе, који спадају у његов дјелокруг.

У ручној каси благајник не смије држати више од 60 круна; остали новац има уложити на приплод у који новчани завод.

§ 44

Четовођа управља свим друштвеним вјежбама и излетима.

§ 45

Економ се брине о друштвеној непокретној имовини, справама, намјештају и вјежбаоници, те подноси о томе извјештај друштвеној скупштини.

§ 46

Замјеници потпомажу у раду остале одборнике и замјењују их према § 39.

§ 47

Управни је одбор за цио свој рад и за друштвено имање одговоран друштвеној скупштини.²¹⁷

У поглављу седам са једним чланом дефинисана је *друштвена имовина*.

„§ 48

Друштвену имовину сачињавају:

- а) улози чланова;
- б) поклони и завјештања;
- в) приходи приређених забава, јавних вјежбања и предавања;
- г) непокретнине, справе, намјештај и књижница.²¹⁸

Осми поглављем са једним чланом је дефинисана *порота*: поротни суд, ко га сачињава, избор председника Суда, доношење одлука и санкције ако се не испоштују одлуке Суда.

„§ 49

Размерице међу члановима, ако их управни одбор не може отклонити рјешава поротни суд од пет чланова. Свака спорна странка бира двојицу из друштва а ови петог себи за предсједника. Ако се у избору предсједника не могу споразумјети одлучује коцка.

²¹⁷ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 14 – 16.

²¹⁸ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 16.

Поротни суд одлучује већином гласова. Сваки се члан мора покорити одлуци поротног суда; даљег призива нема. Ако се не покори одлуци поротног суда искључује се из друштва.²¹⁹

Опште установе су дефинисане **поглављем девет** са четири члана: када почиње друштвена година, који је службени језик и писмо, друштвена обележја (одело, знак, печат, исправе, дипломе) и кућни ред у друштву.

„§ 50

Друштвена година почиње од дана редовне друштвене скупштине.

§ 51

Службени је језик српски, са писмом ћирилицом.

§ 52

Друштвена обиљежја јесу:

1.) Друштвено одијело.

Одијело друштвено је радно и свечано:

а) радно је: плаве чакшире, бијела кошуља, која на прсима има извезен монограм друштва црвеним концем, појас од тробојке широк 3 прста утврђен за чакшире и затворено жута обућа од лаке материје или коже;

б) свечано је: копоран од зелено затворене чоје, чакшире затворене црвене боје (вишњеви) тробојан појас широк 3 прста са монограмом друштвенијем на средини, чизме затворено жуте боје и капа на форму шубаре, околу астраган или слично томе а тјеме покривено затворном чојом као и чакшире и кабаница.

2.) Знак са српском народном тробојницом и натписом `Обилић` у Мостару 1903.

3.) Печат са натписом: Српско гимнастичко друштво `Обилић` у Мостару, наоколу и у средини 1903. год. као година оснивања друштва.

Све друштвене исправе носе отисак друштвеног печата.

4.) Друштвене исправе.

5.) Дипломе.

§ 53

Друштво има у свом стану истакнут кућевни ред, којим се на првом мјесту редовним а и осталим члановима тачно одређује дужност при вјежбама, излетима, састанцима,

---

²¹⁹ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 16.

забавама и т. д. Сваки члан дужан се строго придржавати кућевног реда, јер ће се у случају прекршаја с њим поступати према § 9. 18. 19. и 20.²²⁰

Десетим поглављем са два члана је дефинисан *престанак друштва*: када престаје рад Друштва и коме по престанку рада припада имовина друштва.

„§ 54

Друштво престаје:

а) одлуком друштвене скупштине на којој мора бити присутно најмање двије трећине чланова, ако се од њих двије трећине за престанак изразе.

б) наредбом од стране власти.

§ 55

У случају престанка друштва, сва његова имовина прелази у руке српске православне црквено-школске општине у Мостару, која ће њоме управљати као аманетом, све док се не оснује ново српско гимнастичко друштво у Мостару.

Ако се таково друштво не оснује кроз 10 година, сва имовина остаје поменутој општини на располагање тако, да циљ на који се има употребити одреди главна скупштина српске православне црквено-школске општине.²²¹

Надзор од стране власти је дефинисан са два члана у последњем, **једанаестом поглављу**: како се врши надзор од стране аустроугарске власти и шта се дешава са Друштвом ако правилима означени делокруг рада прекрше.

„§ 56

Друштво подлеже у смислу постојећег закона о удруживању у цијеломе своме обиму и дјеловању надзору и контроли области.

Према томе има градско-котарски уред у Мостару право, да свима друштвеним скупштинама и састанцима т.ј. у редовним и изванредним скупштинама, одборским сједницама и вјежбама свога изасланика пошаље.

Према томе имају се све које било скупштине и сједнице градско-котарском уреду у Мостару најмање 48 сати унапријед пријавити. Изузетна су од тога само она вјежбања која се периодично одржавају, те су области и онако познате.

²²⁰ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 16 – 17.

²²¹ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 17.

Изасланик уреда има право потписивање записника и да забрани расправљање о онаким предметима, који друштву у дјелокруг не спадају, те да обустави извршење онаких закључака, који су противни правилима.

Против одредбама уредовног изасланика прост је друштву призив на окружну област у Мостару путем градско котарског уреда.

Област има на даље право, да у свако доба може прегледати друштвену кореспонденцију, записнике, рачуне; друштвена управа дужна је у свако доба дати затражено разјашњење о дјеловању друштва.

Одржавање јавних вјежба, забава и излета, које друштво корпоративно приређује зависи од претходног одобрења области, којој се имаде пријава као и распоред три дана унапријед на одобрење поднијети.

§ 57

Буде ли друштво свој у правилима означени дјелокруг прекорачило, моћи ће га земаљска влада распустити.²²²

Према овим правилима Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару је радило до 1910. године, када је одобрен рад *Српске соколске жупе босанскохерцеговачке* и нових правила која су важила за сва српска соколска друштва у Херцеговини и Босни.

б) Српско соколско друштво Мостар

После одобрења правила и рада Српске соколске жупе босанскохерцеговачке од стране Земаљске владе 26. фебруара 1910. године (рг. бр. 16629/I-B),²²³ сва дотадашња српска гимнастичка друштва прихватају заједнички назив Српски соко, па тако и Српско гимнастичко друштво „Обилић“ постаје „Српски соко“ Мостар.

Једна чета Друштва је, на Јовањдан (20. јануара) 1912. године, ишла од куће до куће, заједнички честитала славу домаћинима и сакупљала добровољни прилог за одлазак на Први свесловенски соколски слет у Прагу који ће се одржати те године у месецу јуну. Скупили су 111 круна, а на Савиндан, 27. јануара исте године, 6 круна и 40 хел. То је било „... врло лијепо и племенито од стране Сокола и од стране честитих домаћина.“²²⁴

²²² Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 17 – 18.

²²³ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

²²⁴ Српски Соколи на славама, *Српска Пујеч*, год. 8, бр. 14, Сарајево, петак 20. јануар (2. фебруар) 1912, стр. 3.

Мостарски књижар, господин Тривко Дудић је обећао „... у име трошка за свесловенски слет у Прагу дати Српском Соколу у Мостару 5% бруто инкаса прихода, ако који Соко или часник соколски купи што год у његовој радњи.

Он је за то удесио купоне, те ће их сваком члану издавати, а Српски Соко с тијем купонима моћи ће проценат кад хоће наплатити.²²⁵

Неименовани аутор који је о томе писао препоручио је свима ту радњу господина Дудића и да и остали трговци треба да се угледају на њега.

Српско соколско друштво Мостар је у недељу 5. фебруара 1912. године, одржало своју годишњу скупштину, на којој је, поред осталог, изабрана нова управа друштва: Ђорђо Перин, старешина; др Урош Иванишевић, заменик старешине; Мил. Јелачић, секретар (тајник); Ђорђо Додер, благајник; Чедомир Милић, вођа; Владо Којо, чувар; Трифко Дудић, Динко Зец и Ристо Стефановић, одборници; Лазо Прњатовић, Душан Сушић и Митар Хамовић, заменици одборника. Др Перо Мандић, Симо Кујић и Данило Шкоро су изабрани у надзорни одбор.

У Друштву је тада било 229 чланова. У претходној години су послали 473 а примили 271 допис.²²⁶

Пре бирања нове управе, брат Атанасије Шола, дотадашњи старешина друштва, члановима Скупштине се обратио следећим речима: „Браћо, пошто сасвим одлазим у Сарајево, не бирајте ме у одбор, а све и да остајем у Мостару не би више апсолутно остао у одбору, јер соколи и политика не слаже се, а ја сам рад ступити у политичку борбу.“²²⁷

У листу *Српска ријеч* број 63, од 20. марта (2. априла) и број 66 од 23 марта (5. априла) 1912. године, најавили су да ће првог дана Васкрса 25. марта 1912. године Франтишек Хофман, специјални изасланик чешког соколског савеза у српском соколском друштву Мостар извршити преглед припреме за Први свесловенски соколски слет и Шести слет чешке општине соколске у Прагу, који ће се одржати јуна месеца 1912. године.

Управа ССД Мостар је током извођења припрема за слет извршила неке измене. До почетка априла 1912. године чланови су вежбали подељени у 8 група (разреда), недељно два пута. Од почетка априла ће вежбати у новим просторијама подељени у 7 група (разреда). У прве четири групе су се налазили соколи вежбачи старији од 18 година који су вежбали три пута недељно, а у друге три групе су вежбали нараштајци (подмладак) и приправници, два пута недељно.²²⁸

²²⁵ Достојан препоруке, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 14, Сарајево, петак 20. јануар (2. фебруар) 1912, стр. 3.

²²⁶ Скупштина Српског Сокола у Мостару, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 31, Сарајево, 11. (24.) фебруар 1912, стр. 4.

²²⁷ Соколи и политика, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 31, Сарајево, 11. (24.) фебруар 1912, стр. 4.

²²⁸ Српски Соко у Мостару, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 63, Сарајево, уторак 20. март (2. април) 1912, стр. 3.

Том прегледу ће присуствовати вође свих српских соколских друштава из Херцеговине и њихови заменици, „... те ће том приликом бити савршенству приведена чешка слободна вјежба, а нарочито ће се обратити пажња српској слободној вјежби – одређеној за овогодишњи слет, као засебна тачка у свију српских Соколова.“²²⁹

Старешинство српског соколског друштва из Мостара је најавило, путем листа *Српска ријеч* од 24. маја (6. јуна) 1912. године, да ће они у Мостару приредити јавни час у недељу 27. маја те године, у корист путних трошкова за одлазак српских сокола из Мостара на Први свесловенски соколски слет у Праг, који ће се одржати од 15. до 19. јуна 1912. године. Јавни час ће се одржати у гостионици „Код западног логора“ са почетком у 16 часова и 30 минута са одабраним соколским програмом.²³⁰

Управа друштва је 12. јуна 1912. године приредила забаву у Мостару на којој је, поред осталих активности, одржано и такмичење у дизању тега, чија тежина није наведена. Најбољи је био Чедомир Милић који је тег подигао 220 пута, други је био Ђ. Поповић који је подигао тег 90 пута и трећи Никола Спремо из Невесиња подигавши тег 85 пута.²³¹

Љубиша Зечевић је о том такмичењу, цитирајући текст из листа *Српска ријеч* бр. 118 из 1912. године, написао следеће: „Иако се ради о квантитету (број покушаја исте тежине), карактер је агонистички а да треба да прикаже значај тјелесног вјежбања (Милић је био изузетно добар вјежбач), говори констатација за Спрему `да је потоњи имало вјежбао, могао је лако однијети другу награду` ... , а затим `овдје се видјело колико вриједе тјелесне вјежбе, јер иако су сељаци крупнији и развијенији од варошана – чланова Обилића – и опет се нијесу могли са њима такмичити, јер је други сељак који се је пријавио, дигао је двајестак пута`“²³²

У листу *Српски соколски гласник* 1912. године објављен је чланак „Соколство и морал“ брата Стевана Жакуле из ССД Мостар.²³³

Српски соко, члан ССД Сент Луис (Монтана) Милан Шкоро, родом из Баћевића код Мостара, учествовао је у Првом светском рату на страни српске војске.²³⁴

²²⁹ Преглед припрема за свесловенски соколски слет, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 66, Сарајево, петак 23. март (5. април) 1912, стр. 3.

²³⁰ Јавни час, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 84, Сарајево, четвртак 24. мај (6. јуни) 1912, стр. 2.

²³¹ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

²³² Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 218.

²³³ Стеван Жакула: Соколство и морал, *Српски соколски гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 7, Београд, јули 1912, стр. 86 – 88.

²³⁴ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом

7.1.2.2.11 Српско соколско друштво Невесиње

У прегледаним изворима нисмо пронашли када и од кога је потекла иницијатива за оснивање српског соколског друштва у Невесињу, као ни то када је поднета молба котарским властима за одобрење његовог рада. Правила и рад ССД Невесиње су одобрени од стране Земаљске владе 28. јуна 1910. године (рг. бр. 97027). Те године је у друштву било 43 члана (25 активних и 18 осталих).²³⁵

Српски соколи из Невесиња су на Велику Госпојину, 28. августа 1911. године код цркве у Крушевљанима приредили јавну вежбу. Соколи су тога дана кренули из Невесиња у 3 сата ујутро и након пет сати пешачења стигли су у Крушевљане. На два километра до Крушевљана у сусрет им је дошла омладина из тога села са заставом предвођена Ј. Ђугумом. Певајући са омладином соколске песме „Херцеговци и Босанци соколови сиви“ и друге, стигли су у порту Цркве, где их је окупљени народ уз велико одушевљење поздравио. „У моменту уласка у црквену порту поздрављала су соколе весело звона са цркве, дајући почаст соколима и оглашавајући свима и свакоме, да косовски аманет борбе за народност и слободу прелази са цркве на соколе и соколску идеју.“²³⁶

После одржане литургије и ручка соколи су извели вежбе састављене из четири дела.

Прво су извели просте вежбе извођене на слету у Требињу, али „... прецизније и елегантније него у Требињу на слету.“²³⁷ После су изводили скок са одскочне даске који је код мештана изазвао „... опће допадање и разноврсне врло интересантне коментаре.“²³⁸ У трећем делу су соколи извели вежбе копљем, које су пренеле „... присутну Србадију за један моменат у славну и тужну прошлост српску, када су се међе царства гробницама билежиле.“²³⁹ У задњем делу су изводили вежбе на козлићу.

По завршетку вежби одржано је надметање између сокола и сеоске омладине у народним дисциплинама, бацању камена с рамен и скоковима. Победници, као ни резултати такмичења нису остали забележени.

свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

²³⁵ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 509.

²³⁶ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 194.

²³⁷ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 194.

²³⁸ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 194.

²³⁹ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 194.

По завршетку, око 17 часова, соколи су свечано испраћени и око 22 часа су стигли у Невесиње, својим кућама, „... задовољни у срцу, да су тај дан савјесно испунили своју дужност.“²⁴⁰

Вођа српског сокола у Невесињу брат Милан Милушић је констатовао да је велики успех тог излета, нарочито морални, био „... какав се и могао очекивати у народу, који зна витештву праву цијену. Његов гвоздени национални инстинкт шапутао му је, да су се појавили борци, који ће спасти што је изгубљено, ујединити што је разједињено. Уопће, овога рада и у овоме правцу треба нам у што већој мјери.“²⁴¹ На крају је поручио „Чувајмо народну свијест, која је свјетла, јер јој се кеси јаки и опаки, па стога довикујемо: Срби, будите Соколи, јер Српски је Соко силан и славан.“²⁴²

Управа српског соколског друштва Невесиње је 15. (28.) јуна 1911. године у Невесињу приредила соколску забаву у циљу развијања соколства и у корист друштвених потреба. Чланови су вежбали вежбе које ће изводити на слету у Требињу 1911. године: вежбе на разбоју, атлетске вежбе, скокови са одбојне даске и пирамиде. После завршених вежби певало се уз гусле, брат Милан Милушић је одрецитовао Бешевићеву „Соколској идеји“, играла се томбола и забава се завршила народним весељем.²⁴³

На главној скупштини Српског соколског друштва Невесиње, одржаној 8. јануара 1912. године у Невесињу, изабрана је нова управа друштва: старешина, Вељко Симовић; заменик старешине, Илија Радоичић; вођа, Милан Милушић; секретар (тајник), Јован Орлушић; економ, Саво Бурлица; одборници: Рагиб Муслибеговић, први одборник; Обрен Петковић, други одборник; Милан Гаврић, трећи одборник.²⁴⁴

Српско соколско друштво Невесиње је 3. јуна 1912. године у Невесињу одржало свој соколски јавни час. Час је одржан ради прикупљања средстава за путовање на слет у Праг. Поред вежби које су спремали за слет у Прагу, невестињски соколи и соколице су изводили вежбе са Петог српског соколског слета у Раваници, вежбе на справама и скакања. Слободне вежбе су извођене уз музику са грамофона.²⁴⁵

У 1911. години у друштву је било 59 чланова (24 активна и 35 осталих) а у 1912. години број се смањио на 23 (12 активних и 11 осталих).²⁴⁶

²⁴⁰ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.

²⁴¹ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.

²⁴² Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.

²⁴³ Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 167 – 168.

²⁴⁴ Српски Соко у Невесињу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 16, Сарајево, понедељак 23. јануар (5. фебруар) 1912, стр. 3.

²⁴⁵ Невесиње, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 7, Београд, јули 1912, стр. 95.

²⁴⁶ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 509.

Српски соколи из Гацка, Мостара и Невесиња су на Илиндан, 2. августа 1910. године у Невесињу оджали **Српски соколски слет Горње Херцеговине**. Према доступним и прегледаним изворима, то је био први херцеговачки српски соколски слет.

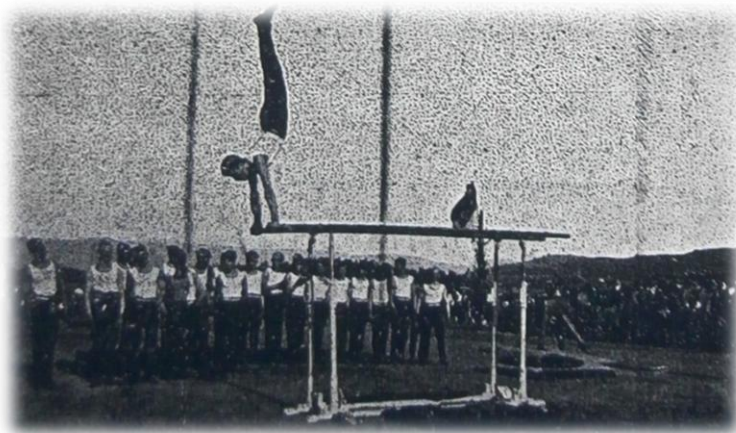
Програм слета се састојао од 7 тачака које су извођене по следећем редоследу: просте вежбе, вежбе на вратилу и разбоју вишег одеа, вежбе на разбоју нижег одеа, вежбе на козлићу, вежбе копљима; скокови [са обичног моста у висину и дужину, с места и из трке, са одскочне даске (одбојног моста) у висину, рибљи скок] и пирамиде.

Тога дана је била црквена слава у селу Удрежњу, које се налази у близини Невесиња, и један део народа је отишао на ту славу. Но, и поред тога, вежбање је посматрало много народа, „... и старих и младих, и мушких и женских, што је изишло да види и да се увјери како побјеђује, како осваја соколска мисао у нашој околини.“²⁴⁷

Просте вежбе, које су извођене на последњем српском слету у Раваници, извело је 64 сокола вежбача из Гацка и Невесиња.

Српски соколи (виши одео) из Мостара су врло добро извели вежбе на вратилу и разбоју.

Вежбачи српског сокола (нижи одео) из Мостара и вежбачи из невестињског српског сокола су одвежбали вежбе на разбоју, такође доста добро иако су били почетници.

Слика 12: Вежбе на разбоју²⁴⁸

Невестињски соколи су извели вежбе на козлићу: скок преко козлића кроз руке (згрчка) и скок раширених ногу (разношка) са подизањем козлића на већу висину и одмицањем одскочне даске. Сви скокови су добро извођени.

²⁴⁷ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 243.

²⁴⁸ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 243.

Слика 13: Вежбе на козлићу²⁴⁹

Соколи из Мостара су извели вежбе копљима које су извођење на последњем српском соколском слету у Раваници. Вежбу је одвежбало 9 сокола вежбача. „Тачка најтежа, али можемо рећи и најбоље успјела. ... Вјецбало је 9 вјецбача. Мада петнаест дана испред слета вјецбачи нијесу никад имали копља у рукама, ипак су се одважили да на слету раде посебну тачку копљима. Сталном чврстом вољом и неуморним радом су вјецбе научили и на слету прецизно извели.“²⁵⁰

Изведене су две врсте скокова, скок са обичног моста и скок са одбојног моста (одскочне даске). Са обичног моста се скакало у висину с места (најбољи скок је био 1,25 метара) у висину из залета (најбољи скок је био 1,60 метара) и скок у дужину из трке, односно залета (најбољи скок је био 4,90 метара). Са одбојног моста (одскочне даске) скакало се у висину (са најбољим резултатом од 2 метра) и рибљи скок од 2,30 метара (није нам јасно о каквом се скоку радило).

Чланови ССД из Мостара су извели последњу тачку првог дела програма, пирамиде које су они одвежбали „... са пуно сигурности, оштро, живо и брзо, тако да су задивили публику, а нарочито су се допале сељацима, који су доста добро били заступљени на слету.“²⁵¹

²⁴⁹ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 244.

²⁵⁰ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 244.

²⁵¹ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 245.

Слика 14: Вежбе пирамиде²⁵²

У другом делу програма одржана су надметања сељака који нису били чланови соколских друштава у: бацању камена с рамена тежине 10,75 кг, скоку у дужину из трке и трчању на 200 метара. За сва такмичења су биле предвиђене по три награде (прибори за кафу, сат, гусле, итд.).²⁵³ У такмичењу је учествовало око 30 сељака који су постигли следеће резултате:

- У бацању камена с рамена најбољи је био Илија Кравић из Раста бацивши камен 9,58 метара. Други је био Лазар Петковић из Грабовице са резултатом од 9,08 метара, и трећи Мишо Петковић из Грабовице са резултатом 9,02 метра.
- У скоку у дужину из трке (залета) победио је Анте Стајић из Крекавице скочивши на даљину од 4,03 метра, Лазар Петковић из Грабовице је био други с резултатом од 3,90 метара и треће место је освојио Озрен Кравић из Тртина са такође 3,90 метара.
- У трци на 200 метара најбржи је био Саво Реповић, други је стигао Ђуро Маврак и трећи Богдан Маврак. Сва тројица су били из Бојишта. Резултати (времена) нису остали забележени.

Слет је у потпуности успео, нарочито у моралном смислу. Тим слетом, а посебно надметањима, су побудили „... сељаке да тјешње прионе својим играма, које се од старина чувају у нашем народу.“²⁵⁴ Такође путем тог слета су упознали Херцеговце са „... Соколом, његовом сврхом и идејом, да се више не туђи од нас, као од нечега страног, туђинског.“²⁵⁵ Успех слета се огледао и у томе што су у Стоцу, „... гдје су под свјежим и снажним утиском овог слета прегли, да у свом мјесту оснују Сокола, те да до године

²⁵² Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 245.

²⁵³ *Соколски Гласник „Душана Силног“*, год. 1, бр. 6, Београд, 1910, стр. 63.; Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 245.

²⁵⁴ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 245.

²⁵⁵ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 245.

заједно са својом старијом браћом свијетла образа похрле на други Српски Соколски Слет Горње Херцеговине.²⁵⁶

7.1.2.2.12 Српско соколско друштво Столац

После одржавања Првог херцеговачког српског соколског слета 2. августа 1910. године у Невесињу, на коме су присуствовали као посматрачи мештани из Стоца, код њих се јавила жеља да и они у свом месту оснују ССД. Последица тога је био састанак групе Срба који су 15. августа 1910. године одржали оснивачку скупштину и основали ССД у Стоцу.²⁵⁷ Земаљска влада је одобрила званично његов рад 16. маја 1911. године (рг. бр. 109000).²⁵⁸

На скупштини друштва одржаној 29. априла 1911. године, пре одобрења његовог рада од стране Земаљске владе, изабран је управни одбор у следећем саставу: Висарион Петровић, старешина; Душан Пецел, заменик старешине; Мирко Ј. Курилић, секретар (тајник); Филип Михољевић, четовођа; Васо Милићевић, благајник; Перо Ковачевић, чувар; Петар Желуд, Марко Југовић и Јефто Хамовић, одборници. У надзорни одбор су изабрани: Мићо Говедарица, Милан Ковачевић и Милан Курилић.²⁵⁹

Према Љубиши Зечевићу, чланови Српског соколског друштва Столац су били и Мухамед Мехмедбашић (један од извршилаца атентата на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда на Видовдан 1914. године у Сарајеву), који је био и члан надзорног одбора²⁶⁰ и Мехмед Алихоџић.

После одобрења рада од стране аустроугарске власти, интересовање за соколство се почело повећавати. Прилике за соколство „... почеле су се повољно развијати: све што је било напредно и старо и младо одушевило се соколством и кроз кратко вријеме, чета од 25 соколова могла се виђати гдје стално напредује и вјежба и слаба и малена и нездрава.“²⁶¹

²⁵⁶ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 245.

²⁵⁷ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган српског соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.

²⁵⁸ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме аустроугарске владавине у БиХ на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд 1988, стр. 514.; Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.

²⁵⁹ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, јуни 1911, стр. 134.

²⁶⁰ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.; Hajrudin Ćurić: *Životni put Muhameda Mehmedbašića*, *Narodna knjižica*, год. 5, br. 2, Sarajevo, 1956.

²⁶¹ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.

Током 1911. године соколи и соколице су, поред вежбања, извели више јутарњих излета у околину Стоца. На Жегуљи удаљеној 9 километара од Стоца су се састали са соколима из Љубиња и одржали заједнички излет. Други излет су извели у село Поплати и ту су пробудили жељу код сељана за соколством. Тада се 12 сеоских омладинаца учланило у ССД Столац. Чланови ССД Столац су сваке недеље долазили у село и подучавали омладинце соколском вежбању.

На Другом херцеговачком српском соколском слету, одржаном 19. и 20. августа 1911. године у Требињу, из ССД Столац је учествовало 18 чланова који су извели: вежбе с копљем, слободне вежбе, српске вежбе палицом и вежбе на разбоју. После слета се интерес за соколство још више повећао, број чланова се повећавао и крајем децембра 1911. године било је 59 чланова старијих од 18 година, од чега су 47 били вежбачи.²⁶²

Управа Српског соколског друштва Столац је 17. (30.) јула 1911. године приредила прву јавну вежбу. Пре почетка извођења вежби брат Висарион Петровић, старешина друштва, говорио је о соколству. Чланови друштва су вежбали просту вежбу која ће се изводити на слету у Требињу 1911. године, вежбе на разбоју, вежбу копљем и пирамиде, а тамбурашки збор друштва је одсвирао неколико српских песама.²⁶³

У 1912. години према Љубиши Зечевићу било је укупно 53 члана (28 активних и 25 осталих).²⁶⁴

7.1.2.2.13 Српско соколско друштво Тасовчићи

Правила и рад друштва одобрени су од Земаљске владе 30. децембра 1911. године. Те године у друштво се учланио 31 члан (10 активних и 21 осталих).²⁶⁵

У 1912. години ССД Тасовчићи прелази у ССД Чапљина.

Осим наведених података, у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли више информација о ово друштву.

7.1.2.2.14 Српско соколско друштво Требиње

²⁶² Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.

²⁶³ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 167.

²⁶⁴ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 514.

²⁶⁵ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 516.

Иницијатива за оснивање Српског соколског друштва у Требињу је потекла од групе Срба из Требиња у току 1909. године, када су сачинили правила за рад друштва и поднели молбу Земаљској влади на одобрење. Правила су одобрена 9. јануара 1910. године (рг. бр. 232622) и друга регистрација од 25. јануара 1911. године (рг. бр. 160717).²⁶⁶ Званичан почетак рада друштва је од 9. јануара 1910. године. Управа друштва је изабрана 8. марта 1910. године.

Почетком рада у чланство су се уписала 43 члана: 4 добротвора, 10 утемељача, 25 извршних и 4 помагача. Током године уписало се још 17 чланова: 1 добротвор, 14 извршних и 2 помагача, па их је крајем 1910. године укупно било 60. Остало је забележено да је то повећање броја чланова „... најбољи доказ, да је потреба и корист оваквог друштва добро схваћена међу свима нама, а особито међу онима, којима је Соко и намијењен, да их прими под своје окриље ради ојачања тјелесног и збратимљења, те препорода друштвеног.“²⁶⁷

Међу првим члановима друштва су били: Димшо Белош, Обрен Васиљевић, Владо Врчевић, Миле Врчевић, Божо Вучуревић, Стево Грковић, Стево Дучић, Ристо Иванковић, Стево Јеремић, Томо Јеремић, Милан Јокановић, Ђорђо Кеџман, Милан Мискин, Владо Петковић, Веселин Секуловић, Лука Стијачић, Јово Трапарић, Ђорђо Тупањанин, Манојло Ћеловић, Илија Чабриновић и Трипо Шкоро.²⁶⁸

Павловић је навео да су соколи „... у почетку вежбали у просторијама Гимназије у Старом Граду а касније су се преселили у двориште куће Стева Дучића“²⁶⁹ и да су од справа „... имали: вратило, кругове, разбој, козлић, коњ са хватаљкама, струњаче и нешто тегова.“²⁷⁰

Извршни чланови су вежбали, почев од априла месеца 1910. године, подељени у два одељења. Почетак вежбања није био лак, „... али су млади соколи све потешкоће одмах савладали да су читаво љето на отвореном простору при врућини, каква само овде код нас

²⁶⁶ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 507.

²⁶⁷ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 60.

²⁶⁸ Петар Д. Павловић: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацик 2004.

²⁶⁹ Петар Д. Павловић: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацик 2004, стр. 448.

²⁷⁰ Петар Д. Павловић: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацик 2004, стр. 448.

може бити, и највеће напоре попут војника са вољом и одушевљењем савлађивали.²⁷¹ Прво су вежбали основне вежбе, а после су почели вежбати и вежбе за Пети српски соколски слет у Раваници.

Поред вежбања и осталих активности, соколи су радо одлазили на излете у околину Требиња, где су на отвореном простору и свежем ваздуху изводили одређене вежбе. Такав један излет су извели у Ластву, сеоце источно од Требиња удаљено 13 километара гдје су соколи после пешачења провели још три сата у вежбању, „... а остало вријеме у игри, пјесми и весељу до повратка кући.“²⁷²

Септембра месеца 1910. године набавили су најосновније гимнастичке справе. После уписа нових чланова, извршни чланови су сврстани у три врсте који су вежбе изводили свакодневно по одређеном распореду. Сваке суботе су одржавали соколска сијела за чланове, где су се учили певати, свирати и играти. Недељом су обично изводили излете у околину Требиња.

Соколи су, поред бројних активности, учествовали и на јавним вежбама других соколских друштава. Тако су присуствовали јавној вежби „Душана Силног“ у Дубровнику која је одржана 11. јула 1910. године и првој јавној вежби хрватског соколског друштва у Требињу 26. августа исте године. За тако добар рад друштва највеће заслуге припадају управи друштва, нарочито соколу Веселину Секуловићу, четовођи, „... који је својим преданим радом, марљивошћу и строгошћу, а уз то и својом спремом, довео друштво на ону висину, на којој данас стоји“²⁷³

На главној скупштини друштва, одржаној 23. јануара 1911. године у Требињу, изабрана је нова управа у следећем саставу: Илија Чабриновић, старешина; Јевто Дучић, заменик старешине; Василије Стојановић, секретар (тајник); Веселин Секуловић, четовођа; Стево Грковић, благајник; Ристо Видачић, економ; Вук Врчевић, Владимир Сушић и Ђорђо Тупањанин, одборници; Мићо Бабић, Љубо Ћиков, Ристо Иванковић и Милан Јокановић, одборнички заменици. Тодор Перовић, Лука Стијачић и Тодор Шкерковић су изабрани у надзорни одбор. Нова управа је поставила основне задатке које треба остварити у тој години. Основни задаци су били:

- Да припреме и одрже неколико предавања о соколству.
- Да одрже прву соколску забаву на Ђурђевдан, дан славе друштва.
- Да ће управа уложити сва своја знања и снаге да та прва соколска забава, на којој ће требињски соколи први пут наступати јавно пред публиком, „... буде програмом,

²⁷¹ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 60.

²⁷² Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 60.

²⁷³ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 61.

а особито радом и дисциплином, једна од најбољих наших забава, за коју су већ припреме отпочеле.²⁷⁴

- Да требињски соколи заједно са управом у тој години треба да испуне још један тежак задатак и озбиљну дужност, тј. да припреме одржавање српског соколског слета у Требињу о Преображењу 1911. године.

На том слету ће учествовати сви соколи из Херцеговине, неки из Босне, као и соколи из других држава. „То ће бити свечаност не само соколска, него и опћенародна манифестација, која ће за нас у овоме мјесту бити од велике националне користи. Требињски слет треба да буде знак свијести, снаге и јунаштва свих херцеговачких соколова, достојних тића старих соколова кршне Херцеговине, који се храброшћу и јунаштвом у борби за слободу своје отаџбине одликоваше и њено име на далеко прославише!“²⁷⁵

Управа друштва, као и сви требињски соколи учиниће огромне напоре да та соколска манифестација у потпуности успе.

Српски соколи из Требиња су по први пут прославили своју славу, Ђурђевдан, 6. маја 1911. године. Увече су приредили соколску забаву с игранком. Секретар ССД из Требиња, Васо Стојановић је говорио о значају соколства за омладину и за сав српски народ. После тога соколи су извели припремљени програм: „... вјецбала се проста вјецба, која је одређена за овогодишњи Срп. Сок. Слет у Требињу; извађале се скупине; декламовала се `Пјесма српских соколића` од Дим. П. Стојшића (која је штампана у 9. броју овога листа од 1909/10. год.), и `Јован Курсула` од Ј. Драгашевића, и најпослије се приказала историјска слика `Први српски устанак` од Мих. Сретеновића.“²⁷⁶

У 1911. години у друштву је било укупно 68 чланова (24 активна и 44 осталих), а у 1912. години број се смањио на 56 (19 активних и 37 осталих).²⁷⁷

Из ССД Требиње су прогањани и затварани следећи соколи: „Душан Боконић, Вуко Вучевић, Стево Грковић, Јевто Дучић (умро од последица од мучења по затворима), Стево Дучић, Милан Јокановић, Радослав Крушевац, Владо Петковић, Јово Трапарић, Ђорђо Тупањанин и Радослав Тупањанин.“²⁷⁸

²⁷⁴ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 61.

²⁷⁵ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 61.

²⁷⁶ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 118.

²⁷⁷ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 507.

²⁷⁸ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

У балканским ратовима из ССД Требиње су учествовала два српска сокола, „Божо Вучуревић и Симо Сушић (рањен код Битоља а умро у Бизерти).“²⁷⁹

У Првом светском рату на страни српске војске из ССД Требиње су учествовали следећи соколи: „Димитрије Белош, Божо Вучуревић, Душан Ковачевић, Симо Сушић (рањен код Битоља, а умро у Бизерти) и Ђуро Тарана.“²⁸⁰ Поред њих, у Првом светском рату су учествовала и два српска сокола из Америке (САД), Новак Нинковић члан ССД Гери (Индијана), родом из Нецвијећа код Требиња и Илија Г. Милојевић, члан ССД Чикаго (Илиноис), родом из Требиња.

Други херцеговачки српски соколски слет је одржан у Требињу 19. и 20. августа 1911. године. На слету су, поред сокола из Херцеговине, учествовали: српски соколи из Србије, српски соколи из Српске соколске жупе фрушкогорске, српски соколи и соколице из Сарајева, српски соколи и соколице из Српског соколског друштва „Душан Силни“ из Дубровника.

Пре одржавања слета у Требињу је 24. априла (7. маја) 1911. године одржан састанак соколских изасланика српских соколских друштава из Херцеговине: Мостара, Невесиња, Стоца, Требиња, Чапљине и из Дубровника („Душан Силни“). Поред представника из наведених друштава, састанку је присуствовао и истакнути херцеговачки соко Чедомир Милић.

Милић је упознао присутне изасланике о томе да је 7. новембра 1910. године одржан састанак у Мостару на коме се расправљало око одржавања слета, а да на овом састанку треба да се утврди и програм слета. После тога је прочитано писмо брата Стевана Жакуле у коме се он извинио што није могао доћи на састанак и дао им је неке предлоге и савете око организације слета. У наставку је прочитано и писмо брата Лазе Поповића, старешине Српске соколске жупе фрушкогорске, у коме их је обавестио да би соколи из његове жупе, који ће учествовати да Другом хрватском свесоколском слету у Загребу, могли стићи на слет ако би се његово одржавање померило за један дан унапред. Но, „[...]“ последице се установљава да та група може стићи и без да се слет помјера. Јавља се то Лази

---

²⁷⁹ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 174.

²⁸⁰ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 175.

Поповићу.²⁸¹ Поповић је, такође, замолио да му пошаљу информације о реду возње и ценама превоза железницом.

Др Лазе Поповића, старешине Српске соколске жупе фрушкогорске, објављен је чланак у *Српском соколу* бр. 7 од 21. маја 1911. године, под насловом „У Херцеговину! У Требиње!“ у коме је писао уопште о соколству, јединству српских сокола, значају соколства и потреби да соколи из његове жупе учествују на слету у Требињу. О јединству српских сокола је записао: „О идеји јединства толико се много међу Српским Соколима говори. Ето се даје прилика једним делом потврдити ту идеју. Српско Соколство у Херцеговини је слабо, са напорима и жртвама одржава се и бори. Ето се даје прилика, да им делом помогнемо и ојачамо их. О лепоти српских земаља постоје читаве приче странаца. Даје се, ето, прилика, да се те лепе српске земље виде.“²⁸²

Један од главних разлога за одлазак на слет у Требиње према Поповићу јесте српска и соколска дужност, коју никада не смемо заборавити. Надаље је Поповић записао да када они приређују видовданске слетове у Раваници позивају српске соколе из Босне, Србије, Херцеговине, Хрватске и др. да дођу на слет. И они долазе. „Сада је наша Жупа у томе положају, да одговарајући српској дужности не позива, него да се одазива.“²⁸³

Путовање у Требиње ће бити угодно и корисно, „... путовање у братском друштву и у миле српске крајеве, што су далеко од нас и што их ретко можемо видети и познати. Па помислимо на радост наше јуначке браће херцеговачке, када виде, да наша љубав више вреди од празних поза и речи!...

Зато: У Херцеговину! У Требиње!“²⁸⁴

Писмо Лазе Поповића је примљено с великим одушевљењем и та „... дивна и врла замисао и пожртвовање дичног нам старјешине фрушкогорскога Соколства нашег распламтила је сва соколска срца видећи ово велико пожртвовање, како нам и поред толикога труда и напора за II. Хрв. Свесок. Слет, који ће бити неколико дана прије нашега, долијеће из далеког краја са милом нам браћом соколима не жалећи ни труда и времена, ни трошка, да се братски загрлимо, труд и рад да братски подијелимо. Ова нас је радосна вијест тако загријала да нам је дала неумориви полет за ширење велике соколске идеје.“²⁸⁵

²⁸¹ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 27.

²⁸² Лаза Поповић: У Херцеговину! У Требиње!, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 101.

²⁸³ Лаза Поповић: У Херцеговину! У Требиње!, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 102.

²⁸⁴ Лаза Поповић: У Херцеговину! У Требиње!, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 103.

²⁸⁵ Чедомир Милић: Писмо редакцији „Српски Соко“, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 104.

На састанку одржаном 7. маја је, поред осталог, констатовано „.... да се сва друштва интензивно спремају за овај слет, на којем ће учествовати Српски Соколи из Требиња, Мостара, Гацка, Невесиња, Стоца, Чапљине, Сарајева и Дубровника. Осим тога, учествоваће и Српски Соко из Херцегновога, у Боци Которској, и Српски Соко из Љубиња, у Херцеговини, који је тек основан, али се и он већ спрема за слет.“²⁸⁶

На састанку се расправљало, поред осталог, и о називу слета. После дискусије одлучено је да назив слета буде *Други херцеговачки српски соколски слет у Требињу 6-7. августа 1911.*

По доношењу одлуке о називу, прешло се на утврђивање програма слета. Утврђен је следећи распоред:

„1. дан: Прије подне дочеси и пробе, по подне:

1) 12 – 2 ручак и одмор

2) 4 – 7 вјежбе:

а) вјежбе копљима женског подмлатка Дубровника,

б) вјежбе буздованима,

ц) просте вјежбе II Хрватског свесоколског слета браће Срба из Војводине,

д) вјежбе палицама,

е) слободне вјежбе,

ф) вјежбе копљима,

г) вјежбе на справама,

х) пирамиде

3) бакљада

4) концерт од 9-12 увече.

2. дан: А – прије подне:

1) у 7 утакмице: соколске и народне

2) слободне вјежбе

Б – послије подне:

1) у 12 свечани ручак

2) у 4 опроштај и испраћај.²⁸⁷

Расправљало се и о избору земљишта, односно најбољег места за одржавање слета. „Најбоље је војно, а онда код Српске банке.“²⁸⁸

На састанку се расправљало и о планираним приходима и расходима на слету. Направљен је прорачун прихода и расхода:

„Приходи:	улазнице 1. дан	1000
	улазнице 2. дан	500
	концерт	300
	слетске значке	300

²⁸⁶ Чедомир Милић: Писмо редакцији „Српски Соко“, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 103.

²⁸⁷ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969, стр. 27 – 28.

²⁸⁸ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969, стр. 29.

	соколске карте	150
		<hr/>
		2250
Расходи:	велике плакате	125
	слетске значке	160
	слетска музика из Дубровника	700
	уређење вјежбалишта	300
	плакате и распоред слета	80
	банкет	500
	награде	200
	послађе гостима	300
		<hr/>
		2365
	Дефицит	115. ^{„289}

На крају се расправљало о томе ко ће руководити припремама слета, на шта треба бити усмерена главна пажња код такмичења, око попушта за соколе приликом превоза жељезницом и ко ће за то бити задужен, ко ће плаћати путне трошкове, о музици „Душана Силног“ из Дубровника, итд.

После проведене дискусије, одлучено је следеће:

„а) припремама око слета руководи Одбор: техничко – стручни; финансијски; грађевински; новинарски, одбор госпођица; одбор за дочек и станове.

б) Код утакмица се има главна пажња обратити лијепом и правилном држању тијела.

ц) Требињски соко мора да се побрине за попуст.

д) Пронаћи фотографа.

е) `Душан Силни` из Дубровника нека набави партитуре за музику и достави свим друштвима

ф) Путне трошкове до требињског друштва носе сами, као и евентуални дефицит

г) Свако друштво мора настојати да што више људи из његовог краја дође, и још тога.^{„290}

У *Српској ријечи* од 9. августа 1911. године објављен је чланак под насловом „Други херцеговачки слет“ у коме је писало како се спроводе припреме за слет у Требињу и о томе да је Српска соколска жупа босанскохерцеговачка договорила са руководством босанскохерцеговачких жељезница попуст за све учеснике слета у износу од 50%. Препоручује се да сви они који желе да иду на слет у Требиње треба да „[...] се пријаве

²⁸⁹ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 28 – 29.

²⁹⁰ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 29.

најближем соколу да би могли добити легитимацију²⁹¹ са којом ће моћи добити попуст за путовање до Требиња и назад.

Попуст је важио не само за учеснике слета са простора Херцеговине и Босне, већ за све учеснике слета и из других држава.

У наредном броју листа *Српска ријеч* о томе је објављено службено обавештење:

„Према рјешењу Управе босанско-херцеговачких жељезница у Сарајеву 1. VIII, број 17944/1411 одобрено је сваком учеснику II Херцеговачког Српског Соколског Слета у Требињу попуст 50% за возњу у свим босанско-херцеговачким жељезницама.²⁹²

На слету су учествовали соколи из: Војводине (Српска соколска жупа фрушкогорска), Гацка, Дубровника, Коњица, Љубиња, Мостара, Невесиња, Сарајева, Скопља, Србије, Старе Србије, Стоца, Требиња, Херцег Новог, Чапљине и др.

Српски соколи Српске соколске жупе фрушкогорске после наступа на Другом хрватском свесоколском слету у Загребу 1911. године, под вођством брата Лазе Поповића, старешине Српске соколске жупе фрушкогорске у којој се налазило 28 сокола: 5 из Србије са својим вођом Франтишеком Хофманом, 19 из Српске соколске жупе фрушкогорске, 1 из Старе Србије (др А. Станишић из Скопља) и 2 из Херцеговине и Босне, кренули су из Загреба у уторак, 2. (15.) августа 1911. године возом око поноћи за Ријеку, а одатле преко Дубровника до Требиња.

За четрдесеторицу сокола Српске фрушкогорске жупе, који су били на хрватском слету у Загребу, Угарско-хрватско дионичарско поморско парабродарско друштво у Ријечи дало је 50% попушта на својим брзим парабродима од Ријеке до Дубровника. Поред одобреног попушта, наведено друштво из Ријеке је послало молбу босанскохерцеговачким жељезницама да им и оне одобре попуст на путу Требиње – Мостар – Сарајево – Босански Брод.²⁹³

У среду 3. (16.) августа те године у 11 часова су кренули из Ријеке брзим парабродом према Дубровнику. Одатле су им се придружила још 4 сокола из Дубровника, чланови „Душана Силног“. На параброду су се нашли са замеником вође Чешке опћине соколске (ЧОС) и уредником *Весника соколскога*, званичног органа ЧОС-а, братом Рудолфом Билеком; вођом „Сокола“ у Злихову (код Прага), братом Швихом и сестрама Рингловом и Шурковом, који су путовали на краћи одмор у Дубровник.

²⁹¹ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 30.

²⁹² Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 30.

²⁹³ *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 165.

Током путовања море је било мирно, „... дан у бога диван, и за цело време путовања“²⁹⁴ нису се могли „... довољно нагледати природних дивота. Раздрагани проводисмо цео тај дан и ноћ проматрајући красне далматинске обале, на којима живи народ наше крви и језика.“²⁹⁵

Сутрадан, у четвртак 4. (17) августа у 7.30 часова ујутро стигли су у дубровачку луку Груж. На параброду су их поздравили у име града Дубровника први председник градске општине и општински секретар (тајник), а по изласку на обали су их дочекали и поздравили чланови Српског соколског друштва „Душан Силни“ и чланови Хрватског соколског друштва, са Српском грађанском дубровачком музиком и Хрватском општинском музиком. Постројени, уз звуке наведених музика, кренули су према Дубровнику. Прво су дошли пред општину, а потом до споменика песнику Ивану Гундулићу, где је брат Лазо Поповић положио венац и рекао неколико бираних речи.

Одатле су кренули у просторије Хрватског соколског друштва, где их је дочекао женски соколски подмладак тога друштва. Једна девојчица је предала брату Лази Поповићу букет цвећа, а он ју је пољубио у чело. Хрватски соколи су их срдечно дочекали, приредивши им дивну закуску у просторијама друштва. Др Луко Дражић, старешина Хрватског соколског друштва их је с великим одушевљењем и бираним речима поздравио, а Лаза Поповић се у име свих захвалио на лепом дочеку, „... истакнувши нарочито братску љубав између Срба и Хрвата баш у овом граду, који има тако сјајну прошлост у нашој књижевности.“²⁹⁶ Још су говорили брат Рудолф Билек и брат Мито Пушибрк у име ССД „Душан Силни“ из Дубровника.

У подне су им соколи „Душана Силног“ у својим просторијама приредили ручак на коме су били чешки гости и Хрвати. Све присутне је поздравио соко „Душана Силног“, брат Нико Ђивановић и истакао да су тада Хрвати били први пут у просторијама „Душана Силног“ и нада се, „... да ће Срби и Хрвати од сада скупа радити на соколској идеји.“²⁹⁷ После су говорили соколи: Рудолф Билак, Кристо П. Доминиковић и Лазо Поповић. Брат Поповић је у отпоздраву ставио „... браћи Душановцима на срце, да и у овим крајевима рашире што више сок. идеју и што пре спроведу организацију свога соколства“²⁹⁸ а Доминиковић је рекао „... да он Хрвате не сматра у просторијама `Душана Силног` као

²⁹⁴ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181.

²⁹⁵ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181.

²⁹⁶ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181.

²⁹⁷ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181.

²⁹⁸ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181.

госте него баш као домаћине, који су с нама једно.²⁹⁹ Те Доминиковићеве речи су изазвале бурно одушевљење.

Послеподне су уз пратњу чланова Хрватског соколског друштва, Српског соколског друштва „Душан Силни“, омладине и грађана парабродом „Соко“ кренули у Цавтат, где их је дочекао „... цео Цавтат, сав искићен заставама српским и хрватским уз свирку опћинске музике и грување прангија.“³⁰⁰ У име српског соколства брат Лазо Поповић је на гроб великог научника др Валтазара Богишића положио венац са српском тробојницом. После су обишли тај лепа градић, а пред вече су били угошћени и испраћени за Дубровник. Увече су им соколи „Душана Силног“ и Срби из Дубровника приредили у хотелу „Империјал“ свечану вечеру.

У петак, 5. (18.) августа су разгледали град Дубровник. Поред сокола „Душана Силног“, о дубровачкој прошлости причао им је и професор у пензији Вучетић. Навече у 19 часова су соколи ССД „Душан Силни“ приредили јавну вежбу на којој су, поред сокола из Дубровника, вежбали и соколи гости који су били на пропутовању за слет у Требињу. Они су извели српску вежбу палицом и скакали у вис помоћу мотке. Поред гостију, скакали су у вис помоћу мотке и дубровачки соколи. Једни и други су прескакали висину око три метра. После завршетка извођења вежби био је концерт.

У суботу, 6. (19.) августа 1911. године ујутро у 6 сати посебним возом кренули су из Дубровника ка Требињу. Заједно са њима су путовали чланови, нараштајци и нараштајке ССД „Душан Силни“ из Дубровника, представници чешких сокола и чланови српске музике „Душана Силног“ на Други херцеговачки српски соколски слет у Требињу.

Око 9 сати преподне су стигли на железничку станицу у Требињу где су их сачекали требињски соколи, обучени у соколска одела, са својим вођама и старешинама и велики број Требињаца. Заменик старешине ССД Требиње брат Јефто Дучић их је поздравио бираним и топлим речима. После тога су уз пратњу соколске музике кренули кроз окићено Требиње према вежбалишту. После одржане пробе у 10.30 су се упутили пред цркву, која је била у непосредној близини вежбалишта, где је извршено освећење нове заставе Српског соколског друштва у Требињу. Брат Стеван Жакула, вођа Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, предао је заставу старешини ССД Требиње, одржавши кратак ватрен говор, а старешина друштва је заставу предао барјактару. После су сви присутни гости из Чешке, соколи стигли са хрватског слета из Загреба на челу са Лазом Поповићем, чланови хрватског, муслиманског и српског соколског друштва из Требиња и др., постројени кренули до градске већнице. Ту је брат Стеван Жакула

²⁹⁹ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181 – 182.

³⁰⁰ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 182.

поздравио начелника и друге представнике града Требиња, на шта су му они срдачним речима отпоздравили. После је гостима приређен ручак.

Шестога (19.) августа 1911. године у 16 часова почело је извођење програма по следећем распореду:

1. Нараштајци (мушки подмладак) ССД „Душан Силни“ из Дубровника су извели вежбе палицом. Аутор текста о том слету, који је објављен у листу *Српски соко* из Сремских Карловаца, поред осталог, написао је о тој вежби да су је нараштајци добро извели, но чинило му се „[...] излишним оно дуготрајно наступање за ову вежбу, нарочито при и онако малом броју соколића, који не може у тој прилици да изведе онај ефекат, какав га даје маса. А могли су са јавне вежбе изостати и она два малишана (испод соколског параграфа), који су, не могући држати ни корак са осталима, само забављали публику.“³⁰¹
2. Соколи из: Мостара, Сарајева, Србије, Српске соколске жупе фрушкогорске и Требиња одвежбали су српску вежбу палицом, под вођством Франтишека Хофмана.
3. Нараштајке (женски подмладак) из ССД „Душан Силни“ из Дубровника су извеле вежбе копљем.
4. Српски соколи из: Сарајева, Србије и Српске соколске жупе фрушкогорске су изводили просту вежбу са Другог хрватског свесоколског слета.
5. Соколице из ССД из Сарајева су одвежбале вежбу вретенима под вођством Димитрија Матејића.
6. Четири одељења састављена од свих учесника слета су извели вежбу на справама.
7. Стотину и осамдесет сокола, учесника слета, међу којима се нису налазили гости, под вођством брата Стевана Жакуле одвежбали су просту вежбу која ће се извести на Петом чешком свесоколском слету у Прагу 1912. године.
8. Нараштајке (женски подмладак) ССД „Душан Силни“ из Дубровника су извеле вежбу вретенима.
9. Српски соколи из Херцеговине су приказали вежбу копљем која је извођена на Петом и Шестом српском соколском слету у Раваници и на Петом пољском свесоколском слету у Кракову.
10. У последњој тачки програма наступали су соколи из „Душана Силног“ из Дубровника који су извели пирамиде на љествама.
11. Херцеговачки соколи су извели пирамиде без справа.

---

³⁰¹ Излет у Дзбровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 183.

Све вежбе, осим вежбе вретенима (број 5), вежбе копљем (број 9) и вирамиде на љествама (број 10), извођене су уз музику. О извођењу програма остало је, поред осталог, забележено: „Иначе су све вежбе просечно добро рађене – иако је главна проста вецба била за херцеговачки соколски материјал претешка – и нарочито морамо с пуном похвалом истаћи узорно држање и дисциплину вежбача за време вежбе и уопће целог слета.“³⁰²

Другога дана, 7. (20.) августа 1911. године преподне су одржана такмичења сокола и народа у: бацању камена с рамена, скакању у дужину, трчању на 100 и 200 метара.

Према писању листа *Српска ријеч* број 158 и 159 од 23. августа 1911. године, у бацању камена с рамена тежине 7,5 кг, скоку у дужину, трчању на 100 и 200 м постигнути су следећи резултати: победник у бацању камена с рамена, брат Лука Буквић из Оплечића с резултатом 12,83 метра, други 11,13 метара и трећи 11,07 метара (чија имена нису остала забележена); у скоку у дужину с мале даске најбољи је био брат Неђељко Лечић из Љубомира са резултатом 4,64 метра, други 4,46 метара и трећи 4,26 метара (чија имена нису остала забележена); у трчању на 200 метара победио је брат Неђељко Лечић из Љубомира са резултатом од 30 секунди; резултат у трци на 100 метара није забележен.

У екипном такмичењу сокола екипу је сачињавало пет такмичара. Најбољи резултати такмичара су се сабирали и на основу тога је направљена коначна табела:

У бацању камена:

1. Невесиње	54,44 м
2. Чапљина	53,76 м
3. Мостар	50,93 м
4. Гацко	49,32 м
5. Требиње	49,12 м

У скоку у дужину са мале даске:

1. Чапљина	22,49 м
2. Требиње	22,41 м
3. Гацко	22,27 м
4. Невесиње	21,95 м
5. Мостар	21,75 м

У трчању на 100 метара:

1. Требиње	64,12 сек.
2. Невесиње	68,09 сек.
3. Мостар	68,10 сек.
4. Гацко	69,02 сек.
5. Херцег Нови	69,11 сек. ³⁰³

³⁰² Излет у Дзбровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 183.

³⁰³ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 158, Сарајево, 23. август 1911, стр. 2; *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 159, Сарајево, 24. август 1911, стр. 2.

Судија на такмичењу је био вођа Српске соколске жупе фрушкогорске брат Милан Теодоровић. „Судац при овим утакмицама је био бр Милан Теодоровић, вођа С.С.Жупе Фрушкогорске.“³⁰⁴

По завршетку слета, неименовани аутор је у *Српској ријечи* критички писао о одржаном слету, односно, по његовом мишљењу, о неким негативностима, нарочито о правилима у неким врстама такмичења. Наводимо делове тога текста.

„Резултат утакмица други дан слета испао је много лошије, него је ико очекивао. Ту се у већој мјери осјећала измореност. Од свих видова утакмица, најмање можемо бити задовољни са скакањем. Најдужи скок је 4,85 и то су скочила само двојица. Разлог је тако слабом резултату у томе, што је одређено да се скаче само једанпут. За скок се уједно друштво није систематски спремао. Према томе је разумљиво да не може ни један скакач бити сигуран у сваки свој скок.“³⁰⁵

И код бацања камена било је исто, бацало се само једанпут. Поводом тога неименовани аутор је био у праву када је констатовао следеће:

„Требало је уопште дозволити и скакање и бацање два па и три пута, гдје се на времену ипак не би много изгубило, а резултати би били куд и камо бољи и истинитији“³⁰⁶

Аутор је у тексту написао један нетачан податак. „Најдужи скок је 4,85 и то су скочила само двојица.“³⁰⁷

У *Српској ријечи* број 158 од 23. августа 1911. године, објављено је да је најбољи резултат у скоку у даљ био 4,64. „Резултати скока удаљ са мале даске: 4,64 м, 4,46 м и 4,26 м.“³⁰⁸

Исти резултат 4,64 м је наведен и у листу *Српски соко*.³⁰⁹ Према томе, најбољи резултат у скоку у дужину са мале даске из залета је био 4,64 метра, који је постигао Неђељко Лечић из Љубомира (Билећа).

Аутор је такође упутио и критике према суђењу и судијама на спортским такмичењима, а посебно према једном судији који је учествовао у суђењу трчања, чије име није навео, „[...] трчање задовољава донекле“³¹⁰, но „[...] једноме судији није никако смјело препустити вођење контроле.“³¹¹

³⁰⁴ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 184.

³⁰⁵ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 162, Сарајево, 26. август 1911, стр. 6.

³⁰⁶ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 162, Сарајево, 26. август 1911, стр. 6.

³⁰⁷ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 162, Сарајево, 26. август 1911, стр. 6.

³⁰⁸ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 158, Сарајево, 23. август 1911, стр. 2.

³⁰⁹ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 183.

³¹⁰ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 162, Сарајево, 26. август 1911, стр. 6.

³¹¹ *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 162, Сарајево, 26. август 1911, стр. 6.

Вођа Српске соколске жупе босанскохерцеговачке брат Стеван Жакула је, уз пригодни говор, победницима из народа доделио награде – сребрне сатове, „[...] а соколима ловорове вијенце са тробојном траком.“³¹²

Слет се завршио заједничким ручком у 12 часова, на коме су поред осталих били и чешки и хрватски гости. У време ручка свирала је Српска дубровачка музика, расположење је било одлично, изговаране су бројне здравице које су упутили: др Војислав Бесаровић, Рудолф Билек, госпођа Билић, Кристо П. Доминиковић, др Лука Дражић, Стеван Жакула, др Лаза Поповић и др. Нарочито је била примљена с великим одушевљењем здравица коју је изговорила сестра Билић, „... која је наздрвила српским соколима у име српске жене, поздравивши у својој здравици нарочито присутне чешке соколице.“³¹³

У 14 часова учесници слета који нису били из Требиња кренули су према жељезничкој станици. На станици се вођа Српске соколске жупе босанскохерцеговачке брат Стеван Жакула још једном захвалио свим соколима на учешћу на слету и пожелио им срећан пут до њихових кућа.

У 15 часова кренуо је воз за Мостар у коме су се налазили соколи из Војводине, Коњица, Љубиња, Мостара, Невесиња, Сарајева, Србије, Стоца, Чапљине и других места. У Мостар су стигли у 22.30 часова где су их дочекали Мостарци у великом броју. Свештеник Марко Поповић, заменик старешине ССД „Обилић“ из Мостара, све их је поздравио бираним речима, на шта му се у име свих захвалио брат Лаза Поповић. Старешина ССД „Обилић“ Атанасије Шола се опростио са старешином Српске соколске жупе босанскохерцеговачке (ССЖБХ) братом Војиславом Бесаровићем и осталим соколима који су наставили пут за Сарајево.

Брат Лаза Поповић са својим фрушкогорским соколима, чешки соколи, соколице ССД из Сарајева и још неки остали су да преноће у Мостару, где им је пре ноћења приређена вечера у хотелу „Европа“.

Сутрадан, 21. августа 1911. године, за соколе који су остали у Мостару је око подне приређено славље у хотелу „Неретва“. Старешина ССД „Обилић“ из Мостара брат Атанасије Шола је поздравио госте лепим речима, „... изјавивши своју радост, што у своме гнезду може да поздрави браћу Чехе (бр. Билека и др.), као прве покретаче соколске идеје, а затим оца Српског Соколства, д-ра Лазу Поповића, који се сада први пут налази у њиховој средини.“³¹⁴ На те Шолине речи, отпоздравио је брат Поповић „... рекавши, да је

³¹² Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 184.

³¹³ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 184.

³¹⁴ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 184.

задовољан са оним, што је на досадашњем путу видео, јер му то даје гаранције да ће се Српско Соколство раширити по целој Херцеговини и да има сјајну будућност.³¹⁵ Чех, брат Билек је рекао „... да ће по ономе, што је видео, Српско Соколство брзо стићи своје учитеље.“³¹⁶ Др Душан Васиљевић, адвокат и посланик, у име Мостараца је соколе поздравио пригодним говором у коме је, између осталог, рекао „[...] да је и он био од оних који су скептички гледали на соколски рад, али сада последице требињског и загребачког слета, а највише последице ријечи др Лазе Поповића у коме је оличена вјера у побједу соколске идеје, радосно признаје да је соколска идеја заиста силна идеја.“³¹⁷

У 15 часова 21. августа су соколи из Чешке кренули за Дубровник, а соколи из Војводине, Србије и др. за Сарајево. У Сарајево су стигли у 22 часа, где их је дочекао и поздравио Војислав Бесаровић, старшина ССЖБХ. Ту ноћ су преноћили у Сарајеву, а следећег дана, 22. августа су ишли на излет на Илицу, где су им сарајевски соколи и соколице приредили ручак на пољани, при којем су их „... с правом сестринском пажњом и нежношћу двориле сестре соколице.“³¹⁸ Увече су у 18 сати возом кренули према својим кућама.

7.1.2.2.15 Српско соколско друштво Чапљина

Иницијатор оснивања ССД у Чапљини је био Стојан Пудар, који је са својим истомишљеницима 29. августа 1910. године у Чапљини одржао састанак на коме је потекла идеја за оснивање ССД. Састанку је присуствовало 16 чланова, будућих сокола. После тога су поднели захтев и правила Земаљској влади на одобрење, која је после годину дана одобрила њихов рад, 6. октобра 1911. године (рг. бр. 217883).³¹⁹

Пудар је за соколство заинтересовао не само мештане Чапљине, већ и сељане околних села. Интерес за соколство је нарочито био изражен у селу Тасовчићи, које се налазило са друге стране Неретве, и мостом је било повезано са Чапљином. Из Тасовчића је у соколске редове ступило 12 омладинаца. Недељом и празницима у Тасовчиће су одлазили чланови ССД Мостар, који су са њима изводили вежбе. Поред свих тешкоћа на које су наилазили соколи и соколице из Чапљине, они су вежбали и припремали се за слет у Требињу (19. и 20. августа 1911. године). На слету у Требињу су из ССД Чапљина учествовала 43 сокола

³¹⁵ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 184.

³¹⁶ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 184.

³¹⁷ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 185.

³¹⁸ Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 185.

³¹⁹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 515.

и соколице (12 вежбача, 14 униформисаних и 17 чланова). Поред извођења вежби с копљима, пирамида и слободних вежби, они су учествовали и у такмичењу у атлетским дисциплинама (бацању камена с рамена из трке, скоку у дужину и трчању на 100 метара). У екипама је било по пет такмичара, четири најбоља резултата су се сабирала за одређивање пласмана. У скоку из трке у дужину су освојили прво место са резултатом 22,49 метара (просечна дужина скока је била 5,62 метра) и за награду добили лаворов венац. У бацању камена с рамена су били други са резултатом 53,76 метара (просечна дужина је била 13,44 метра).

Током 1911. године управа друштва је извела са својим соколима и соколицама два излета у Клепце, приредила две соколске забаве и учествовали са дванаест чланова на соколској забави ССД Љубушки. Крајем децембра 1911. године у друштву је било 28 чланова свих категорија, од чега је било десет вежбача. Током те године одржали су 74 часа вежби.³²⁰

Српски соколи су у недељу, 13. августа 1911. године у Тасовчићима (Чапљина) приредили соколску забаву на којој су извели своју прву јавну вежбу. Поред чланова ССД из Чапљине, у вежби су учествовали и соколи из ССД „Обилић“ из Мостара, који су дошли са старешином и вођом друштва Атанасијом Шолом и Чедомиром Милићем. Пре почетка извођења вежби је говорио соко поп Васо Медан. Вежбе су изведене по следећем распореду: чланови ССД Чапљина су извели просту вежбу која је извођена на слету у Требињу, и пирамиде; чланови ССД из Мостара извели су вежбе палицом; на крају су соколи из Чапљине приказали позоришни комад од Јована Стерије Поповића „Светислав и Милева“ у четири чина. На забави су присуствовали хрватски соколи из Чапљине.

Та „... прва соколска забава у Чапљини постигла је веома добар успјех. Све тачке програма изведене су на опће задовољство. Посета је била одлична и на самој забави је пало К 300.“³²¹ Што је та забава тако добро успела допринели су, поред осталих, и старешина ССД из Мостара: брат Атанасије Шола и вођа тог Друштва брат Чедомир Милић са својим соколима и члановима Хрватског соколског друштва из Чапљине. Чланови ССД Мостар су у Чапљини почетком јуна, на дан цара Константина и царице Јелене 1911. године одржали јавну вежбу. Пре почетка извођења вежбе о соколству је говорио заменик старешине ССД Мостар поп Марко Поповић. Сврха држања те вежбе и одржаног предавања је била „... да ономашњи српски народ што више загрије за соколску

---

³²⁰ Српски Соко у Чапљини, *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 73.

³²¹ Српски Соко у Чапљини, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 195.

идеју, јер је чапљински Српски Соко, који тек лањске године основан, због несугласица и размерица почео да страда, те је и престанак његов пријетио.³²²

Из ССД Чапљина брат Илија Шакота је био осуђен на Бањалучком процесу 1916. године, брат др Никола Принцип (брат Гаврила Принципа) је прогањан, а брат Љубо Ђиков је био у интернацији у Араду.³²³

У балканским и Првом светском рату на страни српске војске су учествовали: „Новица Булут, Видак Драгичевић, Лазар Мисита (погинуо код Битоље 1916 године), Љубо Пудар и Никола Шотра.³²⁴

У саставу ССД Чапљина постојало је и радило и неколико сеоских соколских чета (ССЧ) чији су чланови такође били осуђивани, прогањани, били у интернацији и учествовали у балканским и Првом светском рату на страни српске војске.

Из ССЧ Габела су били у интернацији: „Јово Вулић, Ристо Ратковић и Триша Танасиловић.³²⁵ У Првом светском рату учествовао је брат Иван Бораз.³²⁶

Из ССЧ Клепси у интернацији су били: „Бошко Марушић, Душан Марушић, Спасоје Л. Марушић, Стојан Л. Марушић и Душан Чавалуга,³²⁷ а таоци су били: „Илија Барзут и Саво Мандрапа.³²⁸ У Првом светском рату су учествовали следећи соколи: „Милан Зуровац, Јово К. Мандрапа, Лука Ј. Мандрапа, Триша Р. Мандрапа, Никола Пажин, Страхин Пухало и Никола Чавалуга.³²⁹

³²² „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 168.

³²³ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

³²⁴ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 174, 175.

³²⁵ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 172.

³²⁶ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

³²⁷ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

³²⁸ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

³²⁹ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 174.

Из ССЧ Почитељ био је талац брат Михо Тохољ.³³⁰

Из ССЧ Пребиловци таоци аустроугарске војске су били: „Јово Булут, Никола Булут, Трипко Драгићевић, Васо Екмечић, Шћепан Екмечић, Ристо Медић, Саво Надеждин, Ристо Трипковић и Симо Шарић.“³³¹ У Првом светском рату на страни српске војске су учествовали следећи соколи: „Лазар Брњашић, Ћетко Брњашић, Јово Булут, Милош Булут, Митар Булут, Новица Булут, Михо Ј. Драгићевић, Михо М. Драгићевић, Војин Екиечић, Лазар Екиечић, Никола Медан, Обрен Сухић, Милан Ћирић, Тодор Ћирић, Данило Ћук и Паво Шарић.“³³²

---

³³⁰ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015.

³³¹ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 173.

³³² Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацко, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 175.

7.1.2.2.16 Хронолошки преглед оснивања српских соколских друштава у Херцеговини

Табела 1: Хронолошки преглед оснивања српских соколских друштава у Херцеговини³³³

Бр.	Назив	Место	Датум оснивања	Регистарски број
1.	Српско гимнастичко друштво „Обилић“	Мостар	14.04.1904. год.	55991
2.	Српски соко	Требиње	09.01.1910. год.	232622
3.	Српски соко	Вишеград	25.06.1910. год.	242865
4.	Српски соко	Невесиње	28.06.1910. год.	197027
5.	Српски соко	Фоча	29.09.1910. год.	1831834 и 258319/10
6.	Српски соко	Гацко	30.09.1910. год.	173804
7.	Српски соко	Коњиц	02.03.1911. год.	221221
8.	Српски соко	Столац	16.05.1911. год.	109000
9.	Српски соко	Љубушки	25.07.1911. год.	160944
10.	Српски соко	Љубиње	31.07.1911. год.	166381
11.	Српски соко	Билећа	10.08.1911. год.	169359
12.	Српски соко	Чапљина	06.10.1911. год.	2178839
13.	Српски соко	Тасовчићи	30.12.1911. год. (1912. године улази у састав СС Чапљина)	-
14.	Српски соко	Калиновик	10.04.1912. год.	85170
15.	Српски соко	Ливно	13.02.1913. год.	31454

7.1.2.2.17 Учесће српских сокола из Херцеговине у раду соколских органа, на соколским слетовима и другим манифестацијама

а) Учесће српских сокола из Херцеговине у раду Српске соколске жупе босанскохерцеговачке

Иницијатива за оснивање савеза српских гимнастичких друштава из Херцеговине и Босне покренута је од стране Војислава Бесаровића, старешине Српског гимнастичког друштва „Српски соко“ из Сарајева. На седници друштва, одржаној 6. јула 1909. године у Сарајеву, Бесаровић је предложио да се формира савез свих српских гимнастичких друштава из Херцеговине и Босне. Тај његов предлог је једногласно прихваћен и одлучено је да се старешине свих српских гимнастичких друштава, која су тада постојала у Херцеговини и Босни позову на састанак у Сарајево, на коме би се, поред осталог,

³³³ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

разговарало, „[...] о имену, одијелу, савезу и уопште о друштвеним потребама свију гимнастичких друштава у Босни и Херцеговини.“³³⁴

Састанак је одржан у Сарајеву 26. јула 1909. године, на коме су учествовали представници из шест српских гимнастичких друштава: Бање Луке, Босанске Градишке, Мостара, Приједора, Сарајева и Требиња. Из Српског гимнастичког друштва „Обилић“ из Мостара су били представници, Чедомир Милић и Ђорђо Перин, а из Требиња, Владимир Сушић. Састанку нису присуствовали представници из српског гимнастичког друштва из Бихаћа и Тузле. Није нам познат разлог њиховог недоласка.

После бурне дискусије, одлучено је да се формира једна жупа (савез) за сва српска гимнастичка друштва из Херцеговине и Босне под називом *Српска соколска жупа босанскохерцеговачка*, са седиштем у Сарајеву, да „[...] правила за Жупу састави одбор 'Српског Сокола' у Сарајеву, да заједничко име свих српских гимнастичких друштава у Босни и Херцеговини буде 'Српски Соко'“³³⁵ и да одело „[...] буде соколско са посебном српском ознаком.“³³⁶

Одбор српског соколског друштва из Сарајева је, према одлуци са састанка од 26. јула 1909. године, сачинио правила за жупу и послао их је свим српским соколским друштвима у Херцеговини и Босни на разматрање. Састанак за разматрање и усвајање правила је одржан 21. новембра 1909. године у Сарајеву, на коме су присуствовали изасланици из петнаест СГД из Херцеговине и Босне. Из Херцеговине су били присутни представници из три СГД: Мостара, Невесиња и Требиња, а из Босне дванаест: Бања Луке, Бијељине, Бихаћа, Босанске Градишке, Брчког, Бугојна, Високог, Грачанице, Зворника, Приједора, Сарајева и Тузле.

Правила жупе је Земаљска влада одобрила 26. фебруара 1910. године (рр .бр. 16629/І-В).³³⁷ Управа жупе је изабрана на првој својој скупштини 9. маја 1910. године у Сарајеву. Војислав Бесаровић из српског соколског друштва из Сарајева изабран је за првог старешину Жупе, а за заменика старешине брат Ђорђо Перин из ССД из Мостара.

На трећој редовној скупштини жупе 19. јануара 1912. године у Сарајеву присуствовали су и представници из ССД из Херцеговине. Атанасије Шола, соко из Мостара, учествовао је у дискусији око избора старешине жупе, који је, поред осталог, рекао „[...] да је

³³⁴ Hajrudin Ćurić: *Prvo srpsko gimnastičko društvo u Sarajevu (1909 – 1919)*, posebna izdanja, knj. 4, Sarajevo, 1975, str. 25.

³³⁵ Hajrudin Ćurić: *Prvo srpsko gimnastičko društvo u Sarajevu (1909 – 1919)*, posebna izdanja, knj. 4, Sarajevo, 1975, str. 27.

³³⁶ Hajrudin Ćurić: *Prvo srpsko gimnastičko društvo u Sarajevu (1909 – 1919)*, posebna izdanja, knj. 4, Sarajevo, 1975, str. 27.

³³⁷ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 328.

инкомпатибилно, да на челу соколства, које мора бити далеко од политичких трзавица, стоји политички истакнута особа.³³⁸

Тај Шолин предлог је подржао и представник ССД из Невесиња. После бурне дискусије вођене око избора старешине Жупе, представник ССД из Мостара и тадашњи заменик старешине жупе брат Ђорђо Перин, је предложио „[...] да се о томе не дебатира, него да се препусти гласању и нека гласање одлучи о повјерењу према др Бесаровићу.“³³⁹

После гласања за старешину жупе је поново изабран др Војислав Бесаровић, а за његовог заменика дотадашњи заменик брат Ђорђо Перин из Мостара.

До краја 1912. године у Херцеговини и Босни је било основано 52 ССД Од тога у Херцеговини 16. Српско соколско друштво из Тасовчића (Чапљина) које је основано 30. децембра 1911. године, током 1912. године је ушло у ССД из Чапљине, тако да је крајем 1912. године у Херцеговини било 15 ССД.

Према Хајрудину Ђурићу, 1912. године у Српској соколској жупи босанскохерцеговачкој је било 40 друштва. Из Херцеговине их је било 12: Вишеград, Гацко, Коњиц, Љубиње, Љубушки, Мостар, Невесиње, Столац, Требиње, Фоча, Чајниче и Чапљина.³⁴⁰ Према нашем истраживању још два друштва из Херцеговине су била чланови Жупе, Билећа и Калиновик.

Такође, исти аутор закључује да је соколство у Херцеговини и Босни било успешно и „[...] имало је највише успјеха ради тога што се сјединило с душом пригњеченог народа, који се припремао за борбу. Тај дух борбености провијавао је кроз сва српска друштва у Босни и Херцеговини нарочито соколска.“³⁴¹ Тај дух борбености се налазио и у ССД у Херцеговини. Србија је српским соколима у Херцеговини и Босни давала моралну подршку, „[...] полет и вјеру у боље дане.“³⁴²

Вредан пажње је и став Хајрудина Ђурића да је Србија „[...] у борби за слободу, преузела пијемонтску улогу међу југословенским народима“³⁴³ и из „[...] ње се поручивало

---

³³⁸ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 328; према записнику из Пфеферовог материјала „Хисторијски развитак великосрпске пропаганде у Аустроугарској а напосе у БиХ“, стр. 314 – 326.

³³⁹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 328 – 329.

³⁴⁰ Hajrudin Ćurić: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 3 – 10.

³⁴¹ Hajrudin Ćurić: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 4.

³⁴² Hajrudin Ćurić: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 4.

³⁴³ Hajrudin Ćurić: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 4.

да треба устати, живјети, борити се и не клонути.³⁴⁴ Том поруком је био испуњен не само рад српског соколства у Херцеговини, већ и у Босни, а српска соколска жупа је тиме руководила.

б) Учешће српских сокола из Херцеговине на слетовима

Српски соколи из Херцеговине су учествовали на готово свим значајнијим соколским састанцима, приредбама, слетовима и другим манифестацијама не само на соколским, већ и на манифестацијама других организација како српских, тако исто и хрватских и муслиманских у границама Херцеговине и Босне, али и изван тих граница. Поред тога што су учествовали на слетовима, јавним наступима (вежбама), приредбама и др. у разним местима Херцеговине и Босне, они су учествовали и на слетовима и другима манифестацијама у другим државама. Тако су учествовали на слетовима: Свесловенском соколском слету бугарског „Јунака“ у Софији 1910. године, Српском соколском слету у Раваници, Другом хрватском соколском слету 1911. године у Загребу, на Шестом свесоколском слету 1912. године у Прагу.

Српски соколи из Херцеговине учествовали су на Првом свесловенском соколском слету одржаном од 14. до 19. јуна 1912. године у Прагу,³⁴⁵ на коме је међу 26 177 сокола и соколица било 1100 српских сокола и 43 српске соколице,³⁴⁶ међу којима и српски соколи из Херцеговине.

У листу *Српска ријеч*, од јуна месеца 1912. године, најављено је да ће на Првом свесловенском соколском слету у Прагу отпутовати 250 српских сокола из Херцеговине и Босне под вођством старешине Српске соколске жупе босанскохерцеговачке братом Војиславом Бесаровићем.³⁴⁷ Они су изводили заједничке вежбе са осталим српским соколима и посебне српске вежбе. Те вежбе сачинио је Хофман Франтишек. У њима је било доста симболике која се односила на српско робовање и ослобођење.

То је било до тада највеће свесловенско и свесоколско окупљање. Током одржавања Слета, представници старешинства: српских, словеначких и хрватских сокола су се састали и одржали састанак на коме су се договорили о заједничком раду, да на будућим

³⁴⁴ Најрудин Ћурић: *Српска соколска жупа босанско-херцеговачка, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 1, бр. 1, Сарајево, 1968, стр. 4.

³⁴⁵ I Свесловенски слет у Прагу 1912. год., *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 67 – 70.

³⁴⁶ Прашки свесоколски слет, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 95, Сарајево, уторак 19 јуни (2. јули) 1912, стр. 2.

³⁴⁷ Босански Соколи у Прагу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 92, Сарајево, уторак 12. (25.) јун 1912, стр. 2.

свесловенским слетовима наступају заједно „[...] под једном заставом и да вјежбају једну заједничку вјежбу.“³⁴⁸

Они су, такође, учествовали и на Другом хрватском соколском слету у Загребу 1911. године. Током боравка у Загребу у време одржавања слета представници свих српских соколских организација који су били присутни одржали су састанак на коме је основан Главни технички одбор за све српске соколске организације. Главни задатак одбора је био да руководи организацијом заједничких слетова. Према Ћурићу, тада је донесена и одлука да српско соколство затражи пријем у Савез славонског соколства са седиштем у Прагу, „[...] одлучено је да српско соколство `као цјелокупна организација` ступи у Савез словенског соколства, чије је сједиште било у Прагу.“³⁴⁹

Ћурић је том приликом навео погрешан датум, јер се то десило раније, на Ванредној скупштини Српске соколске жупе босанскохерцеговачке одржаној октобра месеца 1910. године у Сарајеву, када је скупштина донела одлуку да жупа ступи у Савез словенског соколства. Поступајући по тој одлуци, управа Српске соколске жупе босанскохерцеговачке је упутила писмо савезу у Праг.

То писмо је Ћурић навео у својој књизи: *Прво српско гимнастичко друштво у Сарајеву (1909–1919)*, објављеној 1975. године. Писмо гласи:

„У савезу са вашим братским дописом од 20. VIII 1910. године, сматра ова Жупа за особиту част да вам може јавити да, у смислу закључка задње изванредне скупштине одржане 23. X 1910. године приступа у братски Словенски савез. Здраво!“³⁵⁰

в) Учешће српских сокола из Херцеговине на манифестацијама других организација

Поред учешћа на соколским слетовима и другим соколским манифестацијама, херцеговачки соколи су, као и остали соколи, учествовали и на прославама и свечаностима других организација. Тако су учествовали и на прослави СПКД „Просвјета“ 1912. године у Сарајеву која је организована поводом 10-годишњице њеног успешног рада.

Прослава је организована у Сарајеву од 8.(21.) до 9.(22.) септембра 1912. године. Српска соколска жупа босанскохерцеговачка је била у тесној вези са СПКД „Просвјета“, знала је колики значај има та прослава за целокупни српски народ у Херцеговини и Босни и хтела је да што већи број српских сокола и побратима из целе Херцеговине и Босне узме учешћа у тој прослави. У том циљу управа жупе је свим српским соколским друштвима и

³⁴⁸ Hajrudin Ćurić: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 6.

³⁴⁹ Hajrudin Ćurić: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 6.

³⁵⁰ Hajrudin Ćurić: *Prvo srpsko gimnastičko društvo u Sarajevu (1909 – 1919)*, posebna izdanja, knj. 4, Sarajevo, 1975, str. 43.

побратимима из Херцеговине и Босне послала позив за учешће на прослави. У позиву (окружници) бр. 187/1912 од 16. јула 1912. године је, поред осталог, стајало:

„Улога, коју српски соколи треба том приликом да одиграју, велика је и значајна. Они треба да репрезентирају цвијет витешке омладине српске, они треба да манифестују нашу соколску бројну снагу, они треба да покажу спремину, вјештину и дисциплинованост нашу. Тај задатак ваља да ријеше српски соколови жупе босанско-херцеговачке одлично и без приговора, јер у њих ће тих дана да гледа цијело српско соколство и цио српски народ...

Не треба ни истицати братском друштву да је `Просвјета` заједничко друштво за помагање свих нас, па зато ваља настојати, да се потраживање помоћи сведе на најмању мјеру, дакле на оно што је најпотребније и гдје је потпора најнужнија. Патриотизам захтјева од нас да и овом приликом докажемо колико волимо ову нашу културну установу...

Значење ове `Просвјетине` прославе за нас соколове потпуно је јасно: под окриљем нашег заједничког културног друштва одржавају српски соколови у Босни и Херцеговини свој први већи састанак и слет. Да он буде што достојанственији, да узмогнемо остати у што љепшој успомени код сваког ко нас на томе слету види, главна је брига Жупе, али и сваког појединог братског друштва. Зато се Жупа нада да ће и свако братско друштво, а и сваки појединац соко из све снаге поради да овај први наш заједнички соколски подвиг буде крунисан потпуним успјехом. То од нас свију тражи српска част и образ соколаски.³⁵¹

Српски соколи и побратими из Херцеговине с радошћу су прихватили позив жупе и, поред осталих бројних учесника (представника културних, просветних, привредних и других друштава из Херцеговине, Босне и других држава, представника: Српске соколске жупе фрушкогорске из Сремских Карловаца, Српске соколске жупе крајишке из Загреба, Савеза српских соколских друштава „Душан Силни“ из Београда, Српских соколских друштава и Побратима из Босне, Муслиманског сокола из Мостара и др.), на прослави су учествовали и српски соколи и побратими из Херцеговине. Учествовали су представници из следећих српских соколских друштава: Вишеграда, Гацка, Коњица, Мостара, Невесиња, Стоца, Требиња, Фоче, Чајничка и Чапљине. Побратими су учествовали из двадесет места: Автовца, Бијелог Поља, Биограда, Бодежишта, Бојишта, Врбе, Гацка, Доњег Поплата, Драговића, Липика, Локви, Малог Поља, Михољача, Мостара, Невесиња,

³⁵¹ Најрудин Ћурић: Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 67 – 68.

Пијесаца, Придјеља, Самобора, Срђевића, Стапара, Стоца, Тријебња, Фојнице, Фоче и Шурића.

Из Српске соколске жупе босанскохерцеговачке учествовало је 718 сокола и побратима (392 сокола, 53 соколице и 248 побратима).

Другог дана прославе у послеподневним сатима наступали су на вежбалишту српски соколи и побратими из Херцеговине у саставу Српске соколске жупе босанскохерцеговачке. Соколи и побратими су имали успешан наступ који је публика примила са великим одушевљењем, што је видљиво из речи које је записао брат Јово Поповић:

„Општа организација, наступ и извођење вјежаба изазвали су дивљење не само међу редовима нашег свијета него и међу представницима државне власти који су званично присуствовали свечаностима. Нарочито су интересовање побудили сеоски соколи `Побратими` које су довели брат Чедо Милић из Херцеговине и брат Владо Малић из Бос.Крајине.“³⁵²

Аутор чланка о тој прослави, који је објављен у *Српској ријечи*, бр. 156 од 10.(23.) септембра 1912. године, о херцеговачким побратимима који су учествовали у прослави записао је следеће:

„У овој су поворци силно упали у очи наши Побратими. Забјеласале су побратимске кошуље, зажарили се опаљени образи па се такмиче у поносном и јуначком ходу с племенитим Херцеговцима, што су с пребаченим струкама извили високо соколска чела, да покажу питомој Босни, да је оно херцеговачко суро стијење живо, жилаво, снажно и моћно, да одржи и још стотине громава и да на послјетку побиједи.“³⁵³

О њиховом наступу на вежбалишту, 9(22) септембра 1912. године после подне, исти напред наведени неименовани аутор у *Српској ријечи* нам је оставио следећи запис:

„Час, кад наступише Побратими, као да је чекан жељно, с ватром. Еластичне снаге у бијелијем кошуљама биле су слика, која нас је испуњавала надом у нешто идеално. Није било никога, ко се није дивио оној способности, оним сликовитим фигурама трежвених Побратима. Проламало се од силине пљеска. Клицању није било краја. То је био триумф села, триумф забаченог нашег тежака.“³⁵⁴

Колико је публика била одушевљена наступом српских сокола и побратима из Херцеговине, говори нам и чињеница да су по завршетку свечаности одушевљени соколи

³⁵² Hajrudin Ćurić: Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 71.

³⁵³ Hajrudin Ćurić: Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 75.

³⁵⁴ Hajrudin Ćurić: Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 76.

на раменима носили Чедомира Милића, вођу херцеговачких сокола и побратима, као и Хофмана и Стевана Жакулу. „У даљини је брујао силан аплауз, непрегледна маса гледалаца клицала је овој великој нашој и соколској слави и мисли, а плећа моћних и одушевљених соколова су носили брата Хофмана, Жакулу и Чеду Милића.“³⁵⁵

Према Шефику Пашићу, на прослави „Просвјете“ у Сарајеву 1912. године учествовали су и „побратими“ из следећих херцеговачких места: Автовца, Биограда, Бијелог Поља, Бодежишта, Бојишта, Врбе, Гацка, Драговића, Липика, Малог Поља, Михољача, Мостара, Невесиња, Пијесаца, Поплата, Самобора, Срђевића, Стоца, Тријебња, Фојнице и Чапљине.³⁵⁶

7.1.2.2.18 Школовање и усавршавање српских сокола из Херцеговине

У Прагу је од 1. до 13. августа 1911. године одржана предњачка школа Чешке општине соколске за припремање стручњака за рад у соколским друштвима: предњака, учитеља и вођа. Од пет сокола, колико их је било из Херцеговине и Босне, тројица су била из Херцеговине: Лазо Пичета из Гацка, Лазо Прњатовић из Мостара и Душан Савић из Љубиња. Брат Лазо Прњатовић је по завршетку Првог светског рата радио у Мостарској гимназији, и како је записао Турић: „... био одличан наставник гимнастике ...“³⁵⁷

Они су уз помоћ СПКД „Просвјета“ отпутовали у Праг. Испит за соколске четовође положили су: Лазо Пичета, Лазо Прњатовић и Душан Савић. Поред ове тројице сокола из Херцеговине, течају су присуствовали и соколи Симо Петковић из Сарајева и Јово Стефановић из Тузле који су, такође, положили испите за четовође.³⁵⁸

Задатак СПКД „Просвјета“ у складу са чланом 3 њеног статута је био, „... да пружа материјалну помоћ Србима из Босне и Херцеговине, који уче у средњијем и великијем школама Босне и Херцеговине и Аустроугарске монархије.“³⁵⁹ Поред осталих Срба, „Просвјета“ је помагала и школовање српских сокола и за десет година њеног рада (1902 – 1912) 22 српска сокола су уз помоћ њене стипендије завршила велике школе. Међу тих 22

³⁵⁵ Hajrudin Ćurić: Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 77.

³⁵⁶ Šefik Pašić: Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 25 – 49.

³⁵⁷ Hajrudin Ćurić: Počeci moderne gimnastike u BiH, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 5, br. 5, Sarajevo, 1972, str. 6.

³⁵⁸ Петар Д. Павловић: „Просвјета“ и Соколи, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку „Сто година Просвјете и њених знаменитих личности“, 19 – 23. септембар 2002, уредник Радослав Братић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ћоровић“ Београд, Билећа – Гацко, 2003.

³⁵⁹ Молба за оснивање друштва „Просвјета“, *Календар Просвјете 1996*, Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, Србиње, 1996, стр. 398.

сокола из Херцеговине су била шесторица: Јован Вуковић из Фоче (педагогија), Милош Ђуран из Лијевна³⁶⁰ (геодезија), Ђоко Перин из Невесиња (Велика привредна и економска школа), Милан Покрајчић из Мостара (техника), Василије Рундо из Мостара (право) и Душан Ђоровић из Љубиња (медицина).³⁶¹

Према Петру Д. Павловићу између „Просвјете“ и српских сокола је „... постојала једна искрена, братска, узајамна и плодотворна сарадња на добробит обе ове братске и изузетно значајне организације српског народа; да су они били главни носиоци, и духовног, и телесног развоја српског народа и да се, захваљујући њима, српски народ, и духовно, и телесно уздигао високо. На тим чврстим темељима које су они поставили у оно давно и тешко време, пре стотину година, васкрсла `Просвјета` и васкрсли *Српски Соколи*, данас настављају славни пут својих предака.“³⁶²

Управа Српске соколске жупе босанскохерцеговачке је организовала одржавање соколског курса за учитеље српских основних школа који је одржан од 2. до 30. јула 1912. године у Сарајеву. Један од предавача на том курсу био је Ђорђо Перин, српски соко из Мостара.³⁶³

7.1.2.3 Српски соколи из Херцеговине на Бањалучком процесу

Након Берлинског конгреса 1878. године, Аустроугарска долази на просторе Херцеговине и Босне. Од тог времена, свако политичко организовање народа било је забрањено. Из тог разлога, оснивају се разна удружења са префиксима „културно“, „пољопривредно“, „спортско“, и сл., у којима се јачала свест и дух потлаченог српског народа. Након неколико година чекања и немогућности да се оснује ни једно „српско“ друштво, основано је прво трезвењачко друштво „Побратимство“, које је било претеча сокола и соколских друштава која се касније формирају на овим просторима. Покрећу се разне новине и часописи са истом сврхом. Културно и просветно друштво „Просвјета“ основано је у Сарајеву 1902. године, брзо се проширило на сву територију Херцеговине и Босне и тако се поставља сигуран камен темељац у борби против окупаторске власти.

³⁶⁰ У питању је највероватније место Ливно.

³⁶¹ *Споменица десетогодишњег рада Срба Босне и Херцеговине, Десетогодишњица Просвјете*, Сарајево, 1912, стр. 17 – 21.; Петар Д. Павловић: „*Просвјета*“ и *Соколи*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку „Сто година Просвјете и њених знаменитих личности“, 19 – 23. септембар 2002, уредник Радослав Братић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ Београд, Билећа – Гацко, 2003.

³⁶² Петар Д. Павловић: „*Просвјета*“ и *Соколи*, Ђоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку „Сто година Просвјете и њених знаменитих личности“, 19 – 23. септембар 2002, уредник Радослав Братић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ Београд, Билећа – Гацко, 2003, стр. 575.

³⁶³ Петар Д. Павловић: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998, стр. 152 – 157.

Аустроугарској то није одговарало од самог почетка, и свим силама се трудила да забрани рад таквих друштава. Посебно након српских победа у балканским ратовима у периоду 1912–1913. године, аустроугарска влада постала је још више забринута и почела је проводити рестриктивне мере против свих српских, а самим тим и соколских и побратимских друштава. Аустроугарски генерал Оскар Поћорек, тадашњи поглавар Босне и Херцеговине, 3. маја 1913. године је увео тзв. „изнимне мјере“ којима су распуштена сва српска побратимска и соколска друштва, као и Српска соколска жупа босанскохерцеговачка, а њихова имовина заплењена. Но, то не успева зауставити даљи рад српских сокола.

Уследио је атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда, 28. јуна 1914. године, од када почиње отворен и јасан прогон свих чланова српских друштава, па самим тим и свих српских сокола. Одмах након атентата ухапшено је 25 особа, међу којима се налазило 9 српских сокола: Лазар Ђукић, Душан Илић, Михајло Јовановић, Благоје Керовић, Јово Керовић, Неђо Керовић, Мићо Мичић, Васо Чубриловић и Вељко Чубриловић. Благоје и Неђо Керовић с били браћа и по мајци и по оцу.³⁶⁴ Поред тога, настављени су претреси, прогони и хапшења у свим побратимским и српским соколским друштвима. Поред осталих, ухапшени су: Душан Богуновић, Доброслав Јевђевић, Ристо Јеремић, Љубица Јовановић (супруга Михајла Јовановића), Васо Медан, Јован Принцип, Никола Принцип, Божидар Томић, Бранко Чубриловић, Јованка Чубриловић (супруга Вељка Чубриловић), Алекса Шантић³⁶⁵ и Атанасије Шола.³⁶⁶

---

³⁶⁴ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: „Српски Соко“ и сарајевски атентат, Ћоровићеви сусрети 2013. године, Међународни научни скуп историчара „Сарајевски атентат 1914“, зборник радова, уредници: Војислав Максимовић и Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“ Гацко, Гацко, 2014, стр. 179 – 198.

³⁶⁵ Светозар Ћоровић: *Белешке једног таоца*, Београд-Сарајево, 1919, стр. 26.

³⁶⁶ Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: „Српски Соко“ и сарајевски атентат, Ћоровићеви сусрети 2013. године, Међународни научни скуп историчара „Сарајевски атентат 1914“, зборник радова, уредници: Војислав Максимовић и Драга Мастиловић, СПКД „Просвјета“ Гацко, Гацко, 2014, стр. 179 – 198.

ТРИ ЈУНАКА

Мишко Јовановић

ВИДОВДАН
1914.

Данило Илић
3. фебруар 1915.

ТРИ СОКОЛА

Вељко Чубриловић

Слика 15: Српски соколи, учесници сарајевског атентата, обешени 3. фебруара 1915. године, с лева на десно: Михајло Јовановић, Данило Илић и Вељко Чубриловић³⁶⁷

Песма посвећена њима гласи:

***

Три старе мајке плакале
Пуче им срце од бола
Крвник се цери опако
И веша до три Сокола

Један се Соко насмеја:
Куд ли ме пењеш високо?
Бесмртност мене дозива,
Ти оста бедан дубоко!...

А други Соко закликта:
Залуд се мучиш душмане,
Данас нам сунце залази
А сутра ће да осване!

Сад трећи оком ошину:
Зашто ме давиш гавране?
Нит моје име умину,
Нит твоје ће да остане!

Три старе мајке плакале
Пуче им срце од бола
Сунчане зраке гриле
Три мртва Сокола.³⁶⁸

³⁶⁷ Анто Брозовић: *Соколски зборник*, Београд, 1934, стр. 103.; Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: „Српски Соко“ и сарајевски атентат, *Торовићеви сусрети* 2013. године, Међународни научни скуп историчара „Сарајевски атентат 1914“, зборник радова, уредници: Војислав Максимовић и Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“ Гацко, Гацко, 2014, стр. 195.

Обешеним соколима Данилу Илићу, Михајлу Јовановићу и Вељку Чубриловићу, песника Алекса Шантића посветио је песму:

ДАНИЛУ ИЛИЋУ И ЊЕГОВИМ ДРУГОВИМА

Соколи сиви! Ви бесте олује
Што носе вести сунчанијех дана,
Где ћемо једном слушати славује
У гордом цвету завичајних грана.

С Висина ваших слетали су бели
Ангели, свуда трубама да јаве:
Недеље светле и видике плаве
И у храм братства скупе народ цели.

Из ваших срца – из вулкана живих,
Избише ватре велике и лепе,
К'о зора рана с врх тимора сивих.

И сва се срца огрејаше бона,
И у тамнице студене и слепе
Слепрша песма Спасовданских звона.

Алекса Шантић³⁶⁹
Сарајево, Државна болница,
8. март 1921.

Ухапшено је укупно преко 80 српских сокола, којима се судило на Бањалучком велеиздајничком процесу.

Од укупно 156 Срба, колико их је било изведено пред суд у Бањој Луци, 16 их је осуђено на смрт вешањем, 87 на 2–20 година тешке робије, док су остали ослобођени. Сви осуђеници на смрт били су српски соколи, а међу њима се налазило и пет српских сокола из Херцеговине. На тешку тамницу осуђено је 42 српска сокола.³⁷⁰

³⁶⁸ Три старе мајке плакале..., Анто Брозовић: *Соколски зборник*, Београд, 1934, стр. 103.; Петар Д. Павловић - Кристина М. Пантелић Бабић: „*Српски Соко*“ и *сарајевски атентат*, Ћоровићеви сусрети 2013. године, Међународни научни скуп историчара „Сарајевски атентат 1914“, зборник радова, уредници: Војислав Максимовић и Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“ Гацко, Гацко, 2014, стр. 194.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 284.

³⁶⁹ Алекса Шантић: Данилу Илићу и његовим друговима, *Споменица Данила Илића*, Штампариија Петра Н. Гаковића, Сарајево, 1922, стр. 9.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 73.

³⁷⁰ Петар Д. Павловић, *Српски соко*, Витешка организација Српски соко, Српско Сарајево, 1999.

На Бањалучком процесу 1915–1916 од 156 оптужених, било је 40 сокола из Херцеговине: Јово Банђур из Стоца, Мића Баслаћ из Требиња, Павле Беатовић из Зањевице код Гацка, Тодор Беатовић из Зањевице код Гацка, Тошо Беатовић из Гацка, Спасоје Буквић из Храсна код Стоца, Тодор Васиљевић из Стоца, радио у Требињу; Коста Гњатић из Благаја код Мостара, Васиљ Грђић из Гацка, Јефто Дучић из Требиња, Милош Ђуран из Ливна, Божидар Зечевић из Невесиња, радио у Мостару; Светозар Зечевић из Невесиња, Алекса Јакшић из Фоче, Ристо Јеремић из Фоче, Богдан Јовановић из Бихаћа, радио у Вишеграду; Војислав Кецмановић из Читлука, Ристо Ковачевић из Мостара, Арсен Крстић родом из Власенице, радио и деловао у Љубињу; Владо Кујунџић из Ливна, Павле Кујунџић из Ливна, Илија Лазић из Коњица, Васо Медан из Мостара, Љубомир Мијатовић из Мостара, Чедомир Милић из Мостара, Благоје Милошевић из Риоца код Билеће, Стево Мољевић из Рудог, Ђорђо Обрадовић из Мостара, Ђуро Остојић из Виховића код Фоче, Марко С. Поповић из Пљеваља, радио и деловао у Мостару; Симо Пушкаревић из Ливна, Божо Радуловић из Обрње код Невесиња, Васиљ Рундо из Мостара, Шпиро Солдо из Невесиња, Василије Стојановић из Чајнич, радио у Требињу; Стево Томковић родом из Заваља (Хрватска), радио и деловао у Фочи; Мирко Томовић из Босанске Градишке, радио и деловао у Клепцима код Стоца; Владимир Ђоровић из Мостара, Илија Шакота из Требиња, Атанасије Шола рођен у Трсту, радио и деловао у Мостару.³⁷¹

На Бањалучком процесу осуђена су 24 српска сокола из Херцеговине.

Од укупно 16 српских соколова који су *осуђени на смрт вешањем*, петорица су били из Херцеговине: Коста Гњатић, Васиљ Грђић, Алекса Јакшић, Чедомир Милић и Мирко Томовић.

---

³⁷¹ Петар Д. Павловић, *Српски соко*, Витешка организација Српски соко, Српско Сарајево, 1999.

Слика 16: Осуђени на смрт на Бањалучком велеиздајничком процесу 1916. године.³⁷²

Први ред, с лева на десно, стоје: Милутин Јовановић, Димшо Бокановић, Раде Ђурановић, **Чедомир Милић**, Димитрије Јевђевић, Симо Беговић, **Мирко Томовић**, Михајло Савић и Петар Билбија.

Други ред, с лева на десно, седе: Милан Петковић, **Алекса Јакшић**, Матија Поповић, **Васиљ Грђић**, **Коста Гњатић** и Ђорђе Дакић.

На *тешку тамницу од 20 година* осуђен је један соко – Арсен Крстић.

На *16 година тешке тамнице пооштрене једним постом сваког трећег месеца* један соко – Тошо Беатовић.

На *12 година тешке тамнице пооштрене једним постом сваког трећег месеца* двојица – Божидар Зечевић и Божо Радуловић.

На *12 година тешке тамнице* двојица – Јефто Дучић и Атанасије Шола.

На *10 година тешке тамнице пооштрене једним постом сваког трећег месеца* један – Милош Ђуран.

На *10 година тешке тамнице* двојица – Јово Банђур и Љубомир Мијатовић.

На *8 година тешке тамнице* један – Стево Томковић.

На *6 година тешке тамнице пооштрене једним постом сваког трећег месеца* двојица – Чедомир Јелић и Васо Медан.

На *6 година тешке тамнице* један – Ђорђо Обрадовић.

³⁷² Седам и по деценија од велеиздајничког процеса у Бања Луци: *Политика*, н.б., Београд, 20. август 1991, н.с.; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 65.

На 5 година тешке тамнице поштрене једним постом сваког трећег месеца три сокола – Војислав Кецмановић, Владимир Ђоровић и Илија Шакота.

На 5 година тешке тамнице један – Шпиро Солдо.

На 3 године тешке тамнице поштрене једним постом сваког трећег месеца двојица – Ристо Јеремић и Васиљ Рундо.

Осталих 17 оптужених сокола (од укупно 41) су по члану 271/3 кп. ослобођени оптужбе.³⁷³

7.1.2.3.1 Коста Гњатић

Коста Гњатић је рођен 10. маја (по старом календару) 1878. године, од оца Јова (име мајке нам за сада остаје непознато) у Благају код Мостара. Јуна месеца 1897. године Гњатић је завршио препарандију (учитељску школу) и половином августа те године именован је за привременог помоћног учитеља у Рогатици. После положеног учитељског испита августа 1899. године у Сарајеву, крајем јула 1900. године премештен је на рад у школу у Сребреници, где је у току службе био повереник СПКД „Просвјета“. Јануара месеца 1909. године именован је за управитеља државне основне школе у Сребреници, а следеће године премештен је за управитеља државне основне школе у Калесији, а одатле је почетком 1911. године у истом својству премјештен је у Порјечину. На Гњатићеву молбу августа мјесеца те године премештен је у Сарајево, где је радио као учитељ до његовог хапшења 19. августа 1914. године.

Државни тужилац др Вилим Кенит је у оптужници оптужио Гњатића да је био вођа српске организације „Народна одбрана“ из Београда у Херцеговини и Босни и да је био главни повереник те организације за југоисточну покрајину Аустроугарске монархије. Кенит је у оптужници за Гњатића, поред осталог, навео и следеће:

- Да је Коста Гњатић у „Народној Одбрани“ имао шифру А и бр. 1., почев од 1911. године којом се капетан Коста Годоровић служио у комуникацији са Гњатићем. Да је у Гњатићевом опису стајало:

„Врло активан члан `Народне Одбране` и опробани повјереник њен у крајевима, где је до сада био (тј. Сребреница, Калесија, Поречина). Учитељ, који ужива одличан глас и повјерење. Један од најјачих и најбољих агитатора против Аустрије у народу, при том врло опрезан. Од почетка ове школске године у Сарајеву, гдје је као повјереник несумњиво и убудуће још више

³⁷³ Петар Д. Павловић, *Српски соко*, Витешка организација Српски соко, Српско Сарајево, 1999.

користи, само док са њим успоставим сигурну везу, која је за сада због промјењених прилика заобилазна.³⁷⁴

- Да се као главни повереник „Народне Одбране“, нарочито када је прешао у Сарајево, најчешће налази у: дневнику Косте Тодоровића, деловодном протоколу, књизи за правдање новчаних издатака и другим списима. Да се из тих списа „... јасно види какву је важну улогу имао Коста Гњатић као најважнији сарадник капетана Косте Тодоровића.“³⁷⁵
- Да се из биљешки дневника Тодоровића може закључити да је он био „... тачно упућен о свакој промени која се тиче Гњатића, тако о премјештају из Сребренице у Калесију, одавле у Поречину и коначно у Сарајево.“³⁷⁶
- Да је Коста Тодоровић у дневнику од 5. јуна 1911. године констатовао да је у почетку свога рада успоставио, преко Арсена Крстића, везу са Костом Гњатићем. Да су Гњатић и Крстић признали да се међусобно познају.
- Да је Тодоровић 11. јуна 1911. године, преко једног свог поверљивог цариника, позвао Косту Гњатића да дође код њега и да се 2. јула исте године Гњатић састао са Тодоровићем. Да је Гњатић признао да је три пута био у Србији: 1909, 1910. и 1911. године и то сва три пута у Бањи Ковиљачи, ради лечења реуме.
- Према белешкама капетана Тодоровића он је тачно био упућен о преласку Гњатића у Сарајево и да је бринуо о даљој сталној вези са њим. Но, тај саобраћај је „... судећи по осталим уписима био сталан, јер је Гњатић од почетка рада најважнији извештач и ширитељ организације. Његови су извјештаји били тако важни да их је Тодоровић више пута предлагао непосредно војном министарству.“³⁷⁷
- Да је Коста Гњатић наставио рад за „Народну Одбрану“ и у време када је капетан Тодоровић био на бојишту и да му је тада писма слао у Шабац или у Београд.
- Да је у преписци између Тодоровића и учитеља Миливоја Јаковљевића, Тодоровић Косту Гњатића обично ословљавао са „имењак“ уколико се није служио шифром. Тако у писму 2 ц 3 стоји: „Дознај чиме су имењак, Савић и његово сарајевско друштво компромитовани, те су их звали на суд.“³⁷⁸

³⁷⁴ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 117.

³⁷⁵ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 117.

³⁷⁶ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 117.

³⁷⁷ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 118.

³⁷⁸ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 118.

- Да је признао да познаје Бошка Чапрића и Недељка Зарића, а да Михајла Савића не познаје.
- Да, „... изворни материјал без најмање двојбе доказује како је“³⁷⁹, оптуженик Коста Гњатић „... опсежно радио у својству главног повјереника `Народне Одбране`, а цитирана писма још и то да је био у уској вези с Костом Тодоровићем и Миливојем Јаковљевићем, и да је писма добивао преко Недељка Зарића.“³⁸⁰

Суд је 22. априла 1916. године донео пресуду да је *Коста Гњатић*, син Јове, „... рођен 10. маја 1878. по ст. кл. у Благају, у задње вријеме пребивалиштем у Сарајеву, срп-прав. вјере, учитељ, ожењен, отац 2 дјецe, непорочан“³⁸¹ крив што је у намери, „... да се на силу измјени одношај и државна свеза подручја Босне и Херцеговине према аустроугарској монархији и да се Босна и Херцеговина припоје краљевини, Србији“³⁸² приступио током 1911. до 1914. године српској организацији (друштву) „Народна Одбрана“ у Београду, био повереник за Босну и Херцеговину, „... знајући, да је томе друштву задата и циљ, да насилним начином оствари сједињење Босне и Херцеговине с краљевином Србијом“,³⁸³ те да је он учествовао у том велеиздајничком подухвату и то: „... потицајем, позивањем, заведењем, за тим договарањем и споразумом с појединим члановима одбора `Народне Одбране` особито са кр. српским пограничним часником Костом Тодоровићем у Лозници, односно ухочењем, односно ширењем организације са споменутиим револуционарним циљем у овим земљама, односно посредовањем у писменом и особном саобраћају између појединих повјереника и Косте Тодоровића“³⁸⁴ и тиме подржавао велеиздајнички циљ „Народне Одбране“ и с тога се осуђује: „По § 112 б/1 кз. на казан смрти, која се има по § 20. кз. овршити вјешањем.“³⁸⁵

Суд је при одређивању казне соколу Гњатићу, поред осталог, узео у обзир и следеће разлоге:

„Олакотно: непорочност.

Отеготно: што је као учитељ у државној служби против државе судјеловао у велеиздајничком предузећу, те је то подуже настављао.

³⁷⁹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 118.

³⁸⁰ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 118.

³⁸¹ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 2.

³⁸² *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

³⁸³ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

³⁸⁴ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

³⁸⁵ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 13.

Оптуженик је интензивно радио и на револуционарној и на уходарској организацији, био је главни повјереник. Суд прима, и да је био коловођа, и да је непосредно судјеловао у велеиздајничком предузећу.

Гласом службеног особног списка рођен је 10. маја 1878. дакле за свог дјеловања у велеиздајничком предузећу бјеше већ навршио 20. годину.

Казна је одређена по § 112. б/1 (§ 20.) кз.³⁸⁶

7.1.2.3.2 *Васиљ Грђић*

Васиљ је рођен 13. октобра 1875. године у Гацку, од оца Риста Грђића и Ане Грђић (рођене Перих). Четири разреда основне школе је завршио у Гацку, а после тога обућарски занат. Отишао је у Сарајево и запослио се код тада најпознатијег мајстора обућарског заната Ђорђа Поповића. Код њега је радио до почетка школске 1890/91. године када се уписао у гимназију коју је успешно завршио 1898. године. По завршетку гимназије отишао је у Беч и уписао се на студије технике, које је друге године студија напустио и прешао на философију. При крају студија је прешао у Грац где је и дипломирао на философији. По завршетку студија вратио се у Сарајево и тражио је од тадашње аустроугарске владе да се запосли, али је добио негативан одговор.

Први уредник листа *Српска ријеч* који је почео да излази у Сарајеву почетком 1905. године је био Васиљ Грђић. Но, због неслагања са управником око начина писања, јер „...није хтео у листу да брани и велича споразум склопљен између народних вођа и владе“, ³⁸⁷ крајем јула те године је напустио уредништво. После тога Грђић је био члан редакције и главни сарадник листа *Народ* који је 1907. године покренут у Мостару. На том месту је остао до октобра 1907. године када је изабран за секретара СПКД „Просвјета“ у Сарајеву. За народног посланика за босанскохерцеговачки сабор у Сарајеву да заступа срезове: Билећа, Гацко и Невесиње, изабран је 1910. године. Био је посланик до почетка Првог светског рата. Часопис *Просвјету*, гласило СПКД „Просвјета“, уређивао је до краја 1913. године.

О њему је владика Николај Велимировић рекао: „Васиљ Грђић је био вук и јагње. Вук за непријатеље, јагње за свој народ. Васиљ Грђић је био мали растом али велики духом. Васиљ је био редак и снажан карактер, али то није његова заслуга, јер у земљи

³⁸⁶ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 302.

³⁸⁷ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 106.

херцеговачкој, одакле је поникао, у постојбини Светога Саве, такви карактери су правило а не карактери изузетак.³⁸⁸

Српска опозиција у босанскохерцеговачком сабору је одбила да присуствује свечаном отварању сабора 29. децембра 1913. године. После бурне дискусије против тадашње владе, српска опозиција је напустила салу где се одржавао сабор.

„При изласку из сале, зауставља се Васиљ Грђић и довикује Потјореку јаким гласом стихове из народне пјесме:

Пали, жари, удбински диздару,
док и твојој кули реда дође!

на шта га бивши предсједник Сабора Мандић искључује са сједнице за 24 сата.³⁸⁹

После атентата на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда у Сарајеву 28. јуна 1914. године, Васиљ Грђић је ухапшен 25. јула те године и спроведен у затвор у Сарајево а после у Бању Луку.

У *оптужници* државног тужиоца др Вилима Кенита за Васиља Грђића, између осталог, је стајало:

- За СПКД „Просвјету“ је рекао да је она „... патетично копираше рад `Народне Одбране`, па је према томе и њихов рад (деловање окривљених у `Просвјети` - прим. аутора) без сумње велеиздајнички, јер су у намјери означеној у чл. 111.б.кз. предузели дјело наиме организовали морално и материјално подупирали Соколе и Побратиме као будуће борце у рату против аустро-угарске монархије, стајали у вези с друштвом `Народна Одбрана` итд. како је то у тенору оптужнице речено.³⁹⁰
- Да се у СПКД „Просвјета“ нарочито истицао Васиљ Грђић, „... који је, како смо већ видјели, био главни ступ друштва `Народна Одбрана` у Босни и Херцеговини. За њега се може казати да је душа `Просвјете`“.³⁹¹
- Да је Грђић као повјереник „Народне Одбране“ био јако агилан.
- Да је најагилнији био као секретар (тајник) друштва „Просвјете“, „... радећи у самом друштву и изван друштва у народу, држећи неуморно предавања и путовања тобоже у интересу друштва, а у истину у корист велико српске пропаганде ради остварења

³⁸⁸ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002, стр. 8.

³⁸⁹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 110.

³⁹⁰ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 114.

³⁹¹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 114.

влеиздајничког циља тј. отргнућа Босне и Херцеговине од Аустро-угарске монархије.³⁹²

- Да је често путовао у Србију, „... и тако се на врелу могао информисати о велико српској пропаганди, која се је из Србије увлачила у Босну и Херцеговину и југословенске покрајине монархије.³⁹³
- Да је као политичар био један од најрадикалнијих посланика према аустроугарској власти и да је сваком приликом истицао „... своју мржњу и презир према Аустрији, коју је у афери с Ђурђинком Павловић назвао чак `гњила Аустрија`³⁹⁴ и да је Земаљској влади свуда (и у Сабору и ван њега) приређивао неприлике.
- Да је приликом спора (конфликта) између Црне Горе и Аустрије око границе Грђић у Сабору поставио питање из „... кога је јасно излазило да он стоји на црногорском становишту.³⁹⁵
- Да је, на жалбеној седници Сабора која је одржана после атентата (28. јуна 1914. године у Сарајеву), на коју су остали посланици дошли у црним оделима, дошао Грђић, „...дугогодишњи први тајник и главни чиновник `чисто културног` друштва `Просвјета` остентативно у свјетлом одијелу, а за време давања декларације остао остентативно сједити на свом мјесту.³⁹⁶
- Да је он тим поступком хтео „...пред цијелом јавности на цинички начин одобрити поступак атентатора, како се је то онда опћенито и схватило.³⁹⁷
- Да је он највећи кривац што је „Просвјета“ у свој рад увукла политику, и „... да је ступила у додир са разним деструктивним елементима у земљи и изван земље, нарочито да је ступила у свезу с друштвом `Народна Одбрана` .³⁹⁸
- Да је више од десет пута ишао у Србију, да је више пута остајао дуже и да се састајао са водећим личностима из Србије.
- Да је сав рад „Просвјете“ био „... у његовим рукама концентрисан.³⁹⁹

³⁹² Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 114.

³⁹³ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 114.

³⁹⁴ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 114.

³⁹⁵ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 114.

³⁹⁶ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 115.

³⁹⁷ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 115.

³⁹⁸ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 115.

³⁹⁹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 115.

- Да је он „...био концептуални чиновник `Просвјете` те је састављао све прогласе, позиве, упуте, водио је главну бригу око аранжмана појединих свечаности, одлучивао је тко ће бити позван и на коју свечаност, побринуо се је да при свечаним згодама буде заступана и `Народна Одбрана` као на погребу Мис Ирбијеве и на прослави 10 годишњице `Просвјете`. На скупштинама друштвеним водио је главну ријеч.“⁴⁰⁰
- Да је за друштва „Просвјету“ и „Народну Одбрану“ највише урадио на подизању српске националне свести путем држања предавања народу у више места Херцеговине.
- Да у службеним извештајима о његовим предавањима у: Вишеграду, Добруну, Рудом, Увцу и Штрпцима одржаним током 1913. године је, између осталог, стајало да је он говорио:

„... више срцем и мислима, него ли ријечима говорећи у метафорама и наглашавајући особито оно што не смједо отворено рећи, желећи ипак да га се разумије, што хтједо рећи, више пута стаде у говору, мјесто да каже оно за шта је знао да би му било забрањено казати, и тиме ј ипак потпуно успјех постигао, јер се на лицима слушалаца видјело да га добро разумјеше...

Говорио је много о браћи преко границе, о њиховој слози, напретку и помоћи коју ће од њих добити.“⁴⁰¹

- Да је у говорима у Гацку и другим местима на граници са Црном Гором истицао да српска браћа преко границе „... имаду брзе ноге“⁴⁰² и да „... ће доћи овамо у помоћ Србима у Босни и Херцеговини да дођу до свог циља.“⁴⁰³
- Да је то говорио у присуству изасланика власти, „... а можемо си представити како је говорио оним згодама кад није било обласног надзирања, што је било много чешће.“⁴⁰⁴
- Да „... признаје записник (28. априла 1915), стр. 53., и запис. (од 28. априла 1914. ад 26/IV), да је био у писменом саобраћају с Вељком Симовићем и да је познавао Владимира Гађиновића и Шпиру Солду, Живојина Дачића и Љубу Стојановића. Признаје да је Симовићу писао Писмо у коме стоји: `Ми требамо хитати на посао, да нас неспремне, растројене, неспособне не затекну

⁴⁰⁰ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 115.

⁴⁰¹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 116.

⁴⁰² Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 116.

⁴⁰³ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 116.

⁴⁰⁴ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 116.

одлучни часови` (ис. 283/30-15). За стално је повод и разлог тому био заједнички рад у `Народној Одбрани`, премда то окривљеник Грђић.

Суд је 22. априла 1916. године у Бања Луци донео *следећу пресуду*:

„Васиљ Грђић пок. Ристе, родом из Гацка, српско-православне вјере, 40 година стар, бивши чиновник `Просвјете`, нежењен, кажњен осудом окружног суда у Сарајеву бр. 1460 од 14. маја 1908. за преступак § 329, кз. са 14 дана затвора односно 200 К глобе.“⁴⁰⁵

Крив је: што је у намери, „... да се на силу измјени одношај и државна свеза подручја Босне и Херцеговине према аустругарској монархији и да се Босна и Херцеговина припоје краљевини Србији,“⁴⁰⁶ током 1911. до 1914. године приступио у српско друштво „Народна одбрана“ са седиштем у Београду као члан у Босни и Херцеговини, „... знајући, да је том друштву задатак и циљ, да насилним начином оствари сједињење Босне и Херцеговине с краљевином Србијом, да у ту сврху у згодноме часу, нарочито у рату, узбуди земље Босну и Херцеговину“⁴⁰⁷, те што је учествовао у том велеиздајничком подухвати, и то: „... организовањем револуционарне организације договарањем и споразумом с централном управом `Народне Одбране` у Београду, ухвођењем, надаље, што је као тајник друштва `Просвјете` у истој горе истакнутој велеиздајничкој намјери радом својим а нарочито ширењем друштвеног органа односно календара, затим књига и брошура, те предавањем бунио српско-православно пучанство у овим земљама, и тим пропагирао политичко јединство цјелокупног српског народа, и будио у њему тежњу, да се то јединство силом оствари.“⁴⁰⁸

С тога се осуђује: „По § 112 б/1 кз. на казан смрти, која се има по § 20. кз. овршити вјешањем.“⁴⁰⁹

У разлагању изреке о казни суд је, при одређивању исте, између осталог узео у обзир и следеће разлоге:

„Олакотно ни отеготно ништа.

Као заштитник цјелокупног рада `Народне одбране` у Босни и Херцеговини био је глава читавог `покрета`, те је као такав развио дјелатност у читавој земљи, путујући од једног мјеста до другог. Он је био главни организатор, а као члан `Народне Одбране` радио је осим на ширењу револуционарне организације, и на организацији војно-извидне

⁴⁰⁵ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

⁴⁰⁶ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

⁴⁰⁷ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

⁴⁰⁸ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

⁴⁰⁹ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 13.

службе (ухођења), те је у обије службе непосредно посредовао у централном одбору `Народне Одбране`, чији је био члан.

Суд се увјерио да је оптужени и као коловођа и као непосредни чинилац судјеловао у велеиздајничком предузећу.

Према § 4. изборног реда мора народни посланик имати 30 година. Године 1910. изабран је за народног посланика, па је већ тада морао навршити 30. годину, а и изглед његов потврђује, да је далеко премашио 20. годину.

Смртна му се казна дакле може пресудити. Казна је стога одређена по § 112. б., 1. (§ 20) кз.⁴¹⁰

7.1.2.3.3 Алекса Јакшић

Суд је 22. априла 1916. године у Бањој Луци донео пресуду да је *Алекса Јакшић*, син покојног Томе, рођен у Фочи, „... у задње вријеме пребивалиштем у Милићима, српско-православне вјере, 47 година стар, трговац, писмен, ожењен, отац 5 дјеце, непорочан“⁴¹¹ крив што је у намери, „... да се на силу измјени одношај и државна свеза подручја Босне и Херцеговине према аустроугарској монархији и да се Босна и Херцеговина припоје краљевини Србији“⁴¹² током 1911. до 1914. године приступио у српско друштво „Народна Одбрана“ у Београду као члан у Херцеговини и Босни, иако је знао „... да је томе друштву задатак и циљ, да насилним начином оствари сједињење Босне и Херцеговине с краљевином Србијом, да у ту сврху у згодноме часу, нарочито у рату, узбуни земље Босну и Херцеговину“⁴¹³, те је и он учествовао у том велеиздајничком подухвату, и то: „... договарањем и споразумом с капетаном Костом Тодоровићем, односно с мајором Митом Павловићем, односно ширењем организације срп. револуционарног друштва `Народне Одбране` у овим земљама, односно посредовањем у писменом и особеном саобраћају између повјереника `Народне Одбране`, односно снубљењем младића за четничку службу или вршењем четничке службе, односно вршењем извјештајне службе“⁴¹⁴, те је тиме подржавао велеиздајнички циљ „Народне Одбране“ и с тога се осуђује „По § 112 б/1 кз. на казан смрти, која се има по § 20. кз. овршити вјешањем.“⁴¹⁵

⁴¹⁰ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 302.

⁴¹¹ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 3.

⁴¹² *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 3.

⁴¹³ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

⁴¹⁴ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

⁴¹⁵ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.

7.1.2.3.4 Чедомир Милић

За све оптужене пресуде су изречене 22. априла 1916. године. За Војислава Бесаровића и Чедомира Милића изречена је заједничка пресуда коју наводимо:

„Др. Војислав Бесаровић пок. Ристе, родом и пребивалиштем из Сарајева, српско-православне вјере, 32 године стар, тајник трговачке и обртничке коморе за Босну и Херцеговину, нежењен, непорочан;

Чедо Милић пок. Јована, родом и пребивалиштем из Мостара, српско-православне вјере, 29 година стар, трговац, писмен, ожењен, отац 1 дјетета, кажњен осудом тврђавног суда у Мостару бр. К 340/42 од 28. новембра 1914. за злочин из §341. а војног Кз. и за поступак из §565. војног Кз. с 2 године тешке тамнице:

криви су:

што су у намјери под А)⁴¹⁶ наведеној први као старјешина Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, а потоњи као надзорник соколских друштава за окружје Мостар те вођа соколског друштва у Мостару, пропагирали политичко јединство цјелокупног српског народа ширењем соколских листова `Српски соколски гласник`, односно `Српски соко`, држањем предавања у соколским односно побратимским друштвима, оснивањем таквих друштава, која су преко сличних друштава у Србији била сједињена у витешкој секцији `Народне одбране`, први управљао друштвима соколским онамо, а други особно војнички дисциплинирао и вјежбао, да буду чланови тих друштава борци у народној војсци за ослобођење Босне и Херцеговине, те што су систематски будили у члановима тих друштава тежњу, да у заједници са србијанском војском остваре политичко уједињење Босне и Херцеговине с Краљевином Србијом, а Чедо Милић што је знајући за велеиздајничке циљеве Народне одбране бавио се ухођењем у корист исте, све то у намјери, да подупру велеиздајничке циљеве `Народне одбране`⁴¹⁷

⁴¹⁶ Намера наведена под А) гласи: „... да су силу измијени одношај и државна свеза подручја Босне и Херцеговине према Аустроугарској монархији и да се Босна и Херцеговина припоје краљевини Србији приступили течајем године 1911. до 1914. организацији Српског револуционарног друштва `Народне одбране` у Београду као повјереници и чланови у Босни и Херцеговини, знајући да је томе друштву задатак и ци, да насилним начином оствари сједињење Босне и Херцеговине с Краљевином Србијом, да у ту сврху у згодноме часу, нарочито у рату, узбуни земље Босну и Херцеговину, те што су они судјеловали у том велеиздајничком предузећу.“ (*Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 5.;)

⁴¹⁷ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 7 – 8; Кристина М. Пантелић Бабић: *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука, 2013,

7.1.2.3.5 *Мирко Томовић*

Мирко Томовић, од оца Ђорђа (име мајке нам за сада остаје непознато), родом је из Босанске Градишке. Као учитељ српске школе радио је у Клепцима, општина Столац у Херцеговини. Поред школе, радио је и дјеловао и у српском соколском друштву и „Побратимству“, као и на ширењу соколства и побратимства по целој Херцеговини, па га из тог разлога можемо сврстати међу херцеговачке соколе.

Томовић је завршио учитељску школу 1909. године у Сомбору, где му је тада отац радио. Учитељски посао је започео у српској школи у Босанској Дубици школ. 1910/11. године, а следеће школске године је прешао у Козлук, али је рад прекинуо у пролеће 1912. године због одласка у затвор у Бању Луку, на издржавање казне у трајању од два месеца, на коју је био осуђен 16. августа 1911. године због увреде његовог величанства (цара аустроугарске монархије) када га је назвао „Стари Фрањо Јошко“. По изласку из затвора, пребегао је у Србију у село Јевремовац код Шапца, где се запослио као учитељ. Ту је остао до октобра 1913. године. Вратио се у Зворник где је одмах ухапшен због бекства у Србију, али је брзо пуштен. После тога је отишао код сестре у Мостар и запослио се у српској школи у Клепцима почетком новембра 1913. године. Ту је радио до атентата на аустроугарског престолонаследника, када је ухапшен са осталим српским соколима и спроведен у затвор.

На питање судије Коломана Милеца да ли је у Клепцима учио побратиме да певају соколску песму (корачницу) „Херцеговци и Босанци“:

„Чујте браћо Словени
Наше мајке глас.
Ето иду душмани
Да униште нас;
Да нам отму насилници
Нашу свету ствар.
Хајте, хајте,
Соколи, устајте,
Хајте, браћо, хајте,
Своје не дајте!
Храбри Марко Краљевићу
Дај нам топуз твој,
Духом твојим опојан,
Јер ћемо ми у бој.
За слободу,
И за своје

стр. 59 – 60; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 78 – 80.

Гинућемо ми.⁴¹⁸

одговорио је да их је учио, да је та песма родољубива и да није забрањена.

Оптужен је на основу изјаве сведока денуцијанта Милана Мандрапе, да му је јануара 1914. године причао да: „Побратими` имају задаћу да уче муштру као црногорски и србијански војници, па у случају ако би се заратила Србија и Црна Гора с Аустријом, да имају дужност напасти с леђа војску аустријску, брзојавне жице кидати, ћуприје и жељезничке трачнице развалити“⁴¹⁹ и „... да писма из Србије и Црне Горе стижу потајно у Босну и Херцеговину, те да их оданде поуздане особе преносе преко границе, а онда се шаљу даље поштом.“⁴²⁰

Суд је о кривици Мирка Томовића, поред осталог, закључио: да оптуженик Томовић „... таквом обраном није могао увјерити суд да је садржај докумената, који га терете, неистинит, а из документарног излази да је оптуженик био један од најагилнијих повјереника `Народне Одбране`. Он се једнако истицао и у извјештајима и у организаторском раду. Кад се вратио из Србије (2. октобра), повукао се према упуту Косте Тодоровића од сваког посла. Но, то је трајало само мало, те се онда дао на нешто мање погибелан посао, јер га је вршио под кринком културе, а то је `просвјешћивање` народа преко Соколства и Побратимства, при чему је радио у споразуму с Чедом Милићем из Мостара...“⁴²¹

Да је Суд

„... уједно задобио увјерење да је оптуженик у Побратимству развијао идеје `Народне Одбране`, и у њеном духу међу сељаштвом радио. Оптуженом Мирку Томовићу није успјело оборити доказну моћ изнесених доказа, те се је суд о његовој кривњи увјерио и примио за доказано да је у години 1912. приступио као члан `Народној Одбрани`, знајући да имаде ... наведену велеиздајничку сврху, и да је у истој судјеловао: потицањем, договарањем и споразумом међу члановима одбора `Народне Одбране`, нарочито са србијанским часником Костом Тодоровићем, затим ухођењем у вријеме означено у параграфу 125.к.з., надаље да је као члан Побратимства у Клепцима, знајући да је то друштво било

⁴¹⁸ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 215.

⁴¹⁹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 215.

⁴²⁰ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 215.

⁴²¹ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 215 – 216.

преко сличних друштава у Краљевини Србији сједињено у витешкој секцији `Народне Одбране`... пријављивао их да буду борци за ослобођење Босне и Херцеговине, и будио у њима тежњу да у заједници са србијанском војском силом остваре политичко уједињење Босне и Херцеговине с краљевином Србијом.

У дјеловању његову сва су обиљежја злочина велеиздаје по параграфу 111 б.к.з..⁴²²

На Велику суботу, 22. априла 1916. године у бањалучкој судници, Коломан Милец, председник судског већа (сената) је прочитао пресуду за оптужене на Бањалучком велеиздајничком процесу, која је гласила:

„ОСУДА

У име Његовог ц. и кр. Апостолског Величанства!

Окружни је суд у Бањалуци наредио одредбом од 6. октобра 1915. ИС. 868/210-15, те од 3. новембра 1915. до 14. марта 1916. – под предсједавањем судског савјетника Јурија Ансиона и др Мајера Хофмана као судаца, судског пристава Аурела Сертића односно судског пристава др Марка Репца као перовође, напоскон др Вилима Кенига односно Жиге Пинтера као државног одвјетника, котарског предстојника Османа Нури Хаџића, заступника босанско-херцеговачког земаљског ерара као приватног учесника, одвјетника Данила Димовића, одвјетника др Владе Андрића и судског савјетника Јосипа Саукала као бранитеља – провео главну расправу против⁴²³ 156 оптужених донео је пресуду да се: „... по параграфу 112 б/1 к.з. на казну смрти која се има по параграфу 20 к.з. овршити вјешањем“⁴²⁴ осуђују следећи српски соколи: Симо Беговић, Петар Билбија, Коста Гњатић, Васиљ Грђић, Ђорђе Дакић, Димшо Ђокановић, Радивој Ђурановић, Алекса Јакшић, Димитрије Јевђевић, Милутин Јовановић, Чедомир Милић, Милан Петковић, Матија Поповић, Михајло Савић, Мирко Томовић и Бошко Чапрић.

Суд је донео пресуду да је *Мирко Томовић* „... син Ђорђе, родом из Бос. Градишке, у задње вријеме пребивалиштем у Клепцима, кот. Столац, српско-православне вјере, 26 година стар, учитељ, неожењен, кажњен осуде окружног суда у Бањој Луци бр. 2268. од 16. августа 1911. односно рјешидбом врховног суда у Сарајеву бр. 1836, од 20. октобра

⁴²² Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 216.

⁴²³ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 217 – 218.

⁴²⁴ Ђорђе Беатовић - Драгољуб Милановић: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989, стр. 218.

1911. за злочин из § 140. кз. с 2 мјесеца тамнице⁴²⁵ крив што је у намери да се Херцеговина и Босна припоје краљевини Србији приступио, током 1911. до 1914. године, српској организацији „Народна Одбрана“ из Београда, знајући да је главни циљ те организације остварење уједињења Херцеговине и Босне са краљевином Србијом и да је у томе учествовао и то: „... потицањем, позивањем, завођењем, за тим договарањем и споразумом с појединим члановима одбора `Народне Одбране` особито са срп. часником Костом Тодоровићем, за тим ухођењем у вријеме означено у § 125. к.з., за тим пропагирао политичко јединство цјелокупног српског народа предавањем у Побратимству а вјежбањем чланова друштва Побратимства и Сокола, која су била преко босанско-херцеговачке српске соколске жупе у Сарајеву и сличних друштава у краљевини Србији сједињена у витешкој секцији `Народне Одбране`, приправљао их да буду борци за ослобођење Босне и Херцеговине, будио у њима тежњу, да у заједници са србијанском војском силом остваре политичко уједињење Босне и Херцеговине с краљевином Србијом⁴²⁶ и с тога се осуђује „По § 112 б/1 кз. на казан смрти, која се има по § 20. кз. овршити вјешањем.“⁴²⁷

При *одређивању казне* српском соколу Мирку Томовићу, суд је, поред осталог, узео у обзир и следеће разлоге:

„Олакотно: ништа.

Отеготно: да је као учитељ повредио више дужности, и подужи рад.

Оптуженик је интензивно и многоструко дјеловао. По његовом раду може се сматрати коловођом. Уходио је у вријеме означено у § 125. Суд прима, да је судјеловао непосредно у велеиздајничком предузећу.

Гласом крштенице родио се 26. октобра 1883. по старом календару.

За свог дакле рада у `Народној Одбрани` бјеше навршио 20. годину. С тога је суд казну изрекао по § 112. б.1. (§ 20.) кз.⁴²⁸

Дана 22. априла 1916. године изречене су коначне пресуде за 16 српских сокола, који су према § 111 б кз. починили злочин велеиздаје и стога се осуђују:

„По § 112 б/1 кз. на казну смрти, која се има по § 20. кз. овршити вјешањем, и то: Коста Гњатић, Матија Поповић, Бошко Чапрић, Ђорђо Дакић, Михајло Савић, наредник, Димшо Ђокановић, Алекса Јакшић, Милан Петковић, Радивој Ђурановић, Димитрије Јевђевић, Симо Беговић, Васиљ Грђић, Мирко Томовић,

⁴²⁵ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 6.

⁴²⁶ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 6.

⁴²⁷ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 13.

⁴²⁸ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 304.

Милутин Јовановић, Чедо Милић и Петар Билбија.⁴²⁹ Свих 16 наведених оптуженика су били чланови српских соколских друштава.

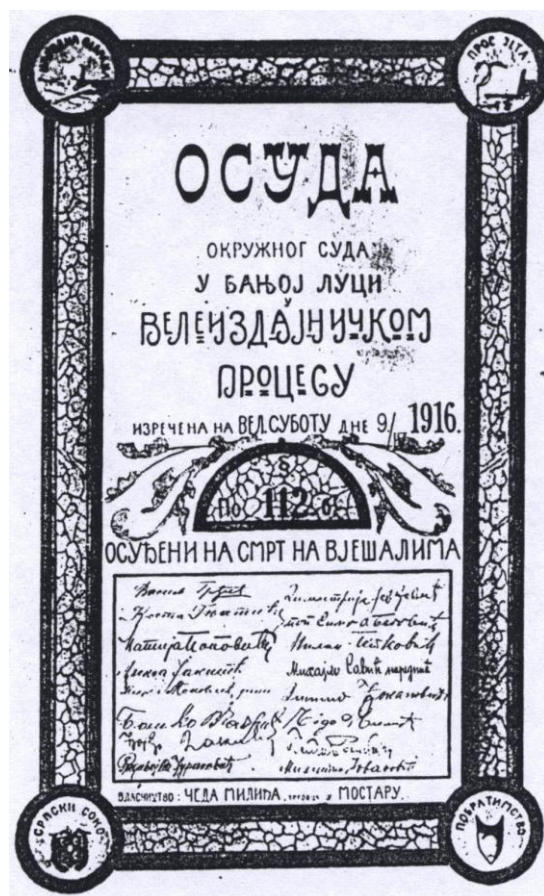
По § 280. кп., казна вешањем ће се „... овршити слиједећим редом:

1. на Милутину Јовановићу,
2. на Петру Билбији,
3. на Чеди Милићу,
4. на Димши Ђокановићу,
5. на Михајлу Савићу, нареднику,
6. на Милану Петковићу,
7. на Сими Беговићу,
8. на Димитрији Јевђевићу,
9. на Радивоју Ђурановићу,
10. на Ђорђу Дакићу,
11. на Бошку Чаприћу,
12. на Мирку Томовићу,
13. на Алекси Јакшићу,
14. на попу Матији Поповићу,
15. на Кости Гњатићу,
16. на Васиљу Грђићу.“⁴³⁰

---

⁴²⁹ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 13.

⁴³⁰ *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 14; Кристина М. Пантелић Бабић: *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука, 2013, стр. 60 – 61; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 80 – 81.

Слика 17: Осуда окружног суда у Бањој Луци у велеиздајничком процесу 1916.године ⁴³¹

По § 348. кп. сви осуђеници су морали заједно платити трошкове казненог поступка од 14.644.769 К.,

„... а оврхе казне сваки за се, који се код Љубе Ковачевића, Димше Ђокановића, Максима Ђураковића, Тимотије Савића, Милана Мајсторовића, Дра. Ристе Јеремића, Др. Јове Симића, Тоше Станчића, Атанасија Косорића, Косте Вукадина, Чедомира Јелића, Симе Ковачевића, Јефте Дучића, Ђорђа Обрадовића, Чедо Милића, Дра Владимира Ђоровића, Атанасија Шоле утјеривим проглашавају, дочим се код осталих засада по § 350. Кп. неутјеривим проглашавају.“ ⁴³²

⁴³¹ Приватна архива сина Чедомира Милића, Јована Милића.

⁴³² *Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g., стр. 14.; Кристина М. Пантелић Бабић: *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, магистарска теза, Универзитет у Бањој Луци, Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука, 2013, стр. 61; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 82.

7.1.3 Хрватско соколство

7.1.3.1 Хрватско соколско друштво Коњиц

Није нам познато када и од кога је потекла иницијатива за оснивање ХСД у Коњицу, као ни то када је поднесена молба за одобрење његовог рада. Хрватско соколско друштво у Коњицу је одобрено од стране Земаљске владе 2. августа 1908. године (рг.бр. 38426).⁴³³ Те године у друштво се уклонило 50 сокола и соколица.⁴³⁴ Прву управу друштва су сачињавали: Антун Бачи, старешина; Ђуро Лаурин, вођа и учитељ; Велимир Лапић, секретар (тајник); Перо Диеца, благајник и Мустајбег Агић, члан одбора.⁴³⁵

У следећој, 1909. години изабрана је нова управа: Иван Сајко, старешина; Мустајбег Агић, заменик старешине; Хусеин Ђого, секретар (тајник); Ђуро Лаурин, вођа и учитељ. Према Зечевићу, у 1909. години било је укупно 61 члан (10 активних и 51 осталих). Према овом аутору, у 1910. години у друштву је био исти број чланова.

У 1911. години, у управи друштва су били следећи чланови: Иван Сајко, старешина; Миховил Новак, секретар (тајник); Ђуро Лаурин, вођа и учитељ; Илија Видацковић, благајник; Мустајбег Агић, члан одбора. „Међу члановима одбора био је Мустајбег Агић.“⁴³⁶ Према Ђурићу, у друштву је те године било 56 чланова, а према Љубиши Зечевићу, 60 (14 активних и 46 осталих).

У 1912. години су за старешину, вођу и учитеља друштва поново изабрани: Иван Сајко, старешина и Ђуро Лаурин, вођа и учитељ. За секретара (тајника) на место дотадашњег секретара Миховила Новака изабран је Хусеин Ђого. Према Хајрудину Ђурићу, број чланова друштва се повећао за двојицу, и тада их је било 58, док је према Зечевићу у 1912. години у друштву било укупно 52 члана (12 активних и 40 осталих).

У 1913. години изабрана је нова управа друштва. Старешина је поново био Иван Сајко, као и вођа Ђуро Лаурин; за секретара (тајника) је изабран Мијо Бакула; предњаци су били

---

⁴³³ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁴³⁴ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988. и Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата*, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969, стр. 20.

⁴³⁵ Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата*, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969, стр. 20.

⁴³⁶ Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата*, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969, стр. 20.

Вјек. Брадић, С. Грусман, Јос. Костелац и Бл. Станић. Те године се број чланова повећао за 4, па их је укупно било 52.⁴³⁷

7.1.3.2 Хрватско соколско друштво Ливно

За сада нам остаје непознато ко су били иницијатори и када је поднета молба за одобрење рада овог друштва. Хрватско соколско друштво у Ливну је одобрено од стране Земаљске владе 19. априла 1912. године (рг.бр. 214106). Те године у друштву је било укупно 80 чланова (39 активних и 41 осталих).⁴³⁸

Према Турићу управу друштва су сачињавали: Антон Мештровић, старешина; Јос.(ип или сиф) Радуловић, секретар (тајник); Ник.(ола) Јазво, вођа; Ф.(рањо) Брајнер, заменик вође. У 1913. години су имали 56 чланова.⁴³⁹

На течају за предњаке који је организовао Хрватски соколски савез у Сплиту марта месеца 1913. године, поред осталих, учесника био је и један хрватски соко из Ливна.⁴⁴⁰

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли више података о раду овог друштва.

7.1.3.3 Хрватско соколско друштво Љубушки

У прегледаним изворима нисмо пронашли када је и од кога потекла иницијатива за оснивање овог хрватског соколског друштва, као ни то када је поднесена молба котарским властима за одобрење његовог рада и правила. С обзиром да је од стране Земаљске владе Хрватско соколско друштво у Љубушком одобрено 5. новембра 1910. године (рг.бр. 209067)⁴⁴¹, можемо претпоставити да је иницијатива за његово оснивање потекла у првој половини 1910. године. По оснивању, те године је у друштву је било укупно 35 чланова (29 активних и 6 осталих).

Прву управу друштва која је изабрана 1911. године су чинили: Анте Гавран, старешина; Фрањо Шмит, секретар (тајник); Драган Жужић, вођа; Јаков Анић, благајник;

---

⁴³⁷ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 20.

⁴³⁸ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 519.

⁴³⁹ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969.

⁴⁴⁰ *Glasnik hrvatskog Sokolstva*, god. 13, br. 7, Zagreb, 1914.

⁴⁴¹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 510.

Мехмед Махић, члан одбора.⁴⁴² Те године, према Ђурићу, у друштву је било 70 чланова, а према Зечевићу 78 (30 активних и 48 осталих).

У 1912. години, за старешину друштва је поново изабран Анте Гавран, а новоизабрани чланови управе су били: Радослав Комљеновић, секретар (тајник); Марин Радонић, вођа; Ахмед Буковац, предњак; Мехмед Махић и Ибро Фазлиновић, одборници.⁴⁴³ Према Хајрудину Ђурићу број чланова се повећао за 24, па их је укупно те године било 94, док је према Љубиши Зечевићу те године у Друштву било укупно 75 чланова (30 активних и 45 осталих).

Следеће, 1913. године, број чланова се смањио за 26, што је укупно чинило 68 чланова. Те године је поново за старешину изабран Анте Гавран, а новоизабрани чланови управе су били: Јуре Краљек, секретар (тајник); Маринко Радонић, вођа; Салих Шемић, одборник и Мехмед Махић, ревизор.⁴⁴⁴

Хрватски соколи из Љубушког су учествовали на Шестом свесоколском слету у Прагу 1912. године.⁴⁴⁵

7.1.3.4 Хрватско соколско друштво Мостар

Према Шефику Пашићу, Хрватско соколско друштво (ХСД) у Мостару је настало из *Првог херцеговачког котурашког друштва* (према неким *Прво херцеговачко велосипедско друштво*) из Мостара. Према Карлу Пецу, *Прво херцеговачко велосипедско друштво* је основано 1887. године, а по другима 1896. године. „Вероватно је 1896. године променило име и проширило своју делатност, јер се 1902. године назива `Херцеговачко котурашко-гомбалачко друштво Сокол`, а у 1905. години опет је променило име у `Хрватски Сокол`.”⁴⁴⁶

ХСД у Мостару је настало од *Првог херцеговачког котурашког друштва* из Мостара, кога су основали Хрвати из Мостара 1. маја 1896. године. Хајрудин Ђурић о томе пише да

⁴⁴² Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969.

⁴⁴³ Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969.

⁴⁴⁴ Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969.

⁴⁴⁵ Хајрудин Ћурић: *Пољци модерне гимнастике у БиХ, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 5, бр. 5, Сарајево, 1972.; *Хрватски Сокол*, год. 11, бр. 8, Загреб, колдовоз 1912.

⁴⁴⁶ Шефик Пашић: *Физичка култура, клубови, друштва и организације у Херцеговини до 1914. године, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 6, бр. 6, Сарајево, 1973, стр. 27.

је ХСД у Мостару имало „[...] свој коријен у `Првом херцеговачком котурашком друштву` које су основали мостарски Хрвати 1. маја 1896. године.“⁴⁴⁷

Како Мостарци нису били довољно заинтересовани за ту врсту спорта, то је интересовање за учлањење у то друштво постепено опадало, смањивао се број чланова па су остала само два члана у друштву. Тада су мостарски љубитељи гимнастичког вежбања, да не би то Друштво обуставило свој рад, одлучили да ступе у њега, да обнове (оживе, интензивирају) његов рад и да му прошире делокруг активности и на гимнастичко вежбање. После ступања већег броја мостарских омладинаца у друштво, они су одржали Главну друштвену скупштину на којој су, поред осталог, одлучили да се прошири делокруг активности и на гимнастичко вежбање и да се промене правила друштва. Предложена нова измењена правила су одобрена од стране Земаљске владе месеца јуна 1902. године. Према тим правилима, друштво је променило име у *Херцеговачко котурашко-гомбалачко друштво сокол* у Мостару.

Према истраживањима Хајрудина Ћурића, то је било прво Хрватско соколско друштво у Херцеговини и Босни. „Најстарије хрватско соколско друштво у Босни и Херцеговини, утемељено у Мостару...“⁴⁴⁸

Према Љубиши Зечевићу, рад и правила хрватског соколског друштва у Мостару одобрена су од стране Земаљске владе 19. јун 1902. године (рг .бр. 1874).

У 1903. години (вероватно) први председник (старешина) је био Драгутин Келер; Лео Јамицки, подпредседник (заменик старешине) и Виктор Бек, учитељ телесног вежбања (гомбања).

Те 1903. године, у друштву је било 106 чланова: 85 редовних, 15 помажућих, 1 утемељивач и 5 почасних. Чланови су били из свих слојева хрватског народа. Како нису имали своју просторију за вежбање, вежбали су у дворани Велике гимназије два пута седмично. У тој дворани у којој су се налазиле готово све потребне справе, вежбало је око 25 чланова. Соколска одећа је тада имало 40 чланова. Активности друштва су биле разноврсне. Поред вежбања у гимназијској дворани, чланови су ишли на излете, изводили јавне вежбе, организовали разне забаве и слично. Те године, 19. априла су организовали и извели излет на котураљкама од Мостара до Метковића, чија је дужина пута износила 49 км. У Чапљини су им се придружиле 3 жене, две госпође и једна госпођица, чија имена

⁴⁴⁷ Хајрудин Ћурић: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 20 – 21.

⁴⁴⁸ Хајрудин Ћурић: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 20.

нису остала забележена. Такође нам је непознато колико је било учесника излета, за које време су прешли наведени пут, имена учесника и остали детаљи са излета.⁴⁴⁹

Почетком наредне, 1904, у друштво се учланило 5 нових чланова, па их је укупно било 111. За пет чланова се повећао и број редовних чланова, и износио је 90. И даље су вежбали у дворани гимназије, чије коришћење је за њих било бесплатно. У 1905. години је изабрана нова управа друштва: Адам Микачић, старешина; Цезар Влајо, заменик старешине; М. Цицулић, секретар (тајник); Анте Бајало, вођа и Ј. Ореч, благајник. Те године друштво је имало и предњачки збор а годишња чланарина је износила 12 круна. Соколска одела је имало 30 чланова, што је у односу на 1903. годину за десет мање.

Почетком 1906. године, друштво је променило име у „Хрватски сокол“. Нову управу друштва су сачињавали: Адам Микачић, старешина; Стјепан Грабовац, заменик старешине; Петар Гељановић, вођа; Цезар Влајо, секретар (тајник) и Ј. Ореч, благајник. Чланови дредњачког збора су били: Петар Гељановић, вођа; Љубомир Јурковић, заменик вође и Стјепан Куштреба, учитељ.

Према Ђурићу у наредној, 1907. години, изабрана је нова управа друштва. За старешину је поново изабран Адам Микачић, а остали чланови су били: Ђуро Џамоња, заменик старешине; Фрањо Бели, вођа; Герардо Драчић, заменик вође; Марко Кресић, секретар (тајник) и Стјепан Шкробић, благајник. Број чланова се повећао за два, па је укупно свих чланова било 113.⁴⁵⁰

Према Љубиши Зечевићу, 1907. године у друштву је укупно било 105 чланова (93 активних и 12 осталих).⁴⁵¹

Следеће, 1908. године, према Ђурићу, у друштво се учланило 13 нових чланова, што је укупан број повећало на 126. За старешину друштва је поново изабран Адам Микачић, а новоизабрани чланови су били: Стјепан Шкробић, заменик старешине; Анте Бајало, вођа и Мартин Шутан, благајник.⁴⁵²

Према Зечевићу, у друштву је у 1908. години било укупно 91 члан (сви су били активни чланови).⁴⁵³

---

⁴⁴⁹ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 20 – 21.

⁴⁵⁰ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 20.

⁴⁵¹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 496.

⁴⁵² Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 20.

⁴⁵³ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 496.

Ђурић не наводи податке за 1909. годину, док је према Зечевићу у тој години било укупно 100 чланова (20 активних и 80 осталих).

Према Ђурићу, у 1910. години Управу друштва су сачињавали: др Доминик Маци, старешина; Герардо Драчић, вођа; Никола Миличевић, заменик вође; Мато Пињух, секретар (тајник); др Иван Колбе, Марко Комљен и Стјепан Ореч, предњаци; Мато Пињух и Драгутин Шешел, заменици предњака. Те године друштво је, поред осталих активности, извело неколико излета и две јавне вежбе. Број чланова се смањио на 103, док је према Зечевићу број чланова био 130 (25 активних и 105 осталих).

У наредној, 1911. години, у друштво је ступило 22 нова члана, па их је те године према Ђурићу било 125. За старешину, заменика старешине, секретара (тајника) и вођу поново су изабрани: др Доминик Маци, др Иван Колбе, Мате Пињух и Герардо Драчић, који је уједно обављао и функцију учитеља. Љубомир Јурковић је изабран за благајника а Шаћир Хацић за предњака. Према Љубиши Зечевићу, у 1911. години друштво је имало 119 чланова (39 активних и 80 осталих).

Ђурић не наводи податке за 1912. годину, док је према Зечевићу у тој години било укупно 186 чланова (48 активних и 138 осталих).

Према Ђурићу, 1913. години број чланова, у односу на 1911. годину, повећао се за 18, па их је укупно било 143. Међу њима се налазило 12 женских редовних чланова. Управу друштва чинили су: Ловро Блажевић, старешина; Никола Миличевић, вођа; Драг. Ретл, заменик вође; Марко Крезич, секретар (тајник); Р. Битанга, Марко Комљеновић и Јос. Сочо, предњаци.⁴⁵⁴

Хрватски соколи из Херцеговине су похађали соколске течајеве за предњаке где су стицали знања за рад у соколским друштвима. На течају за предњаке који је организовао Хрватски соколски савез у Сплиту марта месеца 1913. године, поред осталих учесника, био је и један хрватски соко из Мостара.⁴⁵⁵

Хрватски соколи из Мостара су учествовали на Првом слету хрватске соколске жупе Тврткове, одржаном од 13. до 15. августа 1910. године у Сарајеву. Прво место у нижем разреду (нивоу) заузео је Бели из Мостара.

На Другом хрватском свесоколском слету у Загребу 1911. године су, поред осталих, учествовали и хрватски соколи хрватске соколске жупе Вишевићеве из Мостара. У бацању камена тешког 15 кг, један соко из Мостара је заузео треће место бацивши камен у даљину 6,70 метара.

---

⁴⁵⁴ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969.

⁴⁵⁵ *Glasnik hrvatskog Sokolstva*, god. 13, br. 7, Zagreb, 1914.

Лука Караман, председник *Друштва за гојење игара за младеж* из Сарајева је организовао одржавање *Течаја за вође игара*, који је одржан од 21. до 25. априла 1908. године у Сарајеву.⁴⁵⁶ За предавача је позвао др Фрању Бучара из Загреба. Бучар, који је тада био подстарешина Савеза хрватских соколских друштава (СХСД), на путу је преко Ријеке, Задра, Шибеника, Сплита и Дубровника за Сарајево, 20. априла текуће године посетио у Мостару хрватске соколе да би се упознао са њиховим радом.⁴⁵⁷

У Херцеговини и Босни су постојале две хрватске соколске жупе, за Херцеговину *Хрватска соколска жупа Вишевићева*, са седиштем у Мостару, и за Босну *Хрватска соколска жупа Тврткова*, са седиштем у Сарајеву.

Према Љубиши Зечевићу, молба за одобрење рада жупе Михајла Вишевића предата је властима ЗВ у Требињу 28. марта 1911. године, а одобрена од стране Земаљске владе врло брзо, 3. маја исте године (рг.бр. 267857).⁴⁵⁸

У њу је тада ушло шест хрватских соколских друштава из: Коњица, Љубушког, Мостара, Прозора, Требиња и Чапљине. **Први слет хрватске соколске жупе Михајла Вишевића** одржан је 26. и 27. маја 1912. године у Мостару на гимназијском игралишту. Организацију слета је, у главном, спровела Управа и чланови ХСД из Мостара. На слету је, поред осталих активности, обављена свечаност развијања заставе ХСД из Мостара, одржано жупско такмичење, јавне вежбе сокола и соколица, народно весеље, и др. Из којих соколских друштава су учествовали на слету и у којем броју за сада нам остаје непознато. Према писању у сарајевским листовима, *Сарајевском листу* и *Хрватском дневнику*, на свечаности је било око 200 учесника, сокола и соколица из других места. „Приспели `Соколови`, којих је било око 200 почели су се разилазити својим кућама 27. о. по подне“⁴⁵⁹, објављено је у *Сарајевском листу*.

У *Хрватском дневнику* о броју гостију је записано: „[...] а у вечер је приређен концерат у `Хрвоју`, гдје су се гости – око 200 самих `Сокола`, а сва сила другог свијета – забављали до касно у ноћ.“⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ Živko Radan: Pokret za gojenje igara za mladež u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, стр. 20 – 37.

⁴⁵⁷ Franjo Bučar: Sa sokolskog puta, *Hrvatski sokol, časopis za promicanje tjelovježbe*, god. 7, br. 5, Zagreb, 1908.; Franjo Bučar: Sa sokolskog puta, *Hrvatski sokol, časopis za promicanje tjelovježbe*, god. 7, br. 6, Zagreb, 1908.

⁴⁵⁸ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁴⁵⁹ Hajrudin Čurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 56.; Sokolske svečanosti župe Viševiča, *Sarajevski list*, br. 119, Sarajevo, 30. maj 1912.

⁴⁶⁰ Hajrudin Čurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 57; *Hrvatski dnevnik*, br. 122, Sarajevo, 31. maj 1912.

На основу напред изнесеног и на основу тога да су на слету учествовали соколи и соколице из соколских друштава из Мостара (муслиманског, српског и хрватског), мјешовити хрватски хор, војна музика, можемо претпоставити да је у програму слета учествовало око 300 учесника.

Првог дана слета програм се по планираном распореду у целости није могао извести, због тога што је готово цели дан падала киша. Одржано је само жупско такмичење соколске жупе Вишевићеве. У прегледаним и нама доступним изворима нисмо пронашли у којим дисциплинама су се такмичили, као ни број учесника. Увече је одржан концерт, соколи и соколице су извели разне соколске вежбе, мјешовити хор певачког друштва „Хрвоје“ је отпевао неколико песама. Плесало се уз пратњу војне музике и забава је трајала до касно у ноћ.

Другог дана слета, 27. маја текуће године, освануо је леп и сунчан дан па се програм слета могао одржати по предвиђеном програму. У преподневним сатима је обављено развијање заставе ХСД из Мостара и организована је соколска поворка кроз град. За ту свечаност на гимназијском игралишту су постављене трибине за гледаоце, а простор око игралишта је био окићен заставама, зеленилом и цвећем. Око 9 часова је почео пристизати народ који је желео да присуствује свечаном развијању соколске заставе. Заставу са лепом врпцом је даровала госпођа Микачић, супруга тадашњег мостарског велетрговца господина Адама Микачића, која је и била кум заставе. Свечаност развијања заставе је почела у 10 часова, када је застава предата у руке барјактара друштва брата Стјепана Михића, који ће је у будуће чувати и под њу окупљати хрватске соколе и соколице. После тога се старешина ХСД брат др Доминик Маззи лепим речима захвалио куми заставе на том лепом дару. Део описа те свечаности преносимо из *Сарајевског листа*:

„У 10 сати је почела свечаност, а дотлен је велики простор био испуњен народом разног сталежа и народности. Свак је упиљио очи према трибини гдје ће се застава указати. На једноч се указа нова застава у рукама бајрактара г. Стјепана Михића, а из масе народа узви се: живио! Сарајевска соколска фанфара одсвирала је Лијепа наша. Барјактар г. Стј. Михић се, примивши заставу, куне, да ће је чувати и под њом соколску идеју вјерно чувати. Предсједник `Сокола` г. др. Доминик Маззи, топлим ријечима захваљује се благородној госпођи кумици барјака на овом племенитом дару, а сад је опет

настало неописиво клицање: живила! Госпођа Микачић, кума барјака даровала је застави врло лијепу врпцу.⁴⁶¹

После забијања 37 чавала „[...] што од корпорација, што од појединих друштвених пријатеља⁴⁶² свечана поворка на челу с барјактаром који је носио заставу, кренула је кроз град „[...] преко Фрање Јосипа моста Главном улицом, те преко Старог моста, Црквеном улицом до пред `Хрвоје`, гдје је застава и смјештена.⁴⁶³

Око барјактара Стјепана Михића су се налазили почасни соколи, а иза њих кума заставе и одборници ХСД Мостар, те соколи гости и мноштво народа.

Послеподне у 16 часова на терену гимназије, где је преподне одржана свечаност развијања заставе, настављено је извођење осталог дела програма. Извођене су: скупне вежбе, соколске вежбе на разбоју и вратилу, прескоци и скокови. Вежбе су изводили нараштајци (соколски подмладак) и старији соколи и соколице. После је настављено са народним весељем, где се играло и плесало уз пратњу војне музике до касно у ноћ.

Извођење вежби је посматрао већи број народа, „[...] дивећи се прецизном извађању разних соколских вјежаба, а особито се мора истакнути први иступ наших соколица, које су баш прецизно изводиле скупне вјежбе.⁴⁶⁴

У касним вечерњим сатима учесници слета који нису били из Мостара почели су одлазити у своја места. На тај начин је успешно завршен Први слет хрватске соколске жупе Вишевићеве.

7.1.3.5 Хрватско соколско друштво Прозор

У доступним изворима нисмо пронашли када је и од кога потекла иницијатива за оснивање Хрватског соколског друштва у Прозору, као ни то када је поднесена молба

---

⁴⁶¹ Hajrudin Ćurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 56; Sokolske svečanosti župe Viševića, *Sarajevski list*, br. 119, Sarajevo, 30. maj 1912.

⁴⁶² Hajrudin Ćurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 56; Sokolske svečanosti župe Viševića, *Sarajevski list*, br. 119, Sarajevo, 30. maj 1912.

⁴⁶³ Hajrudin Ćurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 56; Sokolske svečanosti župe Viševića, *Sarajevski list*, br. 119, Sarajevo, 30. maj 1912.

⁴⁶⁴ Hajrudin Ćurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 57.; *Hrvatski dnevnik*, br. 122, Sarajevo, 31. maj 1912.

властима за одобрење његовог рада. Рад друштва је одобрен од стране Земаљске владе 15. септембра 1910. године (рг. бр. 170122).⁴⁶⁵

Према Љубиши Зечевићу, у 1910. години је било укупно 34 активна члана у друштву. Године 1911, укупан број чланова се смањио на 28 (6 активних и 22 остала), а 1912. број се поново смањио на 18 чланова (4 активна и 14 осталих).⁴⁶⁶

Управу друштва у 1913. години су чинили: др Казимир Сиатецки, старешина; Иво Бризер, вођа и М. Маљукановић, секретар (тајник). Те године у друштву је било 35 чланова.⁴⁶⁷

Више података о овом друштву у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

7.1.3.6 Хрватско соколско друштво Требиње

Хрватско соколско друштво у Требињу је основано 8. новембра 1909. године (рг. бр. 170054)⁴⁶⁸. Приликом оснивања хрватских соколских друштава предрадње „... и сам чин оснивања, по правилу су се претварали у хрватску националну манифестацију.“⁴⁶⁹ Тако је било и при одржавању конституирајуће скупштине ХСД Требиње, која је одржана 28. новембра 1909. године. То одржавање скупштине у листу *Хрватски дневник* пропраћено је речима: „... пошто смо овде малени, а највише изложени туђинској најезди, оснивали су овај наш ХС са намјером, да хрватски елемент пробудимо на нов живот, па да се лакше одопре тој најезди“⁴⁷⁰ и позивом за помоћ „Помозите нас хрватске родољубе“. Тај позив је уродио плодом и прилоге је дало шест особа: Бискуп Марелић из Дубровника (10 круна), Адемага Мешић из Тешња (30 круна), Адем Микачић из Мостара (10 круна), Мичић из Чапљине (30 круна), Ђуро Ружић из Ријеке (20 круна) и др Јосип Франк из

⁴⁶⁵ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 506 – 507.

⁴⁶⁶ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 509.

⁴⁶⁷ Hajrudin Ćurić: *Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, Prilozi za istoriju fizичke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969.

⁴⁶⁸ Љубиша Зећевић, *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁴⁶⁹ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 259.

⁴⁷⁰ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 259.; *Хрватски дневник*, br. 278, 1909.

Загреба (10 круна). Те године у друштву је било укупно 54 члана (23 активна и 31 осталих).⁴⁷¹

У 1910. години је изабрана управа друштва у следећем саставу: Иван Шутић, старешина; Лука Келез, вођа; Хуго Сринчић, заменик вође; Хусеин Чамо, секретар (тајник); Никола Бићанић, учитељ; Ризван Волић, одборник и Смаил Шеховић, одборнички заменик. То је била вероватно прва управа друштва, јер нисмо пронашли податке да ли је управа бирана за 1909. годину. У друштву је те године према Хајрудину Ђурићу било 59 чланова⁴⁷² а према Љубиши Зечевићу 52 (22 активних и 30 осталих).⁴⁷³

У наредној, 1911. години, према Ђурићу број чланова се смањио за 9, па их је тада било 50, а према Зечевићу број чланова се повећао на 63 (17 активних и 46 осталих). Изабрана је нова управа у саставу: Јосип Крсник, старешина; Марин Радонић, благајник; за вођу, секретара (тајника) и одборника су изабрани дотадашњи чланови Управе: Лука Келез, Хусеин Чамо и Ризван Волић.⁴⁷⁴

Током 1912. године број чланова се смањио на 56 (24 активна и 32 остала).⁴⁷⁵

У 1913. години нову управу су сачињавали: Јос. И. Смољан, старешина; Хуго Сринчић, вођа; Сергио Старели, заменик вође; Јос. Беако, заменик секретара (тајника) који је у исто време обављао и функцију благајника и одборника и Лујо Петрушић, предњак. Те године број чланова се повећао за 7, па их је укупно било 57.

Хрватски соколи из Требиња су своју прву јавну вежбу одржали 26. августа 1910. године у Требињу. У тој вежби су учествовали и српски соколи из Требиња.⁴⁷⁶

7.1.3.7 Хрватско соколско друштво Чапљина

Иницијатива за оснивање Хрватског соколског друштва у Чапљини је покренута у другој половини 1910. године, а од стране Земаљске владе правила и рад друштва су

---

⁴⁷¹ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁴⁷² Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата*, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969.

⁴⁷³ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 506 – 507.

⁴⁷⁴ Хајрудин Ћурић: *Неколико података о хрватским соколским друштвима у Босни и Херцеговини прије првог свјетског рата*, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969.

⁴⁷⁵ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 506 – 507.

⁴⁷⁶ Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10(23) марта 1911, стр. 60 – 61.

одобрени 12. јануара 1911. године (рг. бр. 4244).⁴⁷⁷ Нисмо пронашли податке на основу којих би сазнали ко су били иницијатори, када је одржана оснивачка скупштина, колико је било присутних, ко су били први чланови друштва, где су вежбали, итд.

Према нама доступним изворима управу друштва у 1911. години су сачињавали: Никола Видић, старешина; Хамид Фазлагих, заменик старешине и Фрањо Сторели, који је био секретар (тајник) и вођа друштва.⁴⁷⁸ Према Зечевићу, у друштву је у тој години било укупно 63 члана (16 активних и 47 осталих).

У 1912. години у управу друштва су укључени још неки соколи. Старешина Друштва је поново био Никола Видић; његов заменик, Хамид Фазлагих; секретар (тајник), Фрањо Сторели; вођа, Владимир Видић; предњак, Мухамед Фазлагих, који је био и један од заменика чланова одбора. „Међу замјеницима чланова одбора био је Мухамед Фазлагих, који је био и предњак.“⁴⁷⁹ Те године у друштву је према Ђурићу било 74 члана, а према Зечевићу 44.

У следећој, 1913. години, према Ђурићу, број чланова се повећао за двојицу, па их је укупно било 76. Управу друштва те године су сачињавали: Шандор Репар, старешина; Фрањо Сторели, вођа; Владимир Видић, заменик вође; Хамид Фазлагих, благајник; Ђ. Брадић, Јерко Путица и Мухамед Фазлагих, предњаци; Ник. Шкегро, предњачки приправник и Мухамед Фазлагих је био и одборник.⁴⁸⁰

Соколи из Чапљине су учествовали на Шестом свесоколском слету у Прагу 1912. године.⁴⁸¹

Чланови ХСД из Чапљине су учествовали на забави коју је организовало Српско соколско друштво из Чапљине, 13. августа 1911. године у Чапљини.⁴⁸²

7.1.3.8 Хронолошки преглед оснивања хрватских соколских друштава у Херцеговини

---

⁴⁷⁷ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 512.

⁴⁷⁸ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969.

⁴⁷⁹ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 19; Према доступним изворима, нисмо могли утврдити о ком се тачно одбору ради.

⁴⁸⁰ Hajrudin Ćurić: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969.

⁴⁸¹ Hajrudin Ćurić: Počeci moderne gimnastike u BiH, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 5, br. 5, Sarajevo, 1972.; *Hrvatski Sokol*, god. 11, br. 8, Zagreb, kolovoz 1912.

⁴⁸² *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 и 12, Карловци, 12/25 октобар 1911.

Табела 2: Хронолошки преглед оснивања хрватских соколских друштава у Херцеговини⁴⁸³

Бр.	Назив	Место	Датум оснивања	Регистарски број
1.	Хрватски сокол	Мостар	19.06.1902. год.	1874
2.	Хрватски сокол	Коњиц	02.08.1908. год.	38426
3.	Хрватски сокол	Требиње	08.11.1909. год.	170054
4.	Хрватски сокол	Прозор	15.09.1910. год.	170122
5.	Хрватски сокол	Љубушки	05.11.1910. год.	209067
6.	Хрватски сокол	Чапљина	12.01.1911. год.	4244
7.	Хрватски сокол	Ливно	19.04.1912. год.	214106

7.1.3.9 Учешће хрватских сокола из Херцеговине на Првом слету хрватске соколске жупе Тврткове

Први слет хрватске соколске жупе Тврткове је одржан у Сарајеву од 13. до 15. августа 1910. године. На слету су учествовали хрватски соколи из: Коњица, Мостара, Прозора и Требиња. Они су у Сарајево стигли 13. августа увече, где су били срдечно примљени од стране сарајевских хрватских сокола. Херцеговце је на станици дочекао и поздравио Маријан Алковић, потпредседник хрватског соколског друштва из Сарајева.

Следећег дана, 14. августа, после постројавања свих учесника слета на вежбалишту, свечана поворка, на челу са добровољном ватрогасном музиком, кренула је кроз град до католичке цркве. После обављеног црквеног обреда: „Забијања чавала на заставу, уношење заставе у цркву и читање мисе“⁴⁸⁴, одавања почести застави и поновном постројавању соколска поворка је кренула кроз град до Друштвеног дома где је приређен банкет.

После извођења јавне вежбе на школском вежбалишту реалке, настављено је са народном свечаношћу и игранком. У наведеним активностима су учествовали, поред осталих, и хрватски соколи из Херцеговине. Чавлу на нову заставу су, поред осталих, прибили соколи из Мостара и Хрватско певачко друштво „Хрвоје“, такође из Мостара.

Посета соколским такмичењима 14. и 15. августа је била мала, а нарочито другог дана због тога што „[...] су Мостарци и Херцеговци апстинирали отишавши на Илићу.“⁴⁸⁵

⁴⁸³ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁴⁸⁴ Hajrudin Ćurić: *Prvi slet Hrvatske sokolske župe Tvrtekove u Sarajevu godine 1910*, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 44.

⁴⁸⁵ Hajrudin Ćurić: *Prvi slet Hrvatske sokolske župe Tvrtekove u Sarajevu godine 1910*, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 46; F.L.: *Hrvatska sokolska slava u Sarajevu*, *Hrvatski dnevnik*, br. 186 – 189, Sarajevo, 17, 18, 19. i 20. avgust 1910.

Другога дана, 15. августа су одржане следеће активности: соколска такмичења (просте вежбе уз пратњу музике, вежбе на справама, вежбе на главним справама, вежбе на вратилу, вежбе моткама уз пратњу музике, вежбе на коњу и вежбе свих друштава жупе Тврткове на коњу и разбоју), конституисање Хрватске соколске жупе Тврткове, јавна вежба на вежбалишту, проглашење резултата такмичења, разгледање града, народна свечаност и испраћај гостију. Такмичења су одржана у две категорије (одјела, ступња, нивоа, степена).

У вишем одјелу (нивоу, степену, категорији) у екипном такмичењу ХСД из Мостара је заузело друго место са освојених 187,3 бодова. Хрватски соколи из Херцеговине у појединачним такмичењима су добили дипломе за следећа освојена места: четврто – Миличевић из Мостара (37,8 бодова); осмо – Драчић из Мостара (37,7 бодова); девето – Шкоро из Мостара (33,6 бодова); десето – Комљеновић из Мостара (33,6 бодова); и једанаесто Хацић из Мостара (33,6 бодова).

У нижем одјелу (категорији, нивоу, степену) у екипном такмичењу такмичари ХСД из Мостара су освојили треће место са освојених 162,5 бодова. У појединачном такмичењу хрватски соколи из Херцеговине су добили дипломе за освојена следећа места: прво – Бели из Мостара (33 бода); шесто – Јенко из Прозора (30 бодова); осмо – Пињух из Мостара (30 бодова); четрнаесто – Јурковић из Мостара (28 бодова); шеснаесто – Шешел из Мостара (27 бодова); двадесетчетврто – Брадић из Коњица (24,5 бодова); двадесетпето – Битанга из Мостара (24 бода) и двадесетосмо – Кланчек из Коњица (24 бода).⁴⁸⁶

Хрватски соколи из Херцеговине су 15. августа 1910. године после народног весеља, у вечерњим сатима, кренули из Сарајева према својим местима.

7.1.4 Муслиманско соколство

После формирања српских и хрватских соколских друштава, почела су се оснивати и муслиманска соколска друштва, прво у Требињу а после и у другим местима Херцеговине: Невесињу, Мостару, Љубињу, Стоцу, Коњицу, Билећи и Чапљини.

Муслимански соколи су имали добру сарадњу са српским и хрватским соколима. Понекада су у неким местима муслимани били чланови српских и хрватских соколских друштава, учествовали су на њиховим јавним вежбама, слетовима, забавама и манифестацијама. Похађали су течајеве за школовање соколског кадра које су организовали српски и хрватски соколи. Између муслиманских, српских и хрватских

---

⁴⁸⁶ Hajrudin Ćurić: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Tvrkove u Sarajevu godine 1910, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 38 – 49.

соколских друштава у Херцеговини је постојала добра сарадња. Понекада су предњаци из ССД били истовремено и предњаци у неким муслиманским друштвима, а покадкада су, у недостатку простора за вежбање, вежбали у просторијама српских или хрватских соколских друштава.⁴⁸⁷

Сва соколска друштва (српска, хрватска, чешка...) су имала национална обележја, једино су муслиманска имала верско обележје, па због тога нису могли бити примљени у соколске жупе у којима се није истицало верско, већ национално обележје. Према писању Хајрудина Ђурића, они су због немогућности да буду примљени у соколске жупе, почели „[...] радити на оснивању једне посебне муслиманске више соколске јединице која би окупила сва муслиманска соколска друштва.“⁴⁸⁸ Но, до почетка Првог светског рата (1914. године) нису успели остварити ту идеју.

7.1.4.1 Муслиманско соколско друштво Билећа

Рад и правила муслиманског соколског друштва у Билећи су одобрена од стране Земаљске владе 9. јуна 1914. године (р.б.р. 136399).⁴⁸⁹ У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли више података о овом друштву.

7.1.4.2 Муслиманско соколско друштво Коњиц

Није нам познато од кога је потекла иницијатива за оснивање муслиманског соколског друштва у Коњицу. У припреми за оснивање друштва, поред осталих, учествовало је Друштво исламске омладине „Мирза“ из тог места. Они су поводом тога 5. маја 1912. године приредили забаву са томболом, чији је приход од улазница и томболе био намењен за друштвену благајну и за оснивање муслиманског соколског друштва.

Иницијативни одбор за сазивање оснивачке скупштине муслиманског соколског друштва у Коњицу је 13. маја 1912. године сачинио текст за обавештавање јавности да ће се у петак, 24. маја у 21 час 1912. године у просторијама „Мирзе“ одржати скупштина за оснивање муслиманског соколског друштва у том месту и да на скупштину треба да дођу сви муслимани који се занимају за соколство. Текст је послан листу *Српска ријеч* и објављен је у броју 79 од 9. (22.) маја 1912. године.

⁴⁸⁷ Hajrudin Ćurić: *Iz istorije muslimanskog Sokolstva, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 37 – 42.

⁴⁸⁸ Hajrudin Ćurić: *Iz istorije muslimanskog Sokolstva, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 38.

⁴⁸⁹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

Сазивање оснивачке скупштине је урађено, поред осталог, и због тога, „... што се соколска идеја и међу муслиманима све више шири; те ради користи, коју друштво Соко доноси народу, јер гоји братимство, ред и здравље међу својим члановима“⁴⁹⁰, и иницијативни одбор се „... нада, да ће то оснивање свако срдачно поздравити и да ће сваки муслиман, који жели напредак наше младежи, на ту скупштину доћи.“⁴⁹¹ Надаље је у тексту стајало да на тај начин желе да обавесте становнике Коњица, „... да ће муслимански Соко радити на сузбијању алкохолизма не само зато, јер пиће и вјера наша забрањује, већ и зато, што увиђамо, да је тај отров мати свих зала“⁴⁹² и да је према томе „... чисто дужан сваки увиђаван човек, а нарочито старији људи, да помажу соколу у томе раду, ако им је стало до тога, да свој пород очувају и одврате од алкохола, који је разрушио толико наших кућа и људи, особито младића.“⁴⁹³

Уредништво листа *Српска ријеч* је поводом тог текста констатовало да се искрено радују том „... братском муслиманском покрету, који ће нас повести на заједничко поље борбе за спас наш миле отаџбине. Хаирли!“⁴⁹⁴

Скупштина за оснивање МСД у Коњицу је одржана 24. маја 1912. године у истом месту. На скупштини су тада одлучили да се оснује МСД у Коњицу и изабран је привремени одбор чији ће задатак бити да што пре организује сазивање прве конституирајуће скупштине основаног друштва и да упути молбу котарским властима у Коњицу за одобрење његовог рада.

У одбор су изабрани следећи чланови: за председника, Хусеин Ђого; потпредседника, Смаил-бег Х. Хусеиновић; секретара (тајника), Смаили Хаки Хусеиновић; благајника, Еминбег Бегташевић; вођу, Адем Алагић; ревизори: Шукрија Алагић и Ахмед Хацић и одборнике: Смаилбег Љубовић и Хамид Џумхур.

Одбор је тада истицао „[...] да се соколска идеја међу Муслиманима све више шири и да друштво Сокол доноси народну корист што гаји братство, ред и здравље међу својим члановима“⁴⁹⁵, и да ће МСД радити „[...] на сузбијању алкохолизма јер пиће забрањује и исламска вјера.“⁴⁹⁶ Одбор је интензивно радио на припреми за одржавање прве конституирајуће скупштине друштва и за десетак дана је заказао њено одржавање.

⁴⁹⁰ Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 79, Сарајево, среда 9. (22.) мај 1912, стр. 3.

⁴⁹¹ Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 79, Сарајево, среда 9. (22.) мај 1912, стр. 3.

⁴⁹² Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 79, Сарајево, среда 9. (22.) мај 1912, стр. 3.

⁴⁹³ Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 79, Сарајево, среда 9. (22.) мај 1912, стр. 3.

⁴⁹⁴ Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 79, Сарајево, среда 9. (22.) мај 1912, стр. 3.

⁴⁹⁵ Hajrudin Ćurić: Novi prilozi istoriji muslimanskog sokolstva, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 14, br. 15, Sarajevo, 1981, str. 7.

⁴⁹⁶ Hajrudin Ćurić: Novi prilozi istoriji muslimanskog sokolstva, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 14, br. 15, Sarajevo, 1981, str. 7.

На оснивачкој скупштини је, поред осталог, изабрана и управа Друштва: Хусеин ефендија Ђого, старешина; Смаилбег Х. Хусеиновић, заменик старешине; Смаил Хаки Хусеиновић, секретар (тајник); Адем Алагић, вођа; Еминбег Бегташевић, благајник; Шукрија Алагић и Ахмет ефендија Хацић, ревизори; Смаилбег Љубовић и Хамид ефендија Џумхур, одборници.⁴⁹⁷

Интерес муслиманске омладине за муслимански соко је био велики и доста их се тога дана учланило у то новоформирано друштво.

Скупштина је одржана 4. јуна 1912. године у Сарајеву. Није нам познато зашто није одржана у Коњицу. На скупштини су, поред осталог, усвојена правила муслиманског соколског друштва у Коњицу, које је Земаљска влада одобрила 29. августа 1912. године (рг. бр. 201439).⁴⁹⁸ Такође је изабран и управни одбор друштва кога су чинили следећи соколи: Мустафа Кезман, старешина; Мухамед Браво, заменик старешине (подстарешина); Џемаил Х. Прохић, секретар (тајник); Салих Кребешевић; Хакија Мујагић, први вођа; Зариф Скендер, други вођа; Ибрахим Тахмишчија, чувар (надгледник) справа; одборници: Мурат Абдихоџић, Мустафа Берберовић, Абдулах Ђонлагић и Осман Ђурчић; заменици: Мустафа Абдукић и Ибрахим Зелић и ревизори: Хамдија Гиговић и Мухамед Сарачић.

Према Љубиши Зечевићу, у 1912. години у Друштву је било 27 чланова (7 активних и 20 осталих).⁴⁹⁹

Како је, према мишљењу Хајрудина Ђурића, већина муслиманских друштава у Херцеговини и Босни прихватила „[...] са незнатним измјенама, одору и команду по угледу на српска соколска друштва“⁵⁰⁰, тако је вероватно урадило и МСД у Коњицу.

7.1.4.3 Муслиманско соколско друштво Љубиње

Иницијатива за оснивање Муслиманског соколског друштва (МСД) у Љубињу потекла је од групе муслимана у другој половини 1911. године, када су и упутили молбу

⁴⁹⁷ Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ружича*, год. 8, бр. 82, Сарајево, субота 19. маја (1. јуна) 1912, стр. 2.

⁴⁹⁸ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁴⁹⁹ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁵⁰⁰ Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ружича*, год. 8, бр. 82, Сарајево, субота 19. маја (1. јуна) 1912, стр. 2.

котарским властима за одобрење његовог рада. Одобрено је од стране Земаљске владе 16. новембра 1911. године (рг. бр. 253090).⁵⁰¹

У 1911. години, у друштву је било 44 члана (16 активних и 28 осталих), а у 1912. години број чланова се смањио на 17 (12 активних и 5 осталих).⁵⁰²

Муслимански соколи у Љубињу су, углавном, били просрпске оријентације „... као ни за муслимански соко у Љубињу (58,40% Срба, 14,7% Муслимана), не би требало бити спорно да су просрпске оријентације, иако је у Љубињу због високог учешћа хрватског становништва (29,3%) могло доћи до оснивања хрватског сокола или коалиције са муслиманима.“⁵⁰³

Конституирајућа скупштина друштва је одржана 5. јануара 1912. године у Љубињу на којој је, поред осталог, изабрана и управа друштва, коју су сачињавали: трговац Захирага Матарацић, старешина; трговац Јусуф Гребо, заменик старешине; радник Омер Диздаревић, четовођа; posedник Салко Бакшић, секретар (тајник); трговац Ибрахим Љубовић, благајник; обућар Мухарем Репак, чувар; posedник Мустафа Глухић, одборник; posedник Алија Матарацић, одборник; ковач Смаил Губелић, одборник; надзорни одбор: ковач Омер Губелић, члан; трговац Омер Љубовић, члан и posedник Омер Љута, члан.⁵⁰⁴

На седници друштва 1. новембра 1913. године у Љубињу којој је, поред 11 чланова друштва, присуствовао и Шарић, котарски изасланик. После дискусије закључено је, „... да се друштво одржати не може, те да се распусти“⁵⁰⁵ а као разлог је наведен „... слаб одзив чланова у поласку и извршавање друштвених дужности и што је усљед помањкања чланова, друштво почело долазити у лоше материјалне прилике.“⁵⁰⁶

Када је друштво распуштено, „... имовина друштва износила је 230 К у осигураном залогу плус покућство. Дуг друштва од 45 К намирен је продајом покућства и уз помоћ

---

⁵⁰¹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁵⁰² Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁵⁰³ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 364.

⁵⁰⁴ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014.

⁵⁰⁵ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 608.

⁵⁰⁶ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 608.

неких чланова друштва. Чиста имовина предата је у смислу §54, Муслиманском ђачком потпорном друштву Гајрет у Сарајеву.⁵⁰⁷

У доступним прегледаним изворима више података о овом друштву нисмо пронашли.

7.1.4.4 Муслиманско соколско друштво Мостар

Иницијатива за оснивање муслиманског соколског друштва у Мостару потекла је од чланова Муслиманске читаонице из тог места 1909/1910. године. Осман Ђикић, Србин Мухамедове вере (како се сам испод песама потписивао), песник који је тада био потпредседник читаонице, се највише залагао за остварење те иницијативе и захваљујући њему и уз помоћ групе муслиманских омладинаца, основали су 1911. године у Мостару муслиманско соколско друштво, одобрено од стране Земаљске владе 9. новембра 1911. године (рг. бр. 234 885).⁵⁰⁸

Према Шефику Пашићу, муслиманско соколско друштво у Мостару основано је 1909. године. „Ембрион `Муслиманског сокола` био је у Муслиманској читаоници у Мостару, од почетка овог вијека, али званично је формирано друштво 1909. године.“⁵⁰⁹ Међутим, према претходно наведеним чињеницама, можемо закључити да је нетачна тврдња Шефика Пашића да је МСД у Мостару основано 1909. године.

Брат Осмах Ђикић се родио 6. јануара 1879. године. Од 17. до 24. године живота, односно од 1896. до 1903. године писање поезије му је било главно занимање. У том периоду објавио је три збирке песама: „Побратимство“ (1900. године у Београду), „Муслиманској младежи“ (1902. године у Мостару) и „Ашиклије“ (1903. године у Мостару).

После студија у Бечу, вратио се у Сарајево и посветио се највише раду у политици. У 1906. години постао је члан уредништва „Босанско-херцеговачког гласника“ а током 1907. године је прешао у Мостар. У Мостару је радио у уредништву листова, „Мусават“ и „Гајрет“, а почетком 1910. године је покренуо лист „Самоуправу“.

Брат Ђикић је, како је забележио Владимир Ђоровић

„... био у сталном контакту са средњошколском омладином и тај контакт он је покушавао срећно да употреби. Он ствара књижевна друштва, он их организује, он их упућује, набавља им лектуру, прегледа рад. Неуморан, са у

⁵⁰⁷ Зоран М. Козић: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014, стр. 609.

⁵⁰⁸ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁵⁰⁹ Šefik Pašić: *Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, стр. 28.

нас ријетким одликама истрајности и система, он је предано радио у том свом кругу.⁵¹⁰

У исто време је радио и на припреми за оснивање муслиманског соколског друштва (МСД) у Мостару.

Брат Осман Ђикић се упокојио 18. марта 1912. године. Његовом смрћу „... задесио је српски народ у Босни и Херцеговини несумњив национални губитак. Пун енергичне агилности и честито убијеђен у своје осјећање он је далеко надвисивао закржљалу и конзервативну средину, у којој се кретао и није никад могао ни да помисли, да из својих осјећаја чини посао политичких и личних спекулација, како је, на жалост, у нас чест обичај његових сувјерника. Осјећаје своје прекаљене у тешким искуствима он је симпатичном сугестивношћу преносио и даље схватајући својим главним позивом, да национално осјећање дигне до националне идеје. Успјех његов, успјех и личности и идеје, био је знатан и смрт његова стигла је управ онда, кад је једна нова, једна његова, њим васпитана, генерација почела да активније иступа и да указује на дане искреног, блиског, правог и истинског осјећања једне крви, једног племена.“⁵¹¹

У Београду је у Бајрак џамији 26. априла 1912. године одржан 40-дневни помен упокојеном брату Осману Ђикићу, српском песнику. „Џамија је била пуна и муслимана и православних Срба, међу којима бијаше угледних Биограђана. Молитву је читао биоградски имам Мехмед Ремзи Делић најприје на арапском, а за тим дову на српском језику.“⁵¹²

У Сарајеву је после Ђикићеве смрти формиран Одбор за издавање споменице Осману Ђикићу, „... да тиме даду видног знака захвалности ономе прекаљеном Србину Муслиману, који се сав заложиио за нашу идеју и да његову успомену сачувају свијетлу.“⁵¹³ У Споменици ће бити радови „... свих овамошњих и осталих српских књижевника“⁵¹⁴ и моле се „... српски књижевници из свију српских крајева да пошаљу свој прилог за Споменицу“⁵¹⁵.

⁵¹⁰ Владимир Ћоровић: Осман Ђикић, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 7, Сарајево, 15. април 1912, стр. 98.

⁵¹¹ Владимир Ћоровић: Осман Ђикић, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 7, Сарајево, 15. април 1912, стр. 97.

⁵¹² Помен Осману Ђикићу у Биограду, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912, стр. 127.

⁵¹³ Споменица Осману Ђикића, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912., стр. 127.

⁵¹⁴ Споменица Осману Ђикића, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912., стр. 127.

⁵¹⁵ Споменица Осману Ђикића, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912., стр. 127.

У 1911. години у друштву је било укупно 62 члана (40 активних и 22 осталих), а у 1912. години број чланова се повећао на 90 (50 активних и 40 осталих).⁵¹⁶

По називу „Муслимански сокол“ требао је бити прохрватске оријентације, али с обзиром да највеће заслуге за његово оснивање припадају песнику Осману Ђикићу, који „... није био хрватски оријентисан ... а увидио је значај соколства у оквирима муслиманског прогреса“⁵¹⁷ и учешће МСД Мостар „... на прослави `Просвјете` у Сарајеву 1912 указује да је он и поред употребе имена (ријечи) `сокол` више било просрпски оријентисано.“⁵¹⁸ Правилна је била констатација Љубише Зечевића.

Хрватски соколи су вршили пропаганду, убеђивали су и привлачили муслимане да ступају у хрватска соколска друштва. Томе су се супротстављали муслимани српске оријентације, па је понекада долазило и до сукоба. Хрват Ђуро Цамоња који је вршио ту пропаганду и који је био „... главни организатор ХНЗ у Мостару и подстарјешина Хрватског сокола, вербално је нападнут фебруара 1907 од `посрбице Шерифа Арнаутовића`, а затим и физички од Смајила Шарића, члана `Обилића` који му је нанео тешке тјелесне повреде.“⁵¹⁹

По сазнању да ће се у Прагу 1912. године одржати Шести свесоколски слет, муслимански соколи из Мостара су се заинтересовали за учешће на том слету. Како нису добили позив за учешће, то су они 6. априла 1912. године послали писмени допис Одбору шестог свесоколског слета у Прагу путем кога су их обавестили да у Херцеговини постоје и раде МСД, да су њихови чланови Срби исламске вероисповести и Хрвати, да нису у могућности да се споје са Српском соколском жупом босанскохерцеговачком, као ни са Хрватском соколском жупом са седиштем у Мостару, па би желели, иако нису добили званични позив за учешће на слету, да и они дођу у Праг и да учествују на слету.

После разматрања тог дописа, свечани одбор Шестог свесоколског слета у Прагу је своје мишљење о том допису послао Српској соколској жупи босанскохерцеговачкој да она о томе да своје мишљење. Садржај писма је био следећи:

---

⁵¹⁶ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁵¹⁷ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 364.

⁵¹⁸ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 364.

⁵¹⁹ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, неobjављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 249.

„Драга браћо! Муслимански соко у Мостару послао нам је 6. априла 1912. на опширан и срдачан начин писан допис, у коме нам објашњава локалне прилике и постојање муслиманских соколских друштава у Босни и Херцеговини. У том допису се наводи да је његово чланство састављено од Хрвата и Срба исламске вјероисповјести, али да им је немогуће да се споје ни са Хрватским савезом ни са Босанско-херцеговачком жупом, јер би то угрозило њихов опстанак. На крају дописа јавља нам да ће до слета муслиманска друштва организовати јединствену муслиманску соколску жупу и тражи да им Чешка општина соколска, а нарочито свечани одбор VI слета словенског соколства, шаље директно информације о току слетских припрема.

Како у том допису у исто вријеме изражавају радост што ће моћи доћи у Праг и овдје нацрпсти снагу соколске свијести и сазнања, закључујемо по томе да озбиљно намјеравају да учествују на свесоколском слету, иако им – као што је природно – официјелни позив није био нити је могао бити послан, јер о њиховом постојању нисмо ништа одређено знали.

Молимо вас, браћо, за ваше мишљење како да оцијенимо братски и Муслимански соко у Мостару и какво становиште да заузмемо.

У свечаном одбору било је, истина, истакнуто да се не може дозволити оснивање друштва на верској основи, али у исто је речено да се не забрани учествовање Муслиманском соколу на свесоколском слету, јер ће му се тим пружити прилика да упозна не само принципе него и прави соколски живот.

Ради тога смо мишљења да, колико је могуће, не чините приговора накнадном позиву Муслиманског сокола, али ћемо с позивом причекати док видимо какво ће бити ваше мишљење.

О садржају овога дописа обавештавамо у исто вријеме и Муслимански соко.

За свечани одбор VI свесоколског слета

тајник: др Хеллер⁵²⁰

Допис истог садржаја је упућен и Хрватској соколској жупи у Босни и Херцеговини. Српска соколска жупа босанскохерцеговачка (ССЖБХ) је на тај допис, после детаљне анализе, упутила, Главном одбору свесловенског слета у Прагу 6. маја 1912. године одговор следећег садржаја:

---

⁵²⁰ Hajrudin Ćurić: *Iz istorije muslimanskog Sokolstva, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 38 – 39.

„Драга браћо,

На ваш братски допис од 25. априла 1912. износи Вам Српска соколска жупа босанско-херцеговачка ово своје мишљење:

Жупа потпуно стоји на становишту, које је и од Вас истакнуто, да је соколство чисто национална установа. Према овоме нема мјеста под соколском заставом вјерским организацијама, макар оне и у соколском смјеру радиле. Нарочито би било рђаво баш код нас у Босни и Херцеговини, гдје се у сваку установи увлачи конфесионални моменат, дати и соколству неко вјерско обележје, како би то желио Муслимански соко у Мостару.

Са свега словенског становишта ми треба босанскохерцеговачким муслиманима дати прилику да дођу на слет у Праг. Они стоје сада управо на преокрету да своју традиционалну овисност према Цариграду и Турцима замјене ступањем у нашу словенску заједницу. Жеља коју је истакао Муслимански соко у Мостару први је јаван корак једне читаве групе на томе путу.

Но да се не огријешимо о темељно соколско начело, да се соколство може оснивати само на националном темељу, треба Муслиманском соколу у Мостару саветовати да се прикључи једној националној соколској организацији у Мостару. Српско соколство ће их радо примити у своје редове.

По нашем дубоком увјерењу егзистенција муслимана није никако угрожена ако приступе једној соколској народној организацији, јер и њима мора бити иста тенденција да тјелесним радом јачају своје чланове, подижу њихову отпорну снагу, а уједно да их одгајају у националном духу.

Молећи Вас да нас обавјестите о становишту које сте у овом питању заузели, шаљемо Вам братско соколско поздравље.

Здраво!

За Српску соколску жупу босанскохерцеговачку

Старјешина

Тајник⁵²¹

После пријема и анализе дописа од Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, Хрватске соколске жупе са седиштем у Мостару и Чешке општине соколске, свечани одбор Шестог свесоколског слета у Прагу је 25. маја 1912. године упутио допис (писмо)

⁵²¹ Hajrudin Ćurić: *Iz istorije muslimanskog Sokolstva, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 40 – 41.

муслиманском соколу у Мостару, а препис и Српској соколској жупи босанскохерцеговачкој. У допису (писму) је стајало следеће:

„Браћо! Позивом на наш допис од 25. априла 1912. јављамо вам да, с обзиром на негативну изјаву братског Хрватског савеза, не можемо вам, што жалимо, послати официјелни позив на свесоколски слет. Хрватски савез а с њим и Босанско-херцеговачка жупа⁵²², као и Чешка општина соколска, стоје на становишту да соколске организације могу бити основане само на основи националној, а нипошто вјерској.

Због тога вас молимо да се љубазно договорите било са Савезом Хрватског соколства или с Босанско-херцеговачком жупом да ли би било могуће да заједно с њима као соколски гости учествујете на слетским свечаностима.

С братским На здар!

За свечани одбор VI свесловенског слета.

Предсједник: др Шајнер, с.р.

Тајник: др Хеллер, с.р.⁵²³

Према писању Хајрудина Ђурића муслимански соколи из Мостара нису учествовали на слетским свечаностима у Прагу. „Колико ми је позната цијела ствар, `Муслимански соко` у Мостару није учествовао на свечаностима VI свесоколског слета у Прагу.“⁵²⁴

Муслимански соколи из Мостара, као и већина других муслиманских соколских друштава, прихватили су соколску команду и одела српских сокола.

На прослави СПКД „Просвјета“, поводом њеног успешног и плодотворног 10-годишњег рада, одржаној у Сарајеву 8.(21.) и 9.(22.) септембра 1912. године, поред осталих бројних учесника, учествовало је 25 чланова муслиманског соколског друштва из Мостара.⁵²⁵

Поред постојећег муслиманског соколског друштва у Мостару, почетком јуна 1913. године отекла је иницијатива од групе муслимана да се формира МСД „Иттихад“. Формиран је привремени одбор за оснивање у чијем су саставу били: Мухамед Бекир Калајџић, председник Одбора; Мухамед Хилми Бутум, потпредседник; Осман Ђикић, Шафир Хоџић и Салих Хуснић, чланови. Привремени одбор је 14. јуна 1913. године упутио молбу котарским властима у Мостару за одобрење рада новог муслиманског

⁵²² Мисли се на Српску соколску жупу босанскохерцеговачку.

⁵²³ Хајрудин Ћурић: *Iz istorije muslimanskog Sokolstva, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 41.

⁵²⁴ Хајрудин Ћурић: *Iz istorije muslimanskog Sokolstva, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 41.

⁵²⁵ Хајрудин Ћурић: *Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, стр. 68.

соколског друштва. Молба је даље упућена Земаљској влади која је 2. маја 1914. године одобрила правила друштва и његов рад (рг .бр. 5504).⁵²⁶

Чланови привременог одбора су били разних оријентација, једни су били прохрватске оријентације (Мухамед Хилми Бутум и Мухамед Бекир Калајџић). Просрпске оријентације је био песник Осман Ђикић, а за осталу двојицу чланова није познато које су оријентације били. Тада је у Мостару постојала узречица:

„Живица мастика, живио рум,
Ђикић се крсти, Бутум му кум.“⁵²⁷

7.1.4.5 Муслиманско соколско друштво Невесиње

Муслиманско соколско друштво Невесиње одобрено је од стране Земаљске владе 10. августа 1911. године (рг. бр. 174368). У 1911. години у друштву је било укупно 32 члана (15 активних и 17 осталих), а у 1912. години 28 (20 активних и 8 осталих).⁵²⁸

Друштво је било просрпске оријентације. „За муслимански соко у Невесињу (71,06% становника су Срби, а 24,8% Муслимани).... , не би требало бити спорно да су просрпске оријентације.“⁵²⁹

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли више података о раду и активностима овог друштва.

7.1.4.6 Муслиманско соколско друштво Столац

Правила и рад друштва су од стране Земаљске владе одобрена 11. јануара 1912. године (рг. бр. 4244). У друштву је те године било 30 чланова (20 активних и 10 осталих).⁵³⁰

Више података о овом друштву нисмо пронашли.

---

⁵²⁶ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁵²⁷ Muhamed Hadžijahić: *Od tradicije do identiteta – geneza nacionalnog pitanja bosanskih muslimana*, Sarajevo, 1974, стр. 81.

⁵²⁸ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

⁵²⁹ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988, стр. 364.

⁵³⁰ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

7.1.4.7 Муслиманско соколско друштво Требиње

Муслиманско соколско друштво у Требињу је прво муслиманско соколско друштво формирано на простору Херцеговине.

Правила и рад Друштва су од стране Земаљске владе одобрени 1. јуна 1911. године (рг. бр. 122021).⁵³¹

Према Љубиши Зечевићу МСД је било прохрватске оријентације, „... већ самим тим што му је и Адемага Меших дао пуну (и финансијску) подршку и чињенице да је Хрватски сокол основан 1909 иако је Требиње имало свега 3,4% Хрвата (23,4% Муслимана). У овом случају је заступљена компонента привлачења Муслимана у хрватске редове путем соколства.“⁵³²

У 1911. години у друштву је било укупно 111 чланова (48 активних и 63 осталих), а у 1912. години број чланова се смањио на 70 (47 активних и 23 осталих).⁵³³

Више података о активностима и раду овог друштва у доступним изворима нисмо пронашли.

7.1.4.8 Муслиманско соколско друштво Чапљина

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли тачан датум оснивања овог друштва, нити податке о његовом раду и активностима. Једини податак који нам је био доступан и који потврђује постојање овог друштва јесте да су на Шестом свесоколском слету у Прагу 1912. године учествовали муслимански соколи из Чапљине заједно са соколима из Србије.⁵³⁴

---

⁵³¹ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁵³² Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988, стр. 362.

⁵³³ Љубиша Зећевић: *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Факултет за физичку културу Универзитета у Београду, Београд, 1988.

⁵³⁴ Хајрудин Ћурић: *Из историје муслиманског Соколства, Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 2, бр. 2, Сарајево, 1969, стр. 37 – 42.

7.1.4.9 Хронолошки прегледа оснивања муслиманских соколских друштава у Херцеговини

Табела 3: Хронолошки преглед оснивања муслиманских соколских друштава у Херцеговини.⁵³⁵

Бр.	Назив	Место	Датум оснивања	Регистарски број
1.	Муслимански соко	Требиње	01.06.1911. год.	122021
2.	Муслимански соко	Невесиње	10.08.1911. год.	174369
3.	Муслимански соко	Мостар	09.11.1911. год.	234885
4.	Муслимански соко	Љубиње	16.11.1911. год.	253090
5.	Муслимански соко	Столац	01.01.1912. год.	4244
6.	Муслимански соко	Коњиц	29.08.1912. год.	201439
7.	Муслимански сокол „Иттихад“	Мостар	02.05.1914. год.	5504
8.	Муслимански сокол	Билећа	10.06.1914. год.	136399

Поред муслиманских соколских друштава приказаних у табели, у прегледаним и доступним изворима пронашли смо податке о и постојању Муслиманског соколског друштва у Чапљини. Међутим, за сада нам остаје непознато када је друштво основано и које су му биле главне активности.

⁵³⁵ Ljubiša Zečević: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, neobjavljena doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.

7.2 СОКОЛСТВО У ХЕРЦЕГОВИНИ ОД 1918. ДО 6. АПРИЛА 1941. ГОДИНЕ

7.2.1 Друштвено-економске, политичке, културне и просветне прилике у Херцеговини у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године: Краљевина Југославија)

Аустроугарска царевина је у јесен 1918. године била поражена и „...расплинула се пред побуном својих поданика...“⁵³⁶ По завршетку Првог светског рата формирана је нова држава, *Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца*, проглашена 1. децембра 1918. године. После једанаест година, 1929, држава је променила име у Краљевину Југославију.

На 248.000 км² било је настањено укупно око 11.900.000 становника, а у састав новоформиране државе улазиле су: Босна и Херцеговина, Војводина, Далмација, Крањска и делови Штајерске и Корушке, Славонија, Хрватска и Краљевине Србија и Црна Гора. Тако је створена заједничка држава Срба, Хрвата и Словенаца. Године 1918. Херцеговина и Босна су имале укупно 13% становништва нове државе у свом саставу, а 20 година касније, 1938. укупно 15%.

У новонасталој држави „... са новим развојем ситуације на Балканском полуострву и у целој Европи, мењају се и многе политичке, просветне, културне и остале прилике. Добијањем самосталности у формалном смислу 1918. године, Краљевина СХС није остварила и економску самосталност, с обзиром да је страни капитал и даље контролисао економске токове њених покрајина.“⁵³⁷ Модернизација је у сваком погледу текла споро и заједничка држава је заостајала за тадашњим европским стандардима.

Разлог томе било је „... вишевековно ропство и феудални систем који је довео до касног капиталистичког развоја. Поред историјских чинилаца, краљевини није ишла у корист ни зависност од иностраног капитала коме није погодовала успешна индустријализација земље. Атентат на краља Александра Карађорђевића у Марсељу зауставио је одређене планове јачања веза са Француском. Од 1936. године, спољна политика Југославије, предвођена владом Милана Стојадиновића, битно мења свој смер. Даљим удаљавањем Југославије од Француске и заузимањем неутралног става у односима

⁵³⁶ Ivan Božić - Sima Ćirković - Milorad Ekmečić - Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 402.

⁵³⁷ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 88.

Немачка – Француска, Немцима су се отворила врата привреде краљевине⁵³⁸, на која су они ушли кроз партнерство у спољној трговини.

У Краљевини СХС, у њеном већем делу, село је „...било непросвећено, затворено за утицаје са стране и неповерљиво према њима, под јаким дејством страних навика... Висок степен неразвијености просвете имао је за последицу масовну неписменост у Босни, Македонији, Санцаку, на Косову и у Метохији, деловима Србије и Црне Горе.“⁵³⁹

Село је, и поред лошег стања у њему, „... стварало више од 60% њеног укупног националног дохотка, иако је у неким покрајинама краљевине још увек владао феудализам. У те покрајине је поред Косова, Македоније и Црне Горе, спадала и Босна и Херцеговина. Због таквог стања у наведеним крајевима претило је избијање аграрне револуције. Једна од мера сузбијања могуће револуције од стране владајућих слојева било је провођење аграрне реформе која је трајала од 1919. до 1931. године (а у неким крајевима и до 1940. године).“⁵⁴⁰ Сама реформа „... је од првог дана искоришћавана као средство за смиривање социјалних сукоба на селу, а самим тим и као облик политичке борбе за освајање гласова, придобијање одређених слојева и чување страначких позиција.“⁵⁴¹

Аграрна реформа „... је укинула феудалне односе и отворила могућности за продирање капитализма у све поре живота села, али је изазвала опадање приноса на земљи.“⁵⁴²

У периоду од 1920. до 1928. године, дошло је до побољшања одређеног материјалног стања на селу, али на жалост то је кратко трајало. Тада су се почеле стварати сеоске задруге, које су имале за циљ помоћ селу и сељаку, међутим тешко су успевале да се изборе притиску и захтевима државе.

Краљевину Југославију није мимоишла ни привредна криза која се појавила у Европи 1929. године. Банке које су у то време почеле још интензивније да се оснивају искористиле су сељаке „...хватајући их у своје поверилачке мреже, уз велике камате, продубљујући њихову економску беду, нарочито при задуживању у потрошачке сврхе.“⁵⁴³

⁵³⁸ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 88.

⁵³⁹ Branko Petranović: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, NOLIT, Beograd, 1980, стр. 32.

⁵⁴⁰ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић, *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 89.

⁵⁴¹ Branko Petranović: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, NOLIT, Beograd, 1980, стр. 150.

⁵⁴² Ivan Božić - Sima Ćirković - Milorad Ekmečić - Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 422.

⁵⁴³ Branko Petranović: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, NOLIT, Beograd, 1980, стр. 153.

У исто време дошло је до повећања пореза, и већ тридесетих година 20. века, тачније до краја 1932. године, осиромашеност и задуженост села и сељака била је превелика.

Селу су биле потребне нове промене, а у томе „... су соколство и сеоске соколске чете имале велики значај за тамошњег сељака, посебно на простору Босне и Херцеговине. Ова покрајина краљевине, поред Црне Горе и делимично Македоније, била је и даље најслабије индустријски развијена⁵⁴⁴, јер је, према речима Ивана Божића и сарадника, тада „... наслеђена неравноправност индустријског развита појединих покрајина не само очувана него је у знатној мери и продубљена.“⁵⁴⁵

Што се тиче индустрије у Краљевини Југославији, њена производња је била „... у главном концентрисана на северне и северозападне делове државе, док је јужни и средњи део, у који су спадали комплетна Босна и Херцеговина, Македонија и Црна Гора, као и западни делови Србије, имао свега 15% учешћа у производњи индустрије, а 39% у укупном броју становника. Финансијски и индустријски капитал експлоатисао је ове економско заостале крајеве којима централна државна власт није притекла у помоћ.

Поред тешког материјалног стања сељаштва и веома спорог провођења аграрне реформе, ни здравствене прилике на селу нису биле много боље. Несразмеран однос лекара и броја становника у градовима и на селима довео је до тешког стања, посебно када је у питању била плућна туберкулоза и маларија од којих је страдало мноштво сељаштва, нарочито младих.⁵⁴⁶

Држава се није много интересовала за развој села у Херцеговини. Чедомир Милић, старшина Соколске жупе Мостар, „... заједно са својим соколима, много је радио на обезбеђивању бољих услова за херцеговачког сељака. То је вршено образовањем сељака путем разних расписа и упутстава, а највише кроз Милићеву *Књигу за соколско село*, где су објављивани савети и упутства за одржавање хигијене и организовање домаћинства. Велики допринос развоју села имало је и подизање чесми, те обезбеђивање извора питке воде. Као и степен економске развијености, културни и образовни ниво на коме се налазила краљевина није ишао у корак са Европом и светом. Када је школски систем у питању, потребно је истаћи да је био наклоњенији граду него тадашњем селу. Према Божићу, Ћирковићу, Екмечићу и Дедијеру попис из 1921. године показао је постојање 51,5% неписменог становништва старијег од 12 година, а онај из 1931. године 44,6%.

⁵⁴⁴ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 90.

⁵⁴⁵ Ivan Božić - Sima Ćirković - Milorad Ekmečić - Vladimir Dedijer: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972, стр. 425.

⁵⁴⁶ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 90.

Разлике у културном развоју југословенских подручја биле су у распону од 8,8% неписмених у Словенији до 83,8% у Македонији. У том поретку Босна и Херцеговина је заузимала претпоследње место са 80,5% неписменог становништва.⁵⁴⁷

У херцеговачким селима, према Бранку Петрановићу, преовладавао је углавном „... патријархални начин живота, у коме су просветитељски утицај имали усамљени учитељи, ђаци и студенти, који су доносили и ширили нове идеје. Највећи део сељаштва живео је без осветљења, без новина, радија и других информација.“⁵⁴⁸

Соколство, а нарочито соколство у селима Херцеговине, „... имало је велики значај у описмењавању народа. Соколским четама слани су разгласи који су морали редовно да се читају. Од 1935. године, почело је штампање часописа *Књиге за соколско село*, који је, без изузетка, слан свим соколских друштвима у Херцеговини и у целој Босни. Његов покретач и одговорни уредник био је Чедомир Милић. ... Са књижевне стране, период између два рата дао је велика имена југословенске књижевности. Међу њима се налазе: Бранислав Нушић, Исидора Секулић, Бранимир Ћосић, Милош Црњански, Иво Андрић, Мирослав Крлежа и многи други. У Херцеговини и Босни посебно се издвајају Јован Дучић, Алекса Шантић и браћа Ћоровић.“⁵⁴⁹

Краљевина СХС (од 1929. године: Краљевина Југославија) је у периоду између два светска рада „... заузимала неутралан став према великим силама које су на све начине хтеле да се домогну њене територије. Заједничким нападом Немачке, Италије, Мађарске и Бугарске на Београд, 6. априла 1941. године, почиње крај владавине краља Петра Карађорђевића и крај Краљевине Југославије. Коначна капитулација потписана је 17. априла 1941. године. Од тада је почео нови период окупације и прогона српског народа. Почела је борба за голи живот, а српски сељаци у Босни и Херцеговини били су искра која је запалила устанички пламен.“⁵⁵⁰ Тај пламен проширио се на трећину југословенске територије у лето 1941. године, а са њим, на жалост, почело је да се гаси време соколства на простору Краљевине.

⁵⁴⁷ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 91.

⁵⁴⁸ Branko Petranović: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, NOLIT, Beograd, 1980, str. 152.

⁵⁴⁹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 91 – 92.

⁵⁵⁰ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 87 – 88.

7.2.2 Соколство од 1918. године до 6. априла 1941. године

Након Првог светског рата, соколска друштва настављају свој рад у новоствореној држави о чему ће бити речи у тексту који следи. Аутор ће истражити и приказати рад соколских друштава, формирање соколских жупа а посебну пажњу посветиће соколству на селима Херцеговине истраживањем оснивања и рада сеоских соколских чета.

СОКОЛСТВО

Соколство ме из сна буди
И подсећа на давнине
И разлива жар у груди
Пуни славе и милине
И прича ми своје снове
Које сања пет вјекова
И како су трења нова
Тргула га из окова.
Одјекнуше сиви крши
Горе, кланци и долине
И осети свак у души
Нови ускрс Домовине.

Душан Живковић⁵⁵¹
СЧ Леденице, СД Бока

7.2.2.1 Уједињење сокола и формирање соколских жупа у Краљевини СХС

По завршетку Првог светског рата у новоствореној држави Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929: Краљевина Југославија), соколска друштва (српска, словеначка, хрватска, муслиманска и др.) настављају свој рад са дотадашњим називом до 31. децембра 1919. године, како је одређено Нацртом соколског устава југословенског соколства „1... из имена жупе односно друштва има се уклонити свака племенска ознака“⁵⁵² а „... рок за ликвидацију досадашњих и прелаз у нове соколске организације јесте: 1. За друштва најдуже 31. децембра 1919.“⁵⁵³

⁵⁵¹ Dušan Živković: Sokolstvo, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 9.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 259.

⁵⁵² Друга свећана седница Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca 30.06.1919., *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 306.

⁵⁵³ Друга свећана седница Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca 30.06.1919., *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 304 – 305.

У Новом Саду је од 28. до 29. јуна 1919. године одржан Соколски сабор Срба, Хрвата и Словенаца. Прва свечана седница Соколског сабора СХС одржана је на Видовдан (28. јуна) 1919. године у Новом Саду⁵⁵⁴ на којој је присуствовало 607 представника соколских организација из целе тадашње државе. Из Херцеговине је било присутно 25 представника: Петар Билић (Имотски), Иван Божић (Прозор), др Мате Боначић (Мостар), Анте Гавран (Љубушки), Милош Ђуран (Ливно), Ернест Јенко (Коњиц), др Ристо Јеремић (Фоча), Иван Келез (Требиње), Владимир Којо (Мостар), Стјепан Куштреба (Мостар), др Перо Мандић (Мостар), Михо Марушић (Клепци), Лука Милиновић (Имотски), Чедомир Милић (Мостар), Никола Миличевић (Мостар), Светозар Музијевић (Коњиц), Драгутин Ретел (Мостар), Владо Спахић (Чапљина), др Цвјетан Спужевић (Мостар), Лука Стијачић (Билећа), Милош Томашевић (Фоча), Симо Трифковић (Вишеград), Хамид Фазлагвић (Чапљина), Љубомир Црногорац (Гацко) и Коста Чубрило (Фатница), из 15 места из Херцеговине.⁵⁵⁵

На седници су, поред осталог, изабрали и чланове за седам одбора: Војно-технички, Организациони, Побратимски, Просветно-културни, Просветно-школски, Соколско здравствени и Технички одбор, и за једну комисију, Комисију за спровођење спољашњег јединства. Седам сокола из Херцеговине је изабрано за чланове у пет одбора: др Цвјетан Спужевић из Мостара у Организациони одбор; др Ристо Јеремић из Фоче у Соколско здравствени; Стјепан Куштреба, Чедомир Милић и Драгутин Ретел, сва тројица из Мостара, у Технички одбор; Иван Келез из Требиња у Просветно-школски; Милош Ђуран из Ливна и Чедомир Милић из Мостара за одборнике у Побратимски одбор.⁵⁵⁶ На том Сабору је извршено уједињење српских, хрватских и словеначких соколских организација, и формиран је Соколски савез Срба, Хрвата и Словенаца.

По завршетку Прве свечане седнице, председништво седнице, у саставу: Ђуро Паунковић, др Иван Оражен, др Лазар Цар и секретар (тајник) др Рико Фукс су престолонаследнику Александру у Београд послали поздрав: „Соколски сабор Срба, Хрвата и Словенаца, поздравља Вас усхићено, са своје прве свечане седнице, одржане на Видов-дан у Новом Саду, гледајући Вас као узор Сокола по Вашим Јуначким и бесмртним делима за наше народно ослобођење и уједињење.

⁵⁵⁴ Prva svečana sednica Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 279 – 288.

⁵⁵⁵ Imenik Sokola delegata na Sokolskom saboru u Novom Sadu 28-29.06.1919, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 363 – 369.

⁵⁵⁶ Druga svečana sednica Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca 30.06.1919., *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 290 – 291.

Нови Сад, 28. јуна 1919.⁵⁵⁷

У хотелу „Слобода“ у Новом Саду 30. јуна 1919. године одржана је Друга свечана седница Соколског сабора Срба, Хрвата и Словенаца. Седницу је водио брат Ђуро Паунковић, који је после саопштења да седници присуствује довољан број делегата, објавио следећи дневни ред:

„I. Читање записника I. свечане седнице и оверавање истог.

II. Читање поздрава који су накнадно стигли.

III. Читање соколског пословника.

IV. Извештај о раду одбора:

а) организаторског

б) техничког

в) просветно-школског

г) просветно-културног

д) војног

е) побратимског

ж) соколско-женског

з) одбора за спровођење спољашњег јединства

и) здравственог.

V.) О соколским добровољцима реферише брат др Лаза Поповић.

VI.) Избор нове управе.⁵⁵⁸

После једногласног усвајања дневног реда, прешло се на рад по тачкама.

Током седнице одбори су износили своје извештаје, предлоге и закључке; расправљало се о свечаном и вежбачком соколском оделу, соколској застави, соколским ознакама, соколским значкама, соколском поздраву и сл. Поред ових расправа и закључака, предложен је Нацрт соколског устава југословенског соколства који наводимо у целини:

„I.

Југословенско Соколство уједињује се у јединствену Соколску Организацију Срба, Хрвата и Словенаца.

II.

⁵⁵⁷ Његовом краљевском височанству престолонаследнику Александру, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 289.

⁵⁵⁸ *Друга свечана седница Соколског сабора Срба, Хрвата и Словенаца* 30.06.1919., *Записник, Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 289.

Досадање племенске или иначе подељене соколске организације имају прећи у заједничке соколске организације Срба, Хрвата и Словенаца, односно имају се нове заједничке организације основати.

III.

Рок за ликвидацију досадашњих и прелаз у нове соколске организације јесте

1. За друштва најдуже 31. децембра 1919.
2. За жупе најдуже 31. марта 1920.
3. За Савезе најдуже 28. јуна 1920.

У истом року имају се основати нове соколске организације и то тако, да се нова имаде основати пре него што стара, коју она заменити има, потпуно престане.

IV.

Оне соколске организације (друштва, жупе и савези), које у томе року не обаве своју ликвидацију и не пређу у нову заједничку организацију, не признају се више соколским организацијама Срба, Хрвата и Словенаца.

V.

У једном месту може опстојати само једно соколско друштво, на појединој жупској области само једна жупа а на целом народном подручју Срба, Хрвата и Словенаца само један савез.

Свака жупа има онај просторни опсег који јој буде додељен уредбом о подели жупских области, те се жупе имају по тој подели устројити.

VI.

1. Врховна организација Југословенског Соколства: **Соколски Савез Срба, Хрвата и Словенаца**, који се тим именом и зове.

2. Савез је удружење свих соколских друштава Срба, Хрвата и Словенаца преко њихових жупа.

3. Управу савеза чини:

а) главна скупштина Савеза, уз коју свака жупа изашиље из своје скупштине на сваких започетих 500 (петстотина) чланова у жупи спојених друштава по једног изасланика али свакако бар једног и која се састаје сваке године бар једанпут;

б) Одбор Савеза од 12 (дванаест) лица, од којих половина морају бити вежбачи и то старешина, два подстарешине, два тајника, благајник, вођа и пет одборника, које све бира главна скупштина Савеза на годину дана.

ц) Надзорни Одбор од 3 лица, кога бира главна скупштина Савеза на годину дана.

д) Предњачки збор састављен од вође Савеза, његових заменика и вођа жупа.

4. Седиште Савеза установљује Сабор за време од 5 до 5 година. Првих 5 година је седиште Савеза у Љубљани.

5. За намирење материјалних потреба Савеза имају жупе давати Савезу годишњи допринос у оном износу, у којем га главна Скупштина Савеза за поједине жупе установи, а осим тога имају сви чланови свих друштава као и сама друштва плаћати Савезу соколски порез у оном износу који главна скупштина Савеза за друштва, а друштвена правила за чланове пропишу.

VII.

За решавање општих соколских питања начелне природе састаје се сваке пете године, а по потреби и чешће, на позив старешине Савеза Соколски сабор Срба, Хрвата и Словенаца, у који свака жупа изашиље по 3 изасланика а свако друштво на првих 100 извршних чланова једног изасланика, а на сваких даљих 200 још по једног.

Сабор се састаје у оном месту, које претходни сабор као место састанка за идући пут одреди, а ради по пословнику, који сам себи донесе.

Први сабор извршује и делокруг главне скупштине Соколског Савеза Срба, Хрвата и Словенаца, те бира и одбор Савеза.

VIII.

Први одбор савеза има за вођење посла до прве редовне главне скупштине Савеза донети привремена правила Соколског Савеза Срба, Хрвата и Словенаца у року од месец дана рачунајући од дана свога избора. Ова правила има Савез у званичноме соколском листу одмах прогласити и њих се у своме раду држати.

IX.

За време, док главна скупштина Савеза не пропише јединствена правила за све жупе и друштва те ове соколске организације та правила на својим скупштинама према пропису не донесу, имају све соколске жупе и сва друштва, у колико им то само изванредне ратне прилике у појединим деловима подручја Савеза не спрече, изменити своја друштвена правила тако:

1. из имена жупе односно друштва има се уклонити свака племенска ознака;
2. има се установити, да жупа мора ступити у Савез односно да друштво мора ступити у жупу, те да жупа из Савеза а друштво из жупе не може иступити нити се без претходног одобрења Савеза не може жупа односно друштво разрешити;
3. у правилима жупе има се установити, да је сваки члан жупе (соколско друштво) дужно осим жупског доприноса плаћати прописани допринос савезу и то преко жупе;

4. у правилима друштва има се установити, да је сваки члан друштва дужан осим друштвене чланарине плаћати у име соколске порезе један динар годишње савезу и то преко жупе;

5. у истим правилима има се установити, да се под извршним чланом друштва разуме како вежбач тако и онај невежбач, који у соколском друштву активно суделује на било којем подручју друштвеног рада;

6. затим, да пасивно право избора у главној скупштини припада само извршним члановима, а потпомажућим једино активно право бирања;

7. затим, да у друштвени одбор мора бити бирана бар једна половина извршних чланова вежбача;

8. да се почасни чланови друштва у будуће не могу више за такове бирати;

9. да овако измењена друштвена правила, стају на снагу тек кад их Савез, којем се сместа имају поднети, одобри, односно кад протече 6 недеља од дана подношења правила на одобрење, а да Савез своју одлуку о одобрењу није Жупи односно друштву саопћио.

Рок ове измене правила је за друштва најдуже 31. децембар 1919. године, а за жупе најдуже 31. март 1920.

Измењена правила имају друштва путем жупе поднети Савезу на одобрење.

X.

Званични лист соколског Савеза Срба, Хрвата и Словенаца је Соколски Гласник, који сада излази у Загребу.

XI.

Овај устав стаје на снагу чим га соколски сабор Срба, Хрвата и Словенаца усвоји.⁵⁵⁹

На овој другој свечаној седници је, између осталог, предложено и да се формирају 33 жупе са следећим територијалним разграничењем:

1. „Жупа Сушак (хрватско приморје са Истром, кварнерским отоцима и Горски Котар - Врбовско, Делнице и Чабар);
2. Жупа задарска (политички котар Задар, Шибеник, Книн и Бенковац);
3. Жупа сплитска (политички котари Сплит, Сињ, Ливно, Супетар, Хвар, Макарска и Имотски);

⁵⁵⁹ Друга свећана седница Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca 30.06.1919., Nacrt Sokolskog Ustava Jugoslovenskoga Sokolstva, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 304 – 307.

4. Жупа мостарска (Херцеговина са дубровачким и корчуланским котаром, те дијелом Црне Горе до кланца Дуге - Бањани и Рудине);
5. Жупа бококторска (са старом Црном Гором до границе Таре и Андријевице, а на југу до границе Албаније);
6. Жупа ибарска (ибарска дивизијска област са црногорским дијелом Новопазарског санџака);
7. Жупа косовска (косовска дивизијска област са Метохијом, центар Призрен);
8. Жупа вардарска (вардарска дивизијска област, центар Скопље);
9. Жупа битолска (битолска дивизијска област, центар Битољ);
10. Жупа брегалничка (брегалничка дивизијска област, центар Штип);
11. Жупа моравска (моравска дивизијска област, центар Ниш);
12. Жупа тимочка (тимочка дивизијска област, центар Зајечар);
13. Жупа шумадијска (шумадијска дивизијска област, центар Крагујевац);
14. Жупа дринска (дринска дивизијска област, центар Ваљево);
15. Жупа дунавска (дунавска дивизијска област са југоисточним Сремом и котар Панчево, центар Београд);
16. Жупа вршачка (вршачка дивизијска област, центар Вршац);
17. Жупа кикиндска (кикиндска дивизијска област, центар Велики Бечкерек);
18. Жупа суботичка (суботичка дивизијска област са територијом Срема који није припао Београду и Осијеку, центар Суботица);
19. Жупа Осијек (са Барањом и котарима Михољац, Ђаково, Нашице, Вуковар, Жупања, Винковци, Брод и Пожега);
20. Жупа varaџдинска (са Међумурјем, центар Вараџдин);
21. Жупа мариборска, центар Марибор.
22. Жупа љубљанска I. град, центар Љубљана.
23. Жупа љубљанска II. котар, центар Љубљана.
24. Жупа цељска, центар Цеље.
25. Жупа горењска, центар Крањ⁵⁶⁰.
26. Жупа дољенска, центар Ново Мјесто.
27. Жупа нотрањска, центар Идрија.
28. Жупа крајишка (Бихаћки округ и котари Вргин Мост, Глина, Двор и Војнић);
29. Жупа загребачка (остали дио жупаније и котар Огулин);
30. Жупа Крижевац (са жупанијом бјеловарском, и котари: Вировитица, Слатина, Пакрац, Дарувар и Градишка);

⁵⁶⁰ У наведеном извору стоји Крајн, што је вероватно штампарска грешка. У питању је место Крањ.

31. Жупа бањалучко травничка (без Ливна, центар Бања Лука);
32. Жупа сарајевска (Сарајевски округ, центар Сарајево);
33. Жупа тузланска (округ Тузла са делом српског подриња).⁵⁶¹

7.2.2.2 Формирање Соколске жупе Мостар

„Дар менталне енергије долази од Бога, врхунског бића и ако ми концентришемо наше мисли о тој истини постајемо складни са овом великом моћи. Моја мајка ме је научила да треба сву истину тражити у Библији.“⁵⁶²

Никола Тесла

После Првог соколског сабора, 30. јуна 1919. године, предложено је да се у Краљевини СХС формирају 33 соколске жупе, међу њима је била и Соколска жупа Мостар. Од тога датума херцеговачки соколи су почели са припремама за оснивање жупе. Жупа је формирана од постојећих соколских друштава из Херцеговине, дубровачког и корчуланског округа, и од соколских друштава из делова Црне Горе до кланца Дуге – Бањани и Рудине. Одлучено је да седиште жупе буде у Мостару. Своју прву скупштину Соколска жупа Мостар је одржала новембра месеца 1919. године у Мостару, а наредне године крајем првог тромесечја, 28. марта 1920. године, у Мостару је одржала своју конституирајућу скупштину.⁵⁶³

У жупу су тада ступила 22 соколска друштва, а нешто касније у њен састав су ступила још два соколска друштва из Автовца и Јањине.

За старешину жупе је изабран брат Чедомир Милић. Старешинство жупе је на седници одржаној 9. јуна 1925. године донело одлуку да се, по имену познатог херцеговачког песника и једног од оснивача Првог српског гимнастичког друштва „Обилић“ у Мостару брата Шантића, жупи да име „Алекса Шантић“.

Од 1919. године, када је формирана мостарска соколска жупа, брат Чедомир Милић, њен старешина, у исто време је био „... и главни носилац и покретач свих њених

⁵⁶¹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић, *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 93 – 95; *Druga svečana sednica Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca 30.06.1919.*, Organizacija župa sa teritorijalnim razgraničenjem, *Соколски Гласник: званичан орган соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год 1, бр. 8,9 и 10, Загреб, 1919, стр. 311 – 312.

⁵⁶² Стефан Илић: Пролегомена истраживачима историје физичке културе, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 4, бр. 2, Ниш 2017, стр. 13.

⁵⁶³ *Sokolska župa Mostar, Sveslavensko sokolstvo*, Савез Сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930, стр. 122 – 127.

активности.⁵⁶⁴ Он је такође дао „... неизмеран допринос њеном развоју, пре свега путем несебичне љубави и огромне воље за телесним и духовним уздицањем народа, али и својим практичним радом: обилажењем друштава, предавањима, дописивањем, помагањем и слично.“⁵⁶⁵

Слика 18: Чедомир Милић⁵⁶⁶

Од 1925. године, управа жупе је идеју соколства унела у села Херцеговине. Те године у новембру месецу је у Бијелом Пољу код Мостара формирана соколска чета. Према прегледаним и доступним изворима, то је била прва соколска чета у Херцеговини. Брат Чедомир Милић је био „... главни оснивач, идејни творац и стваралац сеоских соколских чета, које су биле градитељке карактера и матице свих осталих новонасталих установа које су се могле успешно развијати само ако њихов рад понесу људи из соколских чета. Управо ти људи дали су немерљив допринос развоју нашег народа, а Херцеговину, са доста разлога, можемо назвати колевком сеоских соколских чета. Број друштава и чета се из године у годину непрестано повећавао, тако да је у 1933. години у жупи било 29 друштава и 120 соколских чета.“⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 96.

⁵⁶⁵ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 96.

⁵⁶⁶ Фотографија Чедомира Милића, приватна архива његовог сина Јована Милића.

⁵⁶⁷ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Živočić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeš, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 173.

Слика 19: Мисли водиле Чедомира Милића и Соколске жупе Мостар⁵⁶⁸

Аутори Кристина М. Пантелић Бабић и Петар Д. Павловић су у раду „Формирање и рад соколске жупе Мостар“ грешком навели 1926. годину као годину оснивања прве соколске чете у Херцеговини. „Од 1926. године жупа преноси идеју соколства и на село, па је у новембру исте године основана и прва соколска чета у Бијелом Пољу код Мостара.“⁵⁶⁹

Жупа је била организована тако да су у њеном саставу постојала соколска друштва која су била под њеном управом, „... а друштва су бринула за рад и у себи окупљала сеоске соколске чете.“⁵⁷⁰ Она „... је свој рад усмеравала у више праваца, а посебно у рад на селу, јер је осећала да оно мора бити њен главни ослонац.“⁵⁷¹

Старешинству Соколске жупе Мостар се на почетку године подносио опширан и детаљан извештај о њеном раду у протеклој години, а на примеру из 1933. године који су у свом раду *Формирање и рад Соколске жупе Мостар* обрадили аутори Кристина М. Пантелић Бабић и Петар Д. Павловић, приказаћемо од чега се тај извештај састојао.

Прво је секретар жупе укратко приказао целокупно стање рада жупе у претходној години, а после тога су начелници и руководиоци појединих одсека подносили своје извештаје. Тако су подношени извештаји о: просветном раду, техничком, здравственом, пољопривредном, извештај о пропагандни, о организацији течајева, финансијски извештај, извештај о задругарству и други. Поред наведених извештаја, посебно интересантан био је извештај о разним такмичењима и одржаним течајевима.

⁵⁶⁸ Соколска Петрова Петолетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 58.

⁵⁶⁹ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Živočić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeš, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 173.

⁵⁷⁰ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 96.

⁵⁷¹ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Živočić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeš, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 173.

После поднешених извештаја и расправе о њима, предлаган је план и програм рада за текућу годину.⁵⁷²

Поред других песама инспирисаних соколством, соколи су писали и песме о Соколској жупи Мостар. Наводимо једну од тих песама.

ПОЗДРАВ ЖУПИ МОСТАР!

Славна жупо, гнездо соколова,
родно мјесто славних витезова,
а од вазда кршних соколова.
Поздрављам те, славна жупо мила,
разви јака соколова крила.
Нек на крила застава се вија;
застава љубави и слоге,
и братског јединства,
и соколско име, нека на њој блиста,
и завјетне мисли нека на њој стоје –
све уз славу Бога великога,
и за душу Краља Мученика,
за дуг живот Петра Краља Млада
и за сјај миле Југославије...
За напредак и за срећу бољу,
да чувамо домовину своју,
да зиђемо темељне ступове,
да враћамо душману дугове,
да чувамо Краља Петра Млада,
он је наша узданица сада;
да аманет Краљев извршимо
и душмане наше да рушимо.
Пошаљи их на четири стране
Нека гласно Словенима каже,
да устану на ноге лагане,
да соколске чете оснивају
са завјетним радом похитају.
Дан за даном стално што одлазе
и завјетне године пролазе,
па се зато треба пожурити
завјетом се својим одужити
одужити краљу и соколству.

Лазар Ђурица⁵⁷³
СЧ Коњско, СД Требиње

⁵⁷² Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Živočić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeč, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 170 – 181.

⁵⁷³ Лазар Ђурица: Поздрав жупи Мостар! *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 2-3, Мостар, 1940, стр. 50 – 51.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 205.

Старшина Соколске жупе Мостар Чедомир Милић, био је у сталном контакту са његовим преосвештенством владиком Николајем Велимировићем. О томе сведочи писмо владике Николаја старешини жупе, брату Милићу о херцеговачким соколима, које наводимо:

***„Ништа без вјере у живогa Бога.
Ништа без молитве живогa Богу.
Ништа без помоћи живогa Бога.***

Без тога нити је било кога великог и славног у Херцеговини, нити јесте, нити ће бити. Ви сте то схватили и својим соколима препоручили. И Ваши соколи то су схватили и свој живот вером освјетлили и надахнули. Зато су тако силни и честити и сложни и цјеломудрени и послушни и братољубиви – ти Ваши соколи Херцеговачки. Нека би дао живи Бог, да се за свакога од њих може рећи оно што апостол каже – да буде савршен човјек Божији, за свако добро дјело приправљен. Јер то и јесте циљ сокола Ваших:

да буду приправљени за свако добро дјело,
приправљени у узвишенијим мислима, које допиру до највиших небеса;
приправљени благороднијем осјећајима правде и љубави, која обухвата сав народ, и све народе Божије као оно Христос раширенијех руку на крсту;
приправљени јаком вољом, израђеном, очврслом, и спремном свакога тренутка на свако дјело доброте, милости, човекољубља и богољубља.

Такви нам људи требају, такви соколи, такви Херцеговци. И никако друкчији до само такви –

приправљени за свако добро дјело; то јест, да су готови са хитрином и радошћу учинити свако добро дјело, за које им се сваког дана и сваког тренутка укаже прилика.

А ко је приправљен за свако добро дјело? Који човјек, и који соко? Ја не бих знао дати бољег одговора од онога што га је апостол Павле дао; а одговор гласи: савршен човјек Божији. Дакле, за свако добро дјело приправљен је само и једино – савршен човјек Божији. Другим ријечима; ко није савршен човјек Божији, тај није ни приправан за свако добро дјело. А ако је соко оно људско биће, које је приправно за свако добро дјело, онда је јасно, мислим, да соко мора бити савршен човјек Божији. Земља се не покреће земљом него небесима. Ви сте ово разумјели; због тога сте више успјели од онијех, који земљу земљом гурају, па уморни падају и остају.

Бог Вас живео и благословио.“⁵⁷⁴

7.2.2.2.1 *Активности Соколске жупе Мостар*

7.2.2.2.1.1 Скупштине жупе

Соколска жупа Мостар је сваке године, обично у првом тромесечју, одржавала годишње скупштине на којима је било речи о раду у протеклој години, бирано руководство за наредну годину, итд.

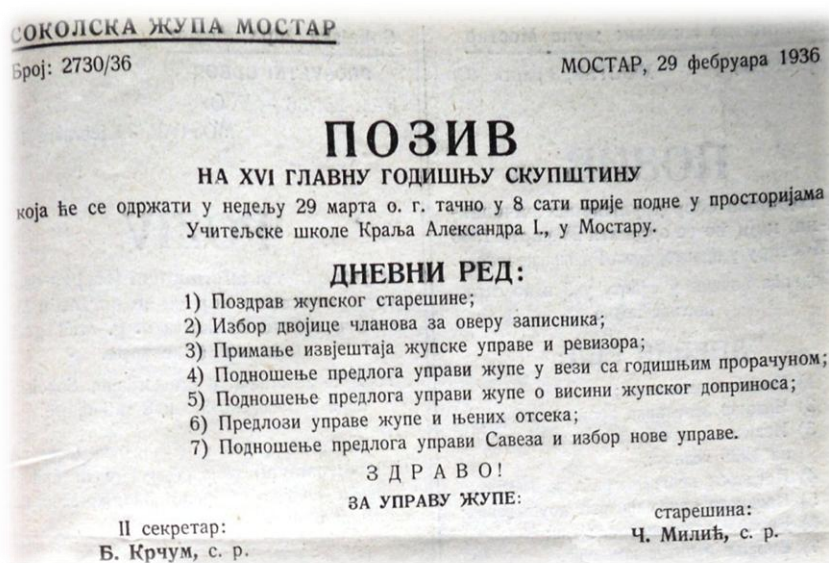
Године 1935. Управу соколске жупе Мостар чинили су: старешина жупе Чедомир Милић, први секретар (тајник) Душан Д. Бајић, други секретар (тајник) Бранко Ј. Крчум – уредник *КЗСС*, председник Одбора за чете Бруно Марчић, начелник Петар Чолић, председник просветног Одбора др Милан Докић, начелница Борика Турањанин, учитељски одсек Душан Таминџић, известилац за жупску штампу Јован Радуловић, известилац за штедњу Хусеин Хацић, ревизори Фрањо Журовац, Гојко Милић и Јанко Поповић, жупски лекар др Ловро Дојми, чланови Ураве: Блаж Алексић, Страхиња Аћимовић, Марко Бејат, Ђорђо Бован, Борис Веденски, Хајрудин Двизац, Трифко Дудић, Петар Ивановић, Миливој Јелачић, Павле Капуста, Илија Којо, Душан Комад, Енвер Крпо, Милорад Крстић, Георгиј Курашковски, Адил Муминовић, Мустафа Поповац, Стеван Поповић, Лазар Прњатовић, Марин Роје и Војислав Шантић.

О старешини жупе брату Чедомиру Милићу су многи писали и говорили о његовом успешном соколском раду. Народни посланик из Гацка, брат Ристо Грђић је у говору у Народној скупштини одржаној 21. јула 1935. године о херцеговачким соколима, нарочито о старешини Соколске жупе Мостар, поред осталог, рекао и следеће: „Има тамо доле у Херцеговини, у ономе дивљем кршу, где живи народ сиромашан али сјајан по својим особинама, један човјек који са својом одабраном дружином гори као жива бакља у служби села и врши тиме једну најузвишенију мисију. Он и његови другови, као луди витезови, данима и ноћу иду од села до села па дижу воћњаке, школе, домове, цистерне, нужнике, плуваонице и отираче. Стварају задруге, дижу морал, шире побожност и уносе књигу крстарећи хиљадама километара пешке и на коњу и доспевајући до најзабаченије колибице. Тај човјек је Чедо Милић са својим соколским четама, и његов рад сматрам благотворнијим за консолидацију свију наших недаћа и снажењем државне идеје, него рад десетине хиљада плаћених интелектуалаца, па мислите, да је тај рад у овом Београду запажен. Не, господо, овдје се не зна за Чеду Милића, али се зна за многог бирпаша и сеоског зеленаша, ако вуче гласове неком моћном политичару. Није овај Београд оно што

⁵⁷⁴ Николај Велимировић: *Мисионарска писма*, Евро и Невен, Београд, 2000, стр. 369 – 370.

ми хоћемо да нам буде. И док год се он не оријентише према здравом и снажном нашем селу и не буде разумео здрава и снажна струјања одоздо из народа, у овој земљи, чији је он центар, неће бити ни братског мира ни срећне консолидације. Од вас, господо Министри, очекујемо да дате импулс за то здраво струјање, и да нас просуђујете као људе, а не по томе да ли смо се уписали у неку књигу или нисмо.⁵⁷⁵

Годишња скупштина СЖ Мостар у 1936. години одржана је 29. марта у просторијама Учитељске школе у Мостару. Скупштини је присуствовало 46 делегата из 21 соколског друштва, 61 делегат из 127 соколских чета, 7 учитеља жупских сарадника и 2 делегата из ССКЈ који су заступали Савез, брат Мирослав Војновић и Милорад Драгић. Скупштином је председавао брат Чедомир Милић, старешина мостарске Жупе.

Слика 20: Позив на XVI главну годишњу скупштину⁵⁷⁶

После подношења извештаја чланова управе жупе о дотадашњем раду који су једногласно прихваћени, управи жупе је одато признање скупштине за њен пожртвовани рад. После се расправљало о свим питањима у вези са радом жупе, нарочито о раду жупе у херцеговачким селима. Говорећи о пожртвованом раду чланова управе жупе и о њиховом настојању „... да се здружи село и град, грађанин и сељак“⁵⁷⁷ изасланик ССКЈ, брат Милорад Драгић је, поред осталог, рекао „... да је Централни хигијенски завод у Београду закључио да заједнички рад са соколском жупом Мостар на препороду села, па је изложио један нацрт план за ову годину остављајући његово дефинитивно утврђивање за доцније.“⁵⁷⁸

⁵⁷⁵ Похвале нашем раду, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 32.

⁵⁷⁶ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 1.

⁵⁷⁷ Годишња скупштина наше жупе, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 15.

⁵⁷⁸ Годишња скупштина наше жупе, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 15.

По завршетку дискусије у којој је учествовао већи број делегата, изношења предлога, доношењу закључака и др., приступило се избору нове управе жупе. Жупа је једногласно изабрана у следећем саставу:

„Старјешина жупе и предсједник Одбрамбеног одсјека брат Чедо⁵⁷⁹ Милић,

Први замјеник старјешине брат Бруно Марчић,

Други замј. стар. брат Др. Аурелије Нардели,

Секретар брат Бранко Крчум,

Просвјетар брат Др. Милан Докић,

Благајник брат Душан Комад,

Начелник брат Петар Чолић,

Први замјеник начелника и референт за рад у друштвима брат Лазар Прњатовић,

Други замј. начелника брат Салих Спахић,

Трећи замјеник начелника брат Влахо Бенић из Дубровника,

Начелница сестра Борика Турањанин,

Прва замјеница начелнице сестра Лида Гринер,

Друга замј. начелнице сестра Марија Мозетић из Дубровника,

Трећа замј. начелнице сестра Олга Дружинец,

Господар брат Трифко Дудић,

Статистичар брат Миливој Јелачић,

Референт социјалног одсјека брат Илија Којо,

Референт за чете брат Душан Бајић,

Референт за нараштај брат инг. Петар Ивановић,

Референт за течајце и правни референт брат Борис Веденски,

Референт пољопривредног одсјека брат Богољуб Раданчевић,

Референт учитељског одсјека брат Душан Таминцић,

Референт одсјека за пропаганду села брат Јован Радуловић,

Одборници: браћа Твртко Канаџ, Стево Поповић, Хусеин Хацић, инг. Салко Ђикић,
Димитрије Шотра из Чапљине, Нико Шутић из Дубровника, Салем Реповац
из Коњица.

Ревизори: Јанко Поповић, Фрањо Журовац, Гојко Милић,

Суд части: браћа Др. Перо Мандић, Борис Веденски, Др. М. Докић, Др. Л. Дојми, Миливој
Јелачић.⁵⁸⁰

---

⁵⁷⁹ Пуно име му је Чедомир.

⁵⁸⁰ Годишња скупштина наше жупе, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 15 – 16.

После саветовања соколских радника на селу током 1935. године на главној скупштини мостарске Жупе су прихваћени следећи предлози који ће послужити као план рада жупе у 1936. години.

- *Жупска писма* – Прихваћен је предлог да свака соколска чета за: писма, савете течајцима, сјетовање нараштајаца и нараштајки треба годишње да уплати жупи износ од 50 динара;
- *Жупска чланарина* – Управи жупе су потребна одређена материјална средства да би могла успешно извршавати многобројне постављене соколске задатке а да се тај рад не би „... сматрао као милостиња, изасланици соколских чета једногласно су закључили да сваки члан чете плати један динар годишње чланарине жупи као свој допринос.“⁵⁸¹
- *Измена правилника* – При расправљању о Правилнику за избор управе чета констатовано је на збору сеоских сокола да постоје одређене мањкавости и прихваћен је предлог, „... да се у будуће не могу цијеле управе мијењати на годишњим четним скупштинама, већ је нужно да остане једна трећина старе управе ради упућивања млађих чланова у четни рад.“⁵⁸²
- *Месечни састанци* – Закључено је да се четни састанци одржавају једанпут у току месеца, којима требају присуствовати сви чланови чете. На њима ће се расправљати о свим питањима у вези соколског рада.
- *Пољопривреда* – Предложено је да соколске чете које немају усвоје просторије за вежбање, за састанке и који немају своје расаднике да од надлежних државних органа, путем друштва и жупе, траже бесплатно земљиште за изградњу истих; Да се пошумљавање голети врши добровољним радом и то свака чета у свом месту; Да се на састанцима чета затражи оснивање расадника за воће и друге врсте дрвећа у оним местима где их нема; Да се соколским четама, преко њихових управа и управа соколских друштава, дају приплодна грла стоке, семена садница воћака, пољопривредне алатке и др. по минималним ценама; Да се замоле власти бановина да организују пољопривредне течајеве а током зиме течајеве за ручне резбарске радове, да се отворе станице за ткање ради израде домаћег платна и сукна и да се затраже стручна лица за штављење коже како би соколи могли од ње израђивати одела и слично.
- *Просвета* – Предложено је да свака соколска чета у свом месту одржи *недељу просвете села* на којој би се продавале њихове значке у корист развоја просвете на

⁵⁸¹ Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 28.

⁵⁸² Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 27.

селу; Да се у свим четама требају одржати гусларска такмичења једном или два пута у току године ради избора најбољих гуслара у четама; Соколска друштва у својим местима требају одржати такмичење гуслара између четних гусларских победника да би се изабрали најбољи гуслари соколских друштава који ће учествовати на такмичењу гуслара мостарске жупе; Такмичења гуслара мостарске жупе се требају одржати крајем године да би се изабрали најбољи гуслари у жупи; Да претплата за листове *Соколски гласник* и *Соколска просвјета*, због лошег материјалног стања у четама, не буде већа од претплате на лист *Књига за соколско село*; Да свака соколска чета у месецу октобру одржи *Дан захвалности Богу*.

- *Радни слетови* – Да би сеоско соколство остварило свој национални и практични циљ, прихваћен је предлог са збора радника на селу да се почну одржавати радни слетови у соколским четама или сеоским местима, јер су се дотадашњи слетови одржавали у време великих пољопривредних радова, те соколи са села нису могли учествовати у већем броју; Предложено је да се на покрајинске и савезне слетове не шаље велики број сокола и соколица, „... али зато треба да се бирају најбољи, најдисциплинованији вјежбачи или утакмичари, а највише једна стотина из наше жупе.“⁵⁸³; Приликом путовања возом на слетове, управе жупе и друштава треба да путују са чланством у трећем разреду, као и преноћишту и исхрани требају бити заједно са чланством; У свакој чети треба да се формирају радна одељења која ће према потреби радити на изградњи вода, путева, других објеката и пошумљавању голети.
- *Соколски домови* – Да се приликом давања помоћи за изградњу соколских домована од стране ССКЈ даје првенство оним четама које су прикупиле највише средстава за њихову изградњу, као и оним четама које најмање помоћи траже за довршење својих соколских домована. Такође је предложено да се путем ССКЈ затражи од надлежних органа власти да се приликом изградње школа предвиде и просторије за телесно вежбање и просторије за одржавање соколских предавања, течајева, састанака, приказивање филмова и других активности.
- *Технички рад* – Прихваћен је предлог да све соколске чете у свом месту одрже *годишње јавне вежбе*, чак и оне чете, „... које се налазе и у најзабаченијим планинским крајевима, дужне су, према приликама својим и обичајима народним“⁵⁸⁴ одржати јавну вежбу. У таквим четама углавном „... јавна вјежба мора узети облик чисто народног домаћег карактера и сеоског славља.“⁵⁸⁵; У соколским четама вежбаће

⁵⁸³ Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 26.

⁵⁸⁴ Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 26.

⁵⁸⁵ Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 26.

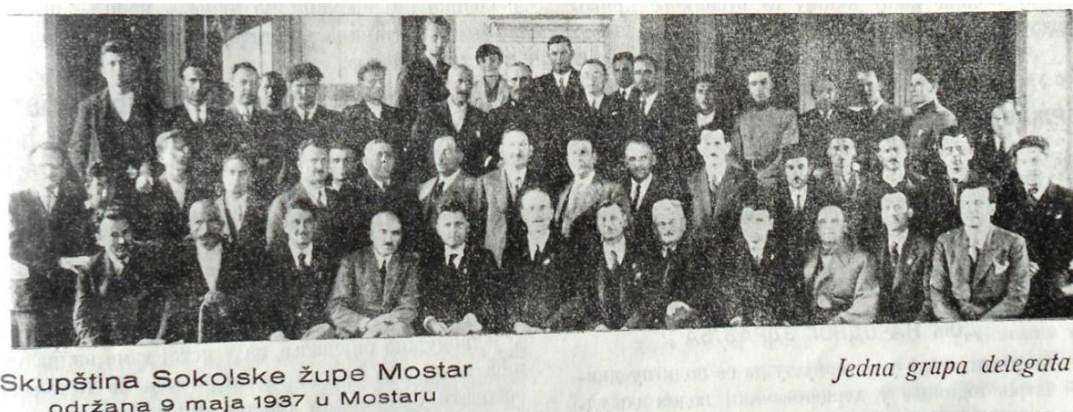
одело треба да буде народно одело тога краја са соколском капом; Техничко вођство ССКЈ је предложило да вежбачи у четама носе одело које се састоји од соколске кошуље, белих кратких гаћица и приглавцима на ногама. Соколске чете ће се на својим тромесечним седницама о томе изјаснити, да ли прихватају или одбијају предлог; На јавним часовима соколи и соколице соколских чета наступају самостално, односно одвојено од вежбача и вежбачица соколских друштава. На јавним наступима чланове соколских чета треба да воде њихове вође; Усвојен је предлог обележја за четне старешине, секретаре (тајнике), вође, просветаре и благајнике и да се те ознаке требају носити на јавним соколским наступима или при разним соколским забавама.

- *Течајци* – Како је рад у четама постајао све интензивнији, а није постојао довољан број стручних соколских радника, то су закључили „... да се истакнутији, раднији и спремнији течајци именују за надзорнике оближњих чета, како би они могли посећивати, упућивати и поспјешивати рад у млађим или нејаким четама.“⁵⁸⁶
- *Турнеја учитеља* – Прихваћен је предлог да се организује турнеја сарадника мостарске жупе у којој требају узети учешће: ветеринари, лекари, пољопривредни стручњаци и учитељи. Ако жупа не успе да све наведене стручњаке обезбеди, онда ће се одржати само турнеја учитеља.
- *Четне апотеке* – Ако Министарство народног здравља или Централни хигијенски завод у Београду пруже материјалну помоћ, да се у свим соколским четама успоставе ручне апотеке, јер је члановима чета због тешког рада и несрећних случајева често живот био угрожен због недостатка средстава за прву помоћ.
- *Четни изасланици на савезној скупштини* – Прихваћен је предлог са Шестог збора соколских радника на селу и изабрали су следеће сеоске соколе, делегате за Савезну годишњу главну скупштину: брат Огњен Ждракановић, старешина СЧ Пребиловци (СД Чапљина); брат Душан Мандић, старешина СЧ Дулићи (СД Гацко) и брат Карло Ракиђија, старешина СЧ Орашац (СД Дубровник).

Скупштина СЖ Мостар је одржана 9. маја 1937. године у Мостару на којој су најинтересантније реферате (извештаје) поднели соколи: Бруно Марчић, Чедомир Милић и Јован Радуловић, уз присуство изасланика ССКЈ, брата др Милорада Драгића и 72 делегата. На скупштини је донесен 21 закључак: о помоћи ССКЈ за изградњу соколских домова, о изградњи вежбаоница у школама, о организовању збора радника на селу, о жупским и савезним слетовима, о правно-организационом одсеку, о формирању сталних

⁵⁸⁶ Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 26.

канцеларија, о проглашењу соколских чета за привредне јединице, о соколским листовима, о јавним вежбама, о гусларским утакмицама, о одржавању нараштајских течајева, о четним састанцима, о продајно набављачким и произвођачким задругама, о плаћању чланарине, о административним трошковима, о пољопривредним изложбама, о дану захвалности Богу, о изложбама у матичним друштвима, о обележавању недеље, о сарадњи соколских друштава и о убирању доприноса од сваког члана.⁵⁸⁷

Слика 21: Скупштина Соколске жупе Мостар 9. маја 1937. година⁵⁸⁸

Соко Бруно Марчић, директор мостарске гимназије, због премештања на друго радно место ван територије мостарске жупе престао је бити члан њене управе октобра или новембра 1937. године. „Премештајем директора мостарске гимназије бр. Бруна Марчића, управа жупе је поново ослабљена једним вредним сарадником.“⁵⁸⁹

Управа жупе и уредништво листа *Књига за соколско село* су веровали да ће дотадашњи њихов члан, брат Бруно Марчић „... и у новом мјесту свог службовања часно послужити соколској организацији и увијек остати вјеран идеји соколског апостолства за добро свих Југословена.“⁵⁹⁰ Знајући све то, жупи је тај губитак врсног члана управе донекле био лакши.

На Дванаестој годишњој скупштини мостарске жупе, поред осталих, донесен је закључак да све соколске чете требају одржавати дан захвалности Богу. Тај закључак скупштина жупе је примила „... са највећим одушевљењем, као једну од најважнијих дужности и услова за здрав, напредан успјешан живот наш, наше будућности цијелокупног соколског рада.“⁵⁹¹

⁵⁸⁷ Zaključci župske skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 70.

⁵⁸⁸ *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 113.

⁵⁸⁹ Novi gubitak, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937. стр. 241.

⁵⁹⁰ Novi gubitak, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937. стр. 241.

⁵⁹¹ Dan zahvalnosti Bogu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 160.

Управа жупе је одредила да поред дана захвалности Богу, свака чета треба да одржи и дан благодарности Богу, када ће организовати и акцију милосрђа, јер „**Молитва без племенитих дјела, слична је звону без звечке**“⁵⁹²

Дата су упутства како треба организовати дан захвалности и дан благодарности Богу.

Дан захвалности Богу треба организовати на следећи начин:

- Ако су чланови чете сви из јдне вероисповести, онда управа чете треба да ступи у контакт са свештеником из тог места, или, ако ту нема свештеника, са оним из најближег околног места и да се с њим договоре око дана, времена и места где ће се одржати заједничка молитва.
- Ако су у чети чланови из две вероисповести, онда управа чете треба да ступи у контакт са обојицом дотичних свештеника и са њима се договоре око дана, места и часа одржавања заједничке молитве, и после договора све чланове позивом о томе обавести.
- Ако у месту где је седиште чете нема богомоље, онда се молитва може одржати на отвореном.
- Ако су чланови чете из две или три вероисповести, било би добро да се они у групама сакупе на једном месту ради одржавања заједничке молитве, поштујући народну пословицу: *Своју вјеру чувај, али и туђу поштивај.*
- Када се старешинства чета договоре са свештеником о дану, времену и месту одржавања молитве, управа чете је дужна да о томе обавести све своје чланове, као и сво становништво тог места, како би са својим породицама могли присуствовати свечаности.
- Управа чете приликом обавештавања о дану одржавања молитве, треба своје чланове да обавести да име је дужност да тога дана донесу прилог (жито, кромпир, јабуке и друго поврће и воће) за сиромашне становнике тог села, и да упуте молбу и осталим мештанима да исто то ураде.
- Сакупљање прилога ће обављати лица одређена од стране управе чете, а управа ће, по завршетку молитве, поделити сакупљене прилоге најсиромашнијим становницима села.⁵⁹³

Програм дана *благодарности Богу* ће се одржавати по следећем распореду:

- Пре подне свештеник ће одржати службу и молитву.

⁵⁹² Dan zahvalnosti Bogu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 160.

⁵⁹³ Dan zahvalnosti Bogu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 160.

- По завршетку службе и молитве свештеник ће одржати беседу о значају, потреби човекове благодарности Богу, као и о завету присутних против псовања.
- Прикупљање прилога за сиромашне становнике села ће се обавити у просторијама чете.
- Вежбе деце, нараштајаца и чланова.⁵⁹⁴

Мостарска жупа је своју Осамнаесту годишњу скупштину одржала 7. и 8. маја 1938. године у Мостару на којој је било присутно 226 делегата и представника градских установа. Поред делегата из соколских друштава и чета жупе, представника градских, духовних, цивилних и војних власти, скупштини су присуствовала и два сокола из ССКЈ: брат Ђуро Паунковић, други заменик старешине ССКЈ и брат др Милорад Драгић, члан Управе ССКЈ. На скупштину у дошли соколи и соколице из целе Херцеговине, поред осталог, и због тога „... да се међу собом поздраве, разговоре и договоре о многим важним питањима“⁵⁹⁵ и да покажу соколску снагу и свест да требају „... радити и узвишеним соколским идеалима робовати у славу Бога, за покој душе Краља Мученика, за дуг и сретан живот Младог Краља и сјај Југославије.“⁵⁹⁶

Управа жупе, на челу са својим старешином братом Чедомиром Милићем, послала је соколске поздраве Кабинетској канцеларији Његовог величанства краља Петра II:

„Вођени идејом Великог Вам Оца и нашег неумрлог Витешког Краља Александра Првог Ујединитеља соколи села и града мостарске жупе окупљени на осамнаестој годишњој скупштини шаљу своје поданичке поздраве љубљеном Краљу уз заклетву да ћемо завјетним радом чувати Југославију“⁵⁹⁷

и Савезу сокола:

„Соколи Херцеговине Дубровачког приморја и Имотске крајине окупљени на осамнаестој годишњој скупштини мостарске жупе вјерују да ћемо истинском народном јединству доћи само Соколством кроз село, увијек чувајући братске свесловенске везе и аманет Соколства вјерност за вјерност са браћом Чехословацима.

старјешина Чедо Милић“⁵⁹⁸

Скупштина је била подељена у два дела. Првог дана је одржан радни, а другог свечани део с гусларским такмичењем.

⁵⁹⁴ Dan zahvalnosti Bogu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 160.

⁵⁹⁵ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98.

⁵⁹⁶ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98.

⁵⁹⁷ Кабинетској канцеларији Њег. Вел. Краља Петра Другог, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 99.

⁵⁹⁸ Savezu Sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 99.

Првог дана, 7. маја 1938. године су подношени извештаји о раду жупе у протеклој години, расправљало се о њима и свим другим важним питањима. Донесено је више предлога и закључака, а све у циљу да се унапреди рад жупе у наредном периоду на добробит целокупног соколства и на добробит народа Југославије.

Предложено је да се упути позив свима онима који не живе на селу, а нарочито ученијим људима, да недељом оду у села Херцеговине и да примером и речју подстакну соколе-сељаке на још бољи рад, „... те да се на тај начин упознају људи из града са људима из села.“⁵⁹⁹ У том циљу жупа ће издати „Књигу соколских неимара“ у којој ће се уписивати имена оних који највише недеља у току године буду провели у селима радећи у соколским четама.

Да се од најбољих течајаца изаберу гуслари који ће имати задатак да као предњаци обилазе чете, прегледају њихов рад и да дају потребна упутства. Они ће имати своју територију коју ће обилазити и свака три месеца и подносити жупи извештај о свом раду. У време када се пољски радови обављају у смањеном обиму, соколска друштва требају сваке недеље одржавати течајеве о телесном вежбању за вође соколских чета тога друштва.

Од бројних закључака који су намењени за друштва и чете, доносимо само неке које сматрамо важнијима:

„Да се организују јавне вјежбе у свим јединицама наше жупе.

Да се одрже гусларске утакмице у четама, друштвима и жупи.

Да се одржи Дан захвалности Богу са завјетом против псовке и акцијом милосрђа у свим четама.

Да се Краљев рођендан – 6. септембра, прослави што свечаније у свим јединицама према упутама Жупе и Савеза.

Да се успомена на Марсејску трагедију достојно сачува и прослави како је то својим животом и радом заслужио Витешки Краљ Александар I Ујединитељ.

Да се прослава соколског и народног празника, Дан Уједињења – прослави у свим јединицама.

...

Да се у свим матичним друштвима организују одбори за рад на селу, уколико већ не постоје.

---

⁵⁹⁹ Prijedlozi i zaključci godišnje skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 90.

Тако исто, да се одрже и све оне приредбе прописане од стране просвјетних и стручних одбора, као Ђурђевдански Уранак, Нараштајски дан, разне прославе и т.д.⁶⁰⁰

На скупштини је донесен закључак како треба да изгледа одело за јавне наступе и вежбајуће чланство, то је народно одело: „... шајкача са пером, бијела кошуља, сукнене модерне шалваре, бијеле тозлуке и бијеле чарапе са опанцима.“⁶⁰¹

Донесени су закључци који се стављају жупи у задатак:

„Да жупа одржи жупски предњачки течај.

Да жупа одржи течај за воднике нараштаја и дјече.

Да се успостави жупски путујући предњак за друштва, а исто тако и за чете.

Да се одрже жупске утакмице.

Да се приступи организацији аналфабетских течајева по четама.

Да се оснује жупска путујућа књижница.

Да се организују идејне школе за новопримљено чланство.

Да Ж.П.О.⁶⁰² упутити апел на сарадњу свима учитељима на територији наше Жупе, а нарочито онима који се већ налазе у нашој организацији.

Да Ж.П.О. и даље даје директиве у просветном раду јединицама, да обилазе јединице и поспјешити оснивање просвјетних одбора, гдје их још нема.

По могућности да се уведу међудруштвене посјете у сврху међусобног упознавања и пропаганде.⁶⁰³

На крају је одлучено да у име соколских чета мостарске жупе скупштини ССКЈ присуствују соколи: Војин Миљановић из СЧ Љубомир (СД Билећа), Ристо Пудар из СЧ Пијесци (СД Мостар) и Радован Шаровић из СЧ Степен (СД Гацко).

Други, свечани део скупштине је одржан 8. маја 1938. године у сали Официрског дома у коме је учествовала и Соколска музика СД Мостар.

У Другом жупском гусларском такмичењу, одржаном тог дана, учествовало је 6 гуслара: Обрен Бјелогрлић из СЧ Липник (СД Автовац), Видак Вучковић из СЧ Плана (СД Билећа), Стојан Дабић из СЧ Бијело Поље (СД Мостар), Младен Лукета из СЧ Крекови (СД Невесиње), Васо Мирић из СЧ Габела (СД Чапљина) и Симо Радић из СЧ

⁶⁰⁰ Prijedlozi i zaključci godišnje skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 100.

⁶⁰¹ Prijedlozi i zaključci godišnje skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 100.

⁶⁰² Примедба аутора: Жупски Просветни Одбор.

⁶⁰³ Prijedlozi i zaključci godišnje skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 100.

Славањ (СД Љубиње). За најбољег гуслара је проглашен соко из СЧ Липник Обрен Благојевић.

У свечаном делу скупштине говорили су у име ССКЈ др Милорад Драгић и Ђура Паунковић и у име мостарске жупе: Чедомир Милић, старешина жупе; Јован Радуловић, члан управе жупе и Нико Шутић, старешина СД Дубровник.

Брат Паунковић је на почетку свог говора рекао да се, и поред лошег здравља и бројних личних и службених обавеза, радо одлучио да дође на скупштину углавном из два разлога: „1), да лично одам из Савезне Управе и своје признање мучном, полетном и неутрудивом соколском раду Ваше Жупе, који нам је одавно познат као примеран и наследовања достојан, а друго да тај рад, да тако речем, на самом извору видим и оценим и да Вам – ако је то уопште потребно – лично дадем подстрека да у томе лепом раду не застанете, него да га, на част нашег Соколства, удвојеном снагом наставите и успешно завршите.“⁶⁰⁴

Надаље је рекао да је пролазећи крајевима који припадају мостарској жупи, створио себи живу слику о тешким пословима које херцеговачки соколи свакодневно извршавају и великом напору који они морају да уложе да би те послове успешно обавили. По њему је то описано на следећи начин:

„Врлетан и кршевит терен, шибан горским и проморским ветровима и паљен врелим јужним сунцем, оскудан водом и храном, у којем живи жилав и мукотрпан народ, али народ најчистијег соја наше динарске расе. Све одлике које могу да красе, човека и витеза нашле су овде, у овом крају, свога дубоког и сочног корена. Није у овим крајевима од беса или ината пукла невесињска пушка него од љута јада и витешке невоље и из страсне жеље да се живи животом златне слободе, изгубљене давно, још одмах после Косова. Не гуде кроз ове врлети и пропланке наше традиционалне гусле из жеље за забавом и разонодом, него да укрепе и подрже оно чојство и јунаштво, којима се, како оно песник рече: `пјане поколења` и остварују још и данас витезови дела и трудбеници за сваки честити народни посао. И зато је била најлепша мисао да се овом измученом и с малим потребама задовољном, али јуначком и душевном народу ових кршева прискочи у помоћ и да му се у стеченој слободи омогући живот бољи, ведрији и човечнији неголи што га је имао кроз дуге векове робовања туђину. Кад је он кроз те векове таме сачувао неугашену

---

⁶⁰⁴ Заветни огањ СПП. осветлио је жарком ватром прегалаштва сваку соколску и честиту народну душу – говор брата Ђ. Паунковића на жупској скупштини, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 100.

искру честитости, патриотизма, отпорности и витештва, без сумње је и с пуним правом заслужио да сваки наш добронамерни и свеснији човек упне сву снагу и да поради, да се овај красни сој нације постепено, уз чување свих његових лепих традиција, у данашњој нашој слободи доведе до савременог степена културе, просвећености и привредног благостања.⁶⁰⁵

Говор је наставио у сличном стилу, нарочито истакавши успешан, и за пример осталим соколима, рад соколских чета и пославши им уверење да ће управа ССКЈ у том корисном раду увек помагати. Одајући им признање у име управе савеза за све оно што су урадили за развој соколства не само на просторима Херцеговине, већ и на просторима целе Краљевине Југославије, на крају је рекао:

„Видећи Вас овде овако бројно окупљене, мени је лако веровати да ћете, предвођени Вашим опробаним и у народном и соколском раду прекаљеним старешинама и вођама, заиста наставити с истим и неумањеним одушевљењем свој лепи, плодни и корисни соколски рад у првим редовима нашега Соколства `у славу Бога, за покој душе Краља Мученика, за дуг живот и срећу Младог Краља и за сјај Југославије`.

Желећи томе Вашем, на солидним темељима основаном раду пуног успеха, ја Вас трудбенике дела и неуморне посленике соколске, поздрављам братским поздравом.

Здраво!⁶⁰⁶

На скупштини су делегати соколских друштава и чета Соколсе жупе Мостар донели *резолуцију* која се састојала од десет поглавља. У резолуцији су изнесена мишљења, ставови и шта је потребно још урадити за развој соколства у селима Херцеговине, јер је тај рад значајан за развој соколства не само на просторима Херцеговине, већ и на целокупном простору тадашње државе, Краљевине Југославије, као и СПП и унапређењу њенога рада. У поглављима 1 – 7 говори се о селу и соколству, какво је тренутно стање и шта је потребно урадити да би се учврстила и побољшала сарадња села и града, и јачи развој соколства у селима Херцеговине, а у поглављима 8 – 10 о Соколској Петровој Петољетки.

⁶⁰⁵ Заветни огањ СПП. осветлио је жарком ватром прегалаштва сваку соколску и честиту народну душу – говор брата Ђ. Паунковића на жупској скупштини, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 100 – 101.

⁶⁰⁶ Заветни огањ СПП. осветлио је жарком ватром прегалаштва сваку соколску и честиту народну душу – говор брата Ђ. Паунковића на жупској скупштини, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 101.

У поглављу један стоји да је соколство ванстраначка организација и да је оно један од главних носилаца југословенске мисли:

„Соколство као општи народи препородилачки покрет стоји изнад и изван свих политичких партија, служећи подједнако цјелокупном народу, од планинске потлеушице до богатог двора. Због тога је Соколство својим уласком у село постало носиоцем највеће мисли југословенског народа.“⁶⁰⁷

У поглављу два се говори о вези између соколске мисли и села:

„Основна мисао соколског покрета заснива се на неисцрпној снази народног предања и духовне културе села. Та духовна снага омогућила је нашим радницима и сарадницима да извојују у осамнаестој години напорног и мучног рада најсјајније соколске успјехе у сарадњи села и града.“⁶⁰⁸

У поглављу три се говори о томе да је соколство успоставило добру сарадњу са селом и због тога што су ускладили телесно вежбање са просветним, здравственим, пољопривредним и другим радом на селу.

„Наш соколски рад на селу ношен том великом мишљу сарадње утврдило је нашу акцију само због тога, што смо ускладили уз тјелесну вјежбу просвјетни, здравствени и пољопривредни рад, чувајући брижно све особине расног духа нашег села. Ту сарадњу соколи остварују помажући село у просвјетно-привредном погледу, а примајући од њега расно етичке вриједности.“⁶⁰⁹

У четвртом поглављу се говори о томе на који начин су соколски радници уздигли своје личне вриједности:

„Овај и овакав рад, надахнут народним предањем и свијетлом духовном културом нашег села, уздигао је личне вриједности соколским радницима до апостолства. Због тога, тај је рад наишао на опште јавно признање, не само села и највећих соколских форума и ауторитета, већ и највећег мјеста.“⁶¹⁰

У поглављу пет се говори о томе шта су соколски радници открили улазећи у села Херцеговине:

„Улазак Соколства у село, открио је соколским радницима заборављену истину, која нас учи, да је најсигурнији пут изграђивању народног јединства – Соколством кроз село, и да учитељ селу може бити само ђак његов, који је надахнут највећим врлинама расног духа: Вјером у Бога, истрајним радом и малим потребама.“⁶¹¹

⁶⁰⁷ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98.

⁶⁰⁸ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98.

⁶⁰⁹ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98.

⁶¹⁰ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98.

⁶¹¹ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98 – 99.

У шестом поглављу се говори о томе на шта соколство треба да се ослони да би даље напредовало у свом раду:

„Оцјењујући цјелокупан живот и напредак наше жупе у Херцеговини, Дубровачком приморју и Имотској крајини у односу на савремене опште потребе, Соколство мора – хтјело, нехтјело – да све своје дјелатности ослони на село, јер без духовних животних сокова села, не могу се извршити никаква трајна, ни народна дјела.“⁶¹²

У седмом поглављу се говори о начину како се одбрани од разних могућих напада са свих страна на соколство и које је најјаче оружје за то:

„Поново се утврђује да је противу свију страних, ненародних и сепаратистичких навала на наш југословенски соколски живот и рад потребно супротставити, као најјаче оружје, народне традиције, народно предање и богату ризницу народне духовне културе, јер у њима налазимо кључ за рјешавање свих питања народног живота. Јер свако удаљавање од села, тог животног народног коријена и народног предања, води разједињавању, изрођавању и пропадању народних снага.“⁶¹³

У наредна три поглавља се говори о СПП.

У осмом поглављу се говори о снази соколског завета на чему почива спровођење СПП:

„Нарочито истичемо наш успјех у правцу спровођења Соколске Петрове Петољетке, који је заснован на моралној снази завјета, узетог из богате ризнице народног предања. Јер, завјетном је снагом наш народ у тешкој прошлости уједињавао своје немоћи са Божијом свемоћи. Он је духом завјета мученичко Косово осветио и радосно ослобођење Југославије посветио.“⁶¹⁴

У деветом поглављу се говори о вредности СПП и о њеном утицају на развој соколства, како у граду, тако исто и на селу и решавању свих соколских питања:

„Пољуљане националне светиње и вредности С.П.П. утврђује. Она снагом завјетне мисли Богу, Краљу и Отаџбини, поново ускрсава код појединаца истанчалу љубав према југословенству и југословенској мисли. Она још успјешније продубљује и јача демократски дух у соколским редовима, нарочито у сарадњи са селом, дајући четама истовјетна права као и градским јединицама, да у свим форумима организације учествује у рјешавању свих соколских питања, која засјецају у рад на селу.“⁶¹⁵

⁶¹² Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 99.

⁶¹³ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 99.

⁶¹⁴ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 99.

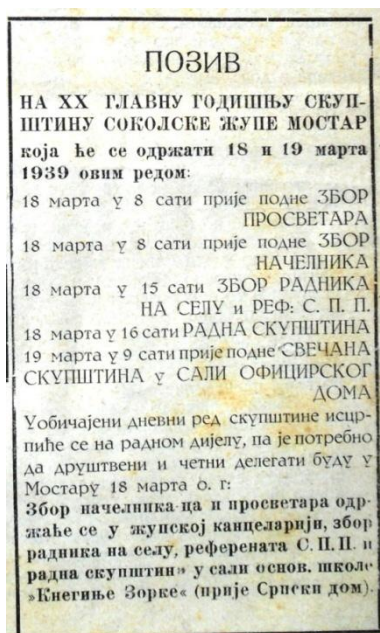
⁶¹⁵ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 99.

У десетом, последњем поглављу резолуције су дата упутства шта је потребно урадити да рад у соколству у будућности буде што успешнији:

„За што успјешнији будући рад Соколства, потребно је окупљање што већег броја народне интелигенције. Затим, проширивањем завјетне мисли С.П.П. утискујући видан печат на све соколске свечаности, слетове, приредбе, састанке, саборе, штампана издања, и т.д.

Нарочито истичемо нужност и хитност помагања ССКЈ при подизању соколских домова у селима, ради успјешнијег јачања материјалне културе у селу и спремања сеоских сокола а нарочито сеоске соколске омладине за задружни живот.“⁶¹⁶

У листу *Књига за соколско село*, број 1–2, објављен је позив за скупштину и најављено да ће се она одржати 18. и 19. марта 1939. године у Мостару. Састанак просветара, начелника и начелница ће се одржати у канцеларији жупе. Састанак радника на селу, референата СПП и радна скупштина у сали основне школе „Књегиње Зорке“, а свечана седница у сали Официрског дома.

Слика 22: Позив на XX годишњу скупштину.⁶¹⁷

Скупштина је одржана како је било и најављено 18. и 19. марта 1939. године у Мостару у наведеним просторијама, са следећим дневним редом:

„18 марта у 8 сати прије подне ЗБОР ПРОСВЕТАРА

18 марта у 8 сати прије подне ЗБОР НАЧЕЛНИКА

18 марта у 15 сати ЗБОР РАДНИКА НА СЕЛУ И РЕФ. С.П.П.

⁶¹⁶ Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 99.

⁶¹⁷ *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. насловна.

18 марта у 16 сати РАДНА СКУПШТИНА

19 марта у 9 сати прије подне СВЕЧАНА СКУПШТИНА У САЛИ
ОФИЦИРСКОГ ДОМА.⁶¹⁸

На скупштини је, поред бројних делегата из соколских друштава и чета жупе Мостар, био присутан и учествовао у њеном раду и брат др Милорад Драгић, изасланик Соколског савеза Краљевине Југославије.

Са скупштине су послати поздрави: Бугарском „Јунаку“, Његовом величанству краљу, брату Јовану Радуловићу и Савезу сокола Краљевине Југославије.

У поздраву бугарском „Јунаку“ је стајало:

„Соколи мостарске жупе града и села са двадесете годишње скупштине поздрављају Јуначки сабор, поводом четрдесете године вјерујући да ће соколско-јуначка идеја побиједити на опште добро – у славу Бога, за срећу обојице владара братских земаља и на корист словенских народа и једнокрвне браће Бугара и Југословена, Здравејте, браћо.“⁶¹⁹

У поздраву Његовом величанству краљу Петру II, старешини ССКЈ, је писало:

„У часу великих искушења по словенску и опћесоколску мисао, Соколи мостарске жупе, окупљени на двадесетој скупштини моле братски Савез, да изруче искрене поздраве нашем Старјешини Краљу Петру II уз завјет, да ћемо непоколебиво стати на бранику државних и народних интереса – у славу Бога, за покој душе Краља Мученика, за дуг и сретан живот Младог Краља и сјај Југославије.“⁶²⁰

Брату, соколу Јовану Радуловићу су соколи мостарске жупе са скупштине послали поздрав следеће садржине:

„Соколи Херцеговине, Дубровачког приморја и Имотске крајине окупљени данас на двадесетој главној скупштини Соколске Жупе Мостар, моле братски Савез да соколу и брату Јовану Радуловићу захвали у име наше на његовом мушком и јуначком држању у одбрани соколства и његовог I зам. Старјешине брата Гангла. Здраво.“⁶²¹

У поздраву ССКЈ је стајало:

„Соколи мостарске жупе са двадесете скупштине поздрављају савез са жељом да соколски рад остане свијетао вођен снагом непобједном правди истини и слободи кроз јединство села и града.“⁶²²

Поздрави скупштини су стигли од сокола Радмила Грђића и Јована Радуловића. Брат, соко Радмило Грђић је, како није био у могућности да због лошег здравља присуствује

⁶¹⁸ Позив на XX главну годишњу скупштину Соколске Жупе Мостар, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 1.

⁶¹⁹ Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.

⁶²⁰ Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.

⁶²¹ Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.

⁶²² Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.

скупштини на коју је био позван послао кратак поздрав: „Жао ми је што због несигурног здравља не могу доћи Желим Вам да Вас Бог надахне за велике дане и задатке.“⁶²³

Брат Јован Радуловић је послао поздрав Скупштини следеће садржине:

„Желим срећан и берићетан рад жупској скупштини са увјерењем, да је соколски идеал, којег сам ових дана бранио у народној скупштини мушки и непоколебљиво, једино наше спасење.“⁶²⁴

На свечаној скупштини је, поред осталих, брат Нико Шутић, старшина СД Дубровник, одржао дужи говор. Говорио је о соколству од настанка до тих дана, о окупацији Чехословачке од стране Немачке, о Људевиту Гају и његовој „Даници“ и о томе да југословенско соколство „... треба да буде непобједива фаланга на бранику недјеливости“⁶²⁵ југословенске државе и нације, о томе да онај ко је „... за јединство има само један пут: Национално југословенско окупљање, један национални југословенски фронт, уједињених Срба, Хрвата и Словенаца у духу опће наше југословенске народне мисли и политике неумрлог витешког краља Александра I ујединитеља.“⁶²⁶ При крају свог говора, брат Шутић је рекао:

„Ми соколи треба да будемо предводници пропагатори зближења међу једнокрвном браћом, јер се крупни догађаји гомилају и могли би се сви скупа кајати што нисмо били далековиднији и широкогруднији. То је и глас и мученика наших, чије су кости узнемирене и неће се смирити док не одјекне свијетом порука удружених Срба и Хрвата: `Нека дође ко хоће, овдје смо и овдје остајемо, бранити ћемо наше међаше свим нашим снагама и допринијети све потребити жртве`.

Нек свака знаде да кроз нашу земљу нема шетња, с мачем и крви смо ово стекли и без крви не дајемо.“⁶²⁷

На крају говора, брат Шутић је рекао херцеговачким соколима да је уверен да „... ако вам дође зов са Јадрана, да је у погибелји, да ћете сви сићи на море да га браните својим легендарним јунаштвом, а браните наша плућа, наша врата преко којих нам је отворен пут у читави свијет. Стиснимо јаче но икад, наше соколске редове. Подигнимо високо наше соколске заставе и окупљени око наше узданице младог краља Петра II свим нашим

⁶²³ Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.

⁶²⁴ Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.

⁶²⁵ Govor br. Nika Šutića starješine društva Dubrovnik na skupštini sokolske župe Mostar 19. marta 1939, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 55.

⁶²⁶ Govor br. Nika Šutića starješine društva Dubrovnik na skupštini sokolske župe Mostar 19. marta 1939, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 55.

⁶²⁷ Govor br. Nika Šutića starješine društva Dubrovnik na skupštini sokolske župe Mostar 19. marta 1939, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 56.

снагама порадимо да Југославија остане недјелјива, непобједива, велика, моћна, снажна и силна; нека Југославија остане вјечна.⁶²⁸

На скупштини је донесен 21 закључак, а ми ћемо навести само неколико њих за које сматрамо да су међу важнијим:

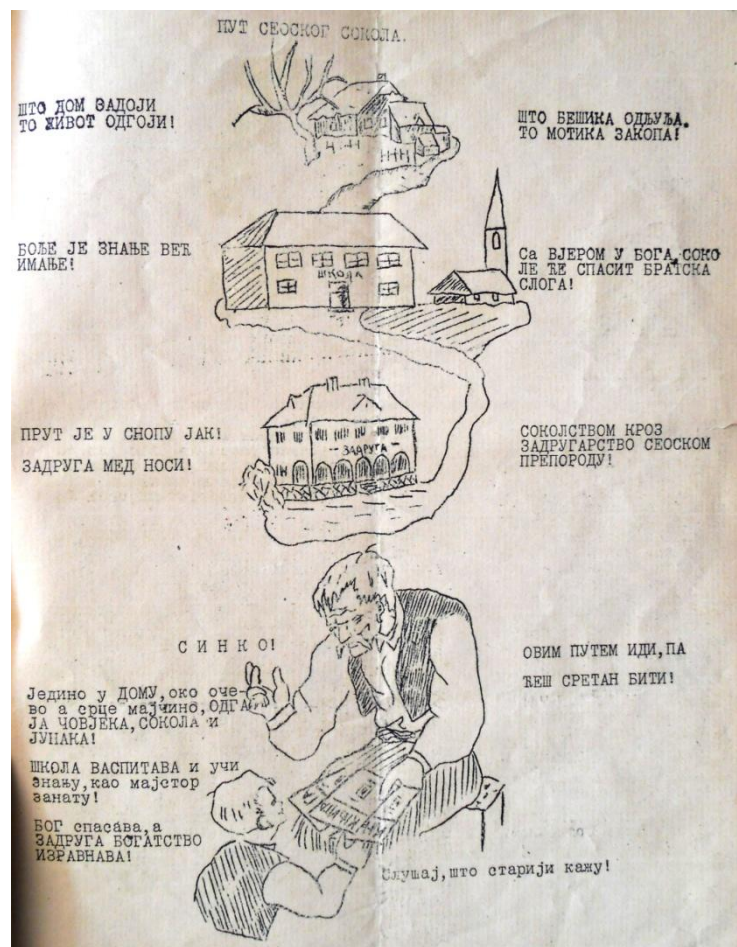
- У свим соколским друштвима и четама одржати јавне вежбе.
- Да се 6. септембар, рођендан Његовог височанства краља Петра II у свим соколским друштвима и четама према упутствима жупе мостарске и ССКЈ.
- Да се у свим оним соколским друштвима у којима не постоје формирају одбори за рад на селима.
- Да се у свим соколским друштвима и четама одрже такмичења и у: одбојци, пливању и стрељаштву.
- Да се у соколским друштвима одрже једномесечни течајеви за предњаке.
- „Да функционер не може дати оставку на соколски положај или напустити дужност у току године прије скупштине, изузев разлога изван његове моћи.“⁶²⁹

---

⁶²⁸ Govor br. Nika Šutića starješine društva Dubrovnik na skupštini sokolske župe Mostar 19. marta 1939, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 56.

⁶²⁹ Zaključci godišnje skupštine održane 19. marta o.g. u Mostaru, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 54.

7.2.2.1.2 Конференција ССКЈ о соколском раду на селу

Слика 23: Пут сеоског сокола⁶³⁰

Конференција је одржана 24. и 25. марта 1935. године у Мостару у просторијама жупе. Иницијативе за њено одржавање су почеле су две године раније, 1933. Те године 8. априла одржан је Савезни просветни збор Сокола Краљевине Југославије у Новом Саду на коме се, поред осталог, расправљало и о соколским четима и раду сокола у селима. Том збору је присуствовало и др Миле Докић, изасланик СЖ Мостар, који је присутне упознао о раду мостарске жупе и раду соколских чета у жупи, којих је тада било 120.

После поднесеног извештаја брата Докића, брат Енгелберт Гангл, први заменик старешине ССКЈ, који је сматрао да је потребно соколски рад проширити и на села у осталим жупама „... и цијенећи рад жупе Мостар... предложио је да се у Мостару одржи састанак референата за чете и да се тај закључак изнесе на одобрење савезној годишњој скупштини.“⁶³¹

⁶³⁰ Књига за соколско село, год. 1, бр. 1, Мостар, јануар 1935, стр. 9.

⁶³¹ Пут соколства у село, Идеолошки погледи и искуства Sokolske župe Mostar, средно Јован Радуловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 3.

Савезна скупштина СКЈ је тај Ганглов предлог прихватила и идуће, 1934. године, у фебруару и марту месецу су у Мостару боравили брат Ђура Брзаковић, председник одсека за соколске чете у ССКЈ и брат Ђура Паунковић, други заменик старешине ССКЈ, „... да испитају на лицу мјеста оправданост једне такве конференције.“⁶³² По повратку они су поднели извештај ССКЈ и предложили да постоји потреба да се та конференција одржи и да је мостарска жупа способна да је организује.

После две године од иницијативе за њено одржавање, то је и урађено. Поред чланова управе жупе и управе СД Мостар, конференцији је присуствовало још 29 изасланика (сокола и соколица) из ССКЈ, Чехословачког соколског савеза и 18 соколских жупа.

Из ССКЈ је било присутно пет изасланика: Ђуро Брзаковић, Зорка Војновић, Мирослав Војновић, Енгелберт Гангл и Стеван Жакула, из Чехословачке, и делегати из 23 соколске жупе: Милован Арсенијевић (СЖ Скопље), Франо Бабић (СЖ Осиек), Александар Бошанин (СЖ Петровград), Војислав Вукановић (СЖ Тузла), Светислав Вучковић (СЖ Београд), др Отон Гавранчић (СЖ Загреб), Крсто Грујић (СЖ Цетиње), Маријан Деренчин (СЖ Крагујевац), Симо Ђидер (СЖ Сплит), Тихомир Костић (СЖ Ниш), Коста Лигутић (СЖ Цетиње), Франо Лоцки (СЖ Сплит), Аугуст Лукачић (СЖ Марибор), Хасан Љубинчић (СЖ Сарајево), Бранко Марић (СЖ Сушак-Ријека), Марин Марушић (СЖ Шибеник), Ђуро Покрајац (СЖ Шибеник), Богдан Поткоњак (СЖ Нови Сад), Матко Рубинић (СЖ Вараждин), Марко Сабљић (СЖ Карловац), Мирољуб Суботић (СЖ Ужице), Срећко Цамоња (СЖ Загреб) и Славко Швајцар (СЖ Загреб) и из Чехословачке соколске жупе један делегат, Бохумил Хавел.

Конференција је почела поздравним говором Енгелберта Гангла, првог заменика старешине ССКЈ:

„Браћо и сестре! Први пут се одржава Конференција Савеза сокола К. Ј. о соколском раду на селу. Као представник тога Савеза радостан сам што вас могу поздравити искрено и братски.“⁶³³

Надаље је у говору истакао да се у соколском раду на селу мора бринути о две ствари: о чувању јединства соколске идеје и да сељаку који се укључио у соколство се не смије „... дати могућност да мисли да је само његова материјална добит у томе што је он лично ушао у соколске редове“⁶³⁴ а да „... његов напредак у материјалном погледу треба да произађе као последица припадности соколској идеји која му даје могућност самосвести,

⁶³² *Пут соколства у село, Идеолошки погледи и искуства Sokolske župe Mostar, средно Јован Радуловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 3.*

⁶³³ *Пут соколства у село, Идеолошки погледи и искуства Sokolske župe Mostar, средно Јован Радуловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 5.*

⁶³⁴ *Пут соколства у село, Идеолошки погледи и искуства Sokolske župe Mostar, средно Јован Радуловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 5.*

познавању самога себе, рационалнијег познавања свог рада, и због тога, све што он постигне у материјалном смислу извире из тога, јер је он своју душу, своје осећаје предао соколској идеји.⁶³⁵

Нагласио је да се исправан соколски рад на селу са доста успеха извршава у мостарској жупи а да највеће заслуге за то припадају Чедомиру Милићу, старешини те жупе, и да је он, ширећи соколски рад по херцеговачким селима, „... на посокољавању тога села, постигао завидно велике, највеће успехе.“⁶³⁶

Из напред наведених разлога ССКЈ је одлучио да се прва конференција о соколском раду на селу одржи у Мостару, центру Соколске жупе Мостар и центру соколског рада на селу „... да бисмо се могли на лицу места уверити како и шта треба да се у том правцу уради.“⁶³⁷

По завршетку говора брата Гангла, брат Бохумил Хавел се захвалио на поздравима упућених њему, „... уз жељу да буде што плодноснији рад ове конференције, којој је задатак да се уздигне високо соколска застава у селу, да се поведе овај покрет правим путем.“⁶³⁸

После кратког говора брата Ђуре Брзаковића, у коме је он позвао и замолио соколе и соколице „... а приликом рада обрете велику пажњу читању реферата, које је жупа Мостар припремила и разрадила, трудећи се да даде што вернију слику огромнога рада, који је, како смо видели, у братској мостарској жупи до највишег степена развијен.“⁶³⁹

После је настављено излагање 15 реферата од представника жупе Мостар у којима су они изложили свој дотадашњи рад и искуства која су стекла радећи на селу са сељаком, као и друге детаље из соколског живота и рада.

Најинтересантнији реферат који је изазвао највећу пажњу је био реферат брата Чедомира Милића *Наше мисли пред улазак у село.*⁶⁴⁰

Он је за соколство рекао да „... и није друго ништа, већ вјечни рад, тежња и борба између добра и зла, између свјетлости и мрака“⁶⁴¹ и да је рад сокола „... вјечно кретање напријед. Вјечно напредовање и усавршавање,“⁶⁴²

---

⁶³⁵ *Пут соколства у село, Ideološki pogledi i iskustva Sokolske župe Mostar, средно Јован Радловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 5.*

⁶³⁶ *Пут соколства у село, Ideološki pogledi i iskustva Sokolske župe Mostar, средно Јован Радловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 6.*

⁶³⁷ *Пут соколства у село, Ideološki pogledi i iskustva Sokolske župe Mostar, средно Јован Радловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 6.*

⁶³⁸ *Пут соколства у село, Ideološki pogledi i iskustva Sokolske župe Mostar, средно Јован Радловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 7.*

⁶³⁹ *Пут соколства у село, Ideološki pogledi i iskustva Sokolske župe Mostar, средно Јован Радловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935, стр. 8.*

⁶⁴⁰ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 120 – 130.

О соколима је рекао:

„Соко бити значи сунчаном свјетлошћу се осјећати, која друго ништа не зна да чини, већ да увијек свијетли. Соко бити не значи у службеном соколском часу мудровати, већ увијек и непрекидно соколски живити, те на сваком мјесту ријечју и дјелом, соколску мудрост живота проповиједати. Увијек и свуд соко и човјек бити. У друштву, на улици, у дому, на весељу и у жалости, увијек соколску мисао ширити и дјелом истину потврђивати.“⁶⁴³

Говорио је и о томе да је соколски рад на селима Херцеговине од велике важности за њихов развој и да бити „...сваки дан бољи, мудрији и кориснији себи и свом селу јест највећи соколски циљ.“⁶⁴⁴

Говорио је о значају и чувању народних обичаја јер је знао да су „... обичаји и хришћански морал централне силе од којих је увијек у нашој народној историји зависио Васкрс или пропаст нашег народа“⁶⁴⁵ и „... да је сељак везао небо са земљом, а крст са слободом“⁶⁴⁶ и да су се соколи, соколице и људи духа пунили „... животном снагом и заносним оптимизмом из дубоког и непресушног сеоског извора“,⁶⁴⁷ носећи у себи „... све оно што је мученичка прошлост давала и велика душа народна стварала, учећи нас животної мудрости више од свију умјетничких творевина овога свијета.“⁶⁴⁸

По завршетку Првог светског рата у новоствореној држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, према Кристини Пантелић Бабић и Петру Павловићу се променио „... мотив који је, углавном, био национални и револуционарни, мења се у национални и привредни.“⁶⁴⁹ Тада су соколи „... надахнути ведрим оптимизмом и са чврстом вјером да је једини пут народном јединству и општем препороду могућ соколским радом кроз село“⁶⁵⁰ кренули у своју соколску мисију.

---

⁶⁴¹ Чедо Милић: *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935, стр. 57.

⁶⁴² Чедо Милић: *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935, стр. 56.

⁶⁴³ Чедо Милић: *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935, стр. 23.

⁶⁴⁴ Чедо Милић: *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935, стр. 56.

⁶⁴⁵ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село, *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 11.

⁶⁴⁶ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село, *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 11.

⁶⁴⁷ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село. *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 11.

⁶⁴⁸ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село. *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 11.

⁶⁴⁹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 122.

⁶⁵⁰ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село. *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 14.

Према мишљењу старешине мостарске жупе брата Милића, за соколе и соколице село је било „... најдрагоцјенији рудник живог злата и извор одбрамбених народних снага“⁶⁵¹ и из тог разлога херцеговачки соколи га нису хтјели напустити и ушли су у село да га разорне силе не одведу „... у класне борбе или у социјално робље.“⁶⁵²

Кристина Пантелић Бабић и Петар Павловић су констатовали да: „Није било лако ући у села. Разлике у животу између сељака и грађана су биле велике, било је тешко напустити градске улице и остале градске лагодности и прихватити тешки сељачки живот. Почетак је био тежак, лутало се, тражиле су се најповољније методе и путеви за успешан рад у селима и дошло се до закључка да је за тај рад најбитнији соко: личност од угледа и знања и истрајност у раду.“⁶⁵³

Према истима ауторима соколски рад „... у селима су водиле три основне мисли: 1) Село упознати; 2) Село организовати и 3) Соколство службом селу до националне религије уздићи.“⁶⁵⁴

Херцеговачки соколи су са напред наведене три основне мисли кренули у села, „... на самопрегоран рад, а ради развоја и унапређења села и сељака у духовном, културном, просветном, моралном, привредном, здравственом и другом погледу.“⁶⁵⁵ На тај начин они су почели да граде будућност соколства и народа Херцеговине „... на најтврђем стенцу камену, зграде коју неће моћи угрозити ни најстрашнија бура ни ма какви вањски потреси.“⁶⁵⁶

После дискусија након изнесених реферата, у којој је учествовало више дискутаната (Ђуро Брзаковић, Мирослав Војновић, Отон Гавранчић, Бранко Марић, Чедомир Милић, Матко Рубинић, Марко Саблић и др.), предложена је комисија за израду резолуције у чији су састав ушли соколи: др Отон Гавранчић, Маријан Деренчин, др Миле Докић, др Колбе, Чедомир Милић и Марко Саблић. После формирања комисије, конференција је прекинула рад а задатак комисије је био да до послеподневног наставка њеног рада (око 14 часова) припреми резолуцију и поднесе је конференцији на усвајање. У наставку рада

---

⁶⁵¹ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село. *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 14.

⁶⁵² Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село. *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 14.

⁶⁵³ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 123.

⁶⁵⁴ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 123.

⁶⁵⁵ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 127.

⁶⁵⁶ Чедо Милић: Наше мисли пред улазак у село. *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 21.

конференције 25. марта 1935. године резолуција је једногласно прихваћена од свих учесника.

Резолуција Конференције Савезног одбора за рад у селу се састојала из 4 поглавља, а због њене важности за ширење соколства по селима Краљевине Југославије и за унапређење и препород села, доносимо је у целини:

„РЕЗОЛУЦИЈА
КОНФЕРЕНЦИЈЕ САВЕЗНОГ ОДБОРА ЗА РАД У СЕЛУ
донесена у Мостару 25. марта 1935. г.

I

1) Село није само напор и темељ физичке снаге народа, већ је оно главни носилац свих духовних и расних сокова његових. Зато и у Соколској организацији морају бити соколске чете темељна јединица соколског устројства југословенског Соколства, једнако као и друштва, да би те расне снаге циркулисале одоздо према горе.

2) Соколске чете не могу бити ниже ни подређене јединице соколском друштву, као што није ни сељак нижи брат грађанину, већ раван њему. Зато соколске чете треба да буду у Соколству основне а не пролазне и привремене јединице.

3) Соколска Тиршева идеја је једна и иста у селу и граду, али као што село има у народном животу, тако и соколске чете у соколској заједници имају посебан задатак и посебну функцију.

4) У правном погледу, чета треба да буде самостална јединица и равна друштву, док јој је у привредном, просвјетном и социјалном раду нужна помоћ и сарадња матичних друштава.

5) Сматрамо да је погрешно мишљење да се претварањем чета у друштва постизава препород села, јер хоћемо да кроз соколске чете очувамо све његове расне и културне особине и обиљежја; стога морамо да на тој основици изграђујемо напредак села и нашу општу народну културу.

6) Карактер села, по ријечи неумрлог Витешког Краља Александра I Ујединитеља, треба сачувати и брижно његовати. Зато соколски рад на селу сматрамо најсветијом службом народу: Народном јединству соколством кроз село!

II

Конференција савезног одбора за рад у селу установила је да су методе и средства употребљена у раду на селу у Соколској жупи Мостар довели до

несумњивих резултата и да могу у многоме послужити као смјернице за рад на селу и осталим соколским жупама.

III

Одлучује се да се реферати изнесени на овој конференцији умноже и разашаљу соколским жупама, да оне о њима донесу своје мишљење на основу којих ће управа Савеза донијети потребне измјене у правилима и правилницима, ради једноличног соколског рада на селу.

IV

Тражи се од савезне управе да обезбједи потребна материјална средства жупама, да се соколски рад на селу интензивно и успјешно спроведе према овдје изложеним начелима.⁶⁵⁷

7.2.2.2.1.3 Први сабор соколских чета жупе Мостар

„Соколство је по народном духу, народној пјесми и предању збир најљепших духовних и физичких врлина и вриједности које су красиле најбоље оцеве, мајке, синове и кћери у нашој народној прошлости. Село је његов извор, колијевка и вјечни чувар.“⁶⁵⁸

Поводом десетогодишњице уласка соколства у села Херцеговине, одржан је Сабор соколских чета мостарске жупе 14. и 15. децембра 1935. године у Мостару. На Сабору су учествовали изасланици из 102 соколске чете и 30 соколских друштава мостарске жупе и многи изасланици из других установа, као што су: Његовог Височанства Краља, Сената, Савеза сокола Краљевине Југославије, банова, министара и Савеза бугарског „Јунака“; представници разних сталешких, просветних и духовних установа, културни радници, народни посланици, новинари и др. Присуствујући и учествујући у раду Сабора „Сви су се они запањили пред једним чудом: видјели су како наш сељак зна да разборито и саборно говори; како он, кроз просту и непатворену народну мудрост, зна да каже најсложеније ствари. Чули су народне говорнике пуне рјечитости и духовности... Свјезина језика нашег планинштака и брђанина уносила је у читаво ово збороване дах неке праисконске снаге и

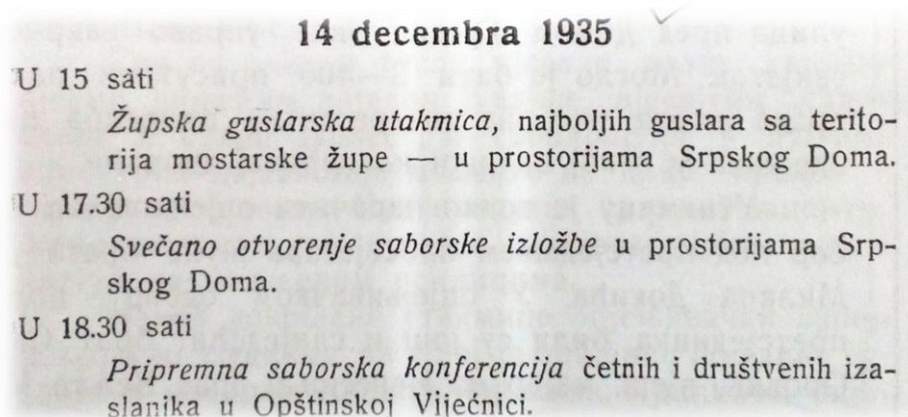
⁶⁵⁷ Резолуција Конференције Савезног одбора за рад у селу, *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 30 – 32.

⁶⁵⁸ *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 59.

обнове. Учени и образовани људи небивали су се пред чистом, крепком и јасном народном ријечи.⁶⁵⁹

Првог дана Сабора, 14. децембра 1937. године одржано је: такмичење гуслара са територије Соколске жупе Мостар, отварање саборске изложбе и припремна саборска конференција изасланика соколских друштава и чета.

Слика 24: Програм Сабора 14. децембра 1935. године⁶⁶⁰

а) Такмичење гуслара Соколске жупе Мостар

*„Гђе се гусле у кући не чују,
ту је мртва и кућа и људи.“*

Његош

Управа Соколске жупе Мостар је била „... чврсто увјерена да се снага народна не налази у његовом броју и његовим физичким моћима, него у његовим моралним одликама и духовној отпорности.“⁶⁶¹ Због тога се она „... трудила да својим радом пробуди ту неисцрпну моралну и духовну снагу која је лежала запретана, као искра у пепелу, завејана невољама данашњице и погубним утицајем новог времена.“⁶⁶²

Његовањем и чувањем народних обичаја, народних песама и гусала, истицањем чојства и јунаштва наших предака и значаја гусала у народној историји, ишло се ка постављеном циљу: *јачању и уздизању духовне народне моћи.*

После завршетка Првог светског рата, по херцеговачким селима све мање се чуо звук гусала и постојала је опасност да се временом тај звук више и не чује. Знајући све то,

⁶⁵⁹ Јован Радуловић: Послије Првог Сабора наших соколских чета, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 1.

⁶⁶⁰ *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 5.

⁶⁶¹ Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 6.

⁶⁶² Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 6.

мостарска жупа и њени соколи су то спречили приређивањем гусларских забава по свим соколским друштвима и четама мостарске жупе и по свим селима Херцеговине, издавањем збирки народних песама у десетерцу и дељењем истих народу Херцеговине. Захваљујући пре свега соколима, поново се могао чути звук гусала по целој Херцеговини. Готово да није било ни једног састанка, забаве, сјела и других приредби на којима се нису чуле гусле.

Први сабор соколских чета жупе Мостар почео је одржавањем гусларског такмичења Соколске жупе Мостар. Према прегледаним изворима, то је било прво гусларско такмичење жупе Мостар. Такмичење је одржано 14. децембра 1935. године у просторијама Српског певачког друштва „Гусле“ у Мостару са почетком у 15 часова. Интересовање за то такмичење је било велико, просторија Дома гусала где се одржавало такмичење је била препуна, а они други за које није било места стајали су у ходницима и напољу испред дома да би могли слушати гусларе. Била је велика штета, по мишљењу брата др Милана Докића „... што ова интересантна приредба није одржана у некој великој концертној дворани.“⁶⁶³

Поред бројних слушалаца, такмичењу су присуствовали и: брат Ђуро Брзаковић, изасланик ССКЈ и председник Савезног одбора за соколске чете; брат Петар Перуновић, народни гуслар из Београда; брат Петар Петров, изасланик Савеза бугарског „Јунака“ из Софије и брат Алфред Пихлер, изасланик ССКЈ и начелник тог Савеза. Они су били бурно поздрављени од стране присутних, а нарочито брат Петар Петров из Софије.

За спровођење такмичења формиран је судијски одбор од седам чланова, чији је председник био брат др Милан Докић, просветар мостарске жупе. Чланови су били соколи: Душан Бајић, чиновник; Перо Ивановић, инжињер; Твртко Канаец; Вељко Купрешанин, изасланик студентских радних чета проф. др Лазе Поповића; Саво Оровић, пешадијски мајор из Невесиња и Стево Поповић, професор.

После кратког поздравног говора брата Милана Докића, којим је поздравио све присутне, рекао неколико речи о значају гусала и народних песама и упознао такмичаре и присутне о начину оцењивања, такмичење је почело.

У такмичењу су учествовали само они гуслари соколских чета који су на такмичењима у четама били победници. Такмичило се 12 сокола гуслара: Мирко Бјелица из СЧ Крушевљани (СД Невесиње), Вељко Врећа из СЧ Хум (СД Требиње), Максим Глоговац из СЧ Чичево (СД Коњиц), Тодор Глоговац из СЧ Грачаница (СД Автовац), Којо Дабић из СЧ Бијело Поље (СД Мостар), Михајло Јакшић из СЧ Степе (СД Гацко), Душан

---

⁶⁶³ Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 6.

Ковачевић из СЧ Риља (СД Невесиње), Осман Лизде из СЧ Домановићи (СД Чапљина), Перко Мркајић из СЧ Брадина (СД Коњиц), Симо Радић из СЧ Славањ (СД Љубиње), Коста Тепавчевић из СЧ Казанци (СД Гацко) и Јован Тодоровић из СЧ Добрељи (СД Гацко). Највише гуслара је било из чета СД Гацко – три; СД Коњиц и СД Невесиње по два. Из осталих наведених друштава био је по један гуслар такмичар.

Гуслари су наступали по следећем реду: Вељко Врећа, Осман Лизде, Којо Дабић, Максим Глоговац, Перко Мркајић, Симо Радић, Јован Тодоровић, Михајло Јакшић, Коста Тепавчевић, Тодор Глоговац, Мирко Бјелица и Душан Ковачевић.

После завршетка наступа гуслара, који су певали разне народне и јуначке песме, судијаки одбор је одржао састанак на коме су изабрали тројицу најбољих. Одбор је приликом одређивања редоследа у такмичењу „... узимао у обзир држање, начин гуслања и пјевања, подударане гусала и пјесме, глас, јасноћа изговора, те општи утисак појединих у такмичара.“⁶⁶⁴

За победника односно за првог жупског гуслара изабран је и проглашен брат Вељко Врећа, за другог брат Осман Лизде и трећег брат Перко Мркајић. Саопштавање резултата такмичења публика је поздравила бурним аплаузом. „Огроман број посјетилаца ове успјеле академије поздравио је урнебесним аплаузом ове наше гусларе који су у својим изванредно лепим и сликовитим народним ношњама, са гуслама у руци, поредани укруг, стајали на позорници.“⁶⁶⁵

Слика 25: Осман Лизде и Перко Мркајић⁶⁶⁶

⁶⁶⁴ Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 7.

⁶⁶⁵ Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 7.

⁶⁶⁶ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, насловна страна.

По саопштењу резултата, брат Перко Мркајић је отпевао песму која је била посвећена посети краља Александра I ујединитеља бугарском народу у Софији. На позорницу је потом изашао познати народни гуслар из Београда брат Петар Перуновић, који је рекао неколико реченица о значају који су гусле имале у прошлости и отпевао је неколико јуначких народних песама. Тиме је била завршена та гусларска свечаност.

Брат Милан Докић, просветар мостарске жупе и председник судијског одбора, на свечаној саборској академији одржаној 15. децембра 1935. године, прогласио је резултате такмичења и тројци најбољих уручио дипломе, а свим гусларима такмичарима издања Вукових збирки народних песама, као поклон од мостарске жупе.

По завршетку Сабора, управа мостарске жупе је позвала прослављеног гуслара Петра Перуновића из Београда да организује гусларску турнеју и да одржи гусларске забаве у соколским друштвима: Автовац, Билећа, Гацко, Дубровник, Коњиц, Љубиње, Мостар, Невесиње, Столац, Требиње и Чапљину. Петар Перуновић се одазвао позиву жупе, и успешно је одржао све соколске забаве у наведеним друштвима. Поред њега на забавама су чланови управе жупе и жупског просветног одбора: Стево Паповић, Јован Радуловић и Душан Таминцић држали предавања о народним песмама и Филипу Вишњићу. Како је остало забележено, сва та „... сијела одлично су успјела, побудивши велико интересовање, управо одушевљење, за гусле и народну пјесму.“⁶⁶⁷ Тим забавама присуствовало је више од 2000 слушалаца.

Жупски просветни одбор предвођен председником, братом др Миланом Докићем је, такође, одмах по завршетку Сабора организовао још једну гусларску турнеју у којој су учествовали двојица гусларских победника са Првог жупског гусларског такмичења, Осман Лизде и Перко Мркајић. Њих двојица су са гулама у рукама обишли 42 соколске чете: Биоград, Бојишта, Броћник, Величани, Грачаница, Дивин, Добрељи, Добромани, Домановићи, Доњи Поплат, Дражин До, Драчево, Дужи, Дулићи, Ивица, Казанци, Кифино Село, Корита, Крајпоље, Ластва, Липик, Локве, Љубомир, Михољаче, Моско, Мркоњићи, Муљи, Надинићи, Плана, Постољани, Придворци, Раст Оцак, Риља, Самобор, Степен, Струјићи, Тријебањ, Фатница, Фојница, Чепелица и Цивар и у њима одржали гусларске забаве. Те забаве су биле увек добро посећене и њихов успех је био „... изван сваког очекивања. Из писама што су их те чете, после одржаних сијела, писале нашој жупи, види се најбоље са колико љубави, управо побожности, прима и слуша наш сељачки народ

---

⁶⁶⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 14 – 15.

пјесму са гусала, а то је најсигурнији знак и доказ да најбољи и најкраћи пут народној души иде преко гусларских струна и пјесме у десетерцу.⁶⁶⁸

Управа жупе и жупски просветни одбор су, поучени искуством напред наведених гусларских турнеја, организовали још једну гусларску турнеју по соколским четама СД Дубровник и селима дубровачког приморја, јер су они путем неколико писама молили и тражили да им пошаљемо бар једног гуслара. Ту турнеју је успешно извео жупски гусларски победник са првог гусларског такмичења соколске жупе Мостар из СЧ Хум (СД Требиње).

б) Саборска соколска изложба и припремна конференција

У 17 часова и 30 минута 14. децембра 1935. године у просторијама Дома гусала или Српског дома, свечано је отворена Саборска соколска изложба. Изложба је била посвећена десетогодишњем раду сокола у селима Херцеговине са циљем да се учесници сабора и остали посетиоци упознају са соколским радом у селима и постигнутим резултатима. „По својој уређености и изложеним предметима, сликама и статистичким подацима,⁶⁶⁹ према брату Милану Докићу „... изложба је потпуно одговорила своме циљу.“⁶⁷⁰ Изложбу је у току два дана, колико је трајала, посетило више од 2000 посетилаца.

У 18 часова и 30 минута тога дана у просторијама Општинске већнице одржана је припремна саборска конференција изасланика соколских друштава и чета.

в) Сабор соколских чета

Сабор је одржан 15. децембра 1935. године са почетком у 8 сати у просторијама Хрватског певачког друштва „Хрвоје“, коме је присуствовало више од 900 изасланика. Сабор је трајао до 14 часова, а програм рада се састојао од 14 тачака извођених редоследом приказаним на слици.

⁶⁶⁸ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 15.

⁶⁶⁹ Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 7.

⁶⁷⁰ Милан Докић: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 7.

15 децембра 1935

У 8 сати ујутро

САБОР СОКОЛСКИХ ЧЕТА

у присуству преко 900 изасланика у сали
Хрв. пјев. друштва „Хрвоја“ овим редом:

- 1) Соколска молишва
- 2) Гуслар
- 3) Поздрав старешине жупе браша Чеди Милића
- 4) Бирање саборског чиништва
- 5) Рјеч председника сабора
- 6) Наш покрет у народном предању и књижевности — говори браш Јов. Радуловић
- 7) Наш улазак у село — говори браш Бруно Марчић
- 8) Досадашњи материјални успјех соколства у селу — референте браш Душан Бајић
- 9) Наш морални успех у селу — излаже браш Твртко Канаеш
- 10) О потребама села и новом програму рада у вези досадашњег — говори претставници соколских чета
- 11) Избор одбора за састав резолуције
- 12) Говори делегата разних уштанова
- 13) Посвета часа успомени Вишешког Краља Александра I Уједињитеља — као највећем промицашељу соколске сеоске идеологије
- 14) Закључак Сабора.

У 14 часова

Свечана поворка кроз град

У 14.30 сати

Заједнички народни ручак

У 16 сати

Приказивање поучних филмова у Општинској Вијећници, еветуално и у Гимназији, за чланове чета.

Слика 26: Програм Сабора 15. децембра 1935. године⁶⁷¹

Почело се са соколском молитвом а завршило са закључком сабора.

На сабору су говорила 42 говорника. Из управе Соколске жупе Мостар 5 чланова: Душан Д. Бајић, референт одсека за соколске чете жупе; Твртко Канаеш, члан управе жупе; Бруно Марчић, први заменик старешине Соколске жупе Мостар; Чедомир Милић, старешина Соколске жупе Мостар и Јован Радуловић, члан управе жупе.

Реферате је излагало 24 сокола из 23 соколске чете:

1. Данило Вуковић, старешина СЧ Биоград (СД Невесиње),
2. Јован Грубачић, старешина СЧ Раст-Оџак (СД Невесиње),
3. Јован Драганић, старешина СЧ Риље (СД Невесиње),
4. Огњен Ждракановић, старешина СЧ Пребиловци (СД Чапљина),
5. Ристо Зиројевић, старешина СЧ Кифино Село (СД Невесиње),
6. Алија Зломушица, старешина СЧ Подвележ (СД Мостар),
7. Рајко Јањић, секретар (тајник) СЧ Банчићи (СД Љубиње),
8. Перо Клајић, старешина СЧ Поповићи (СД Дубровник),
9. Душан Кокошар, благајник СЧ Хум (СД Требиње),

⁶⁷¹ Стопама наших дједова, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 5.

10. Максим Мандић, старешина СЧ Дулићи (СД Гацко),
11. Мирко Међугорац, секретар (тајник) СЧ Клобук (СД Љубушки),
12. Михајло Милаковић, вођа СЧ Добромани (СД Требиње),
13. Никола Мишић, заменик старешине СЧ Доња Жупа (СД Дубровник),
14. Милан Поповић, члан СЧ Грачаница (СД Автовац),
15. Обрад Поповић, секретар (тајник) СЧ Грачаница (СД Автовац),
16. Богдан Пудар, старешина СЧ Тријебањ (СД Столац),
17. Ристо Пудар, старешина СЧ Пијесци (СД Мостар),
18. Перо Сарић, старешина СЧ Борци (СД Коњиц),
19. Перо Скурић, члан СЧ Ћилипи (СД Дубровник),
20. Цемо Тановић, старешина СЧ Кула-Фазлагих (СД Гацко),
21. Симо Телебак, секретар (тајник) СЧ Крушевљани (СД Невесиње),
22. Симана Ћосић, члан СЧ Бијело Поље (СД Мостар),
23. Нико Чабрило, старешина СЧ Бијења (СД Невесиње) и
24. Радован Шаровић, старешина СЧ Степен (СД Гацко).

Из ССКЈ су говорила 4 изасланика:

1. Ђуро Брзаковић, председник Савезног одсека за соколске чете,
2. др Отон Гавранчић, трећи заменик старешине ССКЈ и старешина Соколске жупе Загреб,
3. др Мих. Градојевић, секретар (тајник) ССКЈ и
4. Ђуро Паунковић, заменик старешине ССКЈ.

Из иностранства је говорио један соко, Петар Петров, секретар (тајник) Савеза бугарског „Јунака“ из Софије.

Из државних и националних установа 8 представника :

1. Радмило Грђић, председник Одсека за соколске чете Соколске жупе Сарајево,
2. Маријан Деренчин, изасланик Соколске жупе Крагујевац и председник одсека за соколске чете Соколске жупе Крагујевац,
3. др Стеван З. Иванић, управник Централног хигијенског завода Београд,
4. др Урош Круљ, потпредседник Сената Краљевине Југославије,
5. Вељко Купрешанин, изасланик Радних студентских чета проф. др Лазе Поповића из Загреба,
6. Ђорђе Лабало, потпредседник мостарске општине,
7. Никола Моровић, начелник пољопривредног одељења Приморске бановине Сплит, изасланик бана др Јосипа Јаблановића и

8. Нико Стипчевић, начелник просветног одељења Приморске бановине у Сплиту, изасланик министра просвете.

Из соколског друштва Дубровник три сокола:

1. Душан Живковић, учитељ, члан СЧ Ћилипи,
2. Гашпар Лујак, учитељ, жупски сарадник СЧ Затон и
3. Нико Шутић, старешина Друштва.

После соклске молитве и наступа сокола гуслара, брат Чедомир Милић, старешина мостарске жупе, одржао је поздравни говор у коме је поред осталог говорио о оснивању прве соколске чете у Бијелом Пољу код Мостара 1925. године, о тешкоћама при оснивању, о раду сокола на селу у протеклих 10 година и њиховом доприносу развоју и унапређењу села, о повезаности села и града и значају села за развој отаџбине, разлозима уласка сокола у село, итд. На крају је поздравио све присутне и пожелео им успешан рад на Првом сабору соколских чета.

Брат Милић је Сабор упоредио са великом а прву соколску чету са малом планином. Он о томе каже: „Велику планину ако хоћемо да видимо, онда се морамо од ње удаљити, јер се из близине никада величина њена не може правилно одмјерити. Али ни то није довољно, јер ко хоће да зна што је велико, мора претходно знати што је малено. Такву једну велику планину означава и наш први сабор соколских чета, на коју се ево пењемо пуних три хиљаде и шест стотина дана. – Малу планину означава наша прва соколска чета, коју основасмо у Бијелом Пољу крај Мостара прије десет година. Да би бар донекле осјетили величину живе сеоско-соколске планине, чији врхунац означава данашњи наш величанствени сабор, потребно је упознати онај дуги ход и узбрдити соколски поход у села наша. Наш почетак успињања на малу планину био је чудан и тежак. Он је у себи садржавао све људске мане, слабости, сумње и неодлучна колебања, а тако исто он је показао и ријетке врлине несаломљиве вјере у побједу добра над злом.“⁶⁷²

О значају соколства за повезаност села и града, послужио се народном изреком наших предака: „Само она организација народу служи која интелигенцију са селом здружи“ и стихом из народне песме: „Јавор гора затрубиће сама / Тешко оном ко бјежи од пања / Јер навише све је тања грана.“

За улазак сокола у села Херцеговине према брату Милићу су постојала три разлога: „Први је да се интелигенција поврати народу, други да се духовно ојача и морално

---

⁶⁷² Čedomir Milić: Saborska riječ starješine Župe, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 7.

препороди, а трећи да служењем успостави везу са селом у којој грађани добијају морално, а сељаци материјално.⁶⁷³

На крају је рекао да су соколице и соколи Херцеговине најзадовољнији и најрадоснији због тога што врше велику и најузвишенију националну дужност. Зато на сабор нису дошли соколи да много зборе, „... већ да снагу и путеве наше сваком покажемо. Дошли смо да позовемо сву народну интелигенцију да ступи у наше редове или у покрет за препород села.⁶⁷⁴

После брата Милића су говорила 4 сокола из управе мостарске жупе: брат Јован Радуловић о сеоском препороду у народном предању и књижевности Мостара и Херцеговине,⁶⁷⁵ брат Бруно Марчић о соколском уласку у села Херцеговине,⁶⁷⁶ брат Душан Д. Бајић о материјалном успеху соколског рада у селима од 1925. до 1935. године⁶⁷⁷ и брат Твртко Канаџић о соколском моралном успеху.⁶⁷⁸

О потребама села и новом програму рада говорили су соколи и соколице из 23 соколске чете, следећим редом:

1. Нико Чабрило из СЧ Бијења (СД Невесиње) о користи соколства у селима,⁶⁷⁹
2. Јован Драганић из СЧ Риље (СД Невесиње) о селу као основи соколства,⁶⁸⁰
3. Ристо Пудар из СЧ Пијесци (СД Мостар) о носиоцима успеха у соколству,⁶⁸¹
4. Јован Грубачић из СЧ Раст-Оцак (СД Невесиње) о врлинама наших предака,⁶⁸²
5. Богдан Пудар из СЧ Тријебањ (СД Столац) о соколској сарадњи,⁶⁸³
6. Максим Мандић из СЧ Дулићи (СД Гацко) о вери и соколству,⁶⁸⁴
7. Никола Мишић из СЧ Доња Жупа (СД Дубровник) о краљу Југославије,⁶⁸⁵

⁶⁷³ Čedomir Milić: Saborska riječ starješine Župe, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 8.

⁶⁷⁴ Čedomir Milić: Saborska riječ starješine Župe, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 9.

⁶⁷⁵ Јован Радуловић: Мисао сеоског препорода у народном предању и књижевности Мостара и Херцеговине, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 9 – 13.

⁶⁷⁶ Bruno Marčić: Naš ulazak u selo, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 13 – 14.

⁶⁷⁷ Dušan D. Vajić: Materijalni uspjeh sokolskog rada u selu 1925-35 god., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 14 – 16.

⁶⁷⁸ Твртко Канаџић: Наш морални успјех, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 16 – 18.

⁶⁷⁹ Niko Čabrilo: Dosadanje koristi sokolstva u selima, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 18.

⁶⁸⁰ Јован Драганић: Село је основ, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 19.

⁶⁸¹ Ристо Пудар: Личност, домаћин, вођа – носиоци успјеха, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 19 – 20.

⁶⁸² Јован Грубачић: Три врлине наших дједова, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 21.

⁶⁸³ Bogdan Pudar: Težnja za zajedničkim radom, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 22.

⁶⁸⁴ Maksim Mandić: Vjera (konfesija) i Soko, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 22 – 23.

8. Михајло Милаковић из СЧ Добромани (СД Требиње) о соколству и политици,⁶⁸⁶
9. Огњен Ждракановић из СЧ Пребиловци (СД Чапљина) о неправди према селу,⁶⁸⁷
10. Обрад Поповић из СЧ Грачаница (СД Автовац) о Богу, краљу и домаћину,⁶⁸⁸
11. Симана Ћосић из СЧ Бијело Поље (СД Мостар) о женама и соколству,⁶⁸⁹
12. Мирко Међугорац из СЧ Клобук (СД Љубушки) о великим људима,⁶⁹⁰
13. Милан Поповић из СЧ Грачаница (СД Автовац) о лошим примерима из града,⁶⁹¹
14. Душан Кокошар из СЧ Хум (СД Требиње) о соколству и задругарству,⁶⁹²
15. Перо Сарић из СЧ Борци (СД Коњиц) о учешћу сеоских сокола у одлучивању,⁶⁹³
16. Перо Скурић из СЧ Ћилипи (СД Дубровник) о соколству и међусобној слози,⁶⁹⁴
17. Алија Злomuшица из СЧ Подвележ (СД Мостар) о невољама подвелешког краја,⁶⁹⁵
18. Рајко Јањић из СЧ Банчићи (СД Љубиње) о соколском раду на селу,⁶⁹⁶
19. Ристо Зиројевић из СЧ Кифино Село (СД Невесиње) о школама на селу,⁶⁹⁷
20. Радован Шаровић из СЧ Степен (СД Гацко) о јединству државе и народа,⁶⁹⁸
21. Цемо Тановић из СЧ Кула-Фазлагих (СД Гацко) о тешком времену за соколе,⁶⁹⁹
22. Симо Телебак из СЧ Крушевљани (СД Невесиње) о сеоском соколству,⁷⁰⁰

⁶⁸⁵ Nikola Mišić: Naš Veliki Kralj, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 23 – 24.

⁶⁸⁶ Михајло Милаковић: Соколство и политика, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 24 – 25.

⁶⁸⁷ Огњен Ждракановић: Неправда према селу, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 25 – 26.

⁶⁸⁸ Обрад Поповић: Бог, Краљ, Домаћин, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 26 – 27.

⁶⁸⁹ Симана Ћосић: Сеоска жена и соколство, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 27 – 28.

⁶⁹⁰ Мирко Међугорац: Ко су велики људи?, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 28.

⁶⁹¹ Milan Popović: Zli primjeri iz grada, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 29.

⁶⁹² Dušan Kokošar: Seosko sokolstvo i zadrugarstvo, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 29 – 30.

⁶⁹³ Перо Сарић: Тражимо да се и ми питамо!, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 30 – 31.

⁶⁹⁴ Pero Skurić: Sokolstvo i plemensko pitanje, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 31.

⁶⁹⁵ Alija Zlomušica: Nevolje podveleškog kraja, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 32.

⁶⁹⁶ Рајко Јањић: Соколски рад на селу треба поселячити, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 32 – 33.

⁶⁹⁷ Ристо Зиројевић: Треба нам огњених школа, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 33.

⁶⁹⁸ Radovan Šarović: Jedinstvo države i naroda, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 34.

⁶⁹⁹ Цемо Тановић: Тешко вријеме за наше соколовање, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 34 – 35.

⁷⁰⁰ Simo Telebak: Seosko sokolstvo vječna škola, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 35 – 36.

23. Перо Кљајић из СЧ Поповићи (СД Дубровник) о привреди и селу ⁷⁰¹ и

24. Данило Вуковић из СЧ Биоград (СД Невесиње) о повратку на село. ⁷⁰²

Из ССКЈ су говорила два сокола изасланика, први др Отон Гавранчић, трећи заменик старешине ССКЈ и старешина Соколске жупе Загреб ⁷⁰³ и други Ђуро Брзаковић, председник Савезног одсека за соколске чете. ⁷⁰⁴

Из иностранства је говорио један соко, Петар Петров, секретар Савеза бугарског „Јунака“ из Софије. ⁷⁰⁵

Из државних и националних установа говорило је осам делегата следећим редоследом:

1. Маријан Деренчин, изасланик Соколске жупе Крагујевац, ⁷⁰⁶
2. Вељко Купрешанин, изасланик радних студентских чета проф. др Лазе Поповића из Загреба, ⁷⁰⁷
3. Ђорђе Лабало, потпредседник мостарске општине, ⁷⁰⁸
4. Др Урош Круљ, потпредседник Сената Краљевине Југославије, ⁷⁰⁹
5. Нико Стипчевић, начелник просветног одељења Приморске бановине у Сплиту, ⁷¹⁰
6. Никола Моровић, изасланик бана др Јосипа Јаблановића, ⁷¹¹
7. Радмило Грђић, председник Одсека за соколске чете Соколске жупе Сарајево ⁷¹² и
8. Стеван Иванић, управник Централног хигијенског завода Београд. ⁷¹³

Из Соколског друштва Дубровник и његових чета су говорила три сокола:

---

⁷⁰¹ Pero Kljajić: Privredne nevolje našeg sela, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 36 – 37.

⁷⁰² Данило Вуковић: Враћање огњишту наших ђедова, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 37 – 38.

⁷⁰³ Otton Gavrančić: Draga braćo, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 41.

⁷⁰⁴ Ђуро Брзаковић: Савезни отсијек....., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 42.

⁷⁰⁵ Petar Petrov: Braćo sokoli! Sestre!, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 43.

⁷⁰⁶ Маријан Деренчин: Драги брате старешино....., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 43 – 44.

⁷⁰⁷ Вељко Купрешанин: Изручујем вам срдачне и искрене поздраве....., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 44 – 45.

⁷⁰⁸ Ђорђе Лабало: Поштована господо и драга браћо..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 45.

⁷⁰⁹ Урош Круљ: Господине Краљев Изасланиче..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 45 – 46.

⁷¹⁰ Нико Стипчевић: Част ми је..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 46.

⁷¹¹ Nikola Mogočić: Braćo i sestre..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 47.

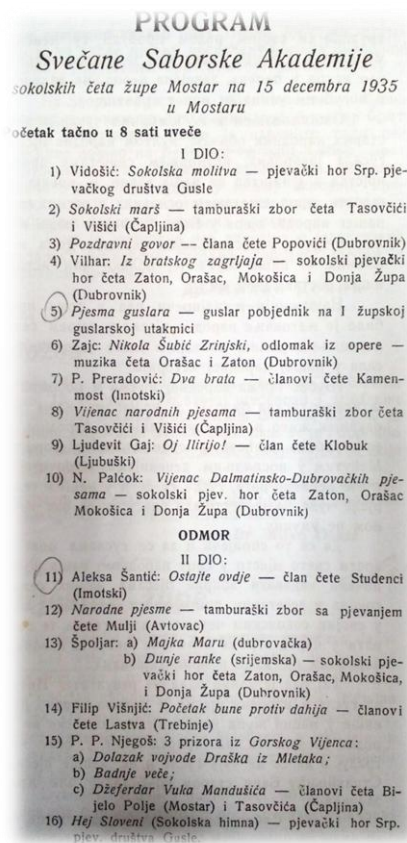
⁷¹² Radmilo Grđić: Braćo, šta da vam kažem..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 47.

⁷¹³ Стеван Иванић: Не знам шта бих....., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 50 – 51.

1. Нико Шутић, старешина СД Дубровник,⁷¹⁴
2. Гашпар Лујак из СЧ Затон⁷¹⁵ и
3. Душан Живковић из СЧ Ћилипи.⁷¹⁶

г) Свечана саборска академија

Академија је одржана 15. децембра 1935. године у просторијама „Хрвоја“ у Мостару. Жупски просветни одбор (ЖПО) је припремио програм те академије, кога су успешно извели чланови соколских чета. ЖПО је хтео да на тај начин „... покаже да је један велики дио наших соколских чета својим соколско-просвјетним дјеловањем у толикој мјери оспособљен да спреми и изведе приредбе са програмом искључиво соколско-просвјетног карактера и да умјетнички ниво тих приредаба нимало не заостаје за приредбама наших градских друштава.“⁷¹⁷

Слика 27: Програм Свечане саборске академије 15. децембра 1935. године.⁷¹⁸

⁷¹⁴ Niko Šutić: U ovom svečanom času..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 48.

⁷¹⁵ Гашпар Лујак: Драга браћо..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 48 – 49.

⁷¹⁶ Dušan Živković: Воће mili lijera i svijetla praznika!..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 49 – 50.

⁷¹⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 15.

⁷¹⁸ *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 5.

Академија је почела увече извођењем соколске молитве *Свемогући Боже, помилуј нас соколе и благослови наш рад* коју је компоновао композитор брат Тихомил Видошић. Соколску молитву, компоновану за свечану саборску академију, отпевало је Српско певачко друштво „Гусле“ из Мостара. После отпеване молитве брат Перо Клајић, стари соко из СЧ Поповићи (СД Дубровник), обучен у дубровачку народну ношњу, одржао је поздравни говор, којим је поздравио све присутне и у име свих соколских чета се „... захвалио свима оним који својим соколским трудом, у селу и за село, раде за добро читаве наше народне заједнице.“⁷¹⁹

По завршетку говора брата Клајића, настављен је рад извођењем програма. Чланови соколских чета: Бијело Поље (СД Мостар), Ластва (СД Требиње) и Тасовчићи (СД Чапљина) су извели неке призоре из Вишњићеве „Буне на дахије“ и Његошевог „Горског вијенца“. На академији је наступио и соколски певачки хор са неколико тачака, који је био састављен од 50 певача-сокола чланова из 4 соколске чете: Затон, Доња Жупа, Мокошица и Орашац (све из СД Дубровник).

Соколска музика од 23 певача сокола из СЧ Затон и Орашац (СД Дубровник) је својим наступом пријатно „... изненадила бројне посетиоце ове академије, те је својим умјетничким квалитетима и овај пут доказала да спада међу најбоље соколске музике“⁷²⁰ у ССКЈ.

Соколски тамбурашки зборови СЧ Вишићи (СД Чапљина) и Муљи (СД Автовац), који су наступали после соколске музике су, такође, одушевили публику певањем песама севдалинки.

После тамбурашких зборова чланови СЧ: Каменмост (СД Имотски), Студенци (СД Имотски) и Клобук (СД Љубушки) су рецитовали песме од: Гаја, Прерадовића и Алексе Шантића.

У последњој тачки програма наступали су соколски гуслари, учесници Првог жупског гусларског такмичења. Просветар жупе Мостар је саопштио резултате гусларских такмичења, поделио награде и дипломе. После тога су гуслари брат Перко Мркајић, награђени жупски гуслар и брат Петар Перуновић, учитељ и народни југословенски гуслар, певали уз гусле и били бурно поздрављени од стране присутних.

⁷¹⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februар 1936, стр. 16.

⁷²⁰ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februар 1936, стр. 16.

На тај начин је завршена, како је констатовао брат Милан Докић, председник жупског просветног одбора, „... потпуно успјела соколско-просвјетна приредба наших чета, управо један мали соколски просвјетни слет наших чета.“⁷²¹

д) Поздрави са сабора и поздрави сабору

Старешина мостарске жупе и председник сабора брат Чедомир Милић је упутио **поздраве са сабора** Канцеларијама Његовог величанства краља и књаза намесника у Београду; бановима: Приморске бановине, брату доктору Јосипу Јаблановићу у Сплит и Зетске бановине брату Муји Сочици на Цетиње; савезима: Савезу бугарског „Јунака“ у Софију, Соколском савезу у Варшаву и Савезу сокола Краљевине Југославије у Београд; Чехословачкој општини соколској у Праг и брату др Лази Поповићу, професору Универзитета у Загребу.⁷²²

Сабору је стигло 45 поздрава од: банова, бискупа, друштава, ђенерала, епископа, министара, појединаца, савеза, сенатора, шефова кабинета и др. из:

Автовца од брата Панта Рундовића;

Бабиног Поља са Мљета од брата Бориса Сундстрема;

Бања Луке од Управе Соколске жупе Бања Лука;

Београда од: Милана Антића, министра двора; др Гашића, шефа Кабинета Краљевине Југославије; министра Комненовића; брата Ђура Паунковића, заменика старешине ССКЈ, у име ССКЈ и у своје лично име; пољског Савеза гимнастичких друштава „Сокол“ из Варшаве (поздрав је стигао у ССКЈ а Ђура Паунковић га је проследио Сабору); браће Стевана Жакуле и Тодоровића; жупе Београд; др Николе Стојановића; инжињера Радула Радуловића;

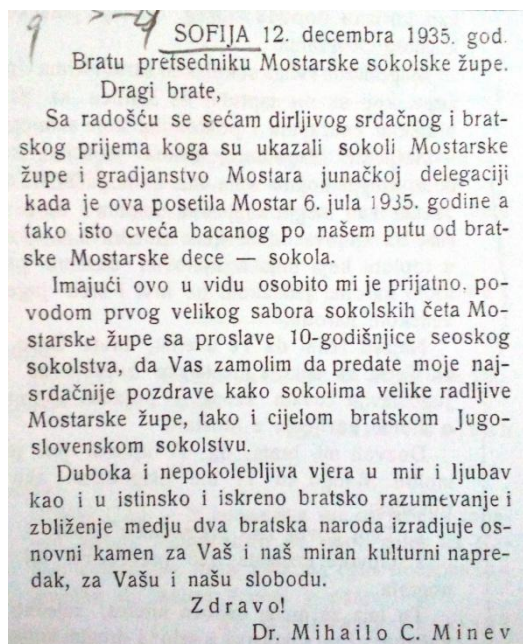
⁷²¹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 16.

⁷²² Pozdravi Sabora, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 51 – 52.

Скопља од: Философског факултета, брата Војислава Гаџиновића, посланика и брата др Пера Слијепчевића;

Софије од брата Михаила Ц. Минева и брата Петра Петрова, секретара Савеза „Јунака“;

Слика 29: Поздрав Сабору од Михаила Ц. Минева из Софије⁷²⁴

Сплита од брата др Јосипа Јаблановића, бана Приморске бановине и брата Ф. Иванишевића, сенатора;

Томиславграда од Соколског друштва Томиславград;

Цавтата од старешине Соколског друштва Цавтат;

Цетиња од брата Муја Сочице, бана Зетске бановине, у име бановине и у своје лично име и

Широког Бријега од брата др фра Мандића, директора гимназије.⁷²⁵

ђ) Декларација

После излагања бројних делегата и спроведене дискусије о свим питањима везаним за соколство, посебно за соколски рад у селима Херцеговине, донесена је декларација у којој је изнесено 23 закључка са сабора. Због важности тих закључака, декларацију наводимо у целости:

⁷²⁴ Стопама наших дједова, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 53.

⁷²⁵ Поздрави Сабору, Стопама наших дједова, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 52 – 58.

„Соколство је по народном духу, народној пјесми и предању збир најљепших духовних и физичких врлина и вриједности, које су красиле најбоље оце, мајке, синове и кћери у нашој народној прошлости. Село је његов извор, колијевка и вјечни чувар.

2

Средишње питање нашег народног живота и опстанка јесте питање села. Због тога је питање сеоског соколства средишње и главно питање и нашег сокола и наше нације. Јер правилно и живо схваћен живот и значај сељака у танчине одговара животу хрasta и његовог коријена. Из коријена произилази стабло и гране, као што су из села поникле вароши и касабе.

3

По овом начелу соколство у селима на територији жупе Мостар за прошлих 10 година неуморно је радило и постигло видан морални и материјални успјех, који соколима и његовим вођама даје право да га назову претечом покрета за истинско подизање села и општег препорода навионалног живота. Јер, као што од снаге и здравља коријена зависи снага и живот хрasta, тако од здрава, снажна и организована села зависи здравље и срећа будуће Југославије.

4

Соколство са овако схваћеном задаћом и новим средствима рада јест једина организација, која дубоко продире у цјелокупан духовни и материјални живот сељака и води практично акцију, да сељак постане како просвјетно тако и економски темељ снажно организоване моћне Југославије.

5

Сеоско соколство, са новом задаћом здравственог, просвјетног и привредног подизања села, а на основу до сада постигнутих успјеха, сматрамо општом народном широком школом, која тежи да подигне потпуна човјека, способна за општи народни и задружни рад.

Због тога сеоско соколство сматра, да је задругарство једини здрави основ социјалног и привредног уређења нашег села.

6

Сеоско соколство сматра даље да су му врло сродни сви покрети који иду за подизање села, а нарочито да му је близак покрет студентских радних чета, с којима би у заједници најлакше остварили истинско братство села и целокупне народне интелигенције.

7

Основна снага овог покрета лежи у томе, што се прије свега у овоме раду проповеда личност као носилац свих успјеха и неуспјеха. Тако исто, по расном народном схватању, напредак или назадак једног покрета или организације зависи од вође или водства, а никада од вођених. Зато, Жупа Мостар тражи, изналази и одгаја свом расположивим средствима морално и национално живу личност, која ће знати и моћи вјеровати да постоји само један пут истинске соколске мисли: рад за добро села. Та служба која одговара расном духу нашег народа и словенског генија уопште јест најтежа, јер тражи сагињање великог човјека малом, богатог сиромашном, ученог неучом, и она значи право апостолство.

Због тога вјерујемо, да је такав рад једино кадар дићи у село и сељаку вјеру у соколско водство и народну интелигенцију и спречити у ово захуктано доба остварење видовите слутње старих гуслара, који пророчки клићу:

Јавор гора затрубиће сама,
Тешко оном ко бјежи од пања,
Јер навише све је тања грана.

Соколство као чедо народне расне душе дужно је да премости јаз између села и града и успостави међу њима узајамно допуњавање: оздо расно-етичких, а одозго културно-просвјетних струјања и вриједности, а све то до једне складне органске цјелине. Народна интелигенција извршиће историјски злочин према том народу ако и даље остане према селу пасиван посматрач.

8

Основу за изналажење и одгајање морално живе и националне личности жупа је узимала из сеоског унутарњег гледања на живот и људе те је зато првенство давала васпитању духовном. Јер из духовног васпитања и снаге проистиче цјелокупна етика нашег народа, као и све трајне и културне тековине наше прошлости. Величина тог народног схватања огледа се у оној:

Сине Марко једини у мајке, боље ти је изгубити главу, него своју огријешити душу.

9

Најсавршенији, доказни и показни, духовни вођ за ход кроз тешки народни живот и рад за село и народ, јесу три основне урођене народне и словенске врлине: Вјера у Бога, истрајан рад и мале потребе; без ових урођених народних и сеоских врлина нити је било, нити ће икада бити морално и национално живе личности, а нити општег народног подизања ка препороду, по закону вјечног кретања и вјечног напредовања, како то наглашаваше оснивач чешког соколства славни Тирш.

Сеоски соколи, вјерујући у опробане раснонародне сеоске врлине, проповиједају, да су БОГ, КРАЉ И ДОМАЋИН највеће вриједности за пут и широки народни живот и најтврђа основа за изградњу опште соколске и народне заједнице. Дом и породица највећа је школа и васпитачица, домаћин сељачког дома највећа одговорност, мајка најузвишенија част, а народно предање најбоља основица за зидање наше националне културе.

Вјеру у Бога сматрамо, по народноме духу и животу, средишњим осјећајем најдубљих моралних увјерења, те сеоско соколство жели и захтјева од својих припадника да је брижно његују, развијају и јачају по оној народној: `Без Бога ни слободе, без Бога ни хљеба, и без Бога ни преко кућнег прага.` Међутим, конфесионална – вјерска – исповиједања сматрамо приватним и најсветијим осјећајем сваког појединца, али увјек према оној народној: `Брат је мио које вјере био`.

Народне врлине: истрајан рад и мале потребе, сматрамо најјачим народним оружјем и снагом расног духа. – Удружене обје ове народне врлине давале су нашим претцима страховиту снагу за привреду, слободу и могућност помагања ближњему.

Као што је по народном духу истрајни рад кључ за рјешавање свих материјалних питања, тако је вјера у Бога једини кључ за рјешавање свих моралних питања народно – класних и вјерско – племенских.

Тако исто са овог, народној души урођеног гледишта, сеоско соколство процењује све привредне и опште културно – политичке акције и покрете, те их све сматра или немоћне за извршење мисије или чак опасне за појединца и народну цјелину, ако у свом духовном осјећају њени носиоци немају те три расне и урођене народне врлине.

За носиоце и вође овог покрета, према горњим начелима, треба појединце одабирањем изналазити из села и града и васпитати их посебним сеоским соколским школама и радним четама.

Они који су надахнути расним народним врлинама и истинским народним предањем имају првенство. Јер селу може бити учитељ само ђак његов и нико други.

Политичко дјеловање из свог покрета сеоско соколство искључује. Али се не одриче политичког васпитања својих чланова, јер стоји на становишту, да права народна политика произилази из сеоског живота, а не сеоски живот из политике. Тако исто сеоско соколство вјерује, да је најузвишенија национална политика ући у село и ситним радом развијати приватну иницијативу сељака до његове самопомоћи. Према томе не може се замислити политички одгој народа без соколског расног васпитања.

17

Са гледишта расног соколства, никако не постоји племенско питање, јер сеоски соколи вјерују, да нема ни српског плуга ни хрватског хљеба који не облијева врели зној и не обрађује жуљевита рука сокола сељака.

Сеоски соколи знају, да има само нерадних и радених, неправедних и праведних, штетних и корисних људи од којих потиче зло и добро, неправда и правда, племенски сукоби и братска љубав. Јер зли неће да знају, да слобода ниче из правде, правда из љубави, а истинска љубав од једног Бога.

18

Сеоски соколи, живећи по духу отаца, знају, да државу и слободу не чува ни богатство, ни знање као ни спољашње форме српства ни хрватства, већ једино правда за коју очеви рекоше: `Правда држи земљу и градове, а неправда руши обадвоје`. Према томе, сва дјела произашла из безакоња или мржње, народ је проклео и пророчки унапријед осудио говорећи: `Зло рађање готово суђење`.

19

Тјелесно васпитање у селу треба упућивати првенствено путем просвећивања у општој хигијени, јер тешки и сложени напори око земљорадње најблагодотвориније утичу на здравље душе и снагу тијела сељакова, те га они одржавају у сталној чилости и савршено чувају од изрођавања. Зато оживљавање и увођење народних витешких игара, уз војничке и слободне соколске вјежбе, састављене по духу народних обичаја, сматра како са тјелесног тако и са општих сеоских потреба довољним за јавно манифестовање снаге покрета и привикавање општој дисциплини и хармоничком тјелесном васпитању.

20

Пошто село и сељаци у националном склопу имају своју посебну функцију као коријен у храсту, али пошто је оно без везе и праведне сарадње с градом, сеоско соколство мора имати упоредна управна тијела од друштва, жупе па до савеза, у којима би могли рјешавати сва сеоско-соколска питања, и тако доћи до пуног

изражаја у соколској организацији према снази и значају свом, кога морају имати у цјелокупном народном животу и раду.

Зато сабор захтјева, да југословенски соколски савез изврши ову насушну потребу нашега савременог соколског живота.

21

Женско питање у сеоском соколству рјешаваће се по расним начелима дома, домаћина и витешких обичаја. Домаћин је глава дома, а жена десно крило домаћиново, према оној: `На жени кућа стоји ако је радна, штедна и племенита`. Зато сматрамо, да сеоској жени треба првенствено развити и ојачати радену просвјешћеност, а затим писмену. Тек последице тога долази ради пропаганде соколства као препородног покрета, унесење тјелесне слободне вјежбе, која би се састављала из мотива народне пјесме сеоског живота и народних расних обичаја.

22

Због огромног народног и државног интереса сеоског соколства сабор тражи, да му се од општине до државне управе изађе у сусрет у материјалном погледу до крајње границе могућности. Јер је соколство досадашњим радом у народу учинило више него ико, па с тога има пуно право, да тражи, да већ једном падну све предрасуде и ускогрудна схватања његове мисије у народу и држави.

23

С тврдом вјером у Бога, који нам је и досада у нашем тругном послу био помагач, остварићемо ова наша мишљења и вјеровања утврђена и припремљена на првом сабору соколских чета жупе Мостар.⁷²⁶

е) Писање о сабору

По завршетку сабора, о њему су писале угледне личности соколских и других организација из земље и иностранства, као и бројни листови из више градова тадашње државе.

Из соколских организација су писали Ђуро Брзаковић, председник Одсека за соколске чете ССКЈ⁷²⁷ и Петар Петров, секретар савеза бугарског „Јунака“ из Софије.⁷²⁸

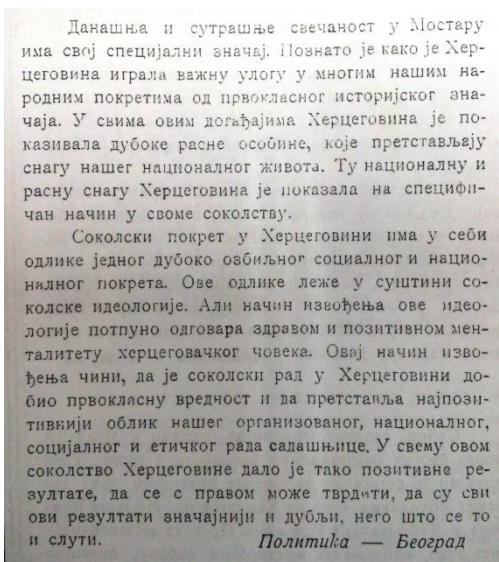
Из других организација: Стеван З. Иванић, управник Централног хигијенског завода Београд⁷²⁹ и Ђорђе Пејановић, секретар СПКД „Просвјета“ Сарајево.⁷³⁰

⁷²⁶ Декларацији: „Стопама наших дједова“, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 59 – 61.

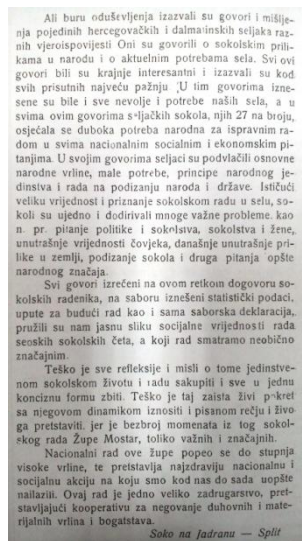
⁷²⁷ Ђуро Врзакović: Поглед на сабор у Мостару, „Стопама наших дједова“, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 63 – 64.

⁷²⁸ Петар Петров: Сеоски соколски сабор у Мостару (Херцеговина), „Стопама наших дједова“, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 62.

Већи број листова је по завршетку сабора писао њему: *Зетски гласник* (Цетиње), *Јавност* (Београд), *Југословенски лист* (Београд), *Југословенска пошта* (Сарајево), *Југословенска ријеч* (Сплит), *Јутро* (Љубљана), *Нишке новине* (Ниш), *Панорама* (Београд), *Покрет* (Сарајево), *Политика* (Београд), *Правда* (Београд), *Соко на Јадрану* (Сплит) и *Соколски гласник* (Љубљана).

Слика 30: Извод из чланка београдске *Политике* о Сабору⁷³¹

Слика 31: Извод из чланка листа *Соко на Јадрану* (Сплит)⁷³²

У *Соколском гласнику* из Љубљане, поред осталог, о сабору је било написано следеће: „Кад смо после сабора напуштали Мостар, осетили смо и схватили да је овај начин соколовања, како соколује жупа Мостар, соколовања које тражи данашње наше доба,

⁷²⁹ Стеван З. Иванић: Поуке са сабора, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 66 – 67.

⁷³⁰ Ђорђе Пејановић: Соко и Просвјета, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 64 – 66.

⁷³¹ *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 69.

⁷³² *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 70.

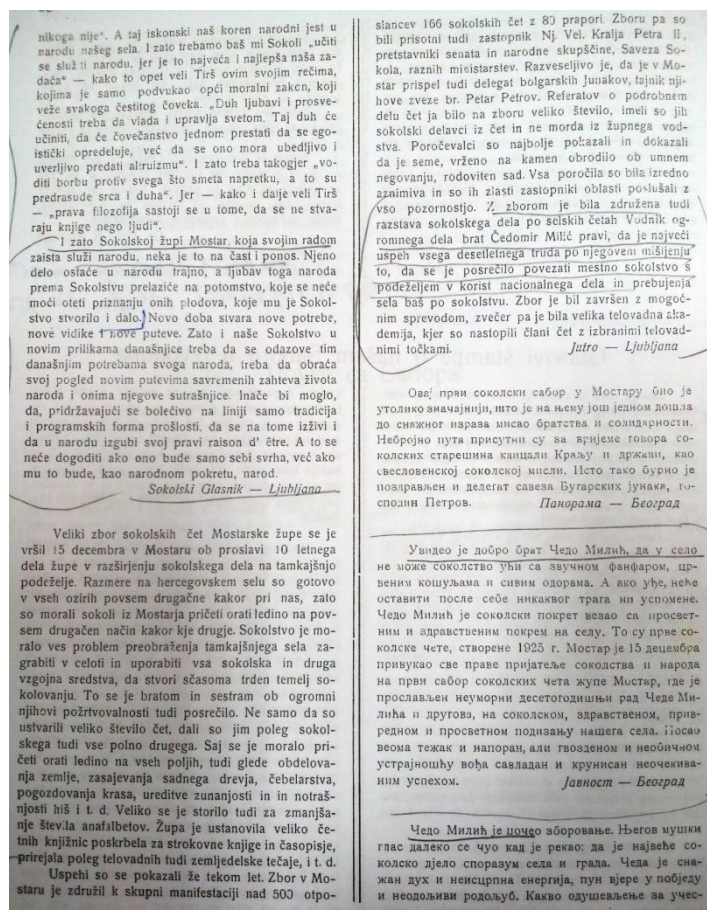
данашње прилике и потребе нашега народа, специјално за ове крајеве, и једино могућ, те да се оно као такво императивно и намиче, и да такво соколовање значи искупљивати свој велики дуг према народу нашег села, чији смо сви синови и откуда и поникосмо. Тако соколовати, улазећи у наше село и доносећи му све добро и корисно, а ништа му не односећи, сем можда зла, на које га је невоља навела, и коме злу клице треба тражити другде, а не у селу, такво соколовање је право народно мисионарство и апостоловање. Али тешко је понети тај криж, и у муци сагибати се под њиме, и зато није чудо што многи и многи, а међу њима и неки соколски доктринари и догматичари, који претендују и мисле да су то, они укрупњени у суште форме, беже од таквог крижа, као ученоговорећи, а стварно изговарајући се, да тај и такав рад није соколски, да то `тобожње Соколство` није оно `право Тиршово Соколство`, а при томе заборављају ти `ауторитативни интерпретатори` Тирша на његове дубоке ријечи: `Што народ не зна, нико не зна; што од народа није, од никога није`. А тај исконски наш корен народни јест у народу нашег села. И зато требамо баш ми Соколи `учити се служити народу, јер је то и највећа наша задаћа` - како то опет вели Тирш овим својим речима, којима је само подвукао опћи морални закон, који веже сваког честитог човека. `Дух љубави и просвећености треба да влада и управља светом. Тај дух ће учинити, да ће човечанство једном престати да се егоистички опредељује, већ да се оно мора убедљиво и уверљиво предати алтруизму`. И зато треба такођер `водити борбу против свега што смета напретку, а то су предрасуде срца и духа`. Јер – како и даље вели Тирш - `права филозофија састоји се у томе, да се не стварају књиге него људи`.

И зато Соколској жупи Мостар која својим радом заиста служи народу, нека је то на част и понос. Њено дело остаће у народу трајно, а љубав тога народа према Соколству прелазиће на потомство, које се неће моћи отети признању оних плодова, које му је Соколство створило и дало.⁷³³

Аутори чланка у листу из Љубљане су добро предвидели да ће дело Соколске жупе Мостар остати у народу трајно за будућа поколења и да ће љубав према соколству прелазити и на потомство Херцеговаца, говоре нам и чињенице да је написан и одбрањен магистарски рад на ту тему, да је у данашње време објављен велики број научних радова и неколико књига и да се, поред осталог, и путем ове докторске дисертација поново оживљава и тиме наставља љубав према соколству и његовим вредностима.

---

⁷³³ Glasovi štampe o našem Saboru u izvodima, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 67 – 68.

Слика 32: Изводи из чланка: *Сokolски гласник* (Љубљана), *Јутро* (Љубљана), *Панорама* (Београд) и *Јавност* (Београд)⁷³⁴

7.2.2.2.1.4 Међужупски састанци

У циљу остваривања плана СПП, поред осталих активности, Соколска жупа Мостар је одржавала и редовне састанке са другим жупама. Према нашим истраживањима, одржано је укупно осам међужупских састанака.

Први међужупски састанак је одржан 22. новембра 1936. године у Мостару на коме су у чествовали представници само две соколске жупе, Мостар и Сарајево. Из сарајевске жупе су били присутни: брат др Војислав Бесаровић, брат Радмило Грђић, брат Х. Љубунчић и брат Хајрудин Ђурић. Састанак је трајао 10 сати, а расправљало се о свим питањима из области соколског рада у жупама, а понајвише о остварењу програма СПП. Договор је успео а „... сарадња од срца примљена“⁷³⁵ и договорено је да ће те две жупе, „... без страха и предаха витешки поћи истим стопама једном циљу – соколској Петровој петолетци“⁷³⁶ и да ће сарадњу проширити и на остале жупе.

⁷³⁴ Стопама наших дједова, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 68.

⁷³⁵ Istim stopama jednom cilju, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 27.

⁷³⁶ Istim stopama jednom cilju, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 27.

Договорено је да се идућа заједничка седница те две жупе одржи 6. септембра 1937. године у Сарајеву.

Слика 33: Учесници на Првом међужупском састанку у Мостару 22. новембра 1936. године⁷³⁷

Други међужупски састанак је одржан 6. децембра 1936. године у Сарајеву да би се већ утврђене чињенице са првог састанка у Мостару „... још боље продубиле и да би погледи постали јаснији и прецизнији.“⁷³⁸

На састанку су представници двају жупа (мостарске и сарајевске) дошли до закључка да се до уједначавања соколских погледа који се односе на духовне, социјалне, моралне и друге проблеме тога времена „... може доћи само кроз село које је“⁷³⁹ за соколство „... извор моралних и етичких особина са којима треба да се ми не само упознамо, него да се с њим сродимо активном апостолском службом, како би се на тај начин могла наћи нова права ријеч Југословенског соколства.“⁷⁴⁰

Трећи међужупски састанак је одржан 2. и 3. јануара 1937. године у Дубровнику. На састанку су, поред представника мостарске, сарајевске и дубровачке жупе, били и представници соколске цетињске жупе.⁷⁴¹ Више података о овом састанку у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

Управа жупе је до марта 1937. године одржала три међужупска састанка у: Мостару, Сарајеву и Дубровнику, а у плану је било да се четврти одржи на Цетињу и да се оде на састанке у Бању Луку, Крагујевац, Сплит и Тузлу.

Четврти међужупски састанак је одржан 13. и 14. марта 1937. године у Цетињу. Поред представника мостарске, сарајевске и дубровачке жупе, састанку је присуствовао и делегат ССКЈ.

⁷³⁷ Књига за sokolsko selo, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 3.

⁷³⁸ Бруно Марчић: Досадашњи међужупски рад на извођењу С.П.П., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 81.

⁷³⁹ Бруно Марчић: Досадашњи међужупски рад на извођењу С.П.П., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 81.

⁷⁴⁰ Бруно Марчић: Досадашњи међужупски рад на извођењу С.П.П., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 81.

⁷⁴¹ Бруно Марчић: Досадашњи међужупски рад на извођењу С.П.П., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 82.

На том састанку, поред осталог, донета је и резолуција која се састојала од 6 тачака.

У тачки 1. је констатовано да је идеја СПП са одушевљењем прихваћена „... не само у соколским јединицама, и у свим соколским редовима, него и у свим вансоколским националним клубовима.“⁷⁴²

Остварење циљева СПП је дефинисано у тачки два, у којој је стајало: да би се постигао успех, соколство мора да се „... не раздружено веже са изворима народног духа и живота, одакле је и проистекло, са нашим селом; да живот села узме као основно мјерило у сваком свом раду, а наше народно предање као руководно начело.“⁷⁴³

У тачки три је изражена једногласна жеља „... да се Ловћен због његовог значаја за нашу историју прогласи нашим националним храмом и да се он усвоји као мјесто соколских зборована.“⁷⁴⁴

У наредној тачки је стајало да су они са радошћу прихватили извјештај Соколске жупе Цетиње, да је она добила велику плажу у Пржну (Пржно) за соколске потребе и да ће они упутити предлог ССКЈ да се та плажа уреди и да се направи летовалиште за соколе, како би била од користи за целокупно соколство.

Донета је одлука, како је стајало у тачки пет, да се затражи помоћ жупама од ССКЈ у пропагирању СПП и да се распише наградни конкурс за „... драму, народну и умјетничку пјесму, умјетничку приповијетку, које би пропагирале мисао СПП и које би биле надахнуте духом нашег села и нашег народног предања.“⁷⁴⁵

У последњој, шестој тачки је изражена жеља да се следећи међужупски састанак одржи у Сплиту 3. и 4. априла 1937. године, на којем би учествовали представници жупа: Бања Лука, Мостар, Сарајево, Сплит, Сушак, Цетиње и Шибеник, који би поднели извештај о дотадашњем раду на остварењу циљева и задатака СПП.

Резолуцијом Четвртог међужупског састанка је било предвиђено да се *пети међужупски састанак* одржи 3. и 4. априла 1937. године у Сплиту. Пети састанак је одржан у Сплиту 1937. године, али не 3. и 4. априла како је било предвиђено, већ 22. и 23. маја.

На састанку су из Соколске жупе Мостар били присутни: Чедомир Милић, старешина жупе; Перко Мркајић, гуслар; Јован Радуловић, начелник пропагандног одсека и Петар Чолић, начелник жупе. У име ССКЈ је присуствовао Добро Богдановић, референт за СПП у савезу.

⁷⁴² Међужупске посјете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 71.

⁷⁴³ Међужупске посјете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 72.

⁷⁴⁴ Међужупске посјете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 72.

⁷⁴⁵ Међужупске посјете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 72.

У градској већници је у суботу, 22. маја 1937. године одржан радни састанак уз присуство око 120 делегата. Брат др Мирко Бујић, старешина Соколске жупе Сплит је поздравио присутне делегате и пожелео им успешан рад. После њега су говорили представници жупа и ССКЈ о дотадашњем раду на остварењу плана СПП, као и о тешкоћама на које су наилазили ван соколских редова. После поднесених извештаја констатовано је, „... да се у многим јединицама већ у првом налету спровело све оно што је замишљено било провести у току неколико година! Посвуда је пак успјех такав да прелази и најљепша очекивања!“⁷⁴⁶

После расправе о поднесеним рефератима формиран је Одбор за израду резолуције и договорено је да се следећи, шести међужупски састанак одржи у Крагујевцу.

У недељу 23. маја 1937. године у просторијама Градског позоришта у Сплиту, у 11 часова је почело одржавање соколског збора. На збору су, поред бројних соколских делегата, сокола и соколица из Сплита, били присутни и Дујо Иванишевић, начелник Сплита и др Јосип Јаблановић, бан Приморске бановине. Збор је отпочео свој рад свирањем државне химне, коју су одсвирали музичари Соколског друштва Сплит.

После поздравног говора брата др Мирка Бујића, старешине Соколске жупе Сплит, говорили су: Добро Богдановић, делегат ССКЈ; Чедомир Милић, старешина Соколске жупе Мостар; др Војислав Бесаровић, старешина Соколске жупе Сарајево; др Срећко Потурица, старешина Соколске жупе Шибеник-Задар; Марко Радановић, делегат Соколске жупе Цетиње; Петар Зец, заменик старешине Соколске жупе Сушак-Ријека; Чедо Мулеуснић, референт Соколске жупе Сплит и Радмило Грђић, соко из Сарајева.

По завршетку говора, брат Мирко Бујић је прочитао резолуцију која се састојала од четири тачке.

У првој тачки је стајало да „... међужупски састанак са задовољством истиче да је у широким редовима Соколства жива и несаломива вјера у велику завјетну мисао народног и државног јединства па објављује да је у овим временима искушења Соколство спремно да даде све жртве за јединство државе и народа.“⁷⁴⁷

У другој је стајало да соколство веру у југословенство црпи „... из дубоког сазнања о вјечној повезаности наше судбине и пророчанског рада највећих генија наше расе, а заснива га на непресушном извору нашег читавог моралног живота, на селу, које је било и

---

⁷⁴⁶ Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 115.

⁷⁴⁷ Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 118.

остало најчишћа ризница нашег стваралачког духа и полета и истодобно подлога за изграђивање наше моралне културе.⁷⁴⁸

У трећој тачки је писало да упркос томе што мисао о народном јединству, човечанској и народној правди пролази кроз тешку кризу, „... Соколство са поуздањем гледа у нашу националну будућност вјерујући да ће по крвавој поуци из наше народне прошлости и овај нови `удар наћи искру у камену` и да ће Соколство новим стваралачким замахом Соколске Петрове Петољетке и одлучном спремношћу у крајње жртве и прегнућа одговорити најодлучније на све насртаје на наше народне и Соколске светиње.⁷⁴⁹

Посљедњом тачком резолуције позвали су све соколе и соколице, ради југословенске будућности, „... да се свом одлучношћу и без колебања са највећим прегалаштвом и љубављу које толико треба наша земља, посвети раду на извршењу Соколске Петрове Петољетке⁷⁵⁰ и „... да дубоким унутрашњим, личним и заједничким препорођајем, црпећи снагу са извора нашег народног предања, понесено вјером у побједу Југословенске и народне мисли, соколство изврши свој велики завјет, у славу Бога, за покој душе краља Александра I, за срећу и дуг живот краља Петра II и за сјај и величину Југославије.⁷⁵¹

По завршетку збора представници жупа су положили венце од ловора на спомен-светионик краља Александра и на спомен-плочу сплитским соколима погинулим у рату за ослобођење отаџбине.

Све категорије Соколског друштва Сплит су на „Хајдуковом“ стадиону, са почетком у 17 часова, извели своју јавну вежбу у чијем извођењу је учествовало око 800 вежбача. Тај састанак у Сплиту је, поред осталог, показао да је СПП на добром путу, да је она постала народни покрет и да у остварењу њеног плана не учествују само соколи и соколице, већ и сељаци и радници, који су је „... пригрлили као спас своје душе и најбоље јемство⁷⁵² народног јединства.

Соколска жупа Тузла је организовала одржавање *шестог међужупског састанка*. На састанак су позвани представници ССКЈ и жупа: Бања Лука, Београд, Загреб, Крагујевац, Мостар, Осиек, Сарајево и Ужице. Састанак је одржан у Добоју, поводом освећења

⁷⁴⁸ Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 118.

⁷⁴⁹ Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 118.

⁷⁵⁰ Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 118.

⁷⁵¹ Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 118.

⁷⁵² Jovan Radulović: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 118.

соколског дома, 19. и 20. јуна 1937. године. Састанку нису присуствовали сви позвани, већ само представници ССКЈ и жупа: Бања Лука, Мостар, Сарајево и Тузла.⁷⁵³

После дискусије о задацима и циљевима СПП, остварењима истих и општим питањима из области соколства, констатовано је да је СПП у соколским редовима одлично прихваћена и донети су следећи закључци (Добојска резолуција):

- 1) Упутили су братске поздраве жупама: Крањ, Љубљана, Марибор, Ново Место и Цеље, и обавестили их да целокупно соколство са простора Херцеговине и Босне са симпатијама „... прати њихову мучну борбу за непобедне соколске и националне идеале“.⁷⁵⁴
- 2) Једногласно су закључили да је покрет СПП на просторима Херцеговине прихваћен са великом озбиљношћу, да је прихваћено и заветовање и упутили су позив ССКЈ „... да предузме кораке да би у том покрету узеле учешћа и све остале наше националне организације, а нарочито надична народна војска.“⁷⁵⁵
- 3) Замолили су ССКЈ да приликом помагања у остварењу циљева СПП, посебну пажњу посвете соколима на селу, изградњи соколских домова у њима и да прво помоћ и позајмице дају селима, јер је у њима „... извор оних духовних снага које су потребне Соколству за извршење СПП, а и читавој нацији за њен дубоки препород коме иде у сусрет.“⁷⁵⁶

До 1938. године одржано је седам међужупских састанака у вези са СПП. До тада су, следећим редом, били одржани састанци у: Мостару, Сарајеву, Дубровнику, Цетињу, Сплиту, Добоју и Крагујевцу. Представници мостарске жупе нису присуствовали **седмом међужупском састанку** у Крагујевцу из разлога што су касно добили позив за седницу. Ти састанци су „... били прави пут за сређивање односа и израђивања заједничког плана рада“⁷⁵⁷ и „... њихова важност ће се одразити и на успјесима свих жупа учесница.“⁷⁵⁸

Старешинство мостарске жупе је било мишљења да се ти састанци требају и даље одржавати тако, „... да у што краћем времену буду обиђене све жупе у земљи“⁷⁵⁹ и да би се

---

⁷⁵³ Међужупски састанак у Добоју, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.

⁷⁵⁴ Добојска резолуција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 144.

⁷⁵⁵ Добојска резолуција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 144.

⁷⁵⁶ Добојска резолуција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 144.

⁷⁵⁷ Међужупски састанци, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 57.

⁷⁵⁸ Међужупски састанци, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 57

⁷⁵⁹ Међужупски састанци, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 57

у саставу рада тих међужупских састанака требали одржавати и састанци соколских радника на селу.

У 1938. години одржан је само један, *осми међужупски састанак* у Бањој Луци, на коме су учествовали представници мостарске жупе. У прегледаним изворима нисмо пронашли када је осми састанак одржан, ко је учествовао у његовом раду, о чему су разговарали, који закључци су донесени, као ни друге детаље у вези са његовим радом. Један од задатака будућих истраживања историје соколства биће и тај да се изврши реконструкција рада осмог међужупског састанка у Бањој Луци, као и других састанака о којима тренутно немамо довољно података.

7.2.2.2.1.5 Школовање и усавршавање херцеговачких сокола

Поред осталих многобројних активности „... жупа је непрестано радила и на оспособљавању и школовању кадра за рад у соколским четима и друштвима. Од оснивања жупе до 1929. године постигнути су запажени резултати на том пољу.“⁷⁶⁰

У том десетогодишњем раду жупе „...организовао је више од педесет разних течајева: пет течајева за соколске предњаке, два течаја за вође соколских чета на селу, пет жупских течајева, два течаја за спремање предњака за слет у Београду и тридесет друштвених течајева соколских друштава (Блато, Вела Лука, Дубровник, Ђеновић, Имотски, Корчула, Котор, Љубушки, Метковић, Мостар, Невесиње, Никшић, Опuzен, Подгорица, Столац, Цетиње и Чапљина) одржаних од 1924. до 1929. године.“⁷⁶¹

Један од тих течајева „... четврти по реду, одржан је 26. и 27. фебруара 1927. године у Мостару, када је испиту приступило десет сокола и четири соколице.“⁷⁶² Након завршетка течаја је организована „... забава (сјело) којем су присуствовале угледне духовне, војне и цивилне личности, међу којима се налазио и старешина Милић који је присутнима говорио о соколским погледима на живот...“⁷⁶³ Према Хајрудину Ђурићу, говор брата Милића је „...био веома добар и искићен фразама светских моралиста и приповедника.“⁷⁶⁴

⁷⁶⁰ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Životić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeć, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 177.

⁷⁶¹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 108.

⁷⁶² Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Životić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeć, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 177.

⁷⁶³ Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment u sportu“ (9th International Conference

Том приликом полазницима су уручена уверења о успешно завршеном курсу, а у посебној просторији „... Чедомир Милић дирљивим говором опростио од течајаца, а томе су се придружили још неки соколски чланови. Испред организатора течаја Коста Лигутић се захвалио свим предавачима, а посебно Чедомиру Милићу, на њиховом труду и томе што су увек били ту за све полазнике курса.“⁷⁶⁵

Управа Соколске жупе „Алекса Шантић“ предвођена својим старешином, братом Милићем, радила је и на оспособљавању соколске омладине за рад у друштвима и четама, организујући поред осталог и соколске школе за сеоску омладину, које су почеле 1929. године и, како каже Душан Бајић, имале су „...карактер спремања сеоске омладине за вође чета и општи рад у селу“.⁷⁶⁶ Старешина жупе је био организатор тих школа и „... сталним боравком међу течајцима пратио рад свих наставника и доводио све предмете у цјелину према потребама или животу сеоске данашњице.“⁷⁶⁷ Према Ристи Грђићу, Чедомир Милић је развијао у младим соколима и соколицама „... веру у Бога, љубав према отаџбини и старим породичним моралним законима.“⁷⁶⁸ На тај начин „... он је најбоље сузбијао деструктивне и рушилачке снаге којима је омладина увек склона.“⁷⁶⁹

За школовање и усавршавање херцеговачких сокола и соколица организовани су разни течајеви. Према Тураџиновој и Чолићу, током 1933. године било је организовано девет разних течајева за соколе и соколице:

1. Тродневни течај у Мостару за упознавање програма рада за савезне утакмице и припреме за покрајински слет који ће се одржати у Љубљани.
2. Тродневни течај за окружне начелнике, Мостар.
3. Седмодневни течај лаке атлетике и игара, вођен од жупног начелништва у Мостару.
4. Жупски предњачки течај у Велој Луци.
5. Седмодневни течај за воднике и воднице нараштаја и деце, који је први пут одржан у жупи.

„Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Životić, Violeta Šiljak i Predrag Nemeš, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 177.

⁷⁶⁴ Hajrudin Čurić (Hajrudin Čurić): Iz sokolske župe „Aleksa Šantić“, *Омладина*, год. 3, бр. 3, Цетиње, уторак 15. март 1927, стр. 3.

⁷⁶⁵ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 108 – 109.

⁷⁶⁶ Dušan Vajić: Izvještaj odbora za rad u selu, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 133.

⁷⁶⁷ Dušan Vajić: Izvještaj odbora za rad u selu, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 133.

⁷⁶⁸ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ - „Саборност“, Ваљево – Београд, 2002, стр. 205.

⁷⁶⁹ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ - „Саборност“, Ваљево – Београд, 2002, стр. 205.

6. Четврти жупски течај за вође соколских чета, Мостар.
7. Пети жупски течај за вође соколских чета.
8. Четврти савезни течај за војнике соколе, Београд.
9. Пети савезни течај за војнике соколе, Београд.⁷⁷⁰

По први пут у Соколској жупи „Алекса Шантић“ 4. и 5. новембра 1933. године организовани су испити за соколске предњаке.

Поред напред наведених девет течајева, у 1933. години у жупи су одржана и два течаја за вође соколских чета, на којима је одржано 509 предавања и који су трајали укупно 54 дана.⁷⁷¹

Поред напред наведених течајева, следећа друштва су организовала своје предњачке течајеве: Вргорац, Гацко, Дубровник, Имотски, Јањина, Љубиње, Мостар и Трпањ. Поред организовања течајева у соколским друштвима, организовани су и течајеви у соколским четама „... чији је циљ био упућивање вођа соколских чета у рад предвиђен програмом за 1933. годину. Ти течајеви одржани су у четама друштава која то нису урадила 1932. године, а то су: Дубровник, Коњиц, Љубушки и Требиње.“⁷⁷²

За наредну 1934. годину планирано је седам течајева који ће укупно трајати 106 дана:

1. Седмодневни течај за начелнике и начелнице друштава,
2. Седмодневни течај за лаку атлетику и игре,
3. Седмодневни течај за пливање, веслање и игре на води,
4. Десетодневни течај за воднике нараштаја и деце,
5. Тридесетодневни жупски течај за спремање жупских предњака,
6. Петнаестодневни течај за скијање,
7. Тридесетодневни течај за воднике чета.⁷⁷³

Током 1935. године је у жупи одржано пет разних стручних течајева: друштвено-предњачки, жупски, савезни, течај за инструкторе обавезног телесног васпитања и течајеви за вође соколских чета у матичним друштвима.

⁷⁷⁰ Борика Турањанинова - Петар Чолић: Извјештај начелништва соколске жупе Мостар за 1933. годину, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 41 – 86.

⁷⁷¹ Milan Dokić: Izvještaj predsjednika Župskog prosvjetnog odbora o prosvjetnom radu u godini 1933, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 87 – 117.

⁷⁷² Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 110.

⁷⁷³ Борика Турањанинова - Петар Чолић: Извјештај начелништва соколске жупе Мостар за 1933. годину, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 41 – 86.

О ЖУПСКОМ ТЕЧАЈУ

Течајеве ми одржавамо
Да сеоску идеју кренемо
По народној пјесми и предању.
Пробудимо село успавано
Подигнимо село узвишено,
Да би село духовно развили,
Тјелесном га снагом подигнули
И привредно народ ојачали,
Са соколским челичним крилима
Да му умну снагу пробудимо
И телесну мисо покренемо.
Да почнемо размишљат о свему,
Шта је добро а шта ли рђаво.
Да сеоско соколство крене се
И подигне на ноге крепосне.
Да кренемо путем од истине,
Да предање нашијех дједова
Ојачамо и тврдо држимо.
Да Дух Свети у село нам уђе
И идеја сеоска униђе,
Да брат брату брат буде, не туђин,
Да све буде добро што је ново.
Хајд', нек' живи село и соколство!
Нека живи водство соколово!

Владимир Д. Гутић⁷⁷⁴
СЧ Зови До, СД Невесиње

Друштвено-предњачки течајеви су одржани у шест соколских друштава: Вргорац, Корчула, Оребић, Требиње, Цавтат и Чапљина. У СД Корчула течај је одржан под вођством друштва у осталим под вођством предњака из жупе. Свим течајевима је укупно присуствовало 113 полазника (34 чланице, 66 чланова, 8 нараштајаца и 5 нараштајки) и за њих је одржано 475 часова. На крају течајева нису одржавани испити.

Било је планирано да се у 1935. години одрже *жупски течајеви* за: воднике нараштаја и деце, друштвене предњаке, лаку атлетику и игре. Прва два течаја нису одржана јер је жупа имала доста обавеза око припреме за сабор чета и савезну конференцију за рад у селу. За одржавање течаја за лаку атлетику и игре управа жупе и стручне службе су уложиле доста труда да течај буде што боље организован. Позвали су сокола Кавчића, савезног предњака да држи предавања и упутили су позиве свим соколским друштвима и четама жупе да пошаљу своје полазнике да присуствују течају. Брат Кавчић се одазвао на

⁷⁷⁴ Vladimir D. Gutić: O župskom tečaju, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, str. 21 – 22.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 171.

позив и држао је предавање по тадашњим најновијим методама, али већина соколских друштава и чета се нису одазвали позиву жупе и нису послали своје полазнике. На течају су послали своје соколе и соколице из следећих соколских друштава: Вела Лука (1), Дубровник (1), Коњиц (1), Љубушки (1), Метковић (2), Мостар (1), Оребић (1), Столац (1), Требиње (1) и Чапљина (2). Течају је присуствовало укупно 12 полазника (1 чланица и 11 чланова).

У току године мостарска жупа је учествовала само на једном *савезном течају*, течају за пливање и суђење одржаном у Сплиту са 4 члана из СД Корчула.

Течај за инструкторе обавезног телесног васпитања је одржан у Невесињу августа месеца 1935. године, на коме је било присутно 15 полазника из 7 соколских друштава; Дубровник (3), Мостар (2), Подгорица (1), Сарајево (2), Травник (1), Тузла (2) и Цетиње (4). По завршетку Течаја сви кандидати су полагали и положили испит и на тај начин су били оспособљени за инструкторе.

Течајеве за вође соколских чета у матичним друштвима су одржани само у два соколска друштва, Билећа и Невесиње. Течајевима је присуствовало 18 полазника а трајали су по 7 дана.⁷⁷⁵

Седми жупски течај за соколске чете жупе Мостар одржан је од 1. до 29. фебруара 1936. године у Мостару. Настава је извођена у касарни краља Александра I, где су течајци боравили у време одржавања течаја. Течају је присуствовало 42 полазника из соколских чета мостарске жупе. Један полазник је имао завршена два разреда гимназије а остали само основну школу. На течају се проучавало 14 предмета: Администрација у чети, Благајнички рад у чети, Ветеринарство, Историја соколства, Математика, Молбе и жалбе, Наше народно предање, Пољопривредни рад, Пчеларство, Соколска идеологија, Соколство и живот, Тајнички рад, Технички рад у чети и Хигијена села. Укупно је одржано 284 сати наставе, дакле сваки дан по 9 часова. Највише часова је одржано из предмета: Соколска идеологија (90), Технички рад у чети (65), Администрација у чети (27), Пољопривредни рад (20), итд.

Администрација у чети – предавао је брат др Миливој Јелачић који је одржао 27 сати предавања. Кроз тај предмет течајци су стекли знања о целокупном административном раду у соколским четама.

Благајнички рад у чети је предавао брат Твртко Канаџ са 16 часова. Полазници су упознати о благајниковом раду у чети, вођењу благајничке књиге и његовим дужностима (скупљање чланарине, вођењу евиденције о свим члановима, да налази нове чланове и др.)

---

⁷⁷⁵ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

Ветеринарство је предавао брат др Игњац Флегер. Одржао је 8 часова путем којих је течајце упознао о чувању и лечењу стоке и дао им обавештења како ће стока бити здрава и напредна.

Историју соколства је предавао брат Бруно Марчић који је кроз 7 часова предавања „... своја настојања управљао циљу: да течајци добију што вјернију слику прошлости цјелокупног соколства, и да осјете да су чланови једне велике организације која ради на духовном јединству нашег народа.“⁷⁷⁶

Математику је предавао брат Хусеин Хацић, који је у 5 часова изложио основе тог предмета: сабирање, одузимање, множење, дељење и др. и њихову практичну примењивост у свакодневном животу.

Молбе и жалбе је предавао брат Перо Ивановић који им је кроз 4 часа предавања дао основна знања како треба састављати молбе и жалбе и њихово подношење властима.

Наше народно предање је предавао брат Јован Радуловић који је течајцима у 11 часова предавања „... указивао на љепоте наших народних обичаја, народне пјесме и народне мудрости, доводећи на популаран начин у везу наше писце који су из нашег села црпили своју главну снагу и инспирацију.“⁷⁷⁷

Пољопривредни рад је предавао брат Богољуб Раданчевић, управник пољопривредне среске станице, који је у 20 часова предавања изложио основна знања о пољопривредним гранама које су заступљене у њиховим селима.

Пчеларство је предавао брат Душан Таминцић, који је у три часа предавања причао о томе како се пчеларство може унапредити у селима Херцеговине.

Соколску идеологију у 90 часова је предавао старешина Соколске жупе Мостар, брат Чедомир Милић. Он је од свих предавача највише боравио са течајцима. Та „Његова предавања била су блиско наслоњена на његово богато познавање сеоског живота, на искуства стечена дугогодишњим радом у широким народним масама и на додиру са народном душом.“⁷⁷⁸

Соколство и живот је предавао брат др Миле Докић. Он је у 8 часова предавања полазнике упознао са основним соколским принципима и повезаности Соколства са практичним соколством илуструјући то разним одломцима из књига „... доводећи у склад разноврсна умовања истакнутих људи са соколством и голим животом.“⁷⁷⁹

⁷⁷⁶ Sedmi Župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 7.

⁷⁷⁷ Sedmi Župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 7.

⁷⁷⁸ Sedmi Župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 7.

⁷⁷⁹ Sedmi Župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 7.

Тајнички рад је у 15 часова предавао брат Душан Бајић. Он је течајце упознао да је посао секретара (тајника) важан, да је секретар покретач рада у соколским четама и да мора добро познавати свој рад.

Технички рад у чети су у 65 часова предавали брат Јово Пеш и брат Петар Чолић, начелник мостарске Жупе.

Хигијену села је предавао у 5 сати брат др Ловро Дојми. Он је течајцима говорио о општој хигијени села и дао им је упутства како то применити у пракси.

Поред слушања наведених предмета, течајци су имали и друге активности. Сваке суботе увече они су приређивали течајске забаве којима су присуствовали и предавачи и које су трајале до 22 часа.

По завршетку течаја, 29. фебруара 1936. године послеподне у соколском дому је одржана свечаност. Свечаности су, поред чланова управе жупе и управе СД Мостар, присуствовали: потпуковник Бабић, изасланик команданта јадранске дивизијске области; прота Саво Буквић, изасланик Епископа захумско-херцеговачког; ђаци четвртог и петог разреда Учитељске школе на челу са директором школе и др.

Полазницима течаја су подељена уверења о одслушаном течају, а соколи Бруно Марчић и Јован Радуловић су у име управе жупе одржали краће пригодне говоре. После тога су изведене вежбе. По завршетку вежби, течајац брат Перо Николић се у име свих полазника течаја захвалио организаторима и предавачима и „... у лијепом и разговјетном говору, истакао настојања наставника да течајци што више науче за овај мјесец дана и да се што спремнији врате на своја огњишта.“⁷⁸⁰

После говора брата Николића свечаност је завршена и настало је народно весеље.

О утисцима са тога течаја је писао течајац Симо Родић из СЧ Славањ (СД Љубиње). Наводимо делове његовог текста. О течају је написао: „Школа је завршена, а ми се размислимо по селима. Данас могу мирне душе да кажем да та школа ојачава и дух и тијело, и сваки онај који би прегео да нешто научи, врати се кући знањем богатији и духом јачи.“⁷⁸¹ О наставницима који су им предавали написао је: „Наши наставници – то морам искрено признати – уложили су били све напоре и најбољу вољу да нас кроз овај мјесец дана уведу у све области соколског рада и да нас упознају са нашом соколском мисли, како бисмо ми, кад дођемо својим кућама, били оспособљени за самосталан рад у чети ... Брат старјешина Чедо Милић је често са нама и ноћивао. Са нама је и ранио и каснио и поучавао нас у многим стварима из соколског живота... А кад је брат Јован

⁷⁸⁰ Sedmi Župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 8.

⁷⁸¹ Simo Rodić: Naši utisci sa VII tečaja u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 14.

Радуловић отворио пјесме Вука Караџића и Филипа Вишњића, па почео својим пуним гласом говорити, ми смо се сви у ухо претворили слушајући о нашој народној прошлости и нашем народном предању... Кад би на пр. брат Бруно Марчић почео да говори, чинило нам се као да пчела зуји кроз дворану а мед му из уста капље.⁷⁸²

Седми течај за предњаке Соколске жупе Мостар је одржан у времену од 6. априла до 2. маја 1936. године у Мостару. Течају је присуствовало 19 чланова (16 сокола и 3 соколице) из 12 соколских друштава: Блато, Дубровник, Имотски, Коњиц, Корчула, Љубушки, Метковић, Невесиње, Опuzен, Столац, Требиње и Чапљина. Иако нису имала довољан број предњака, остала соколска друштва мостарске Жупе се нису одазвала позиву на течај и нису послали своје кандидате.

На течају се предавало 8 предмета: Анатомија, физиологија, хигијена и прва помоћ (један предмет), Историја гимнастике, Ритмика и народна кола, Соколска вежбајућа методика, Соколска идеологија, Соколска историја, Соколска организација и Соколски систем теоретски и практички. Укупно је одржано 213 часова.

Анатомију, физиологију, хигијену и прву помоћ су предавали доктори, браћа: Ловро Дојми, Аурелије Нардели и Вјекослав Словинић. Одржали су 18 часова о оним темама које су у вези са телесним вежбањем чланства (деце мушке и женске, нараштајаца, нараштајки, чланова и чланица).

Историју гимнастике је предавао брат Петар Чолић, који је у 5 часова предавања у кратким цртама упознао течајце о историји гимнастике у старом, средњем и новом веку и њеном везом са соколским начином вежбања.

Ритмику и народна кола је предавао брат Петар Чолић, који је кроз 8 часова обрадио народна кола која су се играла на просторима тадашње државе и изложио почетке ритмике и њене везаности за соколство.

Соколску вежбајућу методу је предавао, као и претходна два наведена предмета, брат Петар Чолић. Кроз 12 часова, он је са течајцима обрадио следеће методе вежбања: „Начин избора тјелесних вјежби, правилног поступка и увјежбавања тјелесних вјежби. Састављања распореда вјежбања, вјежбање врсте те дужности предњака и његов однос према вјежбачима.“⁷⁸³

Соколску идеологију су предавали браћа: др Миле Докић, Чедомир Милић и Јован Радуловић, који су кроз 22 часа предавања „... обрадили основне соколске мисли, њене принципе, удио народног предања“⁷⁸⁴ у соколској идеологији, итд.

⁷⁸² Simo Rodić: Naši utisci sa VII tečaja u Mostaru, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 14.

⁷⁸³ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 12.

⁷⁸⁴ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.

Соколску историју је предавао брат Бруно Марчић, који је кроз 8 часова предавања изложио кандидатима историју настанка и развоја соколства код словенских народа.

Соколску организацију је предавао брат Миливој Јелачић, који је кроз 8 часова предавања „... обрадио дјеловање и организацију чета, друштава, жупе и савеза, као и све одсјеке које су у вези са организацијом.“⁷⁸⁵

Соколски систем теоретски и практички су предавала браћа: Јово Пеш, Лазар Прњатовић, Салих Спахић, Петар Чолић и сестра Борика Турањанин. Они су одржали 132 часа и обрадили су „... свих 12 вјежбајућих врста на главним и споредним справама, просте, стројеве вјежбе, вјежбе палицама, чуњевима, бучицама, утезима, лака атлетика, игре, скупине, различитости, бокс, рвање.“⁷⁸⁶

Свечаност поводом завршетка течаја је одржана 2. маја у 16 часова у просторијама СД Мостар. Поред течајаца, предавача на течају и других, свечаности је присуствовала и управа СЖ Мостар. Течајци су одиграли неколико народних кола која су научили на течају и слетске просте вежбе које ће се изводити на слету у Суботици. Свим течајцима су уручена уверења да су похађали течај за предњаке и на поклон су добили по две књиге: „Вјежбање у одељењима“ и „Пут соколства у село“. Старешина мостарске жупе брат Чедомир Милић се у име жупе опростио од течајаца одржавши краћи говор у коме је нарочито истакао „... какве их дужности чекају после овог течаја у њиховим јединицама и шта од њих соколство очекује као од будућих соколских васпитача.“⁷⁸⁷ Са њима су се опростили и неки наставници, браћа: др Миле Докић, Бруно Марчић, др Аурелије Нардели, Јован Радуловић и Петар Чолић, који су им пожелели успешан рад у соколским друштвима.

Навече је одржана опроштајна вечера којој су, поред течајаца, у име управе жупе присуствовали браћа: др Миле Докић, Бруно Марчић, Лазар Прњатовић, Јован Радуловић и Петар Чолић. При поласку браћа: Марчић, Радуловић и Чолић су ободрили „... течајце лијепим бесједама и жељама да постану активни радници у соколској организацији“⁷⁸⁸ а на тим лепим речима у име течајаца се захвалио брат Ристо Тодоровић, нарочито „...на труду жупске управе која је уложила све моралне и материјалне снаге за добар исход течаја.“⁷⁸⁹ Са крајем вечере званично је завршен и седми течај.

У Мостару је од 01. до 23. фебруара 1937. године одржан **осми жупски течај за вође чета Соколске жупе Мостар**, који је био први у СПП. То је у исто време био и **први**

⁷⁸⁵ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.

⁷⁸⁶ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.

⁷⁸⁷ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 12.

⁷⁸⁸ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 12.

⁷⁸⁹ P.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 12.

нараштајски курс за вође соколских чета. У његовом раду је учествовао жупски просветни одбор, који је био и најактивнији.⁷⁹⁰ Он се разликовао од претходних седам по томе што су на течај позвани млади нараштајци⁷⁹¹, руководећи се старом народном изреком „На млађима свијет остаје“, јер ће већина тих младих сокола за три - четири године бити у управи својих чета. На течају је било присутно више од 80 младих сокола. „Они ће ако Бог да – бити живе буктиње, које ће преносити свјетло Соколске Петрове Петољетке, од куће до куће, од села до села и од човека до човека. У течај је дошло до сада 78 младих сокола са села, 78 лучоноша нове свјетлости.“⁷⁹²

Слика 34: Осми жупски и Први нараштајски течај за вође чета Соколске жупе Мостар⁷⁹³

Савезна просветна школа је одржала петнаестодневни *течај за соколе и соколице* у времену од 8. до 22. августа 1937. године у Београду на коме су учествовала 42 полазника из 17 соколских жупа. Милош Станојевић, просветар савеза СКЈ, заједно са соколима Драгољубом Батом Атанацковићем и Радомиром Гаћићем је био задужен за вођење течаја. Из Соколске жупе Мостар течају је присуствовао један соко, Трипо Милићевић из СД Мостар.⁷⁹⁴

У току 1937. године мостарска жупа је учествовала на пет савезних течајева за предњаке за: врхунско вежбање (један кандидат), нараштај (један кандидат), народна кола (један кандидат), на збору жупских начелника (један кандидат) и у шест течајева за обуку војника сокола. На четири напред наведена течаја су учествовали са по једним

⁷⁹⁰ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

⁷⁹¹ Осми жупски течај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 14.

⁷⁹² Осми жупски течај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 31.

⁷⁹³ *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, насловна страна.

⁷⁹⁴ Т.: Savezna prosvetna škola, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 175.

кандидатом, а на течају за војнике-соколе учествовао је 41 кандидат из 30 соколских чета.⁷⁹⁵

Жупа је од 1. до 28. фебруара 1938. године одржала *девети течај за вође соколских чета*. На течају је било 63 полазника. То је у исто време био и *други нараштајски течај*.⁷⁹⁶ У доступним изворима нисмо пронашли више података о раду деветог течаја за вође соколских чета, односно о другом нараштајском течају.

7.2.2.2.1.6 Такмичења

Сваке године управа мостарске Жупе је организовала бројна такмичења у разним дисциплинама. У току 1935. године у Жупи је одржано **6 врста такмичења**: друштвена такмичења (утакмице), окружна такмичења, прва жупска такмичења на води, савезна такмичења у пливању и играма на води, четврта жупска такмичења и четна такмичења у матичним соколским друштвима.

Друштвена такмичења су спроведена само у 5 соколских друштава: Блато, Корчула, Метковић, Невесиње и Цавтат. У такмичењу је учествовало 126 сокола и соколица свих категорија.

Окружна такмичења су одржана на Корчули приликом одржавања окружног слета, на коме су учествовала сва друштва и чете округа. Учествовало је 7 друштава и чета и 87 сокола и соколица свих категорија из 7 соколских друштава и чета.

Прва жупска такмичења на води су одржана у: веслању, играма, пливању и скоковима у воду. У такмичењу је учествовало 56 пливача и 18 веслача из 7 соколских друштава: Блато, Вела Лука, Дубровник, Корчула, Мостар, Оребић и Цавтат. Петар Чолић, начелник жупе, у свом извештају о раду жупе у 1935. години није навео време одржавања такмичења, као ни место где су одржана.

Савезна такмичења у пливању и играма на води одржана су у Сплиту. Из СЖ Мостар су учествовала 4 сокола пливача из СД Корчула. Они су постигли добре резултате освојивши два прва места.

Четврта жупска такмичења у лакој атлетици и играма су одржана у Мостару. На такмичењу је учествовало 7 соколских друштава (135 сокола и соколица свих категорија) и 11 соколских чета (64 сокола и соколице свих категорија).

Четна такмичења у матичним соколским друштвима су одржана током љета 1935. године у 13 соколских друштава. У такмичењима је учествовало 67 чета са 68 одељења

---

⁷⁹⁵ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

⁷⁹⁶ Девети жупски течај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 70.

чланова, 27 одељења нараштаја и једно озелење деце. У такмичењима је учествовало 426 чланова и чланица, 161 нараштајац и нараштајка и 8 деце.⁷⁹⁷

У 1936. години одржана су такмичења соколских чета у свим соколским друштвима мостарске жупе. Управа жупе је направила програм и распоред такмичења: које ће се категорије такмичити и у којим дисциплинама, број чланова екипа, одређивање победника и слично.

У такмичењу ће учествовати: чланови и чланице, нараштајци и нараштајке и деца мушка и женска. Екипу (одељење) ће чинити 6 чланова. Приликом одређивања победника у збир улази само пет најбољих резултата. Победник ће бити она чета чије екипе (одељења) свих категорија буду сакупиле највећи број бодова. Победници из појединих категорија ће учествовати на такмичењу жупе. Дисциплине у којима ће се такмичити по категоријама су биле следеће:

- *За децу* – екипа се састоји од шесторо деце, „... која не смеју бити млађа од 10 а старија од 13 година.“⁷⁹⁸ Такмичења ће се обавити у следећим дисциплинама:

- „1. просте вјежбе,
2. бацање кугле од 2 кг.,
3. трчање на 60 метара,
4. скакање у даљину из залета.“⁷⁹⁹

- *За нараштај* – екипа се састоји од 6 нараштајаца или нараштајки „... који нису млађи од 13 а старији од 18 година живота.“⁸⁰⁰ Такмичење ће се одржати у следећим дисциплинама:

- „1. Наступ за просте вјежбе, 2. простих вјежаба, 3. трчања на 60 метара, 4. бацање кугле од 5 кг., 5. бацање копља од 600 грама, 6. скок у вис из залета, 7. скок у даљ из залета.“⁸⁰¹

- *За чланове* – екипна такмичења ће се одржати у петобоју и шестобоју, а појединачна у десетобоју и појединим дисциплинама. Екипу ће чинити шест чланова или чланица а такмичење ће се одржати у следећим дисциплинама.

Екипна такмичења

Петобој се састоји од:

⁷⁹⁷ Petar Čolić: Izvještaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

⁷⁹⁸ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 22.

⁷⁹⁹ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 22.

⁸⁰⁰ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 22.

⁸⁰¹ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 22.

- „1. наступа за просте вјежбе,
2. простих вјежаба,
3. трчања 100 метара,
4. трчања 400 метара,
5. скок у даљ из залета,
6. бацање кугле од 7 $\frac{1}{4}$ кг.,
7. бацање копља од 800 грама.⁸⁰²

Није дато објашњење зашто је предвиђено такмичење у седам дисциплина. Можемо претпоставити да се код одређивања победника вероватно прве две дисциплине (наступ за просте вежбе и просте вежбе) нису рачунале.

Шестобој се састоји од:

- „1. наступа за просте вјежбе,
2. простих вјежаба,
3. трчања на 100 метара,
4. трчања на 800 метара,
5. сок у висину из залета,
6. скок у даљину из залета,
7. бацање кугле од 7 $\frac{1}{4}$ кг.,
8. бацање копља од 800 грама.⁸⁰³

Као и у петобоју, није дато објашњење зашто ће се такмичити у 8 дисциплина. Наше је мишљење да се такође у одређивању победника нису рачунали бодови из прве две дисциплине (наступа за просте вежбе и просте вежбе).

Појединачна такмичења

Десетобој се састојао из следећих дисциплина:

- „1. простих вјежаба,
2. трчања 100 метара,
3. трчања 400 метара,
4. трчања 1500 метара,
5. трчање преко запрека 110 метара,
6. скок у даљ из залета,
7. скок у вис из залета,
8. скок прескок,

---

⁸⁰² Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 22.

⁸⁰³ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 22.

9. бацање кугле од 7 ¼ кг.,
10. бацање копља од 800 грама,
11. бацање диска од 2 кг.⁸⁰⁴

Као и у претходна два случаја, није дато објашњење зашто ће се такмичити у 11 дисциплина. Наше је мишљење да се при одређивању пласмана прва дисциплина (просте вежбе) није рачунала.

Такмичења у појединачним дисциплинама су се састојала од следећег:

- „1. простих вјежба,
2. на трчања 100, 200, 400, 800, 1500, 3000 и 5000 метара,
3. трчање преко запрека високих 106 цм, на даљину 110 метара,
4. трчање преко запрека високих 90 цм, на даљину 400 метара,
5. скокови с мјеста: у даљину, у висину,
6. скокови из залета: у даљину, у висину, троскок, са мотком,
7. бацања: кугле, копља, диска.⁸⁰⁵

Штафетна трчања

За децу: 4x60 метара.

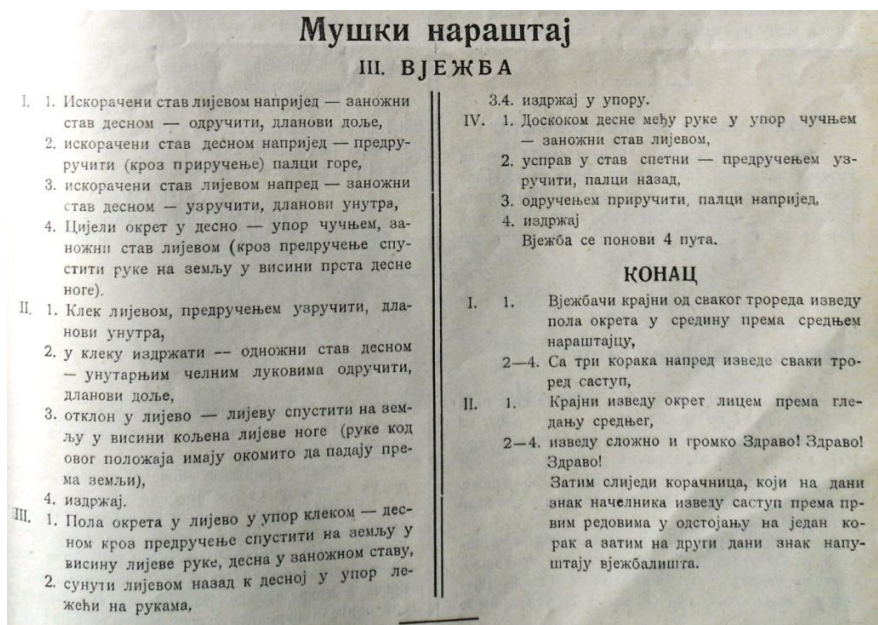
За нараштај (нараштајце и нараштајке): 4x100 метара.

За чланове и чланице: 4x100 метара, 4x200 метара и 4x400 метара и соколска штафета: 100 + 200 + 400 + 800 метара.

---

⁸⁰⁴ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 22.

⁸⁰⁵ Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 22.

Слика 35: Просте вежбе за мушки нараштај⁸⁰⁶

Током 1936. године у мостарској жупи у Мостару су одржана такмичења у: одбојци, општим жупским такмичењима, пливању и стрељаштву.

У *одбојци* је одржано *четврто жупско такмичење соколских друштава*. На такмичењу су учествовали: чланови, нараштајци и нараштајке. Постигнути су следећи резултати:

- У *такмичењу чланова* прво место је освојило СД Коњиц, друго СД Метковић и треће СД Невесиње,
- у *такмичењу нараштајаца* прво место је освојило СД Мостар, друго СД Коњиц и треће СД Метковић, и
- у *такмичењу нараштајки* прво место СД Мостар I и друго СД Мостар II.⁸⁰⁷

Пета општа жупска такмичења су одржана између соколских друштава и чета мостарске жупе.

У такмичењу *соколских друштава* су учествовали: чланови, чланице, нараштајци, нараштајке, женска и мушка деца.

У такмичењу чланова, чланица, нараштајаца и нараштајки су учествовале по две екипе (прва и друга скупина) а такмичење је било екипно и појединачно.

У такмичењу чланова првих екипа (скупина) су постигнути следећи резултати: прво место у екипном такмичењу је освојила екипа СД Невесиње са 2697 бодова, а у појединачном такмичењу: прво место брат Васо Сикимић са 623 бода, друго брат Милан

⁸⁰⁶ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 25.

⁸⁰⁷ *Župske utakmice, Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 23.

Бојанић са 577 бодова и треће брат Јован Грковић са 517 бодова. Сва тројица су била из СД Невесиње.

У такмичењу чланова друге екипе (скупине) у екипном такмичењу прво место је заузела екипа СД Невесиње са 2612 бодова, а у појединачном: прво место брат Ратко Гранић из СД Метковић са 558 бодова, друго брат Круно Сердаревић из СД Блато са 550 бодова и треће брат Никола Стојановић из СД Невесиње са 543 бода.

У такмичењу чланица првих екипа (скупина) у екипном такмичењу прво место је заузело СД Мостар са 2107,50 бодова а у појединачном: прво место сестра Неда Павић са 426 бодова, друго сестра Софија Кокотовић са 415 бодова и треће сестра Ранка Бејатовић са 386,50 бодова. Није наведено из ког су СД биле наведене соколице, али можемо претпоставити да су биле из СД Мостар.

У такмичењу чланица других екипа (скупина) у екипном такмичењу прво место је заузела екипа СД Блато са 1500 бодова а друго СД Опuzен са 1128 бодова. У појединачном такмичењу: прво место сестра Вјера Сердаревић са 398 бодова, друга сестра Блаженка Батијетић са 273 бода и треће сестра Марија Сарић са 249 бодова. Све три су биле из СД Блато.

У такмичењу првих екипа (скупина) *нараштајаца* у екипном такмичењу прво место је заузела екипа СД Мостар са 3199,50 бодова а друго СД Коњиц са 2570 бодова. У појединачном: прво место брат Рефик Муминагић из СД Мостар са 646,50 бодова, друго брат Саво Миловић из СД Мостар са 641,50 бодова и треће брат Осман Комад из СД Коњиц са 640,50 бодова.

У такмичењу других екипа (скупина) *нараштајци* су постигли следеће резултате: у екипном такмичењу екипа СД Метковић је освојила прво место са 2172 бода, а друго СД Невесиње са 2036 бодова, у појединачном брат Филип Паранос из СД Метковић заузео је прво место са 503 бода, друго брат Енвер Чизмић из СД Невесиња са 420 бодова и треће брат Раде Чермак из СД Метковић са 420 бодова.

У такмичењу *нараштајки* су учествовале само прве екипе (скупине). У екипном такмичењу прво место је освојила екипа СД Мостар I са 2628 бодова, друго СД Мостар II са 2119 бодова а у појединачном: сестра Смиља Милић из СД Мостар заузела је прво место са 574 бода, друго сестра Видосава Јефтић из СД Мостар са 538 бодова и треће сестра Зора Ђачић из СД Мостар са 512 бодова.

У такмичењу *женске деце* у екипном такмичењу прво место је освојила екипа СД Мостар I са 6520 бодова а друго СД Мостар II са 5237 бодова. У појединачном прво место је заузела сестра Биљана Милић из СД Мостар са 1599 бодова, друго сестра Соња

Диздаревић са 1526 бодова и треће сестра Криста Мاستиловић, вероватно из СД Мостар са 1458 бодова.

У такмичењу *мушке деце* у екипном такмичењу прво место је освојила екипа СД Мостар I са 6656 бодова а друго СД Мостар II са 6594 бода. У појединачном брат Енвер Хасандедић из СД Мостар освојио је прво место са 1714 бодова, друго брат Ненад Бајић из СД Мостар са 1573 бода и треће брат Слободан Рељић из СД Мостар са 1504 бода.

Соколска друштва и чете су одржали заједничко такмичење у *десетобоју* (десетеробоју). Брат Милорад Самарцић из СЧ Плана (СД Билећа) освојио је прво место са 5404,43 бода, друго брат Чедо Савић из СЧ Баћевићи (СД Мостар) са 4949,20 бодова и треће брат Јово Савић из СЧ Баћевићи (СД Мостар) са 4702,15 бодова.⁸⁰⁸

У такмичењу *соколских чета* су учествовали: чланови, нараштајци и мушка деца.

У екипном такмичењу *чланова* прво место је заузела екипа СЧ Пребиловци (СД Чапљина) са 19 352,30 бодова а друго СЧ Доњи Поплат (СД Столац) са 16 087,90 бодова. У појединачном такмичењу брат Миљисав Екмечић из СЧ Пребиловци (СД Чапљина) са 4 040,29 бодова заузео је прво место, друго брат Васо Вукосав из СЧ Доњи Поплат (СД Столац) са 3 808,50 бодова и треће брат Јово Брњашић из СЧ Пребиловци (СД Чапљина) са 3790,15 бодова.

У екипном такмичењу *нараштајаца* екипа СЧ Лисичићи (СД Коњиц) је заузела прво место са 18 806,75 бодова, друго СЧ Клепси (СД Чапљина) са 17 314,70 бодова и треће СЧ Баћевићи (СД Мостар) са 15 589,30 бодова.

У појединачном први је био брат Салко Борић из СЧ Лисичићи (СД Коњиц) са 3617,30 бодова, други брат Милоје Михаић из СЧ Доњи Поплат (СД Столац) са 3595,27 бодова и трећи брат Јусуф Лепара из СЧ Лисичићи (СД Коњиц) са 3494,10 бодова.

У екипном такмичењу *мушке деце* прво место је заузела екипа СЧ Залом (СД Невесиње) са 16 598 бодова, друго СЧ Лисичићи (СД Коњиц) са 15 920 бодова и треће СЧ Доњи Поплат (СД Столац) са 14 800 бодова. У појединачном брат Салко Лепара из СЧ Лисичићи (СД Коњиц) је био први са 3600 бодова, други брат Лазар Кљаић из СЧ Залом (СД Невесиње) са 3560 бодова и трећи брат Омер Лепара из СЧ Лисичићи (СД Коњиц) са 3510 бодова.⁸⁰⁹

На *Другом пливачком такмичењу Жупе* су учествовали: чланови, чланице, нараштајци и нараштајке соколских друштава мостарске жупе.

Чланови су се такмичили у шест дисциплина постигавши следеће резултате: у трци на 50 метара слободним стилем прво место је заузео брат Лука Цигановић из СД Дубровник

⁸⁰⁸ Župske utakmice, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 23 – 24.

⁸⁰⁹ Župske utakmice, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 23.

са 27,9 сек. а друго брат Ведран Палчок из СД Корчула са резултатом 28,1 сек.; на 100 метара слободним стилем први је био брат Лука Цигановић из СД Дубровник са резултатом 1.04,1 мин. а други брат Ведран Палчок са 1.07,3 мин.; у трци на 200 метара слободним стилем прво место је освојио брат Драго Радић из СД Дубровник са резултатом 2.44,2 мин а друго брат Југослав Филипи са 2.49,2 мин.; на 400 метара слободно прво место је заузео Жељко Штатингер из СД Дубровник са резултатом 6.04,2 мин. а друго брат Анте Ловричевић из СД Корчула са 6.44,3 мин.; у штафети 3x100 метара мешовито победило је СД Дубровник са резултатом 4.15,2 мин., а друго је било СД Корчула са 4.28,2 мин и у штафети 4x50 метара слободним стилем прво место је освојило СД Дубровник са 1.58,2 мин. а друго СД Корчула са 2.02,1 мин.

Чланице су се такмичиле у две дисциплине, 50 метара слободно и 50 метара прсно. Сестра Марија Мозетић из СД Дубровник је победила у трци на 50 метара слободно са резултатом 41,1 сек. а сестра Марија Котларић из СД Дубровник је била друга са 42,3 сек. На 50 метара прсно прва је била Љубица Маринковић из СД Дубровник са резултатом 54,9 сек. а друга сестра Марија Мандић из СД Дубровник са 55,0 сек.

Нараштајци су се такмичили у четири дисциплине: 50 метара слободно, 50 метара прсно, 50 метара леђно и штафети 4x50 метара слободно. Брат Вељко Митровић из СД Дубровник је победио на 50 метара слободним стилем резултатом 29,7 сек. а други је био брат Мате Грабавчевић из СД Дубровник са 31,0 сек. На 50 метара прсно први је био брат Душан Штекер из СД Дубровник са 38,0 сек. Брат Марко Цигановић из СД Дубровник је на 50 метара леђно стигао први са резултатом 1.23,0 мин. а други је био брат Младен Шкero из СД Дубровник са 1.26,2 мин. У штафети 4x50 метара слободно победило је СД Дубровник са резултатом 2.05,0 мин.

Нараштајке су се такмичиле у две дисциплине, 50 метара слободно и 50 метара прсно. У трци на 50 метара слободним стилем победила је сестра Стојанка Бабић из СД Дубровник са резултатом 41,0 сек. а друга је била сестра Милица Бубало такође из СД Дубровник са 45,0 сек. Сестра Катица Арсеналић из СД Дубровник на 50 метара прсно је освојила прво место резултатом 50,4 сек. а друго сестра Стојанка Бабић из СД Дубровник са 56,1 сек.⁸¹⁰

Одржано је ***прво заједничко такмичење соколских друштава и чета мостарске жупе у стрељаштву***. Соколи су наступали у две екипе (скупине), прва и друга. За гађање су имали по 15 метака и гађало се у бојну мету из: лежећег, клечећег и стојећег става.

У екипном такмичењу првих екипа прво место је освојила екипа СД Блато са 9 погодака (2 из лежећег, 3 из клечећег и 4 из стојећег става), а друга екипа СЧ Пребиловци

⁸¹⁰ Župske utakmice, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 22 – 23.

(СД Чапљина) са 8 погодака (0 из лежећег, 3 из клечећег и 5 из стојећег става). У појединачном такмичењу најбољи је био брат Стјепан Башкариол из СД Блато са 5 погодака (1 из лежећег, 2 из клечећег и 2 из стојећег става), други је био брат Милисав Екмечић из СЧ Пребиловци (СД Чапљина) са 4 поготка (0 из лежећег, 2 из клечећег и 2 из стојећег става) и трећи брат Спасо Мркоњић из СЧ Брадина (СД Коњиц) са три поготка (1 из лежећег, 2 из клечећег и 0 из стојећег става).

Друге скупине (екипе или одељења) свих соколских друштава и чета су се такмичиле само појединачно. Брат Бећир Маловић из СЧ Јабланица (СД Коњиц) био је први са 5 погодака (2 из лежећег, 3 из клечећег и 0 из лежећег става) а други брат Славко Бехрем из СЧ Јабланица (СД Коњиц) са једним поготком (из лежећег става).⁸¹¹

7.2.2.2.1.7 Жупски зборови

Управа жупе је, поред осталих активности, организовала и одржавала зборове (просветне, радничке, свечане и др.) на којима се највише расправљало о соколским активностима. Као пример о раду, учесницима, темама и осталим активностима зборова, послужиће нам они о којима смо у доступним изворима пронашли највише података. У прегледаним изворима нисмо пронашли податке о одржаним жупским зборовима пре 1935. године.

Пети жупски просветни збор је одржан 30. марта 1935. године у Мостару. На том збору, поред чланова управе жупе и жупског просветног одбора, било је присутно и 14 делегата из 12 соколских друштава и 2 чете мостарске жупе. Пре одржавања збора, истога дана је у Мостару одржан информативни течај за просветаре соколских друштава. Предавање је држао просветар жупе који је, заједно са још неколико чланова жупског просветног одбора, дао присутнима „... најопштирнија и најпотребнија упутства за правилно вођење појединих врста соколског просветног рада.“⁸¹² Слушаоци на том течају су у исто време били и делегати на просветном збору.

Шести збор радника на селу мостарске жупе је одржан 28. марта 1936. године у Мостару. Збор је одржан у просторијама Учитељске школе а председавао је брат Чедомир Милић, старшина жупе Мостар. Збору су присуствовали представници из 14 соколских друштава, 107 соколских чета, 10 учитеља сарадника жупе и 2 изасланика из ССКЈ, брат Мирослав Војновић и брат др Милан Драгић.

⁸¹¹ Župske utakmice, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 23.

⁸¹² Милан Докић: Извјештај жупског просветног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 13.

POZIV**NA VI ZBOR RADNIKA NA SELU**

koji će se održati u subotu, 28 marta 1936 u 14 sati u prostorijama Učiteljske škole
Kralja Aleksandra I., u Mostaru

DNEVNI RED:

- 1) Čitanje zapisnika prošlog zbora;
- 2) Pregled prošlogodišnjeg rada u selu (po izvještaju);
- 3) Primjedbe referenata župskih na dosadanji rad;
- 4) Primjedbe izaslanika četnih i društvenih; na rad župskih odbora za rad u selu;
- 5) Predlozi četnih i društvenih izaslanika za Saveznu skupštinu;
- 6) Finansiranje daljnjeg rada u selu;
- 7) Izbor četnog delegata za Saveznu skupštinu.

Z D R A V O!**ODBOR ZA ČETE:**

pretsjednik u. z.

B. Marčić, s. r.

tajnik

D. Baičić, s. r.

starješina

Čedo Milić, s. r.

Слика 36: Позив на VI збор радника на селу⁸¹³

Збор је трајао 6 сати и протекао је „... у најбољем расположењу и реду и у корисним расправама које су се водиле, узимали су учешћа многи наши истакнути радници на селу.“⁸¹⁴

Од сеоских сокола, који су највише дискутовали, потекло је неколико интересантних предлога, као што су:

- један соко из соколске чете СД Требиње је предложио да се више пажње посвети чувању херцеговачког народног одела и да се у соколским друштвима отворе радње за ткање сукна и других материјала за израду истих;

- од сокола из неке друге чете је предложено да се, по угледу на студентске радне чете проф. др Лазе Поповића, организују радне чете и „... да се држе радни а не парадни слетови у циљу подизања сиромашних села која оскудјевају у водама, путевима и оним најпречим условима за човјечан и поштен живот.“⁸¹⁵

- трећи је предложио да би приликом пошумљавања голети по Херцеговини соколске чете, пре свега требале пошумљавати на својим просторима.

На том Збору је уведена једна новина и по први пут су изабрана три делегата из редова сеоских сокола за скупштину ССКЈ. Изабрани су следећи соколи: Огњен Ждракановић из СЧ Пребиловци (СД Чапљина), Душан Мандић из СЧ Дулићи (СД Гацко) и Карло Ракиција, старешина СЧ Орашац (СД Дубровник). То су били соколи представници херцеговачких села са три стране: Горње Херцеговине (Душан Мандић),

⁸¹³ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 1.

⁸¹⁴ Шести збор радника на селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 13.

⁸¹⁵ Шести збор радника на селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 14.

дубровачког Приморја (Карло Ракиција) и са Неретве (Огњен Ждракановић), који ће по први пут учествовати у раду скупштине ССКЈ и на тај начин ће соколи из херцеговачких села моћи да чују како се соколује у Београду, у престоници Југославије.

У циљу остварења плана СПП (1936–1941) управа жупе Мостар је 13. јуна 1937. године одржала *свечани збор* у Мостару, коме су присуствовале све установе из тог града и на коме су дали завет да ће извршити одређене дужности. Учествовали су представници 25 мостарских установа. Међу њима су, поред осталих, били и представници: Државне народне основне школе „Вежбаоница“, Мјесног одбора „Просвјете“, Српског певачког друштва „Гусле“, Стега Скаута и др.

Скаути су се заветовали да ће у циљу просвећивања народа, приликом извођења својих излета, свим неписменима, пре свега омладини, поделити 50 буквара и прибор за писање; да ће посадити 50 борова или липа у Мостару или његовој околини; да ће попунити свој инвентар (шаторе и др. опрему) и да ће омогућити сиромашној и болесној скаутској и школској омладини да један месец проведу на чистом планинском ваздуху или на обалама Јадранског мора.

Дом народног здравља је дао завет: да ће набавити по десет приручних апотека соколским четама сваке године, да ће уз сарадњу са соколским четама приказати најмање десет филмова и да ће годишње направити по две чатрње у безводним херцеговачким селима.

Државна народна основна школа „Вежбаоница“ се заветовала да ће сваки наставник те школе поклонити најмање по једну књигу соколском друштву и да ће наставници у својим разредима прикупити прилог за набавку соколског одела бар једном детету.

Српско певачко друштво „Гусле“ је дало завет да ће почети градити друштвени дом под називом „Алекса Шантић“, а мјесни одбор „Просвјете“ да ће сваке године о Светом Сави православном ученику за најбољи рад на тему о Светом Сави доделити награду у износу од 250 динара (за Гимназију и Учитељску школу) и 200 динара ученику Грађанске школе који буде имао најбољи успех у школи.⁸¹⁶

У 1938. години одржан је *савезни збор жупских референата СПП*. На збору су, поред осталих, учествовали и представници – референти СЖ Мостар. Више података о овом збору нисмо пронашли. *Седми жупски просветни збор* је одржан 8. маја 1938. године у Мостару.⁸¹⁷

⁸¹⁶ Петрова Петољетка у народу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 112 – 114.

⁸¹⁷ Просветни рад, Рад ЖПО-а, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 58 – 60.

7.2.2.2.1.8 Издавачка и списатељска делатност

У 1935. години покренуто је издавање жупског листа *Књига за соколско село*. Први број је изашао из штампе јануара 1935. године и излазио је сваког месеца осим јула и августа. Према првој замисли, лист је био намењен сељацима-соколима, али се од тога одустало и у њему су се после објављивали чланци о свим соколским активностима не само у Соколској жупи Мостар, већ и у целокупном соколству.

О листу *Књига за соколско село* Ђуро Брзаковић, председник савезног одсека за чете је, поред осталог, рекао за лист *Књига за соколско село* да је она „... пуна, једра, језгровита и кад се чита, она некако уздигне човека, крепи га и надахњује га неком снагом вишом. Као нека Света Књига, она се обраћа и на душу и на савест, на срце и на разум. Нагони човека на узбуђења и на размишљања.“⁸¹⁸ Надаље је он говорио о томе да је треба „... читати лагано и са тумачењем“⁸¹⁹, да су многе истине изречене „... једним жарким, усијаним током који жеже“⁸²⁰, да је у њој све снажно и јако, да „... она понире у дубине и узлеће у висине.“⁸²¹

Брзаковић није знао да ли сви читаоци могу разумети, али је рекао да „Њену врлину која загрева и њену оштрину која сече `ни по бабу ни по стричевима` мора свако осетити.“⁸²² На крају је рекао да њу не треба само читати већ је треба учити, да је она велика и пуна ризница, „... чије драгоцености мораш лагано разгледати, да би могао сагледати лепоту и вредност њихову“⁸²³ и да се мора „... човек удубити у њену садржину и црпети поуке, које она обилно пружа.“⁸²⁴

---

⁸¹⁸ У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁸¹⁹ У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁸²⁰ У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁸²¹ У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁸²² У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁸²³ У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁸²⁴ У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

Удружење стручне и периодичне штампе Краљевине Југославије је, на својој седници одржаној 30. септембра 1937. године у Београду, **одао признање** листу *Књига за соколско село*, примивши за редовног члана сокола Бранка Ј. Крчума, главног уредника листа.⁸²⁵

Путем листа *Књига за соколско село* соколска јавност је обавештена да ће лист Соколске жупе Мостар *Књига за соколско село*, поред учествовања на изложби штампе у Љубљани, учествовати и на изложби стручне штампе од 1. до 5. децембра 1937. године у Београду.⁸²⁶

Управа жупе Мостар најавила је путем листа *Књига за соколско село* да ће њен фото-одсек припремити соколски течај за фотографе-соколе, који ће почети новембра месеца 1937. године. Течај ће водити соко Виктор Киаута, начелник фото-одсека жупе.

Издавачкој делатности жупе Мостар, пре свега њеном листу *Књига за соколско село*, одато је признање од стране министара у влади Краљевине Југославије, министра војске и морнарице и министра просвете.

Министар војске и морнарице под „Ђ.Бр. 26220 од 20. новембра 1936. године изволио је донијети рјешење, којим се одобрава растурање у војсци и морнарици“⁸²⁷ листа Соколске жупе Мостар *Књига за соколско село*.

Министар просвете у влади Краљевине Југославије под „Пбр. 21737 од 3. јула 1937. године усвојио је мишљење Главног просветног савета С. бр. 1314/36 са 2230 редовног састанка од 26. маја 1937. године, да се часопис *Књига за соколско село* може препоручити за књижнице народних, средњих и средњих стручних школа и за народне читаонице.“⁸²⁸

На седници СЧ Завала одржаној 3. априла 1938. године у Завали, на предлог заменика старешине Чете, брата Душана Ј. Перотића, одлучено је да се ода признање листу *Књига за соколско село*, захвали, „... односно честита на плодноном раду.“⁸²⁹

Честитку су упутили преко уредништва листа свима који раде на његовом издању (уредницима, сарадницима, дописницима и др.): „Братском уредништву поменутог листа и браћи сарадницима и дописницима, нека је искрена хвала са жељом, да продуже рад пишући корисне и поучне чланке.“⁸³⁰

⁸²⁵ Признање нашем селу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

⁸²⁶ Изложба стручне штампе, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.

⁸²⁷ Господин Министар Војске и Морнарице, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 228.

⁸²⁸ Gospodin Ministar Prosvete, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 228.

⁸²⁹ М. Гашић: Признање нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 84.

⁸³⁰ М. Гашић: Признање нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 84.

Чланови Соколске жупе Мостар, који су у заветном времену Соколске Петрове петољетке били *претплатници (првоборци)*⁸³¹ на лист *Књига за соколско село*: Љубо Ајваз (Мостар), Рава Андабак (Мостар), Драгиња Антељевић (Мостар), Борис Балтић (Мостар), Ђорђо Бобан (Мостар), Слободарка Бркић (Мостар), Трифко Буквић (Мостар), Петар Васиљевић (Мостар), Слободан Вуковић (Мостар), Мићо Вулешевић (Мостар), Гојко Вучинић (Завође), Данило Гачић (Локве), Сергије Говедарица (Мостар), Владо Голубовић (Мостар), Добрила Грчић (Мостар), Милован Драшко (Мостар), Милош Ђачић (Мостар), Драгица Ђидић (Мостар), Јован Зарић (Мостар), Дервиш Јакуповић (Мостар), Дојчин Јакшић (Мостар), Ђорђо Јелачић (Вртијеш), Миливој Јелачић (Мостар), Данило Јефтић (Мостар), Војислав Јовановић (Мостар), Милан Кадијевић (Мостар), Твртко Канаец (Мостар), Ана Кануета (Мостар), Малчика Капетановић (Мостар), Љубомир Ковачевић (Мостар), Давид Коен (Мостар), Душан Козомора (Мостар), Софија Кокотовић (Мостар), Јосеф Конфорти (Мостар), Милован Костић (Мостар), Жарко Лењ (Мостар), Ибрахим Љутовић (Мостар), Љубица Марковић (Мостар), Светозар Милетић (Мостар), Трипо Милићевић (Мостар), Милан Милушић (Мостар), Миладин Мухић (Мостар), Данило Ногулић (Мостар), Тошо Њутић (Мостар), Чедо Омчикус (Мостар), Драгица Остојић (Мостар), Благота Павичевић (Мостар), Петар Пејановић (Мостар), Стево Перишић (Мостар), Вукашин Петковић (Мостар), Милан Пецел (Мостар), Раде Пичета (Мостар), Богољуб Раданчевић (Мостар), Вукан Ружић (Мостар), Василије Саватић (Мостар), Ристо Салатић (Мостар), Владо Самарцић (Мостар), Лука Самарцић (Мостар), Драгица Слијепчевић (Мостар), Драгољуб Стијаковић (Мостар), Ђуро Товаришић (Бијела), Радован Томановић (Мостар), Миленка Тохол (Мостар), Омер Требињац (Мостар), Борика Турањанин (Мостар), Митар Хамовић (Мостар), Анка Шаин (Мостар), Зорка Шкоро (Мостар) и Ристо Шотрић (Мостар).⁸³²

У броју 10 листа *Књига за соколско село* од октобра 1937. године претплатници су допуњени следећим соколима и соколицама: Марко Бејат (Мостар), Данило Видачић (Чапљина), Владо Вујица (Мостар), Катарина Јовановић (Мостар), Виктор Канцир (Мостар), Драго Д. Кнежевић (Мостар), Мустафа Крпо (Чапљина), Милорад Крстић (Мостар), др Никола Принцип (Чапљина), Секула Лутица (Мостар), Соколска чета Баљци (Билећа), Јово Трипић (Чапљина) и Димитрије Шотрић (Чапљина).⁸³³

У новембру месецу 1937. године допуњена је листа новим претплатницима листа *Књига за соколско село*: Ахмет Арсланагић (Требиње), Данило Гачић (Локве-Столац),

---

⁸³¹ Претплатници листа *Књига за соколско село* су од стране Управе жупе названи *првоборци*.

⁸³² Првоборци нашег листа, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937. стр. 198.

⁸³³ Првоборци нашег листа, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 210.

Стево Дучић (Требиње), Нико Јакић (Колочеп-Дубровник), Војислав Јовановић (Мостар), Петар Краљевић Сарделић (Блато), Милан Михајловић (Требиње), Новица Михић (Локве-Столац), Хасан В. Хаџовић (Требиње) и Алија Тичић (Требиње).⁸³⁴

Друго значајно издање жупе у 1935. години је била књига *Пут соколства у село* у којој је изложен рад Конференције ССКЈ одржане 24. и 25. марта 1935. године у Мостару. Следеће значајно издање је *Стопама наших дједова*, које је било припремљено за издавање крајем те године, а из штампе је изашло јануара 1936. године у 1500 примерака. Поред три наведене публикације, издат је и *Извјештај о раду Жупе у 1934. години*.

Издате су две брошуре (*За што приређујемо Сабор соколских чета* и *Соколски часови*) старешине Жупе, брата Чедомира Милића, и две дописне карте са сликама *Краљу, соколи чувају Југославију* и *Чекић гвожђе кује а невоља карактере*.

Поред тога, жупа је издала још 9 бројева листа *Књига за соколско село* и редовно је издавала *Технички вијесник*.⁸³⁵

Поред осталих активности, чланови управе жупе бавили су се и списатељском делатношћу. У 1936. години од брата Богољуба Раданчевића, члана Управе жупе Мостар, у листу *Књига за соколско село* објављени су чланци: „Радње у мјесецу фебруару“⁸³⁶, „Радње у мјесецу мају“⁸³⁷, „Љековито биље, сточарство и земљорадња“⁸³⁸, „Радње у мјесецу јулу“⁸³⁹, „Радње у мјесецу августу“⁸⁴⁰, „Радње у мјесецу септембру“⁸⁴¹, „Кајсија и њено право мјесто и положај“⁸⁴², „Радње у мјесецу октобру“⁸⁴³, „Радње у мјесецу новембру“⁸⁴⁴ и „Радње у мјесецу децембру“.⁸⁴⁵

⁸³⁴ Prvorborci našeg lista, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.

⁸³⁵ Jovan Radulović: Izvještaj o stanju župske štampe u 1935. god., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 26.

⁸³⁶ Bogoljub Radančević: Radnje u mjesecu februaru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 15 – 16.

⁸³⁷ Богољуб Раданчевић: Радње у мјесецу мају, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 26 – 27.

⁸³⁸ Богољуб Раданчевић: Љековито биље, сточарство и земљорадња, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 12 – 14.

⁸³⁹ Bogoljub Radančević: Radnje u mjesecu julu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 29.

⁸⁴⁰ Bogoljub Radančević: Radnje u mjesecu avgustu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 29.

⁸⁴¹ Bogoljub Radančević: Radnje u mjesecu septembru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 29 – 30.

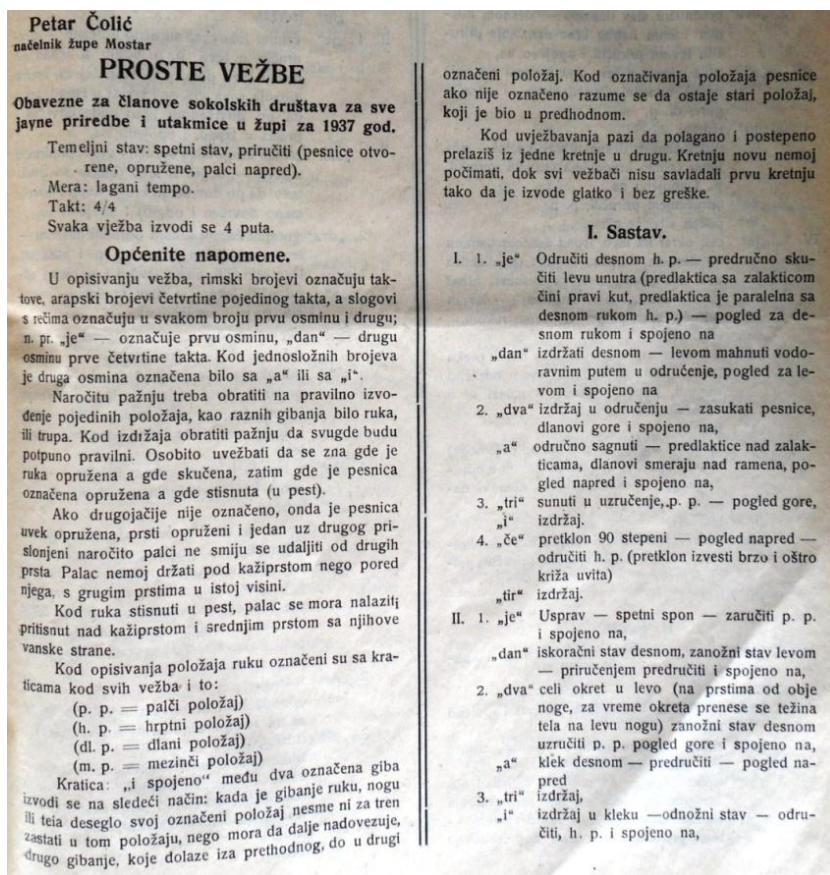
⁸⁴² Богољуб Раданчевић: Кајсија и њено право мјесто и положај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, септембар-октобар 1936, стр. 20 – 22.

⁸⁴³ Bogoljub Radančević: Radnje u mjesecu oktobru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, септембар-октобар 1936, стр. 28.

⁸⁴⁴ Bogoljub Radančević: Radnje u mjesecu novembru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 26.

⁸⁴⁵ Богољуб Раданчевић: Радње у мјесецу децембру, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 26.

Од брата Петра Чолића, начелника мостарске Жупе, у 1936. години у часопису *Књига за соколско село* објављена су три чланка: „Радни збор жупских начелника-ца“⁸⁴⁶, „Просте вежбе“⁸⁴⁷ за чланове соколских друштава Соколске жупе Мостар за све јавне приредбе и такмичења у жупи Мостар за 1937. годину,

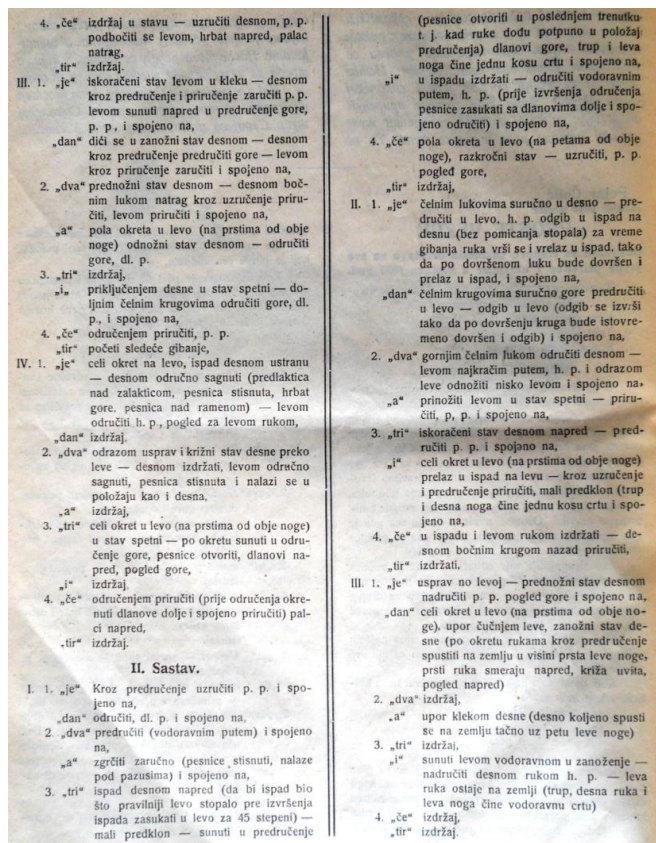
Слика 37: Просте вежбе за чланове СД Жупе Мостар за 1937. годину⁸⁴⁸

⁸⁴⁶ Petar Čolić: Radni zbor župskih načelnika-ца, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 25 – 26.

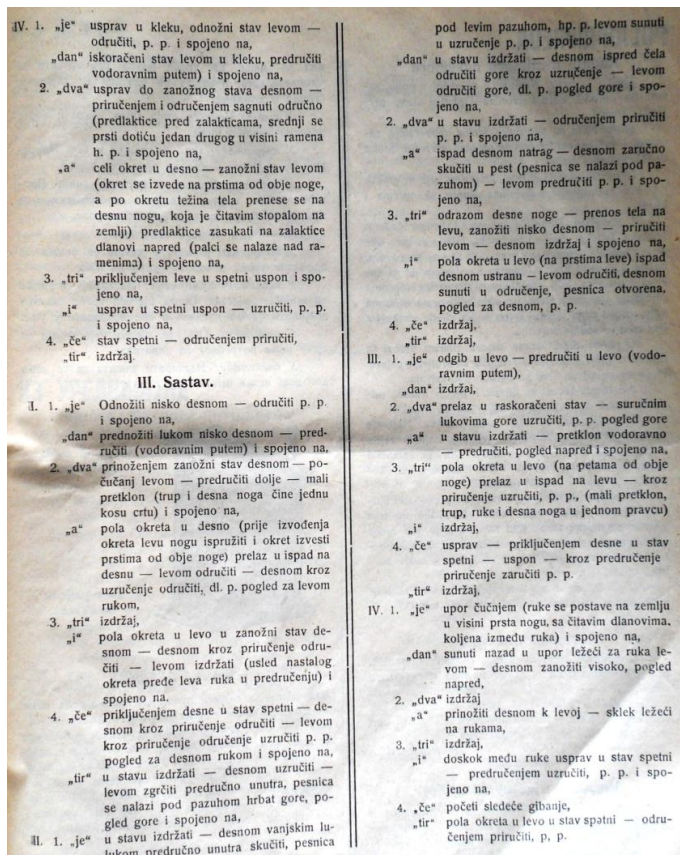
⁸⁴⁷ Petar Čolić: Proste vežbe, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 23 – 25.

⁸⁴⁸ *Књига за соколско село*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 23.

Слика 38: Просте вежбе за чланове СД Жупе Мостар за 1937. годину ⁸⁴⁹

Слика 39: Просте вежбе за чланове СД Жупе Мостар за 1937. годину ⁸⁵⁰

⁸⁴⁹ Књига за sokolsko selo, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 24.

⁸⁵⁰ Књига за sokolsko selo, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 25.

и „Просте вежбе“⁸⁵¹ за чланове соколских чета жупе Мостар које су обавезне за све наступе и такмичења у 1937. години.

Управа жупе је априла месеца 1937. године издала књигу „Завјетни огањ“ у којој су дате дужности и упуте како то остварити у СПП. Путем листа *Књига за соколско село* су обавестили све соколе херцеговачке жупе о њеном издању. Књига ће коштати 1 динар и сви чланови и нараштајци соколских друштава и чета жупе ће је морати набавити, а приход од њене продаје ће се користити за остварење програма рада СПП на селу.⁸⁵²

Половином априла жупа је издала ванредно издање књиге „Заветни огањ“ у 13 000 примерака, како би све соколе Херцеговине упознали са заветним дужностима. „Ко буде пажљиво читао и касније прочитао књижицу ‘Завјетни огањ’, тај ће бити на чисто шта је његова дужност у наступајућој години.“⁸⁵³

У 1938. години управа жупе је издала књигу брата Мирка Томовића „О вртовима“.⁸⁵⁴ Од брата Петра Чолића, начелника мостарске Жупе објављен је чланак у часопису *Књига за соколско село* „Соколско телесно вежбање“.⁸⁵⁵

У 1938. години је од брата Јована Удицког у листу *Књига за соколско село*, у делу говор пред врстом, објављен чланак „Пазите на свачију осјетљивост“,⁸⁵⁶ и у 1939. години од истог аутора објављен је чланак у истом листу „Соколска реч“.⁸⁵⁷

У 1939. години је од Чедомира Милића у *Књига за соколско село* објављен чланак „Јесмо ли вође?“⁸⁵⁸ а од брата Милоша А. Васића чланак „Шта сад?“.⁸⁵⁹

У 1940. години од брата Богољуба Раданчевића, члана управе жупе Мостар, у листу *Књига за соколско село* објављена су два чланка: „Њега и обрезивање воћака“⁸⁶⁰ и „Пољопривредни подсетник“, ⁸⁶¹ од брата др Милорада Драгића, члана управе жупе,

---

⁸⁵¹ Петар Чолић: Просте вежбе, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 19 – 20.

⁸⁵² Заветни огањ, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 52.

⁸⁵³ Ванредно издање „Књиге“, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 52.

⁸⁵⁴ О вртовима, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 70.

⁸⁵⁵ Petar Čolić: Sokolsko telesno vaspitanje, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 75 – 78.

⁸⁵⁶ Jovan Udicki: Pazite na svачiју osjetljivost, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 105.

⁸⁵⁷ Јован Удицки: Соколска реч, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 5-6, Мостар 1939, стр. 149.

⁸⁵⁸ Чедомир Милић: Јесмо ли вође?, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 5-6, Мостар 1939, стр. 133 – 134.

⁸⁵⁹ Miloš A. Vasić: Šta sad?, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 5-6, Мостар 1939, стр. 135 – 141.

⁸⁶⁰ Bogoljub Radančević: Njega i obrezivanje voćaka, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 2-3, Мостар, фебруар-март 1940, стр. 56 – 58.

⁸⁶¹ Bogoljub Radančević: Poljoprivredni podsetnik, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 280.

чланак „Рад Љубе Давидовића у соколству“⁸⁶² и од брата Аурелија Нарделија, члана управе жупе чланак „О храни и њезиној хранивости“⁸⁶³.

7.2.2.2.1.9 Учешће на слетовима и у раду соколских органа

Управа мостарске жупе је, поред осталих активности, одржавала и слетове на територији своје жупе. У времену од 1921. до 1928. године организовала је и одржала пет слетова:

- „... Први жупски слет одржан 4. и 5. јуна 1921. године у Мостару (1 491 учесник);
- Други жупски слет одржан на Видовдан 1923. године у Дубровнику (1 388 учесника);
- Трећи жупски слет одржан 7. и 8. јуна 1925. године у Мостару (1 893 учесника);
- Први жупски нараштајски слет одржан 2. и 3. јуна 1928. године у Дубровнику (882 учесника);
- ...
- Први слет соколских чета одржан 28. августа 1928. године у Невесињу, а поводом откривања споменика краљу Петру I ослободиоцу и херцеговачким устаницима⁸⁶⁴ и прву жупску јавну вежбу на Корчули (са 756 учесника и једним одредом војске и морнарице) 14. и 15. августа 1927. године.

Управа жупе је, са својим члановима (соколима и соколицама) учествовала и на слетовима који нису били у њеној организацији и који се нису одржавали на њеној територији. Тако су њени чланови „... учествовали на 14 окружних слетова који су одржани **на територији Херцеговине и Црне Горе:**

- У Тивту – Ластви, 20. јуна 1920. године (456 учесника) и 5. јуна 1926. године (211);
- у Метковићу, 18. августа 1921. године (391) и 18. септембра 1927. године (259);
- у Ђеновићу, 2. јула 1922. године (548);
- у Стоцу, 9. јуна 1922. године (228);
- на Цетињу, 5. маја 1923. године (273) и 13. јуна 1927. године (251);
- у Котору, 17. јуна 1923. године (322);
- у Чапљини, 7. јуна 1924. године (302);

⁸⁶² Milorad Dragić: Rad Ljube Davidovića u sokolstvu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 48 – 50.

⁸⁶³ Aurelije Nardeli: O hrani i njezinoj hranivosti, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 54 – 55.

⁸⁶⁴ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 140 – 141.

- у Подгорици, 3. маја 1926. године (378);
- у Опузену, 12. јуна 1926. године (277);
- у Велој Луци, 15. августа 1926. године (442) и
- у Требињу, 19. септембра 1927. године (68).⁸⁶⁵

Они су учествовали и на слетовима и манифестацијама других жупа. Тако су учествовали на следећих 16 слетова и других манифестација у времену од 1920. до 1934. године:

- Седми свесоколски слет у Прагу и пренос костију Гаврила Принципа из Терезина у отаџбину 1920. године (са 8 чланова/делегата);
- Први покрајински слет у Марибору 1920. године (са 126 чланова);
- Дочек регента Александра Карађорђевића 1920. године у Сарајеву (са 156 чланова);
- Други покрајински слет у Осијеку 1921. године (са 57 чланова);
- Први југословенски свесоколски слет у Љубљани 1922. године (са 357 чланова);
- Трећи покрајински слет у Сарајеву 1924. године (са 516 чланова);
- Четврти покрајински слет у Загребу 1924. године (са 156 чланова);
- Међуслетске утакмице у Београду 1925. године;
- Слет нараштаја у Прагу 1926. године (са 18 нараштајаца);
- Слет у Прагу 1926. године (са 106 чланова);
- Пети покрајински слет у Љубљани 1927. године (са 56 чланова);
- Нараштајски слет у Сплиту 1927. године (са 236 нараштајаца);
- Жупски слет у Скопљу 1928. године (са 52 члана);
- Шести покрајински слет у Скопљу 1928. године (са 85 чланова);
- Велики соколски слет у Београду 1930. године;
- Видовдански слет у Сарајеву 1934. године.⁸⁶⁶

⁸⁶⁵ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 141.

⁸⁶⁶ Sokolska župa Mostar: *Sveslavensko sokolstvo*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930; *Vidovdanski sllet u Sarajevu 1934*, *Споменица II део*, Соколска жупа Сарајево, Сарајево, 1935; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 142.

Слика 40: Херцеговачки соколи у свечаној поворци на Видовданском слету у Сарајеву 1934. године⁸⁶⁷

Кристина М. Пантелић Бабић и Петар Д. Павловић су, на основу напред наведених и одржаних слетова констатовали „... да је активност око организовања домаћих слетова и одласка на слетове у другим местима и државама била ефикасна. Према пронађеним подацима, у периоду од укупно 14 година, херцеговачки соколи и соколице, на челу са њиховим старешином и вођом Чедомиром Милићем, учествовали су на укупно 34 различита слета, што је веома значајан број.“⁸⁶⁸

На *Свесоколском слету у Софији (Бугарска)* одржаном од 12. до 15. јула 1935. године мостарска жупа је учествовала са укупно 41 соколом и соколицом из 9 соколских друштава: Блато, Дубровник, Имотски, Коњиц, Мостар, Столац, Стон, Требиње и Чапљина и две чете, Габела (СД Чапљина) и Тријебањ (СД Столац).⁸⁶⁹

У току 1937. године, жупа је са својим члановима учествовала на *покрајинском слету СКЈ*, одржаном у Скопљу, са 70 сокола и соколица, односно 41 чланом (члановима и чланицама), који су учествовали у поворци, и 29 вежбача (мушких и женских) који су учествовали у извођењу слетских вежби.⁸⁷⁰

На *слету у Прагу 1938. године* из Соколске жупе Мостар је учествовало 117 сокола и соколица.

⁸⁶⁷ Приватна архива сина Чедомира Милића, Јована Милића.

⁸⁶⁸ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 143.

⁸⁶⁹ Petar Čolić: *Izvještaj načelnika, Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936.

⁸⁷⁰ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

Чланови управе, као и чланови соколских друштава и чета мостарске жупе учествовали су и у раду соколских органа (скупштинама, састанцима, одборима и др.) и били бирани у одређене органе.

На Првој скупштини Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, која је одржана у Сарајеву 27. априла 1919. године, учествовало је и 18 представника из 18 соколских друштава из Херцеговине и Босне, међу којима су били и представници из пет соколских друштава из Херцеговине: Билеће, Вишеграда, Коњица, Мостара и Фоче. Представник из Мостара је био брат Чедомир Милић.⁸⁷¹

На крају скупштине је изабрана нова управа Српске соколске жупе босанскохерцеговачке и представници жупе за одлазак у Нови Сад на Соколски сабор Срба, Хрвата и Словенаца јуна месеца 1919. године. Брат Војислав Бесаровић је изабран за старешину жупе, а брат Чедомир Милић за надзорника мостарског соколског округа. Петорица сокола: Војислав Бесаровић, Милош Ђуран, Стеван Жакула, Чедомир Милић и Јово Поповић су изабрани за изасланике Жупе који ће ићи на Видовдански сабор у Нови Сад.⁸⁷²

На Соколском сабору Срба, Хрвата и Словенаца, 28. и 29. јуна 1919. године у Новом Саду је, поред брата Чедомира Милића који је био изасланик Српске соколске жупе босанскохерцеговачке, учествовало око 40 изасланика соколских друштава из Херцеговине. На Сабору су три сокола из Херцеговине изабрана у соколске органе. У технички и побратимски одбор је изабран брат Чедомир Милић, а браћа: Стјепан Куштреба и Драгутин Ретел у технички одбор.⁸⁷³

Херцеговачки соко Чедомир Милић је 23. новембра 1919. године учествовао и на Заједничкој скупштини српског и хрватског соколског друштва из Мостара,⁸⁷⁴ и на Скупштини Соколског савеза Краљевине Југославије 12. маја 1935. године у Београду.

На Скупштини ССКЈ 6. и 7. јуна 1936. године у Београду су учествовали и делегати из СЖ Мостар: брат Душан Бајић из управе жупе Мостар, брат Огњен Ждракановић из СЧ Пребиловци (СД Чапљина), брат Душан Мандић из СЧ Дулићи (СД Гацко), брат Карло Ракиција из СЧ Орашац (СД Дубровник) и брат Димитрије Шотра из Управе жупе

⁸⁷¹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 101 – 107.; Kristina M. Pantelić Babić - Petar D. Pavlović: *Učešće Čedomira Milića u radu sokolskih organa*, Zbornik radova, 10. Međunarodna naučna konferencija „Izazovi savremenog menadžmenta u sportu“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2014, str. 242 – 248.

⁸⁷² Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016.

⁸⁷³ Zapisnik sa druge svečane sednice Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca, *Соколски гласник: званичан орган соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 11-12, Београд, 30. јун 1919.

⁸⁷⁴ Sokolska župa Mostar: *Sveslavensko sokolstvo*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930.

Мостар. На скупштини жупе Мостар они су раније изабрани да буду делегати на скупштини ССКЈ. Њихово учешће на тој скупштини било је изузетно значајно јер се глас сокола са села Херцеговине могао чути на правом месту.

Браћа Огњен Ждракановић и Душан Мандић су говорили о соколству у селима Херцеговине, а брат Карло Ракиција о политичким приликама у околини Дубровника и потешкоћама у раду. Говори брата Ждракановића и брата Мандића су у целости објављени у листу *Књига за соколско село*.⁸⁷⁵

7.2.2.2.1.10 Сарадња мостарске жупе са другим жупама и организацијама

Према истраживањима Кристине М. Пантелић Бабић и Петра Д. Павловића, ССКСХС је мостарској Жупи 1923. године „... привремено доделио целокупну територију Црне Горе, са циљем да им се помогне при обнављању и ширењу соколства. Чедомир Милић је са својим сарадницима обишао целу Црну Гору вршећи пропаганду соколства. Његов рад је био плодотворан и до почетка 1928. године било је обновљено и основано 12 соколских друштава. Те године је од постојећих друштава априла месеца основана Соколска жупа `Његош` са седиштем у Херцег Новом.“⁸⁷⁶

Управа мостарске жупе је сарађивала са управом цетињске жупе.⁸⁷⁷ Гавро Милошевић, старшина цетињске жупе, о тој сарадњи је написао:

„Кроз неколико година, док су очврснула соколска крила у свим местима Црне Горе и Боке, ми смо у братском соколском раду сарађивали са мостарском жупом. Она је истински и соколски помагала развој соколства у овим крајевима; она је то чинила са љубављу, јер је донекле враћала дуг легендарном соколству Црне Горе.“⁸⁷⁸

Соколи из Херцеговине су учествовали на манифестацијама других организација. Тако су учествовали и на прослави СПКД „Просвјета“ у Сарајеву 1927. године. Прослава је одржана од 19. до 21. августа 1927. године у Сарајеву.

⁸⁷⁵ Представници наших чета на Савезној скупштини, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 5 – 8.

⁸⁷⁶ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 111.

⁸⁷⁷ Соколска жупа Цетиње је основана 1911. године.

⁸⁷⁸ Gavro Milošević: *Sokolska župa Cetinje, Sveslavensko sokolstvo*, Савез сокола Краљевине Југославије. Београд, 1930, стр. 99.

Сарадња је постојала и при организовању и извођењу *Видовданског слета у Сарајеву 1934. године*.⁸⁷⁹

Према истраживањима Кристине М. Пантелић Бабић и Петра Д. Павловића соколи из Херцеговине су, поред соколских, „... сарађивали и са другим организацијама не само са простора Херцеговине, већ и са простора целе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. Краљевине Југославије), а све у циљу заједништва и побољшања сеоског живота Херцеговине. Тако су у августу 1934. године, заједно са групом студената из Загреба, радили изабране корисне радове на селу. Покрет академског добровољног рада на селу у загребачкој соколској жупи је организовао и водио др Лаза Поповић, који је сарађивао и био у готово сталном контакту са Чедомиром Милићем.

Загребачки студенти су на путу према Невесињу, у које су кренули због добровољног рада на селу, свратили у Мостар. Те 1934. године, 26. августа, у просторијама мостарске соколске жупе, одржан је и први заједнички састанак старешинства загребачке и мостарске жупе, којим је председавао старешина мостарске соколске жупе Чедомир Милић.⁸⁸⁰

Слика 41: Сарадња загребачких студената и херцеговачких сокола⁸⁸¹

⁸⁷⁹ *Vidovdanski slet u Sarajevu 1934, Spomenica II deo*, Соколска жупа Сарајево, Sarajevo, 15. јануар 1934.; П. К. Крстић: Савезу Сокола Краљевине Југославије – Београд. Допис Канцеларије Његовог величанства краља бр. 604; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016.

⁸⁸⁰ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 113 – 115.

⁸⁸¹ Бранко Крчум: Два покрета - - једна мисао, један циљ, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 7, Мостар, септембар 1935, стр. 9; Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир*

После говора Чедомира Милића и Лазе Поповића у име студената је говорио Бранко Лазичић изговоривши, поред осталог, и следеће речи:

„Миг судбине изгледа да је и овдје учинио своје, да баш послје 60 година од невесињске пушке долазимо у овај кршан, националан, ведар и увијек будан крај. – Историја нас учи, да су два тешка царства била у канџе ухватила наш најраснији народ и баш прије 60 година осјећен је њихов пад, ради наше жилавости. Зато ми наш покрет и базирамо на раду. Ми смо ликвидирали та два царства, која су за искупљење тражили многе жртве међу којима и два национална радника. Ристу Тохоља и Ристу Милићевића, чији се остаци преносе у заједничку костурницу баш ових дана. Сад је на нама да се ријешимо и унутрашњих непријатеља, да обезбиједимо изнутра нашу земљу, али не ријечима, него радом кроз звекот мотика.“⁸⁸²

Следећег дана су студенти проф. др Лазе Поповића стигли у Невесиње, где су њихови представници одржали састанак са изасланицима сеоских соколских чета, на коме су се договорили о заједничком раду. Како нису имали потребних материјалних средстава за изграђивање вода, они су то надокнађивали на други начин. О томе је Бранко Крчум написао:

„Ако је мањкала лопата, онда су, иако њежне, студентске руке пребацивале камен. Радило се у неком фанатичном расположењу, што би 'културна данашњица' назвала лудошћу, јер ови млади људи једино рад сматрају практичним дјелом свога животног плана и националног програма.“⁸⁸³

За двадесет дана рада они су изградили две воде, у селима Батковићи и Бојишта. У раду су им помагали и мештани тих села, а по завршетку радова приређено им је народно весеље. Крчум је о томе рекао:

„У част добротвора, на довршеном здању лепршала се југословенска застава. Око четири стотине дјетињски раздраганих сељака носило је југословенске заставе, пјевало државну химну и народне пјесме и играло коло. На све стране гориле су ватре, окретали јањци и прасад. Жене и дјевојке приносиле су кувана

Милић, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 114.

⁸⁸² Бранко Крчум: Два покрета - - једна мисао, један циљ, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 7, Мостар, септембар 1935, стр. 6.

⁸⁸³ Бранко Крчум: Два покрета - - једна мисао, један циљ, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 7, Мостар, септембар 1935, стр. 8.

јаја и са патријархалним стидом одмотавале сеоске пите. Сиједи старци усташе из 1875 дизали су чаше соколима и студентима, срањујући их са највећим херојима, крваве прошлости.“⁸⁸⁴

Кристина Пантелић Бабић и Петар Павловић су констатовали да: „Иако су у питању били тешки и физички захтевни послови, наведени примери, поготово када је загребачка соколска жупа у питању, показују нам да су заједништво и соколски дух могли са радошћу и песмом да преброде све невоље које су им се нашле на путу. Велику важност у томе имао је снажан и велики дух првенствено Чедомира Милића и Лазе Поповића.“⁸⁸⁵

Перко Мркајић, члан СЧ Брадина (СД Коњиц) Соколске жупе Мостар, био је први победник на гусларском такмичењу Савеза сокола Краљевине Југославије које је одржано 28. јуна 1936. године у Суботици приликом одржавања соколског слета. Мркајић је упућен као изасланик мостарске соколске жупе крајем новембра 1936. године да обиђе неколико соколских друштава Соколске жупе Сушак-Ријека. На тој гусларској турнеји брат Перко Мркајић је постигао знатан успех.

Слика 42: Перко Мркајић⁸⁸⁶

Мркајић је наступао на свечаној седници и академији Соколске жупе Сушак-Ријека одржаној 1. децембра 1936. године. О његовом наступу, поред осталог, остало је записано:

⁸⁸⁴ Бранко Крчум: Два покрета - - једна мисао, један циљ, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 7, Мостар, септембар 1935, стр. 9.

⁸⁸⁵ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 118.

⁸⁸⁶ Петар Д. Павловић, *Српски Соко*, Витешка организација Српски Соко, Српско Сарајево, 1999.

„Сама појава брата Мркајића као сељачког сина наше Херцеговине у Лијепој народној ношњи побудила је велики интерес, а код присутних изазвала веома велику пажњу. Поред соколских припадника, представника свих цивилних и војничких власти на Сшаку, у дворани су запажени представници страних држава“.⁸⁸⁷

Мркајић је поред кратког говора, о значају гусала за херцеговачки народ, отпевао и једну песму о животу сеоских сокола. „При крају његовог пјевања цјелокупно присутно грађанство у свом одушевљењу поздравило је брата Мркајића.“⁸⁸⁸

Представници *Бугарског соколског савеза*, браћа: Атанасов, ђенерал; Грозданов, капетан; Лазов, др Минев и Спространов су јула месеца 1935. године дошли у посету ССКЈ. Они су у пратњи функционера ССКЈ, сокола Мих. Градојевића, др Милорада Драгића и Ђуре Паунковића тока месеца јула дошли у посету Соколској жупи Мостар и обишли велики број соколских друштава и чета. Соколи из Бугарске су у свим селима и градовима мостарске Жупе „... било од страна управа и чланства наших јединица срдечно дочекани и поздрављени, те овај њихов значајни пут представља најљепшу манифестацију нашег соколско-јуначког и словенског братства.“⁸⁸⁹

Соколску жупу Мостар је у фебруару месецу 1937. године посетио брат Станислав Буковски, старешина Славенског соколства и Чешке општине соколске са братом Еугеном Кеплом, секретаром (тајником) Чешке општине соколске. После срдечног пријема од стране мостарске жупе, соколи Буковски и Кеплер су уз пратњу чланова старешинства мостарске Жупе обишли неколико соколских друштава и чета, „... те су том приликом у њихову почаст у тим јединицама приређене нарочите свечаности и соколске академије на којима је брат Буковски са искреним дивљењем говорио о огромном значају уласка соколства у село и великим резултатима соколског рада на селу.“⁸⁹⁰ На таквој једној свечаности у соколској чети Бијело Поље (СД Мостар) у свом говору је брат Буковски, између осталог, рекао: „Др Тирш је иницијатор, али је брат Чедо Тиршеву мисао остварио још дубље и потпуније.“⁸⁹¹

Соко из Чехословачке Б. Хавел је био присутан на Савезној конференцији одржаној 24. и 25. марта 1935. године и учествовао у њеном раду. Чехословачки соколски савез је Соколској жупи Мостар поклатио новац за изградњу пет вода у безводним местима Херцеговине и те изграђење воде ће носити имена петорице првих и највећих сокола

⁸⁸⁷ Р.: Успјех нашег гуслара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 14.

⁸⁸⁸ Р.: Успјех нашег гуслара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 14.

⁸⁸⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 17.

⁸⁹⁰ Просветни рад – рад ЖПО-а, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 58.

⁸⁹¹ Просветни рад – рад ЖПО-а, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 58.

Чехословачке: др Мирослава Тирша, др Јиндриха (Jindrich) Фигнера, др Јосифа Шајнера, др Финдриха Ваничека и Виценца Штепанека.⁸⁹²

Доктор Буковски је и пре ове посете боравио у Соколској жупи Мостар, 1925. године, када је у жупи основана прва соколска чета, и у његову част је приређена соколска академија.⁸⁹³

Током 1938. године жупу Мостар су посећивале бројне уважене личности (амбасадори, посланици Народне скупштине, банови, чланови старешинства ССКЈ, сенатори, страни новинари и други), као што су: др Мирко Буић, бан Приморске бановине; др Милорад Драгић, члан Савезне управе; Јован Дучић, амбасадор Краљевине Југославије у Букурешту; Фрањо Маркић, потпредседник Народне скупштине; Ђуро Паунковић, сенатор и заменик старешине ССКЈ; проф. Милош Станојевић, председник Савезног просветног одбора и неколико страних новинара.

Још један вид сарадње била је и међусобна помоћ соколских друштава. Соколска жупа Мостар је после акције за село *Кроз соколску Петрову петољетку* обухватила „... сва соколска срца широм простране нам Отаџбине“⁸⁹⁴ и помоћ је почела пристизати из соколских друштава са простора целе тадашње државе, Краљевине Југославије. Тако је из СД Љубија – Рудник из Србије, вероватно новембра месеца 1936. године, стигла помоћ од 2400 динара. О тој помоћи је записано следеће: „Кључем љубави отварају се џепови и пружају јаке руке да нас помогну. Тако је и са помоћи соколског друштва Љубија – Рудник. Соколи – рудари који насушну кору хљеба ваде дубоко из утробе мајке земље, послали су нашој жупи 2.400 динара. Колико снажан соколски осјећај је требао, да из плитких џепова, за још оскуднију соколску браћу у нашем крају скупе велик и издашан прилог као што је овај? Само је још већа мајчина љубав која, и након бесане ноћи, грли своје љубљено чедо!“⁸⁹⁵

Та помоћ од СД Љубија – Рудник је послужила као светао пример за којим требају кренути и остала соколска друштва у време трајања СПП.

7.2.2.1.11 Соколска Петрова петољетка (СПП)

Творац Соколске Петрове петољетке (СПП) је била Соколска жупа Мостар, на челу са својим старешином братом Чедомиром Милићем. Сачињен је план рада сокола и соколица

⁸⁹² Starešina čeških sokola među nama, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 19 – 20.; Чехословаци и СПП, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 30.

⁸⁹³ Starešina čeških sokola među nama, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 19 – 20.

⁸⁹⁴ Ne daje džep, već srce!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. насловна.

⁸⁹⁵ Ne daje džep, već srce!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. насловна.

за пет година, од 6. септембра 1936. године до 6. септембра 1941. године када ће млади краљ Петар II навршити 18 година и преузети дужност краља Југославије.

Слика 43: Соколска Петрова петољетка⁸⁹⁶

СПП је семе народне душе и израз љубави и захвалности. Она је „... вјечно кандило благодарности свима нашим великим прецима из најдаље и најближе наше прошлости... слика вјерности, оданости и мушке одлучности да служимо Краљу и Народу, у садашњости и будућности... утјеловљење високе и чисте етичке свијести, да млађахном Краљу помогнемо дочекати сретни и Богом благословени дан 6. септембар 1941. у раду, припремама, у стварању бољег и љепшег, сретнијег и радоснијег времена, када ће и наш љубљени Краљ, слободарски и витешки – попут својих неумрлих вођа – прихватити народно рало и заорати дубоку бразду југословенске њиве за нова сјемења јединства и рада и поштеног живота... велико искуство запечаћено у нашим срцима и душама, да без Југославије нема нас и да без Југославије немамо права на живот.“⁸⁹⁷

Смисао СПП је брат Јован Радуловић, на соколској свечаности у Мостару 13. септембра 1936. године приликом њеног свечаног проглашења, изразио стиховима гусларске народне песме:

„Ко не има од срца порода
Ев` сад може срце отворити,

⁸⁹⁶ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 28.

⁸⁹⁷ Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 1.

Своју душу врћи у чистоту;
Ако има од срца порода,
Тај нек дигне данас још једнога,
Нек подигне св`јетлу задужбину
Како може и како умије
Порад Бога и поради душе.
Откупљујте, моја браћо драга,
Откупљујте те народне душе,
Својој души мјеста ухватите.“⁸⁹⁸

„Ето, браћо, то је смисао Петрове петолетнице, то је смисао нашег плана за будућих пет година“⁸⁹⁹, рекао је брат Радуловић и „... то је уједно и откупни завјет свих оних који не живе и не раде само за себе него за поколења која дјела суде. То ће бити наш станац-камен у великој грађевини југословенској, прва наша потпора Краљу и чувару нашег народног и државног јединства.“⁹⁰⁰

Свечано проглашење СПП у свим соколским друштвима и четама мостарске жупе обављено је 6. септембра 1936. године, када су Управе друштава и чета са члановима положили заклетву Богу и заветовали се Његовом величанству краљу Петру II да ће за пет година извршити донети план.

---

⁸⁹⁸ Смисао и значај Петрове петолетнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 10.

⁸⁹⁹ Смисао и значај Петрове петолетнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 10.

⁹⁰⁰ Смисао и значај Петрове петолетнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 10.

ZAVJETNICA.

Upravni i nadzorni odbor Sokolske čete u _____ zajedno sa ostalim članovima čete i predstavnicima matičnog društva, danas svečano položismo zakletvu Bogu i zavjetovасmo se Nj. V. Kralju Petru II, da ćemo за pet godina, od 1936 до 1941, izvršiti priloženi plan rada. Sretni dan, 6 septembra 1941, želimo da obilježimo velikim sokolskim uspjesima i olakšamo našem mladom i ljubljеном Kralju uređivanje zemlje. Hoćemo i moramo, da se radом, samo viteškim i poštenim sokolskim radом за dobro našeg naroda, odužimo duga Viteškom Kralju Aleksandru I Ujedinitelju. Dužni smo da kroz opštekorisni rad dokažemo svoju privrženost i ljubav prema Nj. V. Kralju Petru II. Samo ćemo radом dokazati i našu spremnost da čuvamo našu Otadžbinu.

У раду морамо дочекати годину пунољетства нашег Првог Сокола, Првог Југословена и нашег народног Краља! А, све у славу Бога сведржитеља, за покој душе Краља Ујединитеља, на срећу младог Краља Петра II и на корист народа југословенскога.

ТАКО НАМ БОГ ПОМОГАО!

За управу чете:

тајник:

старешина:

о д б о р н и ц и:

1936—1941

Neka bi dao dobri Bog, da naš mladi Kralj poraste do konja i do kopija bojna, pa da se ne boji nikoga, do li Boga i sebe!

Све у славу Бога великога, на срећу Господара честитого, и на корист селџака југословенскога!

Соколска чета у _____ од 1936 до 1941, под заклетвом, обвезује се извршити овај петогодишњи план ради у свом селу:

Слика 44: Завјетница⁹⁰¹

Проглашење је пропраћено песмом *Соколска молитва* коју је написао брат Петар Николић из СЧ Дулићи (СД Гацко):

СОКОЛСКА МОЛИТВА⁹⁰²

Помози нам добар Боже
 Јер без тебе бит не може.
 Дај нам снаге, благослова
 Да се снага соколова,
 У висину неба вине
 Изнад наше отаџбине.
 Да је чува и одбрани
 Док јој свану бољи дани.
 Дај нам среће и напретка
 Да Петрова Петогољетка
 У најбољој срећи мине
 Док Господар отаџбине,
 У своје је руке прими,

⁹⁰¹ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 3.

⁹⁰² Петар Николић: Соколска Молитва, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 2.

Помоз'мо му браћо и ми.
Соко жели помоћ роду
И повест' га препороду,
И од сна га пробудити,
У бој нови похрлити,
Против лажи, мржње, мрака,
И тражити свијетлих зрака,
Да нам путе освјетле,
А душе на просвјетле,
Витезови, старе вође
Да нас храбри Карађорђе
И у Бога тврда вјера,
Јер нас злоба сада тјера.
Сад се земљи пјесма пјева,
О престолу Бога жива
Сада нико и не снива,
Што нам старе витезове,
Војводе и кнезове,
Уздизаше на крилима,
Па бијаше лако њима.
А сад људи то не знаду,
Јера Бога не признају.
Зато тама свуд завлада,
И задава тешких јада.
По тој тами свијет лута
Те не може наћи пута,
Јер је Господ свјетлост права,
Свјетлост која живот дава.
Соколови живот хоће,
Да побједи све тешкоће.

Поред проглашења СПП у свим соколским друштвима и четама, жупа је организовала свечано заједничко проглашење 12. и 13. септембра 1936. године у седишту жупе у Мостару уз учешће сокола и соколица из села и градова Херцеговине, „... и да се загрле соколске југословенске заставе, као што се љубе наше братске душе и братска срца, оних из Дубровачког приморја и отока и Имотске крајине са овима из Херцеговине, њихове сестре и по сиромаштву материјалном и по витештву и богатству духовном.“⁹⁰³

У саставу тих свечаности одржана су: гусларска такмичења, такмичења у стрељаштву, јавни час, свечана соколска академија и свечана поворка. У свечаностима су учествовале три соколске музике: друштава Вела Лука и Столац и СЧ Виховићи-Рудник (СД Мостар) и Српско певачко друштво „Гусле“ из Мостара.

После отпеване *Соколске молитве* проглашење СПП су извршили: брат Чедомир Милић, старешина СЖ Мостар; брат Радмило Грђић, представник ССКЈ и Соколске жупе

---

⁹⁰³ Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 2.

Сарајево; брат др Јуре Арнери; брат Јован Радуловић, референт одсека мостарске жупе за пропаганду села и брат др Мухамед Риђановић.

Брат Радуловић је у говору, поред осталог, рекао да је дивно и племенито дело, „... да соколство упрти на своја плећа једну голему али племениту обавезу у времену док наш Краљ, најпрви соко, не преузме владавину у своје руке“⁹⁰⁴ и да „Народ без материјалних добара јесте сиромашан народ, али народ без душе мртав је и без будућности. А соколство ту душу хоће да сачува и да је укопа у темеље краљева престола да би отуда сјала и блистала за срећу државе и понос нације.“⁹⁰⁵

На крају је позвао све присутне да буду добри „... чувари дома, зидари села и заједнице наше... свјесни неимари у овој земљи, нашој љепотици и патници мајци, рад гријеха њених грјешних синова, који хоће да је руше и минирају, дијеле и парцелирају... чувари огњишта и ватре око којих ће се окупљати промрзли и прозобли, залутали и изгубљени. Ријечју, будите непоколебљиви соколи и сијачи слоге, љубави, братства.“⁹⁰⁶

Програм СПП се разликовао од дотадашњих програма свих организација и друштава. Он је обухватао цео приватни живот појединца, од девојчице и дечака до старице и старца. Он је имао печат задужбински, „... па према томе све жртве појединаца или појединих друштава“⁹⁰⁷ биле су намјењене „... интересима велике већине.“⁹⁰⁸

Циљ програма је био да сваки соко и соколица прво поправе себе, ураде нешто корисно за своју породицу, своје место. Где појединци не могу урадити веће задужбинске радове, као што су изградња: вода, домова, путева и садња шума, моћи ће то урадити соколске чете, друштва, Жупа или ССКЈ. Програм је био обиман али и остварљив и сви, од детета до старца, требали су нешто од тог програма извршити у времену СПП. Програм се састојао од следећих осам поглавља: Организациони рад, Технички рад, Просветни рад, Пољопривредни рад, Хигијенско-здравствени рад, Задружни рад, Живе задужбине и Чување обичаја наших дједова.⁹⁰⁹

Да би испунили свој дати завет и заклетву, односно да би се остварио програм СПП, потребно је код свих сокола и соколица много свести, љубави, истрајног рада и мушке одлучности. Један од главних услова за остварење програма СПП је да сви припадници

⁹⁰⁴ Смисао и значај Петрове петолетнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 10.

⁹⁰⁵ Смисао и значај Петрове петолетнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 10.

⁹⁰⁶ Смисао и значај Петрове петолетнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 10.

⁹⁰⁷ Соколска Петрова Петолетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 1.

⁹⁰⁸ Соколска Петрова Петолетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 1.

⁹⁰⁹ *Zavjetnica, Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 3 – 7.

соколства „... буду свјесни величине и користи добровољно примљених дужности и да са много истинског одушевљења и одлучности загрну рукаве и прихвате се остварења програма Соколске Петрове петолетке и одуживања завјетног дуга Богу, Краљу и Нароу.“⁹¹⁰

Ако тако буду радили „... онда ће снага придолазити колико Бог дадне и колико ко могне. Што не могне један моће двојица или њих више у заједници.“⁹¹¹

Програм СПП ће се моћи остварити, пре свега духовном снагом и најузвишенијим соколским врлинама, поштењем и племенитошћу. „По учењу гусала поштење и племенитост спадају у средишње врлине, по којима се људи деле на соколе и несоколе, на зборце и творце, или, како народ рече, на људе и нељуде. Без поштења нема човека, а без племенитости нема сокола.“⁹¹² Из тих основних човекових врлина извиру све остале, и мале, и велике моралне вредности. Поштен човек је онај, „... који ником зла не чини“⁹¹³ а племенит је онај соко „... који уз чување свог образа још и добра дјела чини, помажући своје ближње по највећем закону милосрђа.“⁹¹⁴ Нема доброг сокола без поштења и племенитости и „... као што нема дана без сунчане свјетлости“⁹¹⁵, исто тако нема ни соколства без тих основних моралних вредности. Ни соколска телесна вежба, ни предавања, јавни часови и вежбе, а ни слетови и друге соколске манифестације нису у стању изразити снагу соколства без тих основних духовних врлина, поштења и племенитости, и једино су оне „... кадре, да појединце стално крећу напред, те да за истину живе и гину, а за правду страдају.“⁹¹⁶ СПП ће као бљесак муње у мрклој ноћи „... својом свјетлошћу расвијетлити најскривеније духовне тајне и кутке слабости“⁹¹⁷ многих припадника соколства, али ће у исто време показати и праву снагу, како соколства у целини, тако и моралну снагу сваког сокола и соколице појединачно.

СПП је хтела да се кроз њен програм оствари народно, соколско и југословенско јединство што је видљиво из следеће слике.

---

⁹¹⁰ Соколска Петрова Петолетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 2.

⁹¹¹ Соколска Петрова Петолетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 2.

⁹¹² Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 1.

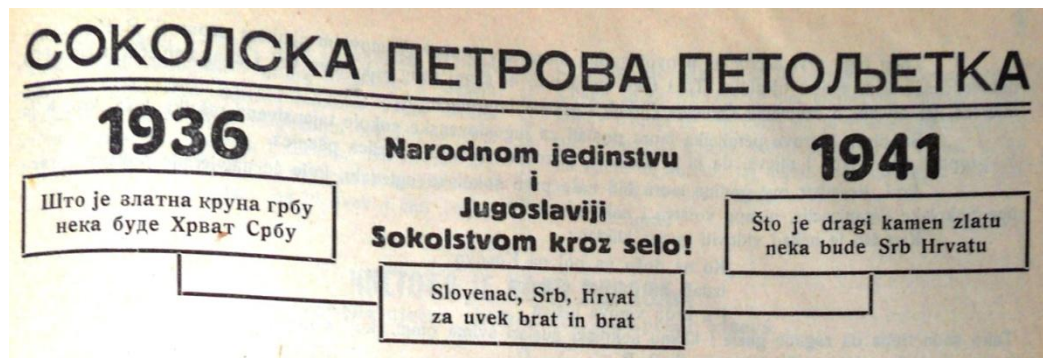
⁹¹³ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 1.

⁹¹⁴ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 1.

⁹¹⁵ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 1.

⁹¹⁶ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 1.

⁹¹⁷ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 1.

Слика 45: Соколска Петрова петољетка⁹¹⁸

Основни задаци СПП, како су их схватили поједини соколи, су били:

- Соколи су желели путем СПП да покажу свету око њих да они желе да као што млади краљ расте и развија се, да ће и цео народ живети у том смислу. Краљ расте, у исто време рашће и соколска свест; развија се, у исто време ће се развијати и соколска снага; напредује духом и телом, а соколи, соколице и цео народ ће напредовати за опште добро отаџбине, а његова младост треба да подсећа соколе и соколице да цео живот соколски „... треба да тече снагом младости па да и најтеже потхвате“⁹¹⁹ предузимају без страха да ће „... под њима малаксати или поклекнути.“⁹²⁰
- У том циљу, соколи и соколице ће радити на очувању свога здравља, да буду и духовно и телесно јаки и здрави, да буду мудри и опрезни, да ће примати и најтеже задатке, да ће неговати врлине „... које имају да буду одлике човека: трезвеност, поштење, милосрђе, братство, љубав, слогу, - кратко речено, - све што је добро, племенито и честито“⁹²¹; палиће „... луч просвете на све стране и осветљавати путеве који воде срећи и благостању народном.“⁹²²
- Ко су ти који ће моћи извршити напред наведено? То су соколи и соколице, „... јер је соколство виша сила, која ствара, диже и све може.“⁹²³

Кроз остварење програма СПП ће се разоткрити многи лажни соколи и лажне националне личности „... и показати сву духовну и моралну пустош код њих, а истаћи

⁹¹⁸ *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 1.

⁹¹⁹ Јован Удицки: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 1.

⁹²⁰ Јован Удицки: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 1.

⁹²¹ Јован Удицки: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 1.

⁹²² Јован Удицки: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 1.

⁹²³ Јован Удицки: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 1.

многе мале по имену а велике по срцу⁹²⁴, који су до тада били непримећени и које је „... сјај фразеологије збораца задржавао у присјенку.“⁹²⁵

ПЕТРОВА ПЕТОЉЕТКА

Млад и снажан, полетан и чио
Вита крила смјело раширио.
Сиви Соко из гнезда племића
Из жаришта Карађорђевића:

Петар врли, одважни и ведри
Са поносом пунолетству једри
И разбија узбуркане вале
Снажећи своје свјетле идеале.

Размахује снагом муње, грома
На сву радост Узвишеног Дома –
И душа му врлинама блиста
Светим сјајем Великога Христа.

А соколи, дика отаџбине
Све напоре и прегнуће чине:
Да својему Краљу-Старешини
Дигну име на свјетлој висини.

Соколи су завјет часни дали
Да ће Младог Краља идеали
Четрдесет прве свјетли бити
И напоре тешке окрунити:

Зрелим плодом културнога рада
Што ће бити највећа награда
Владаоцу и цјелом народу
Којиштује правду и слободу.

Душан Живковић⁹²⁶
СЧ Леденице, СД Бока

⁹²⁴ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 1.

⁹²⁵ Тајанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 1.

⁹²⁶ Душан Живковић: Петрова петољетка, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 5, Мостар, 1937, стр. 89.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 182.

Путем листа *Књига за соколско село*, од децембра месеца 1936. године, Соколска жупа Мостар је свим соколским друштвима упутила поруку следеће садржине:

„У низу дужности за извршење плана Соколске Петрове петољетке, скрећемо пажњу братским друштвима на следеће:

Жива ријеч, наше најјаче пропагандно средство, доћи ће до изражаја тек онда, ако пођемо у село, у чете. – Тада ћемо моћи сами допринјети савјесном извршавању дужности четних управа: **слања завјетница, одржавању Дана захвалности Богу, гусларских утакмица, изналажењу кандидата за осми жупски течај, припреме за год. скупштине чета и т.д.**

Вечерња сијела сад, у зимске дане, једино су могућа и она су најзгоднија за искрене разговоре и соколске договоре. У село, у чете – позива нас соколска Петрова петољетка.⁹²⁷

Студентска радна чета проф.др Лазе Поповића из Загребa је у потпуности прихватила СПП и у наредном периоду је радила на остварењу њеног програма. Омладина те чете је вођена само са једним циљем „... честитим, искреним, поштеним и отвореним радом за народ и за добро отаџбине.“⁹²⁸ Они су сматрали да СПП „... треба да буде манифестација једне несаломљиве снаге, воље и љубави према овом нашем народу, који је тако мало осетио искрене љубави и то баш од оних који највише извикују своју љубав према њему, ударају се у прса, као што то чињаше фарисеј у храму Божијем.“⁹²⁹ Поручили су да ће радити и стварати, да ће чувати своју отаџбину, а да соколи треба у томе да предњаче и да „... као што су у вријеме робовања високо уздигли зубљу народног препорода, данас исто тако треба да понесу зубљу социјалне и економске обнове наше народне државе и да буду први борци у првим редовима.“⁹³⁰

У годишњем извештају о раду на остварењу постављених задатака у првој години постојања СПП је констатовано да је СПП једна одлична идеја „... која даје за сада још недогледне, али ипак јасне видике за велике и завидне успехе у нашем раду соколском... Њено постојање је стихијски природно и њена намена кристално јасна: знајући добро кога је изгубила у своје великом благопокојном Краљу Александру I и дубоко осећајући

⁹²⁷ Sokolskim društvima!, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. насловна.

⁹²⁸ Вељко Купрешанин: И студенти приступају Соколској Петровој Петољетци, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 8.

⁹²⁹ Вељко Купрешанин: И студенти приступају Соколској Петровој Петољетци, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 8.

⁹³⁰ Вељко Купрешанин: И студенти приступају Соколској Петровој Петољетци, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 8.

празнину која је настала Његовом трагичном смрћу, Соколство наше застало је и морало се запитати: шта да се ради и како да се преброди тај вакум, док на место старог и срдечног Сокола не дође у пуној својој младалачкој снази, Његов прворођени птић соколић.⁹³¹

Основна замисао сокола приликом проглашења почетка СПП је била да се у наредних пет година, до стицања пунољетства младог краља, њему олакша терет који као владар треба да понесе, „... те да на дан ступања на престо својих предака“⁹³² нађе „... Југославију јаку, моћну и несавладиву.“⁹³³

СПП је, како је стајало у извештају ССКЈ, била „... афирмација љубави, воље и снаге соколске: љубави, да се потенцира неотступна припадност великим и вечним идеалима соколским; воље, да се потврди удвојена одлучност стремљења ка тим идеалима; снаге, да се оно што соколска љубав и воља одлуче изведе до краја, без поговора и мушки.“⁹³⁴ Због тога је она била разумљива за све и на целом простору тадашње отаџбине се говорило о њој, „... и нема правога и честитог сокола нашег, који у души није дао сам себи реч да ће у ових пет година својим трудом и својом вољом сваке године придонети, ма и најмањи део, у темеље ове заједничке, велике, петолетне зграде соколске.“⁹³⁵

СПП „... треба да буде подстрек за веће кораке и шире обухвате у нашим стремљењима... треба да нас прене из свакидашњице, да нам да живљи темпо у нашем раду и да убрза ритам нашег соколског живота. ... Она је труба за збор, на који сви потрче и стигну без задоцњења: спремни и готови. Ми смо војници у служби народа и јек трубе, који се разлеже по свим нашим јединицама, расути широм наше земље, нека прожме нашу душу и наше срце и позове на дужности тако велике и значајне.“⁹³⁶

Током 1937. године донесен је *Правилник о одржавању сабора СПП*, који се састојао од 7 чланова, објављен је у ванредном издању листа *Књига за соколско село* од месеца јула 1937. године. Члановима од 1 до 7 је регулисано када се сабори одржавају, ко учествује у њима, колико друштва може држати један заједнички сабор, шта се сме а шта не сме одржавати у време сабора, ко и када шаље позив за сабор и дневни ред сабора.

⁹³¹ Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁹³² Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁹³³ Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁹³⁴ Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁹³⁵ Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.

⁹³⁶ Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 148.

Правилник наводимо у целости:

„Чл. 1.

Свако матично друштво одржаће полугодишње Саборе С.П.П., и то у мјесецу Јулу и Јануару до 1941. године.

Чл. 2.

На Сабору учествују све соколске чете са цјелокупном управом а друштво још и са цјелокупним чланством, нараштајем и дјецом мушком и женском.

Чл. 3.

Саборе С.П.П. могу одржавати два оближња матична друштва заједно према договору са истим дневним редом, као и појединачно матично друштво.

Чл. 4.

На дан Сабора не смију се одржавати веће соколске свечаности као јавни часови и слично, јер би оне ишле на штету Сабора.

Чл. 5.

Позив на Сабор шаље управа матичног друштва на мјесец дана прије свима јединицама и заинтересованим лицима са Дневним редом.

Чл. 6.

Матично друштво може на дан Сабора приредити манифестационе поворке градом, јер Сабори С.П.П. и имају претежно карактер пропаганде за идеје Петољетнице.

Чл. 7.

ДНЕВНИ РЕД САБОРА

- а) Старјешина друштва отвара Сабор Завјетном Молитвом.
- б) Државна химна.
- ц) Поздрав старјешине.
- д) Извјештај друштвеног референта С.П.П. о општем успјеху личног завјетовања.
- е) Извјештај друштвеног референта о успјеху општинских Завјетница.
- ф) Извјештај по реду, појединих Чета и Друштава, колико је која јединица успјела у процентима завјетовати своје чланство.
- г) Проглашење трију јединица које су најуспјелије извршиле завјетовање чланства.
- х) Дискусија за појачавање пропаганде С.П.П.
- и) Завршетак Сабора уз пјевање *Хеј Словени*.⁹³⁷

⁹³⁷ Pravilnik za održavanje sabora S.P.P., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 149.

Старешинство Соколске жупе Мостар је поводом *прославе петнаестог рођендана младога краља Петра II* 6. септембра 1937. године, који је у исто време и *прослава годишњице Соколске Петрове петољетке*, крајем августа те године послало свим друштвима и четама соколске жупе Мостар, свом чланству, нараштајцима, подмлатку и течајцима прогласе поводом прославе. Пре текста прогласа у заглављу је стајала порука:

„Чувај народ као своју главу
Да ти своју не изгубиш душу“⁹³⁸

Тога дана, 6. септембра 1937. године, на дан рођења првог сокола, Краља Петра Другога, соколи треба да се погледају „... очи у очи и да пред болним и забринутим лицем Мајке Отаџбине“⁹³⁹ покажу шта су у претходној години „... урадили и изградили, а шта хтјели и умјели.“⁹⁴⁰

Време у коме су живели тадашњи соколи и соколице сувише је било испуњено тешким задацима и непријатним догађајима, тако да се није могло радити без великих напрезања. Од соколске организације су се тражили велики напори, жртве и нова прегалаштва. Због тога су соколи требали бити „... моћни, организовани, јединствени и уско повезани.“⁹⁴¹ Из тога разлога „Више него икада, данас је потребно да смо једна свијест народњачка и југословенска, и једна савјест, чиста и везана са душом наших отаца.“⁹⁴²

Надаље је у прогласу, да се не заборави, стајало: „Соколи су били и остали главни чувари југословенске мисли, а југословенска мисао јесте срж државног и народног јединства југословенског“⁹⁴³ и да је СПП „... у дванаести час језиви поклик успаваним синовима нашег народа да сви скупа прихвате за рало и бране и да, кроз маглуштину и неизвјесност данашњице, народни аманет очувају и изнесу на сунчане висине.“⁹⁴⁴ Старешинство жупе је проглас завршило следећим речима: „При крају прве године Соколске Петрове петољетнице, приликом петнаестог рођендана нашег милог Краља, на

---

⁹³⁸ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹³⁹ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹⁴⁰ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹⁴¹ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹⁴² Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹⁴³ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹⁴⁴ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

првој смотри наших снага и неимара, на првом збору народних завјетника, јунака и несебичњака, нека би нас радост обасјала и ова вјера прожела.

На окуп 6. септембра, браћо и сестре, за Краља и Отаџбину!

На нова прегнућа!

Без прегнућа нема ускрснућа!

Бог чува Југославију!⁹⁴⁵

Управа жупе је послала свим четама жупе, путем листа *Књига за соколско село* од августа месеца 1937. године, упутство како треба прославити петнаести краљев рођендан 6. септембра 1937. године.

Слика 46: Краљ Петар II⁹⁴⁶

Славље у соколским четама ће почети 5. септембра. Од раног јутра тај дан треба да буде свечан, да се види да је то дан славе. Тога дана сви чланови соколске чете, као и цело село, треба да дођу у цркву, где ће се после литургије одржати народно весеље. Просветар чете или неко од управе чете, требао би одржати краћи говор о краљу „Сви соколи морају имати на глави соколске капе, на прсима соколске значке, а старешина, тајник, благајник и просветар завјетне значке.“⁹⁴⁷

⁹⁴⁵ Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.

⁹⁴⁶ *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. насловна.

⁹⁴⁷ *Upute za proslavu Kraljevog rođendana, Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 7, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 156.

Сви соколи тога дана на прослави морају бити „... трезвени и мирољубиви, не смију никог изазивати, нити улазити у ма какву препирку, да не би унизили велику свечаност. Који се огријеши о најосновнија правила соколске дисциплине, треба га одмах између браће и сестара одстранити.“⁹⁴⁸

На сред села треба урадити терен за одржавање вечерњег збора, на коме ће бити присутни сви чланови соколске чете на челу са старешинством и сви становници села, и мушки и женски. На средини тог зборног места треба наложити ватру. Око двадесет часова на зборно место ће доћи коњаник са запаљеном зубљом⁹⁴⁹ и посебном тубом у којој се налази спомен лист. „Кад долети на зборно мјесто, заустави коња, хитро ће сјახати и присутне поздравити са `Помоз Бог`. Стаће мирно и предати тубу старјешини (или замјенику) и остати покрај коња у ставу мирно са горућом зубљом.“⁹⁵⁰

По пријему тубе старешина чете ће „... изговорити завјетну молитву: У славу Бога, за покој душе Краља Мученика, за срећу и дуг живот Младог Краља и за сјај Југославије“⁹⁵¹ а после ће позвати све присутне „... на минут тихе молитве за покој душе Краља Мученика.“⁹⁵²

После тога коњаник ће угасити зубљу а старешина ће одржати кратак поздравни говор, отвориће тубу и извадити спомен лист, кога ће он први потписати, и позвати управу чете и остале да и они потпишу тај спомен лист. После потписивања, старешина чете ће поново спомен лист ставити у тубу коју ће сутрадан, 6. септембра 1937. године по најповерљивијем члану чете, послати у матично соколско друштво. После потписивања спомен листа наставиће се, по обичају, са народним весељем уз песму и игру, а на оближњим висовима требале би горети ватре.

То ће бити прва прослава једнака за све чете.

Поводом прославе краљевог рођендана неименовани аутор објавио је следећу песму:

„Безбрижно стасај јуначког Оца Сине, Краљу народне крви,
Соколи Твоји последњу кап ће крви да точе,
Да Југославија буде вечито једна и цела
И да никада не клоне крило Орла нам Бела;
Ко у Њу такне, на дому или са туђих страна,

⁹⁴⁸ Upute za proslavu Kraljevog rođendana, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 7, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 156.

⁹⁴⁹ Управа Жупе је преко матичних соколских друштава послала свим четама зубље за ту прославу.

⁹⁵⁰ Upute za proslavu Kraljevog rođendana, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 7, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 156.

⁹⁵¹ Upute za proslavu Kraljevog rođendana, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 7, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 156.

⁹⁵² Upute za proslavu Kraljevog rođendana, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 7, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 156.

Гаврану враном и орлу суром постаће храна,
Челик и огањ пашће му на дом, на стадо и стог –
Млади Краљу, и нама тако помога Бог!⁹⁵³

Како је и планирано, прослава петнаестог рођендана младог краља Петра II 6. септембра 1937. године одржана је у свим соколским друштвима и четама жупе Мостар.

Мостарска жупа путем посебног програма организовала је прославу која је била боља од свих дотадашњих. Те године су све соколске чете жупе први пут приредиле прославу по јединственом програму. Тако је било и у друштвима жупе, с том разликом што је у појединим било дозвољено да у програм унесу нешто из традиције и обичаја тога места. Славља су у соколским четама почела 5. септембра.

У седишту Жупе у Мостару славље је, такође, почело 5. септембра увече. Како је Мостар изгледао то вече дочараће нам следећи цитат:

„Велики ватромет са околних висова, топови и нарочита осветљења дала су живот граду и могућности грађанству да се што искреније припреми за главне свечаности. Тако је и било. Домови су били искићени државним заставама, цвијећем, сликама Краља и Краљице, а жупска зграда имала је величанствен изглед. Соколска музика чете Виховићи-Рудник концертирала је на мосту Војводе Степе Степановића. Цијели град био је на ногама. Попримио је нарочито свечан изглед, а народ је био необично одушевљен. У недељу вече грађанство је врло касно пошло на ноћни починак.“⁹⁵⁴

Следећег дана, 6. септембра 1937. године, су одржана славља у свим соколским друштвима жупе Мостар. Тако је било и у соколском друштву у Мостару. Славље је почело доласком изасланика из соколских чета мостарске жупе који су доносили спомен листове, потписане претходне вечери од заветника у селима. Соколи и соколице обучени у свечана одела су ишли у богомоље а потом су соколи учествовали у дефилеу југословенске војске. После је одржана свечана седница на којој су, поред целокупног соколског чланства, били представници војних, духовних и цивилних установа, као и представници приватних организација у великом броју. На свечаној седници су говорили соколи Бруно Маричић и Чедомир Милић, старешина Соколске жупе Мостар. По

⁹⁵³ Петнаести рођендан, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 154.

⁹⁵⁴ Краљев петнаести рођендан и годишњица Соколске Петрове Петољетке, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 177.

завршетку њихових говора, почело је потписивање спомен листа. У време одржавања седнице, у Градском парку је свирала музика 32. пешадијског пука.

После подне су вршене припреме за свечану параду кроз град. У 17 часова су на зборно место почели долазити чланови појединих мостарских установа, а целокупно чланство соколског друштва Мостар се већ налазило у соколани. Испред соколане је формирана свечана соколска поворка на челу са музиком, која је кренула према просторијама жупе. „Пред Жупом су подијељени барјачићи мушком и женској дјечи. Изнешене су жупска, друштвена и нараштајска застава. Подијељене су бакље, фењери, итд. Нарочито се мора нагласити да су у поворци ношене слике Опленца, витешког краља и Њ.В. Краља Петра II, гусле и велико срце са горућим иницијалима СПП, а затим табела са свјетлећим словима: 1) У славу Бога, 2) За покој душе Краља Мученика, 3) За срећан и дуг живот младог краља и 4) за сјај Југославије. Све то поредано и праћено бициклистима, давало је поворци нарочит изглед.“⁹⁵⁵ После је поворка допуњена са осталим учесницима, националних установа и соколских чета, и та свечана и као никада до тада, „... живописна поворка је кренула око града праћена великим бројем грађанства и свечано дочекивана на свим улицама од непрегледне масе народа. Клицало се Краљу, Краљици и Југославији“⁹⁵⁶, а „... тронута публика је свесрдно поздрављала соколе као организаторе“⁹⁵⁷ те свечаности.

Нешто мало пре 20 часова, поворка је стигла до хотела „Неретва“ и ту се зауставила. Соко Јован Радуловић је, у име Соколске жупе Мостар и свих градских установа одржао говор о значају тог дана, о јуначкој прошлости и светлој будућности. „То је био једини говор те вечери..., али то је био и један од оних говора који пали срца и раствара душе и који се никад не заборавља.“⁹⁵⁸

Током 1937. године, управа жупе је у циљу да има *фотографије о свим изграђеним објектима у време СПП на простору своје жупе*, ангажовала жупски фотографски одсек да шаље своје фотографије у она села где нема фотографа, и да сликају све новоизграђене објекте (соколске домове, бунаре, чесме, чатрње и сл.). До октобра месеца 1937. године фотографи су обишли следеће соколске чете: Батковићи, Бојишта, Борци, Јабланица, Лукавац, Раст-Оцак, Фојница и Чичево.

⁹⁵⁵ Краљев петнаести рођендан и годишњица Соколске Петрове Петољетке, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 177.

⁹⁵⁶ Краљев петнаести рођендан и годишњица Соколске Петрове Петољетке, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 177.

⁹⁵⁷ Краљев петнаести рођендан и годишњица Соколске Петрове Петољетке, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 177.

⁹⁵⁸ Краљев петнаести рођендан и годишњица Соколске Петрове Петољетке, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 177.

Оним четама које имају своје фотографије упућена је порука од управе жупе да сликају све новоизграђене објекте и да им пошаљу слике.⁹⁵⁹

Управа жупе је поводом *стопедесетогодишњице од рођења Вука Стефановића Караџића*, 8. новембра 1937. године, издала саопштење и упутила поруку соколским друштвима и четама путем листа *Књига за соколско село* у коме је стајало да је Вук Караџић не само реформатор српског и књижевног језика, „... него и човек који је ударио темеље нашој националној култури“⁹⁶⁰, па је потребно да и соколство приликом прославе те свечаности каже своју реч. У вези са соколском идеологијом на селу, народном песмом, предањем и обичајима управа жупе је поручила свим соколским друштвима и четама који се налазе у њеној жупи да је потребно да од 5. до 15. новембра 1937. године одрже у својим друштвима и четама академије посвећене Вуку Караџићу „... и његовом препородитељском раду на пољу националне културе.“⁹⁶¹

Управа жупе је приликом прославе посвећене Вуку Караџићу, поред осталог, донела и закључак да једна вода изграђена те године носи његово име „... име великог народног посленика и тиме сачува трајну успомену како на његово име тако и на његов рад.“⁹⁶²

Управа мостарске жупе је 13. јуна 1938. године одржала састанак са месним витешким, просветним и хумано-културним организацијама са циљем да се и те установе укључе у рад СПП. Састанак је испунио свој циљ, уродио је плодом и добровољно су се примили дужности у том заветном добу следеће установе: Дом народног здравља, Друштво за унапређење туризма и пољепшавање града и околине, Жељезничка читаоница, Задруга Срба привредника, Јадранска стража, Коло српских сестара, Народна одбрана, Основна школа „Вјежбаоница“, Основна школа „Књегиња Зорка“, Основна школа „Краљице Марије“, „Просвјета“, Рибарско друштво, С.К. „Вардар“, Српска православна црквена општина, Српско пјевачко друштво „Гусле“, Српско православно погребно друштво, Стег скаута, Удружење ратних добровољаца, Удружење резервних официра и ратника, Удружење угоститеља, Учитељска школа, Француско-југословенски клуб и Црвени крст.⁹⁶³

Било је планирано да СПП траје до 6. септембра 1941. године, рођендана краља Петра II, када ће он навршити 18. година живота и када ће преузети управу над Југославијом и самостално је водити. Такође је планирано да до тога дана, на ту величанствену свечаност, дође у Београд око стотину хиљада најбољих сокола и соколица из целе Југославије и да

⁹⁵⁹ Фотографије довршених објеката, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.

⁹⁶⁰ Vuk Karadžić, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

⁹⁶¹ Vuk Karadžić, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

⁹⁶² Успомени Вука Караџића, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

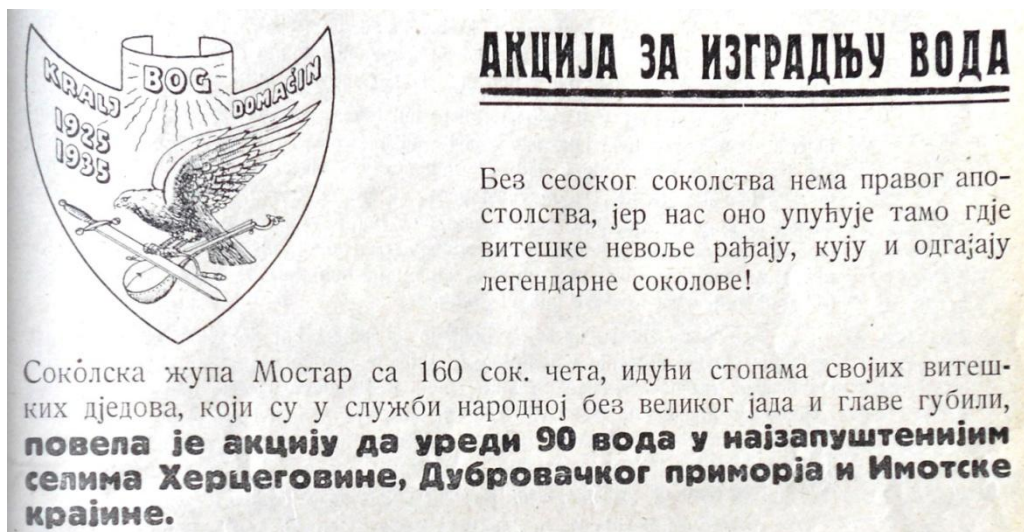
⁹⁶³ SPP u narodu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 57.

прославе пунољетство краља. Но, на жалост, до тог скупа сокола и соколица није дошло јер је фашистичка Немачка 6. априла 1941. године бомбардовала Београд, када је и почео Други светски рат на простору тадашње Југославије.

7.2.2.2.1.12 Остале активности жупе

Управа жупе је сматрала да је један од њених важнијих задатака био **израђивање вода** по Херцеговини, „... јер тиме се уклања стална биједи“⁹⁶⁴ на херцеговачком „... селу и ствара могућност напреднијег живота нашег сељака.“⁹⁶⁵

Израђено је доста вода, али су само за мањи број направљене натписне плоче са називом воде: Марка Н. Бејата (две воде), Ђуре Брзаковића, витешког краља Александра I ујединитеља, Филипа Вишњића, Светозара и Зорке Гођевац, Османа Ђикића, Кара-Ђорђа, краља Петра I ослободиоца, краља Петра II, Чедомира (Чеде) Милића, Ђуре Паунковића, др Лазе Поповића, Бана др Виктора Ружића, Светога Саве, Фрање Супила, Николе Тесле, Стевана Ђирића, Бискупа Ућелинија, Јинциха (Јиндриха) Фигнера, Алексе Шантића, Бискупа Штросмајера, Задруге Херцеговаца из Београда, Листа „Политике“, Листа „Правде“, Народне Омладине, Савеза Сокола Краљевине Југославије, Соколске жупе Мостар и Херцеговачких добровољаца. Поред наведених назива, вода била су наведена и имена задужбинара.⁹⁶⁶

Слика 47: Акција за изградњу вода⁹⁶⁷

У изградњи вода по херцеговачким местима учествовали су и људи који нису живели у Херцеговини, шаљући прилоге за изградњу истих. Један од тих који су слали своје прилоге за изградњу вода је био и брат Живота Лазаревић, кројач из Београда, који је за

⁹⁶⁴ Уређење вода, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

⁹⁶⁵ Уређење вода, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

⁹⁶⁶ Уређење вода, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

⁹⁶⁷ *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 1.

уређење вода у Херцеговини послао управи жупе мостарске прилог од 100 динара. Уз тај дар послао је и писмо чије делове наводимо:

„... да има ма и најмање смисла, боље рећи љубави за тај народ, то је требала бити дужност државе уз припомоћ мештана. Али, кад на жалост то није, а није зато што су се господа... много удаљила од народа, а по оној народној: `далеко од ока, далеко од срца`, заборавили су на тај народ из кога смо сви ми испилили.

Да је у питању неки страни капитал, који има за сврху све друго само не наш народ, наша би се сложна браћа и Срби и Хрвати, и православни и кривославни са католицима, муслиманима и јерејима заједно, да попуне `часна места` у управама тих друштава. Али кад се тиче вода, та сложна браћа немају кад да мисле, јер имају прече и корисније послове да свршавају.

Ја вам данашњом поштом шаљем упутницом Дин. 100.- са жељом, да се сви крајеви наше земље не ослањају на политичке трчилаже, него: у се и у своје кљусе, у људе који са истих врела пију воду.

Пођемо ли тим путем, ја сам уверен да ће бити воде у сваком селу, јер не оскудијева наша земља ни у води ни у хлебу, него у људима.⁹⁶⁸

За изградњу вода у безводним селима Херцеговине стизала је материјална помоћ и са простора ван мостарске жупе. Тако је СД Ваљево упутило управи мостарске жупе 161 динар за изградњу вода и допис следећег садржаја:

„На чековни рачун братске жупе Мостар бр. 46 28 данас смо уплатили преко овд. поште

Дин 161.- (сто шест један)

као помоћ – прилог нашег чланства братској Жупи Мостар за подизање вода и чесама. – Жалимо што материјалне прилике не дозвољавају, да тај прилог буде издашнији и већи али уверавамо браћу да је прилог искрен и братски.

Поздрављамо племениту акцију братске Жупе Мостар, и желимо да та акција уроди највећим успехом и плодом. Желимо искрено, да сви југословенски Соколи и Соколице правилно схвате велики значај овог племенитог и братског делања Жупе мостарске и да ту акцију срдечно и братски потпомогну. – Само у заједничком и солидарном раду и правим братским настојањима лежи будућност нашег соколства.⁹⁶⁹

О изградњи вода по бројним безводним местима Херцеговине стизале су похвале мостарској жупи и од листова који су издавани ван територија Херцеговине. Тако је у

⁹⁶⁸ Похвале нашем раду, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 32.

⁹⁶⁹ Примјери истинског братства, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.

листу *Соколска просвета*, званичном гласилу Просветног одбора ССКЈ, који је издаван у Београду, у броју 7-8 од октобра 1936. године на страни 243 објављен краћи чланак којим је упућена похвала мостарској жупи за изградњу вода по Херцеговини. Писали су о томе да је жупа до тада изградила 13 вода које носе имена познатих југословенских личности, да и даље ради на томе и да ће до краја 1936. године изградити још 22 воде, а остале до краја СПП. Наводимо део тог текста:

„Соколска Жупа Мостар у свом заиста ретко идеалном замаху и пожртвовању да обезбеди бар један део подручја своје територије са питком водом, није жалила труда ни жртава, него је одмах прегла на посао и до данас подигла 13 чесама и дала им имена: Витешки краљ Александар I ујединитељ, Њ. В. краљ Петар II, Никола Тесла, Франо Супило, Филип Вишњић, Михајло Пупин, Осман Ђикић, Алекса Шантић, Владимир Гаћиновић.... Овај племенити и корисни рад помагала је прва студентска радна чета проф. и брата др Л. Поповића која је и у будуће обећала своју сарадњу... Братској Сок. жупи Мостар у првом реду честитамо на њезиној великој нутарњој снази а затим и на досадашњем успеху желећи од свег срца да истраје и да у што скоријем времену доврши свој дивно замишљени план. У том свом настојању треба да је помогне и сваки патриота уопште, а соколи посебно.“⁹⁷⁰

За развој соколства по селима Херцеговине, поред осталих фактора, велики значај је имао *обилазак соколских чета* од стране искуснијих соколских радника. „За напредак једне чете, за њезино развијање и јачање, ништа није толико важно колико често обилажење од стране друштвених функционера, па још кад су ти функционери људи који познају село и сељака. Ни писма ни сјетовања, ни листови ни часописи не могу ни десети дио посла свршити и донијети користи чети и селу колико обилазак људи који раде у овом нашем покрету. Живи људи најбољи су носиоци мисли. Живи људи, кроз непосредни додир, најбоље дјелују и убјеђују. Живи људи чуда чине. Жива, топла, братска ријеч има чудесно дејство. Лични додир, нарочито у селу, предуслов је напретка и побједе.“⁹⁷¹

То је управа жупе добро знала и бројни искусни соколски радници, функционери жупе и друштава су обилазили чете, који су се после обиласка истих уверили „... шта присуство једног прекаљенг соколског радника у селу, на сијелу, састанку или забави може учинити“⁹⁷² нарочито у подизању морала и јачању воље код сељака. О томе нам је

⁹⁷⁰ Похвале нашем раду, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. насловна.

⁹⁷¹ R.: U selo, u čete!, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 1.

⁹⁷² R.: U selo, u čete!, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 1.

један соко који је обилазио чете и који се потписао са иницијалом Р. оставио следеће речи: „Колико више воље и полета имају наши сељаци кад нас виде у својој средини. Они тада осећају и увиђају да нису сами. Они нашим присуством стичу увјерење да нису напуштени и остављени, него да се налазе под сталном присмотром, нашом, под нашим оком и пажњом. Крила они добију с нама. Добију вољу да се натјечу и истичу у добром смислу.“⁹⁷³

Колико су соколи прешли километара (пешке, на бициклу, колима или возом) по сваком времену (сунцу, киши или снегу) и колико су улагали себе да обиђу готово све соколске чете по селима Херцеговине, ширећи соколску идеју и љубав према сељацима и селу, пре свега ради унапређења херцеговачких села може се видети у делу који говори о раду соколских друштава и чета жупе Мостар.

Соколски гуслари, Којо Радић из СЧ Бијело Поље (СД Мостар) и Симо Радић из СЧ Славаљ (СД Љубиње) су новембра месеца 1937. године кренули у обилазак соколских чета жупе Мостар, да у њима учествују на гусларским забавама. Они ће у току два месеца обићи око 90 чета. Тај пример напред наведених гуслара, „... мора да поучи све соколске раднике и сараднике, од најмањих до највећих и упути како ће остварити велики план Соколске Петрове Петољетке; без сијања нема жетве.“⁹⁷⁴

У 1940. години, соколске чете су обишли соколи: Саво Вујадиновић, Којо Дабић, Илија Папић и Симо Радић.

Брат Саво Вујадиновић је обишао СЧ Бијења (СД Невесиње) и одржао је соколско сијело.

Брат Којо Дабић је обишао соколске чете: Зијемљи (СД Мостар), Рашка Гора (за сада нема је непознато ком СД је чета припадала) и Раштане (СД Мостар).

Брат Илија Папић је одржао гусларска сијела у 45 соколских чета пред 3233 слушаоца.

Брат Симо Радић је обишао три чете: Домашево (СД Билећа), Љубомир (СД Билећа) и Крајпоље (СД Љубиње).⁹⁷⁵

Управа жупе Мостар је путем листа *Књига за соколско село*, од децембра 1940. године, обавестила соколску и другу јавност да ће, као и претходних зима, у току зиме 1940/41. године соколски гуслари обилазити соколска друштва и чете и приређивати гусларске забаве. Обилазак друштава и чета ће вршити браћа гуслари: Максим Мандић, Петар Николић, Тодор Сворца и Радован Шаровић. Они су били и свршени течајци соколске

⁹⁷³ Р.: У село, у чете!, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 1.

⁹⁷⁴ Гусларска турнеја, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937. стр. 242.

⁹⁷⁵ Обилазак јединица, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 61.

школе која је трајала месец дана, одржана у Мостару. Планирано је да обилазак траје око 40 дана и да се обиђе око 70 соколских друштава и чета.⁹⁷⁶

Управа жупе је, поред осталих бројних активности, водила акцију за **развој пчеларства у Херцеговини**. Током 1935. године у неким соколским четима жупе одржани су пчеларски течајеви. У циљу развоја, унапређења и ради стицања знања о пчеларству, управа жупе је четима слала пчеларске листове као и друге у којима је писано о пчеларству. Највећи интерес за пчеларство су показале чете СД Блато (Смоквица и Чара) и СД Гацко (Казанци и Фојница). Највише меда (од кадуље и вријеска) је произведено у чети Сливница (СД Требиње).

Поред осталих бројних активности, управа жупе је и наредних година, 1936. и 1937. наставила да води бригу о даљем развоју и унапређењу пчеларства међу соколима своје жупе. У том циљу она је путем листа *Књига за соколско село* од новембра 1937. године обавестила све соколе, соколице и остале о значају пчеларства и упутила препоруку и савет да се у свим соколским друштвима и четима жупе скрене пажња на рад у пчеларству и да се управе друштава и чета потруде, „... да чланови што је могуће пре отпочну са израдом модерних кошница.“⁹⁷⁷

О значају пчеларства у поруци је наведено, да у оквиру петогодишњег плана СПП један од важнијих задатака је ширење и унапређење пчеларства на просторима које обухвата жупа, да пчеларству треба посветити посебну пажњу из разлога што је та грана привреде у Херцеговини „... доста занемарена иако је то врло уносан посао, један од најкориснијих нарочито у нашим неродним крајевима“⁹⁷⁸ и други разлог је „... што се радом на пчеларству могу постићи највећи успеси и највреднији резултати.“⁹⁷⁹ Наведен је пример да се за четири године бављења пчеларством од две до три кошнице може добити педесет кошница.

Управа жупе је, за успомену на годишњицу од смрти краља Југославије, Александра I Карађорђевића, следећи његове жеље за развој села, у другој половини 1935. године покренула „... акцију за садњу воћака и шумског дрвећа код својих јединица на територији Зетске бановине.“⁹⁸⁰ Акција **садње воћака и шумског дрвећа** је изведена од 1. до 8. децембра 1935. године и тада је на простору Зетске бановине засађено 1807 разних воћки и 4151 комад разног шумског дрвећа. У акцији је учествовао велики број соколских друштава и чета мостарске жупе.

⁹⁷⁶ Обилазак чета, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 275.

⁹⁷⁷ Правите кошнице, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.

⁹⁷⁸ Правите кошнице, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.

⁹⁷⁹ Правите кошнице, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.

⁹⁸⁰ Nedelja sadnje voćaka, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

Управа мостарске жупе је покренула акцију да се подигне *споменик соколске захвалности стрељаним и обешеним Србима*: Ђорђу Бартолу из Гацка, Трифку В. Зубцу из Постољана (Невесиње), Јанку В. Ивезићу из Зови До (Невесиње) и Сими Црногорцу из Старих Дулића (Гацко) од 1914. до 1916. године у Мостару.

У обавештењу управе жупе о подизању споменика соколске захвалности је стајало и ово: „Основна и прва врлина соколска мора да буде и јест: захвалност. Управа жупе надозиђујући своја нова дјела на историјским искуствима, народним потребама, повела је живу акцију да подигне споменик стријељаним и обешеним Србима од 1914 до 1916 у Мостару. Морамо и хоћемо да оплетемо вијенац соколске Петрове петолетке и – ето, - између осталог подижемо споменик соколима – сељацима, Србима – слободарима: Јанку В. Ивезићу (Зови-до), Трифку В. Зубцу (Постољани), Ђорђи Бартолу (Гацко) и Сими Црногорцу (Стари Дулићи).

Примјером и дјелом доказује се вјера и истинска захвалност.⁹⁸¹

Слика 48: Представници Соколске жупе Сарајево, браћа др Војислав Бесаровић и проф. Хајрудин Ђурић у друштву са старешином жупе Мостар братом Чедомиром Милићем и старешином СД Дубровник, братом Ником Шутићем на градилишту споменика стрељаним и обешеним Србима 1914–1916 у Мостару⁹⁸²

⁹⁸¹ Споменик соколске захвалности, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 27.

⁹⁸² *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 14.

Уочи откривања споменика захвалности стрељаним и обешеним Србима 1914–1916 у Мостару, 6. јуна 1937. године управа мостарске жупе је поделила 180 кг хлеба сиротињи.⁹⁸³

Управа државног монопола, на предлог управе Соколске жупе Мостар, направила је цигарете са натписом: Соколска Петрова петољетница – 1936.1941 – и пустила их у продају приликом освећења споменика захвалности у Мостару, 6. јуна 1937. године. Приликом одржавања већих соколских свечаности цигарете са натписом СПП треба наручити код Монопола месец дана раније.⁹⁸⁴

Соколи мостарске жупе су путем листа *Књига за соколско село* од септембра 1937. године, најавили да ће 9. октобра 1937. године, на дан када се навршава три године од убиства краља Југославије Александра I, у Марсељу на месту убиства *прислужити свећу за покој душе витешког краља*. Свећа ће бити украшена државном заставом Краљевине Југославије „... с натписом: Краљу Ујединитељу – Соколска жупа Мостар, а причвршћена је трака завјетном значком Соколске Петрове Петољетке.“⁹⁸⁵

Поред прислужења свеће, биће положен и букет планинског херцеговачког цвећа. У име Соколске жупе Мостар ће прислужити свећу и положити букет цвећа брат Вељко Купрешанин, пријатељ и сарадник мостарске жупе, студент философије из Загреба и заменик старешине Прве студентске радне чете универзитетског професора др Лазе Поповића из Загреба, која је радила по селима Херцеговине на изградњи вода, бунара, чатрања, и др.

Како је и најављено, на дан убиства краља Југославије Александра I Карађорђевића 9. октобра 1937. године делегат Соколске жупе Мостар је у Марсеју, где је краљ убијен, прислужио свећу за покој његове душе.⁹⁸⁶

Просветни одбор мостарске жупе је 18. априла 1936. године приредио *сликарску изложбу* радова Лазара Дрљаче. Изложбу која је била постављена у сали Радничког дома је у име просветног одбора жупе пригодним говором отворио брат Јован Радуловић. Представници жупе, разних мостарских друштава и установа и грађани Мостара су били присутни приликом отварања изложбе. Међу најбољим сликама су биле: *Јутро у Рами* и *Језеро под Дурмитором* (рађене уљаним бојама), *Мостар у мају* и *У Ријеци дубровачкој* (рађене воденим бојама).⁹⁸⁷

⁹⁸³ Социјална акција, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.

⁹⁸⁴ Цигарете СПП, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.

⁹⁸⁵ Voštanica mostarskog sokola biće prislužena 9 oktobra u Marselju, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 176.

⁹⁸⁶ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

⁹⁸⁷ Н.: Izložba slikarskih radova Lazara Drljače, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 26.

Током 1937. године жупа је учествовала на *изложби соколске штампе* у Љубљани и изложби стручне и периодичне штампе у Београду са својим публикацијама (листовима, часописима и др.)⁹⁸⁸

У 1938. години, управа жупе је путем листа *Књига за соколско село* обавестила соколску и другу јавност да ће Српско певачко друштво „Гусле“ из Мостара прославити своју 50-годишњицу успешног рада, 25. и 26. јуна 1938. године у Мостару. На прославу ће доћи велики број певачких друштава из Црне Горе и Херцеговине, те велики број посетилаца. Тих дана (25. и 26. јуна) жупа ће одржати своју изложбу у својим просторијама. За оне који буду долазили на свечаност биће попуст на железницама од 75%.⁹⁸⁹

Управа жупе водила је рачуна и размишљала о свим активностима у њеним соколским друштвима и четама и усмеравала њихов рад. Поред осталог, она је *сачињавала вежбе* које требају да се вежбају у друштвима и четама и давала упуте како их треба изводити. Као пример како се то радило послужиће нам *просте вежбе за мушки нараштај соколских чета*, обавезних за 1936. годину, које је сачинио и дао упуте како их треба изводити Петар Чолић, начелник СЖ Мостар.

У упутству је вођама чета и предњацима који уче и вежбају нараштај дао упуте као треба радити и на шта треба обратити посебну пажњу. Нарочито треба да посвете пажњу на сва кретања и положаје (ставове) приликом извођења вежби. Код тих вежби „... ни једна кретња не смије се изводити оштро, него мекано и везано, тј. сваку кретњу која надолази треба везати без станке или застоја. И ако су кретње мекане и везане, нарочиту пажњу треба обратити на правилно држање тијела, испружених рука и нога. Гдје није нарочито наглашено или означено, руке и ноге треба што више испружити у свим зглобовима. Шаке са прстима треба потпуно опружити и палце притиснути уз остале прсте. Ријеч, која се у опису вјежба стално спомиње, `И СПОЈЕНО НА` означаје да једну завршену доб, односно радњу треба без икакве станке везати за другу добу, односно кретњу. Ријеч `ЗИБАЊЕ` која се тако исто спомиње у вјежби означаје спуштање и дизање из положаја вишег у нижи или обратно. Читава вјежба од почетка до њеног завршетка треба да буде једна везана цјелина.

Темељни став: став спетни, приручити, палци напријед, песнице опружене.

Темпо вјежбања: средњи.

Такт: 4/4 код вјежбе, а од кола 2/4.⁹⁹⁰

⁹⁸⁸ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

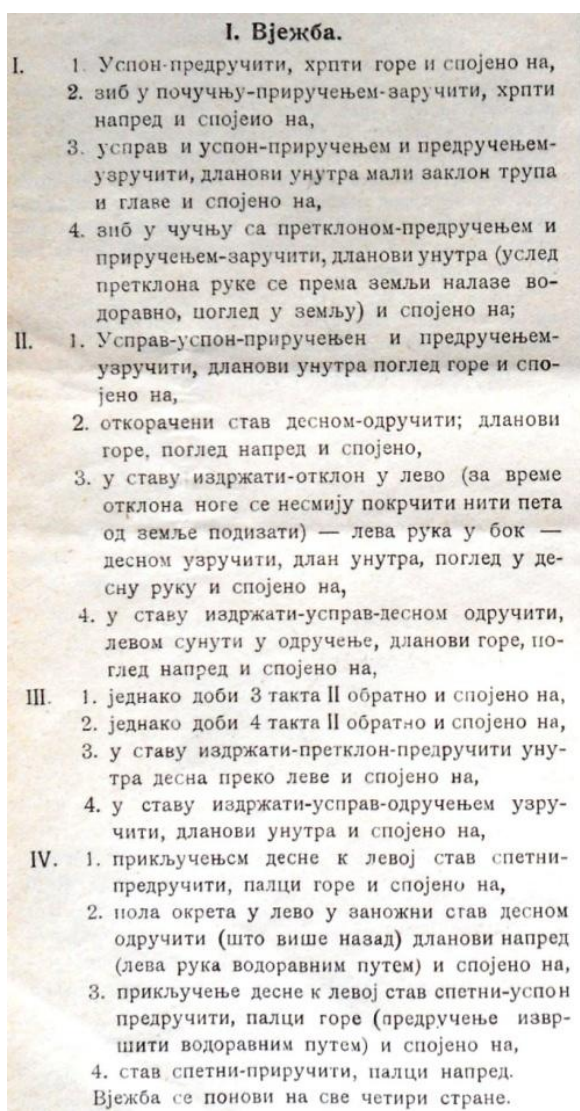
⁹⁸⁹ Велика свечаност у Мостару, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 70.

⁹⁹⁰ Petar Čolić: Proste vježbe, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 13.

У уводном делу је објаснио како нараштајци наступају и шта треба да раде да би наступ био добро и правилно изведен. Они треба да „... наступају у колонама тројних редова. Код наступа морају бити најмање двије колоне, а може их бити више према броју нараштаја. Код наступа, средњи нараштајац иде по значке, а остала два уз њега. Код наступа нараштајци одмах заузимају размак у дубину за једну значку. По завршеном наступу, на дани знак нараштајци заузму са поскоком размак у ширину са рукама у одручењу. На други знак нараштајци изведу приручити.

У том ставу нараштајци издрже 4 такта које тактове музика свира као увод у вјежбу. На 5 такт, тј. 1 такт нараштајци почињу вјежбати прву вјежбу.⁹⁹¹

Текст прве вежбе наведен је на слици испод.

Слика 49: I. Вјежба⁹⁹²

⁹⁹¹ Petar Čolić: Proste vježbe, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 13 – 14.

⁹⁹² *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 14.

По завршетку извођења прве вежбе, нараштајци изводе међуигру, они „... са 4 такта мутичког увода прелазе у ланац подавши руке једни другима. Приближавање се врши у шесторедовима, које се изводи према унутра на следећи начин:

лијеви троред иде у десно,

десни троред у лево, док се не састану тако да се за руке могу ухватити.⁹⁹³

Прелаз се изводио како је приказано на слици:

-
- I. 1 корак десном (левом) према средини и спојено на,
2 прикључењем леве (десне) у став спетни (код првог корака рукама) одручити доље, тако, да је леви длан окренут напред, десни назад,
- II. 1—2 Једнако такту I доби 1 и 2
- III. 1—2 Једнако такту I доби 1 и 2
- IV. 1—2 Једнако такту I доби 1 и 2 (на последњу добу такта 4 нараштајци се ухвате за руке и одмах почну играти коло.

Слика 50: Прелаз са вежбе⁹⁹⁴

Коло се играло на следећи начин:

-
- I. 1 Корак десном у страну на прстима и спојено на,
2 прикључењем леве к десној у спетни успон и спојено на,
- II. 1 корак десном у страну на прстима и спојено на,
2 прикључењем леве к десној у спетни успон и спојено на,
- III. 1 корак десном у страну на прстима и спојено на,
2 прикључењем леве к десној у спетни став и спојено на,
- IV. 1 корак десном у страну на прстима и спојено на,
2 предножни став левом унутра и спојено на,
- V. 1 корак левом у страну на прстима и спојено на,
2 прикључењем десне к левој у спетни успон и спојено на,
- VI. 1 корак левом у страну на прстима и спојено на,
2 прикључењем десне к левој у спетни успон и спојено на,
- VII. 1 корак левом у страну на прстима и спојено на,
2 прикључењем десне к левој у спетни успон и спојено на,
- VIII. 1 корак левом у страну на прстима и спојено на,
2 предножни став десном унутра и спојено на,
- IX. 1 корак десном у страну и спојено на,
2 предножни став левом унутра и спојено на,
- X. 1 корак левом у страну и спојено на,
2 предножни став десном унутра и спојено на,
- XI. 1 корак десном у страну и спојено на,
2 предножни став левом унутра и спојено на,
- XII. 1 корак левом у страну и спојено на,
2 предножни став десном унутра и спојено на,
- XIII. 1 ударац десном ногом у земљу и спојено на,

-
- XIV. 2 ударац десном ногом у земљу и спојено на,
1 ударац десном ногом у земљу и спојено на,
2 мала станка и спојено на,
- XV. 1 пустити руке и плеснути длан о длан и спојено на,
2 плеснути длан о длан и спојено на,
- XVI. 1 плеснути длан о длан и спојено на,
2 ухватити се поново за руке и поновити ово коло још два пута.
- Послије завршеног трећег пута са истим корацима нараштајци изведу размак на исти начин као и примицање само с том разликом, што леви троред иде у лево, а десни у десно на своју значку и чекају у ставу мирно 2 такта 4/4 доба и по завршетку другог такта почимље вјежбање II вјежбе.

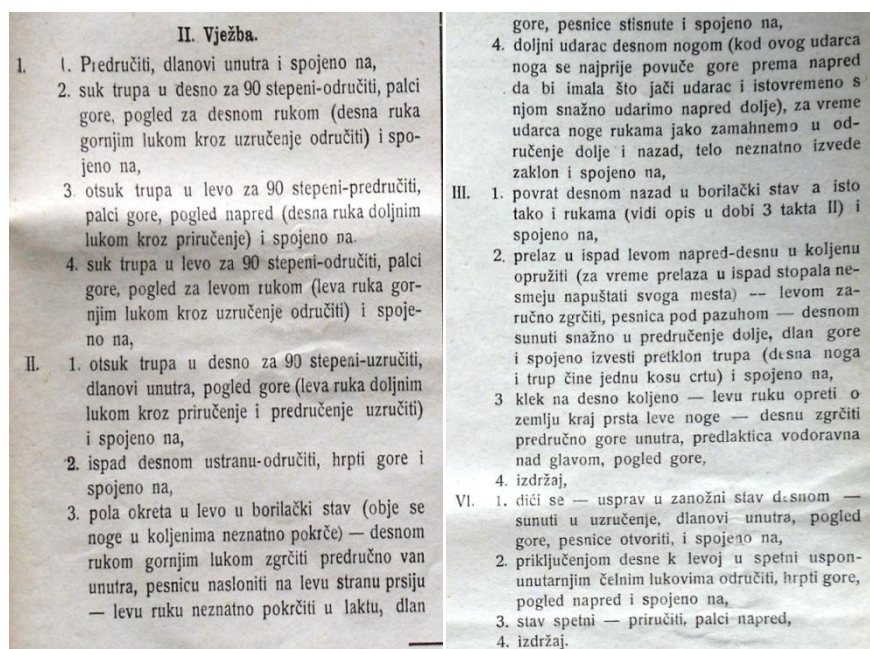
Слика 51: Коло⁹⁹⁵

⁹⁹³ Petar Čolić: Proste vježbe, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 14.

⁹⁹⁴ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 14.

⁹⁹⁵ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 14 – 15.

Другу вежбу, као и прву, приказујемо у целини:

Слика 52: II Вежба⁹⁹⁶

По завршетку друге вежбе, изводи се друга међуигра, иста као прва, „... с том разликом што се при скупљању линија треба извршити сваки шесторед затворено коло и у колу поновити коло исто као и у првој међуигри. Поврат на своја мјеста врши се на исти начин као и у првој међуигри.

Кад нараштајци издрже 2 такта 4/4 доба међуигре и по завршетку ова два такта, следи III вежба.⁹⁹⁷

Текст треће вежбе у прегледаним изворима нисмо пронашли.

Да би се, поред осталих наведених активности, што више упражњавале и витешке игре по селима Херцеговине које имају своје корене у њеној давној прошлости, мостарска жупа је одлучила да четама омогући да што јефтиније набаве, а вреднијим четама поклони кугле и копља за *витешко надметање сокола на селима*.⁹⁹⁸

Поред осталих активности, у мостарској жупи су постојале и радиле *разни одсеци (секције) за поједине спортске дисциплине* (атлетика, веслање, пливање, стрељаштво, итд.). Као пример наводимо одсеке (секције) који су постојали у жупи у 1935. и 1937. години.

У 1935. години у жупи је радило седам одсека (секција): Коњички; Лако-атлетски; Нараштајски; Одсек за излете, таборовање и летовање; Пливачко-веслачки, Смучарски и Стрељачки одсек.

⁹⁹⁶ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 15.

⁹⁹⁷ Petar Čolić: Proste vježbe, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 15.

⁹⁹⁸ Витешке игре, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.

Коњички одсек постојао је и радио само у три соколска друштва: Мостару, Невесињу и Требињу. Било је уписано 72 јахача и одржана су 102 часа наставе.

Лако-атлетски одсек је био активан у раду али није постигао оне резултате који су се од њега очекивали. Атлетика се изводила у 156 соколских јединица (друштава и чета). У 20 соколских друштава и чета играле су се: кошарка, одбојка и хазена.

Нараштајски одсек је био присутан у 11 соколских јединица (друштава и чета). Одржане су 42 седнице и 76 састанака са предавањима.

Одсек за излете, таборовање и летовање у 1935. години у свим јединицама приредио је 129 излета (аутом, возом, лађама на весла, моторним чамцем, парабродом и пешке) и пређено је укупно 25354 км пешке и осталим превозним средствима. Изведено је само једно таборовање које је приредило СД Мостар за 10 својих чланова на Борцима (поред Коњица) у трајању од 10 дана.

Пливачко-веслачки одсек је био организован у укупно девет друштава и чета, а најактивније је радио у СД Корчула. Настава је извођена за све врсте пливања, ватерпола, веслања и скокова.

Смучарски одсек је постојао и радио само у два соколска друштва, Коњицу и Невесињу. Било је уписано 31 полазник-смучар и одржано је 62 часа практичне и теоретске наставе.

Стрељачки одсек је радио у 43 соколске јединице. Чланова стрелаца је било 660 а нараштајаца 171. Одржано је 821 теоретски и практични час, а за време извођења гађања утрошено је 5115 метака.⁹⁹⁹

У 1937. години у жупи је радило осам одсека (секција): Коњички, Одсек за гране лаке атлетике, Одсек за игре, Одсек за излете, таборовања и летовања, Одсек за нараштај и децу, Одсек за пливање и веслање, Смучарски одсек и Стрељачки одсек.

Коњички одсек је постојао у само три соколска друштва: у Мостару, Невесињу и Требињу.

Одсек за лаку атлетику је постојао у сваком друштву, али нису сви радили онако како је то управа жупе замислила, јер велики број соколских јединица (друштава и чета) нису имали основне справе за атлетику.

у *Одсеку за игре* је одржано 1127 часова у којима је учествовало 18645 играча. На неколико јавних часова одржана су такмичења у одбојци.

Одсек за излете, таборовање и летовање извео је 46 излета приликом којих је пређено 870 километара и учествовало је 1226 учесника.

---

⁹⁹⁹ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

Одсеци за нараштај и децу су постојали у 6 соколских друштава. Одржали су 90 састанака за нараштајце и нараштајке, 49 састанака за децу и 38 седница. Тим седницама и састанцима је присуствовало 2854 нараштајца (мушких и женских) и деце.

Одсеци за пливање и веслање су постојали у 6 друштава у којима је укупно било 305 чланова (пливача и пливачица) за које је одржан 641 час. Два соколска друштва, Дубровник и Корчула, су одржали такмичење у пливању за своје чланове.

Смучарски одсеци су постојали само у СД Коњиц и СД Невесиње у којима је било 46 смучара за које је одржано 278 часова наставе.

Стрељачки одсеци су постојали у 21 соколској јединици. Нису послати извештаји из 111 соколских јединица. Према извештају, постојало је 559 стрелаца за које је организовано 245 гађања на којима је утрошено 3024 метка.¹⁰⁰⁰

Управа жупе је, извршавајући своје заветне дужности, током 1937. године израдила споменик витешком краљу Александру I и поставила га у своју канцеларију.¹⁰⁰¹

Ради успешнијег извршавања датих завета управа жупе Мостар је упутила потребна упутства свим соколским друштвима и четама да одрже смотре у првој видовданској недељи (у недељи пре Видовдана) и да се тада доврши заветовање појединаца, као и потписивање заветница.¹⁰⁰²

Управа мостарске жупе је путем листа *Књига за соколско село* у ванредном броју 7а од јула месеца 1937. године, у циљу што бржег завршавања заверовања појединаца, упутила позив свим својим четама да заветују своје чланове и да ће ону чету која у најкраћем времену заветује највише својих чланова наградити. Извештај о новим заветованим члановима треба послати Управи жупе до 15. августа 1937. године.¹⁰⁰³

На сахрани његове светости српског патријарха Варнаве, који се упокојио у ноћи између 23. и 24. јула 1937. године, у име Соколске жупе Мостар су били соколи: Бранко Крчум, Бруно Марчић и Лазар Прњатовић.¹⁰⁰⁴

Соколска жупа Мостар је половином 1937. године од управе Краљевог фонда за препородни рад у народу у протеклих пет година добила прву награду у износу од 25 000 динара. Ту вест су готово све новине у тадашњој држави објавиле, и то је нарочито обрадовало управу Соколске жупе Мостар која је констатовала: „Наша се вјера

¹⁰⁰⁰ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁰⁰¹ Споменик Витешком Краљу, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.

¹⁰⁰² *Smotre članstva*, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.

¹⁰⁰³ Свим четама, *Књига за соколско село*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 137.

¹⁰⁰⁴ Соколи на сахрани, *Књига за соколско село*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 135.

обистинила и наша очекивања испунила. Сад сигурно тврдимо, да свако сијање мора уродити плодом. Никакав труд не пропада. Зато са овим признањем лакше улазимо у СПП, у завјетно доба да чилији и спретнији на још већа прегнућа и жртве засијемо све – па и до сад неоране – њиве и ливаде. Земља наша крвљу натопљена посленика треба и радника тражи.¹⁰⁰⁵

7.2.2.2.1.13 Извештаји о раду жупе Мостар

По завршетку рада жупе у једној години, почетком наредне године управи жупе је подношен извештај о раду у претходној години. Тај годишњи извештај се састојао од уводног текста *Наше мисли водиле* старешине жупе и појединачних извештаја: секретара (тајника), начелника, председника жупског просветног одбора, извештаја о раду у соколским четама, извештаја учитељског одсека, извештаја течајског одсека, извештаја нараштајског одсека, извештаја о стању жупске штампе, извештаја о штедњи, извештаја о раду у друштвима, извештаја пољопривредног одсека, извештаја статистичара, извештаја о дану захвалности Богу, извештаја о стању благајне, извештаја о прорачуну благајне за народну годину и извештаја ревизора.

Као пример послужиће нам *Извештаји о годишњем раду соколске жупе Мостар у 1935. и 1937. години.*

Старешина жупе брат Чедомир Милић је у извештају за 1935. годину говорио о соколском раду по селима Херцеговине и о препороду и унапређењу села.¹⁰⁰⁶

Извештај о раду *учитељског одсека* у 1935. години је поднео Душан Таминцић у коме је навео да тај одсек није на најбољи начин одржавао везе са својим сарадницима из унутрашњости из разлога што су чланови тог одсека били ангажовани око припреме одржавања савезне конференције радника на селу и првог сабора соколских чета мостарске жупе. Иако сарадња са учитељима није била најбоља, учитељи нису били пасивни, већ су били активни у свом соколском раду. Они су били чланови чета, одборници и били су главни помагачи учитељском одсеку приликом извршења њиховог рада у селима жупе. Но и поред свих потешкоћа које су имали они су, њих тридесет двојица, 335 пута обишли соколске чете прешавши укупно 8552 км и 612 метара (3958 км и 300 метара пешке, 709 км и 100 м колима, 3557 км и 500 метара железницом и 327 км и 712 метара парабродом).

¹⁰⁰⁵ Visoko priznanje, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

¹⁰⁰⁶ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 120 – 140.

У табели која следи, учитељи су наведени по редоследу укупно пређених километара приликом обиласка соколских чета.

Табела 5: Учитељи у обиласку чета ¹⁰⁰⁷

Р.б.	Име и презиме	Обишао чете	Прешао километара				Укупно
			пешке	колима или бициклом	железницом	паробродом	
1	Ћамил Хујдур	38	367	16	672 км и 500 м	/	1055 км и 500 м
2	Хамза Фејић	27	162	/	640	137 км и 104 м	939 км и 104 м
3	Назиф Оручевић	16	93	/	452	170 км и 544 м	715 км и 544 м
4	Али Риза Муштовић	25	201 км и 800 м	16	302 км и 500 м	/	520 км и 300 м
5	Љубо Јовановић	16	443	64	/	/	507 км
6	Божо Аџић	17	184 км и 800 м	/	317	/	501 км и 800 м
7	Хамдија Фазлиновић	25	201 км и 800 м	16	278 км и 500 м	/	496 км и 300 м
8	Муслија Пашић	23	223 км и 400 м	80	190	/	493 км и 400 м
9	Стјепо Шестановић	16	464	/	/	/	464 км
10	Радован Папић	21	220 км и 500 м	71	161	/	452 км и 500 м
11	Васо Мужејевић	21	164	67	208	/	439 км
12	Обрен Брењо	14	389	32	/	/	421 км
13	Махмут Зекић	17	88	179 км и 100 м	38	/	305 км и 100 м
14	Њего Пичета	8	108	102	/	/	210 км
15	Ђорђо Тилимбат	9	162	/	/	/	162 км
16	Ђорђо Медић	7	90	50	/	/	140 км
17	Фрањо Павић	4	20	/	118	/	138 км
18	Иво Томашевић	5	100	/	/	20 км и 64 м	120 км и 64 м
19	Шаћир Косо	4	24	/	78	/	102 км
20	Мухарем Камерић	3	/	/	54	/	54 км
21	Васо Ђуровић	1	46	/	/	/	46 км
22	Мухамед Балић	2	45	/	/	/	45 км
23	Илија Мирковић	1	16	/	24	/	40 км
24	Данило Кулић	2	38	/	/	/	38 км
25	Омер Зухрић	1	36	/	/	/	36 км
26	Мустафа Дероња	3	30	/	/	/	30 км
27	Филип Радичевић	3	/	/	24	/	24 км
28	Але Сарајлић	2	18	/	/	/	18 км
29	Илија Којо	1	/	16	/	/	16 км
30	Мате Баришић	1	8	/	/	/	8 км
31	Ибрахим Шашић	1	8	/	/	/	8 км
32	Гоша Влахбеговић	1	7	/	/	/	7 км
	Укупно	335	3958 км и 300 м	709 км и 100 м	3557 км и 500 м	327 км и 712 м	8552 км и 612 м

У Извештају о *раду у соколским четама* је стајало да је крајем 1935. године стање у жупи је било следеће:

Соколских чета	151
Чланова	8228
Чланица	308
Мушког нараштаја	948
Женског нараштаја	83

¹⁰⁰⁷ Dušan Tamindžić: Učiteljski otek, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 23 – 24.

Мушке деце	1729
Женске деце	386
<hr/> Укупно	<hr/> 11 682

До краја 1935. године, изграђено је 8 нових соколских домова у 8 чета и још 12 домова се налази у изградњи. Чете су у 1935. години одржале укупно 4864 седнице.¹⁰⁰⁸

Током 1935. године, 394 сокола су обишла чете 1103 пута прешавши укупно 51 170 км и 272 метра (23 015 км и 70 м пешке, 17 632 км и 750 м колима, аутом или бициклом, 8 853 км и 200 м железницом и 1 668 км и 622 м парабродом).

Соколски радници на селу који су прешли преко 240 км.

Радни број	Радници	Друштва	Прешо километара на обилазак чета					Укупно прешано километара
			Обилазак чете пешке	Колима, аутом или бициклом	Железницом	Парабродом	Укупно	
1	Радуловић Јован	управа жупе	19	77	66	818	170 ²⁴	1131 ²⁴
2	Оручевић Назиф	учитељ Клепац	16	93	—	452	170 ²⁴	715 ²⁴
3	Софо Авдо	Ковач	22	418	—	226	—	644
4	Калоџера Мате	Корчула	23	504	140	—	—	644
5	Марчић Бруно	управа жупе	22	94	16	396	137 ²⁴	643 ²⁴
6	Иваншевић Десимир	Невесње	10	584	—	—	—	584
7	Чолић Петар	управа жупе	23	212	125	208	—	545
8	Видолић Стеван	Блато	18	—	532	—	—	532
9	Јовановић Дубо	учитељ Невесње	16	443	64	—	—	507
10	Адић Божо	учитељ Ковач	17	184 ²⁰⁰	—	317	—	501 ²⁰⁰
11	Пашећ Мустаја	учитељ Котеза	23	223 ²⁰⁰	80	190	—	493 ²⁰⁰
12	Лукач Владо	Дубровик	16	46	430	—	—	476
13	Лукач Стево	Требње	17	208	—	268	—	476
14	Шестановић Срђан	учитељ Блато	16	272	192	—	—	464
15	Товошић Душан	Столац	12	406	52	—	—	458
16	Пашећ Радован	учитељ М. Груда	21	220 ²⁰⁰	71	161	—	452 ²⁰⁰
17	Муждјевић Basis	учитељ Брадина	21	164	67	208	—	439
18	Крпо Енвер	управа жупе	20	158	67	208	—	433
19	Анђелић Страхиња	"	20	199	71	161	—	431
20	Муждјевић Азиз	"	20	158	67	208	—	433
21	Половац Мустафа	"	20	199	71	161	—	431
22	Бриво Обрен	учитељ Невесње	14	389	32	—	—	421
23	Хаковић Перо	Столац	16	375	26	—	—	401
24	Паво Алберт	Мостар	23	8	383	—	—	394
25	Радош Ранко	Невесње	13	384	—	—	—	384
26	Ружић Миле	Столац	16	323	52	—	—	375
27	Бубало Перо	Требње	10	90 ²⁰⁰	—	265	—	359 ²⁰⁰
28	Докић Др. Милан	управа жупе	13	320 ²⁰⁰	243	66	—	344 ²⁰⁰
29	Радојевић Неђо	Столац	11	340	—	—	—	340
30	Милиновић Лука	Имотски	10	88	238	—	—	326
31	Товошић Милосав	Љубиње	9	114	226	—	—	340
32	Дрецућ Митар	Билећа	8	—	309	—	—	309
33	Беквић Махмут	Учитељ Броњик	17	88	179 ²⁰⁰	38	—	305 ²⁰⁰
34	Самарић Др. Веселин	Столац	11	238	52	—	—	290
35	Кулишић Радован	Билећа	8	34	248	—	—	282
36	Јеричевић Божо	Корчула	10	280	—	—	—	280
37	Рако Саво	Имотски	10	114	162	—	—	276
38	Ловро Др. Дојин	Мостар	11	32	240	—	—	272
39	Мајкснер Хинко	Требње	7	55 ²⁰⁰	—	204	—	259 ²⁰⁰
40	Шантић Војислав	Управа Жупе	16	40	17 ²⁰⁰	38	—	257 ²⁰⁰
41	Косовић Азиз	Невесње	12	280	32	—	—	312
42	Илариовић Митар	Чапљина	19	167	—	84	—	251
43	Роје Ник. Марин	Управа Жупе	16	64	29	157	—	250
44	Ковач Душан	"	14	30	172 ²⁰⁰	35	—	240 ²⁰⁰
45	Шиповац Ранко	Билећа	6	20	220	—	—	240

Слика 53: Обилазак чета жупе Мостар у 1935. години¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁸ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 19 – 23.

¹⁰⁰⁹ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 21 – 22.

Управа жупе је током 1935. године чете обишла по једном а неке и више пута, и том приликом су њени чланови (њих 81) прешли укупно 18 009 км и 660 м. Следећи чланови управе жупе су приликом обиласка чете прешли више од 240 километара:

Табела 5: Обилазак чета од стране чланова Управе жупе у 1935. години¹⁰¹⁰

Р.б.	Име и презиме	Обишао чете	Прешао километара				Укупно
			пешке	колима или бициклом	железницом	паробродом	
1	Чедомир Милић	66	356 км и 400 м	609	444		1409 км и 400 м
2	Јован Радуловић	19	77	66	818	170 км и 544 м	1131 км и 544 м
3	Душан Бајић	30	281 км и 800 м	56	540 км и 500 м		878 км и 300 м
4	Бруно Марчић	22	94	16	396	137 км и 104 м	643 км и 104 м
5	Петар Чолић	23	212	125	208		545 км
6	Енвер Крпо	20	158	67	208		433 км
7	Адил Муминагић	20	158	67	208		433 км
8	Страхиња Аћимовић	20	199	71	161		431 км
9	Мустафа Поповац	20	199	71	161		431 км
10	Милан Докић	13	35 км и 500 м	243	66		344 км и 500 м
11	Војишлав Шантић	16	40	179 км и 100 м	38		257 км и 100 м
12	Марин Роје	16	64	29	157		250 км
13	Душан Комад	14	30	172 км и 100 м	38		240 км и 100 м
	Укупно	299	1904 км и 700 м	1771 км и 200 м	3443 км и 500 м	307 км и 648 м	7427 км и 48 м

Што се тиче *просветног рада у четама*, током 1935. године стање је било следеће:

- Све чете су имале своје четне књижнице у којима је крајем 1935. године било укупно 21 910 књига.
- Током године 14 665 лица је прочитало 19 353 књиге.
- У четама је одржано 2180 предавања о разним темама.
- Поучних чланака је прочитано 8495.
- Одржана су 1683 сијела са предавањима.
- У четама су одржане 482 разне приредбе.
- Чете су добијале 933 разна листа и часописа.¹⁰¹¹

У 1935. години, 8 соколских чета је освештало и развило своје нове заставе, а крајем те године 93 чете су имале своје заставе.

¹⁰¹⁰ Душан Д. Бајић, Рад у соколским четама у 1935 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.

¹⁰¹¹ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.

Што се тиче **трезвености**, крајем 1935. године у четама је било 2500 трезвењака који су се заветовали да одређено време неће пити никаква алкохолна пића, а што се тиче **здравственог рада**, стање је било следеће: у току године је окречено 16232 куће, направљено 824 нужника, 1131 ђубриште (примитивних и модерних), 1539 отирача за обућу и 1345 пљуваоница.

У **пољопривредном раду** је стање било следеће:

- Током године чете у засадиле 10872 садница разних воћки, 15637 садница винове лозе и 10418 комада разног шумског дрвећа.
- Посијали су 3599 кг и 2 дкг разног семења (блитве, боба, детелине, кравље репе, озимог грашка, салате, словеначког кромпира, соје, суданске траве, тикве, футошког купуса, итд.)
- У 8 соколских друштава су одржане пољопривредне изложбе на којима су учествовале 63 чете и 348 излагача који су изложили 989 пољопривредних производа и предмета и 87 предмета разне ручне израде.
- Три чете су имале своје расаднике за воће.
- Двадесет и седам чета је имало освоје амбаре (кошеве) за смештај жита, кукуруза и других пољопривредних производа. У њима је крајем 1935. године било смештено 13 153 кг разних житарица и 1200 кг сена.¹⁰¹²

Током године одржано је више **јавних приредби**: дечије академије, друштвене јавне вежбе, ђурђевдански уранак, нараштајски дан, окружни слет на Корчули, свечане соколске поворке и четне јавне вежбе.

Дечије академије су одржане у 6 соколских друштава: Вела Лука, Дубровник, Коњиц, Љубушки, Мостар и Невесиње. Програм у свим наведеним друштвима су изводила деца.

Друштвене јавне вежбе је приредило 19 соколских јединица у којима је учествовало: у вежбама 4876 вежбача (сокола и соколица), посматрало их је 10898 гледалаца а у свечаној поворци је учествовало 8456 особа. У 9 друштава јавне вежбе нису одржане: Вргорац, Имотски, Јањина, Ловрић, Метковић, Опузен, Оскорушно, Потомје, Прозор, Томислав Град и Трпањ.

Ђурђевдански уранак је приређен у 25 соколских јединица у којима је учествовало 5511 сокола и соколица. У 5 друштава нису били организовани уранци, и то: Автовац, Дубровник, Јањина, Ловрећ и Потомје.

---

¹⁰¹² Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935 год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.

Нараштајски дан је приређен у 20 соколских јединица и на њима је учествовало 1648 нараштајаца, нараштајки и деце оба пола. Нараштајски дан није приређен у 10 друштава: Автовац, Јањина, Ловрећ, Опuzен, Оребић, Оскорушно, Потомје, Прозор, Томислав Град и Чапљина. Тога дана када је приређен нараштајски дан прикупљена је помоћ за сиромашну децу и нараштај у 8 друштава: Билећа, Вргорац, Гацко, Коњиц, Метковић, Невесиње, Столац и Цавтат. Прикупљено је 2487 тадашњих динара. Тога дана је проведена и акција за прикупљање деце и нараштаја у соколским друштвима: Билећа, Вела Лука, Љубушки и Столац.

Свечана соколска поворка је приређена кроз град Мостар после завршетка сабора соколских чета у којој су учествовали изасланици: Бугарског „Јунака“, ССКЈ, соколских жупа, соколских друштава и делегати соколских чета, сви са својим заставама.

Четне јавне вежбе су одржане у 46 чета: Баћевићи, Бијела, Бијело Поље, Борци, Брадина, Главатичево, Горње Храсно, Дабар Поље, Дивин, Доња Жупа, Доњи Поплати, Дражин До, Драчево, Дужи, Завала, Запланик, Затон, Зови До, Ивица, Југовићи, Крајпоље, Крушевљани, Кула, Локве, Лукавац, Орашац, Ортијеш, Површ-Сливница, Подорашац, Пољице, Посушје, Придворци, Пупнат, Раштани, Рашћани, Седлари, Славањ, Смоквица, Степен, Ђилипи, Убоско, Хум, Чара, Челебић, Чичево и Цивар.

У вежбама је учествовало 2566 вежбача које је посматрало 26307 гледалаца. У свечаним поворкама је учествовало 6407 сокола и соколица.

На основу извршених обавеза (изражених у процентима) предвиђених програмом рада за 1935. годину, који је донела скупштина жупе на предлог збора начелника соколских друштава, направљен је следећи редослед соколских друштава жупе Мостар:

1. Мостар	77,77%	14. Чапљина.....	51,85%
2. Цавтат	74,04%	15. Оребић	48,14%
3. Коњиц	70,37%	16. Билећа	44,44%
4. Корчула	70,37%	17. Вргорац.....	40,74%
5. Блато	66,66%	18. Љубиње.....	37,03%
6. Дубровник	66,66%	19. Жрново	37,03%
7. Столац.....	63,40%	20. Имотски	33,33%
8. Невесиње	63,00%	21. Опuzен.....	33,33%
9. Гацко.....	59,25%	22. Оскорушно	25,85%
10. Вела Лука	58,51%	23. Стон.....	18,51%
11. Требиње.....	58,51%	24. Томислав Град.....	18,00%
12. Метковић.....	55, 55%	25. Трпањ.....	17,89%
13. Љубушки	51,85%	26. Автовац.....	14,81%

27. Јањина.....	14,81%	29. Потомје.....	7,40%
28. Ловрећ.....	7,40%	30. Прозор.....	3,70%

Редослед соколских друштава по оствареном програму техничког рада у соколским четама друштва је био следећи:

1. Чете соколског друштва Корчула	57,77%
2. Чете соколског друштва Столац	53,69%
3. Чете соколског друштва Коњиц.....	53,46%
4. Чете соколског друштва Томислав Град.....	44,44%
5. Чете соколског друштва Требиње	43,58%
6. Чете соколског друштва Билећа	38,27%
7. Чете соколског друштва Блато.....	38,27%
8. Чете соколског друштва Љубиње	36,85%
9. Чете соколског друштва Мостар.....	35,64%
10. Чете соколског друштва Гацко	28,55%
11. Чете соколског друштва Стон.....	27,77%
12. Чете соколског друштва Дубровник.....	25,92%
13. Чете соколског друштва Љубушки.....	22,22%
14. Чете соколског друштва Невесиње.....	20,91%
15. Чете соколског друштва Чапљина.....	20,38%
16. Чете соколског друштва Автовац	20,37%
17. Чете соколског друштва Имотски	17,50%
18. Чете соколског друштва Трпањ	11,11%
19. Чете соколског друштва Метковић	11,11%
20. Чете соколског друштва Јањина	/

Према предвиђеном програму, најбоље резултате у техничком раду су постигле следеће соколске чете:

1. Баћевићи (СД Мостар)	88,88%
2. Смоквица (СД Блато)	77,77%
3. Чара (СД Блато).....	77,56%
4. Дивин (СД Билећа).....	77,40%
5. Бијела (СД Коњиц).....	71,66%
6. Острожац (СД Коњиц).....	69,66%
7. Борци (СД Коњиц)	68,56%

8. Дабар Поље (СД Столац)..... 67,66%
9. Доњи Поплат (СД Столац) 66,00%
10. Бијело Поље (СД Мостар) 65,66%

Током 1935. године нису вежбале нити радиле технички рад следеће чете: Батковићи (СД Невесиње), Бојишта (СД Невесиње), Бријеста (СД непознато), Веља Међа (СД Чапљина), Вионица (СД Чапљина), Витина (СД Љубушки), Витаљина (СД Дубровник), Горњи Вињани (СД непознато), Зијемљи (СД Мостар), Змајавци (СД непознато), Изгори (СД Гацко), Кљуни (СД Невесиње), Корита (СД Гацко), Осојник (СД Дубровник), Подвележ (СД Мостар), Поникве (СД непознато), Постољани (СД Невесиње), Путниковић (СД Јањина), Ћепикућа (СД непознато), Улог (СД Невесиње), Хрушта (СД Невесиње) и Хутово (СД непознато).¹⁰¹³

У жупи се водило рачуна и о **штедњи** која је била значајна, како за поједине соколске чланове, тако и за соколску заједницу, и управа жупе је путем соколских штедних маркица настојала да навикне не само соколе и соколице, већ и остало становништво на штедњу. Жупа је крајем године, на дан 31. децембар, имала 25 соколских одсека за штедњу и 2514 штедиша који су имали 29 671 динар уштеђеног новца. Из табеле која је приказана може се видети какво је стање било у 30 соколских друштава жупе у току 1934. и 1935. године.

Red. broj	Ime društva	1934 god.		1935 god.	
		Broj štediša	Ušteda dinara	Broj štediša	Ušteda dinara
1	Avtovac	—	—	—	—
2	Bileća	—	—	—	—
3	Blato	78	893	81	675
4	Čapljina	114	1.786	116	1.655
5	Dubrovnik	300	5.110	275	4.528
6	Gacko	36	890	52	877
7	Imotski	14	1.421	14	1.421
8	Janjina	—	—	—	—
9	Konjic	88	3.293	81	3.386
10	Korčula	60	1.485	72	767
11	Ljubinje	61	475	68	650
12	Ljubuški	281	2.340	271	2.893
13	Metković	46	1.467	46	1.427
14	Mostar	797	4.781	780	3.821
15	Nevesinje	65	1.134	66	1.163
16	Oskorušno	—	—	—	—
17	Potomje	—	—	—	—
18	Prozor	—	—	—	—
19	Stolac	62	943	62	984
20	Ston	29	825	26	729
21	Tomislav Grad	1	50	4	350
22	Trebinje	305	3.180	280	2.730
23	Trpanj	30	340	30	340
24	Vela Luka	37	315	46	316
25	Vrgorac	19	152	18	192
26	Žrnovo	12	127	16	190
27	Opuzen	31	257	30	60
28	Cavtat	39	619	40	404
29	Lovreć	—	—	—	—
30	Orebić	—	—	40	113
UKUPNO		2.005	31.783	2.514	29.671

Izjestilac za štednju,
Husejin Hadžić s. r.

Слика 54: Табела са приказом штедње¹⁰¹⁴

¹⁰¹³ Petar Čolić: Izvještaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

¹⁰¹⁴ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 27.

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли комплетан извештај о раду жупе у 1936. години. За ту годину наводимо делове извештаја које смо пронашли.

У овој години 109 соколских чета жупе Мостар је остварило свој *технички програм*, изражен у процентима, по следећем редоследу: Брадина (СД Мостар) 92%, Доњи Поплат (СД Столац) 91%, Бијела (СД Коњиц) 89%, Залом (СД Невесиње) 88%, Челебићи (СД Коњиц) 86%, Баћевићи (СД Мостар) 80%. На 104. месту је била чета Ђуринићи-Молунат (СД Дубровник) 10%, на 105. Осојник (СД Дубровник) 8%, на 106. Посушје (СД Имотски) 5%, на 107. Величани (СД Љубиње) 5%, на 108. Завала (СД Љубиње) 5% и 109. месту Житомислић (СД Мостар) 5%.¹⁰¹⁵

У извештају *Просветног одбора жупе* за 1936. годину, поред осталог је стајало: Просветни одбор је одржао 490 приредби (45 академија, 8 дебатних вечери, 13 друштвених вечери, 117 забава и сјела, 43 излета, 2 изложбе, 36 кино представа, 16 концерата, 3 луткарске представе, 22 позоришне представе, 24 разне приредбе, 79 свечаних прослава и 42 приредбе за нараштај и децу).

Одржани су бројни *говори* (843 пред врстом које је слушало 20 415 сокола и соколица) и *предавања* (213 пред 28 314 слушалаца). У селима која су у саставу жупе Мостар је одржано 313 забава и разних приредби, 1657 предавања и 1174 сјела, а 12 430 чланова у селима су прочитали 17 280 књига и 7 674 поучна чланка. Развијено је пет нових соколских застава.¹⁰¹⁶

Сва соколска друштва и чете жупе Мостар су се у време СПП заветовали да ће изградити 409 ђубришта, а већ током 1936. године изградили су 721 ђубриште.¹⁰¹⁷

Жупа је априла месеца 1937. године прогласила осам соколских чета са најбољим течајцима и четрнаест најбољих течајаца. Редослед тих чета је био следећи:

1. Соколска чета Чичево (СК Коњиц) која је скупила 17 127 слушалаца.
2. Соколска чета Бијело Поље (СД Мостар) - 14 790.
3. Соколска чета Сливница (СД Требиње) - 8 650.
4. Соколска чета Мека Груда (СД Билећа) – 7 391.
5. Соколска чета Хум (СД Требиње) – 7 185.
6. Соколска чета Славањ (СД Љубиње) – 5 478.
7. Соколска чета Крушевљани (СД Невесиње) – 5 340.
8. Соколска чета Смоквица (СД Блато) – 5 273.

Најбољи течајци (који су читали чланке, писма, савете и др.) су били:

¹⁰¹⁵ Успех чета у техничком раду, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 91.

¹⁰¹⁶ Просвјета, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.

¹⁰¹⁷ Јаме за ђубришта, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.

1. Којо Дабић, СЧ Бијело Поље (СД Мостар) – пред 9 908 слушалаца,
2. Душан Кокошар, СЧ Хум (СД Требиње) – 6 582,
3. Перо Вулић, СЧ Чичево (СД Коњиц) – 5 632,
4. Симо Радич, СЧ Славањ (СД Љубиње) – 4 978,
5. Ђорђо Телебак, СЧ Бијело Поље (СД Мостар) – 4 882,
6. Симо Глоговац, СЧ Чичево (СД Коњиц),
7. Благоје Митрушић, СЧ Звијерина (СД Билећа) – 3 622,
8. Милутин Радан, СЧ Мека Груда (СД Билећа) – 3 550,
9. Саво Тараило, СЧ Сливница (СД Требиње) – 2 305.
10. Данило Кљајић, СЧ Удрезње (СД Невесиње) – 2 175,
11. Стојан Марелић, СЧ Чара (СД Блато на Корчули) – 2 143,
12. Здравко Куњашић, СЧ Смоквица (СД Блато на Корчули) – 2 130,
13. Остоја Глоговац, СЧ Крушевљани (СД Невесиње) – 2 096,
14. Владо Иванишевић, СЧ Ортијеш (СД Мостар) – 2 045.¹⁰¹⁸

Просветни одбор жупе Мостар је 1937. године послао соколским библиотекама (књижницама) мостарске Жупе, као и суседним жупама, 813 комада разних књига.¹⁰¹⁹

Према извештају о *стању вежбалишта, вежбаоница и справа* у 1937. години, стање је било следеће: „а) главних справа има: 15 вратила, 16 разбоја, 14 кругова и 8 коња; б) споредних справа има: 5 козлића, једне љестве, 12 греда, 6 одбојних мостића и 22 струњаче; ц) ситних справа има: 354 палице, 150 пари чуњева, 30 пари бучица и 34 комада утега; д) справа за лаку атлетику има: 38 кугла разних тежина, 26 комада копаља, 24 диска, један чекић, 24 комада препона и 18 пари сталака за скокове; е) справа за игре има: 19 мрежа за одбојку, један пар справа за кошарку, 2 пара за хазену и једна комплетна справа за пливање. 12 јединица имају зимске вежбаонице, а остале јединице вјежбају у приватним просторијама. Вјежбалишта има 8 друштава. У 2 друштва постоје уређена пливалишта.“¹⁰²⁰

До краја октобра 1937. године *соколске јавне вежбе* су одржане у следећих 30 соколских чета: Бабино Поље (СД Дубровник), Баћевићи (СД Мостар), Бијела (СД Коњиц), Бијело Поље (СД Мостар), Виховићи-Рудник (СД Мостар), Врапчићи (СД Мостар), Врбно (СД Билећа), Главина (СД Имотски), Горње Храсно (СД Столац), Дивин (СД Билећа), Доње Село (СД Коњиц), Дужи (СД Требиње), Дражељево (СД Гацко), Завође

¹⁰¹⁸ Б.В.: Вриједни течајци, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.

¹⁰¹⁹ Књижнице, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

¹⁰²⁰ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

(СД Билећа), Зијемљи (СД Мостар), Јабланица (СД Коњиц), Каменмост (СД Имотски), Коњско (СД Требиње), Крајпоље (СД Љубиње), Крушевљани (СД Невесиње), Пољице (СД Требиње), Проложац (СД Имотски), Рачишће (СД Корчула), Раштани (СД Мостар), Славањ (СД Љубиње), Смоквица (СД Блато), Суђурађ (СД Дубровник), Хум (СД Требиње), Чара (СД Блато) и Челебић (СД Коњиц).¹⁰²¹

7.2.2.3 Соколска друштва мостарске Жупе

ХЕЈ, СОКОЛИ...

Хеј, Соколи, браћо мила
И храбра и чила,
дужност нам је своме роду
чуват право и слободу.
Само снажно – сви ко један
Свак је од нас нешто вредан.
Неко снагом, неко умом
да кренемо правим друмом,
онда ћемо радит моћи –
у том ће нам Бог помоћи.
Бог не дјели даре своје
да у мраку цаба стоје,
већ нек види земља мила
која нас је одгојила,
да смо њена снага, сила.
Ко год рекне није тако
одговор му дајем лако:
нек се сјети сам у глави
како раде ситни мрави,
па када се тога сјети
мораће се застидјети.
Ко правилно ово схвати
Одмах ће ми то признати;
Зато зовем сваког брата
Да с' у наше коло хвата.
Нека коло буде веће
рад напретка и рад среће,
Слога, љубав мир и ред –
признаће нам цјели свјет.

Перо Вулић¹⁰²²
СЧ Струјићи, СД Љубиње

¹⁰²¹ Јавне вјежбе чета, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227.

¹⁰²² Перо Вулић: Хеј, Соколи..., *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 12, Мостар, 1937, стр. 241.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 307.

После ослобођења 1918. године и стварања нове заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, дотадашња соколска друштва обнављају и настављају свој рад. Сва соколска друштва (српска, хрватска и муслиманска) после завршетка рата и стварања Соколског савеза Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (ССКСХС) свој рад настављају под новим именом „соколско друштво“. У Соколској жупи Мостар било је укупно 30 соколских друштава приказаних у табели.

Табела 6: Соколска друштва Жупе Мостар.

Бр.	Назив	Соколске чете
1	Автовац	5
2	Билећа	13
3	Блато (на Корчули)*	2
4	Вела Лука (Велалука)*	0
5	Вргорац*	1
6	Гацко	14
7	Дубровник*	24
8	Жрново*	0
9	Имотски	11
10	Јањина*	2
11	Коњиц	13
12	Корчула*	2
13	Ловрећ*	0
14	Љубиње	12
15	Љубушки	4
16	Метковић	1
17	Мостар	14
18	Невесиње	21
19	Опузен*	0
20	Оребић*	0
21	Оскорушно*	0
22	Потомје*	0
23	Прозор	0
24	Столац	6
25	Стон*	2
26	Томиславград	1
27	Требиње	13
28	Трпањ*	0
29	Цавтат*	0
30	Чапљина	10
	Укупно	171

Друштва означена звездом (*) припадала су Соколској жупи Мостар, иако нису била у саставу Херцеговине, док нека друга друштва, која су била са простора Херцеговине, нису била у саставу жупе Мостар (Вишеград, Калиновик, Рудо, Фоча, Чајниче).

Колико је соколство и чланство у соколским организацијама било цењено од стране тадашњег државног врха говори нам и чињеница да су чланови соколских друштава и чета ССКЈ имали право на скраћивање војног рока у војсци Краљевине Југославије, за шта је управа Соколске жупе Мосзар у *Књизи за соколско село* објавила образац молбе коју треба попунити соко-молилац и замолили су све соколске чете да се придржавају датог обрасца и да молбе шаљу преко својих матичних друштава. Образац молбе који попуњава соко и уверење да је соко члан вежбач соколске чете приказујемо у целости.

Taksa Din. 5.—	UPRAVI SAVEZA SOKOLA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE Beograd
----------------------	---

Putem sokolske čete ..... mat društva
i sokolske župe .....

Kao član Sokola K. J., a na osnovi priloženog uvjerenja, koje mi je izdala sokolska četa ..... pod brojem ..... od ..... 193 .., molim Upravu Saveza da mi nadležnim putem izdejstvuje pogodnosti kraćeg služenja u kadru po čl. 42 (49) Zakona o ustrojstvu vojske i mornarice, a na osnovi naređenja g. Ministra vojske i mornarice Dj Br. 689 od 22 januara 1934 god. koje o tome postoje.

Zdravo!
Prilog: uvjerenje. (potpis molitelja)

Слика 55: Молба за скраћење војног рока¹⁰²³

SOKOLSKA ČETA ..... (dana .....)	Taksa Din. 20.—
----------------------------------	-----------------------

Broj .....

U V J E R E N J E

Starešinstvo sokolske čete (sokolskog društva) ....., župe ....., potvrđuje ovim, da je brat ..... član vežbač sokolske čete (sokolskog društva) ..... U četu (društvo) stupio je dana ..... god. 193 ..
Kao naraštajac je prešao u članstvo po članu 6. Pravilnika dana ..... god. 193 .. Bio je, prema tome, kao stalan vežbač ove čete (ovog društva) do današnjeg dana u svemu ..... god. i ..... meseca, a vodi se u katastru pod brojem .....

Pomenuti je rođen dana ..... god. 193 .. u ..... a regrutovan je u ..... vojnom okrugu na dan ..... 19 .. god.

Ovo mu se uverenje izdaje na njegovu ličnu molbu a u cilju da bi se mogao koristiti zakonskom povlasticom pri otsluženju svoga kadrovskog roka. Za kakav drugi cilj ovo uverenje nema vrednosti.

(Žig)
Tajnik: ..... Starešina: .....
Vogja: .....

Слика 56: Увјерење¹⁰²⁴

Старешина жупе Чедомир Милић је био „... главни оснивач и стваралац сеоских соколских чета. Оне су биле градитељке карактера и матице свих осталих новонасталих

¹⁰²³ Uputstvo za sastavljanje molba za skraćenje kadrovskog roka članova sokolskih četa, *Kњига за sokolsko село*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 16.

¹⁰²⁴ Uputstvo za sastavljanje molba za skraćenje kadrovskog roka članova sokolskih četa, *Kњига за sokolsko село*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 16.

установа које су се могле успешно развијати само ако њихов рад понесу људи из соколских чета. Управо ти људи дали су немерљив допринос развоју нашег народа, а Херцеговину, са доста разлога, можемо назвати колевком сеоских соколских чета.¹⁰²⁵

Од 1925. године, када је формирана прва соколска чета у Херцеговини, у Бијелом Пољу код Мостара, соколство је почело да се шири по херцеговачким селима и од тог времена почиње његов интензивнији развој у њима:

„Читаве покрајине ступају у соколске редове, да би заједничком слогом и сарадњом одбили све невоље које пријете селу и народу. Држимо се оне: Прут је у снопу јак. Заиста је тако. У нашој историји нема организације, која је са више љубави и прегалаштва ушла у село. Стотине и хиљаде наших људи неуморно ради по нашим четам, друштвима и жупи, да нашем селу подигне углед, те да скрене пажњу великим факторима у нашој држави на живот села и сељака, како би од сада нашем селу наступили љепши и бољи дани живота.“

1026

Од 1927. до 1929. године, соколство у селима Херцеговине доживљава свој јачи развој. Тада је постојало и радило 37 соколских чета. „Шеснаестог јула 1927. године, први пут јавно наступају, а 28. августа 1928. године чете одржавају свој први слет у Невесињу. За време страшних, неродних година 1927. и 1928, жупа је преко сеоских соколских чета поделила храну сиромашним сеоским породицама у вредности од тадашњих 196 332,50 динара. Осим редовних дужности, жупа је увела и обичај ђурђевданског уранка, нараштајске дане, видовданске прославе, и др. Нарочиту пажњу заузимала је организација штедње унутар друштава. Жупа, на челу са старешином Чедомиром Милићем, пуно пажње је посвећивала образовању херцеговачког сељака, као и усавршавању свих врста кадра за рад са другима. Водила је рачуна и о томе да мањи градови и села добију образоване људе са села. У школској 1928/29. години одржала је и течај за учитељске приправнике и приправнице. У 1930. години жупа је имала 24 друштва са укупно 2617 чланова, 487 нараштајаца, 883 дече и 37 соколских чета које су укупно бројале 1 616 чланова.¹⁰²⁷

Од самог оснивања чета, њихов број се из године у годину стално повећавао. На пример, бројно стање чета у 1933. години се повећало у односу на претходну годину: са 94

¹⁰²⁵ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 135.

¹⁰²⁶ Чедо Милић: *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935, стр. 58.

¹⁰²⁷ Sokolska župa Mostar, *Sveslavensko sokolstvo*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930, стр. 122 – 127.

чете и 7 093 члана, на 120 чета са 9 580 чланова. Управа жупе трудила се да навикне четне управе да одржавају редовне седмичне седнице, у чему је, у највећем броју случајева, и успела. На пример, у 1933. години одржано је укупно 4 388 седница у свим четама, што је за 942 седнице више него у претходној години. Сва соколска друштва која су имала соколске чете, осим друштва Имотског, одржала су по четири тромесечне седнице, што је за 15 матичних друштава износило укупно 59 тромесечних седница.

Ради тачнијег евидентирања финансијског стања и месечних извештаја, у чете су уведене једнообразне помоћне књиге које су се састојале из: дневника рада, здравствене биљежнице, књиге трезвености, прозивника за вежбаче, прозивника за чланове управе, попис и издавање књига и књиге ревизије.

Двадесет и три чете су направиле и освештале своје заставе, тако да су те године од укупно 120 чета 73 имале своје заставе и 5 сребрних победничких венаца Његовог величанства краља.¹⁰²⁸

Чете су поред осталих свакодневних активности, спроводиле *акције милосрђа*, оснивали *задруге* и водили рачуна о њиховом развоју, бринуле о *пољопривредном раду*, приређивале разне *приредбе и забаве*, бринуле о побољшању *хигијене*, одржавале бројна *такмичења* у четама и између чета, међу којима су била и „... бројна гусларска такмичења у певању соколских песама написаних у десетерцу. Тако су у 1933. години одржана 32 такмичења на којима је учествовало 124 гуслара.“¹⁰²⁹

Наводимо делове из песама које су често певане:

„Са поносом ово могу рећи,
Да ћ' сељаци онда срећу стећи,
Кад хитају и када питају:
Гдје соколи чете оснивају...
Није соко само за вјежбање
Већ за свако културно дизање...
Од кад соко долази на село,
Од тад сељак ради све весело“¹⁰³⁰

¹⁰²⁸ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 135 – 136.

¹⁰²⁹ Кристина М. Пантелић Бабић - Петар Д. Павловић: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016, стр. 138.

¹⁰³⁰ Dušan Vajić: *Izvjestaj odbora za rad u selu, Rad sokolске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 140.

О томе колики успех су доживеле сеоске соколске чете Чедомира Милића и херцеговачких сокола, сведоче речи делегата чешког сокола који су боравили у Мостару пре почетка Другог светског рата. Разлог њихове посете био је тај „... што су чули за плоносан рад Чеде, нарочито са соколским четама у селу, које код њих нису постојале.“¹⁰³¹ По завршетку њихове посете, ада су увидели колики успех су соколске чете постигле, рекли су:

„Ми Чеси први смо основали и почели соколство, које сте ви и други словенски народи од нас научили и примили. Данас ми видимо да се морамо учити од вас и брата Чеде јер сте нам отворили очи и показали пут којим треба даље да идемо. Ми смо били ваши учитељи, а ви наши ученици. Данас је видимо дошло време да сте ви наши учитељи, а ми ваши ученици у проширењу соколског рада са соколским четама на селу, које ми никада нисмо нити помишљали.“¹⁰³²

Како је Милић у једном од својих текстова написао, чете су немерљиво „... дигле цијену селу и сељаку, а прегалаштво наших радника дигло је углед нашој жупи. Тако, да је соколски рад на селу уздигао нашу жупу на прво мјесто.“¹⁰³³

На основу напред изнесених података, можемо констатовати да су сеоске соколске чете мостарске Жупе дале значајан допринос просвећивању и развоју села широм Херцеговине у сваком погледу.

7.2.2.3.1 Соколско друштво Автовац

У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податке о раду друштва до 1935. године.

У 1935. години, у СД Автовац су постојали трезвењачки одсек и тамбурашки збор од пет чланова. У друштву те године није одржана ни једна седница за предњаке, није одржан ни један предњачки час и није вршено телесно вежбање. Према Ристи Грђићу, старешина друштва је био брат Божидар Савковић.

Прва мљекарска задруга која је узимала млеко из околних села и прерађивала у сир је основана у Автовцу, али нам није познато које године. На томе је највише радио Ристо Грђић, и о томе написао: „Посао око оснивања задруге, њени почетни кораци и касније развијање, лежало је највећим делом на мени. Ту сам уложио огроман напор и осведочио

¹⁰³¹ Василије Паранос: *Успомене на Чеду Милића српског националног и соколског радника*, самостално издање аутора, Њујорк, 1982, стр. 15.

¹⁰³² Василије Паранос: *Успомене на Чеду Милића српског националног и соколског радника*, самостално издање аутора, Њујорк, 1982, стр. 15.

¹⁰³³ Чедо Милић: *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935, стр. 58.

се како је тешко радити с народом.¹⁰³⁴ Приликом рада су наилазили на бројне потешкоће јер осим помоћи од Соколске жупе Мостар, друге помоћи нису имали. О тим потешкоћама Грђић је написао: „Селјак је по природи неповерљив, што није ни чудо јер га је свак varaо, али он је и себичан; неће ништа да ризикује; тешко се одваја од старог начина живота и лако подлеже свакојаким причама.“¹⁰³⁵

Иако су се соколи пре почетка рада задруге дуго припремали, иако су на томе радили свесни соколи, „... спотицања је било на сваком кораку, па и кад смо већ отпочели с радом, набавили справе и алате, и окупили извешан број задругара, изгледало је да ћемо морати обуставити посао и доживети крах.“¹⁰³⁶ Нису имали погодне просторије, нису имали помоћ од пољопривредних, као ни од других стручњака. Управник пољопривредне станице у Гацку је ометао њихов рад, но после његове смене стање се нешто поправило на боље. Дакле, са свих страна су стизале потешкоће. Међутим, соколи су сва та ометања и потешкоће успешно савладали и Задруга се „... добро афирмисала, нашла прођу за целокупну производњу свог сира, и била у стању да задругарима плати млеко тако да су и они нашли своју рачуницу.“¹⁰³⁷

Један од важних задатака сокола је био и изградња соколских домова. Соколи су у Автовцу изградили леп соколски дом.

Друштво је, поред осталих активности, за своје чете одржавало тромесечне седнице. Једна од тих седница је одржана 27. априла 1936. године у Автовцу. У протекла три месеца војни округ је из Автовца премештен у Требиње и многи соколски радници који су радили у установама војног округа су такође прешли у Требиње. Самим тим је ослабио рад у СД Автовац и његовим четама у томе периоду. Од 6 соколских чета, колико их је тада било у саставу друштва, једна је престала са радом.

Састанку су присуствовали представници три чете: Липик, Михољаче и Муљи, а представници из чета Грачаница и Кључ нису дошли. Седница је брзо завршила свој рад, пре доласка изасланика мостарске жупе из Гацка који је присуствовао седници СД Гацко. По доласку изасланика жупе, за око један сат се сакупило у соколском дому око 50 сокола и соколица, међу којима је било 8 чланова управе СД Автовац, два учитеља и дванаест течајаца. На састанку који је трајао око 3 сата говорило се о соколским проблемима и потребама, моралу у четама, селу, итд. Говорећи о моралу, истакнуто је да морал у четама није на потребном нивоу и задатак управе соколских чета у наредном периоду треба да буде да оне пронађу „... способне омладинце, који би се кроз жупски течај исклесали за

¹⁰³⁴ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002, стр. 202.

¹⁰³⁵ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002, стр. 202.

¹⁰³⁶ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002, стр. 202.

¹⁰³⁷ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002, стр. 203.

будуће раднике, јер заиста соколовање на селу тражи појединце духа војводскога.¹⁰³⁸ Но, није то случај само код сеоске омладине, већ и они школованији који имају више знања и богатији „... не могу да се морално уздигну и да себи помогну, неспособни су да дају пример сеоској сиротињи о својој моралној вредности, те тако губе ауторитет вођа и дух у вођеним.“¹⁰³⁹

На састанку се, поред осталог, расправљало и о томе да се у то време често могло чути да је за такво стање криво вођство народно, односно тадашња власт. То се, такође, могло чути и у соколским редовима, да би на тај начин оправдали свој нерад. Међутим, један соко причајући о томе је рекао да то није тако, јер како је он казао „... чобанин одговара за овце и да овца није крива ако је вук поједе, већ онај који је чува.“¹⁰⁴⁰ Надаље је рекао да он није мислио да су они овце и папкари, већ да су људи и соколски главари и да се људи „... могу назвати стадом, али људском стаду није чобанин нико између људи, ма он био у опанку или самуру, већ је људима – том стаду одабраном – једини чобанин Бог Господ и Творац свега што видимо и не видимо.“¹⁰⁴¹ Из тог разлога сваки соко треба да одговара за свој рад и нерад, за успех и неуспех. Соколи су имали дух „... расних нам дједова, који никад нису ишли за горим од себе, већ за бољим.“¹⁰⁴² и сваки соко мора бити „... вођа самац себи, домаћин дому, јачи нејачеме, уман неукоме, богат сиромасу.“¹⁰⁴³ Углавном, неуспеси људи у то време настајали су због тога што они нису ишли за бољим од себе, за највећим, „... а то је за Богом и вјером наших отаца, која бјеше у мраку и ропству свјетлија и силнија од данашњих свих слобода, знања и имања.“¹⁰⁴⁴

Следећа порука неименованог аутора је актуелна и данас и може бити веома поучна. Порука гласи: „Само онај који оживи у себи вјеру и бесмртност душе, по предању отаца, моћи ће поћи за највећим. Без те вјере људи ће бити, поред највећег знања и имања, луди и сиромашни. Јер мудрост је ријетка код људи. Прије нам бијаху мудри и људи и чобани, јер нам дједови говораху да је мудар само онај човјек, који доведе у сагласност своје знање, рад и осјећаје за вољом Божијом.“¹⁰⁴⁵

Како није наведен датум одржавања следеће тромесечне седнице СД Автовац, на основу података да су у недељу 18. октобра 1936. године одржане седнице СД: Гацко, Мостар, Невесиње и Столац, можемо претпоставити да је и у Автовцу седница одржана тога дана. После премештања војног округа из Автовца у Требиње, један већи број

¹⁰³⁸ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 5.

¹⁰³⁹ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 5.

¹⁰⁴⁰ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 5.

¹⁰⁴¹ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 5.

¹⁰⁴² М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 6.

¹⁰⁴³ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 6.

¹⁰⁴⁴ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 6.

¹⁰⁴⁵ М: Автовац на тромесечној седници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 6.

соколских радника који су радили у војсци напустио је Автовац, тако да је ово СД остало без доста вредних соколских радника и то се осетило, нарочито у раду сокола у селима око Автовца.

Седници су присуствовала 24 изасланика из само две соколске чете од укупно пет, колико их је било у СД Автовац. Поред представника из соколских чета, седници су присуствовали чланови управе СД Автовац на челу са својим старешином, братом Миланом Слијепчевићем и изасланик из мостарске жупе. Седница је почела са радом у 15 часова говором брата Милана Слијепчевића. По завршетку његовог говора, представници чета су поднели своје извештаје о раду у четама обухвативши целокупне њихове делатности и поставили и покренули питање око изградње вода на простору које обухватају соколске чете. Управе чета су одржавале своје седнице, купили чланарине и радили на просвећивању села путем соколских књижница, нараштајским сетовањем, течајским саветима и четним писмима. Констатовано је да течајци нису довољно радили.

У соколском раду у целом том крају автовачког округа нестало је оног соколског замаха као што је био пре. Соколи и соколице нису били криви за тај слаб рад, већ се највећи допринос таквом стању налазио у управама чета, „... које су занешене општом духовном стагнацијом, задовољавајући се са изврнутим истинама, као да су узрок нераду код појединаца `опште прилике`.“¹⁰⁴⁶

На крају рада седнице говорио је изасланик Жупе мостарске, који је поред тога што је говорио о закључцима са Првог сабора соколских чета донесених 15. децембра 1935. године у Мостару, говорио и о СПП истакавши њен огроман значај и, заједно са присутнима констатовао да је СПП „... слична трајном бљеску муње у тамној ноћи, која ће расвјетлити најскривеније унутарње тајне душа соколских припадника“¹⁰⁴⁷ и да ће она „... својим жилавим и свјетлосним радом многе прваке потиснути у позадину, а оне из позадине истаћи на водећа мјеста.“¹⁰⁴⁸

Закључено је да ће се будуће тромесечне седнице чета морати одржавати „... под утицајем великих задатака С.П.П.“¹⁰⁴⁹ које је прихватило целокупно чланство Соколске жупе Мостар „... под завјетом, да ће сваки допринијети свој дио у изграђивању њеном а све у славу Бога, за покој душе Великог Краља, за срећу и дуг живот Њ.В. Краља Петра II и за сјај и снагу Југославије!“¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁶ Тромјесечна сједница у Автовцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹⁰⁴⁷ Тромјесечна сједница у Автовцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹⁰⁴⁸ Тромјесечна сједница у Автовцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹⁰⁴⁹ Тромјесечна сједница у Автовцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹⁰⁵⁰ Тромјесечна сједница у Автовцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће СД Автовац одржати тромесечну седницу за своје соколске чете 5. јануара 1941. године.¹⁰⁵¹ Нисмо пронашли податке да ли је заказана седница и одржана.

7.2.2.3.1.1 Соколске чете СД Автовац

Соколско друштво Автовац у свом саставу имало је пет сеоских соколских чета приказаних у табели.

Табела 7: Сеоске соколске чете Соколског друштва Автовац¹⁰⁵²

Соколско друштво Автовац										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	Бројно стање на дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Грачаница	1931	31. децембар 1935. године	23	22	1	0	0	0	0
2	Кључ	1931	31. децембар 1935. године	58	46	0	12	0	0	0
3	Липник	1931	31. децембар 1935. године	77	50	0	5	0	22	0
4	Михољаче	1929	31. децембар 1935. године	71	46	0	16	0	9	0
5	Муљи	1930	31. децембар 1935. године	46	27	0	10	0	9	0

1) Соколска чета Грачаница

Чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 23 члана (22 мушка и 1 женски члан). Више података о раду ове чете у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

2) Соколска чета Кључ

Чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 58 чланова (46 мушких чланова и 12 нараштајаца). Више података о раду ове чете у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

3) Соколска чета Липник

Соколска чета Липник основана је 1931. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 77 чланова (50 мушких чланова, 5 нараштајаца и 22 мушке деце).

У 1936. години је у листу *Књига за соколско село* од брата Новака М. Бјелогрића, течајца из СЧ Липник, објављен чланак „О важности народне пјесме“¹⁰⁵³, песма:

¹⁰⁵¹ Тромјесечне сједнице, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 274.

¹⁰⁵² Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 32 – 35.

¹⁰⁵³ Новак М. Бјелогрић: О важности народне пјесме, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 3.

„О гулама
Гусле моје од сува дрвета
Рука вас је направила света
И нама их у аманет дала.
- Нема среће гдје нема гусала.“¹⁰⁵⁴

и чланак „О народној пјесми“.¹⁰⁵⁵

У 1938. години на гусларском такмичењу жупе Мостар победио је брат Обрен Бјелогрлић из СЧ Липник.

4) Соколска чета Михољаче

Чета је основана 1929. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно био 71 члан (46 мушких чланова, 16 нараштајаца и 9 мушке деце). Чета је у 1937. години имала своје властито летње вежбалиште.¹⁰⁵⁶

Више података о раду ове чете у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

5) Соколска чета Муљи

Соколска чета Муљи основана је 1930. године. У 1935. години, у чети је постојао тамбурашки збор. Крајем те године, у чети је укупно било 46 чланова (27 мушких чланова, 10 нараштајаца и 9 мушке деце).

Више података о раду ове чете у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

7.2.2.3.2 Соколско друштво Билећа

У прегледаним и доступним изворима нисмо успели пронаћи податке о раду друштва до 1935. године.

Друштво је у циљу скупљања помоћи сиромашној деци, 24. фебруара 1935. године приредило једну соколску академију, а за набавку соколских одела за сиромашне соколиће друштво је приредило нову академију 30. марта 1935. године.¹⁰⁵⁷ Током те године управа друштва је приредила течај за предњаке.

¹⁰⁵⁴ Новак М. Бјелогрлић: О гулама, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 21.

¹⁰⁵⁵ Новак М. Бјелогрлић: О народној пјесми, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 22.

¹⁰⁵⁶ Лјетња вјежбалишта, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937.

¹⁰⁵⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

Током 1935. године, следећи соколи су приликом обиласка чета прешли по 240 и више километара: Митар Дрецун је обишао осам чета и том приликом прешао колима, аутом или бициклом укупно 309 километара; Радован Кулишић је обишао чете осам пута и том приликом прешао укупно 282 километра (пешке 34 километра, а колима или бициклом 248 километара); Ранко Шиповац је обилазећи чете шест пута прешао укупно 240 километара (пешке 20 километара а колима или бициклом 220 километара).¹⁰⁵⁸

У 1935. години у друштву је одржан један практични течај за вође соколских чета у матичним соколским друштвима. Течај је трајао седам дана и на њему је обрађивано градиво за такмичења и јавне наступе.¹⁰⁵⁹

Тромесечна седница соколских чета СД Билећа за треће тромесечје (јули, август и септембар) 1936. године није одржана 25. новембра, како је било предвиђено, због доласка делегата из само три чете, па је одгођено њено одржавање за 1. новембар 1936. године, када ће бити одржана и пољопривредна изложба. Како седница није одржана, делегат Соколске жупе Мостар који је био дошао тим поводом, одржао је смотру чланова СД Билећа, којој су смотри присуствовали чланови управе СД Билећа и делегати из три соколске чете.¹⁰⁶⁰

Билећки соколи су имали намеру да оснују своју соколску музику, а како у томе нису успели, они највреднији чланови су јануара месеца 1937. године основали тамбурашку секцију (тамбурашки збор). Они су се надали да ће њихово место, а нарочито СД Билећа, „... са овом секцијом много добити и да ће на приредбама иступати један одличан соколски збор.“¹⁰⁶¹

Управа СД у Билећи је радила на оснивању разних секција. Тако су 19. фебруара 1937. године основали певачку секцију у коју се одмах уписало 40 чланова. За вођу секције је изабран брат Вукашин Јовановић.¹⁰⁶²

Пре неколико година уназад од 1937. године, соколско друштво из Билеће је купило једну зграду, која је била озидана и покривена и без икаквог инвентара, за свој соколски дом. Друштво је радило на довршењу дома, али због недостатка средстава није успело до половине 1937. године довршити његову изградњу. Када се доврши то ће бити најлепша зграда у тадашњој Билећи у којој ће се, поред соколских, моћи одржавати и друге веће свечаности и забаве.

¹⁰⁵⁸ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹⁰⁵⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹⁰⁶⁰ Тромјесечна сједница чета друштва у Билећи, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 13.

¹⁰⁶¹ А.: Тамбурашка секција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.

¹⁰⁶² А.: Пјевачка секција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.

Да би довршили изградњу дома, управа друштва је упутила молбу Савезу сокола Краљевине Југославије (ССКЈ) да им додели кредит за његов завршетак. ССКЈ је удовољио молби СД Билећа и одобрио им бескаматни кредит за довршење дома у износу од 20 000 динара, са роком отплате од 10 година. Но, ни са тим средствима нису могли довршити дом, јер је за то било потребно око 50 000 динара.¹⁰⁶³

Друштво је на ванредној скупштини одржаној 10. октобра 1937. године донело одлуку да заставу друштва освешта и развије 1. децембра 1937. године.¹⁰⁶⁴

Позоришна (дилетантска) секција соколског друштва Гацко је, вероватно крајем јануара или у првој половини фебруара 1937. године, била у посети СД из Билеће где је у соколском дому увече приредила забаву на којој је изведен позоришни комад „Сеоска лола“.

Пре почетка извођења комада, соко из Гацка Лајовић је одржао кратак поздравни говор у коме је поред осталог рекао: „Дошли смо у Билећу не, да искористимо публику, већ да покажемо соколску свијест и дисциплину, наглашавајући, да се једино може тиме извести план Соколске Петрове Петољетке, који је обилан са програмом и т.д.“¹⁰⁶⁵

Публика је са великим одушевљењем пратила извођење позоришног комада и на крају бурним аплаузом поздравила извођаче. По завршетку комада, настављено је са народним весељем које је трајало до касно у ноћ.

Соколи из Гацка су по доласку отишли на гробље које се налази код православне цркве у Билећи и положили венац на гроб погинулим Билећанима у Првом светском рату.

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће тромесечну седницу својих чета одржати 12. јануара 1941. године.¹⁰⁶⁶ Није нам познато да ли је та седница и одржана.

---

¹⁰⁶³ Миј. Р. Ракочевић: Соколско друштво Билећа добило бескаматни зајам за довршење дома, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

¹⁰⁶⁴ Освећење друштвене заставе, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.

¹⁰⁶⁵ Соколска позоришта, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 26.

¹⁰⁶⁶ Тромјесечне седнице, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 274.

7.2.2.3.2.1 Соколске чете СД Билећа

Соколско друштво Билећа је у свом саставу имало 13 соколских чета које су приказане у табели 8.

Табела 8: Сеоске соколске чете Соколског друштва Билећа¹⁰⁶⁷

Соколско друштво Билећа										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	Бројно стање на дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Баљци	1937	31. децембар 1937. године	35	22	0	13	0	0	0
2	Врбно	1935	31. децембар 1935. године	50	42	0	7	0	1	0
3	Дивин	1931	31. децембар 1935. године	158	107	3	18	0	30	0
4	Домашево	1936	31. децембар 1937. године	106	40	0	6	0	60	0
5	Завође	1934	31. децембар 1937. године	64	59	1	4	0	0	0
6	Звијерина*	1935	31. децембар 1937. године	45	45	0	0	0	0	0
7	Љубомир	1930	31. децембар 1935. године	109	69	0	6	0	30	4
8	Мека Груда	1932	31. децембар 1935. године	80	65	0	0	0	15	0
9	Мириловићи	1936	31. децембар 1937. године	44	42	0	2	0	0	0
10	Моско	1931	31. децембар 1935. године	92	44	0	3	0	30	15
11	Плана	1931	31. децембар 1937. године	92	91	0	1	0	0	0
12	Фатница	1931	31. децембар 1935. године	105	70	2	0	0	33	0
13	Чепелица	1934	31. децембар 1935. године	94	66	1	0	0	13	14

* У току 1937. године престала је са радом соколска чета Звијерина.

1) Соколска чета Баљци

Чета је основана 1937. године. Пре оснивања СЧ Баљци, брат Дробњаковић, начелник СД Билећа и члан Одбора за рад на селу, посетио је априла месеца 1937. године село Баљце с циљем да види постоји ли могућност да се у селу оснује соколска чета. Становници тог села су га примили с великим одушевљењем и ти „Сиромашни али поштени и високоморални сељаци обећали су му да ће они, не само основати соколску чету, него ће потпомоћи сваку акцију, која би била у том правцу предузета.“¹⁰⁶⁸ По повратку из села послао је извештај о посети, могућностима и расположењу сељана за

¹⁰⁶⁷ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 32 – 35.; Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

¹⁰⁶⁸ М.И.: Још нас има..., *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 125.

оснивање соколске чете управи Соколске жупе Мостар. Управа жупе је одобрила оснивање чете.

Начелник СД Билећа брат Дробњаковић са десетак нараштајаца соколског друштва Билећа и са аутором текста „Још нас има“, отишао 30. маја те године у село Баљце на заказани састанак, на коме се расправљало о припреми оснивачке скупштине соколске чете.

Испред школе где ће се одржати састанак сачекало их је много сељана, међу којима је било и 70 младића обучених у народну ношњу. Младићи су бацали камена с рамена, деца су трчала око школе, учитељ је нешто причао са десетак младића, а старац Митар је седео на столици поред зида школе увлачећи димове из чибука.

Састанак је одржан у учионици школе. Учитељ је поздравио присутне и дао реч начелнику СД Билећа, који је у подужем говору изложио смисао соколског рада на селу и значај СПП. Поред осталог је рекао да је соколство „... жива национална сила, која иде за тим, да заостало село упути новим путем рада и да га унапреди економски и културно, развијајући до максимума његове националне силе. Оно хоће да село, не само очува, него и да га осигура од разних рушилачких идеја.“¹⁰⁶⁹

После кратких говора још неких чланова СД Билећа, предлога управе СЧ, договорено је да се оснивачка скупштина СЧ одржи јуна месеца, трећег дана Духова.

Крајем 1937. године, у чети је укупно било 35 чланова (22 мушка члана и 13 нараштајаца).

2) Соколска чета Врбно

Соколска чета је основана 1935. године. Крајем те године, у чети је било укупно 50 чланова (42 мушка члана, 7 нараштајаца и једно мушко дете).

Током зиме 1935/36. године, одржала је неколико соколских забава и сијела. У просторијама основне школе у Врбну соколска чета је 17. априла 1936. године одржала своју соколску забаву, којој је присуствовало око 200 сокола, соколица и других мештана. Забава је одржана по следећем програму. Почела је поздравним говором старешине чете, а затим је одржано предавање о соколству, но није забележено ко га је одржао. Нараштајци чете су извели просте вежбе, а по завршетку вежби чланови и чланице чете су извели позоришни комад „Коса Ивковића“. По завршетку позоришног комада, соко-гуслар, чије име није забележено, отпевао је неколико народних песама уз гусле. После је настављено са народним весељем уз игру и песму до касно у ноћ.

---

¹⁰⁶⁹ М.И.: Још нас има..., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 125.

Течајац Милован Ј. Анђелић је записао: „Сви присутни били су обучени у лијепо и живописно херцеговачко народно одијело, па је заиста милина била погледати слику шаренила народне ношње у заносу и одушевљењу братске соколске слоге и љубави.“¹⁰⁷⁰

У 1937. години нараштајци СЧ Врбно су читали чланке пред 1925. слушалаца. Најбољи нараштајац је био Вукота Нинковић који је читао пред 1165 слушалаца.¹⁰⁷¹

3) Соколска чета Дивин

Соколска чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 158 чланова (107 мушких чланова, 3 чланице, 18 нараштајаца и 30 мушке деце).

Соколи чете из Дивина су 13. јануара 1937. године у свом месту одржали соколску забаву (сијело) на којој је било присутно око 300 посетилаца. Приказан је филм „Двије секе“, чији је садржај био занимљив, поучан и одговарао је сеоској публици јер је у филму приказан живот две сестре сељанке које су имале различито образовање и различит живот касније.¹⁰⁷²

Чланови соколске чете су, вероватно крајем јануара или у првој половини фебруара месеца 1937. године, дали завет коме је присуствовало око 150 сокола и око 100 сељана. Око 10 часова почела је свечаност. Чланови чете, нараштајци, деца и остали присутни кренули су из основне школе у соколску просторију да узму соколску заставу, а затим је поворка на челу са заставом прошла кроз место до школе. „Слика је била величанствена при завету у школи. Соколску заставу чува стража са исуканим сабљама. Лица озбиљна и свечана. На сваком се читало разумевање великога задатка којег се прима.“¹⁰⁷³

Јово Јововић, старешина чете Дивин је отварајући скупштину чете, поред осталог, упозорио соколе на велике задатке које требају остварити у Соколској Петровој петолетки (СПП). После Јововића, говорио је брат Бајрамовић који је позвао присутне да се сете блаженопочившег витешког краља Александра и говорио о програму Петолетке. После његовог говора свирана је химна, а после химне је говорио нараштајац Никола Илић нараштајцима о њиховим дужностима према соколству, отаџбини и краљу, и да учествују у испуњењу великог соколског задатка. После тога се приступило свечаном соколском завету.

¹⁰⁷⁰ Милован Ј. Анђелић: Успјела соколска забава, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 8.

¹⁰⁷¹ Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁰⁷² С.Р.: Кино представа у Дивину, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 11.

¹⁰⁷³ С.Р.: Завет соколске чете Дивин, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 26.

„Старешина заветује. Застава се полако спушта на поздрав. Стража поздравља сабљама.

Чланови као појединци заветовали су се на много корисних ствари у великом броју, а затим је Чета положила завет као целина и то да подигне Соколски дом и да направи велики воћни расадник.¹⁰⁷⁴

По завршетку свечаности пријавило се неколико нових чланова.

Соколска чета Дивин је прва чета СД Билећа која је почела градити свој соколски дом, величине 17x14x8 метара, који ће имати вежбаоницу и још пет просторија за друге намене. У пролеће 1937. године су почели са зидањем дома и до половине те године успели су сакупити око 40 000 динара (у новцу и материјалу), а за његову изградњу биће потребно око 150 000 динара.

Вођа СЧ Дивин, брат Светозар Радовановић је израдио план дома, којег је Технички одбор Соколске жупе Мостар прихватио и похвалио. Радовановић је и организовао изградњу дома. Захваљујући њему просте радове су изводили соколи добровољно а он их је свакодневно надгледао. Радовановић је таквим радом давао „... воље и полета и другим члановима соколске чете да раде добровољно и истрајно.“¹⁰⁷⁵

Ти изграђени соколски домови у селима су имали велику културну и другу вредност. То су били прави и истински храмови телесне културе, где су се не само млади, већ и остали становници села окупљали организујући разне забаве и активности значајне, пре свега, за развој и унапређење њихових села.

У организацији соколске чете је 23. фебруара 1940. године одржан састанак народа у Дивину, на коме се расправљало о невољама херцеговачког и југословенског народа, и на крају је, поред осталог закључено, да се свим политичким партијама пошаље декларација следеће садржине:

„1) За све невоље у нашој земљи су најодговорније политичке партије;

2) Сада се исто тако бјесомучно баца на наше највеће светиње интернационални комунизам, који по својем безбоштву и свему осталом нема ништа заједничког а нити икакве везе са народном душом;

3) Да се прилике поправе и са народа дигне толико времена чињена му неправда, потребно је да се уједине или сложе све политичке вође, да заједно одговарају и владају овом земљом и са народом заједно подигну историјски устанак против комунизма.“¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷⁴ С.Р.: Завјет соколске чете Дивин, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 26.

¹⁰⁷⁵ Соколска чета у Дивину подиже свој дом, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

¹⁰⁷⁶ Глас Дивина, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 45 – 46.

4) Соколска чета Домашево

Соколска чета је основана 1936. године. Крајем 1937. године, у чети је укупно било 106 чланова (40 мушких чланова, 6 нараштајаца и 60 мушке деце). У прегледаним изворима нисмо пронашли податке о раду чете до 1939. године.

Чета је 5. фебруара 1939. године у Домашеву у основној школи одржала соколску забаву. Забави су присуствовали и чланови соколских чета: Љубомир (СД Билећа), Мириловићи (СД Билећа) и Славањ (СД Љубиње). Укупно је било присутно око 200 посетилаца. Програм забаве се састојао из 5 тачака.

Брат Војко Турнић, старешина СЧ Домашево, одржао је поздравни говор, поздравивши присутне, а онда је брат Неђељко Лечић, гуслар, отпевао песму „Смрт мајке Југовића“ уз гусле. После тога су два сокола, Радован Зотовић и Милорад Кијац изрецитовали две песме. Зотовић „Поздрав Соколу“ и Кијац „Сердар Јанко“. На крају су чланови чете извели позоришни комад „Шаран“ од Јована Јовановића Змаја. По завршетку позоришног комада, настављено је са народним весељем које је уз песму и игру трајало до зоре.¹⁰⁷⁷

5) Соколска чета Завође

Чета је основана 1934. године, а највеће заслуге за њено оснивање припадају соколу Жарку Томовићу, учитељу у том селу. Крајем

Господин Лазар Гњато, трговац из Билеће је израдио и поклонио заставу за СЧ Завође, која је освећена на Илиндан 2. августа 1937. године. По завршетку литургије, освећење је почело у 11 часова испред цркве на Мистихаљу у Завођу. У освећењу заставе су чинодејствовали Митрофан и Севастијан, калуђери из манастира Добрићева. Кум заставе је био Павле Глоговац, трговац из Билеће и бански већник.

По освећењу, заставу је кум предао старешини СЧ Завође, брату Јову Миленићу, пожелевши му много успеха у наредном соколском раду. По пријему заставе, старешина се захвалио свим присутнима што су дошли да увеличају ту свечаност. Потом је заставу предао чувару заставе (заставнику), брату Марку Комненићу, који је примајући је положио заклетву. После тога је делегат СЖ Мостар, брат Видосав Дедијер, одржао краћи говор о соколству и СПП.¹⁰⁷⁸

Том свечаном чину освећења, поред целокупног чланства свих категорија чете, великог броја мештана и сељака из околних села, присуствовали су и соколи: Видосав

¹⁰⁷⁷ Из Домашева, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 70.

¹⁰⁷⁸ Миј. Р. Ракочевих: Освећење заставе соколске чете у Завођу извршено је на врло свечан начин, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 164 – 165.

Дедијер; Лука Стијачић, изасланик соколске жупе Мостар; изасланици из соколских чета: Врбна, Љубомира, Мириловића, Моска и Плана са својим заставама и Војислав Гаћиновић, народни посланик и делегат СД Билећа. Он је, када се од гостију скупљао добровољни прилог за подизање соколског дома у Завођу, дао значајан прилог. Тада су за изградњу дома прикупили око 3 000 динара.

По завршетку освећења заставе, приређен је свечани ручак при коме су се изговарале здравице од присутних упућене чети Завође. Том приликом говорили су: Милован Нинковић у име СЧ Врбно, Стефан Целатовић у име СЧ Моско, Томо Анђелић и Гојко Борковић у име СЧ Љубомир, Видак Вучковић у име СЧ Плана, Павле Глоговац - кум заставе, Видосав Дедијер, Тодор Дутина, Видак Миљановић, Милован Нинковић и други, у главном о значају соколства (културном, економском, моралном, националном и просветном) и о СПП, „... истичући да је соколство изнад политичких и племенских групација, јер оно припада свима без обзира на те подвојености.“¹⁰⁷⁹

„На велико изненађење, баш у времену када је брат Видосав Дедијер упућивао здравицу братској чети Завођу, упозоравајући их на велику дужност према највећој соколској светињи – застави, нагло је почела падати киша. Сви присутни, не мичући се места, на киши, напетом су слушали све редом упућиване здравице, када се је неколико пута клицало нашем Великом Соколу, Њ. В. Краљу Петру II, трократним – громким, соколски, - Живео!“¹⁰⁸⁰

После завршетка свечаног ручка, одржан је јавни час (вежба) на коме су нараштајци и чланови чете Завође и СД Билећа извели просте вежбе и вежбе на справама, које су присутни посматрали са великим одушевљењем. Та јавна вежба која је успешно изведена, „... оставила је трајан и дубок утисак на сву присутну браћу и сестре из града и села, манифестујући наш светли соколски покрет, С.П.П.“¹⁰⁸¹ После је настављено са народним весељем уз игру и песму до касно у ноћ.

Према скромном мишљењу брата Саве Дробњаковића, аутора текста о освећењу заставе, та „... свечаност спада у ред најбољих и највећих свечаности на соколском селу – Жупе Мостар у оквиру рада СПП.“¹⁰⁸²

Соколско друштво из Билеће је током пролећа и лета 1937. године одржало неколико течајева за калемљење воћака по свим својим соколским четама, а у циљу унапређења

¹⁰⁷⁹ Миј. Р. Ракочевећ: Освећење заставе соколске чете у Завођу извршено је на врло свечан начин, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 164.

¹⁰⁸⁰ Саво Дробњаковић: Велика соколска свечаност у Чепеници, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹⁰⁸¹ Саво Дробњаковић: Велика соколска свечаност у Чепеници, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹⁰⁸² Саво Дробњаковић: Велика соколска свечаност у Чепеници, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

воћарства на просторима билећког среза. Сви ти течајеви су били добро посећени. После стеченог знања из области калемљења, поједини чланови чета нису само калемили воћке на својим имањима, већ су ишли по селима од куће до куће и другима добровољно калемили воћке. У томе су се највише истицали чланови соколске чете Завође, који су заједно са својим четним референтом Аћимом Курешом по селима билећког среза окалели више од 200 комада разних воћки.

Тај „... племенити гест сеоских сокола, одушевљавао је многе пољопривреднике, па је настало веће интересовање“¹⁰⁸³ за калемљење па су позивали и молили соколе да им окалеме што више воћки. Сељани су по утринама проналазили дивљачице, поткресивали их и припремали за калемљење, а многе су пресађивали на своја имања у бољу земљу, „... као што су то радили прошле јесени и прољетос многи соколи слушајући савете пољ. референата, који им је предочавао да је овај најлакши и најјефтинији, а при томе и најуспјешнији да се дође до добрих воћних садница.“¹⁰⁸⁴

Крајем 1937. године у чети је било 64 члана (59 мушких чланова, 1 чланица и 4 нараштајца).

У 1938. години, у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победник био брат Владо Вучинић.

б) Соколска чета Звијерина

Чета је основана 1935. године, а како је дошло до њеног оснивања описао је брат Благоје Митрушић, нараштајац СЧ Звијерина:

„Наша омладина чула је за рад соколских чета у комшилуку. Сазнала како чланови тих чета живе у слози и љубави.

Тако, разговарајући једном о потребама нашег села, о његовом напретку и будућности; рекосмо да би нам била потребна и соколска чета.

Данас кажемо да се нисмо преварили што смо је основали. Напротив! Она нас је помогла, ободрила нас и у нама створила смисао за заједнички рад.

Управа чете је и нас нараштајце привукла и загрлила.“¹⁰⁸⁵

Крајем 1937. године у чети је било укупно 45 мушких чланова. Крајем године чета је престала са радом.

¹⁰⁸³ Миј. Р. Ракочевић: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 164.

¹⁰⁸⁴ Миј. Р. Ракочевић: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 164.

¹⁰⁸⁵ Благоје Митрушић: Како смо основали чету, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 24.

7) Соколска чета Љубомир

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је било укупно 109 чланова (69 мушких чланова, 6 нараштајаца, 30 мушких и 4 женске деце).

Више података у прегледаним изворима о њеном раду нисмо пронашли.

8) Соколска чета Мека Груда

Соколска чета је основана 1932. године.

У 1935. години брат Радован Пашић, учитељ у Мекој Груды, обишао је соколске чете 21 пут, прешавши укупно 452 км и 500 метара (220 км и 500 м пешке, 71 км аутом, колима или бициклом и 161 км железницом).¹⁰⁸⁶ Крајем те године у чети је било укупно 80 чланова (65 мушких чланова и 15 мушке деце).

У чети је одржано гусларско такмичење 1937. године, вероватно новембра месеца, на коме је победио соко Радослав Вуковић.¹⁰⁸⁷

Више података о раду ове чете у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

9) Соколска чета Мириловићи

Соколска чета је основана 1936. године. Крајем децембра 1937. године у чети је укупно било 44 члана (42 мушка члана и 2 нараштајца).

Чета је одржала гусларско такмичење 1940. године, вероватно у фебруару или почетком месеца марта. На такмичењу је победио брат Гаврило С. Капор, који је од управе мостарске жупе на дар добио књигу народних песама.¹⁰⁸⁸

Више података о раду ове чете у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

10) Соколска чета Моско

Соколска чета у Моском је основана 1931. године.

У 1935. години имали су мушки соколски певачки збор.¹⁰⁸⁹ Крајем те године у чети је било укупно 92 члана (44 мушка члана, 3 нараштајца, 30 мушке и 15 женске деце).

Она је у близини Билеће 7. фебруара 1937. године у свом месту одржала соколску забаву која је била врло успешна. Забави је присуствовало више од 300 особа. Чланови чете су извели позоришни комад под називом „Косовка дјевојка“ у три чина. На забави су

¹⁰⁸⁶ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹⁰⁸⁷ Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 242.

¹⁰⁸⁸ Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 60.

¹⁰⁸⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

говорили старешина чете и просветар. Соко Крсто Бутулија је говорио о историјату Косовске битке.¹⁰⁹⁰

11) Соколска чета Плана

Чета је основана 1931. године.

Брат Видак Вучковић, течајац из соколске чете Плана, када се примио дужности референта за здравство, у недељи чистоће извршио је следеће задатке: у времену од 24 до 31. маја 1936. године је окречио кућу и нужник, орибао под, очистио шпорет и кућну пљуваоницу. Врат Богдан Алксић, такође из СЧ Плана исто је то урадио. Поред тога, он је у времену од 24. маја до 3. јуна 1936. године окопао 70 воћки и прочитао 31 савет пред 131 чланом и нечланом у 11 различитих кућа. У Богдашићима је: 24 маја у кући Митра Вучковића читао пред пет чланова и нечланова, а у кући Николе Салатића пред 7 чланова; 25. маја у кући Саве Алексића пред 24 члана и нечлана, кући Аћима Радмиловића пред 6 нечланова и у кући Вукашина Радмиловића пред 5 нечланова; 27. маја у кући Обрена Салатића пред 10 нечланова; 29. маја у кући Перке Вучковића пред 16 чланова. У Изгорима (код Гацка) је 31. маја у кући Ђорђе Ацића пред 15 нечланова и 1. јуна у кући Душана Шкиљевића пред 12 нечланова читао. У Грачаници (Автовац) 2. јуна у кући Раде Маљевића пред 14 нечланова и у Бијела-Рудина 3. јуна у кући Митра Бошњака пред 17 нечланова.¹⁰⁹¹

Крајем децембра 1937. године у чети је укупно било 92 члана (91 мушки члан и један нараштајац).

12) Соколска чета Фатница

Чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 105 чланова (70 мушких чланова, 2 чланице и 33 мушка детета). Више података у прегледаним изворима о раду чете нисмо пронашли.

13) Соколска чета Чепелица

Чета је основана 1934. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 94 члана (66 мушких чланова, 1 чланица, 13 мушке и 14 женске деце).

Више података о овој чети у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

¹⁰⁹⁰ Забава у Моском, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 27.

¹⁰⁹¹ Vidak Vučković: Pismo iz Plane, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 14 – 15.

7.2.2.3.3 Соколско друштво Блато (на Корчули)

У 1935. години друштво је имало: соколску музику са 15 инструмената, соколски мешовити хор од 20 чланова, соколски мушки хор од 12 чланова и женски соколски хор са 8 чланица.

Брат Стеван Видовић, члан СД Блато, током 1935. године обишао је чете 18 пута прешавши 532 км колима, аутом или бициклом, а брат Стјепан Шестановић, учитељ, обишао је чете 16 пута, прешавши укупно 464 километра (272 км пешке и 192 км аутом, колима или бициклом).¹⁰⁹²

SOKOLSKO DRUŠTO BLATO: Svečana sjednica 6 septembra 1936 kojom prilikom je proglašena SOKOLSKA PETROVA PETOLJETKA

Слика 57: Свечана седница СД Блато¹⁰⁹³

Управа СД Блато је новембра месеца 1936. године упутила листу *Књига за соколско село* обавештење да ће соколска друштва и чете са Корчуле 13. децембра 1936. године у Блату одржати свој сабор. То ће бити „... јединствена приредба оточанских сокола. Ту ће се говорити о свим потребама соколства а нарочито о соколској Петровој петолетци.“¹⁰⁹⁴ Тај радни сабор корчуланских сокола и соколица „... биће уједно и дивна манифестација“¹⁰⁹⁵ њихове „... снаге, јединства и одлучности.“¹⁰⁹⁶ Како је победа увек на страни оних који су истрајни, то су се они надали да ће уз помоћ Бога у томе успети.

Саопштење је објављено у децембарском броју листа *Књига за соколско село* из 1936. године.

Управа СД је у Блату организовала и одржала течај за домаћице у времену од 1. до 21. априла 1937. године.

¹⁰⁹² Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹⁰⁹³ Sokolsko društvo Blato, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 7 – 8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.

¹⁰⁹⁴ Sabor korčulanskih sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 24.

¹⁰⁹⁵ Sabor korčulanskih sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 24.

¹⁰⁹⁶ Sabor korčulanskih sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 24.

Један од основних задатака друштва, поред рада на културном, просветном и економском развоју, био је и подизање села. У том циљу, поред осталих активности, они су организовали и одржали течај за домаћице у горе наведеном времену. Није било лако одржати течај јер за његово одржавање нису имали ни оне најосновније ствари (просторију, посуђе, намештај и сл.), али су уз помоћ мештана и браће сокола успели све то обезбедити. Интересовање за течај је било велико, тако да нису могли примити све заинтересоване, па чак ни чланице СД. Примили су само дванаест девојчица.

Течај је водила соколица Вјера Сердаревић, „... која није жалила утрошити вријеме, труд и настојање, а све за: `Без користи и славе`“.¹⁰⁹⁷ Течај је имао практични и теоријски део. Практични део наставе се састојао од рада у кухињи, сервирања, кројења и сл. активности, а на теоријској настави су држана предавања о васпитању, хигијени, домаћинству и исхрани. Поред учитељице Вјере Сердаревић, предавања су држали и: управитељица Женске народне школе Марија Грубишић, учитељица Палма Шестановић и лекар др Јурај Крстанић. Милан Новаковић, помоћник министра пољопривреде, приликом одржавања састанка са подрумарима у Блату, 18. априла те године посетио је и течај за домаћице, који се похвално изразио о њему.

Све полазнице су се за време одржавања течаја „... осећале као да су једна обитељ у којој има да врши свака свој посао. За радом их је водила нека нарочита љубав, јер су знале да им се пружа једна ријетка прилика да стекну оно најнужније што је потребно за једну домаћицу“¹⁰⁹⁸ што је њима било од велике потребе. Када се течај 21. априла завршавао, на лицима течајки се могла приметити невеселост, јер су оне желеле да течај још траје.

Иако је кратко трајао, течај је постигао велики успех и могло се тада „... чути од мјештана `Ово нам је било потребно`“¹⁰⁹⁹ и послужио је као пример тадашњој општинској управи да и она организује сличне течајеве, јер би то, како је забележио Шестановић, „... била велика добит нашим сељанима, јер би били ослобођени оних великих трошкова, којим су изложени када шаљу своје кћерке на овакве течајеве у далека мјеста гдје се они одржавају.“¹¹⁰⁰

Соколско друштво Блато и његове две чете, Смоквица и Чара, за свој соколски рад добили су признање са највишег места, од стране Краљевог фонда. Свечана додела

¹⁰⁹⁷ Stjepo Šestanović: Domaćinski tečaj sokolskog društva u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.

¹⁰⁹⁸ Stjepo Šestanović: Domaćinski tečaj sokolskog društva u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.

¹⁰⁹⁹ Stjepo Šestanović: Domaćinski tečaj sokolskog društva u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.

¹¹⁰⁰ Stjepo Šestanović: Domaćinski tečaj sokolskog društva u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.

награда је обављена 30. септембра 1937. године уз присуство представника свих националних, културних, месних државних власти; старешине соколског друштва Блато, Миљенка Батистића; среског начелника господина Аничина, чланова СД Блато, његових соколских чета, соколске музике, грађана Блата и мештана Смоквице и Чара. Свечаност је почела у 16,30 часова. Уз звуке соколске музике у дворану где је одржано додељивање награда, ушао је срески начелник господин Аничина уз пратњу просветара Соколског друштва Блато.

Миљенко Батистић, старешина друштва, бирањем је речима поздравио присутне и објаснио сврху окупљања истакавши да је Соколско друштво Блато за свој предани рад други пут добило признање од стране Краљевог фонда. После старешине, реч је узео срески начелник, „... који је у подужем говору објаснио сврху оваквих награда“¹¹⁰¹ и позвао соколе да и даље истрају „... у корисном соколском раду за добро“¹¹⁰² свога краја, „... целе наше домовине и младог нам краља Петра II.“¹¹⁰³

По завршетку говора начелника соколска музика је одсвирала химну, после које је срески начелник извршио предају награда. Награду у износу од 2.500 динара за Соколско друштво Блато предао је Миљенку Батистићу, старешини друштва; за соколску чету Смоквица награду од 2.500 динара је уручио првом заменику старешине соколске чете Смоквица и „Похвалницу“ за соколску чету Чара, изасланику те чете.

По уручењу награда у име друштва и соколских чета брат Батистић се захвалио начелнику, истакавши да ће соколи и даље радити за добро свога народа, свога краља и отаџбине. Соколска музика је одсвирала соколски марш, а онда је срески начелник уручио представнику Витешког удружења „Кумпањија“ из Блата „Похвалницу“ којом је Краљев фонд одликовао то удружење за његов предани рад.

Свечаност је завршена певањем државне химне коју су отпевали сви присутни а начелник среза је, уз звуке соколске музике и соколског марша и уз пратњу старешине друштва, напустио соколску дворану, опростивши се пре тога са свим представницима и функционерима месних власти.

Соколи и соколице Соколског друштва Блато и соколи и соколице његових чета, свесни великог признања од Краљевог фонда, наставиће да и даље истрајно раде као и до тада „... свим силама на свим пољима свог великог соколског рада, особито... у времену

¹¹⁰¹ Miljenko Batistić: Svečana predaja nagrada iz Kraljevog Fonda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 209.

¹¹⁰² Miljenko Batistić: Svečana predaja nagrada iz Kraljevog Fonda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 209.

¹¹⁰³ Miljenko Batistić: Svečana predaja nagrada iz Kraljevog Fonda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 209.

Соколске Петрове петолетке, да на тај начин и видно покажу да су одиста вредни пажње која им је и овом приликом указана са највишег места.¹¹⁰⁴

Прву пољопривредну изложбу СД Блато, заједно са својим четама, одржало је у новембру 1934. године. Том приликом друштво је увидело да постоје многи недостаци у пољопривреди, па су свој рад после завршетка изложбе усмерили у правцу отклањања недостатака и побољшању рада.

После три године, у времену од 30. новембра до 2. децембра 1937. године, Соколско друштво Блато, са својим четама Смоквица и Чара, је одржало другу пољопривредну изложбу. Свечаном отварању изложбе, које је одржано 30. новембра, су присуствовали представници градских власти, установа, предузећа, СД Вела Лука, соколи и соколице друштва Блато и његових чета и други посетиоци. Пре најаве отварања изложбе, управник Бановинског расадника за јужне културе у Блату, брат Лазар Лојпур, говорио је о значају пољопривредне изложбе. После тога је брат Миљенко Батистић, старешина СД Блато, пре него што је отворио изложбу, одржао краћи говор у коме је бираним речима говорио о непрекидном соколском раду на унапређењу села у свим правцима, па тако и у пољопривреди.

Изложба је одржана у просторијама СД Блато. Одбор за пољопривредну изложбу, са братом Лазом Лојпуром на челу, водио је све послове око припреме изложбе. Одбор је „... био уложио све снаге за што бољи успјех, пак се није ограничио само на чланове“¹¹⁰⁵ СД Блато и његових чета, „... него је великом мором настојао да на изложби судјелују и не чланови.“¹¹⁰⁶ Но, скоро се нико од њих није пријавио, „... што су касније пожалили видјевши овај успјех и интересе нашег пучанства.“¹¹⁰⁷

Током та три дана, од раног јутра до касно увече, велики број посетилаца је пролазио двораном где је одржавана изложба. У том непрекидном дефилеу нису учествовали само мештани, већ и браћа и сестре из Чара и Смоквице, као и мештани Веле Луке. Та изложба зближила је соколе и соколице из Блата, Смоквице и Чара са соколима и соколицама из Веле Луке, па се јавила обострана жеља да следећу пољопривредну изложбу одрже заједно.

Ова изложба је у потпуности успела и испунила свој задатак, јер су са њом соколи и соколице из Блата, Смоквице и Чара стекли нова искуства са којима ће, поред осталог, и

¹¹⁰⁴ Miljenko Batistić: Svečana predaja nagrada iz Kraljevog Fonda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 210.

¹¹⁰⁵ Stjepo Šestanović: Poljoprivredna izložba u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹¹⁰⁶ Stjepo Šestanović: Poljoprivredna izložba u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹¹⁰⁷ Stjepo Šestanović: Poljoprivredna izložba u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

даље радити на унапређењу пољопривреде и села, тако да ће једног дана моћи рећи: „Часно смо извршили своју мисију – подигли смо нашег сељака.“¹¹⁰⁸

Током 1937. године друштво је организовало и одржало два течаја, за музику и образовање предњака. На течају за образовање предњака је било 15 чланова и чланица друштва и одржано је 105 часова наставе.¹¹⁰⁹

Као и друга соколска друштва, и СД Блато је свечано прославило 550. годишњицу битке на Косову пољу. Ујутро 28. јуна 1939. године соколи и соколице друштва са својом музиком су учествовали на служби Божијој у цркви у Блату, где је извршен помен за покој душа косовских јунака. После помена у цркви, у соколском дому је приређена академија уз присуство представника националних и хуманих друштава из Блата, представника месних власти, школа и други.

Соколска музика СД Блато је одсвирала државну химну а после тога брат Звонко Шепаровић изрецитовао је песму „Видовданску визију“ од Исмета Табаковића. Брат Стијепо Шестановић, просветар друштва је одржао лепо предавање о Видовдану. Одрецитоване су песме „На Косову“ и „Бесмртном Краљу на Видовдан 1939“, а соколска музика је одсвирала корачницу „Поздрав с Корита“. После тога су нараштајци и нараштајке друштва приказали алегоријску слику „На Видовдан“. На крају су сви присутни отпевали соколску химну „Хеј Славени“ и са тиме је прослава била завршена.

Друштво је 29. јуна 1939. године, заједно са СД Вела Лука и соколским четама друштва Смоквица и Чара одржало своју јавну вежбу. Поред сокола и соколица наведених соколских друштава и чета и бројних мештана, вежби су присуствовали и представници Соколске жупе Мостар, брат Блажо Алексић, члан управе жупе Мостар и брат Лазо Прњатовић, начелних жупе. Пре подне је на улицама Блата одржана свечана поворка, уз пратњу соколске музике друштва Блато, на челу са Блажом Алексићем и Лазом Прњатовићем. Након завршетка шетње, брат Алексић је соколима и соколицама одржао краћи говор о значају тих јавних вежби за развој соколства и након тога су соколи и соколице – вежбачи и вежбачице извели пробе неких тачака за послеподневни наступ. Око 14 часова су почели долазити соколи и соколице из СД Вела Лука и СЧ Смоквице и Чара. Прво су стигли соколи и соколице из соколске чете Чара, а онда из СЧ Смоквица са својом соколском музиком. Сви заједно су дочекали браћу и сестре из Соколског друштва Вела Лука, који су такође дошли са својом музиком и заставом, коју су добили на дар од блаженопочившег краља Александра I.

¹¹⁰⁸ Stjepo Šestanović: Poljoprivredna izložba u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 244.

¹¹⁰⁹ Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год.. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

У 17 часова и 30 минута сви учесници вежбе и посматрачи су били на месном тргу, који је био припремљен за извођење вежби. Постројене вежбаче и посматраче је поздравио брат Миљенко Батистић, а потом им се краћим пригодним говором обратио брат Алексић, изасланик мостарске жупе.

Након тога је почело извођење вежби свих категорија (чланова, чланица, нараштајаца, нараштајки и деце) „Све вјежбе биле су изведене са великом тачношћу а уз пратњу соколских гласба из Блата и Веле Луке.“¹¹¹⁰

После завршетка извођења вежби поново су се соколи и соколице сврстали у поворку, и на челу са соколском музиком, кренули до соколског дома, где су сви отпевали соколску химну „Хеј Славени“ после које је настављено са народним весељем до касно у ноћ. На тај начин „Соколи Блата, на граници наше велике домаје показаше да су будни чувари нашег Јадрана и вјерни синови нашег уједињеног народа.“¹¹¹¹

7.2.2.3.1 Соколске чете СД Блато (на Корчули)

У саставу Соколског друштва Блато (на Корчули) постојало је и радило две сеоске соколске чете приказане у табели 9.

Табела 9: Сеоске соколске чете Друштва Блато (на Корчули)¹¹¹²

Соколско друштво Блато (на Корчули)										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	Бројно стање на дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Смоквица	1931	31.12.1935.	377	159	17	49	40	60	52
2	Чара	1933	31.12.1935.	199	84	22	12	24	32	25

1) Соколска чета Смоквица

Соколска чета Смоквица је основана 1931. године. У чети је крајем децембра 1935. године било укупно 377 чланова (159 мушких чланова, 17 чланица, 49 нараштајаца, 40 нараштајки, 60 мушке и 52 женске деце.

На седници одржаној у Блату 19. јула 1936. године донесен је закључак да соколи чете Смоквица и Чара приликом бербе грожђа прикупљају вино за набавку сумпора и галице. Сакупљање вина није успело, па је одбор чете предложио други начин за сакупљање пара за набавку истих - да чланови чете приликом продаје вина дају у готовом новцу у фонд за сумпор и галицу.

¹¹¹⁰ Miljenko M. Batistić: Javna vježba i proslava Vidovdana, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 179.

¹¹¹¹ Miljenko M. Batistić: Javna vježba i proslava Vidovdana, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 179.

¹¹¹² Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, Књига за sokolsko selo, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

На тромесечној седници чете, одржаној 18. октобра 1936. године донесено је више закључака. Чланови чете су једногласно прихватили да се даје у готовом новцу за сумпор и галицу. Расправљало се о раду за наредно тромесечје. Да се у четама Смоквица и Чара оснује фонд за лијек лозе. Обавестили су жупу да су основали фонд под називом „Соколски фонд за лијек лозе“ и да ће прикупљени новац уплаћивати на Поштанску штедионицу.¹¹¹³

У 1936. години је од брата Антуна Томашића Николина из СЧ Смоквица у листу *Књига за соколско село* објављен чланак „Упознајте се међусобно“.¹¹¹⁴

У 1937. години у такмичењу соколских чета, на коме је учествовало 152. учесника сокола и соколица из 40 соколских чета. Учествовали су и такмичари из СЧ Смоквица. Они су учествовали у такмичењу мушке деце и освојили су треће место.¹¹¹⁵

У 1937. години нараштајци СЧ су читали чланке пред 4010 слушалаца. Најбољи нараштрајац је био Мирослав Банићевић који је читао чланке пред 1005 слушалаца.¹¹¹⁶

2) Соколска чета Чара

Соколска чета Чара основана је 1933. године.

У 1935. години чета је имала тамбурашки збор и мушки соколски певачки збор. У 1935. години најбољи нараштајац у читању чланака био је брат Божо Капулица Марелић који је читао пред више од 1000 слушалаца.¹¹¹⁷ Крајем те године у чети је било 199 чланова (84 мушка члана, 22 чланице, 12 нараштајаца, 24 нараштајке, 32 мушке и 25 женске деце).

7.2.2.3.4 Соколско друштво Вела Лука

У 1935. години друштво је имало: позоришни одсек, трезвењачки одсек, соколску музику са 28 инструмената, соколски мешовити хор са 24 члана, соколски мушки хор са 16 чланова, дечији соколски хор и тамбурашки збор са 12 чланова.¹¹¹⁸

У 1935. години један члан друштва је присуствовао на течају за лаку атлетику и игре који је организовала Соколска жупа Мостар.

¹¹¹³ Primjer za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 11 – 12.

¹¹¹⁴ Antun Tomašić Nikolin: Upoznajte se međusobno, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 16.

¹¹¹⁵ Види више у СЧ Удрежње (СД Невесиње).

¹¹¹⁶ Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹¹¹⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

¹¹¹⁸ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

У прегледаним изворима нисмо пронашли више података о раду овог друштва.

7.2.2.3.5 Соколско друштво Вргорац

Друштво је у 1935. години имало свој тамбурашки збор са 6 чланова. Те године су одржали предњачки течај под вођством предњака из мостарске жупе.¹¹¹⁹

Почетком 1940. године из друштва су премештена два сокола, брат Виктор Буљан у Бања Луку и брат Петар Галић у Имотски.

У друштву је постојала и радила само једна соколска чета. Више података о раду наведеног друштва у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

7.2.2.3.5.1 Соколске чете СД Вргорац

У склопу соколског друштва Вргорац постојала је и радила само једна сеоска соколска чета приказана у табели број 10.

Табела 10: Сеоска соколска чета Друштва Вргорац

Соколско друштво Вргорац										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	Бројно стање на дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Завојани*	1935	31.12.1935.	39	39	0	0	0	0	0

* У току 1937. године соколска чета Завојани престала је са радом.

1) Соколска чета Завојани

Чета је основана 1935. године. Крајем децембра те године у чети је било укупно 39 мушких чланова. У току 1937. године чета је престала са радом.

Више података о овој соколској чети нисмо пронашли.

7.2.2.3.6 Соколско друштво Гацко

На соколском слету у Београду одржаном о Видову дану 1930. године, учествовало је и неколико стотина сокола из Гацка. Учесник тога слета, соко из Гацка Ристо Грђић, се сећа да су спавали у шаторима у касарни на Бањици, да су јели из казана. „... све као војници, да је било кишно време с ветром“¹¹²⁰ и да им је ветар порушио шаторе. Наступ херцеговачких „... сеоских сокола на слету и у поворци имао је велики уплив на Београд, те је Чедина акција ту добила потпуну афирмацију. За сеоско соколство почеле су да се

¹¹¹⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹¹²⁰ Ристо Грђић: Успомене, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 195.

интересују и друге жупе, па чак и Чеси. Неки угледни Чеси дошли су у Херцеговину да на лицу места проучавају овај покрет.“¹¹²¹

Соколско друштво Гацко је имало 14 соколских чета, а СД у Автовцу (малом месту 4 км од Гацка) 6 чета. У гатачком срезу, у коме је тада живело око 15 000 становника, постојала су два соколска друштва у Гацку и Автовцу, са 20 соколских чета и око 1200 чланова. Како се радило у СД Гацко, описао је брат Грђић у својим „Успоменама“.

Соколским четама је руководило друштво путем свог референта за чете. У СД Гацко су готово сваке суботе одржавали састанке на којима се расправљао о раду у тој седмици и одређивао се програм рада за наредну. На састанку су одређивани делегати који ће у недељу ићи у обилазак чета да прегледају њихов рад (вежбање, благајничке књиге, као и остале четне послове). Поред тога, они су говорили о актуелним темама из соколства, васпитавали младе соколиће и поучавали их.

Контакт управе СЖ Мостар са соколским четама се одвијао на два начина, посредно и непосредно. На први начин је управа жупе преко матичних друштава давала упутства о начину рада, па и темама о којима треба говорити у четама, а непосредно преко жупских делегата који су обилазили и друштва и чете. О томе нам Грђић оставио следећи опис: „Долазак жупских делегата у чету био је за наше село огроман догађај. У село, забачено и запуштено, остављено од сваког самом себи, у које су раније залазили само жандари, финанси, порески извршиоци, почели су да долазе људи друге врсте: интелектуалци надахнути љубављу према селу, ауторитативни и способни да кажу нешто и да буду саслушани. Улазак у село соколских радника раван је револуцији из које је имао да никне нови живот за нашег сељака.“¹¹²²

Најзначајније посете четама су биле посете старешине Соколске жупе Мостар, Чедомира Милића. О његовом обиласку чета Ристо Грђић је записао да је он „... пешице обишао сваку чету, па и у најзабитијем селу херцеговачког крша; ишао је по киши, снегу и међави, не одгађајући никада посету ако ју је обећао и дајући пример пожртвовања и самопрегора.“¹¹²³

Сва друштва и чете су имали своје библиотеке и сокола-референта за просветни рад. У почетку су библиотеке биле скромне са малим бројем књига, али се тај број постепено повећавао одабраним књигама. Читање је подстицано на разне начине, као на пример расписима жупе, предавањима референата за просвету и др. Тако је у селима Гацка у то време читање узело велики замах „... да су се почели јављати песници на све стране.“¹¹²⁴

¹¹²¹ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 195.

¹¹²² Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 196.

¹¹²³ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 196.

¹¹²⁴ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 197.

Тако се Јанко Милошевић, сеоски омладинац из СД Гацко, присуствујући једном соколском течају, толико „... био занео свим оним што је чуо и научио, да је почео писати километарске песме. Једне ноћи, лежећи у кревету, дошла му је инспирација, па је дохватио оловку и хартију и почео, онако у мраку, да пише песме. Ујутро је устао и видео да се ништа не може прочитати од његове писаније, јер је у мраку писао све по истом месту.“¹¹²⁵

Пронашли смо две његове песме, „Пјесма соколском селу“¹¹²⁶ и „Соколско братство“¹¹²⁷.

Жупа је приређивала течајеве за омладинце, који су после тога постали соколски руководиоци у својим селима. Такав један течај је одржан и у СД Гацко.

Све чете су приређивале у својим местима соколске забаве, гусларске, позоришне представе, предавања, нарочито у току зиме када у селима није било много посла.

Соколи су радили на побољшању хигијене на селима и борили се против нечистоће. „Сваки омладинац морао је годишње два пута окречити своју кућу и направити јаму за ђубре. Морао је, затим, направити клозет уза своју кућу, поставити отирач пред кућу.“¹¹²⁸

Залагали су се за трезвеност сеоске омладине, на тај начин што је свака чета имала трезвењачку секцију која је вршила борбу против алкохолизма. Радили су на изградњи вода, чатрња, цистерни, појила за стоку и др. ствари потребних за унапређење села. Велику пажњу су поклањали садњи и калемљењу воћки свих врста. Оснивали су соколске млекарске задруге, од којих је прва основана у Автовцу. Прва цвећарска задруга основана је у Чибачи.

Ристо Грђић је одмах по свом доласку (није навео када се то десило) приступио у СД Гацко, где је постао секретар (тајник) друштва. Оставио нам је интересантне описе појединих чланова друштва које наводимо.

О Лази Јефтановићу, старешини Друштва, је написао следеће:

„... трговац, стари нежења, човек пун сентименталности и амбиција. Ваљда зато што није створио своју породицу, он је сву своју породичну љубав пренео на соколе, који су постали друга кућа. Старао се о свакој столици, сваком ексеру у зиду, свакој слици на зиду, нарочито ако стоји накриво, и био је спреман да у

¹¹²⁵ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 197 – 198.

¹¹²⁶ Јанко Милошевић: Пјесма соколском селу, *Видослов*, Саборник Епархије Захумско-Херцеговачке и Приморске, год. 4, бр. 12, Требиње, 1997, стр. 90.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 191 – 192;

¹¹²⁷ Јанко Милошевић: Соколско братство, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, 1936, стр. 9.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 252.

¹¹²⁸ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 199.

свако доба остави свој посао ако је нешто требало урадити за соколе. У својој педантерији често је стварао непотребне проблеме и сукобе, али је у својој љубави према друштву био ненадмашан.¹¹²⁹

О приступању у соколско друштво Грђић је, да би послужио као пример гатачкој омладини, постао „... вежбајући члан вршећи све дужности члана вежбача и покуравајући се соколској дисциплини без поговора.“¹¹³⁰ Грђић се одмах укључио у просветни рад, и радећи и у соколском друштву и у СПКД „Просвјета“ настојао да унапреди просветни рад; организовао је предавања у коме су учествовали: Милан Јанковић, агроном; др Новак Лојовић, лекар; др Перо Стјепановић, лекар и други учени људи који су долазили на рад у Гацко. Често је у Гацко долазио и старешина Жупе Мостар, Чедомир Милић, који је, такође, држао предавања а понекада је долазио и држао предавања и чувени Григорије Петров.

Када је дужност секретара (тајника) и просветара друштва предао другом, Грђић је постао референт за чете. У потпуности се предао том новом послу, оснивању соколских чета по гатачким селима, које је обављао све до одласка из Гацка. Он је о томе записао:

„Могу слободно рећи да сам све чете ја основао, а и касније их водио. То није био мали посао. Одржавати контакт са свима четама, а нарочито са њиховим старешинама и руководиоцима, обилазити непрестано све чете, које су некад биле удаљене и по 6 сати хода од Гацка, старати се о извршењу свих задатака, а нарочито о развоју младих људи – све је то тражило изванредне напоре.“¹¹³¹

Грђић је боравио у Гацку од 1927. до 1934. године, и готово сваке недеље или о празнику, ако у Гацку није била организована забава, он је обилазио соколске чете по гатачким селима. У почетку је имао мало сарадника, али се тај број постепено повећавао. Он је у „Успоменама“, поред осталих навео следеће сараднике у Гацку: Младен Буквић, Стеван Вуковић, Ратко Дедић (срески начелник), Дреџун (заменик среског начелника), Лазо Јефтановић, Мијат Ковачевић, др Новак Лојовић (лекар), Ристо и сестра му Марушка Милетић, Васо Перић, Видак Рончевић, Божидар Савковић (пуковник) из Автовац, уједно и старешина СД Автовац; Милош Слијепчевић (учитељ), Шћепан Слијепчевић, Бориша Старовић (свештеник), Омер Тановић и Данило Шолаја.

¹¹²⁹ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 206.

¹¹³⁰ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 206.

¹¹³¹ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 207 – 208.

Грђић је, поред напред наведених сокола, навео и имена појединих старешина соколских чета и соколских омладинаца, које је по њему требало посебно истаћи: Вељка Вишњевца, старешину СЧ Надинић (СД Гацко); Геодена Гузину, старешину СЧ Фојница (СД Гацко); Радована Шаровића, старешину СЧ Степен (СД Гацко); Јосипа Новоселца, старешину СЧ Корита (СД Гацко) и омладинце: Митра Давидовића и Боришу Суботића из Врбе; Максима Мандића из Дулића; Петра Николића и Марка Тепавчевића из Казанаца.

О соколским четама, националном и васпитном покрету у Херцеговини, коме је Ристо Грђић посветио 10 година свога живота и рада, поред осталог, рекао је да

„... можда није дао оне резултате које је могао и требао да да, да га нису пригушиле несретне политичке прилике које су настале, а затим још несретнији рат. Ипак он је показао да је наш народ, нарочито његов српски део, склон позитивном и конструктивном раду, више него лаком животу и уживању, што му се често неправедно приписује. За нашег `динарца` постоји фама да жели само `окружено`, али ето баш у најдинарскијем подручју никао је и успевао један покрет који је тражио много мукотрпног напора од сваког свог члана, много жртвовања и материјалног и физичког, па је ипак обухватио толико широке масе наше сеоске омладине, као ни један покрет ни раније ни касније.“¹¹³²

О херцеговачким соколима и њиховом раду у селима Херцеговине Грђић је, између осталог, рекао:

„Ми смо учили сељака да се Бога боји, да своју земљу љуби, своје традиције и своју прошлост поштује, али смо истовремено у село уносили најпрогресивније идеје, будући у нашем запуштеном селу смисао за сваки напредак, а у првом реду за рад, више од свега ценим идеализам, с којим је то све чињено. Од активних соколских радника није нико тражио личне користи од свог рада. Хиљаде километара прелазиле су се без дневница и путних трошкова, без икакве награде или изгледа за њу. Скромност у јелу, у одевању, у начину живота, биле су одлике соколског радника, међу којима није било пијаница ни развратника, односно, ако се такав нашао, брзо се губио из соколских редова.“¹¹³³

¹¹³² Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 210.

¹¹³³ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 210.

Током 1935. године друштво је имало свој тамбурашки збор сачињен од 6 чланова и у тој години је приказан филм „Маларија“ Државног хигијенског завода из Новог Сада.¹¹³⁴

Соколско друштво Гацко је, поред осталих, имало и дилетантску (позоришну) секцију која је изводила своје представе по околним местима. Тако су, вероватно крајем јануара или у првој половини фебруара 1937. године, били у посети соколском друштву у Билећи, где су извели позоришни комад под називом „Сеоска лола“.¹¹³⁵

Тромесечна седница соколских чета СД Гацко је одржана 26. априла 1936. године у Гацку. На седници су била присутна 52 члана (од тога су била 3 учитеља и 9 течајаца) из свих 12 соколских чета. Седница је почела са радом у 10 часова и трајала је до 14 часова и 30 минута и на њој се дискутовало о свим важним соколским питањима на селу. Прво су представници соколских чета изнели своје извештаје о раду у протекла 3 месеца, а онда је референт СД Гацко задужен за чете, брат Станковић изнео своје мишљење о раду чета, упоређујући га са претходним тромесечјем, и констатовао да у појединим четама постоје одређене мањкавости у раду а у неким је чак рад и у опадању.

После тога се расправљало о застоју у раду, о узроцима и о свим другим важним питањима везаним за соколски рад у селима гатачке општине. Једни су узрок том опадању соколског рада видели у слабом учлањивању радника у соколске чете, други у општој духовној клонулости, док су трећи сматрали да се поред моралног и просветног рада мора водити брига и о материјалном уздизању села. Брат Шаровић, старешина СЧ Степен је сматрао да је четна администрација преширока и да је треба смањити, док су други сматрали да то не треба чинити јер она има велики значај за праћење развоја и рада соколства на целој територији мостарске жупе. Неки су сматрали да се политика умешала у соколски рад и да то доноси више штете него користи.

Брат Тановић из СЧ Кула-Фазлагих је рекао „... да је све зло у нама, те да нам фали још много изграђености, свијести и карактера, па да свим навалама непријатеља и злих идеја могамо стати на супрот.“¹¹³⁶ По завршетку дискусије, предложен је план рада за наредна три месеца. Решена су питања одржавања јавних часова и вежби, такмичења у четама, ђурђевданског уранка, у којим селима треба изградити воде, које им име дати и др.

На крају су проглашене три најбоље чете у протекла три месеца, а то су: прво место – СЧ Фојница, друго место – СЧ Дулићи и треће место – СЧ Казанци. Након тога седница је завршена.

¹¹³⁴ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹¹³⁵ Види више у поглављу *Српско соколско друштво Билећа*.

¹¹³⁶ Гачани на тромјесечној сједници, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 6.

Следећа тромесечна седница соколских чета СД Гацко одржана је у недељу, 18. октобра 1936. године у Гацку. Седница није почела у 10 часова како је било планирано, већ мало после 11 часова. Није нам познат разлог кашњења. На састанку је присуствовало 14 изасланика из 10 соколских чета, изасланик жупе Мостар и чланови Управе СД Гацко. Четири чете нису послале своје представнике. Из управе СД Гацко присуствовала су само 4 члана од 20, колико их је било у управи, што нам говори да је управа гатачког СД била незаинтересована за ту врсту соколског рада. Та седница је „... била једна од најслабије посјећених у историји соколског рада на селу гатачког друштва.“¹¹³⁷ Вероватно су сеоски пољопривредни радови који су се изводили у то време један од узрока те мале посећености.

Седница је почела соколском молитвом после које је старешина СД Гацко, брат Лазо Јефтановић одржао краћи поздравни говор поздравивши све присутне, а нарочито изасланика мостарске жупе. Изасланици соколских чета нису читали своје извештаје о раду чета у протеклих три месеца, што је представљало новину у тадашњем раду, и та је „... измјена отклонила живље интересовање код четних управа и изасланика.“¹¹³⁸ Према правилнику о одржавању тромесечних седница сви сарадници су дужни „... на тромјесечном извјештају подносити разјашњења по недостацима у свом дјелокругу, као и друга објашњења, те су том одредбом везани за учествовање на овим важним тромјесечним зборовима.“¹¹³⁹

Брат Неђељко Станковић, референт за рад на селу СД Гацко је поднео извештај о раду чета у претходна три месеца (јули, август и септембар). По завршетку његовог извештаја говорили су: брат Ибро Мујезиновић, брат Иван Старовић и брат Радован Шаровић о узроку опадања одушевљења за соколски рад на селу, код чланова и управе чете и начину како да се то поправи и врати одушевљење у соколски рад. У дискусији је учествовало још неколико изасланика из соколских чета о разним питањима из соколског рада и могао се стећи утисак да код гатачких сокола још „... има довољно интереса и разумевања о тешкоћама у соколском раду, а и о његовим вриједностима.“¹¹⁴⁰

На предлог брата Радована Шаровића из СЧ Степен донесен је закључак да техничко вођство мостарске жупе најкасније до краја 1936. године изда слободне вежбе како би се соколи и соколице соколских чета у току зиме припремили што боље за извиђење јавних часова и вежби у наредној години.

¹¹³⁷ Тромесечна седница у Гацку, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹¹³⁸ Тромесечна седница у Гацку, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹¹³⁹ Тромесечна седница у Гацку, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

¹¹⁴⁰ Тромесечна седница у Гацку, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10.

По завршетку дискусија и доношења одређених закључака изасланик мостарске жупе је упознао присутне о великој важности СПП за даљи успешан развој соколског рада за опште добро свих народа Југославије.

Соколско друштво Гацко је на својој седници одржаној 17. фебруара 1940. године у Гацку, прихватајући декларацију управе жупе Мостар од 30. децембра 1939. године, донело резолуцију којом се осуђује комунистички и фашистички пропагандни рад, осуђују они који своје интересе постављају изнад општих и који раде на подели народа, осуђују и мали и велики шпекуланти и лихвари који упропаштавају мале привреднике и људе од којих зависи опстанак државе. О томе је у резолуцији стајало:

„1) Осуђујемо сваку разорну акцију и пропаганду, комунистичку и фашистичку, и позива све здраве народне снаге да одлучно устану против рушилачког дејства свих дефетистичких сила.

2) Одлучно устајемо против племенских и покрајинских трвења, против оних који хоће `међе` и `границе` против свих који своје посебне интересе постављају изнад општих и заједничких, и захтјева од мјеродавних да бескомпромисно отклања све што може шкодити државотворној концепцији слоге и јединства.

3) Осуђује све оне велике и мале лихваре и шпекуланте, који данас када треба више него икада чинити жртве за јачање националне и државне заједнице, налазе прилике за шпекулативне послове: исцрпљују слабе и упропашћују малог привредника, човека од кога зависи опстанак и народа и државе. Зато позива надлежне да овом злу строгим и ефикасним мерама стану на пут.¹¹⁴¹

У наредне две тачке резолуције, говори се и о томе шта је све потребно урадити да би се напред наведене негативности отклониле:

„4) Налази да у овим часовима треба прибрати и окупљати, спојити и ујединити, јачати и подизати све оно што чине нашу праву националну, моралну и економску снагу; треба мјесто партизанских и шовинистичких барјака прихватити заставу стваралачких идеала нашег народа мјесто ситних и локалних рачуна нужно је оставити интересе цјелине јер само у јакој, напредној и слободној заједници могу опстати дјелови.

5) Чврсто и одлучно, разборито и непоколебљиво Соколско друштво остаје на становишту своје идеологије: само она мисао која нас је ујединила може нас

¹¹⁴¹ Гацко погучије, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 45.

одржати у заједници, само она мисао која је створила Југославију она ће је и очуват! Без обзира како се ствари рјешавају и одигравају, без обзира на сва искушења и многа разочарања ми остајемо вјерни идеји Соколства, Братства и Јединства.¹¹⁴²

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра месеца 1940. године најавила да ће СД Гацко одржати велику тромесечну седницу својих чета 5. јануара 1941. године.¹¹⁴³ Није нам познато да ли је та седница и одржана.

Гатачки соколи су се, поред осталих активности, бавили и списатељском делатношћу. Тако је брат Бориша П. Старовић из СД Гацко написао шест чланака објављених у *Књизи за соколско село*: „Пут у небо“¹¹⁴⁴ (у Коритима марта 1937. године), „Ново или старо?“¹¹⁴⁵ (у Коритима априла 1937. године), „Соколи завјетници су дјеца новог доба“¹¹⁴⁶ (у Коритима јула 1937. године), „О највишој соколској врлини“¹¹⁴⁷ (у Коритима септембра 1937. године), „Брат Матија Ђачић“¹¹⁴⁸ и „Путем завјетникових мисли“.¹¹⁴⁹

---

¹¹⁴² Гаско поручује, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 45.

¹¹⁴³ Тромјесечне сједнице, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

¹¹⁴⁴ Бориша П. Старовић: Пут у небо, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 44 – 45.

¹¹⁴⁵ Бориша П. Старовић: Ново или старо?, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 86 – 87.

¹¹⁴⁶ Бориша П. Старовић: Соколи завјетници су дјеца новог доба, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 158 – 159.

¹¹⁴⁷ Бориша П. Старовић: О највишој соколској врлини, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 180 – 181.

¹¹⁴⁸ Бориша П. Старовић: Брат Матија Ђачић, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар, децембар 1937, стр. 238 – 239.

¹¹⁴⁹ Бориша П. Старовић: Путем завјетникових мисли, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 83 – 84.

7.2.2.3.6.1 Соколске чете СД Гацко

У Соколском друштву Гацко постојало је и радило 14 сеоских соколских чета приказаних азбучним редом у табели која следи.

Табела 11: Сеоске соколске чете Друштва Гацко¹¹⁵⁰

Соколско друштво Гацко										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Врба	1930	31.12.1935.	38	36	1	1	0	0	0
2	Добрељи	1930	31.12.1935.	60	48	0	0	0	12	0
3	Дражљево	1932	31.12.1935.	29	28	0	1	0	0	0
4	Дулићи	1932	31.12.1935.	55	47	0	8	0	0	0
5	Изгори	1931	31.12.1933.	41	41	0	0	0	0	0
6	Јасеник	1930	31.12.1935.	24	22	0	2	0	0	0
7	Југовићи	1934	31.12.1935.	39	30	0	4	0	5	0
8	Казанци	1930	31.12.1935.	39	36	0	3	0	0	0
9	Корита	1933	31.12.1935.	99	74	2	15	0	8	0
10	Кула Фазлагих	1929	31.12.1935.	82	60	0	0	0	22	0
11	Надинићи	1928	31.12.1933.	190	82	1	37	0	51	19
12	Самобор	1927	31.12.1935.	35	24	0	4	0	7	0
13	Степен	1929	31.12.1935.	42	32	1	9	0	0	0
14	Фојница	1928	31.12.1935.	83	43	1	3	0	36	0
УКУПНО:				856	603	6	87	0	141	19

1) Соколска чета Врба

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 38 чланова (36 мушких чланова, 1 чланица и 1 нараштајац).

Чета је 3. маја 1936. године у Врби прославила сећање на Зринског и Франкопана којој је присуствовало 34 сокола и соколице. О заслугама Зринског и Франкопана је говорио брат Обрен Јахура. После тога су деца одрецитовала неколико песама, а гуслар је отпевао једну лепу песму „Историја гусала“. Прослава је уз народно весеље трајала до 1 сат после поноћи. Та прослава је требала да се одржи 30. априла, али због пољопривредних радова који су се изводили у то време прослава је померена за недељу, 3. маја када се пољопривредни радови не раде.¹¹⁵¹

Током 1936. године од брата Обрена Јахуре из СЧ Врба је објављен чланак „Кукање из невоље“ у листу *Књига за соколско село*.¹¹⁵²

¹¹⁵⁰ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.; Миљивој Јелачић: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.

¹¹⁵¹ Н.: Прослава Зринског и Франкопана у Врби код Гацка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

¹¹⁵² Обрен Јахура: Кукање из невоље, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

2) Соколска чета Добрељи

Соколска чета је основана 1930 године.

У 1935. години одржано је четно гусларско такмичење на коме је победио брат Јован Тодоровић.¹¹⁵³ Крајем те године у чети је било укупно 60 чланова (48 мушких чланова и 12 мушке деце). Више података о овој чети нисмо пронашли.

3) Соколска чета Дражљево

Соколска чета Дражљево основана је 1932. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 29 чланова (28 мушких и 1 нараштајац).

У 1936. години од брата Пека Поповића из СЧ Дражљево објављен је чланак „Соколство на селу“ у листу *Књига за соколско село*.¹¹⁵⁴

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште.

Више података у прегледаним изворима нисмо пронашли.

4) Соколска чета Дулићи

Соколска чета Дулићи основана је 1932. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је било укупно 55 чланова (47 мушких и 8 нараштајаца).

Чета је о Ђурђеву дану, 6. маја 1936. године извела ђурђевдански уранак у место Град, које се налази на једном узвишењу према граници Црне Горе. После окупације Херцеговине и Босне ту се налазила војна команда аустријске војске.

На том „... лијепом мјесту усред природе на Ђурђев-дан рано, у огранак сунца, развиле су се соколске заставе на овим бредима и заорила се соколска пјесма“¹¹⁵⁵ забележио је један члан СЧ Дулићи.

По доласку на то место браћа: Душан Мандић, Максим Мандић и Петар Николић су излетницима одржали краће говоре. Брат Душан Мандић је говорио о очувању народних херцеговачких обичаја, брат Максим о значају ђурђевданског уранка и значају тог места за историју Херцеговине, а брат Николић о дужностима сокола.

После тих говора чланови чете су извели просте соколске вежбе и одржано је надметање у бацању камена с рамена и скоку у дужину с места. Уз игру и песму је настављено са народним весељем, при чијем су крају деца одрецитовала неколико песама,

---

¹¹⁵³ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

¹¹⁵⁴ Пеко Поповић: *Sokolstvo na selu*, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. 21.

¹¹⁵⁵ Један члан чете: Ђурђевдански уранак соколске чете у Дулићима, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

а учитељ брат Јован Радоњић је одржао краћи говор о значају народних игара, песама и прича за народ Херцеговине.

Уранак је у потпуности остварио свој циљ, а како је забележио неименовани члан чете „... морални успјех био је врло добар.“¹¹⁵⁶

Чета је своју годишњу скупштину одржала 26. јануара 1936. године у Дулићима на којој је било присутно око 70 сокола и соколица, међу којима је био изасланик СД Гацко. Старешина чете је поздравио све присутне и изложио свој извештај о раду чете у 1935. години. После њега извештај су поднели: секретар (тајник), референт за пољопривреду, благајник и други.

Скупштина је поздравила и топло се „... захвалила домаћину хамбара Мату Николићу који је за двије године сакупио 11 квинтала уређена јечма.“¹¹⁵⁷ На крају скупштине је упућен поздрав брату Чедомиру Милићу, старешини Соколске жупе Мостар и одато признање за његов рад на развоју Соколства и препороду херцеговачких села.

Та Скупштина је „... била у сваком погледу узорна“¹¹⁵⁸ и „... то је био прави соколски састанак пун лијепог и братског разговора.“¹¹⁵⁹

Приликом освећења соколског дома у Дулићима били су присутни готово сви становници тога села. О томе је Ристо Грђић написао: „Никад нећу заборавити радост коју смо доживели приликом освећења овог дома. Цело село је било на ногама, не само соколски омладинци, него и старо и младо, и мушко и женско. Сваки Дулићанин се сматрао домаћином одговорним да гости буду задовољни, као да су његови лични гости.“¹¹⁶⁰

Брат Петар М. Николић из СЧ Дулићи (СД Гацко) је написао чланак „Плач сиротиње“, који је објављен у листу *Књига за соколско село* 1936. године.¹¹⁶¹

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште. Те године су нараштајци читали чланке пред 1555 слушаца.¹¹⁶²

У 1939. години од Петра М. Николића из СЧ Дулићи објављен је у листу *Књига за соколско село* чланак „Грађа за размишљање“.¹¹⁶³

---

¹¹⁵⁶ Један члан чете: Ђурђевдански уранак соколске чете у Дулићима, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

¹¹⁵⁷ Milan Nenadić: Utisci sa naše godišnje skupštine, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹¹⁵⁸ Milan Nenadić: Utisci sa naše godišnje skupštine, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹¹⁵⁹ Milan Nenadić: Utisci sa naše godišnje skupštine, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹¹⁶⁰ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 204.

¹¹⁶¹ Petar M. Nikolić: Плач сиротинје, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 4 – 5.

¹¹⁶² Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

5) Соколска чета Изгори

Чета је основана 1931. године. Крајем 1933. године у чети је било укупно 41 мушки члан.

Једном приликом када је Ристо Грђић током зиме пошао да посети соколску чету Изгори у Изгорима, које је удаљено од Гацка око 6 сати хода, морао се вратити назад. Путовао је јашући на коњу и када су стигли на висораван Поникве, коњ је стао, није хтео даље. Није могао да га натера да иде напред. „Као да је осетио вукове или несрећу од невремена; тек он је био паметнији од мене и присилио ме да се вратим.“¹¹⁶⁴

6) Соколска чета Јасеник

Чета је основана 1930. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 24 члана (22 мушка и 2 нараштајца).

Више података о раду ове чете у доступним изворима нисмо пронашли.

7) Соколска чета Југовићи

Соколска чета Југовићи је основана 1934. године. Приликом оснивања чете киша је падала цели дан, сећа се Ристо Грђић.

У Чети је крајем 1935. године било укупно 39 чланова (30 мушких чланова, 4 нараштајца и 5 мушке дече).

8) Соколска чета Казанци

Соколска чета Казанци основана је 1930. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 39 чланова (36 мушких чланова и 3 нараштајца).

У 1936. години у листу *Књига за соколско село* објављени су чланци брата Косте С. Тепавчевића из СЧ Казанци „Темељ човечијег здравља“¹¹⁶⁵ и од брата Јефта Тепавчевића чланак „Борите се против лоших навика и обичаја“.¹¹⁶⁶

У згради основне школе у Казанцима соколска чета из тог места је 20. фебруара увече 1937. године приредила соколско сијело. Старешина чете брат Јован Тепавчевић је пригодним говором поздравио присутне и истакао да соколи имају жељу да подигну свој

---

¹¹⁶³ Петар М. Николић: Грађа за размишљање, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 7, Мостар 1939, стр. 185 – 187.

¹¹⁶⁴ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 208.

¹¹⁶⁵ Коста С. Тепавчевић: Темељ човечијег здравља, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 28 – 29.

¹¹⁶⁶ Јефто Тепавчевић: Борите се против лоших навика и обичаја, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 9.

соколски дом па сви они који су у могућности пожељно би било да помажу његову изградњу. После тога су соколи Петар Николић и Саво Унковић одржали предавања, Николић о остварењу циљева СПП, а Унковић о Филипу Вишњићу, његовом животу, раду и значају његових песама. По завршетку предавања, која су од стране публике била поздрављена бурним аплаузом, гуслар Обрен Бјелогрић је уз гусле отпевао једну лепу песму. После је течајац Николић извршио преглед рада чете, „... те је са задовољством истакао лијеп напредак у раду ове чете, која иако са малим бројем чланова, ипак показује велику љубав и савјесност у своме раду. И може служити за примјер и другим четама.“¹¹⁶⁷ После тога је приређено народно весеље уз игру и песму, све до зоре.

Чланови чете су дали завет да ће у остварењу циљева СПП изградити свој соколски дом. Управа чете је формирала одбор за изградњу дома у чијем се саставу налазио и секретар (тајник) чете кога је одбор задужио да о тој акцији обавести све оне који су отишли из Казанаца да раде у другим местима. Секретар је то успешно обавио и већ су почели стизати поздрави, подршка и одређена материјална помоћ. „Брат Благоје Тепавчевић (жандарм) шаље нам 100 дин., брат Крсто Николић (жандарм) 50 дин. и брат Никола Црногорац (пеш. наредник) 100 дин. Надамо се да нас неће заборавити ни остала браћа.“¹¹⁶⁸

Жеља управе чете и свих чланова је била да се имена тих добротвора и свих осталих који се буду касније укључивали у ту акцију, „... која не потонуше у замке `госпоштине`, већ осташе вјерни синови свога крша и свог родног прага, објаве у `Књизи за соколско село`.“¹¹⁶⁹

Почетком септембра 1937. године, брат Трифко Тепавчевић, трговац из Оцака (Босна) је посетио своје родно место, село Казанце. Током боравка у Казанцима био је присутан на свим седницама соколске чете и интересовао се о њеном целокупном раду, а нарочито око подизања соколског дома. Када је „... видио колико труда улажу чланови око подизања дома“¹¹⁷⁰ и знајући „... невоље свога родног краја, а видећи свјесну своју браћу, који улажаху дивовску снагу да дођу до свог крова“¹¹⁷¹ соко Трифко Тепавчевић није остао ни тога „... пута штура срца (цепи) већ обдари чету са 300 динара.“¹¹⁷²

¹¹⁶⁷ Соколско сијело у Казанцима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.

¹¹⁶⁸ Примјер за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 141.

¹¹⁶⁹ Примјер за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 141.

¹¹⁷⁰ Јефто Р. Тепавчевић: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

¹¹⁷¹ Јефто Р. Тепавчевић: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

¹¹⁷² Јефто Р. Тепавчевић: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

Ценећи његове дарове које је увек давао соколској чети када је био у посети Казанцима, управа чете се, поред усмене захвалности и путем листа *Књига за соколско село* „... брату Трифку најљудније захваљује и братски га поздрављају његова браћа из Казанаца“¹¹⁷³

Од Јефте Р. Тепавчевића из СЧ Казанци 1937. године објављен је чланак „Несвјесност омладине“, ¹¹⁷⁴ а од Косте Тепавчевића, гуслара из СЧ Казанци, чланак „Напомена браћи гусларима“¹¹⁷⁵, оба у листу *Књига за соколско село*.

У 1937. години чета је имала своје властито љетно вјежбалиште.¹¹⁷⁶

У соколским друштвима и четама, по оној Милићевој¹¹⁷⁷ „Ко није тачан, није частан“ се његовала уредност и тачност. Да би старешинство друштава и чета могло да тражи тачност од сокола и соколица при извршењу задатака, то су они својим примером требали показивати. Тако је једном Ристо Грђић, референт за чете, обећао да ће у недељу доћи у Казанце да обиђе соколску чету. Време је тога дана било ужасно, падао је снег и дувао ветар, права мећава, али да би испунио дато обећање, он је кренуо. После три сата путовања на коњу, када је стигао у Казанце, у просторији где је требао да се одржи састанак, није било никога, јер су веровали да по таквом времену Грђић неће доћи. „Ипак чуло се да сам стигао сав мокар и промрзао. Зачас се окупила омладина, наложила ватру, осушила ме, и одржасмо ванредно успео састанак. Када је требало да кренем кући, време се још више погоршало и омладинци ме задржаваху да не крећем, али кад видеше да сам упоран, не хтедоше ме пустити сама, него са мношћом пође, на добром коњу, и омладинац Војислав Тепавчевић. Испод села Самобора (на пола пута) развила се таква мећава да смо мислили да нећемо живи стићи до Автовца, где смо решили да преноћимо.“¹¹⁷⁸

У Автовцу је било мирно, без ветра, није било мећаве и они су кренули према Гацку. Но, на путу је настало такво невреме да су једва стигли до Гацка. „Никад у свом животу нисам доживео такву стихију“¹¹⁷⁹, записао је Ристо Грђић. „Војислав је ишао преда мношћом на два корака, али га нисам видео и док би он с коњом прокрчио пут, који је одмах бивао заметен, и ја сам морао поново да га крчим.“¹¹⁸⁰

¹¹⁷³ Јефто Р. Тепавчевић: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

¹¹⁷⁴ Јефто Р. Тепавчевић: Несвјесност омладине, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 192.

¹¹⁷⁵ Коста Тепавчевић: Напомена браћи гусларима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 192 – 193.

¹¹⁷⁶ Лјетња вјежбалишта, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227.

¹¹⁷⁷ Чедомир Милић, старешина соколске жупе Мостар.

¹¹⁷⁸ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 208.

¹¹⁷⁹ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 208.

¹¹⁸⁰ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 208.

Стигли су до Гацка промрзли и изморени тако да нису били у стању ни да скину са себе промрзло одело. Скинули су их и сместили у кревет. Иако је био толико изморен, Грђић ипак није могао заспати јер је размишљао о соколима који су ишли у друга села. Он је о томе написао: „Али, и поред толиког умора, целе ноћи нисам могао заспати од брига, шта је било са другим соколима који су такође те недеље пошли у обилазак чете. Касно сам сазнао да су сви стигли. За Омера Тановића и Хуснију Диздаревића није било вести. Тек ујутру сам сазнао да су и они живи; дошли до прве Старовића куће у Гацку, даље нису могли и ту су ноћили.“¹¹⁸¹

У 1938. години у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио брат Коста Тепавчевић.

9) Соколска чета Корита

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 99 чланова (74 мушка члана, 2 чланице, 5 нараштајаца и 8 мушке деце).

У 1936. години старшина чете је био брат Тодор Сворцан.¹¹⁸² Према Ристи Грђићу, пре брата Сворцана старшина чете је био брат Јосип Новоселац.¹¹⁸³

У 1937. години нараштајци чете су читали чланке пред 2933 слушаоца. Најбољи нараштајац је био Новак Глушац, који је читао пред 2835 слушалаца.¹¹⁸⁴

У 1939. години од Борише П. Старовића су у *Књига за соколско село* објављена два чланка, „Соколство и политичка садашњица“¹¹⁸⁵ и „Соколски компас кроз политичка збивања“.¹¹⁸⁶ Исте године објављен је и чланак Борише О. Старовића „Пост – узда човјечја“.¹¹⁸⁷

10) Соколска чета Кула Фазлагих

Чета је основана 1929. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 82 члана (60 мушких чланова и 22 мушке деце).

Нисмо пронашли више података о раду ове чете.

¹¹⁸¹ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002, стр. 208.

¹¹⁸² Радован Шаровић: Ђурђевдански уранак чета Степен и Корита, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

¹¹⁸³ Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, 2002.

¹¹⁸⁴ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹¹⁸⁵ Бориша П. Старовић: Соколство и политичка садашњица, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 57 – 61.

¹¹⁸⁶ Boriša P. Starović: Sokolski kompas kroz politička zbivanja, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 171 – 175.

¹¹⁸⁷ Boriša O. Starović: Post – uzda čovječja, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 63 – 67.

11) Соколска чета Надинићи

Чета је основана 1928. године. Крајем 1933. године, у чети је било укупно 190 чланова (82 мушка члана, 1 чланица, 37 нараштајаца, 51 мушке и 19 женске деце). Старешина чете је био брат Вељко Вишњевац.

У прегледаним изворима нисмо пронашли више података о активностима ове соколске чете.

12) Соколска чета Самобор

Чета је основана 1927. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 35 чланова (24 мушка члана, 4 нараштајца и 7 мушке деце).

Увече, 5. септембра 1936. године у Самобору, уочи рођендана Његовог величанства краља Петра II, чланови СЧ Самобор су у први мрак изнад соколане запалили велику ватру која је горела око сат времена. Ујутро, 6. септембра текуће године соколи су поставили југословенску заставу на цркву, школу и сеоски дом, а после тога сви чланови СЧ Самобор су отишли у цркву да присуствују богослужењу. По завршетку Божије службе, прешли су у соколану где су одржали свечану седницу и свечано проглашење почетка СПП. Брат Алекса Слијепчевић, старешина соколске чете, упознао је присутне са СПП и прогласио њен почетак. Поред њега говорили су брат Митар Петовић, учитељ и брат Александар Старовић, нараштајац соколске чете и ђак грађанске школе у Гацку. У послеподневним сатима одржано је народно весеље.¹¹⁸⁸

У 1937. години нараштајци Чете су читали чланке пред 377 слушалаца.¹¹⁸⁹

Од Ивана П. Старовића из СЧ Самобор је у 1938. години у листу *Књига за соколско село* објављен чланак „Непријатељ села и сељака“,¹¹⁹⁰ а у 1939. години чланак „Куга у селу“.¹¹⁹¹

Током 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење. Победник је био соко Марко Слијепчевић.

13) Соколска чета Степен

Чета је основана 1929. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 42 члана (32 мушка члана, једна чланица и 9 нараштајаца).

¹¹⁸⁸ И. Ст.: Прослава рођендана Њ.В. Краља Петра II у Самобору, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.

¹¹⁸⁹ Извјештај за 1937. годину, *Књига за sokolsko selo*, год.. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹¹⁹⁰ Иван П. Старовић: Непријатељ села и сељака, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 102 – 103.

¹¹⁹¹ Ivan P. Starović: Kuga u selu, *Књига за sokolsko selo*, год. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 189 – 192.

Соколске чете Степен и Корита (обе из СД Гацко) су заједно прославили ђурђевдански уранак. Није наведено на ком месту су то организовали. На уранку су били само соколи, соколице и сељани, а славље се одвијало по следећем редоследу:

Прво је брат Тодор Сворцан, старешина СЧ Корита, поздравио присутне, а онда је брат Радован Шаровић, старешина СЧ Степени, говорио о значају ђурђевданског уранка за соколе. Двоје деце из СЧ Степен су одрецитовали по једну песму. Гуслари браћа: Анте Авдаловић, Михајло Јакшић, Тодор Сворцан и Радован Шаровић су певали народне јуначке песме уз гусле.

Током веселја дизале су се здравице, а старешине соколских чета и остали су разговарали о свим соколским и народним тешкоћама и на који начин их савладати. Како је записао брат Шаровић: „Веселје и пјесма уз гусле јечала је преко читавог дана.“¹¹⁹²

У 1937. години нараштајци чете су читали чланке пред 485 слушалаца.¹¹⁹³

14) Соколска чета Фојница

Соколска чета Фојница је основана 1928. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 83 члана (43 мушка члана, 1 чланица, 3 нараштајца и 36 мушке деце).

Старешина СЧ Фојница је био брат Геден Гузина, носилац златне медаље Милоша Обилића и добровољац у српској војсци у Првом светском рату. Соко Геден Гузина учествовао је у пробоју Солунског фронта 1918. године. Са њим се у Петом пуку налазио и његов брат од стрица Страхиња Гузина. Једног дана августа месеца те године, у току припрема за пробој фронта, повео се разговор између њих двојице о томе како с нестрпљењем чекају дан када ће кренути у пробој према својој отаџбини. О томе је Стархиња Гузина написао: „Радовали смо се скором покрету ка отаџбини са чврстим убјеђењем да ћемо сатријети непријатеља, и оба говоримо: Ако Бог да, кад дођемо кући као ослободиоци, како ће то изгледати. Геден каже овако: Ко зна ко ће жив доћи, ко неће, али, вала, не бих волио ни да дођем као баба из лешника, без иједног ордена, а биће ваљда и за то прилике.“¹¹⁹⁴

Убрзо после тог разговор почела је офанзива у којој се остварила Геденова жеља да добије одликовање за јунаштво. О томе је Страхиња Гузина записао: „Страшно је било слушати и гледати, из невелике удаљености, кад непрекидно грми преко пет стотина артиљеријских оруђа, само на нашем дијелу фронта. На подилажењу према бугарским

¹¹⁹² Радован Шаровић: Ђурђевдански уранак чета Степен и Корита, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

¹¹⁹³ Извјештај за 1937. годину, *Књига за sokolsko selo*, год.. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹¹⁹⁴ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, стр. 102.

положајима Гедеонову чету дочекао је некакав планински поток, врло узак али врло брз и дубок. Командир чете тражи добровољце да би се пребацила каква брвна, да војска не гази воду. Јави се први Гедeon и још један Србин од Гламоча. Под кишом бугарских граната успјели су да из једне камаре посјечених стабала једва донесу, од трипут, три отања стабла и пребаце их преко потока. Кад су их учврстили на крајевима један уз друго, војска се још пребацивала један по један, а Гедeon и онај Гламочак одоше први и упадоше у бугарске ровове. Обојица су лакше рањена, али су обојица одликовани златном медаљом за храброст Милоша Обилића. Гедеонову су однијеле усташе 1941. године кад су му кућу опљачкали.¹¹⁹⁵

Чланови СЧ Фојница, на челу са својим старешином, у Светосавском дому су одржавали забаве и скупове. Соколи и соколице СЧ Фојница су, заједно са соколима и соколицама из Гацка учествовали на слетовима (у Београду 1930, Прагу 1937, итд.). Поред осталих активности, фојнички соколи су набавили „... првих шест фабричких плугова из Чехословачке и подјелили најбољим земљорадницима. Набавили су из Холандије најбоље сјеме кромпира и осталих повртарских култура. Набављали су модерне кошнице за пчеле, тријере за ређење жита, па и друге корисне пољопривредне алатке.“¹¹⁹⁶

Поред тога, учествовали су и у изградњи вода (Херцегово врело, Вулова чесма, Водице). Они су набавили и први радио-апарат на батерије у Фојници 1932. године.

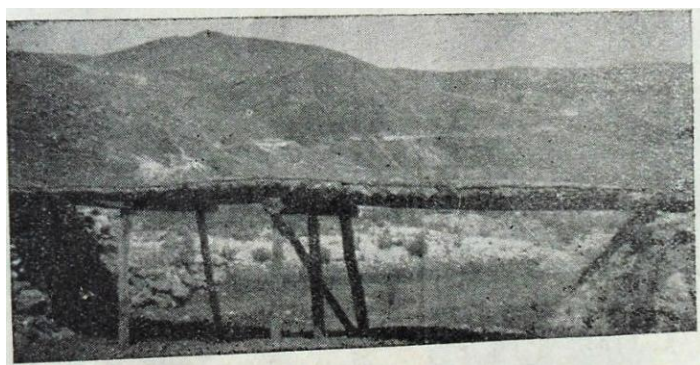

Слика 58: Херцегово врело Фојница (Гацико)¹¹⁹⁷

¹¹⁹⁵ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, стр. 102-103.

¹¹⁹⁶ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, стр. 138.

¹¹⁹⁷ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, str. 14.

Слика 59: Мост преко реке у Фојници (Гацко)¹¹⁹⁸

Чланови СЧ Фојница: Аким Илијин Гузина, Алекса Гузина, Глигор Гузина, Душан Марков Гузина, Милан Петров Гузина, Спасоје Видаков Гузина, Томо Петров Гузина и Огњен Миловић, које је комуниста Владо Шегрт фебруара 1941. године прогласио потенцијалним петокOLONашима које треба ликвидирати, осим Алексе Гузине и Тома Петрова Гузине, све су их побили партизани. Тома Петрова Гузину су убиле усташе, а једини је преживео Алекса Гузина.¹¹⁹⁹ „У судском записнику забиљежено је да је Томо Гузина, кад су га приводили на пањ на коме су по неком откидали главу ручном тестером, пјевао: `Равна гора побједити мора` .“¹²⁰⁰

Слика 60: „Фојница 1936 – Фојничка соколска чета. Први ред, с лева на десно: Алекса Гузина (с рукама у цеповима), старешина чете Гедеон Гузина, Трифко Мучибабић, Милан Гузина; други ред: Милутин Ковачевић, Томо Анђић, Игњат Гузина, Душан Гузина; трећи ред: Владо Мучибабић, Михајло Гузина, Аким Гузина, Томо Станић, Глигор Гузина.“¹²⁰¹

¹¹⁹⁸ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, str. 17.

¹¹⁹⁹ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, стр. 109.

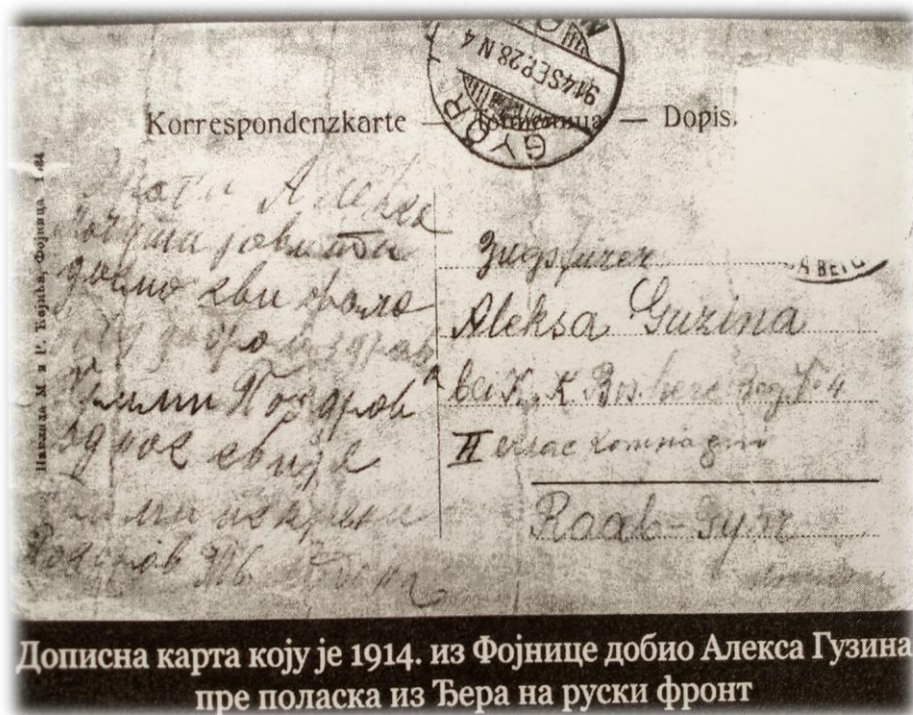
¹²⁰⁰ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, стр. 110.

¹²⁰¹ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, н.с.

Слика 61: Брат Алекса Гузина, члан СЧ Фојница (СД Гацко) 1937. године¹²⁰²

Слика 62: Дописна карта брату Алекси Гузини коју је 1914. године добио из Фојнице, пре поласка из Ђера (Мађарска) на руски фронт.¹²⁰³

Брат Ристо Миловић док је био на раду у Америци био је члан Српског соколског друштва у Сент Луису (Мисури) од 1911. године¹²⁰⁴ до завршетка Првог светског рата

¹²⁰² Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, н.с.

¹²⁰³ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, н.с.

1918. године када се вратио у свој завичај, у Фојницу, одакле се преселио у Мостар где се бавио трговином.¹²⁰⁵

У 1935. години течајски одсек је читао писма и савете жупе пред 5132 слушаоца. Течајац брат Михајло Гузина је био најбољи. Он је читао писма и савете жупе пред 3694 слушаоца.¹²⁰⁶

У току 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио соко Душан Мучибабић.

Соколска чета је у јануару 1939. године у Фојници одржала своју соколску забаву. После говора старешине чете ђаци основне школе су изрецитовали две песме, а после тога је изведен позоришни комад „Зла жена“. Комад су извели: Божидар Анџић, Мирко Батинић, Анка Гузина, Душан Гузина, Игњат Гузина и Милан Гузина. Гуслар брат Владо Мучибабић је после изведеног комада певао уз Гусле. „Забава је успјела, а и посјећена је била одлично.“¹²⁰⁷

7.2.2.3.7 Соколско друштво Дубровник

У прегледаним и доступним изворима нисмо успели пронаћи податке о раду и активностима овог друштва у периоду од краја Другог светског рата до краја 1934. године.

Друштво је у 1935. години одржало идејни течај за ново чланство за 13 учесника, који је трајао пет дана. У 1935. години друштво је имало: луткарски одсек, позоришни одсек, соколски дечији хор, соколски мешовити хор са 56 чланова, соколску музику са 30 инструмената, фото одсек и радио-апарат путем кога су слушали предавања о соколству.¹²⁰⁸

Брат Владо Лучић, секретар (тајник) СД Дубровник је обишао чете 16 пута прешавши укупно 476 километара (46 км пешке и 430 км аутом или бициклом). Један кандидат

---

¹²⁰⁴ Петар Д. Павловић - Ненад Живановић - Кристина М. Пантелић Бабић - Данило П. Павловић: *Почеци српског соколства у Америци*, ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Макопринт Бања Лука и СПКД „Просвјета“ Гацко, Ниш-Бања Лука-Гацко, 2017.; Petar Pavlović - Nenad Živanović - Kristina Pantelić Babić - Danilo Pavlović: *Serbian Sokol in St. Louis (Missouri)*, Congress Proceedings, 1st FIEP Afro-European Conference on Physical Education and Sport; 25th FIEP World Congress; 10th FIEP European Congress, Rabat, Morocco, Jun, 2016, pp. 203 – 207.

¹²⁰⁵ Страхиња Гузина: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006, стр. 136.

¹²⁰⁶ Течајски одсек, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 24 – 25.

¹²⁰⁷ Соколска забава, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. 41.

¹²⁰⁸ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

друштва је у 1935. години присуствовао течају за лаку атлетику и игре који је организовала СЖ Мостар.¹²⁰⁹

Све категорије СД Дубровник су у недељу, 17. маја 1936. године у Дубровнику одале последњу пошту посмртним остацима др Анте Бианкиниа, заслуженог народног борца који је умро у Чукагу где је живео и радио и чији су посмртни остаци преко Дубровника пренети у његово родно место у Стари Град на Хвару. У недељу ујутру у 6 часова и 30 минута сви чланови СД Дубровник обучени у свечана соколска одела са соколском музиком друштва су кренули ка пристаништу у Дубровник Два „... гдје је на обали на узвишеном мјесту био постављен ковчег са посмртним остацима неумрлог покојника, прекривен цвијећем и вијенцима које су на ковчег поставила разна друштва да би тиме одали своју задњу пошту великом покојнику и његовим дјелима.“¹²¹⁰

После свештениковог благослова, од посмртних остатака су се опростили: заменик градоначелника градске управе, представник лечничког удружења, представник Јадранске страже и у име СД Дубровник старешина друштва, брат Нико Шутић. По завршетку говора брата Шутића, соколска музика је одсвирала посмртни марш након кога су чланови СД Дубровник унели ковчег на параброд „Љубљана“.

Тромесечна седница соколских чета СД Дубровник одржана је 21. маја (на Спасовдан) 1936. године у сали СД Дубровник. Поред чланова управе СД Дубровник и изасланика Соколске жупе Мостар брата Чедомира Милића, старешине жупе и Јована Радуловића, члана управе жупе, седници су присуствовали изасланици из 14 од 23 соколске чете. Из 9 соколских чета нису послали своје представнике. Неке чете су се извиниле што нису послале изасланике, од којих је једна СЧ Бабино Поље, неке су правдале свој изостанак тиме што „... нису имале zgodних саобраћајних веза, али неке на жалост, нису дошле и због нерада и немара.“¹²¹¹

На седници која је трајала од 9 до 12 часова расправљало се о напретку чета, о утицају политичких дешавања на њихов рад, о обиласку чета од стране друштвених изасланика, о изградњи вода, сарадњи са суседним четама и другим питањима из соколског рада.

Констатовано је да се најслабије радило у четама: Ђуринић-Молунат, Осојник и Прожура и закључено је, „... да треба пажљиво испитати још једном њихово стање,

¹²⁰⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹²¹⁰ Vlado Lučić: Prenos u otadžbinu posmrtnih ostataka zasluženog narodnog borca Dr. Ante Biankinia, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12.

¹²¹¹ Н.: Tromjesečna sjednica sokolskih četa društva Dubrovnik, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

настојати на сваки начин, да се њихов рад оживи или у противном донети одлуку о њиховом даљњем опстанку.¹²¹²

У претходна три месеца 13 чланова СД Дубровник је обишло 19 чета. На седници је закључено да обиласку чета треба посветити већу пажњу, а што се тиче сарадње са суседним четама, констатовано је да је то значајно за васпитање чланова чета. Што се тиче изградње вода, закључено је да у четама питање вода није актуелно као у већини безводних херцеговачких села, па је одлучено да се воде праве само у оним селима где су потребне.

Брат Бошко Мишић из СЧ Доња Жупа је изабран за референта за задругарство у Соколској жупи Мостар. Старешина жупе брат Чедомир Милић је упознао „... присутне изасланике о приликама у нашем соколском животу, као и о могућностима којима Жупа располаже за извршавање свога соколског задатка“¹²¹³ а брат Јован Радуловић је прокоментарисао реферат референта за чете и послао изасланике на сарадњу са листом *Књига за соколско село* и да шаљу своје прилоге истом.

Током 1936. године у листу *Књига за соколско село* је објављен чланак брата Нике Шутића из СД Дубровник „Дјелима се доказује вјера“.¹²¹⁴

Соколско друштво Дубровник је имало свој Тиршов фонд из кога је дељена помоћ најсиромашнијим члановима друштва. Током зиме 1936/37 године подељено је: „37 пари ципела, 4 капута, 4 одијела, 21 цемпер, 7 мет. платна, 1 гаћице, 1 мајица, 3 кошуље у вриједности од Дин. 7.825- а у готовину 6.795,50.“¹²¹⁵ Тај Тиршов фонд за помоћ требали би основати, ако не сва, бар она најбоље развијена друштва.

Соколско друштво, Друштво „Књегиња Зорка“, Дубровачка грађанска музика, Дубровачко радничко друштво, Дубровачко српско пјевачко друштво „Слога“, Јадранска стража, Матица српска, Народна одбрана, Нова Југославија, Савез добровољаца и Удружење резервних официра и ратника су 3. септембра 1937. године упутили заједнички Проглас за прославу рођендана Његовог величанства краља Петра II Карађорђевића (6. септембра 1937. године) објављен у листу *Књига за соколско село*, од септембра месеца 1937. године.

Проглас су почели речима: „Дубровчани! Захваљујући Богу Правде који бдије над животом и срећом Уједињеног Народа Југославенског и славном Династијом

¹²¹² Н.: Tromjesečna sjednica sokolskih četa društva Dubrovnik, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

¹²¹³ Н.: Tromjesečna sjednica sokolskih četa društva Dubrovnik, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

¹²¹⁴ Нико Шутић: Дјелима се доказује вјера, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 7 – 8.

¹²¹⁵ К.С.: Zimska pomoć, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.

Карађорђевића, ми ћемо ове године из Пуног срца прославити и петнаести рођендан Краља Петра Другог.¹²¹⁶ Надаље је у Прогласу стајало да су све дубровачке културне и националне организације и друштва одлучили да заједнички прославе краљев рођендан, да су жеље и погледи целог народа упућени према њему јер од његове среће и рада очекује се боља будућност „... једне велике и недељиве Југославије“¹²¹⁷, да у његовој личности народ гледа даљи наставак херојских одлика Карађорђевића.

Проглас су завршили речима и краћом песмом:

„Дубровчани! Позивамо вас да пригодном прославом петнаестог рођендана Краља Петра дате одушка непрекидној и несаломивој вољи читаве нације да се плодови милијунских жртава за остварење завјетне мисли, одрже по сваку цијену и да се до пунољетства младог краља заврши у потпуности дјело југословенске духовне и државне обнове.

Нека на рођендан Краља Петра Другог, кроз све југословенске градове и села одјекне једна пјесма и једна жеља:

Орлуј, кликни
Орле бели
Светлом сунцу води нас,
У Те гледа
Народ цели
Орлуј, кликћи
Орле бели
Уз Тебе је Бог и спас.¹²¹⁸

Од сокола са иницијалом К. из једне чете СД Дубровник 1936. године је објављен чланак „Соколство одгаја“¹²¹⁹ у листу *Књига за соколско село*.

„Зидне новине“ соколског друштва Дубровник су у свом 42. броју, од октобра 1937. године објавиле краћи чланак „Соколство и вјера“. У чланку је поред осталог стајало да „Соколство као идеја слободно признаје и идеју увјерења и мисли сваког појединца“¹²²⁰ и од чланства свога „... захтјева, да поштује свако отворено и искрено увјерење и мишљење других и при томе да чува чистоћу соколске идеологије. Соколство нарочито поштује и свако вјерско увјерење и осјећање, јер сматра, да је вјера најсветији дио унутрашњег живота сваког појединца.“¹²²¹

Аутори су чланак завршили речима:

¹²¹⁶ Dubrovnik, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 179.

¹²¹⁷ Dubrovnik, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 179.

¹²¹⁸ Dubrovnik, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 180.

¹²¹⁹ К.: Sokolstvo odgaja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 3 – 4.

¹²²⁰ П. и Ц.: Дубровник, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹²²¹ П. и Ц.: Дубровник, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

„У смислу соколске идеје и соколских наука сваки припадник соколске организације мора да буде борац за истину и правду, за све, што је добро и лијепо. Сваки наш припадник нека настоји, да се увијек што више приближи највишој апсолутној Истини, Правди, Доброти и Љепоти. У сврху постигнућа тог идеалног циља свакоме су на располагању и средства која му пружа његова вјера.“¹²²²

Дубровачки соколи и соколице су прославили Дан уједињења, 1. децембар 1938. године, дан на који је 1918. године створена нова држава, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године: Краљевина Југославија). Пре 1. децембра се говорило по Дубровнику да те године неће бити прославе Дана уједињења, но дубровачко соколско друштво, „... вршећи увијек свјесно своје дужности прегнуло је и у овој двадесетогодишњици да изврши часно и савјесно своју дужност. Спремајући се у тишини без галаме и надметања“,¹²²³ соколи су приредили и спровели ту „... прославу тако да је многе зачуло и изненадило и тиме још једном потврдило да снагу националне југословенске свијести јавно може само да испољи и вјеру у побједу здраве снаге народне потврдит једино Соколско друштво са својим члановима.“¹²²⁴

Дубровачки соколи су се, у циљу остварења задатака СПП, заветовали да ће 1. децембра 1938. године на дан уједињења положити спомен-плочу дубровачким соколима-херојима стрељаним од стране Аустрије током Првог светског рата. Да би увеличали ту прославу они су позвали чланове соколских чета из околине да тога дана дођу у Дубровник. Иако је тога дана било ружно време, соколске чете су се одазвале на позив и око 250 чланова са заставама је стигло у Дубровник. Соколска чета Корита са Мљета је послала телеграм да су 94 њена члана кренули за Дубровник, стигли су до луке Совру, чекали брод али због лошег времена брод није могао ући у луку, те су из тог разлога били спречени да дођу.

Како је тог јутра, првог децембра 1938. године било стање у Дубровнику, дочараће нам речи Д. Рајачића, учесника те прославе:

„1. децембар освануо је тмуран али без кише. Пуцњава лимбарда са тврђава раним јутром навјестила је свечаност, док су соколска музика из града и Орашца обилазили градом позивајући грађане на свечаност дана. Након

¹²²² П. и Ц.: Дубровник, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

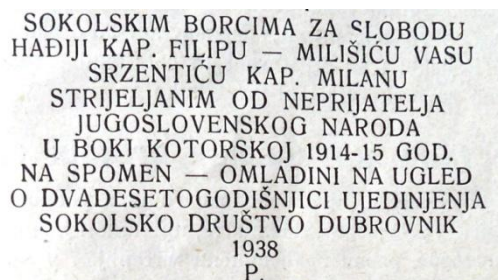
¹²²³ D. Rajačić: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. 32.

¹²²⁴ D. Rajačić: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. 32.

благодарења по богомољама сврстала се импозантна поворка пред Двором. Напријед музика и заставници па разне категорије сокола, дична нова Југославија са 120 чланова здраве омладине, те грађанство. Поворка крену пут врата од града где је чекала постројена чета пјешадије.¹²²⁵

По доласку поворке и сврставања, старешина СД Дубровник брат Нико Шутић одржао је краћи говор о незапамћеним мукама и патњама током рата и херојској смрти сокола стрељаних од стране аустроугарске војске. После брата Шутића, говорио је др Буцоњић, заменик начелника града Дубровника који је примио спомен плочу на чување. После говора капетана Ника Бауле, старешине соколске чете Лука Шипањска, о животу, раду и јуначкој смрти хероја-сокола, старешина СД Дубровник, брат Шутић је са спомен плоче скинуо вео, а из хиљаде грла присутних заорио се поклич: „Слава мученицима!“. На спомен-плочи од корчуланског мермера златним словима је исписан натпис:

„СОКОЛСКИМ БОРЦИМА ЗА СЛОБОДУ
ХАЋИЈИ КАП. ФИЛИПУ – МИЛИШИЋУ ВАСУ
СРЗЕНТИЋУ КАП. МИЛАНУ
СТРИЈЕЉАНИМ ОД НЕПРИЈАТЕЉА
ЈУГОСЛОВЕНСКОГ НАРОДА
У БОКИ КОТОРСКОЈ 1914 – 15 ГОД.
НА СПОМЕН – ОМЛАДИНИ НА УГЛЕД
О ДВАДЕСЕТОГОДИШЊИЦИ УЈЕДИЊЕЊА
СОКОЛСКО ДРУШТВО ДУБРОВНИК
1938.
П.¹²²⁶

SOKOLSKIM BORCIMA ZA SLOBODU
HAĐIJI KAP. FILIPU — MILIŠIĆU VASU
SRZENTIĆU KAP. MILANU
STRIJELJANIM OD NEPRIJATELJA
JUGOSLOVENSKOG NARODA
U BOKI KOTORSKOJ 1914-15 GOD.
NA SPOMEN — OMLADINI NA UGLED
O DVADESETOGODIŠNJI CI UJEDINJENJA
SOKOLSKO DRUŠTVO DUBROVNIK
1938
P.

Слика 63: Натпис са спомен-плоче стрељаним дубровачким соколима¹²²⁷

¹²²⁵ D. Rajačić: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 32.

¹²²⁶ D. Rajačić: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 33.

Поред осталих, откривању и постављању спомен плоче су присуствовали сестра Милана Срзентића и брат Васа Милишића. После испаливања почасног плотуна и свирања државне химне, присутни су у поворци кренули у соколски дом (соколану) где је одржана свечана седница. О значају Дана уједињења је говорио старешина друштва брат Шутић, посланицу ССКЈ је прочитао брат Рајачић и 29 чланова-сокола је положило заклетву. Свирањем државне химне и певањем песме „Хеј Славени“ коју су певали сви присутни, седница је завршила свој рад.

Послеподне је у соколани приређена академија за соколске чете и Зетско позориште је извело позоришни комад „Ђидо“. Та прослава је била добро организована и била је једна од најбољих, а на лицима многих грађана „... видјеле су се сузе радоснице које говораху: `Напријед тако, водите нас срећи и величини наше лијепе Отаџбине Краљевине Југославије`.“¹²²⁸

Почетком 1940. године из СД Дубровник су премештена три сокола: Антун Бранђелица у Цетиње, Бруно Вернаца у Столац и Радомир Радовић у Чапљину.¹²²⁹

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће одржати своју тромесечну седницу за своје соколске чете 5. јануара 1941. године.¹²³⁰ У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је заказана седница и одржана.

---

¹²²⁷ D. Rajačić: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 33.

¹²²⁸ D. Rajačić: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 33.

¹²²⁹ Socijalno-politička pitanja, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 43.

¹²³⁰ Tromjesečne sjednice, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

7.2.2.3.7.1 Соколске чете СД Дубровник

Соколско друштво Дубровник било је најбројније друштво жупе Мостар. У склопу овог друштва је постојало и радило 24 сеоске соколске чете, са преко 1500 чланова.

Табела 12: Сеоске соколске чете друштва Дубровник¹²³¹

Соколско друштво Дубровник										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Бабино Поље	1933	31.12.1935.	216	127	7	15	1	53	13
2	Витаљина	1931	31.12.1933.	55	50	0	2	0	3	0
3	Говеђари	1933	31.12.1935.	60	46	0	2	0	12	0
4	Горња Жупа	1931	31.12.1935.	56	38	4	1	1	12	0
5	Доња Жупа	1931	31.12.1935.	46	43	3	0	0	0	0
6	Ђуринићи-Молунат	1931	31.12.1935.	50	46	1	0	3	0	0
7	Затон	1931	31.12.1935.	73	51	0	8	0	14	0
8	Колочеп	1934	31.12.1935.	54	34	7	3	1	6	3
9	Комолац*	1933	31.12.1935.	73	37	8	8	1	12	7
10	Корита (Мљет)	1933	31.12.1935.	28	27	1	0	0	0	0
11	Лука Шипањска	1937	31.12.1937.	57	42	12	1	2	0	0
12	Млини	1934	31.12.1935.	99	44	18	1	2	17	17
13	Мокошица	1930	31.12.1935.	117	67	12	5	1	32	0
14	Мравињци	1933	31.12.1935.	39	27	1	6	0	5	0
15	Мрцине*	1933	31.12.1935.	34	20	4	0	0	9	1
16	Орашац	1931	31.12.1935.	81	62	13	5	1	0	0
17	Осојник*	1933	31.12.1935.	64	63	1	0	0	0	0
18	Плат-Солине	1933	31.12.1935.	26	23	1	2	0	0	0
19	Плочице*	1931	31.12.1935.	93	38	7	6	0	27	15
20	Поповићи	1928	31.12.1935.	32	25	2	2	0	3	0
21	Прожура	1933	31.12.1935.	78	58	0	11	0	9	0
22	Слано	1933	31.12.1935.	23	21	1	1	0	0	0
23	Суђурађ	1933	31.12.1935.	51	34	10	4	3	0	0
24	Ђилипи	1931	31.12.1935.	89	48	12	4	0	12	13
УКУПНО:				1594	1071	125	87	16	226	69

* Соколска чета Комолац престала је са радом током 1936. године, а соколске чете Мрцине, Осојник и Плочице током 1937. године.

1) Соколска чета Бабино Поље

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 216 чланова (127 мушких чланова, 7 чланица, 15 нараштајаца, 1 нараштајка, 53 мушке и 13 женске деце.

У 1937. години соколска чета је имала своје лјетно вежбалиште. Те године су нараштајци чете читали чланке пред 1868 слушалаца.¹²³²

¹²³¹ Миливој Јелачић: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.; Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.; Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

Више података о раду ове чете у прегледани изворима нисмо пронашли.

2) Соколска чета Виталјина

Чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1933. године у чети је било укупно 55 чланова (50 мушких чланова, 2 нараштајца и 3 мушке деце).

Нисмо пронашли више података о овој чети.

3) Соколска чета Говеђари

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 60 чланова (46 мушких чланова, 2 нараштајца и 12 мушке деце).

За сада немамо више података о активностима и раду ове соколске чете.

4) Соколска чета Горња Жупа

Чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 56 чланова (38 мушких чланова, 4 чланице, 1 нараштајца, 1 нараштајка и 12 мушке деце).

У 1936. години старешина СЧ Горња Жупа је био брат Иво Самбраило. Те године је у листу *Књига за соколско село* од брата Иве Самбраила из те Чете објављен чланак „Приморац о Првом децембру“.¹²³³ Просветар чете у тој години био је учитељ Р. Лујак.

Ређо Кристо из соколске чете Горња Жупа је као соколски саветник у Соколској Петровој петољетки у 1937. години изградио за себе чатрњу.¹²³⁴

5) Соколска чета Доња Жупа

Соколска чета Доња Жупа основана је 1931. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 46 чланова (43 мушка члана и 3 чланице).

У 1935. години имали су свој тамбурашки збор.¹²³⁵

Чета је у 1937. години имала своје властито летње вежбалиште.

Тренутно немамо више података о раду ове чете.

6) Соколска чета Ђуринићи-Молунат

Соколска чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 50 чланова (46 мушких чланова, 1 чланица и 3 нараштајке).

---

¹²³² Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹²³³ Ivo Sambrailo: Primorac o Prvom decembru, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 24.

¹²³⁴ Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

¹²³⁵ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

7) Соколска чета Затон

Соколска чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 73 члана (51 мушки члан, 8 нараштајаца и 14 мушке деце).

Чета је у 1937. години имала своје властито летње вежбалиште.

У прегледаним изворима нисмо пронашли више података о овој чети.

8) Соколска чета Колочеп

Чета је основана 1934. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 54 члана (34 мушка члана, 7 чланица, 3 нараштајца, 1 нараштајка, 6 мушке и 3 женске деце).

Соколски гуслар Перко Мркајић је 13. јануара 1937. године посетио СЧ Колочеп. Увече, у 19 сати је почела соколска забава односно гусларско вече. Старешина чете га је представио, поздравио и пожелео му добродошлицу, а брат Мркајић је пре почетка певања уз гусле одржао краћи говор о соколској идеологији. Поред осталих лепих народних песама, отпевао је и песму о задњем путовању блаженопочившег краља Александра II у Марсељ, коју је он певао. Поред певања одржао је још један говор о СПП и потреби да се чета ангажује око изградње соколског дома, „... препоручивши к томе сваком члану да изврши кроз насталих пет година нешто доброг и племенитог у своме селу као и себи истоме, у знаку Петрове петолетке.“¹²³⁶

Мркајићев наступ су присутни с одушевљењем прихватили и поздравили су га са бурним аплаузом. По завршетку програма омладина је наставила са забавом уз игру и песму до око 22 часа.

9) Соколска чета Комолац

Соколска чета Комолац основана је 1933. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 73 члана (37 мушких чланова, 8 чланица, 8 нараштајаца, 1 нараштајка, 12 мушке и 7 женске деце).

Управа мостарске жупе је после првог тромесечја 1936. године, због неактивности, из жупе избрисала СЧ Комолац.¹²³⁷

Немамо више података о раду ове чете.

¹²³⁶ Sa guslana u Koločepu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.

¹²³⁷ Н.: Тромјесечна сједница sokolskih četa društva Dubrovnik, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.

10) Соколска чета Корита (Мљет)

Соколска чета Корита основана је 1933. године.

У 1935. години најбољи нараштајац у читању чланака је био брат Шпиро Курдулија који је читао пред више од 1000 слушалаца.¹²³⁸ Крајем 1935. године у чети је укупно било 28 чланова (27 мушких чланова и једна чланица).

11) Соколска чета Лука Шипањска

Чета је основана 1937. године. Крајем те године у чети је било укупно 57 чланова (42 мушка члана, 12 чланица, 1 нараштајац и 2 нараштајке).

Соколска чета је 14. августа 1938. године прославила отварање соколског дома у Шипану и освећење своје заставе. У недељу око 14 часова су почели долазити гости из разних места. Дошли су чланови дубровачких соколских чета: Бабино Поље, Мокошица, Мравинци, Орашац и Слано; чланови соколских друштава из Дубровника и Стона са музиком; делегати соколског друштва Требиње и његових чета; делегати соколских чета из Жупе Дубровачке и представници Соколске жупе Мостар које је предводио брат Лазар Прњатовић. Чланови СД Дубровник и делегати из: СЖ Мостар, СД Требиња и Жупе дубровачке су допловили из Дубровника са два параброда. Поред напред наведених, свечаности је присуствовао и изасланик Његовог величанства краља Петра II који је у Луку Шипањску стигао са торпиљарком уз пратњу делегата жупе мостарске, старешине СД Дубровник Ника Шутића и старешине СЧ Лука Шипањска, Ника Бауле.

Окупљени народ је све госте срдечно дочекао. „Хиљаде народа у живописним народним ношњама прекрило је пространу плацу на Луци. На глас о доласку Изасланика Његовог Величанства Краља“¹²³⁹ сва та „... маса народа сврстала се у један непрегледни шпалир.“¹²⁴⁰ Краљев изасланик, капетан фрегате Вилхам примио је рапорт од начелника СД Дубровник „... и извршио смотру постројених сокола и соколица.“¹²⁴¹

На трибини, на којој је обављено освећење заставе и испред које је био велики број сокола и народа, брат Нико Бауле, старешина СЧ Лука Шипањска, поздравио је краљевог изасланика и све присутне, те одржао краћи говор. У говору је замолио изасланика Његовог величанства „... да на највишем мјесту буде тумач љубави и оданости, које Соколство гоји прама свом узвишеном Старешини нагласивши непоколебиву вјеру да ће ова наша велика Југославија под водством Славне и јуначке народне Династије Карађорђевића успјети да уједини сва племена Велике Словенске фамилије у један

¹²³⁸ P. Ivanović: Naraštajski odsjek, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 25.

¹²³⁹ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 35.

¹²⁴⁰ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 35.

¹²⁴¹ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 35.

непробојни зид јунака, који ће бити кадар да спријечи продирање туђина у Словенске земље.¹²⁴² По завршетку поздравног говора брата Бауле, каноник дон Нико Ђивановић је извршио освећење заставе СЧ Лука Шипањска. Заставу је даровао и био њен кум брат Нарцис Пухиера, члан СЧ Лука Шипањска, а кума је била супруга старешине чете, сестра Иванка Бауле. Брат Самуел Пухиера, који је заступао кума заставе, после кратког и лепог говора је заставу предао старешини чете, Нику Баули. Старешина чете је потом заставу предао барјактару и том приликом је изговорио следеће речи:

„Заставо Света!

Ти си симбол животне снаге народа нашега. Ти си резултат свих крвавих борби кроз вјекове, које је наш народ водио и сретно до побједе довео. Тебе су својим срцима донијели наши прадједови иза Карпата и засадили на обалама овога нашег плавог мора. У твојој сјени су лежали лешеве Косовских јунака и Сигетских хероја. Твоје боје су блистале пред очима Зринског Франкопана када су ступали на стратиште доведени на превару од тиранина и непријатеља нашега рода. Тебе су у својим срцима носили сви они знани и незнани јунаци, који су кроз вјекове своје животе за тебе полагали. С Тобом је сиједи Краљ прешао албанску голготу. Тебе су полумртве усне Краља Мученика предале у аманет Југословенском народу. Тебе су послѣ 13 вјекова тешке борбе бијели Орлови и јунаци југословенских легија донијели на својим бајунетама и засадили по други пут за увијек на обалама нашег Јадрана. Чувајте сестре и браћо ову нашу светињу поносите се њоме и предајте је часно у наслѣдство вашим потомцима.¹²⁴³

После предаје заставе барјактару и изговорених речи од стране старешине чете, брат Нико Шутић, старешина СД Дубровник, говорио је о значају те прославе, о раду соколства и изградњи соколских домова у СПП. По завршетку говора, присутни су кренули према новоизграђеном соколском дому.

После благослова од стране свештеника краљев изасланик је извршио свечано отварање дома. „Сви присутни кад су ступили у пространи дом остали су запањени љепотом и укусом којим је до најмањих ситница израђен.¹²⁴⁴

Народно весеље уз песму, музику, игру и клицање краљу и Југославији трајало је до око поноћи.

¹²⁴² Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 35.

¹²⁴³ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 35 – 36.

¹²⁴⁴ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 36.

Неименовани аутор који је писао о тој прослави упутио је честитке и признање „... оној шачици рибара и тежака, који нијесу галамили, пјевали и вијали заставе него како се доликује Соколима марљиво радили и откидајући од свог грла кроз годину дана саградили красну зграду којом би се и један град поносио.“¹²⁴⁵

Путем телеграма су стигле честитке од министра др Милетића: „Честитам и желим што веће успјехе у ширењу Соколске идеје и стварања прегаоца у раду за Краља и Отаџбину.“¹²⁴⁶

Марко Мурат, велики родољуб и један од најугледнијих становника Шипана, даровао је соколском дому новчану помоћ и две слике краља мученика и краљице.

Приликом те прославе десио се један инцидент. Но, није то било први пут јер се и пре те прославе и ранијих година на сличним прославама дешавало исто.

„Баш у часу кад је свећеник багословљавао заставу и Краљев изасланик отварао соколски дом на оближњем брду Тројица у цркви Св. Недеље клецало је звоно. Није ово први пут да се овај барбарски чин понавља. На 17. 8. 1936. кад је Дубровачко Соколско Друштво стигло у Шуђурац исто звоно је клецало. Лањске године на рођендан Његовог Величанства Краља опет је ово звоно клецало. Стављамо на срце црквеним властима да ову ствар истраже и кривце казне.“¹²⁴⁷

12) Соколска чета Млини

Чета је основана 1934. године. Крајем 1935. године у Чети је било укупно 99 чланова (44 мушка члана, 18 чланица, 1 нараштајац, 2 нараштајке, 17 мушке и 17 женске деце).

Више података о овој чети исмо пронашли.

13) Соколска чета Мокошица

Соколска чета је основана 1930. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 117 чланова (67 мушких чланова, 12 чланица, 5 нараштајаца, 1 нараштајка и 32 мушке деце).

Више детаља о раду ове чете нисмо успели пронаћи.

¹²⁴⁵ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 36.

¹²⁴⁶ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 36.

¹²⁴⁷ Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 36 – 37.

14) Соколска чета Мравинци

Чета је основана 1933. године. У чети је крајем децембра 1935. године, укупно било 39 чланова (27 мушких чланова, 1 чланица, 6 нараштајаца и 5 мушке деце).

За сада немамо више података о раду ове чете.

15) Соколска чета Мрцине

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 34 члана (20 мушких чланова, 4 чланице, 9 мушке и 1 женско дете).

Током 1937. године чета је престала са радом.

16) Соколска чета Орашац

Соколска чета је основана 1931. године.

У 1935. години имали су соколску музику са 23 члана. Те године је одржано четно гусларско такмичење на коме је победио брат Ђорђо Иванишевић.¹²⁴⁸ Крајем децембра 1935. године, у чети је било укупно 81 члан (62 мушка члана, 13 чланица, 5 нараштајаца и 1 нараштајка).

У 1936. години старешина чете је био Карло Ракиција који је исте године објавио чланак „Соко приморац соколу брђанину“ у листу *Књига за соколско село*.¹²⁴⁹

Управа СЧ Орашац са својим чланством, мештанима, члановима СД Дубровник и његових соколских чета: Затон, Колочеп и Суђурађ је поводом 5 година од њеног оснивања, приредила свечану прославу петогодишњице свог соколског рада октобра месеца 1936. године у Орашцу у просторијама соколског дома. Иако је дворана соколског дома била пространа, нису сви учесници прославе могли стати у њу. Домаћи су остали испред дворане уступивши место гостима. Ту се сакупило „... све што национално осјећа из западних села дубровачког приморја да манифестује своју снагу и своју оданост Краљу и Отаџбини.“¹²⁵⁰

Прослава је изнад очекивања била у потпуности успешна, а у извођењу програма нарочито се истакао мешовити певачки хор СД Дубровник, који је отпевао неколико песама које су се присутним посебно свиделе и од њих биле награђене бурним аплаузом. По завршетку програма, настала је забава уз игру и песму, а онда је од учесника прославе

¹²⁴⁸ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹²⁴⁹ Карло Ракиција: Соко приморац соколу брђанину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16 – 17.

¹²⁵⁰ К.: Proslava petogodišnjice čete Orašac, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 15.

формирана велика поворка, која није до тада виђена у Орашцу, на челу са старешинством и музиком СЧ Орашац.

Учесници прославе су били „... потпуно задовољни и раздрагани, јер је ту показана национална свијест и снага приморских сокола“¹²⁵¹ и ту се „... видјело све оно што једно село може дати у културном и националном погледу, кад се у души сокола увријежи соколска мисао и одгој соколски.“¹²⁵²

Чета је у 1937. години имала своје властито летње вежбалиште.

17) Соколска чета Осојник

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 64 члана (63 мушка члана и 1 чланица). Током 1937. године чета је престала са радом.

18) Соколска чета Плат-Солине

Чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је било укупно 26 чланова (23 мушка члана, 1 чланица и 2 нараштајца).

19) Соколска чета Плочице

Чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 93 члана (38 мушких чланова, 7 чланица, 6 нараштајца, 27 мушке и 15 женске деце).

Током 1937. године чета је престала са радом.

20) Соколска чета Поповићи

Чета је основана 1928. године.

У 1935. години за просветни рад је био задужен брат Перо Клаић који је радио на томе да што више чланова чете укључи у читање разних чланака и књига. Током године су одржане само две забаве и тридесетједно соколско сијело. На једном од тих сијела наступио је соко гуслар Вељко Врећа из СД Требиње. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 32 члана (25 мушких чланова, 2 чланице, 2 нараштајца и 3 мушка детета).

Непријатељи соколства су радили на томе да чету избаце из соколског дома, јер су мислили да ће на тај начин уништити соколску чету Поповићи. Но, како је записао брат Перо Клаић: „Варају се! Нека нас остане само 15 – тих 15 биће као громови, који ће до гроба остати вјерни соколској идеологији која најкасније мора побједити.“¹²⁵³

¹²⁵¹ К.: Proslava petogodišnjice čete Orašac, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 15.

¹²⁵² К.: Proslava petogodišnjice čete Orašac, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 15.

¹²⁵³ Перо Клаић: Наш просветни рад, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 15.

Соколска чета Поповићи је 12. априла 1936. године у Поповићима поводом Васкрса одржала соколску забаву. Забава, на којој је свирала музика СД Цавтат, одржана је увече у просторијама соколског дома, и „Упркос свих непријатеља окупило се те вечери у соколани око 400 особа: било је и старих и младих, мушких и женских у лијепој конавској народној ношњи.“¹²⁵⁴

Забава је почела рецитацијом неколико песама које су одрецитовала деца СЧ Поповићи, а онда су чланови и чланице чете приказали позоришни комад „Стидљиви младожења.“ После изведеног комада, настављено је са „Приморском поскочицом“ из околине Стона и старим приморским играма. Забава је уз игру и песму трајала до четири сата ујутро. „Са овом својом ускрсном забавом“¹²⁵⁵, како је забележио брат Гјураш, „... управа и чланство наше чете показало је своју снагу којој се и наши непријатељи диве.“¹²⁵⁶

21) Соколска чета Прожура

Соколска чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 78 чланова (58 мушких чланова, 11 нараштајаца и 9 мушке деце).

Чета је у 1937. години имала своје властито летње вежбалиште.

Више података о раду ове чете у прегледаним изворима нисмо успели пронаћи.

22) Соколска чета Слано

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године, у чети је било 23 члана (21 мушки члан, 1 чланица и 1 нараштајац).

Немамо више података о овој соколској чети.

23) Соколска чета Суђураћ

Чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је укупно био 51 члан (34 мушка члана, 10 чланица, 4 нараштајаца и 3 нараштајке).

24) Соколска чета Ћилипи

Соколска чета Ћилипи је основана 1931 године.

¹²⁵⁴ P. Gjuraš: zabava u našem selu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

¹²⁵⁵ P. Gjuraš: zabava u našem selu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

¹²⁵⁶ P. Gjuraš: zabava u našem selu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

У 1935. години имали су свој тамбурашки збор.¹²⁵⁷ Крајем те године, у чети је било укупно 89 чланова (48 мушких чланова, 12 чланица, 4 нараштајца, 12 мушке и 13 женске деце).

У 1936. години је од Душана Живковића из СЧ Ћилипи објављен чланак „Прокрчен је културни друм до села“¹²⁵⁸ у листу *Књига за соколско село*.

Чета је у 1937. години имала своје властито летње вежбалиште. Те године су нараштајци чете читали писма пред 438 слушалаца.¹²⁵⁹

Управа чете је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће се годишња скупштина соколске чете одржати 6. јануара 1941. године.¹²⁶⁰ У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је заказана седница и одржана.

7.2.2.3.8 Соколско друштво Жрново

У 1935. години радио је позоришни одсек. Приређивали су позоришне представе за помоћ школској кухињи. Приказан је филм о животу и сахрани Блаженопочившег витешког краља Александра I ујединитеља. Поред позоришног одсека, у 1935. години постојао је и соколски мешовити певачки хор са 40 чланова.¹²⁶¹

У Жрнову је 13. и 14. новембра 1937. године одржан трећи сабор соколских друштава и чета са острва Корчула.

Првог дана, 13. новембра 1937. године соколски сабор је почео у 15 часова са следећим дневним редом кога наводимо у целости:

„13/XI – Претконференце сок. Сабора у 15 сати

- а) Отварање претконференце по домаћину Сабора,
- б) Читање и овјера Записника претконференце II от. Сабора,
- ц) Преглед Записника II от. Сабора и предлог за одобрење,
- д) Уклањање потешкоћа соколском раду на Отоку,
- е) Предлози јединица које ће се изнијети пред сабор (Овдје долази у обзир и приједлог за одређење датума јавних вјежби свих јединица на отоку),

¹²⁵⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹²⁵⁸ Dušan Živković: Prokrčen je kulturni drum do sela, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 3.

¹²⁵⁹ Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹²⁶⁰ Skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

¹²⁶¹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

ф) Случајности.^{«1262}

Другога дана, 14. новембра 1937. године сабор је почео светом мисом за упокојене чланове у 8 сати. После одслужене мисе, формирана је поворка од присутних која је кренула кроз место до соколског дома (соколане) где је и одржан митинг са почетком у 9 часова.

„14/XI – Св. Миса за умрле чланове у 8 сати ујутро.

Поворка кроз село са митингом пред Соколаном у 9 сати.

- а) Поздрав застави,
- б) Химна,
- ц) Соколски поздрав,
- д) Говор делегата јединица.^{«1263}

Сабор је у просторијама соколског дома (соколане) почео у 10 часова са следећим дневним редом:

- „а) Завјетна молитва,
- б) Минут тихе молитве за покој душе Краља Мученика,
- ц) Поздрав домаћина Сабора,
- д) Читање записника II Сабора и преглед извршених закључака,
- е) Извјештај јединица о раду послје II Сабора у духу С.П.П.
- ф) Дискусија за појачање пропаганде С.П.П. на отоку,
- г) Предлози појединих јединица,
- х) `Хеј Словени` - пјевање.^{«1264}

После подне у 15 часова је одржана академија у којој су учествовали и чланови соколских јединица са острва Корчула.

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће се ванредна скупштина друштва одржати 26. децембра 1940. године.¹²⁶⁵ У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је заказана скупштина и одржана.

¹²⁶² Sabori S.P.I., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹²⁶³ Sabori S.P.I., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹²⁶⁴ Sabori S.P.I., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹²⁶⁵ Skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 274.

7.2.2.3.9 Соколско друштво Имотски

Соколско друштво Имотски је у 1935. години имало: позоришни одсек, соколску музику са 23 инструмента и соколски мешовити певачки хор са 29 чланова. Приказан је филм о животу и сахрани блаженопочившег витешког краља Александра I ујединитеља.

Тројица сокола су током 1935. године приликом обиласка соколских чета прешли по више од 240 км, а то су били: Брат Венцеслав Матијевић, који је обишао чете 29 пута и прешао укупно 584 км (280 км пешке и 304 км колима, аутом или бициклом), брат Лука Милиновић је обишао чете 10 пута прешавши 326 км (88 км пешке и 238 км колима, аутом или бициклом) и брат Славо Рако који је обишао чете 10 пута прешавши 276 км (114 км пешке и 162 км аутом, колима или бициклом).¹²⁶⁶

Управа СД Имотски приликом разговора о томе шта је најпотребније направити у селу Главина, где су већ постојале две соколске чете, Главина један и Главина два, закључили су да је најпотребније направити мост на реци Врлики, на Билилу, која раздваја југоисточни део у коме се у главном налази пољопривредно земљиште, од северноисточног дела где се налазе куће и пољопривредни објекти. До тих ораница, које су у поседу не само мештана села Главине, већ и других из Имотског и неких других села, могло се доћи преко реке или заобилазним путем дужине око 9 километара. За време бербе кукуруза и сакупљања других пољопривредних добара, сељаци су, да би уштедили време, прелазили преко реке колима с воловима или коњима натовареним пољопривредним добрима. Дешавало се и да се приликом преласка преврну и потопе, да се сељаци и коњи повреде. Да се то више не би дешавало и да би мештани могли пре стићи до својих њива, соколи и соколице из тога места одлучили су да почну са изградњом моста. До тада су им много пута политичари и општинске власти обећавали да ће изградити мост, понекада су и набављали материјал за његову изградњу, нпр. креч, али су и то потрошили у друге сврхе.

Узимајући за пример градњу бунара у Пролошцу и моста у Небрижевцу, чланови соколске чете Главина су одлучили да добровољним радом почну са изградњом моста, „... тако да је сваки члан одрадио по неколико дана на копању камена и пијеска, једни су дали прежна кола за превоз извађеног камена, а трећи су опет дали своју земљу гдје се вадиле камен и прелаз кола преко земљишта за превоз овог камена до мјеста за градњу.“¹²⁶⁷

¹²⁶⁶ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Mostar, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹²⁶⁷ Kad se braća slože... – Pismo iz Imotskog - , *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 14.

У исто време док су чланови чете Главина добровољно радили, управа СД Имотски је радила на прикупљању помоћи за изградњу моста. Сакупили су 500 динара и од тог новца су купили барит за ломљење камена, а остатак новца искористили за друге потребе. Поред сакупљених 500 динара набавили су и 200 квинтала креча. Упрва СД Имотски је послала молбу краљевској банској управи за помоћ у изградњи моста. Банска управа је послала инжињера на лице места да види шта је до тада урађено добровољним радом и шта имају од прикупљеног материјала за наставак градње. После извештаја инжињера, Банска управа је одобрила кредит за изградњу моста, а изградња моста је настављена под њеном управом. Октобра месеца 1936. године мост је био коначно у потпуности завршен.

Соколско друштво у Имотском је, као и претходне године, 27. јануара 1937. године прославило Светог Саву „... пионира народне просвјете и великог народног препородитеља.“¹²⁶⁸ Прослава, чији је програм био разноврстан, је изведена у најбољем реду уз присуство доста сокола, соколица и осталих мештана.

Слика 64: Соколски мост у Небрижевцу (Имотски)¹²⁶⁹

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће се годишња скупштина друштва одржати 19. јануара 1941. године,¹²⁷⁰ уз соколску забаву истог дана.¹²⁷¹ У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је заказана скупштина и одржана.

¹²⁶⁸ Svetosavska proslava, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.

¹²⁶⁹ *Knjiga za sokolsko selo*, год. 1, бр. 8-9, Мостар, октобар-новембар 1935, стр. 11.

¹²⁷⁰ Skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

¹²⁷¹ Забаве, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

7.2.2.3.9.1 Соколске чете СД Имотски

У склопу СД Имотски постојало је и радило 11 соколских чета.

Табела 13: Сеоске соколске чете друштва Имотски¹²⁷²

Соколско друштво Имотски										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Главина I	1932	31.12.1935.	56	40	0	5	0	11	0
2	Главина II	1934	31.12.1935.	74	41	2	8	0	23	0
3	Жупа Биоковска	1930	31.12.1935.	81	38	5	6	4	28	0
4	Змијавци	1933	31.12.1933.	47	45	0	2	0	0	0
5	Каменмост	1931	31.12.1935.	55	39	1	5	0	10	0
6	Криводол	1931	31.12.1935.	54	33	3	12	0	6	0
7	Ловрећ	1931	31.12.1937.	44	41	3	0	0	0	0
8	Небрижевац	1932	31.12.1935.	66	60	0	0	0	6	0
9	Посушје*	1931	31.12.1935.	55	36	3	0	0	16	0
10	Проложац	1930	31.12.1935.	72	54	4	8	0	6	0
11	Студенци*	1934	31.12.1935.	84	53	2	29	0	0	0
УКУПНО:				688	480	23	75	4	106	0

* У току 1937. године престале су са радом соколске чете Посушје и Студенци.

1 - 2) Соколска чета Главина (Главина I, Главина II)

Соколска чета Главина I је основана 1932. године, а соколска чета Главина II 1934.

У 1935. години у СЧ Главина I одржано је гусларско такмичење за чланове чете, у коме је победник био Илија Кадиевић.¹²⁷³ Крајем те године у чети је било укупно 56 чланова (40 мушких чланова, 5 нараштајаца и 11 мушке деце), а у соколској чети Главина II 74 члана (41 мушки члан, 2 чланице, 8 нараштајаца и 23 мушке деце).

Соколска чета Главина I је 18. априла 1936. године одржала соколско сијело у Главини које је било прво у тој години. Сијело је почело увече у 20 часова соколском молитвом и краћим говором брата Јована Кадиевића. По завршетку говора брата Јована, говорио је брат Лазо Кадиевић о значају соколства и његовим задацима који је поред осталог рекао да соколство „... није политичка организација, која мјења свој став према времену, већ је то организација која има свој одређени циљ. Она и небраћу зближује, док политика и браћу разједињује.“¹²⁷⁴

¹²⁷² Миливој Јелачић: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.; Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.; Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

¹²⁷³ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

¹²⁷⁴ Јован Кадиевић: *Uspjelo sijelo*, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.

После су соколи извели два позоришна комада, „Устанак Срба на дахије“ и „Путник“, а деца су одрецитовала неколико песама. Како је забележио брат Кадијевић: „Сијело је успјело изнад сваког очекивања.“¹²⁷⁵

Соколска чета Главина¹²⁷⁶ је октобра месеца 1936. године одржала своју јавну вежбу уз присуство око 350 особа, већином мештана на којој су сакупили прилог за изградњу Соколског дома у износу од 252 динара.

Вежба је почела поздравним говором брата Лаза Кадијевића, а затим је настављено са извођењем припремљеног програма следећим редом: „... декламација `Младом Краљу`, просте вјежбе извела су дјеца, `Југословенски соколи` пјесма, пјевала су такођер дјеца, декламација `Југословенском селу`, `Врбнице над морем` - веома лијепу сликовиту вјежбу извеле су врло добро чланице чете. `Путник` алегорија од Прерадовића, народно коло извеле су чланице чете, након тога је изведена `мува` комедија од Бр. Нушића у једном чину.“¹²⁷⁷

Успех те јавне вежбе се огледао и у томе што су чланице СЧ Главина успеле да учлане већи број сељанки које су наступале на тој вежби, које су биле бурно поздрављене од присутних.

Соколска чета из села Главине током 1936. године је имала разне активности. Поред осталих, организовала је и радила на ископавању бунара у селу како би сељани имали воду, коју до тада у току љета нису имали, јер би сви извори пресушили. Управа чете је, сагледавши тај проблем, одлучила да је најважнији задатак да се у селу ископа бунар са питком водом. Са тим проблемом је управа чете упознала Соколску жупу Мостар и од ње су добили подршку и финансијску помоћ у износу од 3000 динара. Управа Чете је организовала сељане, тако да су они заједно са члановима чете бесплатно ископали бунар, а новац добијен од жупе су искористили да набаве друге потребне ствари. До тада је општина два пута почињала са ископавањем бунара, али то није никада урадила до краја.

„Данас се читаво село дичи са овим бунаром, који је ископан у Соколској Петровој петолетки. Диче се и зато што досадањи покушаји општине и осталих организација, нису имали успјеха, а Соколи што почињу то и довршавају.“¹²⁷⁸

Они су на тај начин испунили један део плана Соколске Петрове петолетке (СПП). Помажући изградњу свога села, соколи су на тај начин изграђивали и себе и своју

¹²⁷⁵ Jovan Kadijević: Uspjelo sijelo, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.

¹²⁷⁶ У изворима о Соколској чети Главина од октобра месеца 1936. године не помињу се две соколске чете, Главина Један и Главина Два, па можемо претпоставити да су се чете ујединиле и формирале једну соколску чету Главина.

¹²⁷⁷ К.: Istup seoskih sokolica, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 15.

¹²⁷⁸ Jovan Kadijević: Kad se bratska srca slože, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 10.

организацију. После ископавања бунара и обезбеђења села са питком водом, соколи су наставили са другим активностима. Довршили су једну страну соколског дома чија је изградња започета 1933. године, али је и поред свих радова сокола дом и даље остао непокривен (без крова).

Чета је учинила „... много за село у самом почетку рада Соколске Петрове Петољетке, па ће“¹²⁷⁹, по речима Кадијевића „... ако Бог да, и наставити радом и до 1941. године потпуно уредити и преуредити село.“¹²⁸⁰

О Светом Николају, 19. децембра 1936. године, чета је одржала соколско сијело на коме је секретар (тајник) чете И. Кадијевић поздравио присутне и одржао краће предавање. После њега су соколи Вељко Д. Кадијевић и Душан С. Кадијевић одрецитовали по две песме. Деца су отпевала две песме „Југословенски соколи“ и „Хеј Словени“, а после су изведена „... два позоришна комада од стране дјецe и чланова, те је сијело са успјехом завршено касно у ноћ.“¹²⁸¹

Управа Чете је током фебруара 1937. године приредила три гусларске вечери, 8, 13. и 16. фебруара, на којима су учествовали гуслари мостарске жупе Тодор Глоговац и Перко Мркајић. Гуслари су на тим сијелима која су била посећена певали „... разне историјске, поучне и шаљиве пјесме, што су присутни са задовољством слушали.“¹²⁸² Брат И. Кадијевић, секретар (тајник) соколске чете Главина се путем чланка објављеног у листу *Књига за соколско село* захвалио наведеним гусларима што су боравећи у њиховј чети улепшавали њихове забаве певајући дивне песме о соколима и старим јунацима.

„Браћи Перку Мркајићу и Тодору Глоговцу и овим путм братски захваљујемо на овом посјету, са жељом да опет чим прије дођу у нашу средину и да нам опет пјевају уз гусле о нашим старим јунацима и Соколима, те да пјевајући и нас упућују у бољи рад за срећнији живот.“¹²⁸³

Соколска чета Главина је, заједно са четом Проложац (СД Имотски) 5. септембра 1937. године одржала своју прву јавну вежбу и отварање новосаграђеног бунара.

Свечаност је почела у 15,30 часова формирањем поворке учесника прославе која се кретала од вежбалишта до новосаграђеног бунара. Када је поворка стигла до бунара, тамошњи свештеник српске православне цркве отац Никола Драгичевић је благословио

¹²⁷⁹ Jovan Kadijević: Kad se bratska srca slože, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 10.

¹²⁸⁰ Jovan Kadijević: Kad se bratska srca slože, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 10.

¹²⁸¹ Jovan Kadijević: Kad se bratska srca slože, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 10.

¹²⁸² I. Kadijević: Održanje guslarskih večeri, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.

¹²⁸³ I. Kadijević: Održanje guslarskih večeri, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.

бунар и одржао краћи говор. Говорио је о значају соколског рада на селу, и поред осталог је рекао: „Подигнућем овог бунара Соколи из Главине извршили су прву тачку из шесте групе завјетног огња, па се надам да неће на томе остати, већ да ће и даље наставити са радом за добро свога села и тиме извршити и остале тачке поменутог завјетног огња.“¹²⁸⁴ Завршавајући говор свештеник Драгичевић је позвао „... православне као своје парохијане и католике као браћу по крви и језику, те као своје комшије, да увијек буду сложни и да раде за своје добро.“¹²⁸⁵

Бунар су радили и изградили соколи уз одређену новчану помоћ од листа „Политика“. После обављеног благослова бунара, прешло се на вежбалиште где је, после говора брата Душана Кузмана, вође чете, одржана јавна вежба. У извођењу програма вежбе су учествовали: Деца и нараштајке соколског друштва Имотски, деца, нараштајци, чланице и чланови соколске чете Главина и чланови соколске чете Проложац (СД Имотски) са посебном тачком. Чланице соколске чете Главина обучене у народну ношњу су између две тачке програма извеле просте вежбе уз песму „Ој Славени“. Њихов наступ је посебно био поздрављен бурним аплаузом од свих присутних. Како је записала начелница соколске чете Главина Младенка Паштровић, тој свечаности „... присуствовало је око 600 особа из Главине, Имотског, Пролошца, Каменмоста и Нибрижевца.“¹²⁸⁶

У 1937. години нараштајци чете су читали поучне чланке пред 4346 слушалаца. Најбољи нараштајац је био Јован Кадијевић који је читао чланке пред 1396 слушалаца, Илија Аћимовић, који је читао пред 1036 слушалаца, је био на другом месту.¹²⁸⁷

Чета је 26. фебруара 1939. године у Главини одржала забаву. Забава је одржана у сали соколског дома уз присуство око 200 посетилаца. Забаву су припремили нараштајци и нараштајке чете, који су у исто време били и извођачи програма. Они су извели два смешна комада, читали чланке из *Младог задругара*, саветовања и писма упућена четама, одрецитовали су неколико соколских песама а брат Илија Ђ. Кадијевић, течајац школе за обуку војника за вође соколских чета отпевао је песму уз гусле. Забава је била успешна и трајала је до касно у ноћ.¹²⁸⁸

Нараштајац чете, Јово Лујић, пишући о тој забави констатовао је да се нараштајци и нараштајке надају да ће се одржавањем таквих и сличних забава повећати број чланова у чети. Следећи поруку народне пословице: „На млађима свет остаје“ Пујић је младим

¹²⁸⁴ Mladenka Paštrović: Svečanosti u Glavini, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹²⁸⁵ Mladenka Paštrović: Svečanosti u Glavini, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹²⁸⁶ Mladenka Paštrović: Svečanosti u Glavini, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹²⁸⁷ Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹²⁸⁸ Veljko Kadijević: Naraštajsko sijelo, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Мостар 1939, стр. 72.

соколима и соколицама упутио поруку: „... па држећи се тога, морамо ми нараштајци да у раду помажемо старију браћу и да рад започињемо сами, како би били што спремнији преузети соколско тешко бреме на своја леђа, када то буде потребно.“¹²⁸⁹

Два члана соколске чете Главина, Анте Бречић и Илија Ђ. Кадијевић су половином 1939. године престали бити чланови чете, односно избрисани су из чланства, како је стајало у тексту о поништењу њихових соколских легитимација. Њихове легитимације су поништене и о томе је соколска јавност обавештена путем листа *Књига за соколско село*. Текст о поништењу гласи:

„Легитимација заведена под бр. 3 списка ималаца легитимације чете Главина, која носи катастарски број 24907/32, а која гласи на има Илије Ђ. Кадијевића, проглашује се неважећом, јер је именовани брисан из ове чете.

Легитимација заведена под бр. 4 списка ималаца легитимације чете Главина која носи кат. број 24890/32, а која гласи на име Бречић Анте пок. Марка, проглашује се неважећом јер је именовани брисан из ове чете.“¹²⁹⁰

3) Соколска чета Жупа Биоковска

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 81 члан (38 мушких чланова, 5 чланица, 6 нараштајаца, 4 нараштајке и 28 мушке деце).

Нисмо пронашли више података о раду ове чете.

4) Соколска чета Змијавци

Чета је основана 1933. године. Крајем те године, у чети је било укупно 47 чланова (45 мушких чланова и 2 нараштајца).

5) Соколска чета Каменмост

Соколска чета Камнемост основана је 1931. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 55 чланова (39 мушких чланова, једна чланица, 5 нараштајаца и 10 мушке деце).

У циљу прикупљања средстава за изградњу соколског дома у Камнемосту, соколска чета Камнемост је 10. маја 1936. године приредила своу соколску забаву. Забава је одржана на отвореном, на позорници коју су направили чланови чете уз велике напоре, „... који су сами на леђима носили греде и камење за позорницу, која је била изграђена тако

¹²⁸⁹ Jovo Pujić: Iz čete Glavina, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 70.

¹²⁹⁰ Поништене легитимације, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 5-6, Mostar 1939, стр. 156.

лијепо да је изгледала као дворац у шуми. Ништа нису мали у чети свога осим воље за рад и голе руке наших чланова који све ово без трошкова уредише.¹²⁹¹

Из управе СД Имотски су била присутна само два представника, а из његових соколских чета Главина и Небрижевац посета је била добра. Укупно је било присутно око 300 посетилаца, међу којима је био и млади учитељ брат Петар Кукољ, који је Управи чете помогао око припреме забаве. Од улазница које су биле добровољни прилог за изградњу соколског дома су сакупили само 305 динара.

Забава је одржана послеподне са почетком у 16 часова, по следећем програму: брат Петар Ј. Трутин је одржао говор о соколству; дечак Милан Краљевић је одрецитовао песму „Умро је наш Краљ“; браћа Мирко Патрљ и Дане Тонковић и сестра Ана Патрљ, који су били обучени у народне ношње извели су комад „Браћа“ од Прерадовића; дечак Љубо Зовко је изрецитовао песму „Нашем младом Краљу“; браћа: Дане Тонковић, Љубо Тонковић и Петар Ј. Трутин и сестре: Славка С. Зовко, Ана Патрљ и Даринка Трутин су извели позоришни комад „Зла жена“ у четири чина од Поповића; у задњој, шестој тачки програма соколи и соколице су певали соколске и народне песме. После тога се наставило са народним весељем, уз игру и песму до вечерњих часова.

Неименовани члан СЧ Каменмост је о тој забави записао да је тај „... мало тежи програм за село изведен уз најбољу похвалу присутних“¹²⁹² и да су имали „... одлични материјални успјех. А особито комични комад *Зла жена* изазвао је буру смијеха и задовољства код присутних, тако да је било при завршетку аплауза.“¹²⁹³

Од Данета Тонковића, течајца чете Каменмост, објављен је 1937. године чланак „Болна годишњица“¹²⁹⁴ у листу *Књига за соколско село*.

б) Соколска чета Криводол

Чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 54 члана (33 мушка члана, 3 чланице, 12 нараштајаца и 6 мушке деце).

Соколски гуслари жупе Мостар Тодор Глоговац и Перко Мркајић су 15. фебруара 1937. године посетили соколску чету Криводол и увече на соколском сјелу уз гусле певали песме. На сјелу је било присутно 286 сокола, соколица и других сељана који су их

¹²⁹¹ Član čete: Zabava Sokolske čete Kamenmost, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

¹²⁹² Član čete: Zabava Sokolske čete Kamenmost, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

¹²⁹³ Član čete: Zabava Sokolske čete Kamenmost, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

¹²⁹⁴ Dane Tonković: Bolna godišnjica, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

слушали са великим задовољством. Поред наведених гуслара гуслали су и певали и домаћи гуслари Шпиро Николић и Анте Ујевић.¹²⁹⁵

7) Соколска чета Ловрећ

Чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1937. године, у чети је било укупно 44 чланова (41 мушки члан и 3 чланице).

Више података о раду ове чете нисмо пронашли.

8) Соколска чета Небрижевац

Чета је основана 1932. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 66 чланова (60 мушких чланова и 6 мушке деце).

Више података у прегледаним изворима о раду ове чете нисмо пронашли.

9) Соколска чета Посушје

Чета је основана 1931. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 55 чланова (36 мушких чланова, 3 чланице и 16 мушке деце).

У току 1937. године чета је престала са радом.

10) Соколска чета Проложац

Соколска чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је било укупно 72 члана (54 мушка члана, 4 чланице, 8 нараштајаца и 6 мушке деце).

Соколска чета Проложац је 24. маја 1936. године у Пролошцу одржала соколску забаву на којој су, поред чланова чете и мештана, учествовали чланови СД Имотски и чланови његових соколских чета: Главина, Каменмост и Небрижевац. На забави је било укупно око 400 особа. Нараштајци СЧ Проложац су извели просте вежбе. Брат Билић, секретар (тајник) СЧ Проложац је забележио: „Програм забаве био је сав у духу соколском и југословенском као и доликује правим соколима.“¹²⁹⁶

У 1938. години у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победник био соко Владимир Маслаковић.

¹²⁹⁵ Sijelo u Krivodolu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53 – 54.

¹²⁹⁶ Bilić: Zabava u Prološcu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.

11) Соколска чета Студенци

Чета је основана 1934. године. Крајем наредне 1935. године, у чети је укупно било 84 члана (53 мушка члана, 2 чланице и 29 нараштајаца).

У току 1937. године чета је престала са радом.

7.2.2.3.10 Соколско друштво Јањина

У прегледаним идоступним изворима о овом друштву смо успели пронаћи само податак да у 1935. години није одржан ни један предњачки час, ни једна седница за предњаке и није вршено телесно вежбање.¹²⁹⁷

7.2.2.3.10.1 Соколске чете СД Јањина

У Друштву је постојала и радила само једна соколска чета, приказана у табели испод.

Табела 14: Сеоска соколска чета друштва Јањина¹²⁹⁸

Соколско друштво Јањина										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Путниковић	1933	31.12.1933.	34	33	0	1	0	0	0
УКУПНО:				34	33	0	1	0	0	0

1) Соколска чета Путниковић

Соколска чета путниковић је основана 1933. године. Крајем те године у чети је било 34 члана (33 мушка члана и 1 нараштајац).

Више података, као и о Соколском друштву Јањина, у прегледаним и доступним изворима нисмо успели пронаћи.

7.2.2.3.11 Соколско друштво Коњиц

У 1935. години у друштву су постојали: смучарски одсек, соколски мешовити певачки хор са 27 чланова, тамбурашки збор са 7 чланова и трезвењачки одсек.

Брат Авдо Софо је током 1935. године обишао чете 22 пута прешавши укупно 644 км (418 км пешке и 226 км железницом), а брат Божо Ацић, учитељ, чете је обишао 17 пута,

¹²⁹⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹²⁹⁸ Миливој Јелачић: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.

прешавши 184 км и 800 м пешке и 317 км железницом, што укупно износи 501 км и 800 метара.¹²⁹⁹

У току 1935. године смучарски одсек је радио само у СД Коњиц и Невесиње. У та два друштва је био уписан 31 смучар, одржано је 62 часа теоретске и практичне наставе.¹³⁰⁰ Те године један члан друштва је присуствовао течају за лаку атлетику и игре у организацији Соколске жупе Мостар.

Тромесечна седница соколских чета СД Коњиц је одржана 19. априла 1936. године у Коњицу. Присуствовали су делегати из девет соколских чета: Бијела, Борци, Главатичево, Доње Село, Јабланица, Острожац, Подорашац, Челебић и Чичево, старешина СД Коњиц и његов заменик, референт за соколске чете са још четири члана управе, брат Бруно Марчић и брат Јован Радуловић, изасланици Соколске жупе Мостар. Четири чете: Градина, Кула, Лисичићи и Реповци нису на седницу послали своје представнике.

После поздравног говора старешине СД Коњиц, референт друштва задужен за соколске чете прочитао је извештаје чета о стању у њима. Констатовано је да се у четама није редовно вежбало вероватно због непостојања соколских домова и да је најлошије стање у благајничким касама. После је брат Бруно Марчић говорио о погледима жупе на рад у четама, да треба укорити управе оних чета које нису послале своје представнике на седницу, да је контакт између управа друштва и чета врло важан, да чланови управе друштва морају више обилазити чете, а не само по једном у три месеца. На крају говора је истакао и скренуо „... пажњу четама, да у соколске редове скупљају нараштај и дјецу, да би их још за младих дана оспособили за будуће соколске раднике“¹³⁰¹ и препоручио браћи и сестрама да наставе са прикупљањем новца и друге помоћи за изградњу соколских домова.

После брата Марчића, говорио је брат Јован Радуловић који је истакао да у извештају референта за чете нема ништа о духовном животу чланова чета. Практични радови у селима су значајни јер од њих сељак има користи, „... али се никада не смије заборавити ни на ону духовну страну. Јер није истина, да наш сељак живи само од црног хљеба, него је истина, да и он има својих духовних потреба.“¹³⁰² Развој тог духовног живота ће, пре свега, зависити од сокола који ће обилазити чете и који ће потпиривати „... те добре

¹²⁹⁹ Милан Докић: Извештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹³⁰⁰ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

¹³⁰¹ В.: Громјесећна сједница чета матичног друштва Конјис, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 9.

¹³⁰² В.: Громјесећна сједница чета матичног друштва Конјис, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 9.

духовне особине нашег сељака и да развијају смисао у њему за добро, племенито и узвишено.¹³⁰³ По завршетку говора брата Радуловића, седница је завршила свој рад.

Маја месеца 1936. године у СД Коњиц и његовим соколским четама вршене су интензивне приреме за јавни час и такмичење чета за *ловор-венац*, дар блаженопочившег краља Александра који ће се одржати 20. и 21. јуна 1936. године у Коњицу. Свака чета која жели да се такмичи за напред наведени дар на такмичење, треба да пошаље три одељења: деце, нараштаја и чланова. У циљу што боље припреме за такмичење током месеца маја, начелник СД Коњиц је са члановима техничког одбора обилазио све чете, прегледао вежбе и упућивао их како треба вежбати да би постигли што бољи резултат.¹³⁰⁴

Тромесечна седница соколских чета СД Коњиц за треће тромесечје (јули, август и септембар 1936. године) одржана је недељу 25. октобра 1936. године у Коњицу. На седницу су дошли изасланици из седам соколских чета: Бијела, Борци, Брадина, Доње Село, Острожац, Челебић и Чичево. Из пет чета: Главатичево, Јабланица, Кула, Лисичићи и Подорашац нису послали своје представнике на седницу.

Седница је почела говором брата Реповца, старешине СД Коњиц који је у говору нагласио да седница за претходно тромесечје (април, мај и јуни 1936. године), није одржана због извођења пољопривредних радова и надао се да ће на трећој седници бити присутно делегата из више чета, али се преварио. Говорио је и о важности одржавања тромесечних седница.

После њега је говорио брат Бруно Марчић, изасланик Соколске жупе Мостар о важности СПП и о „... потреби што јачег учвршћавања соколства у селима, о јачању броја чланства, те о унапређењу најмлађих категорија дјеце и нараштаја.“¹³⁰⁵

По завршетку говора брата Марчића, настављено је са дискусијом и констатовано је да старији људи на селу не знају шта је соколство и шта му је циљ, па је предложио да у управе чета уврсте и старије домаћине и треба им „... дати оно мјесто у чети које им припада као домаћинима у кући и тим ће бити велика сметња отклоњена јер ће тако старији да уђу полако у рад а преко њих и млађи.“¹³⁰⁶

Референт за соколске чете СД Коњиц је говорио о разлозима недоласка на седницу изасланика из одређених чета и констатовао је да је то „... због слабе припреме чланства у самој чети и због тога што се чланови чете не знају да заинтересују за сам рад, па су због

¹³⁰³ В.: Тромјесећна сједница чета матичног друштва Конјис, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 9.

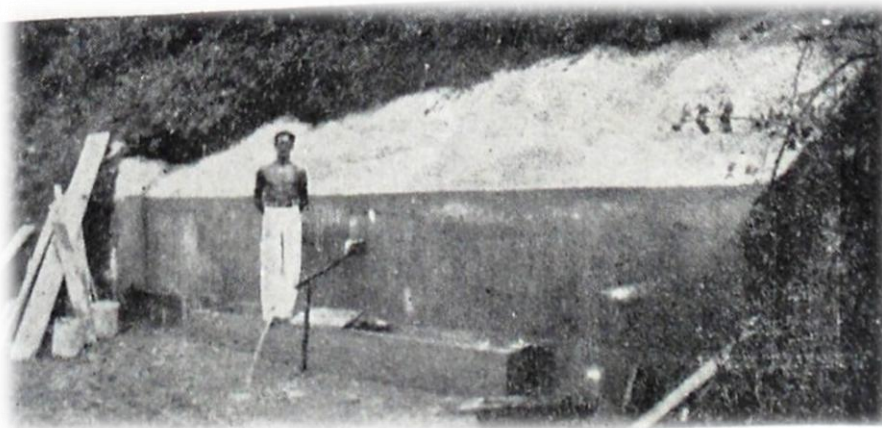
¹³⁰⁴ Л.: Припреме за utakmice чета, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11 – 12.

¹³⁰⁵ Тромјесечна сједница у Коњицу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 12.

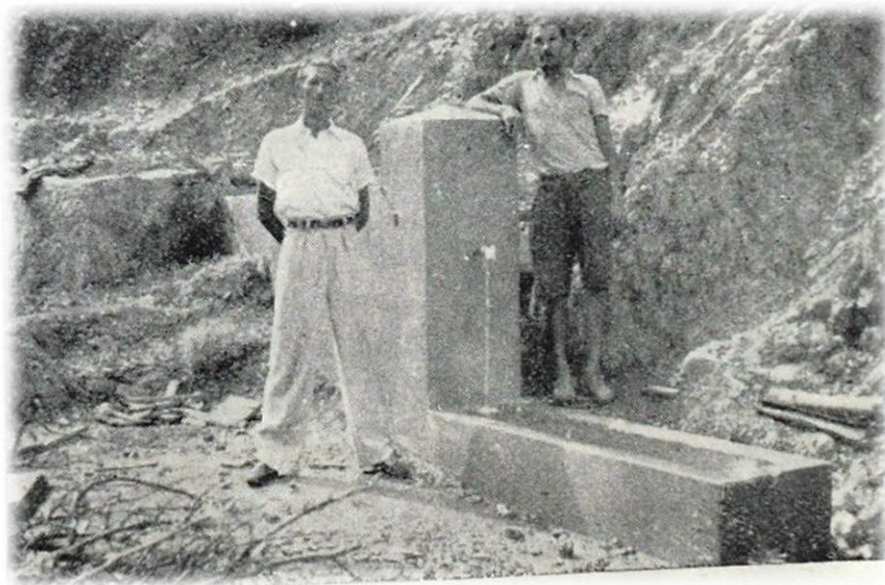
¹³⁰⁶ Тромјесечна сједница у Коњицу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 12.

тога многи закључци јалови.¹³⁰⁷ По његовом мишљењу у село, за ширење соколства, не може да иде било ко, већ „... само они који су добро упућени у живот сељака и његове потребе и који ће знати да изнађе најбоље домаћине, да с њима ступи у договор па је сигуран да ће успјеха бити.“¹³⁰⁸

У дискусији је учествовало неколико дискутаната, изношена су и измењена лепа мишљења и седницу су завршили са надом присутних да ће то бити последња седница са тако малим бројем учесника.

Слика 65: Вода витешког краља Александра II ујединитеља, Баћина-Коњиц.¹³⁰⁹

Слика 66: Вода бана дра Виктора Ружића у Јеличићима (Коњиц)¹³¹⁰

Друштво је 20. јуна 1937. године извело успешан јавни час.¹³¹¹

¹³⁰⁷ Тромјесечна сједница у Коњицу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 12.

¹³⁰⁸ Тромјесечна сједница у Коњицу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 12 – 13.

¹³⁰⁹ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 7.

¹³¹⁰ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 15.

¹³¹¹ Јавни časovi друштва, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.

Управа СД Коњиц је 15. маја 1938. године приредила нараштајски дан. Тога дана је изведен излет у Доње Село, удаљено око 4 км од Коњица, у коме су учествовали нараштајци, нараштајке и деца. У рану зору тога дана, пре 7 часова, почели су се пред соколским домом сакупљати нараштајци, нараштајке и деца жељно исчекујући знак за полазак. У 7 сати су соколски предњаци дали знак за полазак. Пре тога су у колону сврстана 44 нараштајца и нараштајке и 60 женске и мушке деце. Кренули су певајући кроз град до места одређеног за излет. После доласка на ливаду одређену за излет, излетници су доручковали, одморили се од пешачења, а после тога су одржана такмичења у неким дисциплинама атлетике (није остало забележено у којим). То је било прво такмичење СД Коњиц за нараштаје и децу. Прво су се такмичили нараштајци, па нараштајке и на крају деца.

У такмичењу нараштајаца најбољи су били: прво место је освојио Вилим Сонтаг, друго Абдулах Алагић и треће Зијах Билановић. Код нараштајки најбоља је била Марија Галић, друга Шахзија Мулић и трећа Сенка Павловић. У такмичењу деца прво место је заузео Џемал Мулић, друго Фрањо Андрољн и треће Златко Пливелић.

Како је то било прво такмичење нараштајаца, нараштајки и деце, то су они са великим задовољством учествовали у њему. „Браћа Предњаци имали су пуне руке посла око стављања реда, јер се је навијало као на каквој ногометној утакмици.“¹³¹²

Весели и задовољни соколи, нараштајци и деца су у 14 часова кренули ка својим кућама у Коњиц. Навече у 20 часова у просторијама СД Коњиц одржана је дечија забава. Пред пуном соколаном програм су изводили деца и нараштајци. По завршетку програма, брат Авдо Софо, начелник СД Коњиц, прочитао је резултате такмичења са излета и победницима уручио по једну урамљену слику, сокола вежбача на справама, у знак признања и „Позвао је исте у кратком говору, да истрају у раду не жалећи труда, јер ће тиме помоћи себи, својима, Краљу и Отаџбини.“¹³¹³

Током 1939. године друштво је направило планинарску кућу поред језера (вјероватно Борачког, јер се то језеро налази у близини Коњица), на земљишту које је било у власништву друштва. Кућа са земљиштем је служила соколима за излете, логоровање, одмор, забаву, сунчање и сличне активности.¹³¹⁴

¹³¹² Atif Alikadić: Naraštajski dan, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 106.

¹³¹³ Atif Alikadić: Naraštajski dan, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 106.

¹³¹⁴ Туристичка кућа, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 275.

7.2.2.3.11.1 Соколске чете СД Коњиц

У склопу друштва је постојало и радило 13 соколских чета.

Табела 15: Сеоске соколске чете друштва Коњиц¹³¹⁵

Соколско друштво Коњиц										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Бијела	1929	31.12.1935.	114	90	2	2	0	20	0
2	Борци	1929	31.12.1935.	127	66	0	8	0	33	20
3	Брадина	1932	31.12.1935.	119	107	11	1	0	0	0
4	Главатичево*	1933	31.12.1935.	60	58	2	0	0	0	0
5	Доње Село	1933	31.12.1935.	87	87	0	0	0	0	0
6	Јабланица	1932	31.12.1935.	118	86	2	12	0	18	0
7	Кула*	1932	31.12.1935.	47	34	0	3	0	10	0
8	Лисичићи*	1934	31.12.1935.	89	78	0	11	0	0	0
9	Острожац	1931	31.12.1935.	130	97	11	4	0	12	6
10	Подорашац*	1933	31.12.1935.	91	67	3	6	0	15	0
11	Реповци*	1933	31.12.1935.	48	28	0	6	0	14	0
12	Челебић	1935	31.12.1935.	85	49	2	10	0	24	0
13	Чичево	1930	31.12.1935.	60	52	0	8	0	0	0
УКУПНО:				1175	899	33	71	0	146	26

*Током 1936. године престала је са радом соколска чета Реповци, а током 1937. године соколске чете: Главатичево, Кула, Лисичићи и Подорашац.

1) Соколска чета Бијела

Чета је основана 1929. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 114 чланова (90 мушких чланова, 2 чланице, 2 нараштајца и 20 мушке деце).

Нисмо успели пронаћи више података о овој соколској чети.

2) Соколска чета Борци

Соколска чета Борци основана је 1929. године. Крјем децембра 1935. године, у чети је укупно било 127 чланова (66 мушких чланова, 8 нараштајаца, 33 мушка детета и 20 женске деце).

Током 1935. године, течајски одсек је прочитао писам и савете мостарске Жупе пред 6987 слушалаца. Најбољи нараштајац у читању чланака током ове године био је брат Ристо Калем, који је читао пред више од 1000 слушалаца.¹³¹⁶

Управа СЧ Борци је 3. маја 1936. године одржала свој састанак у Борцима. Састанку су поред 70 лица (мушке и женске деце, нараштаја и чланова чете) присуствовали и браћа: Божо Жужа, Гојко Жужа и Мухамед Хацић, изасланици СД Коњиц. Састанак је почео

¹³¹⁵ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

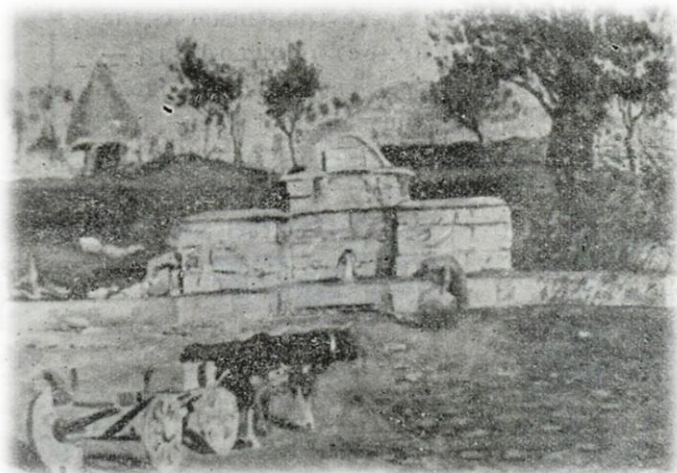
¹³¹⁶ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

подравним говором брата Трифка Шинковића, старешине СЧ Борци. По завршетку његовог говора говорио је брат Мухамед Хацић „... о соколским потребама села, те о разним привредним питањима, а нарочито о оснивању мљекарске задруге на Борцима.“¹³¹⁷

Уредништво листа *Књига за соколско село* је имало једну примедбу на вест о оснивању мљекарске задруге која гласи: „Управи наше жупе је познато да су се мљекарски производи чланова ове чете виђали на неким изложбама, па нам је чудно да се и сада говори о оснивању мљекарске задруге. Добро би било да нам неко из чете јави, шта је до сада отежавало оснивање задруге.“¹³¹⁸

После тога су читана писма и савети жупе Мостар и заказан је ђурђевдански уранак са препоруком да сви у њему учествују.

Крајем октобра 1937. године СЧ Борци је завршила *изградњу воде* у спомен Чешке општине соколске (ЧОС) и њеног сокола Линдиха Фигнера. Соколска Жупа Мостар је послала свога фотографа да слика новоизграђену воду, а фотографију су послали ЧОС-у.¹³¹⁹

Слика 67: Вода Линдиха Фигнера у Борцима (Коњиц) – акварел Х. Кестлера¹³²⁰

Током 1937. године нараштајци Чете су читали чланке пред 932 слушаоца.¹³²¹

У 1938 години, у чети је одржано гусларско такмичење. Најбољи је био гуслар Ристо Калем.

¹³¹⁷ Душан Ј. Симић: Мјесечни састанак Соколске чете Борци, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.

¹³¹⁸ Душан Ј. Симић: Мјесечни састанак Соколске чете Борци, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.

¹³¹⁹ Voda Jindricha Fügnera, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.

¹³²⁰ *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. насловна.

¹³²¹ Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

3) Соколска чета Брадина

Чета је основана 1932. године.

У 1935. години одржано је четно гусларско такмичење на коме је победио брат Перко Мркајић. Брат Васо Мужичевић, учитељ, 21 пут је обишао чете и прешао укупно 439 км (164 км пешке, 67 км колима, аутом или бициклом и 208 км железницом).¹³²² Крајем те 1935. године, у чети је укупно било 119 чланова (107 мушких чланова, 11 чланица и 1 нараштајац).

Гуслар Перко Мркајић, члан СЧ Брадина, у току 1936. године „... обишао је 132 соколске јединице и приредио гусларске вечери пред преко 22.000 слушалаца.“¹³²³ Поред обиласка соколских друштава и чета Соколске жупе Мостар, он је посећивао нека соколска друштва и чете и у соколској жупи Сарајево и већи број друштава и чета у Соколској жупи Сушак-Ријека.

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште. Током те године, на такмичењу соколских чета, на којима је учествовало 552 такмичара и такмичарки (сокола и соколица) из 40 чета, соколи из чете Брадина у такмичењу чланова прве групе заузели су друго место, у такмичењу чланова друге групе друго место и у такмичењу мушке деце друго место.¹³²⁴

4) Соколска чета Главатичево

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 60 чланова (58 мушких чланова и 2 чланице). Током 1937. године, чета је престала са радом.

У прегледаним изворима више података о раду чете нисмо успели пронаћи.

5) Соколска чета Доње Село

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године, у чети је било укупно 87 мушких чланова.

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште.

У току 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио соко Мирко Ћећез.

¹³²² Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

¹³²³ Успјех нашег гуслара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.

¹³²⁴ Види више у СЧ Удрежње (СД Невесиње).

6) Соколска чета Јабланица

Чета је основана 1932. године. Крајем 1935. године, у чети је укупно било 118 чланова (86 мушких чланова, 2 чланице, 12 нараштајаца и 18 мушке деце).

Управа СЧ Јабланица је 12. августа 1936. године у Јабланици одржала *јавни час*. Поред чланова СЧ Јабланица, чланова СД Коњиц, студената који су радили на изградњи вода у околини Јабланице и мештана Јабланице, јавном часу је присуствовао у име Соколске жупе Мостар брат Бруно Марчић, први заменик старешине мостарске жупе.

На јавном часу су наступали чланови и мушки нараштај СЧ Јабланица, деца и нараштај (женски и мушки) СД Коњиц, и као гости једно одељење студената Прве студентске радне чете професора др Лазе Поповића из Загреба који су у околини Јабланице радили на изградњи две воде и који су извели просте и вежбе на справама. Увече је приређен концерт.

Иако је јавни час одржан у време када су се изводили пољопривредни радови: „Како на вјежби, тако и на концерту био је рекордан број посјетилаца и заиста су обадвије приредбе послужиле за најљепшу пропаганду соколства“¹³²⁵ у том, „... иначе, племенитом крају, гдје је још традиција сачувана у кућама и поштована до светиње.“¹³²⁶

Соколи чете Јабланица су 1937. године учествовали на такмичењу соколских чета на којима је учествовало 552 сокола и соколице из 40 чета и освојили су треће место у такмичењу нараштајаца.¹³²⁷

7) Соколска чета Кула

Соколска чета Кула основана је 1932. године.

У току 1935. године течајски одсек је читао писма и савете мостарске жупе пред 7158 слушалаца. Најбољи је био течајац брат Милан Кујунџић који је читао писма и савете жупе пред 4020 слушалаца.¹³²⁸ Крајем децембра те године у чети је било укупно 47 чланова (34 мушка члана, 3 нараштајца и 10 мушке деце).

Током 1937. године, чета је престала са радом.

8) Соколска чета Лисичићи

Чета је основана 1934. године.

У 1935. години Течајски одсек је читао писам и савете жупе мостарске пред 5558 слушалаца. Најбољи је био течајац брат Јусуф Мекић, који је читао писма и савете жупе

¹³²⁵ Јавни час чете у Јабланици, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.

¹³²⁶ Јавни час чете у Јабланици, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.

¹³²⁷ Види више у СЧ Удрежње (СД Невесиње).

¹³²⁸ Течајски одсек, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

пред 3036 слушалаца. Други је био брат Рамиз Лепара, који је читао пред 2044 слушалаца. Крајем децембра те године у чети је укупно било 89 чланова (78 мушких чланова и 11 нараштајаца).

Током 1937. године чета је престала са радом.

9) Соколска чета Острожац

Соколска чета Острожац је основана 1931. године.

У 1935. години имали су тамбурашки збор.¹³²⁹ Крајем те године у чети је укупно било 130 чланова (97 мушких чланова, 11 чланица, 4 нараштајца, 12 мушке и 6 женске деце).

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште.

10) Соколска чета Подорашац

Чета је основана 1933. године.

У 1935. години најбољи течајац у читању писама и савета Жупе је био брат Мујо Јелешковић, који је читао пред 3459 слушалаца.¹³³⁰ Крајем децембра те године у чети је био укупно 91 члан (67 мушких чланова, 3 чланице, 6 нараштајаца и 15 мушке деце).

Управа СЧ Подорашац је 30. марта 1936. године у Подорашцу одржала гусларско сјело. Програм гусларске вечери се одвијао по следећем редоследу:

- „1) соколска молитва,
- 2) поздравни говор брата тајника,
- 3) пјесма Срба, Хрвата и Словенаца, коју су отпјевали чланови чете,
- 4) поздравни говор брата Перка Мркајића и
- 5) гуслање брата Нурке Шурковића.¹³³¹

Од свих тачака програма присутнима се највише допала последња, певање уз гусле брата Нурка Шурковића. Неименовани аутор је констатовао да је то добар доказ колико херцеговачки народ воли певање народних песама уз гусле и препоручио је и осталим четама да организују сличне забаве.

Чета је 18. априла 1936. године одржала своју соколску забаву у просторијама основне школе у Подорашцу. Поред око стотињак присутних, забави су присуствовали и учествовали у њеном раду браћа Бруно Марчић и Јован Радуловић, изасланици Соколске

¹³²⁹ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹³³⁰ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹³³¹ Гусларско сјело у Подорашцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.

жупе Мостар. Интересантно је да забави није присуствовао нико из СД Коњиц, иако „... од Коњица до Подорашца има један трен возом, и да један такав поход није скопчан ни са каквим трошком, онда је то чуђење још упадљивије.“¹³³² Није нам познат разлог њиховог недоласка на забаву.

Забава је почела поздравним говором брата Анђелка Живака, старешине чете, а после њега су говорили изасланици мостарске жупе. Они су говорили о тадашњем раду сокола у мостарској жупи и даљим смерницама у будућем раду и позвали су све присутне, нарочито оне који још нису постали соколи, да ступе под соколску заставу.

По завршетку говора изасланика жупе, чланови СЧ Подорашац су извели програм забаве. Брат Нурко Шурковић је отпевао песму уз гусле а онда је дилетантска секција чете извела краћи позоришни комад „Мали Радојица“. Цели програм су извели само соколи и соколице СЧ Подорашац. Забава је успешно изведена.

Соколска чета Подорашац је током априла 1936. године, по укупном броју слушалаца приликом читања нараштајаца, у мостарској соколској жупи била најбоља, а њен нараштајац, брат Узеир Јелешковић је био на другом месту, иза брата Чеде Куновц из СЧ Раштани (СД Мостар) који је вршио читање пред 801 слушаоцем.¹³³³

Током 1937. године чета је престала са радом.

11) Соколска чета Реповци

Соколска чета Реповци основана је 1933. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 48 чланова (28 мушких чланова, 6 нараштајаца и 14 мушке деце).

Управа мостарске жупе је после првог тромесечја 1936. године из чланства жупе избрисала СЧ Реповци због њихове неактивности.¹³³⁴

12) Соколска чета Челебић

Соколска чета је основана 1935. године. Крајем те године, у чети је укупно било 85 чланова (49 мушких чланова, 2 чланице, 10 нараштајаца и 24 мушке деце).

Чета је 17. маја 1936. године у Челебићима одржала своју ванредну скупштину на којој је, поред осталог, изабрана и нова управа. За старешину чете изабран је брат Данило Аврамовић. Изасланици СД Коњиц су на скупштини решили спор који је до тада постојао око земљишта на којој је почео да се гради соколски дом. Градња дома је започета 1935. године, када је озидан и покривен. Требало је још да се заврше унутрашњи радови и на

¹³³² Х.: Успјела забава у Подорашцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.

¹³³³ Rad нараштајског oтsјeka u мјесecu априлу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.

¹³³⁴ Dušan Bajić: Rad sokolskih četa u prvom tromesečju 1936. godine, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.

скупштини је донесен закључак да се одмах почне са довршетком градње, јер у чети постоје средства за то. Надали су се да ће следећу јавну вежбу, час или забаву одржати у свом дому.¹³³⁵

У СЧ Челебић је 1. јула 1937. године дошла Студентска радна чета проф.др Лазе Поповића из Загреба која је радила на *изградњи вода и корита* за напајање стоке. До тада је та студентска чета већ две године радила на територији Соколске жупе Мостар.¹³³⁶

У 1937. години чланови чете су учествовали на такмичењу соколских чета на којима је учествовало 552 такмичара из 40 соколских чета, и соколи те чете у такмичењу мушке деце су освојили прво место.¹³³⁷

Чета је 1937. године имала своје властито летње вежбалиште. Исте године су нараштајци чете читали чланке пред 2103 слушаоца.

Током 1938. године у чети је одржано такмичење у певању уз гусле. Победио је брат Стеван Кујунџић.

13) Соколска чета Чичево

Чета је основана 1930. године.

У 1935. години одржано је четно гусларско такмичење на коме је победио брат Максим Глоговац. Течајски одсек је током те године читао писма и савете жупе пред 16966 слушалаца. Најбољи је био течајац брат Симо Глоговац, који је читао писма и савете пред 6363 слушаоца. Други је био брат Никола Лозо, који је читао пред 2644 слушаоца, и трећи брат Лазо Вулић, прочитавши писам и савете пред 2006 слушалаца.¹³³⁸ У чети је крајем децембра 1935. године укупно било 60 чланова (52 мушка члана и 8 нараштајаца).

Током априла 1936. године у СЧ Чичево читана су: писма и савети које су добили од жупе, лист *Књига за соколско село*, песме и разне друге чланке пред 2717 слушалаца. Најбољи течајац у целој мостарској жупи у читању је био брат Перо Вулић из СЧ Чичево који је читао напред наведене материјале пред 1702 слушаоца.¹³³⁹

У Чичеву је 22. јула 1936. године извршено освећење соколског дома СЧ Чичево. Свечаности су, поред чланова свих категорија СЧ Чичево, мештана Чичева, представника СД Коњиц, присуствовали и представници Прве студентске радне чете проф.др Лазе Поповића из Загреба. По завршетку освећења дома, СЧ Чичево је одржала *јавни час*, после

¹³³⁵ L.: Izvanredna skupština čete Čelebić, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

¹³³⁶ Уређење вода, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 121.

¹³³⁷ Види више у СЧ Удрезње (СД Невесиње).

¹³³⁸ Тећајски одсек, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

¹³³⁹ Борис Веденски: Извјештај течајског отсјека за април 1936, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25 – 26.

кога је приређен свечани ручак на коме је било око 150 званица. Свечаност је, како је забележено, „... протекла у правом соколском и братском расположењу и трајала је цијели дан.“¹³⁴⁰

Слика 68: Чланови Прве студентске радне чете на повратку са рада¹³⁴¹

У 1938. години у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио брат Марко Кандић.

7.2.2.3.12 Соколско друштво Корчула

У 1935. години одржан је течај за предњаке који је трајао месец дана са укупно 36 часова наставе. Осам часова је употребљено за соколску идеју и четири часа за историју соколства и гимнастике. Течај је похађао 21 течајац, од чега су три били нараштајци.¹³⁴²

У 1935. години друштво је имало: позоришни одсек, соколски мешовити певачки хор са 40 чланова, соколску музику са 23 инструмента, тамбурашки збор са 18 чланова, фанfare са 12 чланова и цез-оркестар који је имао 5 чланова.

У тој години приказан је и филм о животу и погребним свечаностима блаженопочившег краља Александра I ујединитеља.

Током 1935. године брат Мате Калођера је обишао соколске чете 23 пута, прешавши укупно 644 км (504 км пешке и 140 км колима, аутом или бициклом), а брат Божо Јеричевић је десет пута обишао соколске чете прешавши укупно 280 км пешке.

¹³⁴⁰ Освећење дома у Чичеву, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 13.

¹³⁴¹ *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 8.

¹³⁴² Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

У 1935. години управа друштва је одржала један течај за предњаке. У тој години су четири члана СД Корчула присуствовала савезном течају за пливање и суђење у организацији ССКЈ који је одржан у Сплиту.

Поводом прославе 30-годишњице оснивања и рада СД Корчула, управа друштва је 1935. године приредила окружни слет на Корчули. На слету су учествовала сва соколска друштва и чете округа Корчуле, као и изасланици мостарске жупе са својим учесницима. Као гост је присуствовала и управа Соколске жупе Сплит са великим бројем својих чланова.

На слету је у вежбама учествовало 789 сокола и соколица, а у свечаној соколској поворци одржаној пре почетка извођења вежби учествовало је 1190 учесника. Међу најбољим извођачима вежби је била СЧ Смоквица (СД Блато), која се нарочито истицала својим наступом. Тај „... слет је био сјајна манифестација соколске снаге и свијести на отоку Корчули.“¹³⁴³

Приликом одржавања слета, одржана су и окружна соколска такмичења у којима су учествовала сва соколска друштва и чете округа. У такмичењу је учествовало 87 сокола и соколица свих категорија из 7 соколских јединица (друштава и чета).

На Савезном соколском такмичењу у пливању и играма, одржаном у Сплиту 1935. године, четири сокола-пливача из СД Корчула је учествовало у такмичењу. Они су постигли одличан резултат освојивши прва два места. У извештају није наведено у којим дисциплинама су се такмичили.¹³⁴⁴

Управа друштва је 24. децембра 1935. године приредила Бадњи дан и Божићно дрвце за сиромашну соколску децу.

Током 1936. године у листу *Књига за соколско село* објављен је чланак од брата М. Банићевића из СД Корчула „Соколство и задругарство“.¹³⁴⁵

Пред Васкрс 1937. године управа друштва је организовала социјалну акцију за прикупљање помоћи за своју соколску чету Пупнат. Сакупили су 1500 динара, купили храну и уље које су у суботу пред Васкрс, поделили у једанаест најсиромашнијих породица, чланова чете.

Соколска чета Рачишће (СД Корчула) је престала са радом 1931. године. У циљу њеног обнављања управа СД Корчула је 29. марта 1937. године послала 12 својих чланова да организују рад соколске чете. Они су то успешно обавили и чета је поново почела са радом. После обнове рада чете у Рачишћу, на Корчули само у једном селу није било чете.

¹³⁴³ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 11.

¹³⁴⁴ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

¹³⁴⁵ М. Banićević: Sokolstvo i zadrugarstvo, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 15 – 16.

Дилетантска секција СД Корчула је у Корчули 29. марта 1937. године увече, у саставу прославе, извела комад „Дучићева голгота“. Интересовање за ту представу је било велико. Из соколског друштва Блато је аутобусом дошло 25. чланова тог друштва да присуствује извођењу те представе. Иста секција је 4. априла те године извела комедију „Чарлијева Тетка“.¹³⁴⁶ Друштво је 6. маја (на Ђурђевдан) 1937. године одржало академију посвећену успомени на Петра Зрињског и Крсту Франкопана на којој је просветар друштва говорио о њиховим заслугама за народ. Тог дана, како је било планирано, због лошег времена није одржан Ђурђевдански уранак. Он је одржан 16. маја те године са почетком у 4 часа и 30 минута ујутро. У уранку су, поред чланова СД Корчула, чланова СЧ Пупнат и СЧ Рачишће (СД Корчула), учествовали чланови СД Жрново и ђаци Морнарске школе Краљевића Томислава. Зауоставили су се на простору „Бањи“ између Корчуле и Жрнова. После говора др Јура Арнерића и М. Банићевића, наступило је народно весеље које је трајало до 12 часова, после кога су сви учесници уранка у поворци прошли кроз Корчулу певајући песме посвећене краљу и Југославији.¹³⁴⁷

Друштво је 27. јуна 1937. године у Корчули одржало своју годишњу *јавну вежбу*. Пре почетка извођења вежбе брат Јован Радуловић, изасланик Соколске жупе Мостар је говорио о СПП и завету и све присутне одушевио својим говором. У извођењу вежби су у великом броју учествовали чланови соколских чета СД Корчула (Пупнат и Рачишће). Поред осталих бројних посматрача вежби су присуствовали и чланови соколских друштава Жрново и Оребић.¹³⁴⁸

У корчуланску луку је 30. августа 1937. године упловио енглески параброд Orient Line „Orcades“ на коме је било 480 енглеских туриста. Пре уласка у луку управа параброда је упутила молбу СД Корчула да за туристе одиграју корчуланску витешку игру „Морешка“. Како је тога дана када су на обали луке требали да изведу „Морешку“ ударила јака киша, то су играчи, музика и управа друштва позвани од управе параброда да на њему за госте изведу ту игру.

После изведене игре, господин Андерсон, генерални директор Orient Line се захвалио СД Корчули, а нарочито играчима на одлично изведеној игри. На крају његовог говора соколска музика друштва је одсвирала енглеску и југословенску химну, након чега је била поздрављена бурним аплаузом туриста. Тој забави је, поред осталих, присуствовао и дивизијски генерал госп. Марко Михајловић са начелником штаба.

¹³⁴⁶ N. Baničević: Rad sokolskog društva Korčula kroz mart mjesec 1937, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92 – 93.

¹³⁴⁷ Sokolsko društvo Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.

¹³⁴⁸ Sokolsko društvo Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 142.

По завршетку забаве, играчи и музичари „... били су од генерал. директора обилно погошћени у луксузном ресторану овог најновијег брода енглеске трг. морнарице.“¹³⁴⁹

Друштво је на свечан начин прославило 15. рођендан Његовог величанства краља Петра II 6. септембра 1937. године. Увече 5. септембра је приређена свечана соколска поворка на челу са две музике, састављена од чланова свих корчуланских друштава и представника градских власти, која је прошла кроз град који је био свечано осветљен. На обали су, док је поворка пролазила улицама града испаливали ватромет. Зауоставили су се на градском тргу, када је старешина СД Корчула прочитао савезну посланицу уз клицање и одобравање присутних. После прочитане посланице, музичари су одсвирали државну химну и отпевали соколску и свесловенску химну „Еј Славени“. Следећег дана, 6. септембра у јутарњим сатима, после службе, пред црквом где се налазио велики број грађана (сокола, ученика, чланова свих друштава, представника градске власти и других) старешина друштва је отворио збор са соколском заветном молитвом. После тога је одржао лепо предавање о Његовом величанству краљу Петру II Карађорђевићу у коме је рекао нешто и о СПП. После тога је од присутних формирана свечана поворка која је прошла град уз клицање краљу, Југославији и народном јединству.

Соколске чете СД Корчула, Пупнат и Рачишће, су такође, према упутствима жупе, на свечан начин прославили рођендан младог краља Петра II.¹³⁵⁰

Управа друштва је са својим члановима обележила трогодишњицу смрти краља Александра Првог Карађорђевића 9. октобра 1937. године, који је на тај дан пре три године убијен у Марсеју. Управа друштва је позвала сва друштва из Корчуле на састанак ради договора око издавања заједничког прогласа за грађанство Корчуле. Састанку су се одазвала сва месна друштва.

Увече, 8. октобра те године, звона са катедрале су најавила да се навршавају три године од трагичне смрти краља Александра ујединитеља.

Ујутро 9. октобра чланице Соколског друштва Корчула „... са чланицама других мјесних женских друштава окитиле су у цркви велики катафалк на којем је био рељеф Великог Краља.“¹³⁵¹

Музика је одсвирала химну Југославије, а онда је одржан помен упокојеном краљу. После тога је просветар друштва испред цркве одржао леп говор о краљу Александру I

¹³⁴⁹ „Moreška“ na turističkom engleskom parabrodu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

¹³⁵⁰ Proslava rođendana Nj. Vel. Kralja Petra II u Korčuli, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

¹³⁵¹ S. J.: 9. oktobra 1937 u Korčuli, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

ујединитељу. Тужна комеморација је завршена „Једним минутом шутње уз свирање молитве по друштвеној глазби“¹³⁵²

Одржан је после тога и помен у соколском дому после кога су чланови друштва ишли по граду да сакупљају допринос за „Социјални Фонд Витешког Краља Александра I Ујединитеља“. Приликом извођења те акције „Похвално је истакнути да су се и најмања дјеца, нараштај а особито наши радници у пуном броју одазвали и сами доприносе доносили.“¹³⁵³

Управа друштва је у спомен упокојеног председника чехословачког народа, др Томаша Гарига Масарика, 30. септембра 1937. године у Корчули одржала комеморацију. У препуној дворани, где је комеморација одржана, су били присутни представници градских власти, месних друштава и чланови свих категорија СД Корчула.

На позорници на сталку је била постављена слика покојнога Масарика окићена цвећем, палмама и ловориком. Комеморација је почела рецитовањем старешине друштва песме од др Д. Анђелиновића. После рецитације, просветар друштва је одржао говор у упокојеном Масарику истакавши његове заслуге и за развој соколства, чиме је комеморација и завршена.¹³⁵⁴

7.2.2.3.12.1 Соколске чете СД Корчула

У саставу друштва постојале су и радиле две соколске чете, Пупнат и Рачишће.

Табела 16: Сеоске соколске чете друштва Корчула¹³⁵⁵

Соколско друштво Корчула										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Пупнат	1933	31.12.1935.	113	59	4	10	0	14	26
2	Рачишће	1937	31.12.1937.	104	52	3	15	0	34	0
УКУПНО:				217	111	7	25	0	48	26

1) Соколска чета Пупнат

Чета је основана 1933. године. Крајем 1935. године у чети је укупно било 113 чланова (59 мушких чланова, 4 чланице, 10 нараштајаца, 14 мушке и 26 женске деце).

Чета је 18. јула 1937. године одржала своју *јавну вежбу*. На прослави су учествовали соколи и соколице из соколског друштва Корчула, соколских чета: Рачишће (СД

¹³⁵² S. J.: 9. oktobra 1937 u Korčuli, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

¹³⁵³ S. J.: 9. oktobra 1937 u Korčuli, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

¹³⁵⁴ Комеморација др. Т. Г. Масарика, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

¹³⁵⁵ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.; Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

Корчула), Смоквица (СД Блато) и Чара (СД Блато). После доласка и дочека сокола и соколица из наведених друштава и чета, формирана је поворка која је кренула кроз село на челу са музиком соколског друштва Корчула. Када су стигли на место где су се иводиле вежбе Иво Тедескић, старешина СД Корчула, је одржао пригодан кратак говор. После тога почело је извођење јавног часа (вежбе) који се састојао од седам тачака. „Послије свршеног наступа је отпочео плес, те је са плесом свршио дан.“¹³⁵⁶

Чета је 1940. године радила у тешким условима, а то су знали „... само њени чланови и њихови најближи пријатељи.“¹³⁵⁷ Поред тога, извршавајући своју патриотску дужност, једно време је била у војној резерви готово цела Управа чете, „... старјешина, тајник, начелник, књижничар, реф. за штедњу и статистичар.“¹³⁵⁸

Но, и поред свих тих тешкоћа у чети су, пре свега, млади вежбали и обављали и остале активности, „... браћа из Пупната соколују“¹³⁵⁹ остало је забележено и ту се потврђују они Његошеви стихови: „Чим соколу прво никне перје, он не може више мировати.“

Тај кратки чланак неименовани аутор је завршио речима: „Устрајте, браћо из Пупната! Пјесник вели: `по цвијећу нека жене газе, а трње је за човјека`“¹³⁶⁰

2) Соколска чета Рачишће

Чета је основана 1937. године. Крајем те године у чети је укупно било 104 члана (52 мушка члана, 3 чланице, 15 нараштајаца и 34 мушке дече).

Чета је своју прву *јавну вежбу* извела 11. јула 1937. године у Рачишћу. У извођењу вежбе учествовали су чланови СД Корчула са својом музиком, који су стигли великим моторним чамцем и који су били срдечно поздрављени од становника тог села. „На улазу у село, сељакиње које су правиле шпалир посипале су браћу из Корчуле цвијећем.“¹³⁶¹ Поред сокола и соколица из СД Корчула у извођењу јавне вежбе учествовала су деца СД Загреб II, који су летовали у Ловишту на Пељешцу, чланови соколских чета Пупнат (СД Корчула) и Чара (СД Блато) и изасланици соколске чете Смоквица (СД Блато).

Пре почетка извођења вежбе учесници су у поворци прошли кроз село до места где је извођена вежба и где су дали почаст државној застави и отпевали соколску химну. После тога, старешина СД Корчула је поздравио све присутне. По завршетку његовог поздравног

¹³⁵⁶ Ante Bogalo: Sokolska četa Pupnat, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹³⁵⁷ Primjeri za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, децембар 1940, стр. 273.

¹³⁵⁸ Primjeri za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, децембар 1940, стр. 273.

¹³⁵⁹ Primjeri za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, децембар 1940, стр. 273.

¹³⁶⁰ Primjeri za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, децембар 1940, стр. 273.

¹³⁶¹ Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166.

говора референт за чете СД Корчула је одржао дужи говор о историји ослобођења и уједињења југословенских народа, о значају соколства, нарочито о његовом значају за село, и о Соколској Петровој петолетци. После њега је заменик старешине чете Рачишће краћим говором све поздравио а посебно почасног конзула Краљевине Југославије у Питсбургу, господина Косту Унковића родом из њиховог места и који је после дуго времена (око 40 година)веденог у Америци дошао у посету свом родном месту. По завршетку говора почело је извођење вежбе у којој су учествовали напред наведени учесници. Публици се нарочито свидела симболична вежба „Ко вал Јадрана“ коју су извели чланови СЧ Рачишће и вежба коју су извела деца СД Загреб II.

По успешном завршетку извођења јавне вежбе јавио се господин Унковић да проговори неколико реченица својој браћи. На почетку говора је рекао: „Волите се, праштајте и не мрзите!... Свака наша генерација лила је крв за Југославију кроз дугих 5 вјекова, а ви у слози, љубави и раду имадете да лијете крв кроз идућих 5 хиљада година и да ни педља земље наше не дате туђину.“¹³⁶² Унковић је свој говор завршио речима: „Да сада имам 20 година и да требам иселити, ишао бих у Београд. Видио сам га сада и увјерен сам да би га својим радом и издржљивошћу освојио.“¹³⁶³ Његов говор је поздрављен бурним аплаузом и он је тим „... говором дјеловао на све и свакога па је било и суза, а и присутни Рачишћани, који нису чланови сокола слушали су позорно, одобравали и осјетили велику и спасоносну југословенску мисао.“¹³⁶⁴

Сви присутни су са јавном вежбом били одушевљени. Учесници који нису били из Рачишћа у повратку су у поворци прошли кроз Корчулу певајући и кличући Југославији и краљу. Та јавна вежба је била „... једна лијепа соколска манифестација, која је“¹³⁶⁵ мјештанима Рачишћа „... улила нове снаге и вјеру, а посматрачима увјерење да је Југославија моћна и вјечна.“¹³⁶⁶

Чета је свечано прославила рођендан Његовог краљевског височанства Петра II, 6. септембра 1937. године.

¹³⁶² Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166 – 167.

¹³⁶³ Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 167.

¹³⁶⁴ Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166.

¹³⁶⁵ Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 167.

¹³⁶⁶ Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 167.

У просторијама чете Рачишће Управа СД Корчула је у недељу 26. септембра 1937. године одржала своју тромесечну седницу заједно са четама Пупнат и Рачишће. Расправљало се о свим питањима важним за напредак соколства и села.¹³⁶⁷

7.2.2.3.13 Соколско друштво Ловрећ

У 1935. години није одржана ни једна седница за предњаке, није одржан ни један предњачки час и није вршено телесно вежбање.

Више података о његовом раду у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли.

7.2.2.3.14 Соколско друштво Љубиње

У 1935. години брат Милисав Томовић је обишао соколске чете СД Љубиње девет пута, прешавши укупно 340 км (114 км пешке и 226 км колима, аутом или бициклом). Током те године није одржан ни један предњачки час.

У прегледаним изворима нисмо пронашли више података о раду самог друштва.

7.2.2.3.14.1 Соколске чете СД Љубиње

У Друштву је постојало и радило 12 соколских чета приказаних у табели 17.

Табела 17: Сеоске соколске чете друштва Љубиње¹³⁶⁸

Соколско друштво Љубиње										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Банчићи*	1935	31.12.1935.	110	57	0	0	0	38	15
2	Броћник*	1935	31.12.1935.	61	41	1	9	0	10	0
3	Величани	1933	31.12.1935.	104	69	0	22	0	13	0
4	Драчево	1931	31.12.1935.	97	50	0	18	0	15	14
5	Жрвањ*	1935	31.12.1935.	81	38	5	6	4	28	0
6	Завала	1933	31.12.1935.	39	39	0	0	0	0	0
7	Ивица*	1935	31.12.1935.	66	37	0	12	0	17	0
8	Крајпоље	1930	31.12.1935.	55	42	0	3	0	10	0
9	Седлари	1934	31.12.1935.	80	78	0	2	0	0	0
10	Славањ	1935	31.12.1935.	54	46	1	7	0	0	0
11	Струјићи	1930	31.12.1935.	110	63	2	9	0	20	16
12	Убоско	1930	31.12.1935.	55	41	0	6	0	8	0
УКУПНО:				912	601	9	94	4	159	45

* У 1937. години престале су са радом соколске чете: Банчићи, Броћник, Жрвањ и Ивица.

¹³⁶⁷ Tromesečna sednica sokolskih četa u Račišću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.

¹³⁶⁸ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

1) Соколска чета Банчићи

Чета је основана 1935. године. Крајем те године у чети је било укупно 110 чланова (57 мушких чланова, 38 мушке и 15 женске деце).

Чета је током 1937. године престала са радом.

2) Соколска чета Броћник

Чета је основана 1935. године. У чети је крајем те године укупно био 61 члан (41 мушки члан, 1 чланица, 9 нараштајаца и 10 мушке деце).

Чета је током 1937. године престала са радом.

3) Соколска чета Величани

Чета је основана 1933. године.

У 1935. години Течајски одсек је прочитао писма и савете жупе мостарске пред 7028 слушалаца.¹³⁶⁹ Крајем те године у чети је укупно било 104 члана (69 мушких чланова, 22 нараштајца и 13 мушке деце).

4) Соколска чета Драчево

Чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било 97 чланова (50 мушких чланова, 18 нараштајаца, 15 мушке и 14 женске деце).

5) Соколска чета Жрвањ

Чета је основана 1935. године.

Те године је одржано четно гусларско такмичење, на ком је победник био брат Марко Чучага. У чети је крајем децембра 1935. године укупно био 81 члан (38 мушких чланова, 5 чланица, 6 нараштајаца, 4 нараштајке и 28 мушке деце).

Током 1937. године чета је престала са радом.

6) Соколска чета Завала

Чета је основана 1933. године.

У 1935. години Течајски одсек је читао савете и писма мостарске жупе пред 4084 слушалаца. Најбољи је био течајац брат Мирко Гашић, који је читао писма и савете жупе пред 3237 слушалаца.¹³⁷⁰ Крајем те године у чети је било укупно 39 мушких чланова.

¹³⁶⁹ Течајски одсек, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

¹³⁷⁰ Течајски одсек, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

На седници СЧ Завала одржаној 3. априла 1938. године у Завали, на предлог заменика старешине чете, брата Душана Ј. Перотића, одлучено је да се ода признање листу *Књига за соколско село*, захвали, „... односно честита на плодноном раду.“¹³⁷¹

Честитку су упутили преко уредништва листа свима који раде на његовом издању (уредницима, сарадницима, дописницима и др.): „Братском уредништву поменутог листа и браћи сарадницима и дописницима, нека је искрена хвала са жељом, да продуже рад пишући корисне и поучне чланке.“¹³⁷²

Те године је у чети одржано и гусларско такмичење на коме је победио соко М. Перотић.

Крајем 1940. године соколи СЧ Завала су по четврти пут изградили чатрњу која се звала Славићуша „... озидали и утврдили зидове и ћемер, да могу одољети поплавама.“¹³⁷³ До тада је чатрња три пута грађена и три пута срушена у време поплава, јер вјероватно није била добро изграђена. Соколи су овај пут радили са цементом, добро, са уверењем да је следеће поплаве неће срушити. Соколска жупа Мостар је материјално помогла изградњу чатрње и народ Завале се захвалио жупи на том добротинству.

7) Соколска чета Ивица

Чета је основана 1935. године. Крајем децембра те године у чети је укупно било 66 чланова (37 мушких чланова, 12 нараштајаца и 17 мушке деце).

У току 1937. године чета је престала са радом.

8) Соколска чета Крајпоље

Чета је основана 1930. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 55 чланова (42 мушка члана, 3 нараштајца и 10 мушке деце).

9) Соколска чета Седлари

Чета је основана 1934. године.

У 1935. години одржана су два четна гусларска такмичења, на којима је победник био брат Јово Шоше.

Током 1935. године у жупи је почела да се поклања већа пажња старим народним обичајима на селу, међу којима се налазило и такмичење у косидби траве, односно

¹³⁷¹ М. Гашић: Признање нашем листу, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 84.

¹³⁷² М. Гашић: Признање нашем листу, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 84.

¹³⁷³ Ј. Ђ.: Чатрња у Завали, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 273.

такмичење косаца. Прво такмичење косаца одржано је у чети Седлар (СД Љубиње) 30. јуна 1935. године. За најбољег косца је проглашен соко Милан М. Вукојевић.

У 1935. години Течајски одсек је читао савете и писма жупе пред 5028 слушалаца.¹³⁷⁴ Крајем децембра те године у чети је било укупно 80 чланова (78 мушких чланова и 2 нараштајца).

Управа СЧ Седлари одржала је своју соколску забаву 9. јануара 1936. године у Седларима. Програм те забаве служио је као пример осталим четама, и због тога га наводимо у целости:

- „1. Соколска молитва;
  2. Поздрав;
  3. Гуслар;
  4. Соколске вјежбе чланова и нараштаја;
  5. Декламације;
  6. Жива слика: Дед и унук;
  7. Топлички устанак, други чин;
  8. Бокељев сан – позоришни комад у два чина.
- Послије програма народно сијело.¹³⁷⁵

10) Соколска чета Славањ

Чета је основана 1935. године. Те године је одржано четно гусларско такмичење на коме је победио брат Симо Радић.¹³⁷⁶ Крајем те године у чети је било укупно 54 члана (46 мушких чланова, једна чланица и 7 нараштајаца).

Почетком септембра 1936. године управа соколске чете Славањ је формирала одбор за изградњу свог соколског дома који ће носити име краља Петра II. Одбор су сачињавала четворица сокола: Милан Бокић, Илија Новчић, Ристо Радић и Симо Радић. Они су током заветне године водили, заједно са осталим члановима чете, сељанима и другим заинтересованим за изградњу Дома акцију да би у години СПП извршили свој завет. Градња дома је започета са 500 динара, а од добротвора су добили још 23 454 динара, и то: соко Новчић је у Америци сакупио 7 064 динара, Министарство за физичко васпитање у Влади Краљевине Југославије је даровало 6 000 динара, Савез сокола Краљевине Југославије 5 000, Зетска бановина 2 000 динара, од народа је стигао добровољни прилог у износу од 1 930 динара и од чланова СЧ Славањ 1 860 динара.

Изградња је коштала 23 954 динара. Тај износ је утрошен за набавку материјала и плаћање мајстора, а радну снагу која се није плаћала су дали чланови чете у висини од 500 надница. Три члана чете су одрадили 108 надница: Симо Радић 50, Ристо Радић 40 и Томо

¹³⁷⁴ Течајски одсек, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

¹³⁷⁵ Sokolske zabave, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

¹³⁷⁶ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

Бокић 18. Након завршетка изградње дома, извршен је обрачун и утврђено је да његова вредност износи 85 000 динара. Приликом вршења обрачуна, радна снага је обрачуната по сниженим ценама, тако да је стварна вредност дома била и већа од наведене.

Соколска чета Славањ је октобра месеца 1936. године у Славњу одржала своју другу *јавну вежбу*. Тада су освештали и развили соколску заставу чете, поклон од брата Косте Радића из Чикага. Кум заставе је био његов брат Душан Радић. После освећења заставе, освећен је камен темељац за соколски четни дом, „... коме је кумовао народни посланик среза билећког брат Војислав Гађиновић.“¹³⁷⁷

После освећења заставе и камена темељца приређен је заједнички ручак за све учеснике. После подне је одржано друго гусларско такмичење на коме су учествовали: брат Перо Попара, брат Радован Радић и брат Симо Радић. Тој свечаности су присуствовали, поред чланова суседних чета, представника грађанске и духовне власти, сокола и соколица из Славња, мештана и: брат Војислав Гађиновић, народни посланик билећког среза; брат Бруно Марчић, изасланик мостарске жупе и брат Славко Ратковић, старешина СД Љубиње. Укупно је било присутно око 750 особа.¹³⁷⁸

Соколска чета је објавила да је дом завршен и његово свечано освећење је обављено 26. септембра 1937. године. У тој свечаности су учествовали Чедомир Милић, старешина Соколске жупе Мостар; народни посланик Војислав Гађиновић, који је био кум дому; представници духовних и цивилних власти, чланови СД Љубиње, СЧ Славањ и суседних соколских чета. Укупно је на свечаости било око 1000 људи. По завршетку програма настало је народно весеље уз игру и песму. Цела свечаност је прошла у најбољем реду.

Одбор за изградњу дома, поучени искуством приликом градње истог и верујући у свој истрајни рад, дао је себи још један завет, завет да изгради у свом селу храм или цркву Светог Ђурђа. Одбор ће прво пред свештеником српске православне цркве положити заклетву а онда ће затражити одобрење од црквених власти. Били су уверени да ће тај завет испунити у наредне четири године док траје СПП.¹³⁷⁹

Соко-гуслар Симо Радић из СЧ Славањ кренуо је, заједно са гусларом братом Којом Дабићем из СЧ Бијело Поље (СД Мостар) новембра месеца 1937. године у обилазак соколских чета где ће на соколским забавама певати уз гусле. Планирали су да за два месеца обиђу око 90 чета.¹³⁸⁰

¹³⁷⁷ Симо Радић: Соколи из Славња служе примјерима, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 13.

¹³⁷⁸ Симо Радић: Соколи из Славња служе примјерима, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 13.

¹³⁷⁹ Освећење и отварање Соколског дома Краља Петра II у Славњу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 209.

¹³⁸⁰ Гусларска турнеја, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 242.

Током 1937. године, као заветници у СПП, два сокола из СЧ Славањ, Симо Радић и Павле Слијепчевић, су изградили приватне чатрње.¹³⁸¹

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште. Те године су нараштајци чете читали чланке пред 761 слушаоцем.¹³⁸²

У 1938. години је у чети одржано гусларско такмичење на коме је најбољи био соко Симо Радић.

11) Соколска чета Струјићи

Чета је основана 1930. године.

У 1935. години чета је имала ммушки соколски певачки збор и тамбурашки збор. Одржано је и гусларско такмичење у чети чији је победник био брат Перо Вулић. Крајем децембра те године у чети је било укупно 110 чланова (63 мушка члана, 2 чланице, 9 нараштајаца, 20 мушке и 16 женске деце).

12) Соколска чета Убоско

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 55 чланова (41 мушки члан, 6 нараштајаца и 8 мушке деце).

7.2.2.3.15 Соколско друштво Љубушки

У 1935. години у Друштву су постојали и радили: позоришни одсек, соколска музика са 19 инструмената, соколски мушки певачки хор састављен од 20 чланова и тамбурашки збор са 6 чланова. Те године један члан друштва је присуствовао течају за лаку атлетику и игре у организацији Соколске жупе Мостар.

---

¹³⁸¹ Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹³⁸² Извјештај за 1937. годину, *Knjiga za sokolsko selo*, год.. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

7.2.2.3.15.1 Соколске чете СД Љубушки

У саставу друштва су биле четири соколске чете.

Табела 18: Сеоске соколске чете друштва Љубушки¹³⁸³

Соколско друштво Љубушки										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Витина	1932	31.12.1935.	75	45	3	11	0	16	0
2	Граб	1932	31.12.1933.	151	100	0	13	0	38	0
3	Клобук*	1930	31.12.1935.	74	53	0	9	0	12	0
4	Хумац*	1934	31.12.1935.	89	87	1	1	0	0	0
УКУПНО:				389	285	4	34	0	66	0

* У току 1937. године соколске чете Клобук и Хумац су престале са радом.

1) Соколска чета Витина

Чета је основана 1932. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 75 чланова (45 мушких чланова, 3 чланице, 11 нараштајаца и 16 мушке деце).

2) Соколска чета Граб

Чета је основана 1932. године. Крајем децембра 1933. године у чети је било укупно 151 члан (100 мушких чланова, 13 нараштајаца и 38 мушке деце).

3) Соколска чета Клобук

Чета је основана 1930. године.

У 1935. години Течајски одсек је читао писма и савете мостарске жупе пред 5386 слушаца. Најбољи течајац је био брат Мирко Међугорац, који је читао писма и савете Жупе пред 2584 слушаоца.¹³⁸⁴ Крајем те године у чети је било укупно 74 члана (53 мушка члана, 9 нараштајаца и 12 мушке деце).

Током 1937. године чета је престала са радом.

4) Соколска чета Хумац

Чета је основана 1934. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 89 чланова (87 мушких чланова, 1 чланица и 1 нараштајац).

У току 1937. године чета је престала са радом.

¹³⁸³ Миливој Јелачић: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.; Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

¹³⁸⁴ Течајски одсек, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 24 – 25.

7.2.2.3.16 Соколско друштво Метковић

Управа друштва је на Бадњи дан, 24. децембра 1935. године приредила акцију за сакупљање одеће и обуће за сиромашну соколску децу. Имали су своју соколску музику са 18 инструмената. Током 1935. године музика је распуштена због политичких прилика у том месту. Исте године два члана друштва су присуствовала Течају за лаку атлетику и игре у организацији мостарске жупе.

Старешинство СД Метковић је, поводом петнаестог рођендан младог краља Петра Другог, својим члановима, соколима и соколицама и грађанима Метковића упутило проглас за прославу краљевог рођендана, 6. септембра 1937. године.

У прогласу је стајало да соколи и грађани Метковића са истом радошћу са којом су прославили дан рођења сина Александра Карађорђевића краља Југославије, 6. септембра 1923. године, дочекују 6. септембра 1937. године када ће прославити његов петнаести рођендан. Да је његова младост, после убиства његова оца краља Александра, 9. октобра 1934. године у Марсеју, била болна и тешка, и да га као наследника престола чека тешка и велика дужност. Надаље је у прогласу стајало да је соколска дужност и обавеза да младом краљу помогну, да се око њега окупе и „... да својом љубави према њему, својим чистим патриотизмом, својим радом и прегалаштвом омогућимо сретну владавину Његову, за увијек учврстимо и за сјајну будућност приправимо, његову и своју Југославију, отаџбину Александра Карађорђевића.

То је надасве најсветија дужност нас сокола.¹³⁸⁵

На крају прогласа је стајало да соколима предстоји тежак и напоран рад на остварењу постављених циљева СПП, да они чврсто стоје „... на бранику чисте и непатворне југословенске националне и државне идеје, посвећени раду за краља и народ, спрмни да за краља и отаџбину радимо и гинемо, у једном заносу цијелога нашег народа, у неограниченој љубави и витешкој оданости шаљемо своје поздраве, своје жеље и молитве за сретан и благословљен живот младог нам краља.

Нека живи Њ. В. Петар II Карађорђевић краљ Југославије!

Нека живи наш велики соколски брат и старешина!

Живи Југославија!¹³⁸⁶

Старешинство СД Метковић је 9. октобра 1937. године, поводом убиства краља Југославије Александра Првог Карађорђевића 9. октобра 1934. у Марсељу, одржало свечани састанак, комеморацију за блаженопочившег краља витеза Александра Првог

¹³⁸⁵ Друштво Метковићи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 179.

¹³⁸⁶ Друштво Метковићи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 179.

Ујединитеља којој су присуствовали представници државних установа, све категорије чланства друштва и бројни грађани.

Комеморацију је почео старешина Друштва, др Мато Кошчина рецитацијом песме „Наш мртви Краљ“ од Данка Анђелиновића а затим је одржао говор посвећен краљу. Наводимо делове говора:

„Петрова гора, Косово и Марсељ три су најјача ударца које је примио и поднио југословенски народ. Прва два су данас хисторијска успомена. Девети октобра, Марсељ још нисмо преболели. Осећамо га данас још јаче него их осетисмо онога страшнога дана.“¹³⁸⁷

Подсетио је присутне на онај тужни дан када је убијени краљ сахрањен у Опленцу.

„Девети октобра, спомен на оне тешке дане, на оне неизбрисиве часове љубави и неизмјернога бола када је мртви Краљ, кроз редове стотина и стотина хиљада народа, са сплитскога пристаништа, кроз Загреб, Београд, Далмацију, Хрватску, Срем и Шумадију прошао до најсветијега југословенскога светишта Опленца ушавши у царство вечности, бол, сузе, јецаји и уздаси, свеће што су дрхтале у згрченим рукама народа, вапаји, скромно цвеће бацано на одар мученика, грцање и клечање по улицама и трговима, замаглене очи што су нам пратиле младога нам Краља, одевена у соколском кроју за ковчегом Његовога оца – то болно гласање душа, срца, очију и кољена упртих у хладан и у мокар камен југословенске земље, не сме да оповргне да прегласа никако и ниједно друго гласање.“¹³⁸⁸

На крају говора, старешина друштва је поручио упокојеном краљу:

„На дан марсељске трагедије, на дан новог југословенског Косова поручујемо ти орле наш бијели оче напаћене југословенске земље, мртви наш Краљу, Вођо наш неумрли да ћемо, ми Твоји соколи, вером у Твоје дело, надхнути и понесени твојим духом, опојени љубави према Твојем прворођеном сину достојнон Твојој одмени, по Његовим водством, чувати и очувати Твоје дело, да ћемо Твоју Југославију, лепу и сјајну, моћну и напредну предати покољењу соколском.

` Сва моћ и снага жезла, достојна оца и сина,
У Твоме великом духу још увек сила лежи,
Краљу наш мртви чуј нас: ми смо ти верни и сада...

¹³⁸⁷ Мато Кошчина: *Deveti oktobar, Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 208.

¹³⁸⁸ Мато Кошчина: *Deveti oktobar, Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 208.

Краљу наш мртви чуј нас: нек бесни и прети тмина
Ми ћемо поћи напред јаки, чили и свежи
Куд ти нам речеш одозгор, са бесмртних висина` .¹³⁸⁹

После рецитације двеју песмица које су изрецитовале две соколске девојчице уз клицање блаженопочившем краљу и младом краљу Петру II, свечани састанак СД Метковић је завршен.

Приликом постављања камена темељца у првој половини 1937. године за изградњу соколског дома у Метковићу, др Мате Кошчина је одржао леп говор, чије ћемо делове цитирати у даљем тексту. Поред осталог, соко Кошчина је цитирао краљеве речи:

„... у часу када извршавамо овај свечани чин у нашим душама одјекују речи великог Краља: `Од колијевке до гроба дужни сте служити само Југославији и југословенској идеји, њене су ваше мишице и ваша срца, њене имају да су све ваше радости и идеали, ваше тежње и сва ваша прегнућа. Тако траже од вас ваше соколске традиције, то је аманет оних што падоше за величину отаџбине, то вам је мој краљевски поздрав`¹³⁹⁰,

и наставио, да те соколске, снажне краљеве речи одјекују и да су им се они у том часу одазивали „... погледа уперена у заносну армију соколских чета пред којима је као најдивнији и најмилији соколски челник, наш млади краљ, краљ наших срца, краљ наше будућности.¹³⁹¹

Надаље је брат Кошчина истакао и поручио да ће соколи сврстани под соколске заставе чврсто и одлучно ступати у будућност и да ће се борити за народ и отаџбину, жртвујући и своје животе.

„У колу најбољих синова наше земље, с народом нашим, који се све бујније и све јаче сврстава под соколске заставе, да чврстим кораком корача за својим надама, за својим идеалима; у покрету који у себи кује будућност и спрема сјај Југославије, ми ћемо Соколи да одиста спремамо будућност народа и отаџбине, нов живот своје земље у који фанатички вјерујемо, за који смо спремни и на крајње жртве.¹³⁹²

Тај дом чије су темеље осветили и који ће бити изграђен биће један од дела соколског рада за добро отаџбине и краља. „У славу Бога, за покој душе Краља Мученика, за сретан

¹³⁸⁹ Mato Koščina: Deveti oktobar, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 208.

¹³⁹⁰ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹¹ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹² Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

и дуг живот младог нам Краља, за сјај и величину Југославије, - извршавамо овај задатак Соколске Петрове Петољетке, овај од толико хиљада завјета нашег соколства¹³⁹³, рекао је брат Кошчина.

Изградња тог дома била је једна од многобројних задаћа СПП које ће соколи заветно извршити „... за добро своје, за добро свога дома, за добро своје породице, свога завичаја, за срећу ближњих, на част Краља и Отаџбине.“¹³⁹⁴

Надаље је у говору истакао да нема племенитије сврхе и узвишеније молитве од тога. „Узвишеније молитве и намјене, племенитије сврхе има ли браћо и сестре?“¹³⁹⁵ На то питање је дао и одговор:

„Треба зато да наше душе освоји завјетни огањ, да нас понесе вјера и занос. Треба да нас прожме дух соколски; успаване савјести да се пробуде; застале енергије да се напну; идеали да нас издигну, јер без идеализма, без заноса, без пожртвовања, савладавања наших слабости и страсти у нама, без савладавања сметња и неприлика око нас, нема побједе, нема успјеха.“¹³⁹⁶

Без вере и заноса у добра и племенита дела, без одлучности и саможртвовања у раду, патриотизам и национализам соколски, љубав према отаџбини и народу:

„... биле би празне ријечи, лаж достојна само човјека саможивца, крутога материјалисте, себичњака и шићарџије, а соко као националиста, као патриота, као јавни радник тек по чистоћи своје мисли, по несебичности свога дјелања, нарочито по својој вјери у побједу народне југословенске мисли, по својој рјешености и на крајњу борбу против зла и злих, проти свега лажнога, себичнога постаје достојним дјела што му га је намро Краљ Мученик.“¹³⁹⁷

Тај нови изграђени соколски дом који ће носити име краља Петра I великог ослободиоца ће бити трајни споменик.. На тај начин ће се остварити и замисао становника Метковића да се на видан начин одуже великом краљу.

Брат Мате Кошчина је говор завршио речима:

„А Бог правде нека нас чује, нека нас услиши. На наше дјело, ово данашње, и на сва наша дјелања у будуће, нека излије свој благослов. Нека је сретан овај дан, нека су сретна наша стремљења, а нашем младом Краљу, наша предана

¹³⁹³ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹⁴ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹⁵ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹⁶ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹⁷ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

љубав, отаџбини наш труд, Соколству на част, нашој вароши на корист и дику.¹³⁹⁸

Друштво је, као и остала соколска друштва и чете СЖ Мостар, прославило петнаести рођендан младог краља Петра II Карађорђевића 6. септембра 1937. године. Приликом припреме прославе дошло је до неспоразума између општинске управе и управе соколског друштва. У циљу да прослава буде што свечанија и што успешнија, управа друштва се писменим путем обратила општинској управи како би истакла значај прославе и замолила општинску управу да, као што су и до тада радиле претходне управе општине, буде главни организатор те прославе и да сазове састанак „... свих мјесних друштава и установа ради организације прославе водећи рачуна о осјећајима пучанства и чињеници да је личност владара изнад свих политичких опрека, неприкосновени симбол отаџбине и државе.“¹³⁹⁹

И пре слања молбе чули су се гласови да управа општине неће уопште учествовати у прослави. Сва настојања соколског друштва да их убеди остали су без резултата. Управа друштва је сама организовавала прославу и захваљујући својим члановима то су успешно обавили. Поставили су свечану расвету по вароши, организовали су паљење ватри, пуцање из прангија и издали су свечани проглас за грађане и соколе. Позвали су све представнике државних институција из Метковића, општинску управу, месне свештенике и представнике свих удружења и све грађане Метковића да дођу на прославу. Том позиву се нису одазвали: „... општинска управа, рим.кат. жупник, представници племенски обојених друштава.“¹⁴⁰⁰

Зграда општине, као и станови појединих чланова општинске управе нису били осветљени ни окићени државним заставама, а чланови општинске управе нису чак били ни на бојној служби. Такав поступак општинске управе изазвао је велико огорчење код свих честитих чланова и патриота Метковића.

Старешина друштва је на крају свечане седнице одржао краћи говор у коме је упознао присутне о нечувеном поступку општинске управе кога је назвао „... не само безумним већ и увредом баченом у лице цијелога народа.“¹⁴⁰¹ Старешина је у име грађана и сокола протествовао против таквог поступка истакавши да то

„... ипак ни у колико не умањује значење дана и да мишљење и дјела оних које су сматрали својом `народном` дужношћу да на такав начин изостану од прославе колико год испуњавају огорчењем срца и душе не само нас сокола већ

¹³⁹⁸ Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.

¹³⁹⁹ Mato Koščina: Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 186.

¹⁴⁰⁰ Mato Koščina: Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 186.

¹⁴⁰¹ Mato Koščina: Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 186.

и свих честитих синова ове земље не могу имати другога успјеха него да соколе још јаче потакну на живу соколску акцију за добро краља и отаџбине, да још јаче, ако је то уопће могуће разбукте ватру љубави према љубљеном Краљу, вјерност и оданост југословенској народној идеји.¹⁴⁰²

На крају је старешина са свечане седнице поручио младом краљу:

„Млади наш Краљу, љубимче наш, узданицо наша, смјели и храбри и мудри вођо, којег нам данашњица спрема, живи, расти, напредуј и цвати... Наша те соколска душа изневјерити неће, наше те соколске мишице издати неће. И као што обожавамо мртвога Ти оца, бранит ћемо Тебе снажна и чила, с тобом ћемо, Краљу, предводниче, вођо наш Југославију зидати.¹⁴⁰³

Од др Мате Кошћине, из Соколског друштва Метковић, током 1937. године објављен је чланак „Дужност, савест, карактер и морал (Браћи и сестрама, старијима и млађима)¹⁴⁰⁴ у листу *Књига за соколско село*, а у 1939. години од истог аутора у истом листу објављен је чланак „Наш став данас и сутра“.¹⁴⁰⁵

Почетком 1940. године из друштва су премештена три сокола: Урош Бензон у Сплит, Шпиро Морнарић у Томиславград и Стјепан Хеимер у Сињ.

7.2.2.3.16.1 Соколске чете СД Метковић

У склопу друштва је постојала и радила само једна соколска чета приказана у Табели испод.

Табела 19: Сеоска соколска чета друштва Метковић¹⁴⁰⁶

Соколско друштво Метковић										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Кула Норинска*	1933	31.12.1935.	71	48	2	7	1	13	0
УКУПНО:				71	48	2	7	1	13	0

* У току 1937. године соколска чета Кула Норинска је престала са радом.

1) Соколска чета Кула Норинска

¹⁴⁰² Mato Koščina: Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 186.

¹⁴⁰³ Mato Koščina: Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 186.

¹⁴⁰⁴ Mato Koščina: Dužnost, savest, karakter i moral (Braći, sestrama i mlađima), *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 236 – 238.

¹⁴⁰⁵ Мате Кошћина: Наш став данас и сутра, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 5-6, Мостар 1939, стр. 126 – 130.

¹⁴⁰⁶ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

Чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно био 71 члан (48 мушких чланова, 2 чланице, 7 нараштајаца, 1 нараштајка и 13 мушке деце).

Чета је постојала и радила до 1937. године.

7.2.2.3.17 Соколско друштво Мостар

Српски и хрватски соколи из Мостара су, поводом рођендана Његовог величанства карља Петра I, извели на Петровдан (12. јула 1919. године) у дворишту Велике гимназије у Мостару јавни час са следећим програмом:

- „1. Слободне веџбе соколског средњошколског подмладка. 2. Веџбе сокола и соколица на справама у 8 одељења. 3. Веџбе соколица са заставицама. 4. Веџбе соколског подмладка на справама у 3 одељења. 5. Веџбе преходнице на справама у 3 одељења. 6. Веџбе соколица са обручевима. 7. Слободне веџбе женског подмладка. 8. Слободне веџбе побратима. 9. Српске солободне веџбе. 10. Почасно марширање свију одељења.“¹⁴⁰⁷

Јавни час је изведен у корист инвалида којима је био намењен сав приход од продатих улазница.

Све тачке програма су изведене успешно, а међу најбољим су биле вежбе „... соколица с великом вољом и разумевањем јер је мисао њина била пророк данашњих догађаја.“¹⁴⁰⁸ У извођењу вежби је учествовало 58 соколица. Поред тога, вежбе сокола „... у 8 одељења на справама учиниле су ванредан ефекат, јер она разноликост и живе промене на разним справама изазивају дивљење према целини, коју соко увек треба да ставља испред појединца.“¹⁴⁰⁹

У извођењу програма су учествовали и побратими друштва Клепци и Пребиловци. Њихов наступ на вежбалиште „... у троредној колони пропраћен је урнебесним аплаузом..., обучени у једнако сеоско одело, наступају сигурним и лаким кораком уз пратњу хрватске музике.“¹⁴¹⁰ Они су уз пратњу музике извели три вежбе, које су од стране посматрача биле

---

¹⁴⁰⁷ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴⁰⁸ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴⁰⁹ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴¹⁰ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

поздрављене бурним аплаузом. Тај наступ побратима је „... довољно показао где је пут сокола и варошке интелигенције, јер се је тим показало да наш сељак има смисла за сваки честити и корисни рад, само треба да буде људи, који ће без икаквих других намера, заволети сељака, и ступити с њим у сталну везу, а не само кад треба појединцима за страначке сврхе.“¹⁴¹¹ Брат Милић је констатовао да херцеговачки сељаци „... имају више смисла и љубави за народно јединство од варошана, а томе је најбољи доказ рад друштва Побратимства у Клепцима у које се је задњи дана уписало 30 сељака хрвата за чланове, те су овом приликом неки од њих иступили на овај јави час.“¹⁴¹² На крају је у свом чланку брат Милић поручио да ће нови соколски рад у новој држави бити рад у селима Херцеговине и од тог времена соколска друштва морају бити „... народна установа а не варошка и господска.“¹⁴¹³ Због тога је Милић поручио: „... соколи, напред из загушљиве варошке атмосфере у села! Оснивајте побратимска друштва, јер је то једини пут спасу из овог друштвенога понижења и трулежа.“¹⁴¹⁴

Мостар је у периоду од 1920. до 1927. године био културни и спортски центар Херцеговине. Према писању Хајрудина Ђурића у то време мостарски гимназијалци су сарађивали са спортским и другим друштвима (ногометни клубови, скаути, соколско друштво, трезвена младеж и др.) и били њихови чланови. Највећи број њих били су чланови соколског друштва у том граду и као нараштајци

„... постизали су лијепе успјехе у Мостару и изван Мостара. Одлазили су на разна такмичења и слетове и враћали се као побједници. Највећи успјех постигли су године 1926. на такмичењу у оквиру VIII свесоколског слета у Прагу, када је писац ових редова, као свршени ђак седмог разреда гимназије, постао првак Југославије. При повратку из Прага срдечно је дочекиван на многим станицама, а најсвечанији дочек приредио му је град Мостар.“¹⁴¹⁵

---

¹⁴¹¹ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴¹² Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴¹³ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴¹⁴ Чедомир Милић: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштва Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 440.

¹⁴¹⁵ Хајрудин Ђурић: О физкултурној активности у Мостару после Првог свјетског рата (Сјећање из времена мoga школовања), *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 1, бр. 1, Сарајево, 1968, стр. 54.

У 1935. години у друштву је постојао нараштајски одсек са 99 чланова. Пет сокола тога друштва су у 1935. години, приликом обиласка соколских чета, прешли појединачно по више од 240 км: брат Твртко Канаџ је обишао чете 73 пута, прешавши 1409 км (171 км пешке и 1238 км колима, аутом или бициклом); брат Раде Милетић је 46 пута обишао чете и прешао укупно 891 км (20 км пешке и 871 км аутом, колима или бициклом); брат Салих Спахић је 29 пута обишао чете прешавши 627 км (31 км пешке и 596 км аутом, колима или бициклом); брат Алберт Папо је 23 пута обишао чете и прешао укупно 391 км (8 км пешке и 383 км аутом, колима или бициклом) и брат Дојми Ловро, који је 11 пута обишао чете прешавши укупно 272 км (32 км пешке и 240 км колима, аутом или бициклом).

У току 1935. године у целој мостарској жупи Соколско друштво Мостар је одржало највише предњачких седница. Током те године Коњички одсек је, поред Невесиња и Требиња, постојао и радио и у СД Мостар. Од свих соколских друштава мостарске жупе те године је само СД Мостар приредило логоровање (таборовање) на Борцима у близини Коњица испод планине Прењ за 10 чланова у трајању од 10 дана а 1 члан друштва је присуствовао Жупском течају за лаку атлетику и игре.

Четврто такмичење жупе Мостар у лакој атлетици и играма је одржано у првој половини 1935. године у Мостару. На такмичењу је учествовало 135 сокола и соколица свих категорија из 7 соколских друштава и 64 сокола и соколице из 11 соколских чета.¹⁴¹⁶

Тромесечна седница соколских чета СД Мостар је одржана 19. априла 1936. године у просторијама СД у Мостару. Седници је присуствовало 15 изасланика (тројица су били течајци) из 10 соколских чета; брат Ловро Дојми, старешина СД Мостар са 8 чланова управе друштва и четири изасланика управе мостарске жупе. Три чете нису послале своје изасланике на седницу, али нам за сада није познато које.

Седница којом је председавао старешина СД Мостар, брат Дојми је трајала од 9.30 до 13.00 часова. Брат Твртко Канаџ, референт за соколске чете СД Мостар је поднео извештај о раду чета у протекла три месеца, истакавши да су чланови управе СД Мостар у прошла три месеца обишли све чете, а неке и по више пута, и да је соколска чета Житомислић у том периоду поново почела са радом.

После дискусије о свим питањима везаним за соколски рад на селу, донечено је неколико закључака:

- Поновљен је закључак са претходне тромесечне седнице, који није спроведен у дело, да је потребно изградити воде за пиће у: Баћевићима, Жевуши, Лакишевину, Подвележу, Подгоранима и Ротимљима;

---

¹⁴¹⁶ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

- Да се одреде датуми одржавања четних јавних вежби у наредном тромесечју;
- Да се дарују ручне апотеке оним четама које их немају и да се допуне апотеке у оним четама где већ постоје и четама у којим је најбоље организован рад нараштаја и деце;
- Да се одело за вежбање састоји од соколске капе, беле кошуље или мајице и белих гаћица;
- Да се одреде датуми одржавања пољопривредне изложбе у Мостару и да се поделе награде за најбоље излагаче на претходној изложби.¹⁴¹⁷

Тромесечна седница соколских чета СД Мостар за треће тромесечје (јули, август и септембар) одржано је у недељу, 18. октобра 1936. године у Мостару у просторијама жупе. Седница је почела са радом у 9 сати и 45 минута поздравним говором брата Ловра Дојмија, старешине СД Мостар. Поред 16 изасланика из 9 соколских чета од 14, колико их је било у СД Мостар, у раду седнице је учествовало 7 чланова управе мостарске жупе, 4 члана управе СД Мостар, брат др Милорад Драгић, члан управе ССКЈ и брат Стеван Симуновић, члан управе Соколске жупе Сплит.

По завршетку говора старешине СД Мостар, брат Твртко Канаџ, референт за соколске чете СД Мостар поднео је извештај о раду чета у трећем тромесечју. Према целокупном раду у том тромесечју, чете су оцењене и сврстане по следећем реду: СЧ Баћевићи (57,19%), СЧ Ортијеш (57,02%), СЧ Раштани (49,34%), СЧ Бијело Поље (47,57%), СЧ Мало Поље (46,15%), СЧ Пијесци (42,34%), СЧ Гнојнице (41,44%), СЧ Виховићи-Рудник (38,66%), СЧ Врапчићи (34,88%) и СЧ Житомислић (28,05%). Четири соколске чете: Зијемљи, Подвележ, Ротимља и Ходбина нису радиле.

Брат Канаџ је у извештају истакао да чете нису извршавале закључке са претходне тромесечне седнице, да неуредну шаљу своје месечне извештаје управи СД Мостар, да се слабо наплаћују чланарине. Закључено је да те недостатке треба отклонити да се не би дешавале у будућем раду.

Урађен је програм рада за наредно тромесечје и закључено је:

- да се у свим соколским четама одрже соколска сијела и гусларска такмичења,
- да се пред одржавање следеће тромесечне седнице одрже састанци делегата чета на којима би се разговарало о будућем раду у четама и о уклањању недостатака у

¹⁴¹⁷ М. Л.: Тромјесећна сједница чета друштва Мостар, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

раду. Састанак за северне чете ће се одржати 16. децембра 1936. године у Врпчићима а за јужне чете 13. децембра исте године у Ортијешу. Бригу за сазив северних чета ће водити СЧ Виховићи-Рудник, а јужних СЧ Ортијеш,

- да се што пре почне са припремама за прославу 1. децембра 1936. године,
- да се све чете припреме за одржавање одређених соколских забава ради стицања одређених материјалних средстава,
- да се настави са сађењем воћки и багремова и
- да се у свим четама одржи дан захвалности Богу и да се организује прикупљање помоћи за сиромашне и самохране.

Брат Милорад Драгић је у име Управе ССКЈ поздравио све присутне, а после њега је брат Јован Радуловић, члан управе мостарске жупе упознао присутне о важности СПП и спровођењу њеног програма. После његовог говора седница је завршила свој рад а следећа, за четврто тромесечје (октобар, новембар и децембар) 1936. године, заказана је за 10. јануар 1937. године.¹⁴¹⁸

У 1936. години од брата Благоте Павићевића из СД Мостар у листу *Књига за соколско село* објављен је чланак „Просвјетна школа Савеза Сокола К. Ј.“¹⁴¹⁹

У СД Мостар је 31. јануара 1937. године у просторијама мостарске гимназије одржано такмичење чланова тога друштва у *певању уз гусле*. Одбор за оцењивање (судије) се састојао од 5 чланова: Антон Брезник, Твртко Канаџ, Хинек Кестлер, Ејуб Комад и Бруно Маричић. За најбољег гуслара је проглашен брат Стојан Дабић, члан соколске чете Бијело поље (СД Мостар).¹⁴²⁰

Нараштајци друштва су 6. јуна 1937. године, поводом откривања и освећења споменика захвалности обешеним и стрељаним Србима 1914–1916 године, у саставу свечаности поводом тога у башти Официрског дома приредили академију.¹⁴²¹ Творница обуће „Бата“ је СД Мостар поклонила 10 пари вежбаћих ципела чија је вредност износила 380 динара.¹⁴²² Друштво је 20. јуна те године одржало успешан јавни час.¹⁴²³

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село*, од октобра 1937. године најавила да ће 4. децембра те године у Мостару одржати, као и претходних година,

¹⁴¹⁸ Тромјесечна сједница чета друштва Мостар, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 11 – 12.

¹⁴¹⁹ Благота Павићевић: Просвјетна школа Савеза Сокола К. Ј., *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, септембар-октобар 1936, стр. 26.

¹⁴²⁰ Гусларска утакмица, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.

¹⁴²¹ Нараштајски дан у Мостару, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 130.

¹⁴²² Племенита пажња, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 130.

¹⁴²³ Јавни часови друштва, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.

соколску приредбу на којој ће приказати народне ношње из свих крајева Краљевине Југославије, као и ношње из осталих славенских земаља. Већ су организовали и одбор за припрему приредбе.¹⁴²⁴ Шпиро Дукић, соко из Мостара, је крајем октобра или почетком новембра те године музици СД Мостар поконио свечану униформу.¹⁴²⁵

Извршавајући соколске завете у СПП током 1937. године седећи соколи СД Мостар су набавили свечана одела: Мито Билић, Мићо Вулешевић, Јово Гредић, Војо Јовановић, Милан Кадијевић, Павле Капуста, Богдан Каришик, Давид Коен, Милован Костић, Гојко Милић, Милан Милићевић, Трипо Милићевић, Тошо Њуњић, Благота Павичевић, Петар Перишић, Перо Радуловић, Алекса Салатић, др Веселин Семиз, Радован Томановић, Митар Хамовић, Хусеин Хацић и Милан Шотрић.¹⁴²⁶

Током 1937. године од Јована Радуловића из СД Мостар у листу *Књига за соколско село* објављен је чланак „Смисао Завјета“¹⁴²⁷ и од брата Мирка Томовића из истог друштва два чланка: „Дужности и права задругара“¹⁴²⁸ и „Соколско стваралаштво“.¹⁴²⁹

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* од маја 1938. године обавестила соколску и другу јавност да ће друштво 12. јуна 1938. године одржати јавни час и свечану академију. Програм јавног часа ће бити следећи:

- „1) Збор цјелокупног чланства и *поздрав застави*,
- 2) *поздравна ријеч* друштвеног просветара,
- 3) *комбиноване вјежбе* изводе мушка и женска дјеца,
- 4) *сликовите вјежбе обручима и палицама* изводе ученици-це Држ. Мјеш. Грађанске школе,
- 5) *утакмица у кошарци* – 2x10 мин између чланова и мушког нараштаја,
- 6) *вјежбе пушкама* изводе војници 32 Пеш. пука `Невесинског`,
- 7) *просте вјежбе и вјежбе палицама* изводе чланови и мушки нараштај соколских чета друштва Мостар,
- 8) *утакмица у Хазени* – 2x10 мин. између чланица и женског нараштаја,
- 9) *просте вјежбе* изводе дјеца сок. чета,
- 10) *вјежбе палицама* изводе старија браћа,

¹⁴²⁴ Трипо Милићевић: Веће sveslavenskih narodnih nošnja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹⁴²⁵ Примјер за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.

¹⁴²⁶ Свечане одоре, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.

¹⁴²⁷ Jovan Radulović: Smisao Zavjeta, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 82 – 84.

¹⁴²⁸ Мирко Томовић: Дужности и права задругара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 161 – 162.

¹⁴²⁹ Mirko Tomović: Sokolsko stvaralaštvo, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 205 – 206.

- 11) *Хрватско народно коло* изводе ученице Учитељске школе краља Александра I,
- 12) *вјежбе на справама* изводе друштвене категорије,
- 13) *Прашке просте вјежбе* изводи мушки и женски нараштај,
- 14) *Прашке просте вјежбе* изводе чланови и чланице,
- 15) послије програма *Изасланик Њ. В. Краља* предаће *прелазни дар* – сребрни ловор вијенац – *чети побједници* на пријеподневним утакмицама.¹⁴³⁰

Истота дана увече у башти кафане „Париз“ у Мостару одржаће се свечана академија са следећим програмом.

- „1) *вјежбе мраморним коцкама* изводи предњачки збор,
- 2) *Успомена*, ритмичка алегорија, изводи женски нараштај,
- 3) *Боксовање* приказују браћа Душан Аничих и Стеван Зимоњић,
- 4) *Турски марш*, ритмички плес, изводи мушки нараштај,
- 5) *Вјежбе на разбоју* изводе чланови,
- 6) *Хумореска*, ритмичка вјежба, изводе чланице.¹⁴³¹

У друштву је током 1940. године основана и радила дилетантска секција, водио ју је брат Боро Милићевић. Планирано је да у новом соколском дому, који ће убрзо бити потпуно довршен, та секција уз луткарско позориште буде једна од активнијих секција друштва.¹⁴³²

У Указу са највишег места, донесеног крајем 1940. године о одликовању најугледнијих грађана Мостара, била су и четири сокола из Мостара: Трифко Дудић, Миливој Јелачић, др Перо Мандић и Ристо Пудар, старшина СЧ Пијесци. Везано за та одликовања, од неименованог аутора је остало забележено следеће: „Иако смо у нашем раду за искрену и несебичну жртву без славе и плате, ипак ово признање са Највишег мјеста угодно се доима свију нас, јер вјерујемо да је пало на добар избор. Честитамо!“¹⁴³³

7.2.2.3.17.1 Соколске чете СД Мостар

У саставу друштва је постојало и радило 14 соколских чета.

¹⁴³⁰ Јавни час и академија друштва Мостар, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 106 – 107.

¹⁴³¹ Јавни час и академија друштва Мостар, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 107.

¹⁴³² Дилетантска секција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 275.

¹⁴³³ Одликовање сокола, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 273.

Табела 20: Сеоске соколске чете друштва Мостар¹⁴³⁴

Соколско друштво Мостар										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Баћевићи	1931	31.12.1935.	77	46	3	6	0	12	10
2	Бијело Поље	1925	31.12.1935.	104	74	4	7	0	19	0
3	Виховићи - Рудник	1930	31.12.1935.	322	302	9	2	0	9	0
4	Врапчићи	1935	31.12.1935.	86	37	0	3	0	39	7
5	Гнојнице - Драчевице	1934	31.12.1935.	43	39	1	2	0	1	0
6	Житомилић	1927	31.12.1937.	26	25	0	1	0	0	0
7	Зијемљи	1930	31.12.1935.	22	17	0	5	0	0	0
8	Мало Поље	1933	31.12.1935.	48	38	0	2	0	8	0
9	Ортијеш	1933	31.12.1935.	52	37	0	15	0	0	0
10	Пијесци	1927	31.12.1935.	48	39	0	5	0	4	0
11	Подвележ	1933	31.12.1935.	80	74	0	4	0	2	0
12	Раштани	1933	31.12.1935.	84	65	0	4	0	15	0
13	Ротимља	1931	31.12.1935.	33	33	0	0	0	0	0
14	Ходбина	1930	31.12.1935.	55	31	0	1	0	23	0
УКУПНО:				1080	857	17	57	0	132	17

1) Соколска чета Баћевићи

Чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 77 чланова (46 мушких чланова, 3 чланице, 6 нараштајаца, 12 мушке и 10 женске деце).

Соколска чета је у недељу 26. септембра 1937. године у свом месту одржала *јавни час*. Поред великог броја мештана и посетилаца из Мостара и других околних места, прослави су присуствовали: пешадијски потпуковник Н. Марковић, изасланик Његовог Височанства краља Петра II Карађорђевића, Анте Сталио, срески начелник града Мостара; чланови СД Мостар и чланови СЧ Виховићи-Рудник са својом соколском музиком.

Јавни час је почео послеподне у 15.30 часова, када је старешина чете Баћевићи, у име свих сокола и мештана, дочекао и поздравио изасланика Његовог височанства краља Петра II. После дочека формирана је поворка на челу са соколском музиком чете Виховићи-Рудник и кренули су до вежбалишта где је изведен јавни час.

По завршетку јавног часа, изасланик краља Петра II, Марковић је уручио сребрни ловоров венац, дар блаженопочившег витешког враља Александра I ујединитеља соколској чети Баћевићи, којег је за 1937. годину она освојила. После тога је приређена вечера после које је настављено са народним весељем, које је трајало до 20 часова, „... када је прекинуто доласком воза, јер су излетници истим морали да путују. Јавни час чете Баћевићи добро је успио.“¹⁴³⁵

¹⁴³⁴ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.; Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

¹⁴³⁵ Трипо Милићевић: Прослава у Баћевићима, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 191.

У 1937. години, као заветници у СПП, тројица сокола из СЧ Баћевићи си изградили приватне чатрње: Новица Голо, Десимир Савић и Љубомир Шкоро.¹⁴³⁶ Те године чета је имала своје властито летње вежбалиште.

2) Соколска чета Бијело Поље

Чета је основана 1925. године. То је била прва соколска чета у мостарској жупи.

У 1935. години чета је имала свој тамбурашки збор. Најбољи течајац те године у читању писама и савета жупе био је брат Којо Дабић, који је читао пред 2193 слушаоца. Крајем децембра те године у чети је било укупно 104 члана (74 мушких чланова, 4 чланице, 7 нараштајаца и 19 мушке деце).

О оснивању прве соколске чете у мостарској жупи, чете Бијело Поље, брат Чедомир Милић, старшина Соколске жупе Мостар, коју је он упоредио са малом планином, после десет година од њеног оснивања, на Првом сабору соколских чета жупе Мостар 14. и 15. децембра 1935. године у Мостару, у поздравном говору рекао следеће:

„Малу планину означава наша прва соколска чета, коју основасмо у Бијелом Пољу крај Мостара прије десет година да би бар донекле осјетили величину живе сеоске-соколске планине, чији врхунац означава данашњи наш величанствени сабор, потребно је упознати онај дуги ход и узбрдити соколски поход у села наша. Наш почетак успињања на малу планину био је чудан и тежак. Он је у себи садржавао све људске мане, слабости, сумње и неодлучна колебања, а тако исто он је показао и ријетке врлине несаломљиве вјере у побједу добра над злом.

Дванаест тамних и дугих ноћи утрошено је на уписивање чланова. Дванаест нових, дванаест чланова! Тринаести није се могао наћи, јер број тринаест сматрао се пун удеса и несреће. Тек тринаесте ноћи чета је основана.“¹⁴³⁷

Чета је вероватно у другој половини марта или почетком априла 1937. године у вечерњим сатима у Бијелом Пољу одржала своју соколску академију којој су поред осталих присуствовали др С. Буковски, старшина Свесловенског соколског савеза, и Еуген Кепл, секретар (тајник) тог савеза. О тој академији Еуген Кепл је написао чланак који је објављен у бр. 10 „Sokolskeho Věstniku“ ЧОС, од 10. марта 1937. године. Наводимо најинтересантније делове тога чланка. Чланак је почео речима: „Бијело Поље је мало

¹⁴³⁶ Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹⁴³⁷ Čedomir Milić: Saborska riječ starješine Župe, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 7 – 8.

сеоце код Мостара. Дјелује у њему соколска чета. Срећна је била замисао показати је брату старости приликом његовог боравка у Југославији у раду.¹⁴³⁸

Описао је простор у коме је одржана та академија. Према њему тај простор је био готово исти као и сале њихових сеоских гостионица, с разликом што су за ту прилику зидови били окићени. „Сопственим укусом искићени зидови и позорница, зеленило, заставице, били су једини луксуз и упозоравали, да се ту дешава нешто необично.“¹⁴³⁹

Присутне је поздравио просветар, свештеник-прота, који је одржао краћи говор о соколству и његовој идеологији. Кепле је цитирао део говора сокола – свештеника који наводимо: „Исповједајте ту мисао не само овдје, соколство је раширено по целој Југославији, а не само ту, већ и у осталим славенским државама, а нарочито највише живи у земљи наше браће Чехословака. Има нас на стотине хиљада, милионе. Спаја нас соколство и Славенство.“¹⁴⁴⁰ Даље је говорио о томе да свака чета, друштво, жупа и соколски савез имају своје старешине и вође. „Такођер и словенски соколски савез јесу овако соколске армије, добар соко је и добар Славен. Скупа сачињавамо славенско соколство. И то има свог највишег старосту, онаког соколског војводу, а тога имате данас у својој средини. То је брат Др Буковски. Поздравит га међу собом.“¹⁴⁴¹

Брат Кепл је за свештеника просветара рекао да би желео да га „... чују сви они који траже тло соколства мимо душу народа, који се можда стиде говорити једноставно, разумљиво, или тога не знаду. Тајна успјешног ширења соколске мисли и начела увјетована је дубином, до које допре међу сав народ. А то треба првенствено добро познавати.“¹⁴⁴²

Којо Дабић, члан соколске чете Бијело Поље је дао заветну дужност у СПП да ће ископати чатрњу на свом имању. Априла месеца 1937. године је почео са њеном изградњом.¹⁴⁴³

Прва студентска радна чета универзитетског професора др Лазе Поповића из Загреба боравила је више пута у Херцеговини радећи по њеним селима. Током јула и августа 1937. године радили су шест недеља у Бијелом Пољу на изградњи чатрње у селу Жељуши. Чатрња је рађена под надзором инжињера Руса Ђорђа Панчека.

О том боравку и раду оставио нам је запис заменик старешине те чете, Вељко Д. Купрешанин, који је учествовао у раду у Бијелом Пољу. Тај рад је био тежак,

¹⁴³⁸ Еуген Кепл: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.

¹⁴³⁹ Еуген Кепл: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.

¹⁴⁴⁰ Еуген Кепл: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.

¹⁴⁴¹ Еуген Кепл: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.

¹⁴⁴² Еуген Кепл: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.

¹⁴⁴³ Биљешке, *Privatnu čatrnju...*, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 52.

„... – признајемо да смо патили и самовали, па и боловали и знојили се, крварили – и да је који пут било тешко, управо безизлазно тешко - ... Али ми смо имали вољу и имали смо свој циљ и нисмо напустили пут до њега, јер је било у нама нешто што не допушта газити задану реч, што је и понос и пркос, и јунаштво и хтење да се устраје и победи.“¹⁴⁴⁴

Они су свој постављени задатак успешно извршили и чатрња је 18. августа те године била изграђена и дата селу на коришћење. Навече, 18. августа су се око чатрње окупили сви сељаци и учесници радне чете да прославе њен завршетак, да се захвале и да испрате студенте њиховим кућама.

То окупљање са становницима села, њихову захвалност и испраћај учесника радне чете на леп начин је описао Купрешанин, па да бисмо дочарали како је било те лепе августовске ноћи пуне месечине, навешћемо делове његовог описа:

„Месечина се просула целим пољем и спустила се падинама планинским па су чак и усеклине обасјане и видљиве су као у по бела дана. На ледини се уздигла наша чатрња као велика и лепа шкриња и кад год је загледамо у нама нешто заигра радосно и свако помисли `наша чатрња` и заборави на многу капљу зноја што је проливена у ту велику и дубоку шкрињу у селу Жељуши.“¹⁴⁴⁵

Када су се сви окупили свештеник је прочитао молитву и благословио чатрњу, учеснике радне чете и све остале окупљене сељане. Учесници чете су, заједно са сељанима, погнуте главе слушали свештеникову молитву

„... – ми у мислима још једном проживисмо свих шест недеља – и све прође покрај нас; и дани тешки и мучни, и ужасне врућине и потоци зноја и силна запара доле у јаметини, и кржаве руке и по која горка реч и самоћа и чежња и умор који не да ни сну на очи, - све то прође кроз наше мисли и тада као да све нестане – као да се отресосмо свега што је било тешко – и остаде само нека радост да је ова ту чатрња наша готова, довршена и да је ми сад дарујемо селу од срца, да му је пружамо и да смо ми сад радосни и задовољни.“¹⁴⁴⁶

¹⁴⁴⁴ Вељко Д. Купрешанин: Студентска радна чета – Нешто о раду у Бијелом Пољу и животу међу бијелопољцима - , *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 182.

¹⁴⁴⁵ Вељко Д. Купрешанин: Студентска радна чета – Нешто о раду у Бијелом Пољу и животу међу бијелопољцима - , *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 182.

¹⁴⁴⁶ Вељко Д. Купрешанин: Студентска радна чета – Нешто о раду у Бијелом Пољу и животу међу бијелопољцима - , *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 183.

У наставку је Купрешанин написао да су они те ноћи били срећни и велики и да су те ноћи научили да праштају и да заборављају сва зла и човечије заблуде, јер су осетили „... оно више испред којег све нестаје и све се заборавља.“¹⁴⁴⁷ Била је чудноватна литургија која је одржана те вечери на месечини, као и та ноћ „... и само због тога вредно је било бити у Бијелом Пољу да би се рекло слободно и отворено да нас је тај тренутак испунио радошћу трајнијом и драгоценијом од свију провода наших ђачких другова.“¹⁴⁴⁸

После завршетка литургије соколска чета Бијело Поље је приредила свечану вечеру. У име студената који су изградили чатрњу у селу Жељуши говорио је Вељко Купрешанин. Купрешанин је у говору рекао да су они свој завет испунили и да су изградили чатрњу, да су доста зној пролили и данас када гледамо завршну чатрњу поносно, радосни смо што вам је предајемо и за нас „... ће највећа награда бити тада када нас Ви, народ, сељаци, браћа наша, прихватите као своје и сами Ви рекнете да смо народна омладина.“¹⁴⁴⁹

На крају је брат Купрешанин рекао да су студенти радосни што вам предајемо завршену чатрњу и да вам она „... буде стално сећање на нас Вашу браћу, која дођоше да Вам даду најлепше дане свога ђачкога живота, ферије, одмор свој, а да од Вас не затраже ништа – но да нам верујете и да нас волите као своје, своју децу и синове своје.

Ту љубав – то веровање – то молимо од Вас, јер тада ће наше срце бити још радосније.“¹⁴⁵⁰

У наставку је рекао да они сутра одлазе својим кућама и само Бог зна када ћемо се поново видети и да:

„Наша сећања треба да буду лепа и чиста и зато нека се забораве оне мале ствари и остане само љубав братска и соколска. Време тражи још много и од Вас, а још више од нас младих. Тешки су дани, а година 1941 – кад наш млади Краљ постане свој, пинолетан – треба да нађе све честите и храбре уједињене и спремне. Зато и сав наш рад треба да буде испуњен једном мисли: за Краља и отаџбину“.¹⁴⁵¹

Сутра, на Преображење, растали су се од сељана и кренули својим кућама и тек су тада и они и сељани осетили колико су завољели једни друге.

¹⁴⁴⁷ Вељко Д. Купрешанин: Студентска радна чета – Нешто о раду у Бијелом Пољу и животу међу бијелопольцима - , *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 183.

¹⁴⁴⁸ Вељко Д. Купрешанин: Студентска радна чета – Нешто о раду у Бијелом Пољу и животу међу бијелопольцима - , *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 183.

¹⁴⁴⁹ Судар просвете и рада, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 189.

¹⁴⁵⁰ Судар просвете и рада, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 189.

¹⁴⁵¹ Судар просвете и рада, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 189.

Просвећивање сељака соколи су вршили на један посебан начин који се разликовао од других. О томе нам говоре следеће речи:

„И опет соколи, да ко би, доведоше нам чудне људе, омладинце, који су викли писати по тешком кршу крапом и лопатом, да би преко њиховог зноја, крви и жуља, синула благодат макар и поједином селу и засеоку. Док друге њихове колеге и наши знанци своју просвећеност жире писаријама, дотле ови чудни људи и родољуби своју просвећеност доказују жуљевима и дјелима, радом за ближњега. То је она просвећеност, која се не може ничим надокнадити и која је потребна и селу и свима у овој земљи. Вјера без дјела мртва је, као и тјело без душе, а просвећеност без истинског рада руши све оно што су велики људи саздали и народу свом оставили.“¹⁴⁵²

Студенти радне чете проф.др Лазе Поповића је изабрала тај пут, пут најтежи али најблагословенији. Када су они дошли у село Жељушу, сељаци нису веровали да ће они стати са њима „... раме уз раме и дохватити тврде крампе и сударити се са тврдим херцеговачким живцем – каменом?“¹⁴⁵³ Нису такође веровали да ће они са њима делити лежајеве, и да ће се шест недеља понашати и радити као прави сељаци. Но десило се оно у шта сељани нису веровали. Када су студенти дошли они су одмах поспремили соколски дом, направили кревете, пред дом су ставили државну и соколску заставу. Обукоше на себе радно одело, узеше крампе и мотике и кренуше. Деца и жене су их зачуђено гледали а сељаци су кренули за њима, „... још неверујући да ће они озбиљно ударити у утробу земљину и са њоме приметити рат.“¹⁴⁵⁴ Но, то се десило, заставе су се подигле увис, „... удар за ударом пада на тврду земљину кору, коју тешко парају и изгладњели наши орући волови. Мукло падају крампе и весело звоне лопате. Поче и зној да се циједи са бијелих лица. Рукави сметају и заврћу их. Али удар за ударом пада, а одмах други дижу земљу. Копа се јама за чатрњу. Инжињер Ђорђе Панченко, широка руска душа води надзор.“¹⁴⁵⁵

По завршетку рада студенти су се уз песму враћали у свој логор, па сутра поново на рад, и тако из дна у дан шест недеља, док чатрња није била изграђена. Чуђење је код сељака нестајало а њихова срца су се према студентима отворила. Они нису били навикли да они који дођу из вароши раде са њима, јер су они обично долазили ради јагањаца и погаче. Сељани су се у току те изградње чатрње с њима сродили као са својом чељади. Из

¹⁴⁵² Студенти на дјелу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 188.

¹⁴⁵³ Студенти на дјелу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 188.

¹⁴⁵⁴ Студенти на дјелу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 188.

¹⁴⁵⁵ Студенти на дјелу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 188.

те њихове међусобне љубави никла је нова и лепа чатрња која ће носити име Стевана Ћирића.

Чета је 14. октобра 1937. године одржала своју осму по реду соколску забаву. Пре почетка извођења програма учеснике и госте забаве је поздравио старешина чете, брат Којо Дабић. После је песму „Херцеговци“ изрецитовао брат Стеван Бојанић, а брат Стојан Дабић је уз гусле отпевао једну песму. Изведен је краћи позоришни комад „Шаран“ од Јована Јовановића Змаја у коме су све улоге одлично одигране, а нарочито се истакао брат Којо Дабић. Тамбурашки соколски збор чете је свирањем употпунио и увеличао програм забаве.¹⁴⁵⁶

Соколски гуслар, брат Којо Дабић, из СЧ Бијело Поље, заједно са гусларом Симом Радићем из СЧ Славањ (СД Љубиње) новембра месеца 1937. године је кренуо у обилазак чета где ће на гусларским забавама наступати. Планирао је за два месеца обићи око 90 чета.¹⁴⁵⁷

Управа чете је, путем листа *Књига за соколско село* обавестила јавност да ће 7. новембра 1937. године у селу Бијело Поље бити велика свечаност. Тога дана ће се новоизграђени црквени звоник освештати и одржаће се народна свечаност. У организацији те свечаности ће учествовали и соколска чета Бијело Поље, а у извођењу програма ће учествовати њихов соколски тамбурашки збор. Позвали су све заинтересоване да тога дана дођу у њихово село и увеличају прославу.¹⁴⁵⁸

Којо Дабић, вођа чете Бијело Поље похвалио је јавно петорицу највреднијих сокола у чети: Обрена Б. Бојанића, Владу Л. Драгића, Гојка Ј. Панџића, Гојка И. Пиштала и Душана Ј. Тришића.¹⁴⁵⁹ У 1937. години нараштајци су читали чланке пред 601 слушаоцем.¹⁴⁶⁰

Путем листа *Књига за соколско село* од децембра месеца 1940. године управа чете је најавила да ће СЧ Бијело Поље одржати своју годишњу скупштину 2. фебруара 1941. године.¹⁴⁶¹ Такође је управа чете путем истог листа од децембра месеца 1940. године најавила да ће СЧ Бијело Поље одржати годишњу соколску забаву 8. јануара 1941. године.¹⁴⁶² У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли су најављене активности и одржане.

3) Соколска чета Виховићи – Рудник

¹⁴⁵⁶ Љ.: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹⁴⁵⁷ Гусларска турнеја, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 242.

¹⁴⁵⁸ Освећење звоника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.

¹⁴⁵⁹ Ради угледа, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.

¹⁴⁶⁰ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁴⁶¹ Skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

¹⁴⁶² Забаве, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

Соколска чета је основана 1930. године. Она је у свом саставу имала следеће секције: антиалкохоличарску, атлетску, здравствену, пољопривредну, просветну, секцију за штедњу и др. Поред наведених секција, чета је имала и свој дувачки оркестар (соколску музику), библиотеку и стрељачку дружину.

Прву управу чете су сачињавали: Љубо Павасовић, старешина; Ристо Вановић, заменик старешине; Десанка Попара, секретар (тајник); Новица Братић, вођа; Владимир Лазовић, благајник; Албих Фоглер, просветар; Никола Дужевић, референт за пољопривреду; Иван Кордић, заменик референта за пољопривреду; Данило Судар, здравствени референт; Зора Маркуљ, повереник за штедњу; Саид Везовић, заменик повереника за штедњу; Ристо Вановић, референт за трезвеност; Мирко Бајевић, Милош Кулићан и Мугдим Чевро, одборници; Петар Бабић, књижничар; Јово Чворо, домаћин и Никола Ковачевић, заставник (задужен за четну заставу). Надзорни одбор су чинили: Марко Кнезовић и Томо Микшановић, а њихови заменици су били Алија Авдић и Хилмо Хубана. Четни гуслар је био Јован Кандић. Чета је имала своју заставу коју је даровао др Иво Тартаља.¹⁴⁶³

У 1935. години чета је имала своју соколску музику са 25 чланова. Те године одржано је четно гусларско такмичење, а победник је био брат Јован Кандић. Брат Савко Лерић је 33 пута обишао соколске чете друштва Мостар и прешао укупно 541 км (170 км пешке и 371 км колима, аутом или бициклом).¹⁴⁶⁴

Први председник дувачког оркестра је био Срђа Говедарица, а 1935. године, због заузетости Говедарице, на његово место је постављен Албих Фоглер, који је у чети био задужен за просвету; Ејуб Комад је био капелник а касније га је заменио Мате Миховиличевић. Оркестар је изводио бројне активности: „... приређивао је концерте у кругу рудника мрког угља, на наступима чете у Виховићима, затим на свим соколским свечаностима у граду и појединим сједиштима соколских чета: у Бијелом Пољу, Раштанима, Благају, Баћевићима и другим, као и на забавама и академијама соколске жупе и друштава у Мостару.“¹⁴⁶⁵ У оркестру се налазило од 18 до 22 члана. У почетку је оркестар био у саставу соколске чете, а касније је прешао у састав Соколског друштва Мостар. За сада нам остаје непознато када се то десило.

У библиотеци се налазило око 180 књига. Просветна секција је одржавала аналфабетске течајеве за описмењивање неписмених становника у Виховићима и другим

¹⁴⁶³ Šefik Pašić: Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 56 – 58.

¹⁴⁶⁴ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, str. 13 – 19.

¹⁴⁶⁵ Šefik Pašić: Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 56.

околним местима. Пољопривредна секција је имала свој расадник, била је активна и вршила је пошумљавање брда око Мостара, а нарочито више рудника мрког угља у Виховићима. Она је 2. марта 1935. године од Соколске жупе Мостар добила маслинове саднице, које је она давала својим члановима по цени од једног динара за четири саднице. Соколска жупа Мостар је те саднице добила од чланова соколских чета из приморја: са полуострва Пељешцља, острва Корчуле и простора око Дубровника. Здравствена секција је такође била врло активна и радила је на здравственом просвећивању народа, што је према писању Пашића видљиво из једног документа, писма од 6. марта 1935. године путем кога су замолили Дом народног здравља у Мостару да им пошаљу једног предавача – лекара да им одржи предавање о заразним болестима, а другом приликом су од исте институције затражили да им прикажу филмове из области здравства.

Чета је током 1934. године имала само једног предњака (соколског стручњака) и: „... и чланова вјежбача од 13 до 16, нараштајаца од 12 до 13, мушке дјеце до 19.“¹⁴⁶⁶ Чета је била добро организована и била је једна од масовнијих у округу Мостар. Током 1934. године је имала „... 395 активиста, од тога 330 радника, 8 сељака, 33 занатлије, 5 службеника, 4 ђака и 15 приправника.“¹⁴⁶⁷

Чланови Чете не само да су учествовали на соколским такмичењима и манифестацијама које је организовала Соколска жупа Мостар, већ су учествовали и на соколским манифестацијама и такмичењима која су одржавана ван простора Херцеговине. Тако су чланови чете, њих 18, учествовали на Видовданском слету у Сарајеву 1934. године и 12 на Соколском слету у Загребу исте године.

На једном гусларском жупском такмичењу које је организовала мостарска соколска жупа учествовао је, поред осталих, и четни гуслар Јован Кандић. Није нам познато које је место на такмичењу заузео. Пре одласка на то такмичење, одржано је четно гусларско такмичење на коме је Кандић победио.

Учествовали су на бројним такмичењима које је организовало соколско друштво из Мостара. Тако су чланови и нараштајци учествовали на такмичењу 25. августа 1935. године у Мостару. И поред велике жеље и залагања нису успели да се пласирају међу 5 најбољих соколских екипа. Од појединаца најбоље место, седмо, заузео је Данило Судар са освојених 855 бодова.

У чети је владао ред, дисциплина и соколска правила су се морала поштовати, у супротном прекршиоци су били кажњавани. Постоји један податак из 1935. године о

¹⁴⁶⁶ Šefik Pašić: Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 56.

¹⁴⁶⁷ Šefik Pašić: Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 56.

кажњавању двојице чланова чете, међутим њихова имена нису наведена, казном „... да не смију носити одору и узети учешћа на свечаностима `због занемарене дужности`“.¹⁴⁶⁸ Кажњени су због тога што су четни новац држали код себе „... и нису га на вријеме предали Соколском друштву Мостар, гдје су имали свој рачун, односно штедну књижицу и добијали камате.“¹⁴⁶⁹ У чети је крајем децембра 1935. године укупно било 322 члана (302 мушка члана, 9 чланица, 2 нараштајца и 9 мушке деце).

На седницама соколских чета Соколског друштва Мостар, које су обично одржаване свака три месеца, испред чете су присуствовали: Херман Алкорн, Н. Братић, Ристо Вановић, Анђелко Вујиновић, Радован Гузина, Салко Лерић, Данило Судар, Гојко Чворо, Мугдим Чевро, П. Чокић и др.

Управа чете је, на челу са братом Душаном Бајићем, 13. јуна 1937. године у Виховићима организовала соколско сјело, на коме су поред чланова соколске чете Виховићи-Рудник, учествовали нараштајци СД Мостар, делегати соколске жупе и соколског друштва Мостар и музика Чете. Поред старешине чете, говорили су Твртко Канаџић и Јован Радуловић.¹⁴⁷⁰

Соколска чета је, готово сваке године изводила свој јавни наступ, на којој су њени чланови, нараштајци и подмладак, изводили разне вежбе и друге активности. Све те наступе пратио је соколски оркестар соколског друштва Мостар.

Соколи чете Виховићи-Рудник су децембра месеца 1940. године за своје незапослене чланове-рударе прикупили око 8000 динара да се најсиромашнијим породицама помогне. Неименовани аутор је забележио да је то било „... заиста соколско племенито дјело.“¹⁴⁷¹

Управа чете је путем листа *Књига за соколско село* од децембра месеца 1940. године најавила да ће се годишња скупштина СЧ Виховићи-Рудник одржати 12. јануара 1941. године.¹⁴⁷² У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је заказана скупштина и одржана.

Чета је радила до 6. априла 1941. године.

4) Соколска чета Врапчићи

Чета је основана 1935. године. Крајем децембра те године у чети је било укупно 86 чланова (37 мушких чланова, 3 нараштајца, 39 мушке и 7 женске деце).

¹⁴⁶⁸ Šefik Pašić: Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 57.

¹⁴⁶⁹ Šefik Pašić: Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 57 – 58.

¹⁴⁷⁰ Сјело у Виховићима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.

¹⁴⁷¹ Соколско милосрђе, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 276.

¹⁴⁷² Skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 274.

Састанак чланова соколске чете је одржан 27. јуна 1937. године. Састанак је водио брат Стојан Дошло, старешина чете, заједно са Дринком Мартиновићем, секретаром (тајником). У име соколског друштва и жупе Мостар присуствовали су брат Твртко Канаџић и брат Бранко Крчум. На састанку, на коме је био присутан 21 члан чете, расправљало се и о заветним дужностима СПП. Присутни чланови су се заветовали да ће до 6. септембра 1941. године извршити 172 дужности. Тако се на пример њих тринаест заветовало да ће засадити најмање по 50 воћки. Расправљало се и о изградњи соколског дома и моста преко речице Сушице. За изградњу дома „... је обећано 88 бесплатних надница, 60 товара пржине и кубик камена.“¹⁴⁷³

Током те године нараштајци су читали чланке пред 830 слушалаца.¹⁴⁷⁴

5) Соколска чета Гнојнице-Драчевице

Чета је основана 1934. године. У 1935. години најбољи течајац у читању писама и савета жупе је био брат Милан Краљевић, који је читао пред 2219 слушалаца.¹⁴⁷⁵ Крајем децембра те године у чети је било укупно 43 члана (39 мушких чланова, 1 чланица, 2 нараштајца и 1 мушко дете).

6) Соколска чета Житомислић

Чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1937. године у чети је укупно било 26 чланова (25 мушких чланова и 1 нараштајац). Више података о раду и активностима ове соколске чете у прегледаним изворима нисмо пронашли.

---

¹⁴⁷³ В.Д.: Из чете Врапчићи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 121.

¹⁴⁷⁴ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁴⁷⁵ Тећајски otsjek, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 24 – 25.

7) Соколска чета Зијемљи

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 22 члана (17 мушких чланова и 5 нараштајаца).

Соколска чета Зијемљи је 5. септембра 1937. године одржала своју прву *јавну вежбу*. Поред осталих јавној вежби је присуствовао и брат Владо Самарџић, изасланик СЖ Мостар и СД Мостар. Свечаност је најавио секретар чете, који је дао реч брату Душану Антељу, најмлађем нараштајцу, који је углавном говорио о значају соколског рада на селу.¹⁴⁷⁶

У извођењу појединих делова програма учествовале су и соколске чете: Бијело Поље (СД Мостар), Врапчићи (СД Мостар) и Чичево (СД Коњиц). Све вежбе су извођење под командом брата Које Дабића.

По завршетку програма био је заједнички ручак. Свечаност која је трајала цели дан „... је протекла у братском расположењу.“¹⁴⁷⁷

Чета је одржала прославу Светог Саве 27. јануара 1940. године. Прослава је одржана у кући брата Милинка Рачића, уз присуство око 100 лица. Соколи: Душан Антељ, Милинко Рачић и Саво Сјеран су говорили на прослави, гуслари су певали народне песме уз гусле, читане су и рецитоване старе народне песме и на крају је отпевана Светосавска химна, чиме се прослава и завршила.¹⁴⁷⁸

8) Соколска чета Мало Поље

Соколска чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 48 чланова (38 мушких чланова, 2 нараштајца и 8 мушке деце).

У 1937. години нараштајци су читали чланке пред 1538 слушалаца.¹⁴⁷⁹

Управа чете је путем листа *Књига за соколско село* од децембра 1940. године најавила да ће чета своју годишњу скупштину одржати 12. јануара 1941. године.¹⁴⁸⁰ За сада нам остаје непознато да ли је та годишња скупштина и одржана јер у доступним изворима нисмо о томе пронашли податке.

9) Соколска чета Орђијеш

Чета је основана 1933. године. У чети је крајем децембра 1935. године било укупно 52 члана (37 мушких чланова и 15 нараштајаца).

¹⁴⁷⁶ Први јавни час, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹⁴⁷⁷ Први јавни час, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹⁴⁷⁸ Зијемљи, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 61.

¹⁴⁷⁹ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Књига за соколско село*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁴⁸⁰ Skupštine, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.

Чланови чете, заветници у СПП, браћа: Милан Берберовић, Ристо Карадеглија, Богољуб Медан, Шћепо Медан и Никола Црногорац су током 1937. године изградили приватне чатрње.¹⁴⁸¹ У тој години нараштајци СЧ Ортијеш су читали чланке пред 783 слушаоца.¹⁴⁸²

Током 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење. Победник је био соко Ђуро Иванишевић.

10) Соколска чета Пијесци

Чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 48 чланова (39 мушких чланова, 5 нараштајаца и 4 мушка детета).

Крајем 1940. године брат Ристо Пудар, старешина СЧ Пијесци је, поред осталих сокола из Мостара, добио одликовање са највишег места Краљевине Југославије. То је уједно било и велико признање за рад соколске чете.¹⁴⁸³

Иако у прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли више података о раду ове соколске чете, на основу добијеног одликовања можемо закључити да је била једна од активнијих чета СД Мостар.

11) Соколска чета Подвележ

Чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 80 чланова (74 мушка члана, 4 нараштајца и 2 мушка детета).

12) Соколска чета Раштани

Чета је сонована 1933. године.

Током 1935. године Течајски одсек чете је читао писма и савете жупе пред 4957 слушалаца.¹⁴⁸⁴ Крајем децембра т године у чети је укупно било 84 члана (65 мушких чланова, 4 нараштајца и 15 мушке дече).

Најбољи нараштајац у априлу 1936. године у читању у мостарској жупи је био брат Чедо Куновац из СЧ Раштани који је читао пред 884 слушаоца.¹⁴⁸⁵

Соколске чете СД Мостар, Виховићи-Рудник и Раштани су 19. септембра 1937. године у Раштанима одржали заједнички јавни час. Час је одржан на једној пољани у близини села уз присуство великог броја сељана из Раштана и околних села. Поред вежбача из две

¹⁴⁸¹ Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.

¹⁴⁸² Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁴⁸³ Одликовање sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 273.

¹⁴⁸⁴ Течајски otsjek, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 24 – 25.

¹⁴⁸⁵ Rad naraštajskog otsijeka u mjesecu aprilu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.

наведене чете, у извођењу часа су учествовали и вежбачи из Соколског друштва Мостар са својом соколском музиком и чланови соколских чета из околних села. Како је забележио Трипо Милићевић, „Јавни час је добро организован са добрим програмом и врло добро је успео.“¹⁴⁸⁶

Брат Твртко Канаџ, делегат СД Мостар, по завршетку јавног часа одржао је комеморативни говор о упокојеном брату Томашу Г. Масарику, председнику и ослободитељу Чехословачке, истакавши рад покојног Масарика „... као човека, који је сав свој живот посветио највећим идеалима човечанства, као љубави према домовини и народу, демократији, слободи, правди и истини.“¹⁴⁸⁷ По завршетку говора сви присутни су минутом ћутања одали почаст упокојеном брату Масарику.

После је настало народно весеље уз песму, музику и играње народних кола које је трајало до сумрака, када су се учесници и посматрачи јавног часа почели разилазити својим кућама.

У 1937. години чета је имала своје властито вежбалиште на отвореном простору.

Управа Чете је 13. фебруара 1938. године у Раштанима одржала гусларско такмичење. Најбољи гуслар је био брат Владоје Ђурасовић, други је био брат Шпиро Куновац а трећи брат Спасоје Ђурасовић.¹⁴⁸⁸

13) Соколска чета Ротимља

Чета је основана 1931. године. У чети је крајем децембра 1935. године укупно било 33 мушка члана.

14) Соколска чета Ходбина

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 55 чланова (31 мушки члан, 1 нараштајац и 23 мушке деце).

Управа чете је 20. фебруара 1937. године приредила гусларску забаву. Забави су присуствовали и учествовали у њеном програму соколски гуслари Тодор Глоговац и Перко Мркајић и соко Тодор Канаџ из СД Мостар. Гуслари су отпевали уз гусле неколико народних песама, бурно поздрављени од присутних, а брат Канаџ је одржао

¹⁴⁸⁶ Трипо Милићевић: Јавни час чета Виховићи-Рудник и Раштани, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹⁴⁸⁷ Трипо Милићевић: Јавни час чета Виховићи-Рудник и Раштани, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.

¹⁴⁸⁸ Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

предавање о Петровој петолетки. Било је присутно око 220 особа. По завршетку забаве старешина чете, Јово Марић, је испратио гусларе до соколске чете Пијесци.¹⁴⁸⁹

У току 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је најбољи био соко Јовица Кајго.

Управа Чете је путем листа *Књига за соколско село* из децембра 1940. године најавила да ће СЧ Ходбина одржати своју годишњу соколску забаву 11. јануара 1941. године.¹⁴⁹⁰ Остаје нам непознато да ли је најављена забава и одржана јер у доступним изворима о томе нисмо порнашли податак.

7.2.2.3.18 Соколско друштво Невесиње

Српски соколи из Невесиња заједно са српским соколима из Мостара су 3. августа 1919. године у Невесињу у Општинској башти извели јавни час. Програм је изведен у десет тачака.

Чедомир Милић је записао да „... од како је одржан први Горњо-Херцеговачки Српски Соколски слет у Невесињу 1910. није се овђе оржавала ни једна Соколска свечаност која би била равна овоме јавноме Часу, а превазишла је далеко и сам поменути слет у техничком погледу.“¹⁴⁹¹

Јавни час је почео пригодним говором старешине Српског соколског друштва Мостар, брата др Пера Мандића, који је истакао „... задаћу соколства пре рата и задаћу новог уједињеног соколства после рата.“¹⁴⁹²

Из СД Мостар на Јавном часу је укупно вежбало 69 вежбача (37 сокола и 32 соколице). Одељење вежбача СД Мостар су нарочито добро изводили вежбе на вратилу и разбоју. „Доста тешке и лијепе комбиноване саставе изводили су елегантно и сигурно.“¹⁴⁹³ Скокови са одскочне даске (обични и рибљи скок) су изазвали највећи интерес код посматрача. У рибљем скоку су браћа: Р. Додер, Ђ. Комљеновић и Љ. Црногорац постигли висину од 2 метра и 30 сантиметара.

Први пут на Јавном часу су наступила одељења соколског подмладка (женска и мушка) друштва Невесиње. Одељење мушког подмладка је било обучено у одела чешких сокола, а женско одељење у женско србијанско одело. Соколски подмладак се добро

¹⁴⁸⁹ Iz čete Hodbina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.

¹⁴⁹⁰ Забаве, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Мостар, децембар 1940, стр. 274.

¹⁴⁹¹ Чедомир Милић: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 438.

¹⁴⁹² Чедомир Милић: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 439.

¹⁴⁹³ Чедомир Милић: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 439.

припремио за јавни час „... и изашао је спреман у танчине са слободном вјецбом и тиме дао повода сваком пријатељу Соколства да вјерује у препород нашега слабога и учмалога соколскога живота путем обвезатнога и свеопћега организовања школске младежи у соколска друштва.“¹⁴⁹⁴

Према Чедомиру Милићу најлепши део програма су извеле мостарске соколице „... вјецбајући двије своје вјецбе са справама и једну слободну вјецбу безпријекорно и са ријетком складношћу.“¹⁴⁹⁵

Јавни час је завршен предавањем др Сава Саватића, о значају побратимских друштава и штетности алкохола на људски организам.

Једина награда мостарским соколима и соколицама за учешће на јавном часу биће, „... ако Невесињски Соко отпочне свестрано свој рад и помножи своје проређене редове и тим дадне подстрека сусједном Гатачком Соколу, да се и он већ једанпут тргне из нама неразумљивога сна, те у заједници догодине да прославимо јубилеј десетогодишње слетске прославе.“¹⁴⁹⁶

У прегледаним изворима нисмо пронашли податке о раду друштва до краја 1934. године.

У току 1935. године друштво је одржало Течај за вође у трајању од пет дана. Било је 25 учесника из 10 соколских чета. Девет часова је употребљено за соколско просветне предмете.¹⁴⁹⁷ У тој години Друштво је имало своју соколску музику са 16 инструмената и трезвењачки одсек.

Пет сокола Друштва је обилазећи чете током 1935. године прешло појединачно по више од 240 км: брат Десимир Иванишевић је 16 пута обишао чете и том приликом прешао укупно 584 км пешке; брат Љубо Јовановић, учитељ, је 16 пута обишао чете прешавши укупно 507 км (443 км пешке и 64 км аутом, колима или бициклом); брат Обрен Брењо, учитељ, је 14 пута обишао чете прешавши укупно 421 км (389 км пешке и 32 км колима, аутом или бициклом); брат Ранко Радош је обишао чете 13 пута и прешао укупно 384 км пешке и брат Азис Кошовић, који је 12 пута обишао чете и прешао укупно 312 км (280 км пешке и 32 км колима, аутом или бициклом).¹⁴⁹⁸

¹⁴⁹⁴ Чедомир Милић: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 438.

¹⁴⁹⁵ Чедомир Милић: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 439.

¹⁴⁹⁶ Чедомир Милић: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 439.

¹⁴⁹⁷ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.

¹⁴⁹⁸ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.

У 1935. години, поред соколских друштава Мостар и Требиње, и у соколском друштву Невесиње је постојао и радио Коњички одсек. У СД Невесиње је такође те године, поред СД Коњиц, по први пут постојао и радио Смучарски одсек.

У Невесињу је од 1. до 21. августа 1935. године одржан Течај за инструкторе обавезног телесног васпитања, према упутствима ССКЈ, сачињеног на основу издатог наређења од стране Министарства за физичко васпитање народа Владе Краљевине Југославије. Течај је одржан под вођством начелништва мостарске жупе. Течају је присуствовало 15 полазника из 7 соколских друштава: Дубровник (3 кандидата), Мостар (2), Подгорица (1), Сарајево (2), Травник (1), Тузла (2) и Цетиње (4). По завршетку течаја, сви полазници су полагали и положили испит и на тај начин су били оспособљени за инструкторе обавезног телесног васпитања.

Исте године је у Друштву одржан и један течај за вође соколских чета у матичним соколским друштвима. Течај је трајао седам дана. Исти такав течај је одржан и у Билећи. На оба течаја је било присутно по 18 вођа чета.¹⁴⁹⁹

Тромесечна седница соколских чета СД Невесиње је одржана 19. априла 1936. године у Невесињу. Седници је присуствовало 72 изасланика из 13 соколских чета: Батковић, Бијења, Биоград, Бојишта, Залом, Зови До, Кифино Село, Крушевљани, Лукавац, Постољани, Раст-Оцак, Риља, Удрезње и Хрушта. Из три чете нису дошли представници: Кљуни, Трусина и Улог. Поред осталих, седници су присуствовали и учествовали у њеном раду соколи: брат Чедомир Милић, старешина Соколске жупе Мостар; старешина СД Невесиње са члановима Управе друштва; брат др Вајнерт; брат Д. Иванишевић; срески економ и др.

После подношења реферата о раду соколских чета у протекла три месеца од стране изасланика чета, брат Никола Лашић, референт за чете у СД Невесиње изложио је преглед целокупног рада чета за протекла три месеца. Констатовао је да је у неким четама соколски рад напредовао, док је у неким био у застоју. После тога су у расправи учествовали изасланици соколских чета и други присутни о недостацима у раду појединих чета, предлозима за будући рад у следећем тромесечју и другим важним питањима везаним за соколски рад у селима невестињске општине.

Брат Ђупахић, учитељ и секретар (тајник) СЧ Залом је констатовао да учитељи и учени људи из града, „... не дају од себе оно, што би могли дати да иду стопама предратне наше радне интелигенције.“¹⁵⁰⁰ Истакао је „... да је највеће дјело служити селу и сеоском

¹⁴⁹⁹ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

¹⁵⁰⁰ А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

соколству¹⁵⁰¹ али да тај рад није не само вреднован, „... већ он са мјеродавних страна није довољно ни запажен¹⁵⁰² и био је мишљења „... да је пут сеоског препорода једино могућ кроз истинску службу народу.¹⁵⁰³

Брат Данило Куљић, учитељ из СЧ Биоград је поставио питање: зашто постоји застој у раду а у неким четама се чак и назадује? После дискусије у којој је учествовало више чланова чета, се констатовало да је главни кривац „... утицај материјалистичког учења наше интелигенције и грађанства па је почео да занос код многих младих људи опада на пољу соколства.¹⁵⁰⁴

За најбоље соколске чете у протекла три месеца су проглашене три: Крушевљани (прво место), Залом (друго) и Лукавац (треће).

По завршетку проглашења најбољих чета старшина мостарске жупе брат Милић одржао је предавање о соколском раду на селу и најновијим методама рада, као и о неким својим идејним погледима, а брат др Вајнерт о спречавању неких болести: срдобоље, тифуса, црног пришта и неких општих заразних болести. Брат Иванишевић је у свом предавању дао стручна упутства о пољопривредним радовима који ће се обављати у наредна три месеца. После његовог предавања седница је завршила свој успешан рад.

Следећа тромесечна седница (за јули, август и септембар 1936. године) соколских чета СД Невесиње је одржана 18. октобра 1936. године у Невесињу уз присуство око 70 соколских изасланика. Из 9 соколских чета је било присутно 45 изасланика, из соколских друштава мостарске жупе 13, мостарске жупе један и осталих 8. Десет соколских чета није на седницу послало своје изасланике. То је био знак и јасан доказ да се те седнице „... нису примиле као насушна потреба села и није се схватио и осетио њихов значај.¹⁵⁰⁵

Када је управа мостарске жупе донела закључак о одржавању тромесечних седница соколских чета матичних соколских друштава имали су у плану да, поред расправе о раду чета у протеклих три месеца, израде план за наредна три месеца и да „... представници из села и града поразговарају, као на сабору, о свим потребама села и приликама у селу.¹⁵⁰⁶ Међутим, та замисао жупе није се остварила, јер на тим седницама готово да није било саборисања, већ се рад сводио на извештај о раду чета у протекла три месеца, о нераду и изради плана за наредно тромесечје.

¹⁵⁰¹ А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

¹⁵⁰² А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

¹⁵⁰³ А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

¹⁵⁰⁴ А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

¹⁵⁰⁵ Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8.

¹⁵⁰⁶ Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8.

Према извештају брата Николе Лашића, референта за чете СД Невесиње на дан 17. октобра 1936. године у соколским четама је укупно било 1237 сокола и соколица (чланова 720, нараштајаца 241 и деце 276). Када се упореди стање на крају прошлог тромесечја број чланства се повећао за 79 (код чланства 18, нараштаја 34 и код деце 27). Две чете имају своје соколске домове, а готово све чете имају своје библиотеке у којима је било 2107 комада разних књига. Све чете су добијале од два до шест разних соколских и патриотских часописа које је препоручила жупа као подесне. У свим четама је укупно било 297 трезвењака. Број одржаних састанака и обиласка чета, због извођења пољопривредних радова, био је мањи него у претходном тромесечју. Петнаест изасланика СД Невесиње је обишло чете тринаест пута, док је у претходном тромесечју 45 изасланика обишло чете 26 пута. Све чете су одржале прославу рођендана Његовог краљевског величанства Петра II. Посебно је истакао да су деца СЧ Залом на такмичењу мостарске Жупе, одржаном 12. и 13. септембра 1936. године у Мостару, заузели прво место. СЧ Раст-Оцак, која је била победник за ту годину на такмичењу соколских чета СД Невесиње и СЧ Удрежње, која је била победник на прошлогодишњем такмичењу, ове године нису присуствовале жупском такмичењу, иако су биле на време позване. Није нам познат разлог њиховог недоласка.

Иако су све чете биле на време обавештене да ће се 18. октобра одржати тромесечна седница чета и да требају да пошаљу своје тромесечне писмене извештаје, 14 чета то ипак није урадило. Извештаје за месеце: јуни, јули, август и септембар нису доставиле следеће чете: Кљуни, Риља и Трусуна. За јули, август и септембар: Батковићи, Кифино Село, Раст-Оцак и Хрушта. Соколске чете Биоград и Зови До нису послале извештаје за Јули, а СЧ Крекови за август и септембар. Соколске чете Бијења и Удрежње нису послале извештаје за месец септембар, а СЧ Сливље и Улог нису послале ни један извештај.

На основу поднесених извештаја брат Лашић је констатовао да је најбоље резултате постигла СЧ Лукавац, На другом месту је била СЧ Залом, трећем СЧ Постољани, четвртм СЧ Зови До, петом СЧ Грабовица, шестом СЧ Биоград, итд. На задњем месту су биле СЧ Кљуни и Улог које су се истакле по свом нераду.

По завршетку извештаја брата Лашића изасланик СЖ Мостар, брат Алекса Унковић обавестио је присутне о СПП и одржао предавање о избору семена и припреми за сетву. Тог дана је одржана и соколска пољопривредна изложба на којој је било 40 излагача из 8 соколских чета. Били су изложени предмети кућних заната и пољопривреде. Резултати најбољих излагача су прочитани на седници, а победници соколи-излагачи су добили одређене награде од стране СД Невесиње.

Та тромесечна седница ће, поред осталих вредности, „...помоћи да се оствари жеља Жупе да тромјесечне сједнице буду срески соколски сабори, на које ће моћи доћи чак и нечланови, домаћини из села, како би дискусија о животу и потребама села била живља и што вјернија.“¹⁵⁰⁷

Слика 69: Радови на уређењу вода у Невесињу¹⁵⁰⁸

СД Невесиње је 11. јула 1937. године у официрском дому у Невесињу приредило соколску академију. Академија је почела поздравним говором старешине СД Невесиње, брата Сава Оровића, пешадијског потпуковника. Говор је почео речима:

„Наш велики национални бард, наш генијални народни песник Алекса Шантић, овако је певао о Невесињу, у ком је редовно летовао и у чијим је хладовитим гајевима многе од својих дивних стихова саставио:

Знаш ли оно легло соколова,
Знаш ли она поља од покоља,
Што су их крвљу благородном
Натапала прса од јунака
Мушка прса слободна горштака.
Знаш ли тамо оно место славно,
Знаш ли, брате, Невесиње равно?“¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰⁷ Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 9.

¹⁵⁰⁸ *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 27.

¹⁵⁰⁹ Никола Ставрић: Соколска академија у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 150.

По завршетку поздравног говора, музичари СД Невесиње су одсвирали соколски марш после кога је настављено извођење програма по следећем распореду:

- Одрецитоване су две песме, „Опленцу“ и „Краљев дан“ које су биле бурно поздрављене од стране присутних.
- Нараштајке СД Невесиње су извеле ритмичко симболичку вежбу „Цанум насред села“ доста добро.
- Нараштајци су извели своје саставе на леп начин, „... и ако је било елемената тежих за млађи мушки нараштај.“¹⁵¹⁰
- Чланице Друштва су одвежбале ритмичку вежбу „Осу се...“ тако добро да су је на захтев публике поновиле.

У другом делу програма су изведена два краћа позоришна комада „Наша деца“ и „Под старост“. У првом комаду млади извођачи су дали „... од себе све да би приказали праву замишљену дечију радњу. Успех је био преко очекивања“,¹⁵¹¹ док други комад није био довољно увежбан и доста је неозбиљно изведен.

Поред бројне публике која је уживала у посматрању извођача, академији је присуствовао и бригадни генерал Сретен Тодоровић, помоћник команданта дивизије. Академија је у потпуности успела „... и била је на оној висини, на којој треба да буду“¹⁵¹² соколске „... теловежбене академије, јер је теловежбени програм био право огледало техничког рада друштва. Тачке су биле на уметничкој висини.“¹⁵¹³

У просторијама СД Невесиње његове соколске чете су 14. октобра 1937. године приредиле јесењу пољопривредну изложбу. Семена која су набављена, у главном посредством мостарске жупе, показала су се одличним за то планинско подручје. Тако на пример била је изложена тиква од 32 кг, кромпир од 1 кг и кравља репа тежине 10 кг, узрасли у околним селима Невесиња.

Поред осталих пољопривредних производа био је изложен и питоми кестен. Та изложба је, поред осталог, показала да и у тим крајевима могу успевати многе воћке и други пољопривредни производи за које се мислило да не могу успевати у тим планинским селима. Изложба је у потпуности успела, изнад очекивања.¹⁵¹⁴

¹⁵¹⁰ Никола Ставрић: Соколска академија у Невесињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 150.

¹⁵¹¹ Никола Ставрић: Соколска академија у Невесињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 150.

¹⁵¹² Никола Ставрић: Соколска академија у Невесињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 150.

¹⁵¹³ Никола Ставрић: Соколска академија у Невесињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 150.

¹⁵¹⁴ Пољопривредна изложба, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.

Управа Друштва је путем листа *Књига за соколско село* од децембра месеца 1940. године најавила да ће СД Невесиње одржати своју тромесечну седницу чета 19. децембра те године. У доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је најављена седница и одржана.

7.2.2.3.18.1 Соколске чете СД Невесиње

У саставу друштва је постојала и радила 21 соколска чета.

Табела 21: Сеоске соколске чете друштва Невесиње¹⁵¹⁵

Соколско друштво Невесиње										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Батковићи	1927	31.12.1935.	36	28	2	6	0	0	0
2	Бијења	1927	31.12.1935.	57	48	0	9	0	0	0
3	Биоград	1928	31.12.1935.	47	37	0	10	0	0	0
4	Бојишта*	1928	31.12.1935.	42	42	0	0	0	0	0
5	Грабовица	1936	31.12.1937.	101	44	2	20	0	35	0
6	Залом	1934	31.12.1935.	101	46	0	5	0	50	0
7	Зови До	1934	31.12.1935.	71	50	0	1	0	20	0
8	Кифино Село	1927	31.12.1935.	37	32	0	5	0	0	0
9	Кљуни*	1934	31.12.1935.	42	42	0	0	0	0	0
10	Крекови	1936	31.12.1937.	29	21	0	8	0	0	0
11	Крушевљани	1929	31.12.1935.	83	64	0	9	0	9	1
12	Лукавац	1934	31.12.1935.	62	58	0	4	0	0	0
13	Постољани	1928	31.12.1935.	29	23	0	6	0	0	0
14	Рабина-Жуберин	1930	31.12.1933.	35	34	0	1	0	0	0
15	Раст-Оцак	1933	31.12.1935.	54	43	0	11	0	0	0
16	Риља	1931	31.12.1935.	35	35	0	0	0	0	0
17	Трешњевица	1930	31.12.1933.	44	44	0	0	0	0	0
18	Трусина	1931	31.12.1935.	67	46	0	11	0	10	0
19	Удрежње	1927	31.12.1935.	89	33	0	21	0	35	0
20	Улог*	1928	31.12.1935.	82	80	1	1	0	0	0
21	Хрушта	1928	31.12.1935.	53	51	0	2	0	0	0
УКУПНО:				1196	901	5	130	0	159	1

* После првог тромесечја 1936. године Жупа је због неактивности избрисала СЧ Бојишта, а току 1937. године соколске чете Улог и Кљуни су престале са радом.

1) Соколска чета Батковићи

Чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 36 чланова (28 мушких чланова, 2 чланице и 6 нараштајаца).

2) Соколска чета Бијења

Соколска чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 57 чланова (48 мушких чланова и 9 нараштајаца).

¹⁵¹⁵ Миливој Јелачић: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.; Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.; Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

У 1937. години су нараштајци чете читали чланке пред 938 слушалаца.¹⁵¹⁶

Током 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење. Победник је био соко Видак Мирковић.

3) Соколска чета Биоград

Чета је основана 1928. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 47 чланова (37 мушких чланова и 10 нараштајаца).

Од брата Данила Вуковића из СЧ Биоград у 1936. години је објављен чланак „Зло је у нама“¹⁵¹⁷ у листу *Књига за соколско село* и од брата Данила М. Куљића из исте чете чланак „Стање у Горњој Херцеговини“.¹⁵¹⁸

4) Соколска чета Бојишта

Соколска чета Бојишта основана је 1928. године. Крајем децембра 1935. године у Чети је укупно било 42 мушка члана.

После првог тромесечја 1936. године Жупа Мостар је због њене неактивности из чланства избрисала СЧ Бојишта.¹⁵¹⁹

5) Соколска чета Грабовица

Соколска чета је основана 1936. године.

У току 1937. године соколи и соколице Чете су учествовали на такмичењу соколских чета на којима је учествовало 552 такмичара. У такмичењу чланова прве групе они су заузели треће место.¹⁵²⁰ Крајем децембра те године у чети је био укупно 101 члан (44 мушка члана, 2 чланице, 20 нараштајаца и 35 мушке деце).

Према писању *Видослова, Саборника Епархије Захумско Херцеговачке и Приморске*, из 1997. године, који је излазио у Требињу, соколска чета Грабовица је била победник на соколском такмичењу у Мостару 1930. године, а за награду су чланови чете добили лаворов венац, дар краља Александра Карађорђевића. Венац је остављен у цркви Светог апостола Петра у Залому. Почетком рата 1941. године усташе су га узеле и однеле. У част

¹⁵¹⁶ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁵¹⁷ Данило Вуковић: Зло је у нама, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 7 – 8.

¹⁵¹⁸ Данило М. Куљић: Стање у Горњој Херцеговини, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 2 – 3.

¹⁵¹⁹ Душан Вајић: Rad sokolskih četa u prvom tromjesečju 1936 godine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.

¹⁵²⁰ Види више у СЧ Удрежње (СД Невесиње).

те победе брат Јанко Милошевић из СД Гацко је те 1930. године певао песму посвећену њима, коју наводимо:

ПЈЕСМА СОКОЛСКОМ СЕЛУ

На светлости сунчаних алеја,
Заблистала соколска идеја.
У слободи отаџбине наше,
Ће нам стари ратовати знаше.
И пламене постојбине вила,
Осетише соколова крила.
Та идеја на далеко зађе,
На пољу се Невесињском нађе.
Да у крају српске славе мушке,
Слуша гласе Невесињске пушке.
Невесиње у соколству стоји,
И соколе по четама броји.
Да споменем Грабовицу село,
Ће је старо родољубља врело.
И њезине од угледа људе,
Да им име од угледа буде.
Бошко Братић и Ивковић Раде,
За име им Невесиње знаде.
Петковићу Максим покрај вира,
Племените душе и манира.
Па са њима личност одабрана,
По имену Брењовић Богдана.
Два Шиповца, Николу и Влада,
Поноситог рода и евллада.
Два потомка јуначкога соја,
Ковачевић мудрога Спасоја.
Међу њима Голијанин Гојко,
Свакога је запазило око.
По ширини лијепога знања,
Достојан је старога предања.
Оснивачи соколске су чете,
Одабраше за трку атлете.
Да на слету о светоме Тројству
Такмиче се у витешком својству.
На равноме војном егзерциру,
У соколском олимпијском тиру.
Трка поче где се право суди,
Под надзором угледније људи.
Све господа од првога реда,
под управом господина Чеда.
Грабовица стаде у поворку,
И јаку је довела шесторку.
Два рођена брата Ивковића,
Силног Марка и брата му Мића.
Грабовица ка побједи циља,

Док је њима Петковић Васиља,
Још Ђидија Чоловић Илија,
Да је чета свакоме милија,
Боже Мили, силније јунака,
Гле сокола Петковића Бранка.
Ко да га је задојила вила.
Па Рељина посједује крила.
А Алекса Ковачевић млади,
Више чуда него Бранко ради.
Кад Алекса једном куглу баци,
Читав метар свакоме одбаци.
Његова је на даљини мета,
Одјекнула про далеког света.
Сад им ући у Београд ваља,
Да добију вијенац од краља.

Јанко Милошевић¹⁵²¹
СД Гацко

Према *Извјештају за 1937. годину*¹⁵²² о раду соколских друштава и чета Соколске жупе Мостар, соколска чета Грабовица је основана тек 1936. године. Према *Извештају о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935*¹⁵²³, не наводе се подаци о соколској чети Грабовица, па можемо закључити да је она заиста и основана 1936. године. Можемо претпоставити да је Јанко Милошевић своју песму посветио соколима из села Грабовица који су заиста учествовали и победили на соколском такмичењу у Мостару 1930. године, а песник их је назвао „чета“ мислећи на групу сокола из тог места, јер соколска чета Грабовица тада није званично постојала.

б) Соколска чета Залом

Чета је основана 1934. године. Крајем децембра 1935. године у чети је био укупно 101 члан (46 мушких чланова, 5 нараштајаца и 50 мушке деце). Под вођством брата Чупахина деца СЧ Залом су учествовала на такмичењу мостарске Жупе одржаном 12. и 13. септембра 1936. године у Мостару, на коме су освојили прво место.

После трећег тромесечја (јули, август и септембар) 1936. године на тромесечној седници чета СД Невесиње одржаној 18. октобра те године у Невесињу, по поднесеном извештају референта за чете СД Невесиње, брата Николе Лашића, направљена је листа најбољих чета. Соколска чета Залом је била на другом месту, после СЧ Лукавац.¹⁵²⁴

¹⁵²¹ Јанко Милошевић: Пјесма соколском селу, *Видослов*, Саборник Епархије Захумско Херцеговачке и Приморске, год. 4, бр. 12, Требиње, 1997, стр. 90.

¹⁵²² Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.

¹⁵²³ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

¹⁵²⁴ Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8 – 9.

У 1937. години нараштајци чете су читали чланке пред 1692 слушаоца. Најбољи је био Милоран Поповић који је читао пред 1113 слушалаца.¹⁵²⁵

7) Соколска чета Зови До

Чета је основана 1934. године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 71 члан (50 мушких, 1 нараштајац и 20 мушке деце).

Од Владимира Д. Гутића је током 1936. године објављена песма „О жупском течају.“¹⁵²⁶

Од њеног оснивања до 1940. године, осим броја чланова 1935. године и једне песме њеног члана, у доступним изворима нисмо пронашли више података.

На иницијативу Управе СЧ Зови До, чланови чете, заједно са сељанима су вероватно фебруара месеца или почетком марта 1940. године одржали састанак на коме су расправљали о тешкој ситуацији, политичким партијама и њиховим негативним дејствима на слогу народа и о томе шта радити да се то искорени. После бурне дискусије донели су закључак са којим су се сви сложили, да је у слози спас и да се упути порука властима да уклоне губу из торине, као и политичке партије.

Закључак да је у слози спас гласи:

„Ми соколи и сељани села Зови До из кога плану прва Невесињска пушка 1875. год. за слободу и јединство, иако живимо у биједи и невољи због слабих и неродних година у овом пасивном крају, о коме се не води рачуна, и ако нисмо школовани људи за вођење политике, налазимо за потребно подићи глас: СЛОГА је спас.

Пуних 20 година преживесмо под водством разних пол. партија, очекујући боље дане будућности, и увидјесмо да то може само Бог и братска слога дати, пол. партије никада, које усијаше сјеме раздора, небратства, неслоге, пљачке и т.д. међу овај поштени и мученички народ.“¹⁵²⁷

Порука властима је гласила:

¹⁵²⁵ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁵²⁶ Vladimir D. Gutic: O župskom tečaju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. 21 – 22.

¹⁵²⁷ Ријеч Зовог дола, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 2-3, Мостар, фебруар-март 1940, стр. 47.

„Стога вас братски молимо, очистите губу из торине, партије уклоните, сложите се – уједините се, јер рече она наша народна: `Сложна браћа нове дворе граде, а несложна и старе обара`. Поведите напаћени народ путем праведним срећној будућности.“¹⁵²⁸

8) Соколска чета Кифино Село

Соколска чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 37 чланова (32 мушка члана и 5 нараштајаца).

Од оснивања чете до 1940. године, осим године оснивања и броја чланова крајем 1935. године, у доступним изворима нисмо пронашли више података.

На састанку соколске чете одржаном вероватно у фебруару или почетком марта 1940. године у Кифином Селу соколи су расправљали о тренутном стању у Краљевини Југославији, посебно у Херцеговини, о негативном деловању политичких партија на народно јединство и о њиховој борби за превласт, као и о томе шта радити да се те негативности отклоне.

Приликом расправе поставили су два основна питања: „Шта би нама малим да не поштујемо више паметније људе, оне који иду путем правде; шта ли би великим да заваде нас мале?“¹⁵²⁹ и „Да ли нашој крвљу стеченој отаџбини пријети опасност и од кога, да ли од неких великих вањских сила или од наших унутрашњих видљивих и невидљивих непријатеља“.¹⁵³⁰

После дискусије су закључили „... да прво и друго би од политичких партија које 20 година загризоше у душе народне, као што црв загриза невидљиво здрав и дебео храст који служаше људима за хлад и почивак а којег онај невидљиви црв обори да више не служи.“¹⁵³¹

Политичке партије и њихове вође, борећи се само за властите интересе и превласт заборавили су на народ и отаџбину и на њихове интересе, завели су народ да служи само политичким интересима и довели га на ивицу пропасти. Заборавили су ону поруку из народне пјесме: „Великаши проклете им душе на комаде раздробиле царство“ и владати „... значи радити, да већина буде задовољна и да не смије нико бити гладан.“¹⁵³²

На крају су констатовали да „... народ осјећа јак бол на душама својим од свега што се догодило и што се догађа па упућује свима и свакоме да се у овим судбоносним данима сложе, док се страсти које су народ усталасале стишају, те да раде од најмањег до

¹⁵²⁸ Ријеч Зовог дола, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 47.

¹⁵²⁹ Кифино село говори, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 46.

¹⁵³⁰ Кифино село говори, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 46.

¹⁵³¹ Кифино село говори, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 46.

¹⁵³² Кифино село говори, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 46.

највишег да се из народа искорени гордост и загрижљивост, мржња и псовка, хулење на Бога које све утиче у једну страшну комунистичку пропаганду која ће народ, ако се не повратимо поштовању Бога и поменутог гријеха не одрекнемо, привести нас Европској крвавој клаоници.¹⁵³³

9) Соколска чета Кљуни

Чета је основана 1934. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 42 мушка члана. Током 1937 године чета је престала са радом.

10) Соколска чета Крекови

Чета је основана 1936. године. Крајем 1937. године у чети је било укупно 29 чланова (21 мушки члан и 8 нараштајаца).

11) Соколска чета Крушевљани

Чета је основана 1929. године.

Рад чете је током 1935. године био добар што је видљиво из извештаја просветара чете поднесеног на скупштини СД Невесиње: „У овој години чета је одржала 58 сијела, 47 састанака; прочитано је и одржано 118 предавања, а поучних чланака 455; најзад одржане су и двије гусларске утакмице.“¹⁵³⁴ Тај рад СЧ Крушевљани служио је као пример за углед, односно како треба радити у осталим четама Друштва.

Током 1935. године Течајски одсек је прочитао писма и савете жупе пред 4734 слушаоца.¹⁵³⁵ Крајем те године у чети је укупно било 83 члана (64 мушких чланова, 9 нараштајаца, 9 мушке и 1 женско дете).

Соколска чета Крушевљани је током 1936. године изградила свој соколски дом, који је био леп и простран и у потпуности одговарао како потребама сокола, тако и потребама села. На дом је постављена табла лепо урађена у камену, али су неке речи погрешно написане па их је било тешко прочитати. Мештани су то прокоментарисали речима: „Ми сељаци слабо читамо и обична слова, а камоли ова, која се виде на слици“¹⁵³⁶ и замолили су Управу СЧ да „Ако се може табла поправити то би безусловно требало учинити.“¹⁵³⁷

¹⁵³³ Кифино село говори, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 47.

¹⁵³⁴ Х.: Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 14.

¹⁵³⁵ Тећајски otsjek, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

¹⁵³⁶ Ј.: Нови Соколски дом, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8.

¹⁵³⁷ Ј.: Нови Соколски дом, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8.

Слика 70: Табла на Соколском дому СЧ Крушевљани¹⁵³⁸

У 1937. години чета је имала своје властито љетно вежбалиште. Соко Милутин Глоговац је поводом одржавања *дана захвалности Богу* соколској чети Крушевљани поклатио 1000 динара за сиротињу.¹⁵³⁹

Током 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио соко Мирко Бјелица.

12) Соколска чета Лукавац

Чета је основана 1934. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 62 члана (58 мушких чланова и 4 нараштајца).

На тромесечној седници за треће тромесечје (јули, август и септембар) 1936. године соколских чета СД Невесиње одржаној 18. октобра те године, после подношења извештаја брата Николе Лашића, референта за чете СД Невесиње и расправе о њиховом раду у протеклом тромесечју направљена је листа најуспешнијих чета. На првом месту налазила се соколска чета Лукавац.¹⁵⁴⁰

У 1937. години нараштајци чете су читали чланке пред 804 слушаоца.¹⁵⁴¹

¹⁵³⁸ Ј.: Нови Соколски дом, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8.

¹⁵³⁹ Пример за углед, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.

¹⁵⁴⁰ Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8 – 9.

¹⁵⁴¹ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

13) Соколска чета Постољани

Чета је основана 1928. године.

Током 1935. године Течајски одсек је читао писма и савете мостарске жупе пред 11709 слушалаца. Течајац брат Лазар Рашовић је био најбољи прочитавши писма и савете жупе пред 3045 слушалаца, други је био брат Никола Зубац који је читао пред 2668 слушалаца, трећи брат Милан Драганић прочитавши писма и савете пред 2379 слушалаца и четврти брат Томо Зубац који је читао пред 2375 слушалаца.¹⁵⁴² Крајем те године у чети је укупно било 29 чланова (23 мушка члана и 6 нараштајаца).

На тромесечној седници соколских чета СД Невесиње после трећег тромесечја (јули, август и септембар) одржаној 18. октобра 1936. године у Невесињу, после поднесеног извештаја брата Николе Лашића, референта за чете СД Невесиње, и расправе о њиховом раду у протеклом тромесечју, извршено је прогашење најбољих чета. Соколска чета Постољани се налазила на трећем месту, после СЧ Лукавац и СЧ Залом.¹⁵⁴³

14) Соколска чета Рабина-Жуберин

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1933. године у чети је укупно било 35 чланова (34 мушка члана и 1 нараштајац).

15) Соколска чета Раст-Оцак

Соколска чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 54 члана (43 мушка члана и 11 нараштајаца).

У току 1937. године чланови соколске чете Раст-Оцак су учествовали у такмичењу соколских чета, на којима је учествовало 552 такмичара (сокола и соколица) и у такмичењу нараштајаца су заузели друго место.¹⁵⁴⁴

Од брата Милана Нинчића је у 1938. години у листу *Књига за соколско село* објављен чланак „Гусле моје, историја стара“.¹⁵⁴⁵

16) Соколска чета Риља

Чета је основана 1931. године. Крајем децембра 1931. године у чети је укупно било 35 мушких чланова.

¹⁵⁴² Тећајски odsjek, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

¹⁵⁴³ Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8 – 9.

¹⁵⁴⁴ Види више у СЧ Удрежње (СД Невесиње).

¹⁵⁴⁵ Милан Нинчић: Гусле моје, историја стара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 106.

17) Соколска чета Трешњевица

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1933. године у чети је укупно било 44 мушких чланова.

18) Соколска чета Трусуна

Чета је основана 1931. године.

Старшина чете је био брат Тодор Миливојевић. На годишњој скупштини чете 1936. године је констатовано да нису у потпуности били задовољни са радом чете у прошлој 1935. години, што је видљиво из извештаја просветара чете: „Само мало више воље и љубави према соколству, више разумијевање за соколску мисао па ће и успјех бити задовољавајући.“¹⁵⁴⁶

У годишњем извештају о раду чете у 1935. години, брат Тодор Миливојевић, старшина чете је о соколству, поред осталог, написао: „Наше соколство нас учи како ћемо чланове наших породица подучити истрајном раду, мудрој штедњи и послушности млађих према старијима, па како ћемо ценити нашу отаџбину и нашу слободу.“¹⁵⁴⁷ Поред тога што се путем соколства на прави начин васпитавају млади, оно нам даје и „... велику умну и моралну снагу за одбрану нашег кућног прага, а исто тако и за одбрану границе наше отаџбине.“¹⁵⁴⁸ На крају је о соколству рекао да је у то време оно било „... најмоћнија сила пред којом дрхте наши непријатељи и ми вјерујемо да ће оно брзо бити најјачи бедем против свију наших непријатеља.“¹⁵⁴⁹ Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 67 чланова (46 мушких чланова, 11 нараштајаца и 10 мушке деце).

У 1937. години нараштајци су читали чланке пред 2072 слушаоца. Најбољи је био нараштајац Чедо Аћимовић који је читао пред 1036 слушалаца.¹⁵⁵⁰

Током 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је најбољи гуслар био соко Радоје Црногорчић.

¹⁵⁴⁶ Један члан чете: Како мисле сељаци-соколи о нашој соколској организацији, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹⁵⁴⁷ Један члан чете: Како мисле сељаци-соколи о нашој соколској организацији, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹⁵⁴⁸ Један члан чете: Како мисле сељаци-соколи о нашој соколској организацији, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹⁵⁴⁹ Један члан чете: Како мисле сељаци-соколи о нашој соколској организацији, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 15.

¹⁵⁵⁰ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

19) Соколска чета Удрежње

Чета је основана 1927. године.

У 1935. години најбољи течајац у читању писама и савета жупе био је брат Данило Кљакић који је читао пред 2008 слушалаца, а најбољи нараштајац у читању чланака је био брат Мирко Вујадиновић који је читао пред више од 1000 слушалаца.¹⁵⁵¹ У децембру те године у чети је укупно било 89 чланова (33 мушка члана, 21 нараштајац и 35 мушке деце).

Соколско друштво Невесиње је 15. септембра 1937. године одржало соколску јавну вежбу и такмичење за *Венац Његовог височанства краља Петра II Карађорђевића*. Такмичења и извођење јавне вежбе је почело у 7 сати и трајало је до 17 часова.

У такмичењу је учествовало 6 чета СД Невесиње, међу којима је била и чета Удрежње. Она је учествовала са по две екипе (оделења) чланова и нараштајца, и три екипе (оделења) мушке деце. Чета је у такмичењу била најуспешнија са следећим резултатима:

„1 одељење чланова већи раздио добило је 20.480 тач.

2 одељење чланова нижи раздио добило је 5.810 тач.

1 одељење нараштаја добило је 18.454 тач.

1 одељење мушке дјеце добило је 11.271 тач.“¹⁵⁵²

Чланови чете Удрежње су укупно освојили 56.024 бода (тачке) и на тај начин те четири екипе соколске чете су освојиле прво место на такмичењу СД Невесиња.

Поред великог броја грађана и сељака тим спортским такмичењима су присуствовали: потпуковник Јанко Храст, изасланик Његовог величанства Петра II; брат Чедомир Милић, старшина СЖ Мостар; Мирко Жерајић, председник општине Невесиње. Поред њих такмичењима су присуствовали и представници других друштава и организација из Невесиња. Такмичење је протекло у најбољем реду и по његовом завршетку, „... публика се је разишла са великим задовољством својим кућама а до касно у вече чуле су се пјесме сокола сељака на путу у своје село.“¹⁵⁵³

Током 1937. године такмичења соколских чета су одржана у четири соколска друштва (за сада нам није познато у којим) у којима је учествовало 40 соколских чета са 552 такмичара сврстаних у 92 одељења. Највише одељења на такмичењу је било из соколске чете Удрежње (СД Невесиње). Најбољи су били соколи из чете Удрежње чији су чланови

¹⁵⁵¹ Тећајски otsjek, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

¹⁵⁵² Danilo Kljakić: Prva četa u Nevesinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

¹⁵⁵³ Danilo Kljakić: Prva četa u Nevesinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

прве групе, чланови друге групе и мушки нараштај освојили прва места. Редослед прве три чете је био следећи:

„а) чланови прва група:

1 мјесто соколска чета Удрежње	(Невесинје)
2 -II- -II- -II- Брадина	(Коњиц)
3 -II- -II- -II- Грабовица	(Невесинје)

б) чланови друга група:

1 мјесто соколска чета Удрежње	(Невесинје)
2 -II- -II- -II- Брадина	(Коњиц)
3 -II- -II- -II- Јабланица	(Коњиц)

ц) мушки нараштај:

1 мјесто соколска чета Удрежње	(Невесинје)
2 -II- -II- -II- Раст-Оцак	(Невесинје)
3 -II- -II- -II- Јабланица	(Коњиц)

д) мушка дјеца:

1 мјесто соколска чета Челебићи	(Коњиц)
2 -II- -II- -II- Брадина	(Коњиц)
2 -II- -II- -II- Смоквица	(Блато) ¹⁵⁵⁴

У 1937. години нараштајци су читали чланке пред 2600 слушалаца. Најбољи нараштајац је био Јован Вујадиновић који је читао пред 1856 слушалаца.¹⁵⁵⁵

Брату Митру Баћини из СЧ Удрежње је, вероватно у фебруару или почетком марта 1940. године изгорела кућа са свом храном и стварима. Баћина је био нежењен и издржавао је жену од покојног брата Васа и његових шесторо деце. Соколи су одмах притекли у помоћ и повели су акцију за прикупљање помоћи и прикупљено је 300 кг жита и 350 динара. Соколи СЧ Удрежње су се договорили да ће заједно са сељанима чим буде време боље почети са изградњом нове куће брату Баћини. Упутили су молбу и осталим соколима из других соколских друштава и чета да у складу својих могућности помогну изградњу ове куће, а прилоге могу послати на адресу: Соколска чета Удрежње (Невесинје) за Митра Баћину.¹⁵⁵⁶

20) Соколска чета Улог

Соколска чета Улог основана је 1928. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 82 члана (80 мушких чланова, 1 чланица и 1 нараштајац).

¹⁵⁵⁴ Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 61.

¹⁵⁵⁵ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁵⁵⁶ Помозите у невољи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 62 – 63.

Након првог тромесечја 1936. године, због неактивности СЧ Улог, соколска жупа Мостар је избрисала из свог чланства.¹⁵⁵⁷

21) Соколска чета Хрушта

Чета је основана 1928. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 53 члана (51 мушки члан и 2 нараштајца).

7.2.2.3.19 Соколско друштво Опузен

О Соколском друштву Опузен у прегледаним и доступним изворима успели смо пронаћи само податак да је у 1935. години у друштву постојао тамбурашки збор са 7 чланова и трезвењачки одсек и да током те године у друштву није одржан ни један предњачки час.

Ово соколско друштво било је у саставу Соколске жупе Мостар, иако територијано није припадало Херцеговини.

7.2.2.3.20 Соколско друштво Оребић

Ово друштво такође није било на територији Херцеговине, али је било у саставу Соколске жупе Мостар.

Током 1935. године управа друштва је одржала *Идејни течај* за ново чланство са 22 часа наставе, од којих је 18 часова употребљено за идејно васпитање чланства. Течају је приступило 25 слушалаца (23 члана и 2 нараштајца).¹⁵⁵⁸ Имали су свој соколски мешовити певачки хор. Одржали су један *Течај за предњаке* под вођством предњака из мостарске жупе. Један члан Друштва је те године присуствовао *Жупском течају за лаку атлетику и игре*.

7.2.2.3.21 Соколско друштво Оскорушно

Такође једно од соколских друштава територијално ван Херцеговине, али у саставу соколске жупе Мостар.

¹⁵⁵⁷ А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.

¹⁵⁵⁸ Милан Докић: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 13 – 19.

Једини податак који смо у доступним изворима пронашли о раду друштва јесте да у току 1935. године у друштву није одржан ни један предњачки час.

7.2.2.3.22 Соколско друштво Потомје

О раду овог Соколског друштва пронашли смо само податак да у току 1935. године у друштву није одржан ни један предњачки час и није вршено телесно вежбање.

Као и претходна три друштва, ни ово друштво није било на територији Херцеговине.

7.2.2.3.23 Соколско друштво Прозор

О овом Друштву смо такође успели пронаћи само податак да у 1935. години у друштву није вршено телесно вежбање и није одржан ни један предњачки час.

Више података у доступним изворима нисмо пронашли.

7.2.2.3.24 Соколско друштво Столац

У 1935. години друштво је имало своју соколску музику са 18 инструмената. Један члан друштва је присуствовао жупском течају за лаку атлетику и игре. Пет сокола из друштва су током те године, обилазећи соколске чете, прешли појединачно по више од 240 км: брат Душан Томовић је 12 пута обишао чете и прешао укупно 458 км (406 км пешке и 52 км аутом, колима или бициклом); брат Перо Хамовић је 16 пута обишао чете прешавши укупно 401 км (375 км пешке и 26 км колима, аутом или бициклом); брат Миле Ружић је обишао чете 16 пута прешавши 375 км (323 км пешке и 52 км колима, аутом или бициклом); брат Неђо Радојевић је 11 пута обишао чете прешавши укупно 340 км пешке и брат Веселин Самарцић који је чете обишао 11 пута и том приликом прешао укупно 290 км (238 км пешке и 52 км колима, аутом или бициклом).¹⁵⁵⁹

Тромесечна седница соколских чета СД Столац одржана је 27 априла 1936. године у Стоцу. Седници је присуствовало 18 делегата из свих 6 соколских чета: Дабар Поље, Добрице, Доњи Поплат, Локве, Тријебањ и Храсно; брат Бруно Марчић, изасланик СЖ Мостар и брат Ивановић, старешина СД Столац са 7 чланова из управе друштва. Седница је почела са радом у 10 и трајала је до 13 часова.

---

¹⁵⁵⁹ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 19 – 23.

После изложених извештаја о раду чета у протеклом тромесечју (јануар, фебруар и март) од стране изасланика чета настала је дискусија о томе шта није било добро у дотадашњем раду, шта је добро и шта треба радити у наредном периоду. У дискусији су учествовали брат Марчић, брат Ивановић и изасланици чета. Расправљало се о изградњи вода у појединим местима, изгледу одела за вежбање, одржавању течаја за домаћице и другим важним питањима за даљи рад сокола, као би испунили своје постављене задатке.

Када се расправљало око изградње вода „Дискусија изасланика чета била је врло жива и братска“¹⁵⁶⁰ и сви изасланици су се сложили да „... иако све чете немају уређених бунара и појилишта, ... да би најпрече било, да се прва вода уреди у Горњем Храсну, јер је тај крај скоро безводан.“¹⁵⁶¹

У расправи о изгледу вежбаћег одела сви су били јединствени и предложили су да се одело за вежбање састоји од: беле мајице, кратких белих гаћица, опанака и кратких белих чарапа.

У расправи око потребе одржавања *Течаја за домаћице*, сви су били мишљења да је то потребно и да је најпогодније село Локве у које је најакше доћи из свих других села. У Доњем Поплату је већ постојала домаћинска школа. По завршетку састанка, изасланици чета су заједно са начелником СД Столац прегледали вежбе које чланови чета требају научити за следеће наступе.

Следећа тромесечна седница соколских чета СД Столац за треће тромесечје (јули, август и септембар) одржана је 18. октобра 1936. године у Стоцу. Састанку су присуствовали изасланици из тро чете: Горње Храсно, Доњи Поплат и Локве, а три чете: Дабар Поље, Дабрица и Тријебањ нису послали своје изасланике. Седници је, поред изасланика напред наведених соколских чета и чланова управе СД Столац, присуствовао и први заменик старешине СЖ Мостар, брат Бруно Марчић, као изасланик жупе.

Брат Перо Хамовић, старешина СД Столац је, после прочитаног записника са претходне тромесечне седнице, констатовао да чете које су присуствовале састанку нису послале своје писмене извештаје о раду у протекла три месеца, да је само у једној чети одржан јавни час, да пољопривредна изложба није одржана, да се телесно вежбање у неким четама не врши редовно већ само пред одржавање соколских забава, јавних вежби или јавних часова, да се то у наредном периоду треба побољшати тако да чланови редовно вежбају, а не само пред наступе (приредбе, јавне вежбе, јавне часове и сл.), да је готово у свим четама мали број деце и нараштаја и да је потребно радити да се то стање поправи,

¹⁵⁶⁰ Б.: Тромјесечна сједница чета матичног друштва Столац, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7.

¹⁵⁶¹ Б.: Тромјесечна сједница чета матичног друштва Столац, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7.

да се добро радило на просветном пољу и да су неке чете постигле добре резултате. Како управе из половине соколских чета нису сматрале да је потребно присуствовати том важном састанку, одлучено је да се управе соколских чета које нису послале своје представнике на састанак казне укором, како се то у будуће не би понављало.

По завршетку излагања брата Хамовића и дискусије о свим питањима из области соколског рада на селу, расправљало се и о доношењу програма рада по четама за наредно тромесечје. Одлучено је да се у програм уврсте: гусларске утакмице, дан захвалности Богу, избор нараштајаца за течај, попуњавање завјетница и одржавање соколских приредби. После је говорио брат Марчић о значају СПП рекавши, поред осталог, да је од изузетне важности да се за тих наредних пет година „... учврсти у чети братска љубав, највећа трпељивост и свакодневно помагање слабијих, нарочито сирочади. Чета има да постане скуп свега доброг и племенитог.“¹⁵⁶²

Управа СЧ Локве је тражила упутства како да заврши започети соколски дом, након чега су јој дата одређена упутства шта да ради. На крају су се сви присутни сложили да је потребно чешће обилазити чете од стране представника СД Столац и мостарске жупе и да то не буде само преко дана већ да то буде углавном у суботу, када би се увече одржало соколско сјело на коме би се без журбе могло расправљати о свим важним питањима соколског рада на селу.

7.2.2.3.24.1 Соколске чете СД Столац

У саставу друштва је постојало и радило шест соколских чета.

Табела 22: Сеоске соколске чете друштва Столац¹⁵⁶³

Соколско друштво Столац										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Горње Храсно	1935	31.12.1935.	61	60	1	0	0	0	0
2	Дабар Поље	1927	31.12.1935.	110	79	0	16	0	15	0
3	Дабрица	1928	31.12.1935.	42	36	0	6	0	0	0
4	Доњи Поплат	1927	31.12.1935.	110	69	1	5	0	35	0
5	Локве	1929	31.12.1935.	53	39	1	7	0	6	0
6	Тријебањ	1928	31.12.1935.	94	65	0	3	0	26	0
УКУПНО:				470	348	3	37	0	82	0

¹⁵⁶² Тромјесечна сједница у Стоцу, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 11.

¹⁵⁶³ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

1) Соколска чета Горње Храсно

Чета је основана 1935. године. Крајем децембра те године у чети је био укупно 61 члан (60 мушких чланова и 1 чланица).

2) Соколска чета Дабар Поље

Чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 110 чланова (79 мушких чланова, 16 нараштајаца и 15 мушке деце).

Прву смотру свог чланства СЧ Дабар Поље је одржала 11. јула 1937. године, на којој је било присутно укупно 50 чланова и нараштајаца. Четири нараштајца и шеснаест чланова су дали соколски завет.¹⁵⁶⁴ Чета је у току те године завештањем покојног Јована Ивковића, свештеника српске православне цркве (СПЦ), добила земљиште површине 1200 метара квадратних за изградњу соколског дома.¹⁵⁶⁵

3) Соколска чета Дабрица

Чета је основана 1928. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 4 члана (36 мушких чланова и 6 нараштајаца).

4) Соколска чета Доњи Поплат

Чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 110 чланова (69 мушких чланова, 1 чланица, 5 нараштајаца и 35 мушке деце).

5) Соколска чета Локве

Чета је основана 1929. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 53 члана (39 мушких чланова, 1 чланица, 7 нараштајаца и 6 мушке деце).

Соколска чета Локве је 20. септембра 1936. године у Локвама, у згради основне школе, приредила редовну годишњу соколску забаву. Забава је почела поздравним говором старешине СЧ Локве, који је поздравио присутне и захвалио им се што су дошли и што ће својим скромним прилозима помоћи изградњу соколског дома. О значају изградње соколског дома старешина је, поред осталог, том приликом рекао: „Соколски дом послужиће као права народна школа у којој ће се одгајати омладина јаког карактера,

---

¹⁵⁶⁴ Соколска чета Дабар Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванрено издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 144 – 145.

¹⁵⁶⁵ Дабар Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.

узорне радише, добре штедише, праве комшије, добри соколи, патриоте и прави држављани, те као такви знаће чувати своје, а и ценити и поштовати туђе.“¹⁵⁶⁶

После тога је настављено са програмом забаве. Прво је брат Бранко Михаић уз гусле отпевао једну песму, а после су нараштајци СЧ Локве одрецитовали две песме, „Краљу Петру II“ и „Младом Краљу“. Чланови СЧ Локве су после тога врло успешно извели позоришни комад „Помоћу тетка“. На крају је изведен један шаљиви монолог који је на захтев пристуних био поновљен.

По завршетку програма настављено је са народним весељем уз музику, игру и певање све до зоре.

Течајац СЧ Локве, Чедо Михаић је описао повратак учесника забаве својим кућама следећим речима: „Враћајући се кући по дану, сеоским путањама, преко поља, ливада и гајева разлегала се пјесма из снажних груди сеоских момака и ђевојака.“¹⁵⁶⁷

Соколска чета Локве је 13. јануара 1937. године у Стоцу приредила соколску забаву. Поред сокола и соколица из СЧ Локве и суседних села, сокола и соколица СД Чапљина, забави је присуствовао и у њој учествовао тамбурашки збор муслиманског културног друштва „Слога“ из Чапљине. Забава је почела говором брата Мирослава Пудара, који је упознао присутне на који начин је чета озидала и покрила свој соколски дом, и позвао је све присутне соколе и соколице да и они, према својим могућностима помогну да се дом заврши.

По завршетку говора гуслар из Опличића Данило Хордомеља је уз гусле отпевао једну песму. Нараштајци СЧ Локве су одрецитовали две песме, а чланови су извели комад „Тера опозицију“ од К. Трифковића. „Цјелокупан програм забаве изведен је на највеће задовољство присутних. Нарочито је упало у очи гостима заједничка закуска свих сокола, коју су приредили чланови чете.“¹⁵⁶⁸

После закуске се наставило са народним весељем уз песму и игру до пет сати ујутро.

Соколска чета Локве је наставила са приређивањем забава. Тако је следећег месеца, 3. фебруара 1937. године, приредила соколску забаву (сјело) на којој је, поред осталих, учествовао и гуслар брат Радован Шаровић из СЧ Степен (СД Гацко), жупски гусларски победник. Сијело је почело предавањем четног просветара и учитеља Милисава Пудара „О значају гусала у прошлости и садашњости“ и упознавањем присутних са гусларом

¹⁵⁶⁶ Чедо Михаић: Лијепа приредба у Локвама, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 17.

¹⁵⁶⁷ Чедо Михаић: Лијепа приредба у Локвама, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 17.

¹⁵⁶⁸ Чедо Михаић: Забава у Локвама – друштва Столац, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.

Радованом Шаровићем, „... који већ мјесец дана с гулама у руци обилази соколске чете Доње Херцеговине“¹⁵⁶⁹

После Пудара, говорио је брат Шаровић о дужностима сокола у остварењу планова СПП, после чега је уз гусле отпевао неколико лепих народних песама, „... које су се присутнима много свиђале.“¹⁵⁷⁰ Гуслари, чланови СЧ Локве су такође отпевали неколико песама, после чега је наступило весеље уз игру и песму.

Чета је, вероватно, у првој половини фебруара 1937. године, одржала састанак на коме се расправљало како да се нађу материјална средства за изградњу четног дома. Управа чете је затражила од својих чланова, који су већ дали помоћ (вадећи камен у мајдану, прегонећи песак и креч) за изградњу дома, да дају и помоћ у новцу како би се дом могао покрити.

Следећи соколи су дали новчану помоћ: 600 динара Љубан Пјаца; 500 динара Којо Мухић; по 300 динара Илија и Јово Мухић; по 250 динара: Илија Гаћић, Шћепан Мухић, Божо Пјаца, Данило Пјаца, Коста Пјаца, Симо Пјаца, Максим Пудар, Марко Пудар, Шћепан Пудар, Ристо Чикара и Јово Чикара; по 150 динара: Ристо Гаћић, Перо Гаћић, Тодор Гаћић, Стево Медан и Анђелко Пјаца; по 100 динара: Јово Бабић, Милосав Бабић, Саво Гаћић, Гојко Медан, Војислав Пјаца, Јово Пудар, Шћепан Пудар, Благоје Сјеран, Гојко Сјеран и Ћетко Сјеран.

Треба напоменути да су становници села Локве, такође, пре седам година (1930) направили основну школу својим властитим средствима.¹⁵⁷¹

Током 1937. године, као заветници СПП, три сокола из СЧ Локве: Данило, Коста и Симо Пјаца, су изградили приватне чатрње.¹⁵⁷²

У 1939. години је од брата Чеда Мухића у листу *Књига за соколско село* објављен чланак „Течајци о Стевану Жакули“.¹⁵⁷³

б) Соколска чета Тријебањ

Чета је основана 1928. године. Крајем децембра 1935. године у чети је укупно било 94 члана (65 мушких чланова, 3 нараштајца и 26 мушке деце).

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште.

¹⁵⁶⁹ Čedo Mihić: Guslarsko veče u Lokvama, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.

¹⁵⁷⁰ Čedo Mihić: Guslarsko veče u Lokvama, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.

¹⁵⁷¹ Како се граде четни домови?, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 27.

¹⁵⁷² Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹⁵⁷³ Чедо Мухић: Течајци о Стевану Жакули, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Мостар 1939, стр. 182 – 183.

7.2.2.3.25 Соколско друштво Стон

Ово соколско друштво није било са територије Херцеговине. У 1935. години друштво је имало своју соколску музику са 15 инструмената, али без капелника (диригента). У току те године у друштву није одржан ни један предњачки час.

7.2.2.3.25.1 Соколске чете СД Стон

У друштву су постојале и радиле две соколске чете, Доли и Ошље.

Табела 23: Сеоске соколске чете друштва Стон¹⁵⁷⁴

Соколско друштво Стон										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Доли	1934	31.12.1935.	30	22	5	3	0	0	0
2	Ошље	1933	31.12.1935.	68	27	2	5	0	34	0
УКУПНО:				98	49	7	8	0	34	0

1) Соколска чета Доли

Чета је основана 1934. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је било укупно 30 чланова (22 мушка члана, 5 чланица и 3 нараштајца).

Током 1937. године чета је престала са радом.

2) Соколска чета Ошље

Чета је основана 1933. године. Крајем децембра 1935. године, у чети је укупно било 68 чланова (27 мушких чланова, 2 чланице, 5 нараштајаца и 34 мушке деце).

7.2.2.3.26 Соколско друштво Томиславград

О раду овог друштва у доступним изворима пронашли смо само податак да у току 1935. године у друштву није одржан ни један предњачки час и да је у саставу друштва постојала и радила једна соколска чета.

¹⁵⁷⁴ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

7.2.2.3.26.1 Соколске чете СД Томиславград

Табела 24: Сеоске соколске чете друштва Томиславград¹⁵⁷⁵

Соколско друштво Томиславград										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланова		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Рашћани	1934	31.12.1935.	48	33	0	10	0	5	0
УКУПНО:				48	33	0	10	0	5	0

1) Соколска чета Рашћани

Чета је основана 1934. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 48 чланов (33 мушка члана, 10 нараштајаца и 5 мушке деце).

7.2.2.3.27 Соколско друштво Требиње

После Првог светског рата Друштво је наставило свој. У прегледаним идоступним изворима нисмо пронашли податке о његовим активностима до 1935. године.

Друштво је у 1935. години имало трезвењачки одсек и соколски мешовити певачки хор са двадесет чланова. У тој години је у Соколском друштву Требиње, као и у соколским друштвима Мостар и Невесиње, постојао и радио коњички одсек. Одржали су и један *Течај за предњаке* под вођством предњака из Жупе Мостар. Један члан друштва је присуствовао Жупском течају за лаку атлетику и игре.

Пет сокола из друштва је током те године, обилазећи соколске чете сваки појединачно прешао више од 240 км. Ђамил Хујдур, учитељ је 38 пута обишао чете прешавши укупно 1055 км и 500 м (367 пешке, 16 колима, аутом или бициклом и 672 км и 500 метара железницом). Миленко Бобић је 37 пута обишао чете прешавши укупно 1046 км и 800 м (198 км и 800 м пешке, 186 км колима, аутом или на бициклу и 662 км железницом). Стево Дучић је 17 пута обишао чете и прешао укупно 476 км (208 пешке и 268 км железницом). Перо Бубало је 10 пута обишао чете прешавши укупно 356 км и 800 метара (90 км и 800 м пешке и 266 км железницом) и Хинко Мајкснер је 7 пута обишао чете прешавши укупно 259 км и 200 м (55 км и 200 м пешке и 204 км железницом).¹⁵⁷⁶

Тромесечна седница соколских чета СД Требиње за прво тромесечје 1936. године (јануар, фебруар и март) је одржана 19. априла те године у Требињу. Седници је присуствовало 57 делегата из 11 соколских чета, 8 чланова управе СД Требиње и брат

¹⁵⁷⁵ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

¹⁵⁷⁶ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 19 – 23.

Душан Бајић, изасланик управе соколске жупе Мостар. Делегати из две чете, Добромани и Ластва, нису били присутни на седници. Седница је почела са радом у 10 часова и трајала је пет сати, до 15 часова.

После подношења извештаја о раду чета у протекла три месеца од стране делегата чета, вођења расправе о тим извештајима и важним питањима у вези соколског рада на селу, донешено је неколико закључака шта треба радити у наредном тромесечју.

Договорено је каква треба да буду одела, свечана и одела за вежбаћа. Одело за вежбање се састоји од: соколске капе, мајице, белих гаћица са плавим пасом и белих вунених чарапа, а свечано да буде народно сеоско одело.

Што се тиче хигијенског рада на селу, одлучено је да свака чета треба да набави бар по једну машину за шишање људи. Здравствени референт чета ће ићи по селима и шишати децу и нараштајце, а ако чета има своје просторије, онда ће референти шишање вршити суботом. Чланови чета ће ићи по селима од куће до куће и доводити децу на шишање.

Одлучено је да се у свакој чети одржи бар један јавни час у коме ће учествовати чете из ближих села.

Што се тиче рада на развоју пчеларства у селима која припадају простору СД Требиње, закључено је да свака чета пронађе средства да бар један њен члан набави модерну кошницу са вештачким саћем, а управа СД Требиње ће послати стручњака пчелара да упуту чланове чете како се ради са тим саћем и који ће одржати једнодневни *Течај о пчеларству*.

Одлучено је да се почне са изградњом воде у Коњском којом би се служило 200 домаћинстава, јер мештани тог села сваког лета остају без воде па морају да пешаче око 6 сати до најближе воде. Од жупе ће затражити материјалну помоћ „... само у цименти, а сељаци све остало дају сами и радну снагу и остали потребан материјал.“¹⁵⁷⁷

Седница је протекла „... у најбољем реду, а милина је била видети браћу сеоске соколе како трезвено и разборито расправљају свако питање које се тиче напретка села и сељака.“¹⁵⁷⁸

Смотра чланства СД Требиње је одржана 17. октобра 1936. године у Требињу. На том састанку који је одржан у просторијама соколске читаонице било је присутно, поред чланова управе СД Требиње, још око 50 чланова свих категорија друштва и брат др Милан Докић, изасланик мостарске жупе који је обављао функцију њеног просветара. Састанком је руководио брат Владо Поповић, старешина СД Требиње. После његовог

¹⁵⁷⁷ D.: Sa tromjesečne sjednice sokolskih četa društva Trebinje, održane 19. aprila 1936, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7.

¹⁵⁷⁸ D.: Sa tromjesečne sjednice sokolskih četa društva Trebinje, održane 19. aprila 1936, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7.

поздравног говора којим је поздравио све присутне је говорио изасланик жупе Мостар, брат Докић о СПП, њеном значају, циљевима, дужностима соколских друштава и чета, као и дужностима свих сокола и соколица појединачно на остварењу њеног програма и постављених соколских циљева. Поред осталог, о СПП је рекао да она треба да буде прекретница у дотадашњем соколском раду, ревизија соколских схватања о соколству и његовом раду, да буде „... раскршће на којем треба да се оделе и разиђу они који хоће да истинским соколовањем, срцем и дјелом, служе свом народу од оних који су свој соколски рад могли доказати само празним речима.“¹⁵⁷⁹

По завршетку излагања брата Докића настала је међу присутнима дискусија о свим соколским питањима, а нарочито о томе како СД Требиње да на најбољи начин учествује у остварењу програма СПП.

Тромесечна седница соколских чета СД Требиње за треће тромесечје (јули, август и септембар) је одржана 18. октобра 1936. године у Требињу. На седници су, поред 19. делегата из 9 соколских чета: Добромани, Дражин До, Дужи, Запланик, Ластва, Пољице, Придворци, Сливница (Површ-Сливница) и Цивар, присуствовали и чланови управе СД Требиње на челу са својим старешином, братом Владом Поповићем и изасланик мостарске жупе, брат др Милан Докић. На седници нису били присутни изасланици из четири соколске чете: Зубци-Граб, Коњско, Мркоњићи и Хум.

После поздравног говора старешине СД Требиње, брата Владе Поповића прочитан је записник са претходне тромесечне седнице, после кога је брат Тамил Хујдур, референт за чете СД Требиње, поднео извештај о раду соколских чета у протекла три месеца. По завршетку излагања брата Хујдура, поједини изасланици соколских чета су дискутовали износећи „... своја објашњења о раду својих чета и узроцима због којих је тај рад код већине чета, у осјетном застоју.“¹⁵⁸⁰

После дискусије о пословима соколских чета дискутовало се и о: гусларским такмичењима, јесењим садњама, пољопривредним изложбама, пошумљавању голети, течајевима и др., а највише о СПП. О њеном значају и остварењу њених циљева и улози соколских друштава и чета као и сокола и соколица појединачно, говорио је изасланик жупе, брат др Милан Докић, после чега је седница завршила свој рад.

За помоћ сиромашној деци, СД Требиње је 3. јануара 1937. године приредило дечију академију у којој су соколска деца извела следећи програм: „Нека живи Југославија“, „Што ко жели бити“, „Југославијо“, „Просте вјежбе“, „Народна кола“, „Црвенкапицу“ и

¹⁵⁷⁹ Смотра чланова и тромјесечна сједница у Требињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 22.

¹⁵⁸⁰ Смотра чланова и тромјесечна сједница у Требињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 22.

‘Лутке с луткицама’.¹⁵⁸¹ Просветни одбор СД Требиње, иако су му на челу били просветни радници, у протеклом периоду готово да није радио. После одржане главне годишње скупштине друштва 1937. године и избором новог руководиоца просветног одбора, брата Оскара Редија, покренут је његов рад. На његов предлог основан је Народни универзитет у Требињу на коме су се одржавала предавања из разних области.

Прва предавања на универзитету су одржана 16. априла 1937. године у 19 часова. Предавања су држали: Виктор Лесковац, професор (о љубавној пошти међу биљкама); Хинко Мајкснер, управник поште (о Томи Масарику) и Оскар Реди (о значају Народног универзитета). Предавања, која су слушана с великом пажњом пред пуном салом, су изазвала интересовање публике за нова предавања.

Жеља друштва је била да нови просветар, брат Реди „... у свом подухвату до краја истраје и својим радом надокнади и оно што су несавешћу и немарношћу његови пасивни претходници изгубили.”¹⁵⁸²

СД Требиње је, 20. јуна 1937. године, одржало свој Први сабор СПП за своје соколске чете.¹⁵⁸³

У част одласка начелника СД Требиње, брата Милана Суботића, који је био санитарски наредник, на ново радно место у главну војну болницу у Београд, управа друштва је у просторијама СД 9. јуна (или јула) 1937. године приредила заједно са члановима и чланицама „... скромно, али искрено и пуно захвалности и поштовања опроштајно вече.”¹⁵⁸⁴

Заменик старешине, брат Ристо Иванковић је, на опроштајној вечери, лепим и бираним речима поздравио брата Суботића истакавши његово пожртвовање, рад и заслуге, „... које је он као члан овог друштва од 1932, а начелник од јануара месеца 1935. па до данас, подносио на соколски жртвеник, не жалећи своје снаге, труд и драгоцену време.”¹⁵⁸⁵

После брата Иванковића говорили су соколи: Перо Бубало, Симо Петровић, Владо Поповић и Ђамил Хујдур о Суботићевом раду, делима, заслугама, његовим вредностима и другим особинама, и о томе како је он несебично служио соколском друштву. После тих лепих речи које су о Суботићу изговорили напред наведени говорници, за реч се јавио брат Суботић. Он се добро одабраним и смишљеним речима захвалио управи друштва,

¹⁵⁸¹ Брига о сиротињи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.

¹⁵⁸² Станко О. Станковић: Народни универзитет у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 49.

¹⁵⁸³ Sabor u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.

¹⁵⁸⁴ Станко О. Станковић: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

¹⁵⁸⁵ Станко О. Станковић: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

као и свим соколима и соколицама тога друштва на великој пажњи коју су му исказивали приликом рада у друштву, као и пажњи на опроштајној вечери приређеној у част његовог одласка.

Сматрамо потребним да још неколико речи напишемо о соколу Милану Суботићу, нарочито шта су о њему написали његови савременици са којима је радио. Суботић је своје време, које му је остајало по завршетку рада као санитетског наредника, посветио раду на испуњењу соколских задатака и ширењу идеје о соколству. Као начелник друштва бринуо је о свему. Радио је са члановима и децом, „... старајући се, да их тјелесно развије и духовно подигне и унапреди, јер је знао, да на тај начин непосредно служи Краљу и Отаџбини.“¹⁵⁸⁶ Руководио је радом предњака (водника и водница), дајући им корисне савете за практични рад, али и „... дајући им моралне снаге и подршке, да не сустану и клону на трновитом путу народног јунаковања и соколовања.“¹⁵⁸⁷

Учествовао је у раду свих друштвених секција и на свим седницама управе друштва и разних одбора са којима је сарађивао и био присутан на њима и активно учествовао у њиховом раду и доношењу закључака. Приликом организовања проредби, јавних часова, јавних вежби и других свечаности он се са својим предњачким збором прихватао највећих дужности и успешно их обављао.

Велика његова улога је била и у развоју соколских чета друштва. Обилазећи их често он се залагао да унапреди њихов рад, како у практичном делу (вежбању), тако исто и у просветном, здравственом, културном, пољопривредном и другом погледу. Он је добро познавао херцеговачко село и знао је да је оно „... чисти и непомућени извор, на коме се једино сваки прави пријатељ и поборник свога народа и државе, може напајат правим врлинама, жељама и идејама славом овенчаних косовских витезова и осталих народних мученика, који не знадоше друге службе сем оне најплеменитије: све за Краља и Отаџбину.“¹⁵⁸⁸

На основу следеће реченице можемо добити јаснију слику какав је у ствари био соко Милан Суботић. „По природи миран, тих, искрен, отворен и дружељубив, али зато одлучан и готов, да и последњу кап крви заложити за добро и напредак свога друштва и Соколства, служио је за пример и углед како млађој, тако и старијој браћи и сестрама.“¹⁵⁸⁹

---

¹⁵⁸⁶ Станко О. Станковић: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

¹⁵⁸⁷ Станко О. Станковић: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

¹⁵⁸⁸ Станко О. Станковић: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

¹⁵⁸⁹ Станко О. Станковић: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.

Управа Друштва је организовала одржавање Другог соколског сабора соколске Петрове петолетке. Сабор је одржан 13. марта 1938. године у просторијама СД Требиње. Брат Владо Поповић, старешина СД Требиње је у 10 часова са соколском молитвом отворио Сабор, а минутом ћутања одата је пошта блаженопочившем краљу Александру I.

Брат Константин Вујовић је одрецитовао песму „Соколски идеали“ од Станка О. Становића која је била посвећена Мирославу Тиршу, оснивачу Соколства.

После је брат Милић Арсенијевић, инжињер, одржао интересантно и поучно предавање о подизању, његовању и чувању шума које је завршио стиховима посвећеним дрвету:

„Човјече, ја сам топлота твога огњишта
У хладним зимским ноћима,
И пријатељски хлад по љетном сунцу.
Ја сам сљеме твоје куће;
Даска на твојој трпези,
Постеља на којој спаваш
И дрво од којег градиш лађе.
Ја сам држалица твоје мотике,
Врата твога обора,
Дрво твоје колијевке.
Ја сам хљебац доброте и цвијеће љепоте.
Слушај молитву моју: `Не уништавај ме`.“¹⁵⁹⁰

У наставку програма представници соколских чета су подносили извештаје о свом раду од почетка СПП и о успесима које су остварили.

Брат Хинко Мајкснер, референт СД Требиње за СПП је поднео исцрпан извештај о раду чета и постигнутим резултатима у СПП. Поред осталог у његовом извештају је стајало:

„Соколска Петрова Петолетка је морална идеја поткријепљена завјетом, која уласком у наша срца оживљава све наше снаге и силе, оспособљавајући нас за велике замахе и дјела. Она је сретно везана за име и пунољетство нашег Младог Краља, чиме нас обавезује, да упрегнемо све своје снаге и појачамо свој рад баш у оном добу, кад наш Краљ ради младости не може да врши своју владарску дужност, чиме ћемо чувати Југославију, коју нам је у најтрагичнијем часу предао у аманет Његов Велики Отац.“¹⁵⁹¹

Надаље је у извештају навео:

¹⁵⁹⁰ Други Соколски Сабор у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 71.

¹⁵⁹¹ Други Соколски Сабор у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 71 – 72.

- да су још прошле, 1937. године све чете СД Требиње потписале колективне заветнице;
- да су се заветовале да ће засадити воћке и друго дрвеће у шест дворишта богомоља, пошумити 15 сеоских гробља и засадити осам Петрових гајева;
- да ће у знак поштовања палих бораца за слободу подићи четири спомен плоче и изградити пет соколских домова;
- да ће изградити 113 приватних чатрња, 14 бунара, 140 ђубришта и направити 264 нужника;
- да ће уредити и народна зборна места, оградити 315 вртова и засадити их поврћем, засадити воћке у 135 воћњака, основати 4 задруге, 423 кошнице населити пчелама, итд.

Његов извештај је примљен са великим одушевљењем.

Проанализирани су резултати чета СД Требиње које су постигли у заветовању и направили редослед по успеху. Најбоља је била чета Мркоњићи која је имала 80% заветованих чланова, на другом месту је била чета Коњско са 75% и треће чете Запланик и Дражин До са по 60% заветованих чланова.

После проглашења редоследа који су постигле соколске чете у заветовању, изасланик соколске жупе Мостар, брат Стеван Поповић је одржао предавање о соколском завету и значају СПП за развој Соколства и села Херцеговине. После тога је Сабор завршио свој рад песмом „Хеј, Славени“.¹⁵⁹²

У просторијама Друштва је 24. марта 1938. године срески пољопривредни референт, брат Милић Арсенијевић, одржао предавање о економској независности. Брат Арсенијевић је „... у кратким цртама представио слушаоцима борбу народа за економском независношћу, царинским зидовима и штетним посљедицама, које отуда долазе.“¹⁵⁹³

Иако је то било прво предавање после десет месеци од дана када је обустављен рад Народног универзитета у Требињу, на предавању је било доста слушалаца. Разлог тој паузи је био, поред сталог и тај што у том периоду није било просветара у друштву. Два месеца пре одржавања тог предавања, на годишњој скупштини СД Требиње изабран је нови просветар, али је и њему било потребно два месеца да се припреми и одржи предавање у просторијама друштва.

Пешадијски поручник брат Михаило Обрадовић, начелник СД Требиње, на седници друштва одржаној 22. априла 1938. године изнео је програм рада Техничког одбора за ту годину који се састојао од следећих задатака:

¹⁵⁹² Други Соколски Сабор у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 71 – 72.

¹⁵⁹³ Станко О. Станковић: Предавање у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 92.

- Да ће се радити на повећању чланства (чланова, чланица, нараштајаца, нараштајки и деце), „... јер се је у задњем времену исто знатно смањило услед премјештаја и неплаћања чланарине од стране појдинаца, у којима осјећај дужности није развијен у довољној мјери).¹⁵⁹⁴

- Да ће у току године приредити шест академија, од којих ће две бити свечане и у мају месецу један јавни час.

- Да ће у пролеће, лето и јесен оргнизовати 17 излета. Од напред наведеног броја 13 излета ће бити организовано као посете соколским четама СД Требиње с циљем „... упознавања прилика на селу, као и пропагирања соколске идеје у широким народним слојевима.“¹⁵⁹⁵ У седиштима соколских чета ће се том прилком одржати и разна предавања.

- Да ће помагати одбору за градњу соколског дома „... како би се једанпут дошло до свога крова над главом, без којег вежбајуће чланство, нараштај и дјеца највише пате.“¹⁵⁹⁶

Ако се предвиђени програм оствари, то ће успех бити одличан и моћи ће да послужи на корист и част одбору, соколском друштву Требиње и соколству уопште.

Почетком маја 1938. године, на иницијативу брата Петра Бубрешка који је завршио Филозофски факултет, у СД Требиње је основан и почео са радом течај за француски језик. Поред стицања основних знања из француског језика и поред практичног значаја тог течаја за слушаоце, брат Бубрешко је тиме учинио још једну корисну ствар, „... што ће течајци, изучавањем француског језика, још више појачати своју љубав и захвалност“,¹⁵⁹⁷ које југословенски народ „... гаји према великој Француској и њеном племенитом народу, која је све учинила, жртвовала и дала, да се остваре наши косовски идеали и наша драга Југославија, по цену жртава својих и француских најбољих синова, који су највиша залога вечног пијатељства обеју земаља, добију данашње границе, и доживи ослобођење и уједињење свога, вековима разједињеног народа.“¹⁵⁹⁸

Поводом одласка херцеговачких сокола на Десети свеславенски слет у Праг 1938. године, секретар (тајник) СД Требиње, брат Хинко Мајкснер, управник поште у Требињу,

¹⁵⁹⁴ Stanko O. Stanković: Program rada tehničkog odbora u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

¹⁵⁹⁵ Stanko O. Stanković: Program rada tehničkog odbora u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

¹⁵⁹⁶ Stanko O. Stanković: Program rada tehničkog odbora u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

¹⁵⁹⁷ Станко О. Станковић: Течај француског језика у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 92.

¹⁵⁹⁸ Станко О. Станковић: Течај француског језика у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 92 – 93.

је 25. фебруара 1938. године у Требињу отворио течај чешког језика за учеснике наведеног слета.

Брат Хинко Мајкснер је и том активношћу показао „... колико му соколство, општи успјех и рад леже на срцу, не жалећи труда и времена, да поред осталих обимних и тешких послова, прими на себе“¹⁵⁹⁹ и ту дужност у циљу „... како би учеснике на слету оспособио и истима олакшао сналажење у конверзацији за вријеме бављења у Прагу.“¹⁶⁰⁰

Управа Друштва је 23. децембра 1938. године у хотелу „Маглић“ у Требињу приредила опроштајно вече за свога дугогодишњег члана брата Тамилу Хујдур, учитеља и референта за чете који је премештен на ново радно место у Сарајево.

Соко Тамил Хујдур је родом из гатачког краја

„... у коме живе Срби православне и исламске вероисповести, који се веома добро слажу и не разликују у оданости и привржености своје узвишеном Краљу и Отаџбини... Синови овога краја, ма где били и с ким дружили, увек мисле и желе добро својој земљи и народу. Један од таквих је крв њихове крви и кост њихове кости брат Хујдур, који је сав прожет националним осећањем и дубоком националном свешћу.“¹⁶⁰¹

Када је дошао у Требиње 1929. године учланио се у соколско друштво. У Управи друштва је обављао функције: секретара (тајника), начелника за трезвеност, просветара, предњака и референта за соколске чете, „... гдје је нарочиту активност показао приликом њиховог оснивања, развијања и израђивања.“¹⁶⁰²

Брат Ристо Иванковић, заменик старешине СД Требиње се бираним речима захвалио брату Тамилу Хујдур на дугогодишњем оданом раду у друштву и пожелео му да и у Сарајеву настави рад у соколству и да на тај начин да допринос његовом развоју.

После тих дивних речи брата Иванковића, брат Хујдур „... са сузама у очима одговорио је на здравицу брата Иванковића, изјавивши да жали, што одлази из Требиња, гдје је пуних десет година радио и сарађивао на соколској њиви са старом браћом и сестрама са којима је био нераздвојан.“¹⁶⁰³

¹⁵⁹⁹ Stanko O. Stanković: Теџај Чешког језика у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

¹⁶⁰⁰ Stanko O. Stanković: Теџај Чешког језика у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

¹⁶⁰¹ Stanko O. Stanković: Требиње без референта за соколске чете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. 40.

¹⁶⁰² Stanko O. Stanković: Требиње без референта за соколске чете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. 40.

¹⁶⁰³ Stanko O. Stanković: Требиње без референта за соколске чете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Мостар 1939, стр. 39.

И осталим соколима требињског друштва растанак са братом Хујдуром, са којим су радили заједно десетак година, савлађујући и делећи заједно све тешкоће и делећи заједно успехе у друштву, је био тежак и у очима других су се могле видети сузе. „Дирљиво је било видети брата Хинка Мајкснера, овдашњег управника поште, старог и искусног соколског радника, чије су очи, пуне суза, јасно говориле како је то тешко и болно, кад се растаје са старим и верним сарадником са којим је у друштву радио читаву деценију.“¹⁶⁰⁴

У име свих сокола и соколица који су у протеклих десет година вежбали у соколани СД Требиње, „... слушајући братске, топле и искрене соколске речи нашег уваженог брата Хујдура као и остале браће и сестара и целокупне управе потписати му желе много среће и успјеха у животу и соколском раду.“¹⁶⁰⁵

Друштво је 5. фебруара 1939. године у Требињу одржало своју главну годишњу скупштину. Поред чланова СД Требиње, скупштини су присуствовали изасланици Соколске жупе Мостар, браћа Борис Веденски и Миливој Јелачић. На скупштини је дотадашња управа друштва разрешена и изабрана је нова, на челу са старешином, братом Владом Поповићем.

На Скупштини је, поред осталог, констатовано да се финансијско стање друштва знатно поправило и да је то била прва година када је друштво финансијски пословало позитивно, са суфицитом. У задње две године вратили су дугове које им је претходна управа оставила, која се понекада задуживала и без потребе. Нису се придржавали оне народне пословице: „Ко купује оно што му не треба, продаваће и оно што му треба.“

Такође је констатовано да дотадашња „... управа Друштва није ништа урадила за чехословачке избјеглице. Та помоћ, ма колика она била, не чини толико материјалне колико моралне користи. У том погледу Управа је била покренула акцију, али кад је у истој била спречена, онда је стала и не покушавајући исту обновити.“¹⁶⁰⁶

Соколско друштво је неколико година пре 1939. године узело разни грађевински материјал за оправку доколског дома, уређење вежбалишта и за друге потребе из радње брата Стевана Дучића. Један део новца је одмах исплаћен, док је један део у износу од 1745 динара до 1939. године остао неисплаћен. Када је друштво било у прилици да исплати ту суму коју су договали брату Дучићу, он је примио само половину износа, док је другу половину даровао Друштву.

---

¹⁶⁰⁴ Stanko O. Stanković: Trebinje bez referenta za sokolske čete, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 40.

¹⁶⁰⁵ Stanko O. Stanković: Trebinje bez referenta za sokolske čete, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 41.

¹⁶⁰⁶ Станко О. Станковић: Главна годишња скупштина соколског друштва у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 38.

Брат Дучић је био члан Српског соколског друштва Требиње у време аустроугарске окупације и било му је „... добро познато да без жртвовања нема рада ни успјеха“¹⁶⁰⁷ и млађим соколима и соколицама „... нема бољег примјера како се несебично служи својој земљи и соколству.“¹⁶⁰⁸

У другој половини 1939. године брат Саво Дробњаковић, бивши начелник СД Билећа, премештен је у Требиње из Марибора где је службовао у војсци као пешадијски наредник. Одмах по доласку у Требиње, као активан и добар соколски радник, укључио се у рад СД Требиње. Његовим доласком у СД Требиње, то „... друштво је много добило, јер је он израђени радник, пун воље и пожртвовања за сва соколска прегнућа којима без колебања неуморно следи,“¹⁶⁰⁹ записао је Станко О. Станковић.

Његовим доласком у СД Требиње технички рад се знатно поправио „... те се мирне душе може рећи: `Устадосмо из мртвих`.“¹⁶¹⁰

Брат Хинко Мајкснер је пореклом из Чешке. Но, иако је био Чех он је имао „... своју другу домовину Југославију у којој живи народ словенске крви и порекла као и у његовој ужој отаџбини која га воли, цени и поштује као свог рођеног брата.“¹⁶¹¹

Брат Мајкснер је 20 година био члан СД Требиње и учествовао у његовом раду обављајући разне функције, „... без кога се није ни један важнији посао преузео нити обавио.“¹⁶¹²

Он је током рада у друштву сакупио све изворе о његовом раду (новинске чланке, разне позиве, записнике, фотографије са: јавних вежби, забава, прослава, такмичења, освештања застава, излета, уранака, слетова, итд.) и хронолошки сложио. С обзиром да је он то сакупио 20 година, можемо констатовати да је он будућим истраживачима оставио интересантне и важне историјске изворе о раду СД Требиње и соколству уопште. Питање је да ли су до данашњег дана сачувани ти извори и где се налазе, јер их у досадашњем истраживању нисмо успели пронаћи.

О том његовом раду брат Станко О. Станковић, члан СД Требиње у то време, је између осталог написао: „Ништа друго да није учинио за друштво и Соколство, са овим

---

¹⁶⁰⁷ Станко О. Станковић: Непрестана жртвовања старих сокола, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 34.

¹⁶⁰⁸ Станко О. Станковић: Непрестана жртвовања старих сокола, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 34.

¹⁶⁰⁹ Stanko O. Stanković: Trebinje je dobilo odličnog prednjaka, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 182.

¹⁶¹⁰ Stanko O. Stanković: Trebinje je dobilo odličnog prednjaka, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 182.

¹⁶¹¹ Stanko O. Stanković: Trebinje bez referenta za sokolske čete, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 40.

¹⁶¹² Stanko O. Stanković: Istorija sokolskog društva Trebinje, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 181.

радом је дао много, јер је сачувао друштву његову прошлост – читаву историју – за коју ће му будући нарашај бити много и од срца захвалан.¹⁶¹³

СД Требиње до 1939. године није имало свој соколски дом, тако да му је рад био отежан. На задњој седници друштва донесен је закључак да се почне са градњом дома. „Закашњење за једну деценију пред овом одлуком полако бледи“¹⁶¹⁴, констатовао је Станко О. Станковић, члан тога друштва.

Током децембра 1940. године се довршавала изградња соколског дома, који је већ био покривен. Дом ће носити име познатог књижевника и тадашњег амбасадора Краљевине Југославије у Мадриду брата Јована Дучића. Изградња дома ће коштати око један милион тадашњих динара.¹⁶¹⁵

Чланови Соколског друштва Требиње су се, поред осталих активности, бавили и списатељском делатношћу, пишући чланке и песме.

Станко О. Станковић из СД Требиње је у 1937. години објавио је пет чланака у листу *Књига за соколско село*: „Соколски идеали – Сени дра Мирослава Тирша“¹⁶¹⁶, „Бог и вера“¹⁶¹⁷, „Народни мученици“¹⁶¹⁸, „Неактивност Просветног Одбора“¹⁶¹⁹ и „Соколска молитва“¹⁶²⁰.

Јово П. Куртовић је писао песме које су најчешће објављиване у листу *Књига за соколско село*. Наводимо и једну од песама која није уврштена у књигу *Соколске песме*:

РАДНИК СТАЛНЕ ДАНГУБЕ

У искрпљеној торби, шареног реса,
нестало хљеба. Лед пуца
под ногама. Срце се стреса.
Поскакује од земље. Зуб до зуба куца.
Но још му је нешто горе – теже,
Што га јаче мучи и у грлу гуши
- к`о да чује, кад му уши реже
Снијежни вихорац, гдје му кућу руши

¹⁶¹³ Stanko O. Stanković: Istorija sokolskog društva Trebinje, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 181.

¹⁶¹⁴ Stanko O. Stanković: Trebinje će uskoro imati dom, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 182.

¹⁶¹⁵ Нови домови, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 275.

¹⁶¹⁶ Stanko O. Stanković: Sokolski ideali – Seni dra Miroslava Tirša, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 18.

¹⁶¹⁷ Stanko O. Stanković: Bog i vera, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 88.

¹⁶¹⁸ Станко О. Станковић: Народни мученици, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 183 – 184.

¹⁶¹⁹ Станко О. Станковић: Неактивност Просветног Одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227 – 228.

¹⁶²⁰ Stanko O. Stanković: Sokolska molitva, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 219.

над дјечицом гладном
 - мајку оца к`о да гледа,
 Како га нестрпљиво обоје чека;
 И дјецу к`о да чује... Ко да зову њега:
 „Дођи, дођи, бабо, донеси нам хљеба“,
 А он се бори са судбином јадном...
 И потуца по путу немилем.
 - Зар нема под небеским крилом
 мјеста онима у подераном капуту?
 Ни ово му није врхунац муке
 - од рођења га прати злоба свака.
 Он више пати од стида и бруке
 - да не рече неко: „Гле просјака!“
 Он рада тражи и поштеног хљеба,
 А гдје ће да нађе?
 - Милостиње неће, она му не треба,
 И гладан и жедан умријеће рађе.
 Леденом стазом иде...
 Суморни дани пролазе...
 Снагу му руше... губе...
 Срце му зна, и очи му то виде,
 ал`, куда ће наћи излазе?
 И докле ће овако стићи
 радник сталне дангубе???

Јово П. Куртовић¹⁶²¹
 Хум – код Требиња

Јово П. Куртовић из СД Требиње је, поред песама, писао и чланке. Чланак „Чистоћа је пола здравља“¹⁶²² написан на Спасовдан 1936. године у Хуму, објављен је у *Књизи за соколско село*. На крају чланка је навео неколико порука о чистоћи:

„Ко се нечисто држи сам себи несрећу тражи.
 Пред чијом кућом смрди ђубре, сам је ђубре.
 У ђубру и смраду само гамад посла имаду.
 По чијој коси миле уши заслужује да му се нос одруби.
 По прљавим прсима познаћеш некрштену сељанку,
 А лабава сељака по криву опанку,
 Лијену домаћицу по неометеној кући

¹⁶²¹ Јово П. Куртовић: Радник сталне дангубе, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 8-9, Мостар, октобар-новембар 1935, стр. 10.

¹⁶²² Јово П. Куртовић: Прилози са села - Чистоћа је пола здравља, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 22 – 23.

И несређеним стварима у њој,
Зла чобана познаћеш кад стоку ногама гура,
А добра, ако стоку често чисти, броји и поји.
Чистоту не цијени по чистим рукама,
Него по чисту тијелу, а нарочито ногама;
Чисто тијело мирише, а нечисто смрди,
Ко на себе не пази сам се собом грди;
Ко држи чистоћу, држи и она њега,
Имаће здравља, а онда свега.
Здравље је живот, здравље не мре.
За здрављем се не једначи ни једно,
Кад га изгубиш знаћеш колико је вриједно,
Онда ти не помаже прво ни треће;
Ко не држи до чистоће не држи ни до среће.¹⁶²³

Од Јова П. Куртовића је у току 1937. године у листу *Књига за соколско село* објављен чланак: „Како је Аћим три пута продао једног зеца“¹⁶²⁴,¹⁶²⁵ у два наставка.

Управа друштва је путем листа *Књига за соколско село* обавестила соколе и соколице мостарске Жупе да је њихов члан Станко О. Станковић у 1937. години за месец дана сакупио 10 претплатника за лист *Књига за соколско село* и да може да послужи као пример за пожртвован рад на развоју соколства.¹⁶²⁶

У 1938. години Јово П. Куртовић из СД Требиње у листу *Књига за соколско село* је објавио чланак „Херцеговац приморцу“.¹⁶²⁷

Од Станка О. Станковића из СД Требиње су у 1938. години објављена два чланка у *Књизи за соколско село*: „Несоколима соколски поздрав“¹⁶²⁸ и „Предавање о Штросмајеру“¹⁶²⁹

¹⁶²³ Јово П. Kurtović: Прилози са села - Čistoća је pola zdravlja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 22 – 23.

¹⁶²⁴ Јово П. Куртовић: Како је Аћим три пута продао једног зеца, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214 – 215.

¹⁶²⁵ Јово П. Куртовић: Како је Аћим три пута продао једног зеца, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 229 – 231.

¹⁶²⁶ Primjer pregibalaštva, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227.

¹⁶²⁷ Јово П. Kurtović: Hercegovac primorcu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 103.

¹⁶²⁸ Станко О. Станковић: Несоколима соколски поздрав, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 103.

¹⁶²⁹ Stanko O. Stanković: Predavanje o Štrosmajeru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 93 – 94.

У 1939. години од брата Станка О. Станковића из СД Требиње у листу *Књига за соколско село* су објављена два чланка: „Један предлог“¹⁶³⁰ и „Народној поезији“.¹⁶³¹

Током 1940. године од брата Јова П. Куртовића из СД Требиње у листу *Књига за соколско село* објављен је чланак „Народна пјесма у Требињу“.¹⁶³²

7.2.2.3.27.1 Соколске чете СД Требиње

У Соколском друштву Требиње постојало је и радило 13 соколских чета.

Табела 25: Сеоске соколске чете друштва Требиње¹⁶³³

Соколско друштво Требиње										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланови		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Добромани	1934	31.12.1935.	141	66	2	5	0	37	31
2	Дражин До	1933	31.12.1935.	106	51	14	7	0	24	10
3	Дужи	1929	31.12.1935.	62	40	2	8	0	12	0
4	Запланик	1935	31.12.1935.	64	49	1	8	0	6	0
5	Зупци-Граб	1931	31.12.1935.	121	98	3	20	0	0	0
6	Коњско	1934	31.12.1935.	74	58	1	15	0	0	0
7	Ластва	1930	31.12.1935.	121	86	3	12	0	20	0
8	Мркоњићи	1934	31.12.1935.	83	50	0	17	0	16	0
9	Пољице	1932	31.12.1935.	75	65	2	8	0	0	0
10	Придворци	1934	31.12.1935.	52	48	1	2	0	1	0
11	Сливница	1933	31.12.1935.	76	63	3	10	0	0	0
12	Хум	1932	31.12.1935.	212	121	6	2	0	51	32
13	Цивар	1932	31.12.1935.	140	86	0	16	0	30	8
УКУПНО:				1327	881	38	130	0	197	81

1) Соколска чета Добромани

Соколска чета је основана 1934. године.

Током 1935. године одржано је четно гусларско такмичење на коме ј победио брат Јово Грче. Крајем децембра те године у чети је укупно био 141 члан (66 мушких чланова, 2 чланице, 5 нараштајаца, 37 мушких и 31 женско дете).

Соколска чета Добромани је октобра месеца 1936. године у Доброманима одржала соколско сијело. Сјело је почело поздравним говором брата Милана Л. Влацића, старешине СЧ Добромани, у коме је присутнима уз поздрав указао и на значај СПП. Поред осталих тачака програма, изведена је и драма у три чина „Сенковић Иво и ага од Рибника“ написана у десетерцу.¹⁶³⁴ Уз гусле је певао брат Вељко Врећа, прошлогодишњи победник у гуслању Соколске жупе Мостар, „... који је оставио својим гуслањем веома лијеп утисак на присутне гуслајући пјесму `Смрт Витешког Краља Александра I.

¹⁶³⁰ Станко О. Станковић: Један предлог, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 5-6, Мостар 1939, стр. 146 – 147.

¹⁶³¹ Stanko O. Stanković: Narodnoj poeziji, *Књига за соколско село*, год. 5, бр. 3, Мостар 1939, стр. 62 – 63.

¹⁶³² Јово П. Куртовић: Народна пјесма у Требињу, *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 2-3, Мостар, фебруар-март 1940, стр. 275.

¹⁶³³ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

¹⁶³⁴ Nikola L. Providalo: Zabava u Dobromanima, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 14.

Ујединитеља`.¹⁶³⁵ По завршетку програма сјела настављено је са народним весељем уз игру и песму до касно у ноћ.

Секретар (тајник) СЧ Добромани је био Ристо Кокошар а вођа Никола Л. Провиђало.

Чета је 7. новембра 1937. године у Доброманима одржала свечану соколску забаву на којој су, поред чланова Чете, у великом броју учествовали и становници села. После поздравног говора Милана Влацића, старешине СЧ Добромани изведен је позоришни комад „Сенковић Иво и Ага од Рибника“ у чијем су извођењу учествовали: Ристо Кокошар, Гојко Томовић и Тома Томовић. У програму забаве је наступао и соколски гуслар, члан чете Добромани, Јово Грче, који је својим певањем уз гусле увеличао забаву.¹⁶³⁶

2) Соколска чета Дражин До

Соколска чета је основана 1933. године.

У 1935. години чета је имала тамбурашки збор, и одржана су два четна гусларска такмичења на којима је победио брат Лако Ружић. Крајем те године у чети је било укупно 106 чланова (51 мушки члан, 14 чланица, 7 нараштајаца, 24 мушке и 10 женске деце).

У 1937. години чета је имала своје властито летње вежбалиште. Перо Правица из СЧ Дражин До је, као заветник у СПП, током те године у Гомиљанима и код школе изградио чатрње.¹⁶³⁷

3) Соколска чета Дужи

Чета је основана 1929. године.

У 1935. години одржано је четно гусларско такмичење на коме је победник био брат Ристо Кораћ. Током те године течајски одсек је прочитао писма и савете жупе пред 6137 слушалаца.¹⁶³⁸ Крајем децембра те године у чети је укупно било 62 члана (40 мушких чланова, 2 чланице, 8 нараштајаца и 12 мушке деце).

На васкршњи понедељак 1936. године СЧ Дужи је у соколском дому у Дужима у вечерњим сатима одржала своју соколску академију. Поред осталих, академији је присуствовала група сокола из СЧ Горња Жупа (СД Дубровник). Учитељ и просветар СЧ Горња Жупа, брат Р. Лујак је описао долазак у Дужи на академију. Пут су прешли пешке. „Требало је три сата пјешачити, зато се свратисмо у малено село Спарожиће. Малено село

¹⁶³⁵ Ристо Кокошар: Гусларско сијело у Доброманима – Требиње, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 13.

¹⁶³⁶ Четна забава, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, br. 12, Мостар, новембар 1937, стр. 243.

¹⁶³⁷ Лучоноше напретка, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, br. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

¹⁶³⁸ Тећајски одсек, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.

са пет чистих бијелих кућа. Осјећа се соколска просвјета. А што да речемо са дочеком! Дивни су наши храбри Херцеговци! Такмиче се да нас погосте, јер кажу, хоџа је доста до Дужи, а Бог зна хоћете ли тамо наћи нешто за вечеру, јер нема свратишта. Тако је и било. Нећемо и не смијемо заборавити гостопримство наших сусједа, који су и овом приликом показали велику пажњу и љубав према соколској браћи.

У 9 сати навече стигосмо у Дужи. Академија се одржала у соколској згради. Све тачке обилног програма изведене су на опће задовољство.¹⁶³⁹

Академија је почела поздравним говором старешине СЧ Дужи, брата Геруна у коме је поред осталих топло поздравио и соколе из СЧ Горња Жупа. После њега је говорио просветар СЧ Горња Жупа, брат Р. Лујак, који је поред осталог скренуо пажњу „... присутним омладинцима, да су дужни љубити ову земљу за коју су њихови дједови и родитељи испуштали свете душе на вјешалима 1914 и 1915 год.“¹⁶⁴⁰ Говор је завршио стиховима Алексе Шантића:

„За ову земљу они бјеху диви,
Узори свијетли што је бранит знаше
У овој земљи останите и ви
И за њу дајте врело крви ваше!“¹⁶⁴¹

Када су се сутрадан враћали „... кући путем којим су газили П. Павловић, Мусић, Зимоњић и остали знани и незнани јунаци овога краја, поглед је и сам несвјесно лутао по врховима околних брда и заустављао се на порушеним турским кулама и дозивао у свијет сва страдања, муке и патње из минулих времена.“¹⁶⁴²

Брат Лујак је чланак о путовању сокола у Дужи и враћању кући у Горњу Жупу завршио речима:

„Заиста, часно је и поштено чувати дјела наших витезова.

Слобода искупљења вјековном борбом знаће се бранити против свих оних који би покушали да пређу наше крвљу натопљене границе.“¹⁶⁴³

На јавном часу СЧ Дужи, одржаном код Манастира у Дужима, присуствовало је око 3000 посматрача. Није наведен датум када је час одржан, али обзиром када је та информација објављена у листу *Књига за соколско село*, нможемо претпоставити да се то десило крајем октобра или почетком новембра 1937. године.¹⁶⁴⁴

¹⁶³⁹ R. Lujak: U bratskom zagrljaju, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12.

¹⁶⁴⁰ R. Lujak: U bratskom zagrljaju, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12.

¹⁶⁴¹ R. Lujak: U bratskom zagrljaju, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12.

¹⁶⁴² R. Lujak: U bratskom zagrljaju, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12 – 13.

¹⁶⁴³ R. Lujak: U bratskom zagrljaju, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 13.

¹⁶⁴⁴ Три хиљаде гледалаца, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.

У 1937. години су нараштајци чете читали чланке пред 580 слушалаца.¹⁶⁴⁵

4) Соколска чета Запланик

Чета је основана 1935. године. Крајем те године у чети је укупно било 64 члана (49 мушких чланова, 1 чланица, 8 нараштајаца и 6 мушке деце).

Лазар Милићевић из СЧ Запланик је као соколски заветник у СПП у 1937. години изградио приватну чатрњу.¹⁶⁴⁶

Управа Чете је у кући брата Саве Вучура 4. фебруара 1938. године одржала сијело на коме је било око 120 особа. Соко Тодор Куртовић је одржао краћи говор о значају соколства и СПП. Сијело је у потпуности успело.¹⁶⁴⁷

5) Соколска чета Зубци-Граб

Чета је основана 1931. године.

У 1935. години чета је имала тамбурашки збор и одржано је четно гусларско такмичење, на коме је победник био брат Крсто Пиштињет. Крајем децембра те године у чети је укупно био 121 члан (98 мушких чланова, 3 чланице, 20 нараштајаца).

Чета је 22. марта 1936. године у Зубцима у просторијама основне школе, одржала своје соколско сјело, коме је присуствовало око 100 сокола, соколица и других љубитеља соколства, међу којима су били: брат Јован Радуловић, изасланик мостарске жупе; месни свештеник (парох) и три сокола-гуслара. Брат Радуловић је одржао говор путем кога је присутне упознао о раду мостарске Жупе, о соколској идеологији, о народном предању, о политици и соколству и др. сличним питањима. „Присутни су са великом пажњом саслушали излагање брата изасланика који се потрудио, не бојећи се умора и дуга пута, да дође међу нас. Камо лијепе среће да има могућности да нас чешће обилазе оваква браћа.“¹⁶⁴⁸ Сијело је уз песму и игру трајало до око 23 часа.

6) Соколска чета Коњско

Чета је основана 1934. године.

У 1935. години одржана су два четна гусларска такмичења на којима је победио брат Божо Гавриловић. У тој години један од најбољих нараштајаца у соколској чети Коњско је био брат Лазар Ђурић, који је послужио као добар пример за остале нараштајце и

¹⁶⁴⁵ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁶⁴⁶ Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

¹⁶⁴⁷ Успјело сијело сок. чете Запланик, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.

¹⁶⁴⁸ У.: Успjelo sijelo, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 16.

нараштајке. Он је према последњем извештају управе жупе прочитао: „... 8 савјетовања нараштајцима на годишњој скупштини пред 63 мушка и три женска лица, укупно пред 66 лица; девет савјетовања на три мјеста код основне школе пред 46 мушких, 11 женских и 10 одраслих, укупно пред 67 лица; у другој прилици, иста савјетовања пред 48 мушких и 32 женска лица, укупно пред 80 лица.“¹⁶⁴⁹ У чети је крајем децембра те године укупно било 74 члана (58 мушких чланова, 1 чланица и 15 нараштајаца).

Соколска чета Коњско је октобра месеца 1936. године у Коњском приредила јавни час, када је и обављено освештење соколске заставе СЧ Коњско. Заставу је даровао брат Обрен Ратковић, жандармеријски поднаредник који је рођен у том месту и који је и био кум застави. Тог јутра се у Коњском окупио велики број мештана, сокола и соколица не само из тог места, већ и из других места, ближих и даљих од Требиња. Скупило се око 600 особа. У великом броју је дошла СЧ Граб (СД Љубушки) са својом заставом чији је нараштај био окићен нараштајском заставом која је била прелазни дар СД Требиња, коју су они на прошлогодишњем такмичењу соколских чета у Требињу освојили. Из СД Требиње је било више од 30 чланова, из СЧ Ластва (СД Требиње) 8 изасланика и из СЧ Поповићи из Конавала (СД Дубровник) су била присутна 4 изасланика.

Освећење соколске заставе СЧ Коњско је почело у 10 часова и 30 минута а тај свечани чин је обавио свештеник брат Саво Даниловић, парох у Зубцима, који је после освећења одржао лепу беседу. Брат Хинко Мајкснер у име СД Требиње и у име управе мостарске жупе је поздравио све присутне и посебно истакавши „... значај заставе као соколског и националног симбола, и значај соколског препорода села, те је захвалио дародавцу заставе на пажњи и љубави према родном мјесту и соколству.“¹⁶⁵⁰

После брата Мајкснера дародавац заставе, брат Ратковић је одржао краћи леп говор и предао заставу брату Видаку Вучковићу, старешини СЧ Коњско. Брат Вучковић се захвалио на застави и предао ју је у руке заставника СЧ Коњско, који је у име чете положио заклетву. Брат Андрија Велимировић, учитељ који је пре радио у Коњском у име свих гостију одржао је говор.

По освећењу заставе и одржаних говора приређен је јавни час на коме су наступале све категорије (деца, нараштај и чланови) СЧ Граб (СД Љубушки) и СЧ Коњско.

После завршетка јавног часа за госте је приређен ручак од стране чланова СЧ Коњско и целог становништва тог места. По традицији тог краја, приређен је пољски ручак, „... а који је био веома интересантан јер је трпеза била на једној оближњој ливади ништа мање

¹⁶⁴⁹ Х.: Један вриједан нараштајац, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.

¹⁶⁵⁰ Хинко Мајкснер: Велике свечаности у Зубцима, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 16.

него 110 метара дугачка.¹⁶⁵¹ Деци је био послужен ручак у школи. Присутни су служени у две смене, а на трпези је било, поред осталих јела, више од 40 печених јагањаца. Сва храна је била поклоњена чети од домаћина села који су се такмичили ко ће више даровати. За време целе свечаности владао је савршен ред и дисциплина.

Током 1937. године, као заветници у СПП, приватне чатрње изградило је десет сокола из СЧ Коњско: Раде Гавриловић, Јефто Ратковић, Панто Ратковић, Петар Ратковић, Рајко Ратковић, Анто Ђурић, Манојло Ђурић, Перо Ђурић, Томо Ђурић и Благоје Шегрт.¹⁶⁵² У тој години су нараштајци чете читали поучне чланке пред 5107 слушалаца. Најбољи нараштајац је био Лазар Ђурић који је чланке читао пред 3179 слушалаца, а на другом месту је био Радован Ружић који је читао пред 3009 слушалаца.¹⁶⁵³

У 1938. години у чети је одржано гусларско такмичење на коме је најбољи био соко-гуслар Ђуро Мијовић.

7) Соколска чета Ластва

Чета је основана 1930. године.

У 1935. години одржано је четно гусларско такмичење на коме је победио брат Божо Брковић. Риза Али Муштовић је током те године обишао соколске чете 25 пута, прешавши укупно 520 км и 300 м (201 км и 800 м пешке, 16 км колима, аутом или бициклом и 302 км и 500 м железницом).¹⁶⁵⁴ Крајем децембра те године у чети је био укупно 121 члан (86 мушких чланова, 3 чланице, 12 нараштајаца и 20 мушке деце).

Акцију милосрђа коју је покренула и спроводила мостарска Жупа путем приређивања Дана захвалности Богу прихватили су не само соколи и соколице у Херцеговини, већ и они Херцеговци који су се налазили на раду у Америци. Један члан СЧ Ластва је писао свом брату у Америци о свим дешавањима у његовом селу. Поред осталог му је писао и о соколима и о постојању соколске чете у њиховом месту и да се она, поред осталих активности, бави и хуманим радом, сакупљањем помоћи за оне најсиромашније своје чланове, пре свега за ученике за које је при школи отворена кухиња. Да је чета организовала сакупљање помоћи и да се од тих прилога хране соколска и друга деца у школи.

¹⁶⁵¹ Хинко Мајкснер: Велике свечаности у Зубцима, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 16.

¹⁶⁵² Лучоноше напретка, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.

¹⁶⁵³ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁶⁵⁴ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 19 – 23.

Читајући то писмо од брата из отаџбине и препричавајући га између себе они су осетили „... жељу и дужност да помогну колико могу и на адресу Школе у Ластви послаше неки дан 7291 дин. за помоћ сиромашним ученицима и соколићима.“¹⁶⁵⁵

Износ новца у то време је био велики, „... али је много већа и вриједнија свијест наших иселеника и добра воља да помогну дјечи своје браће, рођака и пријатеља.“¹⁶⁵⁶ Тај хумани и лепо пример, како је констатовао учитељ брат Муштовић, може да послужи за пример оним хуманим људима који могу помоћи сиромашној деци.

8) Соколска чета Мркоњићи

Чета је основана 1934. године. У чети је крајем децембра 1935. године укупно било 83 члана (15 мушких чланова, 17 нараштајаца и 16 мушке деце).

Чета је одржала соколску забаву 22. фебруара 1936. године у вечерњим сатима у просторијама основне школе у Мркоњићима. Иако су те вечери падали киша и снег, на забаву је дошло око 170 лица. „Било је ту и мушка и женска и стара и млада и старих домаћина и младића као и дјевојака у лијепој и живописној народној ношњи.“¹⁶⁵⁷ Да би забава што боље успела, управа чете се обратила управи Соколске жупе Мостар са молбом да им пошаљу брата Јована Радуловића да им одржи предавање о соколству на њиховој соколској забави. Управа жупе је удовољила молби чете и брат Радуловић је дошао на свечаност. Приредба је почела поздравним говором брата Риста Колака, старешине СЧ Мркоњићи који је поздравио све присутне, а посебно брата Радуловића, изасланика мостарске жупе. По завршетку говора брата Колака, брат Радуловић је одржао предавање „... које су сви присутни саслушали са великом пажњом, одобравајући често предавачу.“¹⁶⁵⁸ Брат Радуловић је соколе, соколице и друге присутне путем тог предавања упутио у многе вредности и лепоте соколског живота „... у многим правцима нашег соколског живота и одушевио наше чланство за рад и нове потхвате.“¹⁶⁵⁹ По завршетку предавања настављено је извођење програма: чланови чете су извели просте вежбе, изрецитовано је неколико песми и изведени су позоришни комади „Мува“, „Сенковић Иво“ и „Славково страдање“ и певање уз гусле. По завршетку програма, настављено је са весељем, које је уз песму и игру трајало до касно у ноћ.

¹⁶⁵⁵ Али Риза Муштовић: Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.

¹⁶⁵⁶ Али Риза Муштовић: Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.

¹⁶⁵⁷ Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 16.

¹⁶⁵⁸ Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 16.

¹⁶⁵⁹ Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, април 1936, стр. 16.

Остало је записано да том „... забавом управа и чланство чете Мркоњић посвједочило је своју снагу и доказало је да има све услове да у свом раду напредује и да се развија“¹⁶⁶⁰, да они „... воле соколство и воле витешке врлине нашег народа“¹⁶⁶¹ и да „... четни старјешина Ристо Колак са својом дружином само истраје и нек заставу соколску држи високо.“¹⁶⁶²

Приликом одржавања дана захвалности Богу у соколској чети Мркоњићи просветар чете је одржао говор који је могао послужити за пример, из кога ћемо навести неке делове. У првом делу је говорио о томе да су у пролеће засејали њиве, да су окопавали и залевали док нису плодови сазрели и да су те плодове сместили у своје амбаре. После тога је поставио питање: Ко им је дао здравље и снагу да то све ураде, ко је створио сунце под чијим зрацима сазревају сви плодови, ко шаље кишу и залева плодове, ко чува њихове волове и слична питања и на крају је дао одговор: „Господ Бог. Бог нам даје снагу да њиве оремо, сијемо и плодове купимо и здравље, да уживамо те плодове.“¹⁶⁶³

Надаље је рекао да су се сакупили да дају захвалност Богу за све то и позвао је све присутне, „... да Му се топло и искрено помолимо и срдечно помолимо, како би нас и у будуће хранио и бранио, јер је Бог свемогућ.“¹⁶⁶⁴ Многи од вас све то знају али ипак псују и вређају Бога, због тога „... вас молим, браћо, да се каните псовке и да се завјетујемо да никад нећемо нити ружно говорити, а камоли псовати, јер то није долично соколима и јунацима.“¹⁶⁶⁵

Говор је завршио речима: „Отворите срце данас. Погледајте у Небо и сјетите се сиротиње. Сјетимо се наших сиромашних сељана и отворимо руке и помозимо их колико ко може. То ће бити најмилији дар захвалности наше, јер Бог рече: `Љуби ближњег ко самог себе!` То нам налаже и соколско братство. Прави соко притиче у помоћ невољноме гдје год може и колико може.

Браћо, примите ове моје речи к срцу и ваша дјела нека буду соколска дјела, која воли Бог.“¹⁶⁶⁶

¹⁶⁶⁰ Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.

¹⁶⁶¹ Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.

¹⁶⁶² Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.

¹⁶⁶³ Dan zahvalnosti Bogu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

¹⁶⁶⁴ Dan zahvalnosti Bogu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

¹⁶⁶⁵ Dan zahvalnosti Bogu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

¹⁶⁶⁶ Dan zahvalnosti Bogu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

9) Соколска чета Пољице

Чета је основана 1932. године.

У 1935. години одржано је четно гусларско такмичење на коме је победник био Данило Љепава. У чети је крајем те године укупно било 75 чланова (65 мушких, 2 чланице и 8 нараштајаца).

Данило Љепава, Перо Љепава и Јово Радан, чланови СЧ Пољице, су као соколски заветници у СПП у 1937. години изградили приватне чатрње.¹⁶⁶⁷

10) Соколска чета Придворци

Чета је основана 1934. године. Крајем децембра 1935, године у чети је укупно било 52 члана (48 мушких чланова, 1 чланица, 2 нараштајца и 1 мушко дете).

11) Соколска чета Сливница

Чета је основана 1933. године.

Током 1935. године одржано је четно гусларско такмичење на коме је победио брат Стеван Игњатић. Течајски одсек чете је те године прочитао савете и писма жупе пред 11709 слушалаца. Најбољи је био течајац Саво Тараило, који је читао писма и савете Жупе пред 2826 слушалаца, а други је био Урош Мискин који је читао пред 2078 слушалаца.¹⁶⁶⁸ Те године је у чети постојао и тамбурашки збор.

Соколске чете су се, поред осталих активности, бавиле и пчеларством. Соколска чета Сливница и њен рад на производњи меда може да послужи као пример за рад осталим четама. Она је током 1935. године сакупила више стотина килограма одличног меда од кадуље и вријеска и све успешно продала.¹⁶⁶⁹ У чети је крајем децембра те године укупно било 76 чланова (63 мушка члана, 3 чланице и 10 нараштајаца).

У 1937. години нараштајци чете су читали чланке пред 2591 слушаоцем.¹⁶⁷⁰

Чета је 6. маја (на Ђурђевдан) 1939. године извела ђурђевдански уранак на брдо Тимор. У уранку је учествовало 36 чланова чете. Брат Јово Ђуртовић, старешина чете, је одржао говор у коме је причао о значају ђурђевданског уранка и соколства, а брат Василије Михаилов, просветар у ћети, о СПП и њеном значају за развој соколства. По завршетку говора настављено је са народним весељем.¹⁶⁷¹

¹⁶⁶⁷ Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

¹⁶⁶⁸ Тећајски otsek, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936, str. 24 – 25.

¹⁶⁶⁹ Мед у нашим четама, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.

¹⁶⁷⁰ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁶⁷¹ Обрен М. Крунић: Ђурђевдански уранак, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 5-6, Mostar 1939, стр. 148.

12) Соколска чета Хум

Соколска чета Хум основана је 1932. године.

Током 1935. године у Чети је одржано гусларско такмичење на коме је победник био Вељко Врећа. У читању писама и савета жупе током те године најбољи је био Душан Кокошар, који је читао пред 3474 слушаоца. Крајем те године у чети је било укупно 212 чланова (121 мушки члан, 6 чланица, 2 нараштајца, 51 мушко и 32 женска детета).

Током априла 1936. године у соколској чети Хум читани су разни материјали (писма и савети жупе, лист *Књига за соколско село*, песме и разни други чланци) пред 1752 слушаоца, а течајац из СЧ Хум, брат Душан Кокошар у читању наведених материјала заузео је друго место у мостарској жупи, иза брата Пера Вулића из СЧ Чичево (СД Коњиц) читавши пред 1651 слушаоцем.¹⁶⁷²

13) Соколска чета Цивар

Соколска чета Цивар основана је 1932. године.

Током 1935. године учитељ Хамдија Фазлиновић је 25 пута обишао чете и прешао укупно 496 км и 300 м (201,8 км пешке; 16 км колима, аутом или бициклом; 278,5 км железницом).¹⁶⁷³ Те године крајем децембра у чети је било укупно 140 чланова (86 мушких чланова, 16 нараштајаца, 30 мушке и 32 женске деце).

У априлу 1936. године у читању листа *Књига за соколско село*, писама, савета жупе, песама и разних других чланака, течајац из СЧ Цивар, брат Енвер Бијешевић је заузео треће место у мостарској жупи иза брата Душана Кокошара из СЧ Хум (СД Требиње) у читању наведених материјала које је читао пред 1525 слушалаца.¹⁶⁷⁴

7.2.2.3.28 Соколско друштво Трпањ

Соколско друштво Трпањ није било са територије Херцеговине, али је као и остала друштва било у саставу Соколске жупе Мостар.

У прегледаним изворима о овом Друштву пронашли смо само податак да у току 1935. године у друштву није одржан ни један предњачки час.

¹⁶⁷² Борис Веденски: Извештај течајског отсјека за април 1936, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25 – 26.

¹⁶⁷³ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.

¹⁶⁷⁴ Борис Веденски: Извештај течајског отсјека за април 1936, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25 – 26.

7.2.2.3.29 Соколско друштво Цавтат

Такође једно од друштава ван територије Херцеговине. У току 1935. године у друштву је постојао позоришни одсек и соколски мешовити певачки хор у коме је било 28 чланова. Те године је одржан један *Течај за предњаке* под вођством предњака из СЖ Мостар.

У СД Мостар током 1935. године је одржано највише предњачких седница у целој мостарској жупи, а СД Цавтат је те седнице најредовније одржавало у целој жупи. Такође је СД Цавтат било најактивније друштво у жупи у одржавању предњачких часова.

У току 1938. године одржана су три такмичења у пливању и једно такмичење у ватерполу.

У свим соколским друштвима и четама Соколске жупе Мостар прослављен је Виодован 1939. године. Делегација мостарске жупе је учествовала у прослави на Косову пољу.

Управа СД Цавтат је поводом прославе 550 годишњице Косовске битке издала Проглас:

„ЦАВТАЋАНИ!

Ове године пада 550-годишњица трагичне, али славне косовске битке, те ће се на Косову пољу, 28. јуна т.г. изводити највеће националне свечаности и манифестације за помен и славу палим Косовским херојима који народу нашем створише најславнију епопеју и непресушни извор на којем се напајају новије генерације до окончања националног Ослобођења и Уједињења.

На Косово ће похитати на хиљаде и хиљаде наше браће и сестара и биће срећни, да виде славну Грачаницу, где је цар Лазар своју причестио војску, да се поклоне свим светим крвљу натопљеним мјестима. Али, сви можемо поћи. У мислима здружени са онима, који тамо буду, треба да и наше мјесто, наш Цавтат, тај дан посвети Онима, који бијаху жижа данашње велике и слободне Отаџбине. Треба, да се сви тога дана нађемо на окупу и да скромном али искреном свечаношћу одамо дубоко поштовање и признање Онима Херојима и легендарним витезовима, који свјесно изгинуше... `за крст часни и слободу златну` коју сад ми уживамо. А у том болном сјећању, свјесни принесене жртве Њихове, као и још милиона иних знаних и незнаних јунака, тријезни и дубоко свјесни благодати, које данас уживамо у Уједињеној и моћној Југославији,

искажемо неограничену љубав, вјерност и оданост Тој крвљу ограђеној Тековини, ван које никоме и никада, добра бити не може.¹⁶⁷⁵

У наставку прогласа је стајало да ће и СД Цавтат свечано прославити Видовдан са одређеним програмом: 27. јуна увече пуцање мужара, 28. јуна у 9 и 30 збор пред соколским домом, одлазак у цркву, враћање у соколски дом, држање говора, у 20 часова поново збор испред соколског дома и полазак поворке кроз место уз пуцање мужара. На крају прогласа је стајало:

„БРАЋО И СЕСТРЕ, ГРАЂАНИ!

Позивате се споменутог дана под свети соколски барјак, да сви једнодушно и сложено одамо признање Косовским Мученицима, да докажемо да познамо и цијенимо прошлост, која нам је донијела све што имамо, те да сложни, јаки, уједињени, хоћемо још љепшу и срећнију будућност.

СЛАВА ВИДОВДАНСКИМ ХЕРОЈИМА!

ЖИВИО КРАЉ ПЕТАР II!

ЖИВЈЕЛА МОЋНА ЈУГОСЛАВИЈА!

ЗДРАВО!¹⁶⁷⁶

7.2.2.3.30 Соколско друштво Чапљина

Соколи српског и хрватског соколског друштва из Мостара су 15. јуна 1919. године извели заједнички излет у Чапљину. Тамо су их на железничкој станици дочекали соколи и соколице из Чапљине и бројни мештани. Мостарске соколе је поздравио жупник Франо Чутурић, а у име мостарских сокола се захвалио старешина СД Мостар, др Перо Мандић. Мостарски соколи и соколице су уз присуство сокола и соколица из Љубушкога и Чапљине одвежбали своје припремљене вежбе. Порд наведених сокола, извођењу вежби су присуствовали и мештани Чапљине, као и гости из Метковића и Стоца.¹⁶⁷⁷

Друштво је у времену од 6-20. марта 1935. године одржало идејни течај за нове чланове, на коме је било 12 полазника. Током те године имали су и тамбурашки збор од 6 чланова. Брат Митар Шаровић из СД Чапљина је те године 19 пута обишао чете

¹⁶⁷⁵ Соколско друштво Цавтат: Прослава Видовдана, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 177.

¹⁶⁷⁶ Соколско друштво Цавтат: Прослава Видовдана, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 177.

¹⁶⁷⁷ Sokolski izlet u Čapljini, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 438.

прешавши укупно 251 км (167 км пешке и 84 км железницом).¹⁶⁷⁸ Те године одржан је и један *Течај за предњаке* којим је руководио предњак из мостарске жупе. Два члана Друштва су присуствовала *Жупском течају за лаку атлетику и игре*.

Хамзо Фејић, учитељ из Требижата који је био просветар у СД Чапљина, умро је 28. фебруара 1936. године. О соколском раду брата Хамзе Фејића остало је записано: „Још у напону снаге – 35 година – давао је из себе све за нашу соколску ствар, и сваки посао радо на себе преузимао, а то све радо и весело. Доста је било његово присуство па да унесе весеље и радост међу нашу браћу, јер он није знао што је туга и жалост.“¹⁶⁷⁹ Старешина СД Чапљина у 1936. години био је брат Димитрије Шотра.

Друштво је тромесечну седницу (за јануар, фебруар и март 1936. године) својих соколских чета одржало 26. априла те године у Чапљини. Представници шест соколских чета: Вионица, Вишићи, Габела, Клепци, Пребиловци и Тасовчићи су присуствовали седници и учествовали у њеном раду, међу којима су били др Никола Принцип и Димитрије Шотра, седам чланова управе СД Чапљина и брат Јован Радуловић, изасланик управе мостарске жупе. Соколске чете: Вела Међа, Домановићи, Почитељ и Равно нису на састанак послали своје изасланике, као ни извештаје о раду у протекла три месеца.

Брат Димитрије Шотра, старешина СД Чапљина је успешно председавао седницом. После прочитаних изасланичких извештаја о раду чета у претходна три месеца, расправљало се о важним питањима и тешкоћама на које су наилазили у свом раду и на који начин то најбоље решити.

У расправама се говорило и о томе да се политика почела мешати у соколски рад и да су политичари у појединим местима ометали рад соколских чета, нарочито у четама: Вела Међа, Домановићи, Почитељ и Равно, чији изасланици нису ни дошли на седницу. Одлучено је да управа СД Чапљина или представници које она овласти оду у те чете и да испитају какво је стање у њима, да предложи шта да се уради да се у четама настави даљи рад, односно да донесу закључке о свакој чети и да се они пошаљу управи жупе Мостар на одобрење.

Констатовано је да се сјела и састанци одржавају и да им се у неким четама поклања већа пажња. Узимајући у обзир „... да се на сијелима развија духовни живот нашег сељака, онда није потребно истицати колико је потребна та област рада“¹⁶⁸⁰ и после дискусије је

---

¹⁶⁷⁸ Душан Д. Бајић: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.

¹⁶⁷⁹ Б.М.: Смрт Хамзе Фејића, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 16.

¹⁶⁸⁰ Р.: Тромјесечна сједница соколских чета друштва Чапљина, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 4.

предложено да би било добро да на тим сјелима и састанцима учествује и по један члан из управе СД Чапљина.

Када се водио разговор о течајцима констатовано је да течајци соколских чета СД Чапљина нису добро радили и да они нису дали „... оно, што би морали дати и што су обећали када су полагали заклетву у своје врјеме у Мостару, кад су се завјетовали пред Богом и нашом заставом, да ће радити за добро свога села, народа и отаџбине“¹⁶⁸¹ и закључено је да у наредном периоду побољшају свој рад.

Брат Јован Радуловић је после подношења извештаја и дискусије дао своја мишљења и запажања о раду чета. При крају рада седнице извршено је проглашење трију најбољих чета у протекла три месеца. Најбоља је била СЧ Тасовчићи, друга СЧ Пребиловци и трећа СЧ Клепси.

Брат Димитрије Шотра, члан СД Чапљина је крајем маја 1936. године написао чланак „Рад у подручју соколског друштва Чапљина“ у коме је написао да се у последње време у соколским четама СД Чапљина не ради онако како би требало и да се не напредује у раду. По њему су постојала два узрока. Један је тај што су тада постојали разни политичко-страначки сукоби који су, између осталог, утицали и на соколски рад у четама. „Један број браће која су у своје врјеме ушла у наше редове, тражећи од соколства заштите и користи у разним облицима, данас су, задахнути идејом која је супротна соколској, напустили наше редове или су се потпуно повукли од сваког рада у чети, препуштајући члановима чете да раде како знаду и умију.“¹⁶⁸² Други разлог је био што су соколи и соколице који нису напустили своје чете и који су остали верни соколским идејама постали „... некако малодушни, и не може да се код њих дигне оно старо одушевљење и воља за рад.“¹⁶⁸³

Следећи ону стару народну изреку, да свака несрећа има и своју позитивну страну, можда је то требало да се деси и раније, сматрао је брат Шотра, „... па да се види на колико се нас може рачунати“¹⁶⁸⁴ и „Да се зна да нисмо гомила која је ушла у соколство да преко њега тражи разне користи, него прекаљени, одушевлени и искрени поборници соколске идеје.“¹⁶⁸⁵

¹⁶⁸¹ Р.: Тромјесечна сједница соколских чета друштва Чапљина, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 5.

¹⁶⁸² Dimitrije Šotra: Rad u području sokolskog društva Čapljina, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

¹⁶⁸³ Dimitrije Šotra: Rad u području sokolskog društva Čapljina, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

¹⁶⁸⁴ Dimitrije Šotra: Rad u području sokolskog društva Čapljina, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

¹⁶⁸⁵ Dimitrije Šotra: Rad u području sokolskog društva Čapljina, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.

Узимајући у обзир напред изнесено брат Шотра је сматрао да се мора појачати рад, како у четама тако исто и у друштву и да ће напредак у раду зависити од свих сокола и соколица и истрајног рада.

У 1936. години у листу *Књига за соколско село* објављен је још један чланак од брата Димитрија Шотре из СД Чапљина „Само заједничким снагама“¹⁶⁸⁶

Брат Милан Таминцић, из соколског друштва Чапљина, после бројних дописа у којима су тражили његово мишљење о извођењу петогодишњег плана Соколске Петрове петолетке, је дао своје мишљење о пре свега техничком раду друштва и његовим.

Да вежбање у друштву није добро, пре свега, из разлога што немају добре стручњаке за вежбање (предњаке) и што просветни одбор друштва не настоји „... пробудити код чланова осећај дужности и соколске свијести“.¹⁶⁸⁷ Предложио је да би у будуће требало више пажње посветити припреми и васпитању предњака, а како друштво то не може само урадити потребно је, „... да га испомаже Жупа са путујућим предњацима, или намјештањем држ. чиновника, соколских радника, ако таквих има.“¹⁶⁸⁸

Приликом вежбања треба проналазити нове облике да соколима буде то занимљиво и привлачно и да не би бежали из вежбаонице на ногометна игралишта. Предњаци који су радили у то време нису за то били способни.

Потребно је извршити бољи избор кандидата за соколске течајеве, и да то буду свесни и одушевљени соколи. Дотадашњи предњаци нису дали оно што су требали јер је већина „... тражила преко Соколства ухљебљење, па кад га је добила, неће ни главе да окрене, неће ни да буде члан, а камоли предњак.“¹⁶⁸⁹

Соколи и соколице из СД Чапљина су успешно 27. јуна 1937. године извели јавну вежбу у свом месту и на тај начин су показали да у Чапљини постоји и живи „... национална свест и да то нису у стању поколебати ни најтеже прилике кроз које је соколство пролазило“¹⁶⁹⁰ у то време. Но, „... они који су остали вјерни соколској идеји као да су препорођени и као да су задахнути новим духом.“¹⁶⁹¹

---

¹⁶⁸⁶ Димитрије Шотра: Само заједничким снагама, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. 6 – 7.

¹⁶⁸⁷ Милан Таминцић: О соколској Петровој Петолетки, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 26.

¹⁶⁸⁸ Милан Таминцић: О соколској Петровој Петолетки, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 26.

¹⁶⁸⁹ Милан Таминцић: О соколској Петровој Петолетки, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 26.

¹⁶⁹⁰ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko село*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

¹⁶⁹¹ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko село*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

Старешинство друштва, предњаци, све категорије чланства као и сви чланови соколских чета: Габела, Клепци и Пребиловци су марљиво радили на припреми одржавања јавне вежбе.

Када су све били завршили са припремама појавио се још један проблем око одобрења места где је вежба требала да се одржи. Но, и то је успешно превазиђено, и „... када је освануо 27. јуни, Чапљина је оживила.“¹⁶⁹² Сви они који су се осећали као соколи, „... окитили су домове југословенским заставама, раним возом дошла је музика бр. друштва Мостар и свирајући кроз мјесто, оживила и заинтересовала све.“¹⁶⁹³ Поред Мостараца стигли су и музичари соколског друштва Столац, који су такође прошли кроз град свирајући. Чланови, нараштајци и деца су дошли из соколских друштава Имотски и Метковић, као и соколи и соколице из других соколских друштава. Међу њима су били и одбојкаши из Љубушког. Од свих присутних „... најјачи утисак учинио је долазак из бр. чета Пребиловци и Клепча. Заиста, неби човјек вјеровао да се може из села сви дигнути и старо и младо, као што је био случај са ове двије чете.“¹⁶⁹⁴

Када су сви пристигли по предвиђеном програму формирана је поворка, на чијем су се челу налазиле музике соколских друштава из Мостар и Стоца, која је кренула испред соколског дома према месту где ће се изводити вежбе, које је било у центру града, носећи заставе, певајући и клицајући Југославији и краљу. Димитрије Шотра је записао да и онда када је соколски рад у Чапљини био у пуном замаху, и када су имали више соколских чета, „... није била оваква поворка ни један пут, не само по броју, него по организацији и дисциплини.“¹⁶⁹⁵

Када су учесници вежбе стигли на вежбалиште и публика заузела своја места, старешина СД Чапљина је поздравио учеснике и посматраче, истакавши њихову одлучност да истрају „... у борби за побједу соколских идеала“¹⁶⁹⁶ и њихову готовост да се придруже „... великом соколском и народном послу, сарадњи у Соколској Петровој петољетци.“¹⁶⁹⁷ Вежбачи су били добро припремљени и све вежбе су изведене на најбољи начин, што је публика поздрављала са одушевљењем.

---

¹⁶⁹² Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

¹⁶⁹³ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

¹⁶⁹⁴ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.

¹⁶⁹⁵ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166.

¹⁶⁹⁶ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166.

¹⁶⁹⁷ Dimitrije Šotra: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166.

Увече је приређена соколска академија са одабраним програмом а после тога се наставило са народним весељем уз игру, музику и песму до касно у ноћ.

Према мишљењу брата Шотре, који је писао о тој вежби, она је на све гледаоце и учеснике оставила јак утисак и по њему то је била до тада најуспешнија вежба коју је извело СД Чапљина.

7.2.2.3.30.1 Соколске чете СД Чапљина

У саставу Друштва је постојало и радило десет соколских чета.

Табела 26: Сеоске соколске чете друштва Чапљина¹⁶⁹⁸

Соколско друштво Чапљина										
Бр.	Назив соколске чете	Основана	На дан	Укупно	Чланови		Нараштај		Деца	
					М	Ж	М	Ж	М	Ж
1	Веља Међа*	1935	31.12.1935.	50	44	0	6	0	0	0
2	Вионица	1935	31.12.1935.	43	43	0	0	0	0	0
3	Вишићи*	1932	31.12.1935.	55	55	0	0	0	0	0
4	Габела	1928	31.12.1935.	121	92	2	7	0	20	0
5	Домановићи	1935	31.12.1935.	55	55	0	0	0	0	0
6	Клепци	1927	31.12.1935.	97	57	0	20	0	20	0
7	Почитељ	1930	31.12.1935.	40	35	0	5	0	0	0
8	Пребиловци	1927	31.12.1935.	78	45	0	12	0	21	0
9	Равно	1930	31.12.1935.	75	60	1	13	0	1	0
10	Тасовчићи*	1928	31.12.1935.	158	75	3	1	0	58	21
УКУПНО:				772	561	6	64	0	120	21

* Током 1937. године престале су са радом соколске чете: Веља Међа, Вишићи и Тасовчићи.

1) Соколска чета Веља Међа

Чета је основана 1935. године. Крајем децембра те године у чети је укупно било 50 чланова (44 мушка члана и 6 нараштајаца).

Чета је током 1937. године престала са радом.

2) Соколска чета Вионица

Чета је основана 1935. године. У чети је крајем те године било укупно 43 мушка члана.

3) Соколска чета Вишићи

Чета је основана 1932. године.

Током 1935. године у чети је постојао тамбурашки збор. Течајски одсек је прочитао писма и савете жупе пред 5438 слушалаца.¹⁶⁹⁹ Крајем те године у чети је било укупно 55 мушких чланова.

¹⁶⁹⁸ Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, Књига за sokolsko selo, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.

Чета је током 1937. године престала са радом.

4) Соколска чета Габела

Соколска чете је основана 1928. године.

Током 1935. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио брат Васо Мирић. Током те године чета је имала и тамбурашки збор. Крајем децембра те године Чета је имала укупно 121 члана (92 мушка члана, 2 чланице, 7 нараштајаца и 20 мушке деце).

У току 1938. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио соко Васо Мирић.

Управа чете је путем листа *Књига за соколско село* од децембра месеца 1940. године најавила да ће чета своју годишњу соколску забаву одржати 7. јануара 1941. године.¹⁷⁰⁰ У прегледаним и доступним изворима нисмо пронашли податак да ли је најављена забава и одржана.

5) Соколска чета Домановићи

Чета је основана 1935. године. Крајем те године имала је укупно 55 мушких чланова.

6) Соколска чета Клепци

Соколска чета је основана 1927. године.

Током 1935. године у чети је одржано гусларско такмичење на коме је победио брат Никола Марушић. Најбољи нараштајац током те године у читању чланака је био брат Мандрапа који је читао пред више од 1000 слушалаца. Крајем те године у чети је било укупно 97 чланова (57 мушких чланова, 20 нараштајаца и 20 мушке деце).

У 1936. години у листу *Књига за соколско село* објављен је чланак брата Назифа Оручевића из СЧ Клепци (СД Чапљина) „Учитељи – подижимо живе споменике, предлог учитеља са села“¹⁷⁰¹

У 1937. години Жупа је почела организовати *Течајеве за домаћице* у херцеговачким селима. Први такав течај одржан је јануара 1937. године у Клепцима, а други у фебруару исте године у Пребиловцима. Течај у Клепцима је имао изванредан успех. На течајевима се учило о вођењу сеоског домаћинства: о раду у кухињи, гајењу поврћа, гајењу цвећа,

---

¹⁶⁹⁹ Тећајски оtsјек, *Књига за sokolsko selo*, god.2, br. 3, Мостар, mart 1936, str. 24 – 25.

¹⁷⁰⁰ Забаве, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Мостар, decembar 1940, стр. 274.

¹⁷⁰¹ Назиф Оручевић: Учитељи – подижимо живе споменике, предлог учитеља са села, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, str. 12 – 14.

спремању зимнице, о личној и кућној хигијени и сл. На та два течаја је учествовало више од 90 сеоских жена.¹⁷⁰²

У 1937. години нараштајци чете су читали чланке пред 382 слушаоца.¹⁷⁰³

7) Соколска чета Почитељ

Чета је основана 1930. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било 40 чланова (35 мушких чланова и 5 нараштајаца).

8) Соколска чета Пребиловци

Соколска чета је основана 1927. године. Крајем децембра 1935. године у чети је било укупно 78 чланова (45 мушких чланова, 12 нараштајаца и 21 мушко дете).

Старшина чете Пребиловци у 1936. години је био брат Огњен Ждракановић.

У 1936. години од брата Огњена Ждракановића из СЧ Пребиловци је у листу *Књига за соколско село* објављен чланак „Херцеговац Приморцу“.¹⁷⁰⁴

Током 1937. године управа мостарске жупе почела је да организује *Домаћинске течајеве* за херцеговачке сеоске домаћице. Први такав течај одржан је јануара месеца 1937. године у Клепцима (СД Чапљина) а други у СЧ Пребиловци (СД Чапљина) фебруара 1937. године. Течај у Пребиловцима је у потпуности успео и испунио свој постављени задатак. На течају су одржана предавања о знањима која су потребна сеоским домаћицама (о раду у кухињи, гајењу поврћа, цвећа, спремању зимнице, хигијени у кући, личној хигијени и слично). На та два течаја је било присутно више од 90 сеоских жена.¹⁷⁰⁵

Од брата Михајла Д. Мандрапе у листу *Књига за соколско село* 1939. године објављен је чланак „Сељак и интелигенција“.¹⁷⁰⁶

9) Соколска чета Равно

Чета је основана 1930 године. Крајем 1935. године у чети је било укупно 75 чланова (60 мушких чланова, 1 чланица, 13 нараштајаца и једно мушко дете).

¹⁷⁰² Просвјетни рад, Рад ЖПО-а, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 58.

¹⁷⁰³ Извештај за 1937. годину – Општи дио, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 55.

¹⁷⁰⁴ Огњен Ждракановић: *Hercegovac Primorcu*, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 15.

¹⁷⁰⁵ Просвјетни рад, Рад ЖПО-а, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 58.

¹⁷⁰⁶ Mihajlo D. Mandrapa: *Seljak i inteligencija*, *Књига за sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar 1939, стр. 74.

10) Соколска чета Тасовчићи

Чета је основана 1928. године.

У почетку је соколска чета имала потешкоћа у раду, нарочито у прикупљању чланства, јер су „... младићи у оно доба били много загрејани за спорт, а нарочито за фудбал, па је требало много да се ови придобију.“¹⁷⁰⁷

Чланство у Чети се повећавало и рад је постајао бољи, што је уродило плодом. На такмичењу чета СД Чапљина 1930, 1931 и 1932. године СЧ Тасовчићи је заузела прво мјесто. На такмичењу мостарске жупе 1932. године у Мостару она је била најбоља „... и заслужено добила траку соколске чете побједнице и постала званичним прваком Соколске жупе Мостар за 1932. год.“¹⁷⁰⁸

У наредној 1933. години опет је дошло до потешкоћа и размирица у раду чете па су те године на такмичењу Жупе Мостар изгубили траку чете победнице. Такав рад се наставио и у 1934. години. Током 1935. године рад у чети се побољшао и на такмичењу СД Чапљина поново су освојили лавор венац, дар од његовог височанства краља Петра II. Што се тиче освојеног дара брат Живко С. Лојпур, члан Чете, је написао следеће:

„Лаворов вјенац се код нас налази, а да ли ће и даље код нас остати, то ће зависити од наших чланова вјежбача – односно од рада и слоге. А ја сам тврдо увјерен да је довољно да наши чланови рекну да хоће и ове године да Краљев вијенац остане код нас и онда да сложено приону на посао па нам лавором вијенац неће одузети чак ни они који су мислили да су надмоћнији.“¹⁷⁰⁹

Крајем децембра 1935. године у чети је било 158 чланова (75 мушких чланова, 3 чланице, 1 нараштајац, 58 мушких и 21 женско дете). Током 1937. године чета је престала са радом.

---

¹⁷⁰⁷ Живко С. Лојпур: Без рада и слоге нема ни напретка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 8.

¹⁷⁰⁸ Живко С. Лојпур: Без рада и слоге нема ни напретка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 8.

¹⁷⁰⁹ Живко С. Лојпур: Без рада и слоге нема ни напретка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.

7.3 СОКОЛСТВО И СПОРТ

Од самих почетака оснивања соколских друштава, њихове управе су придавале велики значај неговању спортских активности, о чему нам говоре следеће речи из Правила првог српског гимнастичког друштва „Обилић“ из Мостара, чији је рад одобрен од стране Земаљске владе 14. априла 1904. године:

„§ 2

Циљ је друштву да развија и унапређује здравље и тјелесну снагу својих чланова:

а) заједничким систематским тјелесним вјежбама, витешким играма, мачевањем, пјешачењем, пливањем, јахањем на бициклима итд.¹⁷¹⁰

Када је реч о појави одређених модерних спортских дисциплина у Херцеговини, према нашем истраживању, готово сва су почела прво да се упражњавају у соколским друштвима, која су неговала те спортске дисциплине и често организовала одређена такмичења на којима су се оне упражњавале.

У соколским друштвима и четама Соколске жупе Мостар, највећа пажња поклањана је **атлетским дисциплинама** (бацање камена с рамена, бацање кугле, скокови у дужину, трчање на разне дужине, итд.). У саставу соколских манифестација, забава а нарочито на соколским слетовима била су и такмичења у бројним атлетским дисциплинама, што је видљиво из претходног текста у коме су описани рад и активности мостарске жупе, соколских друштава и чета. Као пример наводимо Српски соколски слет Горње Херцеговине, који је одржан 2. августа 1910. године у Невесињу, на коме су у атлетским такмичењима учествовали соколи из 6 соколских друштава: Гацка, Мостара, Невесиња, Требиња, Херцег Новог и Чапљине. Такмичили су се појединачно и екипно у следећим дисциплинама: бацању камена с рамена, скоку у дужину из залета, скоку у висину с места и са одскочне (одбојне) даске, трчању на 100 и 200 метара. Више о томе описано је у поглављу у коме се говори о српском соколском слету Горње Херцеговине.

У 1936. години су одржана такмичења у свим соколским друштвима мостарске жупе на коме су учествовали: деца (мушка и женска), нараштајке, нараштајци, чланице и чланови.

Деца старости од 10 до 13 година су се такмичила у: бацању кугле тежине 2 кг, скакању у дужину из залета, трчању на 60 метара и штафетном трчању 4x60 метара.

---

¹⁷¹⁰ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 11.

Нараштајке и нараштајци су се такмичили у: бацању кугле тежине 5 кг, бацању копља тежине 600 грама, скоку у висину из залета, скоку у дужину из залета, трчању на 60 метара и штафетном трчању 4x100 метара.

Чланице и чланови су се такмичили екипно у петобоју и шестобоју, а појединачно у десетобоју и појединачним дисциплинама.

Екипна такмичења у *петобоју* су одржавана у: бацању кугле тежине 7 ¼ кг, бацању копља тежине 800 грама, скоку у дужину из залета, трчању на стотину метара и трчању на 400 метара, а у *шестобоју*: бацању кугле тежине 7 ¼ кг, бацању копља тежине 800 грама, скоку у висину из залета, скоку у дужину из залета, трчању на 100 метара и трчању на 400 метара.

Појединачна такмичења у *десетобоју* су одржана у: бацању диска тежине 2 кг, бацању копља тежине 800 грама, бацању кугле тежине 7 ¼ кг, скоку прескок, скоку у вис из залета, скоку у дужину из залета, трчању на 100 метара, трчању на 400 метара, трчању на 1500 метара и трчању преко препона (запрека) на 110 метара, а у *појединачним дисциплинама*: бацању диска, бацању копља, бацању кугле, скокови у висину из залета, скокови у висину с места, скокови у дужину из залета, скокови у дужину из места, скокови помоћу мотке, троскоку, трчању на 100, 200, 400, 800, 1500, 3000 и 5000 метара, трчању преко препона (запрека) висине 106 цм на дужину од 110 метара и трчању преко препона (запрека) висине 90 цм на дужину од 400 метара.

Поред спровођења такмичења одржавани су и бројни течајеви за атлетику.

У готово свим соколским друштвима и четама се, са скоро истим интензитетом и вољом као према атлетским дисциплинама, неговало **вежбање на справама**. Вежбало се на оним справама које су у друштвима и четама постојале (разбој, вратило, кругови, козлић, коњ са хватаљкама, итд.). На соколским манифестацијама, нарочито на слетовима, вежбе на справама су биле саставни део програма. На тај начин су соколска друштва и чете дали значајан допринос развоју ове врсте спорта, односно ове гимнастичке дисциплине, а самим тим и гимнастике.

Секција (одсек) за **коњички спорт** је у 1937. години постојала и радила у само три соколска друштва: Мостару, Невесињу и Требињу.¹⁷¹¹

Кошарка се после играња током 1926. године у Мостару међу школском омладином, почела играти и у соколским друштвима широм Херцеговине, када су се почела одржавати и прва такмичења између екипа соколских друштава.¹⁷¹²

¹⁷¹¹ Извјештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁷¹² Петар Д. Павловић – Кристина М. Пантелић: *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ђоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и

Мачевање је, такође, било омиљено код Херцеговаца и оно се упражњавало пре свега у соколским друштвима: Билећи, Гацку, Мостару, Невесињу, Требињу, Фочи и другим.

Ногомет се после пролећа 1903. године, када је у Мостар донесена прва ногометна лопта и када се ногомет почео играти међу школском омладином, убрзо након тога почео се упражњавати и у соколским друштвима. Готово да није постојало соколско друштво у Херцеговини у коме се није неговала ова врста спорта.¹⁷¹³

Одбојка се почела играти у херцеговачким соколским друштвима током 1928. године. Почетком те године се почела играти у СД Коњиц. Са том новом игром соколе и соколице је упознао Миленко Ђокић. О тим почецима играња Паво Јожанц је записао:

„... одбојка у Коњицу постаје врло популарна игра, тако да игралиште које се налазило на месту садашњег `Партизановог` игралишта постаје недовољно да прими све заинтересоване за ову игру. Јавила се потреба за изградњом једног одбојкашког игралишта. Игралиште је играђено на Плехи... Учесници у игри пребацивали су кожно лопту преко мреже настојећи да извајају победу над противником. Екипе су биле често мешовитог састава (заједно у једној екипи наступале су жене и мушкарци).“¹⁷¹⁴

Одбојка се играла и у другим местима Херцеговине, првенствено у соколским друштвима, а повремено су одржавана и такмичења. Тако се током 1928. године у мостарској соколској жупи одржало такмичење, поред осталих спортских дисциплина, и у одбојци. Према прегледаним изворима, Четврто такмичење соколских друштава мостарске жупе у одбојци одржано је 1936. године, што значи да су и у претходним годинама одржана још најмање три такмичења. На такмичењу током 1936. године су учествовали: нараштајке, нараштајци и чланови. У такмичењу *нараштајки* СД Мостар I је заузело прво место, а СД Мостар II друго место; *нараштајци* СД Мостар су били први, други СД Коњиц и трећи СД Метковић. У такмичењу *чланова* СД Коњиц је заузело прво место, друго је припало СД Метковић и треће СД Невесиње.

Пливању су окупационе аустроугарске власти посвећивале велику пажњу, „... па су у том циљу градили и пливачке базене. У другој години окупације изграђен је први пливачки базен у Мостару, вероватно и први у Херцеговини, поред Абендротове куглане,

---

Краљевине Југославије 1918-1941 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2013, стр. 293 – 313.

¹⁷¹³ Петар Д. Павловић – Кристина М. Пантелић: *Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације*, Ђоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина за вријеме аустроугарске окупације 1878 – 1918 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2012, стр. 506 – 525.

¹⁷¹⁴ Pavo Jožanc: Razvoj odbojke u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 9, br. 10, Sarajevo, 1976, стр. 14.

дужине 20 до 25 метара. Касније је изграђен још један већих димензија од првог, ког Сјеверног логора. На тај начин су створени повољнији услови за развој тог спорта.¹⁷¹⁵

Касније се пливање упражњавало у соколским друштвима, а како није било затворених пливачких базена, то је било само у току лета, на рекама и језерима. Соколска организација је повремено одржавала пливачка такмичења. Савезна такмичења у пливању и играма на води су одржана 1935. године у Сплиту, на којима су учествовали и соколи из Соколске жупе Мостар. У току 1936. године такмичења у пливању су одржана у Соколској жупи Мостар. Нека соколска друштва мостарске жупе су одржавала такмичења у пливању за своје чланове. Током 1937. године такмичења су одржана у друштвима Дубровник и Корчула.

У појединим друштвима, где су за то постојали услови, су радиле секције за пливање и веслање. Током 1937. године секције за пливање и веслање су постојале и радиле у 6 соколских друштава у којима је вежбало 305 сокола и соколица.¹⁷¹⁶

Одржавани су и течајеви за пливање. Такав један *Савезни течај за пливање и суђење* током 1935. године одржан је у Сплиту, на коме су, поред осталих учесника, учествовала и четири сокола Мостарске жупе из СД Корчула.

Смучање се у Херцеговини „... прво почело упражњавати и развијати у саставу соколских друштава, а касније и у првим смучарским клубовима. Соколство је прихватило смучање, и на састанцима старешинства сокола је одлучено да се врши пропаганда на даљем развоју смучања у Херцеговини.“¹⁷¹⁷ Како нису имали сопственог кадра за рад у смучарским секцијама и клубовима, у Соколској жупи Мостар су се почели одржавати течајеви за оспособљавање сокола за тај рад. Од седам смучарских течајева за соколе који су током 1931. године одржани (5 на Јахорини и 2 на Палама), један је одржан у Херцеговини, у Калиновику.

Током 1933. године основан је у Невесињу смучарски „Ски“ клуб, који је према нашем истраживању, био први смучарски клуб у Херцеговини. Почетком 1934. године у клубу су имали око 30 пари смучки.

Кошарац је у свом раду „Развој смучања у Босни и Херцеговини између два рата 1918 – 1941. године“ навео писање *Југословенске поште* од 5. јануара 1934. године, да: „... није

¹⁷¹⁵ Петар Д. Павловић – Кристина М. Пантелић: *Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина за вријеме аустроугарске окупације 1878 – 1918 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2012, стр. 520.

¹⁷¹⁶ Извјештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.

¹⁷¹⁷ Петар Д. Павловић – Кристина М. Пантелић: *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2013, стр. 304.

никаква ријеткост видјети у Невесињу сељака врло извјежбаног скијаша који са лакоћом прелази околна брда... Под надзором команданта мјеста мајора г. Оровића Невесиње је за кратко вријеме постало привлачно излетиште за све љубитеље смучања.¹⁷¹⁸ У организацији сокола, одржавана су бројна такмичења у смучању у Херцеговини и Босни. Такво једно такмичење, *такмичење у смучарском трчању*, одржано је 17. фебруара 1935. године у Невесињу, на стазама дужине 12 и 18 километара. Према прегледаним изворима то је било прво такмичење у смучарском трчању на просторима Херцеговине. На такмичењу је учествовало 20 такмичара, по десет у две дисциплине, који нису били само из Херцеговине, већ и из других места тадашње државе, Краљевине Југославије. На стази од 18 километара победио је капетан Обрадовић, а на стази од 12 километара Миле Лекић.¹⁷¹⁹

Према писању Богомира Ружичке:

„Око 1933. године, тада најмасовнија организација `Соко` уводи у свој програм рада и смучање, нарочито на селу, где се тај облик активности користи као средство за одржавање живота и рада на селу, гдје преко зиме нису постојали услови за остали рад. Соколске организације одржавају и своја такмичења, друштвена, жупска и савезна, а исто тако организују и своје курсеве за оспособљавање стручног кадра за ову врсту активности.¹⁷²⁰

Соколи из Херцеговине су, поред осталих такмичара, учествовали на *Седмом свесоколском југословенском смучарском првенству* од 21. до 23. јануара 1938. године на Јахорини.¹⁷²¹

У појединим соколским друштвима, као што су СД Коњиц и СД Невесиње су постојале смучарске секције (одсеци) у којима је било укупно око 50 сокола смучара.

Стрељаштву је, такође, у соколским друштвима и четама поклањана велика пажња. Према нашим истраживањима „... у готово свим соколским друштвима и четама... су постојале стрељачке секције које су успешно радиле и остваривале своје постављене

¹⁷¹⁸ Drago Košarac: Razvoj smučanja u Bosni i Hercegovini između dva rata 1918 – 1941. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 13, br. 15, Sarajevo, 1981, стр. 52.

¹⁷¹⁹ Петар Д. Павловић – Кристина М. Пантелић: *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2013, стр. 293 – 313.

¹⁷²⁰ Bogomir Ružička: Razvitak smučarstva u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 66.

¹⁷²¹ Bogomir Ružička: Razvitak smučarstva u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 64 – 68.

циљеве.¹⁷²² У Краљевини СХС (од 1929: Краљевина Југославија) су у времену од 1926. до 1935. године постојале стрелачке секције у саставу соколских друштава у више места Херцеговине: Билећи, Гацку, Љубињу, Мостару, Невесињу, Требињу, Фочи, Чајничу и још неким местима.

Током 1935. године у мостарској жупи су постојале и радиле секције (одсеци) за стрелаштво у 43 соколске јединице (друштва и чете) у којима је било укупно 831 члан (171 нараштајац и 660 чланова). У њима је одржан 821 практични и теоријски час, а за време извођења гађања утрошено је 5115 метака.¹⁷²³

Славица Татић потврђује да су тада основане бројне секције за стрелаштво. Према њеном мишљењу у времену од 1929. до 1935. године основане су у соколским друштвима и четама мостарске жупе многобројне секције за стрелаштво, и по њеним речима „... највећу заслугу за развијање стрелаштва на селу имале су стрелачке секције при сеоским соколским четама.“¹⁷²⁴

У разним стрелачким дисциплинама су одржавана бројна такмичења. Такво једно такмичење у дисциплини *Гађање из сва три става* је одржано у Требињу 1929. године на стрелиштву у Рупјелима. Током 1936. године у мостарској жупи је одржано још једно такмичење у стрелаштву. Та многобројна такмичења у мостарској Жупи дала су велики допринос развоју стрелаштва на простору Херцеговине.

Поред наведених спортских дисциплина у појединим друштвима и четама су неговани и неки облици телесних активности који данас нису познати као такви, али су дали основу за развој неких популарних игара. Неке од тих телесних активности биле су одређени *народни спортови* међу којима су најпопуларнији били: дизање коца, куке, пењање уз стуб намазан лојем, скокови на мјех, скокови са палцем, трчање са јајетом у кашици, трчање са штаповима испод пазуха, трчање у врећама, трчање свезаних руку и многе друге.

У претходном тексту овог поглавља дат је кратак преглед најзаступљенијих спортских дисциплина које су се већином појављивале и шириле кроз соколска друштва, док је највише податка о одређеним такмичењима и најбољим такмичарима у тим дисциплинама дато у поглављима која говоре о активностима одређених соколских друштава и Соколске жупе Мостар.

---

¹⁷²² Петар Д. Павловић – Кристина М. Пантелић: *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2013, стр. 301.

¹⁷²³ Petar Čolić: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.

¹⁷²⁴ Slavica Tatić: Streljaštvo između dva svjetska rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 12, br. 12, Sarajevo, 19878, стр. 34.

На основу напред изнесених чињеница можемо закључити да су соколска друштва за већину модерних спортских дисциплина које су се јављале на простору Херцеговине била полазна тачка и најснажнији преносилац знања о њима кроз своје многобројно чланство и организовањем првих такмичења. У већини соколских надметања и окупљања готово неизоставна су била и такмичења у одређени савременим спортским дисциплинама. Самим тим можемо закључити да би ширење тих дисциплина било знатно спорије да поменута друштва нису постојала, што би сигурно умањило или чак потпуно одузело могућност многим врхунским спортистима пореклом из Херцеговине да постигну резултате у кошарци, одбојци, атлетици и другим модерним спортовима, како у временском периоду који је обрађен у овом раду, а посебно у данашње време, у чему се огледа и немерљива важност соколства за развој модерног спорта, како на територији Херцеговине, тако и у другим деловима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929: Краљевина Југославија). С тим у вези можемо констатовати да је Херцеговина својеврсна „колевка“ савременог спорта на просторима Херцеговине и Босне, јер је традицију бављења спортом у одређеним спортским дисциплинама уткала у животе многих Херцеговаца, али и њихових наследника који у данашње време постижу врхунске спортске резултате широм света.

7.4 ПОЕЗИЈА ХЕРЦЕГОВАЧКИХ СОКОЛА

„Спусти књигу цару на кољено;
Сама књига цару бесједила“¹⁷²⁵

Слика 71: Илустрација соколског гуслара¹⁷²⁶

Херцеговачки соколи и соколице су, поред осталих бројних активности, писали и поезију, пре свега инспирисану соколством и посвећену њему. У тексту који следи навешћемо имена сокола и соколица песника, њихова соколска друштва и чете, као и објављен број и назив песама према подацима који су нам у прегледаним изворима били доступни.

¹⁷²⁵ У добри час Божији, *Књига за соколско село*, god. 1, br. 1, Мостар, јануар 1935, стр. 3.

¹⁷²⁶ *Књига за соколско село*, god. 1, br. 1, Мостар, јануар 1935, стр. 3.

Табела 27: Табела са именима и бројем објављених песама сокола и соколица песника

<i>Бр.</i>	<i>Име и презиме</i>	<i>Соколско друштво</i>	<i>Соколска чета</i>	<i>Број песама</i>
1.	Максим Андрић	Мостар	Пијесци	1
2.	Новак М. Бјелогрић	Автовац	Липник	1
3.	Јован Влаховић	Фоча	-	1
4.	Перо Н. Вујић	Љубиње	Струјићи	1
5.	Перо Вулић	Љубиње	Струјићи	1
6.	Видак Ђ. Вучковић	Билећа	Плана	1
7.	Владимир Д. Гутић	Невесиње	Зови До	3
8.	Којо Р. Дабић	Мостар	Бијело Поље	1
9.	Саво С. Дробњаковић	Билећа	-	1
10.	Дубровачки Соко	Дубровник	-	1
11.	Лазар Ђурица	Требиње	Коњско	1
12.	Душан Живковић	Бока	Леденице	3
13.	Ђорђе Ивановић	Невесиње	Удрежње	2
14.	Војислав Куљак	Требиње	Придворци	2
15.	Јово П. Куртовић	Требиње	-	14
16.	Трипо Милићевић	Мостар	Баћевићи	1
17.	Јанко Милошевић	Гацко	-	2
18.	Љубо Мићевић	Љубиње	Завала	3
19.	Милан Ј. Мићевић	Коњиц	Борци	1
20.	Мирко М. Михаић	Столац	Доњи Поплат	1
21.	Ненадов	Мостар	-	4
22.	Петар М. Николић	Гацко	Дулићи	6
23.	Милан Нинчић	Невесиње	Раст-Оцак	2
24.	Гојко Ј. Пиштало	Мостар	Бијело Поље	1
25.	Милан О. Поповић	Автовац	Грачаница	1
26.	Симо Радић	Љубиње	Славањ	1
27.	Јован П. Радоњић	Гацко	Дулићи	5
28.	Јован Радуловић	Мостар	-	1
29.	Лазар М. Ружић	Столац	Доњи Поплат	1
30.	Мира Сердаревић	Благо	-	1
31.	Радован Симовић	Требиње	Коњско	1
32.	Максим С. Скоруповић	Невесиње	Зови До	2
33.	Станко О. Станковић	Требиње	-	7
34.	Јефто Р. Тепавчевић	Гацко	Казанци	1
35.	Течајска заједница	Невесиње	Крушевљани	1
36.	Лазар М. Ђурић	Требиње	Коњско	1
37.	Хајрудин Ђурић	Мостар	-	3
38.	Алекса Шантић	Мостар	-	6
39.	Радован Шаровић	Гацко	Степен	1
УКУПНО:				88

Табела 28: Преглед броја објављених песама по соколским друштвима

Бр.	Соколско друштво	Број песама
1.	Автовац	2
2.	Билећа	2
3.	Блато	1
4.	Бока	3
5.	Гацко	15
6.	Дубровник	1
7.	Коњиц	1
8.	Љубиње	6
9.	Мостар	18
10.	Невесиње	10
11.	Столац	2
12.	Требиње	26
13.	Фоча	1
	УКУПНО:	88

На основу прегледаних доступних извора, највише песама објавили су соколи из Требиња, укупно 26. На другом месту су соколи из Мостара са 18 песама и на трећем месту Гацко са 15 песама.

Табела 29: Преглед соколских песама по соколским друштвима и четама

Бр.	Соколско друштво	Бр. песама	Соколска чета	Бр. песама	УКУПНО
1.	Автовац	-	Грачаница	1	2
			Липник	1	
2.	Билећа	1	Плана	1	2
3.	Блато	1	-	-	1
4.	Бока	-	Леденице	3	3
5.	Гацко	2	Дулићи	11	15
			Степен	1	
			Казанци	1	
6.	Дубровник	1	-	-	1
7.	Коњиц	-	Борци	1	1
8.	Љубиње	-	Струјићи	2	6
			Завала	3	
			Славањ	1	
9.	Мостар	13	Бијело Поље	3	18
			Баћевићи	1	
			Пијесци	1	
10.	Невесиње	2	Удрежње	2	10
			Зови До	3	
			Крушевљани	1	
			Раст-Оцак	2	
11.	Столац	-	Доњи Поплат	2	2
12.	Требиње	21	Придворци	2	26
			Коњско	3	
13.	Фоча	1	-	-	1
	УКУПНО:	42	УКУПНО:	46	88
УКУПНО ПЕСАМА:					

Укупно 39 херцеговачких сокола и соколица песника из 13 соколских друштава су објавили 88 песама.

7.4.1 Херцеговачки соколи и соколице песници

СД Автовац (СЧ Грачаница) - Од брата Милана О. Поповића је објављена песма „Сузе не престају“.¹⁷²⁷

СД Автовац (СЧ Липник) – Од брата Новака М. Бјелогрлића објављена је песма „О Гуслама“.¹⁷²⁸

СД Билећа – Од Саве С. Дробњаковића је објављена песма „Косову“.¹⁷²⁹

СД Билећа (СЧ Плана) – Од брата Видака Ђ. Вучковића је објављена песма „Будна браћо соколови!“.¹⁷³⁰

СД Блато – Од сестре Мире Сердаревић објављена је песма „Нараштајски уранак“.¹⁷³¹

СД Бока (СЧ Леденице) – Од брата Душана Живковића су објављене три песме: „Соколство“¹⁷³², „Петрова Петољетка“¹⁷³³ и „Слобода“.¹⁷³⁴

СД Гацко (СЧ Дулићи) – Од брата Јована П. Радоњића је објављена песма „Соколова крила“.¹⁷³⁵ Од брата Петра М. Николића објављено је 6 песама: „Соколска Молитва“¹⁷³⁶,

¹⁷²⁷ Милан О. Поповић: Сузе не престају, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 1, Мостар, јануар 1935, стр. 8.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 279.

¹⁷²⁸ Новак М. Бјелогрлић: О гуслама, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. 21.

¹⁷²⁹ Саво С. Дробњаковић: Косову, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. 20.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 105.

¹⁷³⁰ Видак Ђ. Вучковић: Будна браћо соколови!, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 223.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 58.

¹⁷³¹ Мира Serdarević: Naraštajski uranak, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 5, Мостар, Мај 1937, стр. 93.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 147 – 148.

¹⁷³² Dušan Živković: Sokolstvo, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 9.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 259.

¹⁷³³ Душан Живковић: Петрова Петољетка, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 5, Мостар, Мај 1937, стр. 89.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 182.

¹⁷³⁴ Dušan Živković: Sloboda, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 6-7, Мостар, Јуни-Јули 1937, стр. 121.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 226.

¹⁷³⁵ Јован П. Радоњић: Соколова крила, *Књига за соколско село*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 240.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 239.

¹⁷³⁶ Петар М. Николић: Соколска Молитва, *Књига за соколско село*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, септембар-октобар 1936, стр. 2.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 240 – 241.

„Моћ алкохола“¹⁷³⁷, „Петољетка нашег напретка“¹⁷³⁸, „Шта је соко?“¹⁷³⁹, „Бура“¹⁷⁴⁰ и „Братски споразум“.¹⁷⁴¹ Петар М. Николић је, према записима Ристе Грђића, превео „... цело Свето Писмо у десетерац и то тако добро и успешно, да је Жупа тај препев штампала.“¹⁷⁴²

СД Гацко (СЧ Казанци) – Од брата Јефта Р. Тепавчевића је објављена песма „Сељацима у градовима“.¹⁷⁴³

СД Гацко (СЧ Степен) – Од брата Радована Шаровића објављена је песма „Бог душу мири“.¹⁷⁴⁴

СД Дубровник – Од аутора који се потписао са Дубровачки Соко објављена је песма „Творци домовине“.¹⁷⁴⁵

СД Коњиц (СЧ Борци) – Од брата Милана М. Мићевића је објављена песма „Укор Жупе течајцима“.¹⁷⁴⁶

СД Љубиње (СЧ Завала) – Од брата Љубе Мићевића су објављене три песме: „Визија“¹⁷⁴⁷, „Не клоните“¹⁷⁴⁸ и „У пећини“.¹⁷⁴⁹

¹⁷³⁷ Петар М. Николић: Моћ алкохола, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар, јануар 1937, стр. 12.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 139.

¹⁷³⁸ Петар М. Николић: Петољетка нашег напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 12.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 180 – 181.

¹⁷³⁹ Петар М. Николић: Шта је соко?, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 321 – 322.

¹⁷⁴⁰ Petar M. Nikolić: Bura, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 4, Mostar, јануар-februар 1939, стр. 38.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 59 – 60.

¹⁷⁴¹ Петар М. Николић: Братски споразум, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar, јули 1939, стр. 170.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 55.

¹⁷⁴² Ристо Грђић: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002, стр. 198.

¹⁷⁴³ Jefto R. Teravčević: Seljacima u gradovima, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar, јули 1939, стр. 162.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 219.

¹⁷⁴⁴ Радован Шаровић: Бог душу мири, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-februар 1936, стр. 7.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 49.

¹⁷⁴⁵ Dubrovački Soko: Tvorcu domovine!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 115.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 280 – 281.

¹⁷⁴⁶ Milan J. Mićević: Ukor Župe tečajcima, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, decembar 1936, стр. 23.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 290 – 291.

СД Љубиње (СЧ Славањ) – Од брата Сима Радића објављена је песма „Нагоркиња вила“.¹⁷⁵⁰

СД Љубиње (СЧ Струјићи) – Од брата Пера Н. Вујића објављена је песма „Југословен“.¹⁷⁵¹ Од Пере Вулића објављена је песма „Хеј, Соколи...“¹⁷⁵²

СД Мостар – Од брата Ненадова су објављене четири песме: песма без наслова која почиње стихом „Гдје соколи сиви шире своја крила...“¹⁷⁵³, „Још има робова“¹⁷⁵⁴, „Српски гуслар“¹⁷⁵⁵ и још једна песма без наслова која почиње стихом „Што гракћете, црне птице, гавранови?...“¹⁷⁵⁶

---

¹⁷⁴⁷ Љубо Мићевић: Визија, *Соко, орган српских сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 204.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 63 – 64.

¹⁷⁴⁸ Љубо Мићевић: Не клоните, *Соко, орган српских сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 210.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 158.

¹⁷⁴⁹ Љубо Мићевић: У пећини, *Соко, орган српских сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 213 – 215.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 292 – 297.

¹⁷⁵⁰ Симо Радић: Нагоркиња вила, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, децембар 1936, стр. 20.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 142.

¹⁷⁵¹ Pero N. Vujić: Jugosloven, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 24.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 92.

¹⁷⁵² Перо Вулић: Хеј, Соколи..., *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, Децембар 1937, стр. 241.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 307.

¹⁷⁵³ Ненадов: Гдје соколи сиви шире своја крила..., *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 3 и 4, Њујорк 1913, стр. 50.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 72.

¹⁷⁵⁴ Ненадов: Још има робова, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 201.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 90.

¹⁷⁵⁵ Ненадов: Српски гуслар, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 1-2, Њујорк 1913, стр. 5.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 274.

¹⁷⁵⁶ Ненадов: Што гракћете, црне птице, гавранови?...*Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 5, Њујорк 1913, стр. 74.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 323.

Од Алексе Шантића је објављено шест песама: „Ловћену“¹⁷⁵⁷, „Призрене стари“¹⁷⁵⁸, „Данилу Илићу и његовим друговима“¹⁷⁵⁹, „Тежаку“¹⁷⁶⁰, „Стари сејач“¹⁷⁶¹ и „Отаџбини“¹⁷⁶².

Од Хајрудина Ђурића су објављене три песме: „Адмиралу господ. Драгутину Прици“¹⁷⁶³, „Полети Соколе!“¹⁷⁶⁴ и „Мостарском Соколу“¹⁷⁶⁵.

СД Мостар (СЧ Баћевићи) – Од брата Трипа Милићевића објављена је песма „Ноћ у мом селу“¹⁷⁶⁶.

СД Мостар (СЧ Бијело Поље) – Од брата Које Р. Дабића објављена је песма „Добре не заборављајте“¹⁷⁶⁷ и од брата Гојка Ј. Пиштала две песме, „Наш млади краљ“¹⁷⁶⁸ и „Устајте браћо“¹⁷⁶⁹.

¹⁷⁵⁷ Алекса Шантић: Ловћену, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 8, Њујорк 1913, стр. 174.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 113 – 114.

¹⁷⁵⁸ Алекса Шантић: Призрене стари, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 8, Њујорк 1913, стр. 169.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 214.

¹⁷⁵⁹ Алекса Шантић: Данилу Илићу и његовим друговима, *Споменица Данила Илића*, штампарија Петра Н. Гаковића, Сарајево, 1922, стр. 9.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 73.

¹⁷⁶⁰ Алекса Шантић: Тежаку, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 1, Мостар, Јануар 1935, стр. 1.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 282 – 283.

¹⁷⁶¹ Алекса Шантић: Стари сејач, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 18.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 276.

¹⁷⁶² Aleksa Šantić: Otadžbini, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 40.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 175 – 176.

¹⁷⁶³ Хајрудин Ђурић: Адмиралу господ. Драгутину Прици, *Омладина*, год. 3, бр. 5, Цетиње, 20. мај 1927, стр. 5.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 39 – 40.

¹⁷⁶⁴ Hajrudin Ćurić: Poleti Sokole!, *Омладина*, год. 3, бр. 5, Цетиње, 20. мај 1927, стр. 6.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 212 – 213.

¹⁷⁶⁵ Hajrudin Ćurić: Mostarskom Sokolu, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, децембар 1936, стр. 2.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 138.

¹⁷⁶⁶ Трипо Милићевић: Ноћ у мом селу, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, Октобар 1937, стр. 206.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 164 – 165.

¹⁷⁶⁷ Којо Р. Дабић: Добре не заборављајте, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, Новембар 1936, стр. 13 – 14.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип

СД Мостар (СЧ Пијесци) – Од брата Максима Андрића објављена је песма „У слози је спас“.¹⁷⁷⁰

СД Невесиње – Од брата Максима С. Скоруповића објављене су две песме, „Буди човек истину говори“¹⁷⁷¹ и „Отаџбини“.¹⁷⁷²

СД Невесиње (СЧ Зови До) – Од брата Владимира Д. Гутића су објављене три песме: „О жупском течају“¹⁷⁷³, „Соко кличе“¹⁷⁷⁴ и „Чувајте Југославију!“¹⁷⁷⁵.

СД Невесиње (СЧ Крушевљани) – Течајска заједница соколске чете Крушевљани приликом прославе петнаестог рођендана Младог Краља Петра Другог Карађорђевића, 6. септембра 1937. године је написала песму „Пјесма течајске заједнице“.¹⁷⁷⁶

СД Невесиње (СЧ Раст-Оџак) – Од брата Милана Нинчића објављене су две песме, „Соколска Петрова Петољетка“¹⁷⁷⁷ и „Плугу хранитељу“.¹⁷⁷⁸

Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 75 – 76.

¹⁷⁶⁸ Гојко Ј. Пиштало: Наш млади краљ, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, Decembar 1936, стр. 23.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 157.

¹⁷⁶⁹ Gojko J. Pištalo: Ustajte braćo!, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 63.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 304.

¹⁷⁷⁰ Maksim Andrić: U slozi je spas!, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, Novembar 1936, стр. 7.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 298.

¹⁷⁷¹ Максим С. Скоруповић: Буди човек истину говори, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, Јуни 1936, стр. 24.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 56.

¹⁷⁷² Максим С. Скоруповић: Отаџбини, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, Novembar 1936, стр. 17.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 178 – 179.

¹⁷⁷³ Vladimir D. Gutić: O župskom tečaju, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, str. 21 – 22.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 171.

¹⁷⁷⁴ Vladimir D. Gutić: Soko kliče, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, Јануар 1937, стр. 11.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 237.

¹⁷⁷⁵ Владимир Д. Гутић: Чувајте Југославију, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 23.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 320.

¹⁷⁷⁶ Пјесма течајске заједнице, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, Септембар 1937, стр. 193.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 195.

¹⁷⁷⁷ Милан Нинчић: Соколска Петрова Петољетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 23.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М.

СД Невесиње (СЧ Удрежње) – Од брата Ђорђа Ивановића објављене су две песме, „Костурница“¹⁷⁷⁹ и „Мојој мотики“¹⁷⁸⁰.

СД Столац (СЧ Доњи Поплат) – Од брата Мирка В. Михаића објављене су две песме, „Чистоћа је пола здравља“¹⁷⁸¹ и „Њ. В. Краљу Петру II“¹⁷⁸² и од брата Лазара М. Ружића песма „Нараштајци, здраво!“¹⁷⁸³.

СД Требиње – Од Јова П. Куртовића је објављено тринаест песама: „Словенкиња вила и орао“¹⁷⁸⁴, „Мајко“¹⁷⁸⁵, „Девети октобар“¹⁷⁸⁶, „Николи Тесли“¹⁷⁸⁷, „Поздрав херцеговца приморцу“¹⁷⁸⁸, „Ту је мени најмилије“¹⁷⁸⁹, „Соколи, напријед!“¹⁷⁹⁰, „Краљ Витез“¹⁷⁹¹, „Сад

Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 242.

¹⁷⁷⁸ Милан Нинчић: Плогу хранитељу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, Мај 1937, стр. 87.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 199.

¹⁷⁷⁹ Ђорђо Ивановић: Костурница, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 7.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 106.

¹⁷⁸⁰ Ђорђе Ивановић: Мојој мотики, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 24.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 129.

¹⁷⁸¹ Мирко В. Михаић: Чистоћа је пола здравља, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 3.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 318 – 319.

¹⁷⁸² Мирко В. Михаић: Њ. В. Краљу Петру II, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 221.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 168 – 169.

¹⁷⁸³ Laza M. Ružić: Naraštajci, zdravo!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 88.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 149.

¹⁷⁸⁴ Јово П. Куртовић: Словенкиња вила и орао, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 3 – 4.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 224 – 225.

¹⁷⁸⁵ Јово П. Куртовић: Мајко, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 5.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 118.

¹⁷⁸⁶ Јово П. Куртовић: Девети октобар, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, септембар-октобар 1936, стр. 13.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 74.

¹⁷⁸⁷ Јово П. Куртовић: Николи Тесли, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. 16.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 161.

¹⁷⁸⁸ Јово П. Куртовић: Pozdrav hercegovca primorcu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Мостар, децембар 1936, стр. 23 – 24.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 211.

те оче разумијем“¹⁷⁹², „Одјек брда“¹⁷⁹³, „Зло ни добро није приковано“¹⁷⁹⁴, „У спомен брату † Николи Симатовићу“¹⁷⁹⁵ и „Радник сталне дангубе“¹⁷⁹⁶.

Од брата Станка О. Станковића објављено је седам песама: „Соколска Петрова Петољетка“¹⁷⁹⁷, „Туга Зете“¹⁷⁹⁸, „На бојишту“¹⁷⁹⁹, „Љубан Пудар“¹⁸⁰⁰, „На мртвој стражи“¹⁸⁰¹, „Чета“¹⁸⁰² и „Соко“¹⁸⁰³.

---

¹⁷⁸⁹ Jovo P. Kurtović: Tu je meni najmilije, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, Април 1937, стр. 43.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 288.

¹⁷⁹⁰ Jovo P. Kurtović: Sokoli, naprijed!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 112.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 238.

¹⁷⁹¹ Јово П. Куртовић: Краљ Витез, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, Септембар 1937, стр. 184 – 185.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 107 – 110.

¹⁷⁹² Jovo P. Kurtović: Sad te oče razumiјem, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, Октобар 1937, стр. 210.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 216 – 218.

¹⁷⁹³ Jovo P. Kurtović: Odjek brda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, Мај 1938, стр. 90.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 170.

¹⁷⁹⁴ Јово П. Куртовић: Зло ни добро није приковано, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, Април 1938, стр. 104.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 87.

¹⁷⁹⁵ Jovo P. Kurtović: U spomen bratu † Nikoli Simatoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar, mart 1939, стр. 71.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 299 – 300.

¹⁷⁹⁶ Јово П. Куртовић: Радник сталне дангубе, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 8-9, Мостар, oktobar-novembar 1935, стр. 10.

¹⁷⁹⁷ Stanko O. Stanković: Sokolska Petrova Petoljetka, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 123 – 124.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 243 – 245.

¹⁷⁹⁸ Станко О. Станковић: Туга Зете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 125.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 285.

¹⁷⁹⁹ Stanko O. Stanković: Na bojištu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, Јуни 1938, стр. 104.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 145.

¹⁸⁰⁰ Stanko O. Stanković: Ljuban Pudar, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Mostar, januar-februar 1939, стр. 31.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 115 – 117.

¹⁸⁰¹ Stanko O. Stanković: Na mrtvoj straži, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar, mart 1939, стр. 67.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 145.

¹⁸⁰² Stanko O. Stanković: Četa, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar, juli 1939, стр. 176.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд,

СД Требиње (СЧ Коњско) – Од брата Лазара М. Ђурића објављена је песма „Соколска Петрова Петољетка“.¹⁸⁰⁴

Од брата Радована Симовића објављена је песма „Нека слога влада“.¹⁸⁰⁵

Од Лазара Ђурице објављена је песма „Поздрав Жупи Мостар!“.¹⁸⁰⁶

СД Требиње (СЧ Придворци) – Од брата Војислава Куљака објављене су две песме, „Пјесма побједнику“¹⁸⁰⁷ и „Соколском селу“.¹⁸⁰⁸

СД Фоча – Од брата Јована Влаховића објављена је песма „Соколска Петрова Петољетка“.¹⁸⁰⁹

СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 317.

¹⁸⁰³ Stanko O. Stanković: Soko, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 260.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 233.

¹⁸⁰⁴ Лазар М. Ђурић: Соколска Петрова Петољетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, Јули 1937, стр. 151.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 246 – 247.

¹⁸⁰⁵ Радован Симовић: Нека слога влада, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, Новембар 1937, стр. 225.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 159 – 160.

¹⁸⁰⁶ Lazar Đurica: Pozdrav Župi Mostar, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, str. 50 – 51.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 205 – 206.

¹⁸⁰⁷ Војислав Куљак: Пјесма побједнику, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Mostar, januar-februar 1936, стр. 8.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 190.

¹⁸⁰⁸ Vojislav Kuljak: Sokolskom selu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar, Juli 1939, стр. 176.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 255.

¹⁸⁰⁹ Јован Влаховић: Соколска Петрова Петољетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, Април 1937, стр. 49.; *Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015, стр. 248.

8. ЗАКЉУЧАК

„Мала знања добијају се учењем, велика знања добијају се вером и поштењем.“

Св. Николај Жички

Од времена Мирослава Тирша и појаве соколства у на просторима Чешке 1862. године, било је потребно четири деценије да се јаве прве иницијативе за оснивањем соколских друштава на простору Херцеговине. Од тада соколство се на том простору развијало у два периода, *период од првих иницијатива које су се јавиле 1893. године до краја Првог светског рата*, и *период од ослобођења 1918. године и стварања нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929: Краљевина Југославија) до почетка Другог светског рата на простору Краљевине Југославије 6. априла 1941. године*, и то је уједно био и главни предмет овог истраживања, са циљем да се, колико је на основу доступних извора било могуће, реконструишу: појава, главне активности, значај и утицај соколства на друштвени, културни, просветни и спортски живот људи и села у Херцеговини у наведеним периодима.

Након постављеног предмета, циља и задатака истраживања, осврта на нека досадашња истраживања, постављених хипотеза и приказа метода истраживања, поглавље у којем се говори о резултатима и дискусији подељено је у четири подпоглавља у којима смо говорили о: соколству у Херцеговини од 1893. до 1918. године, соколству у Херцеговини од 1918. до 6. априла 1941. године, соколству и спорту и поезији херцеговачких сокола.

У подпоглављу које се бави соколством *од његових првих иницијатива до краја Првог светског рата* дат је кратак приказ друштвено-економских, политичких, културних и просветних прилика у тадашњој држави након чега смо истражили и приказали прве иницијативе и појаву српског, хрватског и муслиманског соколства на територији Херцеговине. Већи део посвећен је српском соколству, тачније његовим почецима на простору Херцеговине, оснивању првих соколских друштава као и раду друштава која су основана у наредним годинама. Истражено је и приказано оснивање и рад 16 српских соколских друштава, као и њихов значај за места и становнике места у којима су друштва постојала.

Овај период био је несумњиво тежак за оснивање друштава са националним предзнаком, чему сведочи и део о првим покушајима оснивања српског соколског друштва, јер тадашње власти и политичке прилике нису биле наклоњене стварању друштава и организација које би на било који начин снажиле и уздизале српски народ,

што је била основа соколског рада. Међутим, и поред великих потешкоћа и отежавајућих околности, први иницијатори нису одустали па су преко оснивања антиалкохоличарских друштава „Побратимство“ полако али сигурно увели идеју соколства међу српски народ, од када она почиње да се шири по целој Херцеговини. Од првих иницијатива у Фочи, преко Мостара и оснивања првог Српског гимнастичког друштва „Обилић“ 1904. године, друштва се следећима редоследом оснивају и у: Требињу, Вишеграду, Невесињу, Гацку, Коњицу, Стоцу, Љубушком, Љубињу, Билећи, Чапљини, Тасовчићима, Калиновику и Ливну, па је у периоду до почетка Првог светског рата, према нашем истраживању, на простору Херцеговине било основано укупно 15 српских соколских друштава.

Према доступним изворима у раду су приказани тачни датуми оснивања друштава и њихове главне активности током рада. Због жеље да се прикажу и од заборава сачувају, имена свих учесника у раду друштава, од оснивача до чланова, а која су се у прегледаним и доступним изворима могла пронаћи, су приказана, што за њихове породице и наследнике има велику вредност.

Српска соколска друштва учествовала су на догађајима и свечаностима, како у њиховој, тако и у организацији других друштава. Поред тога, сарађивала су како са другим српским соколским друштвима не само са простора Херцеговине, већ и са хрватским и муслиманским соколским друштвима.

Од 1893. године и првих иницијатива за оснивање српског соколског друштва у Фочи, преко оснивања друштва „Побратимство“, првог Српског гимнастичког друштва „Обилић“ у Мостару 1904. године а после тога још тринаест српских соколских друштава у другим местима Херцеговине, почео је период телесног и духовног јачања српског народа. Посебну важност у томе имало је и СПКД „Просвјета“ из Сарајева, јер је прво СГД „Обилић“ настало управо из „Просвјетиног“ пододбора формираног у Мостару. Иако је овај период био тежак за српски народ у погледу политичких и економских прилика, несумњиво је био период интелектуалног уздицања, посебно у Мостару, који је тада био друштвени и културни центар Херцеговине. Период аустроугарске окупације уједно је био и период Алексе Шантића, Јована Дучића, браће Ћоровић, Османа Ђикића и других умних људи, па је било готово немогуће спречити духовно и културно јачање народа, којим се бавило СПКД „Просвјета“ а поред ње и соколство које је тада полако али сигурно почело да учвршћује своје место међу српским народом. Кроз српска соколска друштва, али делимично и кроз „Побратимства“, вршено је телесно јачање и духовно просвећивање српског народа, у чему су управо ова друштва имала немерљив значај.

Од оснивања СГД „Обилић“ 1904. до 1910. године друштва су узимала имена познатих личности из српске историје, као што су „Душан Силни“, „Његош“ и др., док су

после 1910. године и одобрења *Српске соколске жупе босанскохерцеговачке* са седиштем у Сарајеву, сва друштва прихватила заједнички назив „Српски соко“. До Видовдана 1914. године у Херцеговини и Босни формирано је више од 50 српских соколских друштава, од чега је у Херцеговини било формирано 15 друштава чије је формирање и рад приказан у овој дисертацији. На крају истраживања о српским соколским друштвима табеларно је приказан хронолошки преглед оснивања друштава, након чега је пажња посвећена учешћу српских сокола у разним активностима, њиховом школовању и усавршавању.

Последњи део приказа српског соколства у овом периоду посвећен је српским соколима из Херцеговине који су били прогањани од стране тадашњих аустроугарских власти и процесуирани на Бањалучком велеиздајничком процесу. Готово да нема српског соколског друштва из Херцеговине чији чланови нису учествовали у балканским ратовима и Првом светском рату на страни српске војске и на тај начин дали значајан допринос ослобођењу српског народа, чиме су доказали да је српско соколство успешно остварило један од његових главних циљева, а то је јачање и подизање националне свести српског народа за борбу против окупационих власти. То нам потврђује и податак да је од укупно 156 оптужених на Бањалучком велеиздајничком процесу 1916. године, 41 су били соколи из Херцеговине, међу којима је 5 осуђено на смрт вешањем.

Следећа два дела овог подпоглавља баве се хрватским и муслиманским соколством, оснивањем соколских друштава, њиховим радом и активностима, и на крају оба дела такође је дат хронолошки преглед оснивања хрватских и муслиманских соколских друштава на простору Херцеговине.

Прво хрватско соколско друштво на простору Херцеговине основано је у Мостару 19. јуна 1902. године, а после њега се, према нашем истраживању, оснива још шест хрватских соколских друштава у следећим местима Херцеговине: Коњиц, Требиње, Прозор, Љубушки, Чапљина и Ливно. За разлику од српских соколских друштава која су била обједињена у једну, *Српску соколску жупу босанскохерцеговачку*, хрватско соколство у Босни и Херцеговини формирало је две жупе: једна за Херцеговину *Хрватска соколска жупа Вишевићева* са седиштем у Мостару, и једна за Босну *Хрватска соколска жупа Тврткова* са седиштем у Сарајеву. Као и у српским соколским друштвима, хрватски соколи су такође организовали: разне излете, забаве, јавне часове, такмичења и учествовали на соколским слетовима не само хрватских соколских друштава, него и на слетовима и манифестацијама других соколских организација, како у Херцеговини и Босни, тако и у другим државама, чиме су дали одређени допринос ширењу соколства и остваривању постављених соколских циљева пре свега код хрватског народа у Херцеговини, али и целокупног словенског соколства.

На простору Херцеговине најкасније почињу да се оснивају муслиманска соколска друштва, а прво међу њима основано је у Требињу 1. јуна 1911. године, а касније и у другим местима Херцеговине, следећим редоследом: Невесињу, Мостару, Љубињу, Стоцу, Коњицу, Билећи и Чапљини. За разлику од српског и хрватског соколства, муслимански соколи нису оформили посебну муслиманску соколску жупу, јер су се словенске соколске организације формирале на националној основи (Бугарска, Пољска, Руска, Словеначка, Српска, Хрватска, Чешка, итд.), а не на верској. Из тог разлога није могла бити формирана муслиманска соколска жупа, јер то није било у складу са принципима свесловенског соколства, али су формирана муслиманска соколска друштва била одобрена од стране Земаљске владе и постојала су и радила до почетка Првог светског рата. Међутим, поред тога што нису били у могућности да формирају посебну соколску жупу, муслимански соколи из наведених разлога нису могли као посебна организација да учествују на свесловенским соколским слетовима, али су могли учествовати у саставу српске или хрватске соколске жупе, односно као чланови српских или хрватских соколских друштава. Из наведених разлога можемо констатовати да муслиманско соколство није посебно заживело на простору Херцеговине, односно да је у односу на српско и хрватско, било најслабије развијено.

Други период развоја соколства на простору Херцеговине, *период од ослобођења 1918. до 6. априла 1941. године*, односно период соколства у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године: Краљевина Југославија) био је период када је соколство доживело свој највећи успон. У времену повољнијих просветних, политичких, економских и културних прилика, соколство се несметано развијало и заиста доживело свој процват. У то време долази до уједињења свих соколских организација које су до тада постојале на просторима: Босне, Војводине, Словеније, Србије, Херцеговине, Хрватске и Црне Горе, и створен је Савез Сокола Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1929. године: Савез сокола Краљевине Југославије). Након формирања ССКСХС формирају се и нове соколске жупе, које су представљале савез свих соколских друштава на одређеној територији, али уједно и прекретницу у самом соколском раду. У Новом Саду је 30. јуна 1919. године на Другој свечаној седници Соколског сабора Срба, Хрвата и Словенаца предложено формирање 33 соколске жупе, међу којима се налазила и Соколска жупа Мостар, која је обухватала Херцеговину са дубровачким и корчуланским котаром и делом Црне Горе до кланца Дуге (Бањани и Рудине).

Соколска жупа Мостар, на челу са својим старешином Чедомиром Милићем, од самог оснивања па до 6. априла 1941. године, активно је извршавала многобројне соколске активности које су се огледале кроз: одржавање редовних састанака и скупштина Жупе,

формирање сеоских соколских чета и организовање Конференције ССКЈ о соколском раду на селу, организовање Првог сабора соколских чета жупе Мостар, одржавање међужупских састанака, школовање и усавршавање херцеговачких сокола путем разних течајева, одржавање бројних жупских такмичења у различитим дисциплинама (од одређених спортских дисциплина до гусларских такмичења), одржавање жупских зборова, учешће на слетовима и у раду соколских органа, издавачку и списатељску делатност (посебно покретањем и издавањем листа *Књига за соколско село*), сарадњу мостарске жупе са другим жупама и организацијама, покретање Соколске Петрове петолетке, као и кроз многе друге активности које су за циљ имале помоћ херцеговачком селу и сељаку и кроз то постизање и остваривање постављених соколских циљева.

Посебну пажњу Соколска жупа Мостар посвећивала је херцеговачком селу, јер је у њему видела највећи ослонац и стуб развоја народа и државе. Од 1925. године, када је формирана прва сеоска соколска чета у Бијелом Пољу код Мостара, па до 6. априла 1941. године формирано је укупно 171 сеоска соколска чета у мостарској жупи. Оне су дале значајан допринос развоју и просвећивању херцеговачког села и сељака путем: одржавања аналфабетских течајева, изградњом вода и чатрња, окупљањем чланства и одржавањем редовних састанака, освештавањем соколских застава, спровођењем акција милосрђа, оснивањем задруга, приређивањем разних приредби и забава, радом на хигијени, одржавањем бројних такмичења и сл.

Соколским радом на селу, старешина Чедомир Милић са својим сеоским соколима надмашио је и само чешко соколство и тиме дао немерљив допринос развоју соколства на селу, што је био један од највећих задатака и успеха Соколске жупе Мостар. Рад херцеговачких сокола био је вођен са три мисли, *вером у Бога, истрајним радом и малим потребама*, што је соколима и њиховом старешини дало снагу и вољу да својим радом помогну и препоруде сиромашно и кршевито херцеговачко село. Поред тога, ове три мисли биле су смернице за развој теорије соколства, која је у својим начелима имала: веру, заједништво, рад, прегалаштво, част, слободу и поштење. На основу врлина на којима се темељио соколски рад у Херцеговини, није било необично што су неки од најумнијих људи посебно поштовали и ценили соколство и његове чланове. Међу тим људима били су и Владика Николај Велимировић и краљ Александар Карађорђевић, као и други умни људи тог времена. Поред тога, у периоду Краљевине Југославије, чланство у соколским организацијама омогућавало је скраћење војног рока.

Када је реч о повезаности соколства и спорта, истраживање је показало да се највећи број модерних спортских дисциплина које су се јављале на простору Херцеговине прво почео упражњавати у соколским друштвима. Соколска друштва су прихватала и неговала

одређене модерне спортове (разне атлетске дисциплине, коњички спорт, кошарку, мачевање, ногомет, одбојку, пливање, смучање, стрељаштво и др.) и организовала нека од првих такмичења. Поред тога, на скоро свим соколским манифестацијама били су заступљени неки од наведених спортова, што нам говори да су херцеговачки соколи веома волели, упражњавали и неговали разне спортске дисциплине. Поред тога, соколска друштва су имала секције за одређене спортске дисциплине, што отвара питање и простор за нова истраживања о формирању првих спортских клубова у Херцеговини и њиховој повезаности са соколством.

На крају дела о соколству и спорту, можемо закључити да је појава и ширење одређених модерних спортова на простору Херцеговине повезана са соколским друштвима која су тада постојала и да се у неговању тих спортова кроз соколска друштва огледа немерљива важност соколства за развој модерног спорта у Херцеговини. Поред тога, рад сокола је традицију бављења спортом уткао у животе многих Херцеговаца, али и њихових наследника који и у данашње време постижу врхунске спортске резултате у кошарци, одбојци, атлетици и другим модерним спортовима широм света.

Због обима и теме ове докторске дисертације, али и због чињенице да се аутор у претходном раду већ бавио прикупљањем и обједињавањем соколске поезије у једном посебном издању, у делу који говори о поезији херцеговачких сокола у овој дисертацији дат је само кратак приказ поезије коју су писали и објављивали херцеговачки соколи и соколице. У првом делу овог поглавља су табеларно приказана имена свих у прегледаним изворима пронађених херцеговачких сокола песника, њихова соколска друштва и сеоске соколске чете, док су у другом делу приказани наслови укупно 88 песама од 39 херцеговачких сокола и соколица песника. Одређене песме, које су тематиком одговарале датом поглављу, наведене су у претходном тексту, док су остале наведене у посебном издању *Соколске песме* из 2015. године.

На основу спроведеног обимног истраживања и напред изнесених чињеница можемо констатовати да се постављене хипотезе:

X1 – Соколски покрет у Херцеговини утицао је на развој физичке културе, а нарочито на развој појединих спортских дисциплина;

X2 – Херцеговачки соколи су дали значајан допринос просвећивању Херцеговаца, нарочито развоју херцеговачког села;

X3 – Херцеговачки соколи су у време аустроугарске окупације дали значајан допринос ослобађању Херцеговине;

X4 – Соколство у Херцеговини се развијало у саставу словенског и југословенског соколства остварујући заједничке циљеве;

X5 – Херцеговачки соколи су дали значајан допринос у развоју свесловенског и југословенског соколства;

у потпуности прихватају.

Иако је аутор спровео веома обимна властита истраживања и успео да одговори на доста постављених питања када је реч о соколском покрету у Херцеговини од његових првих иницијатива до 6. априла 1941. године, један од закључака до кога је аутор дошао јесте да је соколски покрет на простору Херцеговине био и једна од најмасовнијих организација јер је у свом раду и чланству окупљао на хиљаде Херцеговаца, без обзира на пол, узраст, национално и верско опредељење, што је ретко која друга организација могла, а што је данас одлика великих спортских организација и спортских догађаја. Узевши у обзир чињеницу да су се поред телесног вежбања, соколске организације бавиле и културним, просветним, привредним и другим активностима, чињеница је да је соколски покрет у Херцеговини дао немерљив допринос развоју Херцеговаца у поменутих областима. Увидевши величину и значај ове организације, током самог процеса рада јавила су се и поставила и многа друга питања вредна пажње, међу којима је и детаљније истраживање соколског рада у одређеним местима Херцеговине, истраживање и приказ живота и рада најзначајнијих соколских радника као и формирање првих спортских клубова у Херцеговини и њихова повезаност са соколским друштвима, што се оставља у задатак будућим истраживањима и истраживачима историје соколства и историје спорта, односно физичке културе у Херцеговини.

9. ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- А.: Tamburaška секција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.
- А.: Пјевачка секција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.
- А.: Тромјесечна сједница чета друштва Невесиње, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7 – 8.
- Alikadić, Atif: Naraštajski dan, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 106.
- Andrić, Maksim: U slozi je spas!, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, Novembar 1936, стр. 7.
- Анђелић, Ј. Милован: Успјела соколска забава, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 8.
- Б.: Тромјесечна сједница чета матичног друштва Столац, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7.
- В.: Тромјесећна сједница чета матичног друштва Конјис, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 9.
- Б., В.: Вриједни течајци, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.
- Б., М.: Смрт Хамзе Фејића, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 16.
- Вајић, Д. Душан: Материјални успјех sokolskog rada u selu 1925-35 god., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 14 – 16.
- Бајић, Д. Душан: Рад у соколским четама у 1935. год., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 19 – 23.
- Вајић, Душан: Izveštaj odbora za rad u selu, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 119 – 170.
- Вајић, Душан: Rad sokolskih četa u prvom tromesečju 1936. godine, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.
- Banićević, M.: Sokolstvo i zadrugarstvo, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 15 – 16.

- Baničević, N.: Rad sokolskog društva Korčula kroz mart mjesec 1937, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92 – 93.
- Batistić, M. Miljenko: Javna vježba i proslava Vidovdana, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar 1939, стр. 178 – 180.
- Batistić, Miljenko: Svečana predaja nagrada iz Kraljevog Fonda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 209 – 210.
- Беатовић, Ђорђе – Милановић, Драгољуб: *Велеиздајнички процеси Србима у Аустро-Угарској*, НИРО „Књижевне новине“, Београд, 1989.
- Бесаровић, Војислав: *Соколи у Бањалучком процесу*, Свеславенско соколство, Јубиларно издање Савеза Сокола Краљевине Југославије, 1930.
- Bilić: Zabava u Prološcu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.
- Биљешке, Privatnu čatrnju..., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 51 – 52.
- Бјелогрлић, М. Новак: О важности народне пјесме, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 3.
- Бјелогрлић, М. Новак: О гуслама, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 21.
- Бјелогрлић, М. Новак: О народној пјесми, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 22.
- Bogalo, Ante: Sokolska četa Pupnat, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.
- Вожић, Иван – Ћирковић, Сима – Екмећић, Милорад – Дедијер, Владимир: *Istorija Jugoslavije*, Prosveta, Beograd, 1972.
- Босански Соколи у Прагу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 92, Сарајево, уторак 12. (25.) јун 1912, стр. 2.
- Брзаковић, Ђуро: Савезни отсијек....., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 42.
- Brzaković, Ђуро: Pogled na sabor u Mostaru, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 63 – 64.
- Брига о сиротињи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.
- Брозовић, Анто: *Соко Краљевине Југославије*, Београд, 1930.

- Брозовић, Анте: *Соколски зборник*, Београд, 1934.
- Бућар, Франјо: Sa sokolskog puta, *Hrvatski sokol, časopis za promicanje tjeļovjeŹbe*, god. 7, br. 5, Zagreb, 1908, стр. 52 – 54.
- Бућар, Франјо: Sa sokolskog puta, *Hrvatski sokol, časopis za promicanje tjeļovjeŹbe*, god. 7, br. 6, Zagreb, 1908, стр. 68 – 71.
- Ванредно издање „Књиге“, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 52.
- Vasić, A. Miloš: Šta sad?, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 5-6, Mostar 1939, стр. 135 – 141.
- Веденски, Борис: Извештај течајског отејака за април 1936, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25 – 26.
- Veleizdajnički proces 1915-1916*, Zemaljska štamparija u Sarajevu, Sarajevo, n.g.
- Велика свечаност у Мостару, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 70.
- Veliko Sokolsko Slavlje na Šipanu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 35 – 37.
- Велимировић, Николај: *Мисионарска писма*, Евро и Невен, Београд, 2000.
- Vidovdanski slet u Sarajevu 1934*, Споменица II део, Соколска жупа Сарајево, Sarajevo, 1935.
- Visoko priznanje, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.
- Витешке игре, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.
- Влаховић, Јован: Соколска Петрова Петољетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, Април 1937, стр. 49.
- Voda Jindricha Fügnera, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.
- Voštanica mostarskog sokola biće prisluŹena 9 oktobra u Marselju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 176.
- Vujić, N. Pero: Jugosloven, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 24.
- Вујовић, Ђуро: Историја српског соколства у Херцеговини, *Српски Соко*, год. 1, бр. 1, Зворник, 2001.
- Vuk Karadžić, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.

- Вуковић, Данило: Враћање огњишту наших ђедова, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 37 – 38.
- Вуковић, Данило: Зло је у нама, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 7 – 8.
- Вулић, Перо: Хеј, Соколи..., *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, Децембар 1937, стр. 241.
- Вучковић, Ђ. Видак: Будна браћо соколови!, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 223.
- Вићковић, Видак: Pismo iz Plane, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 14 – 15.
- Gavrančić, Oton: Draga braćo, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 41.
- Gacko poručuje, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 45.
- Гачани на тромјесечној сједници, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 6.
- Гашић, М.: Признање нашем листу, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 84.
- Гашић, М.: Признање нашем листу, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 84.
- Gjuraš, P.: Zabava u našem selu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.
- Глас Дивина, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 45 – 46.
- Glasovi štampe o našem Saboru u izvodima, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 67.
- Glasovi štampe o našem Saboru u izvodima, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 67 – 68.
- Govor br. Nika Šutića starješine društva Dubrovnik na skupštini sokolske župe Mostar 19. marta 1939, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 54 – 56.
- Годишња скупштина наше жупе, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 15 – 16.
- Господин Министар Војске и Морнарице, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 228.

- Gospodin Ministar Prosvete, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 228.
- Grđić, Radmilo: Браќо, šta da vam kažem..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 47.
- Грђић, Ристо: *Успомене*, „Глас Цркве“ Ваљево и „Саборност“ Београд, Београд, 2002.
- Grubačić, Jovan: Три врline naših djedova, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 21.
- Гузина, Страхиња: *Фојница у Херцеговини*, Издавачки графички атеље „М“ Београд, Београд, 2006.
- Гусларска турнеја, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937. стр. 242.
- Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 60.
- Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 242.
- Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.
- Гусларска утакмица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.
- Гусларско сијело у Подорашцу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.
- Gutić, D. Vladimir: О župskom tečaju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, str. 21 – 22.
- Gutić, D. Vladimir: Soko kliče, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, Јануар 1937, стр. 11.
- Гутић, Д. Владимир: Чувајте Југославију, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 23.
- D.: Sa tromjesečne sjednice sokolskih četa društva Trebinje, održane 19. aprila 1936, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 7.
- Д., В.: Из чете Врапчићи, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 121.
- Д., С.: Српски Соко у Љубињу, *Српска Ријеч*, год. 7, бр. 219, Сарајево, 25. октобар (7. новембар) 1911, стр. 4.

- Дабар Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.
- Дабић, Р. Којо: Добре не заборављајте, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, Novembar 1936, стр. 13 – 14.
- Dan zahvalnosti Bogu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 160.
- Dan zahvalnosti Bogu, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 10.
- Девети жупски течај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 70.
- Декларацији:, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 59 – 61.
- Деренчин, Маријан: Драги брате старешино....., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 43 – 44.
- Десетогодишњица „Просвјете“, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 15 и 16, Сарајево, 30. август 1912, стр. 209.
- Дилетантска секција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 275.
- Добојска резолуција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 144.
- Докић, Милан: I жупска гусларска утакмица, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар 1936, стр. 6 – 7.
- Докић, Милан: Извјештај жупског просвјетног одбора, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936, стр. 13 – 19.
- Dokić, Milan: Izvještaj predsjednika Župskog prosvjetnog odbora o prosvjetnom radu u godini 1933, *Rad sokolske župe Mostar u godini 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 87 – 117.
- Достојан препоруке, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 14, Сарајево, петак 20. јануар (2. фебруар) 1912, стр. 3.
- Драганић, Јован: Село је основ, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 19.
- Dragić, Milorad: Rad Ljube Davidovića u sokolstvu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 48 – 50.
- Дробњаковић, С. Саво: Косову, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 20.

- Дробњаковић, Саво: Велика соколска свечаност у Чепеници, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.
- Druga svečana sednica Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca 30.06.1919., *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 289 – 321.
- Други Соколски Сабор у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 71 – 72.
- Dvadeseta Župska skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 52.
- Društvo Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 179.
- Dubrovački Soko: Tvorcu domovine!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 115.
- Dubrovnik, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 179 – 180.
- „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 1, Карловци, 1.(14.) децембар 1910, стр. 18.
- „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (2. мај) 1911, стр. 95.
- Душановка, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 58.
- Ђурица, Лазар: Поздрав жупи Мостар! *Књига за соколско село*, год. 6, бр. 2-3, Мостар, 1940, стр. 50 – 51.
- Ђурица, Lazar: Pozdrav Župi Mostar, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, str. 50 – 51.
- Ђуричковић, М. Ђорђије: Српским соколима, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 4, бр. 1, Њујорк, 1914, стр. 1.
- Екмечић, Милорад: *Дуго кретање између клања и орања – Историја Срба у новом веку (1492-1992)*, Евро – Ђунти, Београд, 2010.
- Жакула, Стеван: Соколство и морал, *Српски соколски гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 7, Београд, јули 1912, стр. 86 – 88.
- Ждракановић, Огњен: Неправда према селу, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 25 – 26.
- Ždrakanović, Ognjen: Hercegovac Primorcu, *Књига за соколско село*, год. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 15.

- Živković, Dušan: Bože mili lijera i svijetla praznika!..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 49 – 50.
- Живковић, Душан: Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар, Мај 1937, стр. 89.
- Živković, Dušan: Prokrčen je kulturni drum do sela, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 3.
- Živković, Dušan: Sloboda, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар, Јуни-Јули 1937, стр. 121.
- Živković, Dušan: Sokolstvo, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 9.
- Župske utakmice, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 22 – 24.
- Забава у корист „Просвјете“, *Бисанска Вила*, год. 22, бр. 11, Сарајево, 15. јуни 1907, стр. 175.
- Забава у Моском, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 27.
- Забаве, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.
- Заветни огањ СПП. осветлио је жарком ватром прегалаштва сваку соколску и честиту народну душу – говор брата Ђ. Паунковића на жупској скупштини, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 100 – 101.
- Заветни огањ, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 52.
- Zaključci godišnje skupštine održane 19. marta o.g. u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 53 – 54.
- Zaključci župske skupštine, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 70.
- Zapisnik sa druge svečane sednice Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca, *Соколски гласник: званичан орган соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 11-12, Београд, 30. јун 1919.
- Zečević, Ljubiša: *Uticaj društveno-političke i ekonomske konstelacije za vrijeme austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini na razvoj fizičke kulture*, Doktorska disertacija, Fakultet za fizičku kulturu Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1988.
- Зијемљи, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 61.

- Зиројевић, Ристо: Треба нам огњених школа, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 33.
- Zlomušica, Alija: Nevolje podveleškog kraja, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 32.
- И., М.: Још нас има..., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 125 – 126.
- Иванић, З. Стеван: Поуке са сабора, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 66 – 67.
- Иванић, Стеван: Не знам шта бих..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 50 – 51.
- Ивановић, Ђорђе: Мојој мотики, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 24.
- Ивановић, Ђорђо: Костурница, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 7.
- Ivanović, P.: Naraštajski odsjek, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936, стр. 25.
- Из Домашева, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar 1939, стр. 70.
- Извештај за 1937. годину – Тјелесно васпитни рад, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 60 – 62.
- Извјештај „Побратимства“, *Босанска Вила*, год. 22, бр. 5, Сарајево, 15. март 1907, стр. 78.
- Извјештај за 1937. годину, Општи дио, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 52 – 67.
- Извјештај о годишњем раду Соколске жупе Мостар за годину 1935, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, март 1936, стр. 3 – 40.
- Излет у Дубровник и Требиње, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 181 – 185.
- Изложба стручне штампе, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.
- Iz čete Hodbina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.
- Илић, Стефан – Мијатовић, Слађана: *Историја физичке културе*, 3. измењено и допуњено изд., „D.T.A. TRADE“, Београд, 2006.

- Илић, Стефан: Прологомена истраживачима историје физичке културе, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 4, бр. 2, Ниш 2017, стр. 5 – 13.
- Imenik Sokola delegata na Sokolskom saboru u Novom Sadu 28-29.06.1919, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 363 – 369.
- Istim stopama jednom cilju, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 27.
- J.: Нови Соколски дом, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8.
- J., S.: 9. oktobra 1937 u Korčuli, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.
- Јавне вјежбе чета, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227.
- Јавни час и академија друштва Мостар, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 106 – 107.
- Јавни час, *Српска Ружич*, год. 8, бр. 84, Сарајево, четвртак 24. мај (6. јуни) 1912, стр. 2.
- Јавни часови друштва, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.
- Јавни час чете у Јабланици, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.
- Јакшић, Драгутин: Чедо Милић, *Новине Србске*, 15 – 28. март, 1992.
- Јаме за ђубришта, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.
- Јањић, Рајко: Соколски рад на селу треба поселячити, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 32 – 33.
- Јахура, Обрен: Кукање из невоље, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.
- Један члан чете: Ђурђевдански уранак соколске чете у Дулићима, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.
- Један члан чете: Како мисле сељаци-соколи о нашој соколској организацији, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 15.
- Јелачић, Миливој: Извјештај статистичара, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 197 – 204.
- Јерemić, Risto: Како је Pobratimstvo osnovano, *Spomenica Miloša Đurana*, Zagreb, 1934.

- Jožanc, Pavo: Razvoj odbojke u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 9, br. 10, Sarajevo, 1976, стр. 3 – 21.
- К.: Istup seoskih sokolica, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 15.
- К.: Proslava petogodišnjice čete Orašac, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 15.
- К.: Sokolstvo odgaja, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 3 – 4.
- Кабинетској канцеларији Њег. Вел. Краља Петра Другог, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 99.
- Kad se braća slože... – Pismo iz Imotskog - , *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 14.
- Kadijević, I.: Održanje guslarskih večeri, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.
- Kadijević, Jovan: Kad se bratska srca slože, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 10.
- Kadijević, Jovan: Uspjelo sijelo, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.
- Kadijević, Veljko: Naraštajsko sijelo, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 72.
- Како се граде четни домови?, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 27.
- Канаат, Твртко: Наш морални успјех, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 16 – 18.
- Кепл, Еуген: Бијело Поље, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 70.
- Кифино село говори, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 46 – 47.
- Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, март 1936, стр. 1.
- Клаић, Перо: Наш просветни рад, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 15.

- Клјајић, Pero: Privredne nevolje našeg sela, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 36 – 37.
- Клјакић, Danilo: Prva četa u Nevesinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.
- Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 113.
- Књижнице, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.
- Козић, М. Зоран: *Љубиње под Аустроугарском 1878 – 1918*, Чигоја штампа Београд и Зоран М. Козић, Љубиње, 2014.
- Кокосар, Dušan: Seosko sokolstvo i zadrugarstvo, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 29 – 30.
- Кокошар, Ристо: Гусларско сијело у Доброманима – Требиње, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 13.
- Комеморација Dr. T. G. Masariku, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.
- Кошарас, Drago: Razvoj smučanja u Bosni i Hercegovini između dva rata 1918 – 1941. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 13, бр. 15, Sarajevo, 1981, стр. 45 – 66.
- Кошчина, Мате: Наш став данас и сутра, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 5-6, Mostar 1939, стр. 126 – 130.
- Кошчина, Мато: Deveti oktobar, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 207 – 208.
- Кошчина, Мато: Dužnost, savest, karakter i moral (Braći, sestrama i mlađima), *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 236 – 238.
- Кошчина, Мато: Metkovići, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 186.
- Кралјаčić, Tomislav: *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Ванја Лука, Srpsko Sarajevo, 2000.
- Краљев петнаести рођендан и годишњица Соколске Петрове Петољетке, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 177.
- Круљ, Урош: Господине Краљев Изасланиче..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 45 – 46.
- Крунић, М. Обрен: Турђевдански уранак, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 5-6, Mostar 1939, стр. 148.

- Крчум, Бранко : Два покрета - - једна мисао, један циљ, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 7, Мостар, септембар 1935, стр. 6 – 10.
- Куљак, Војислав: Пјесма побједнику, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 8.
- Куљак, Vojislav: Sokolskom selu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar, Juli 1939, стр. 176.
- Куљић, М. Данило: Стање у Горњој Херцеговини, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 2 – 3.
- Купрешанин, Вељко: И студенти приступају Соколској Петровој Петољетци, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 8.
- Купрешанин, Вељко: Изручујем вам срдачне и искрене поздраве..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 44 – 45.
- Купрешанин, Д. Вељко: Студентска радна чета – Нешто о раду у Бијелом Пољу и животу међу бијелопольцима - , *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 182 – 183.
- Куртовић, П. Јово: Девети октобар, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 13.
- Куртовић, П. Јово: Зло ни добро није приковано, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, Април 1938, стр. 104.
- Куртовић, П. Јово: Како је Аћим три пута продао једног зеца, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214 – 215.
- Куртовић, П. Јово: Како је Аћим три пута продао једног зеца, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 229 – 231.
- Куртовић, П. Јово: Краљ Витез, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, Септембар 1937, стр. 184 – 185.
- Куртовић, П. Јово: Мајко, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, јануар-februar 1936, стр. 5.
- Куртовић, П. Јово: Народна пјесма у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 275.
- Куртовић, П. Јово: Николи Тесли, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 16.
- Куртовић, П. Јово: Радник сталне дангубе, *Књига за соколско село*, god. 1, br. 8-9, Мостар, oktobar-novembar 1935, стр. 10.

- Куртовић, П. Јово: Словенкиња вила и орао, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 3 – 4.
- Kurtović, P. Jovo: Hercegovac primorcu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 103.
- Kurtović, P. Jovo: Odjek brda, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, Мај 1938, стр. 90.
- Kurtović, P. Jovo: Pozdrav hercegovca primorcu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 23 – 24.
- Kurtović, P. Jovo: Sad te oče razumijem, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, Октобар 1937, стр. 210.
- Kurtović, P. Jovo: Sokoli, naprijed!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 112.
- Kurtović, P. Jovo: Tu je meni najmilije, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, Април 1937, стр. 43.
- Kurtović, P. Jovo: U spomen bratu † Nikoli Simatoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar, mart 1939, стр. 71.
- Kurtović, P. Jovo: Прилози са села - Čistoća je pola zdravlja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 22 – 23.
- L.: Izvanredna skupština čete Čelebić, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.
- L.: Pripreme za utakmice četa, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11 – 12.
- L., M.: Tromjesečna sjednica četa društva Mostar, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 8.
- Лабало, Ђорђе: Поштована господо и драга браћо..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 45.
- Лојпур, С. Живко: Без рада и слоге нема ни напретка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 8 – 9.
- Лујак, Гашпар: Драга браћо..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 48 – 49.
- Лујак, Р.: U bratskom zagrljaju, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12 – 13.

- Lučić, Vlado: Prenos u otadžbinu posmrtnih ostataka zasluženog narodnog borca Dr. Ante Biankinia, *Kњига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 12.
- Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.
- Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.
- Лучоноше напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.
- Љ.: Бијело Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.
- Лјетња вјежбалишта, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227.
- М., П.: „Душан Силни“ у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 79.
- М., П.: Српски Соко у Вишеграду, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.
- М: Автовац на тромесечној седници, *Kњига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 5 – 6.
- Мајкснер, Хинко: Велике свечаности у Зубцима, *Kњига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 16.
- Maksimović, Bogdan: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 24 – 36.
- Mandić, Maksim: Vjera (konfesija) i Soko, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 22 – 23.
- Mandrapa, D. Mihajlo: Seljak i intelegencija, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 3, Mostar 1939, стр. 74.
- Марчић, Бруно: Досадашњи међужупски рад на извођењу С.П.П., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 81 – 82.
- Марчић, Bruno: Naš ulazak u selo, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 13 – 14.
- Мед у нашим четама, *Kњига за sokolsko selo*, god 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.
- Међугорац, Мирко: Ко су велики људи?, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 28.
- Међужупске посјете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 71 – 72.

- Међужупски састанак у Добоју, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.
- Међужупски састанци, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 57.
- Милаковић, Михајло: Соколство и политика, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 24 – 25.
- Милић, Ч. Јован – Ђукин, М. Радивој: „Соко Југославије“ и „Партизан“ нису исто, *Политика*, год. LXXXIX, бр. 28408, Београд, 7. новембар 1992.
- Милић, Чедо : Наше мисли пред улазак у село, *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 11 – 21.
- Милић, Чедо : *Соколски часови, рукопис бр.16*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1935.
- Милић, Чедо: Наше мисли пред улазак у село, *Пут соколства у село*, 1935.
- Милић, Чедомир: Јаван час „Српског Невесињског Сокола“, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 438 – 439.
- Милић, Чедомир: Јесмо ли вође?, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 5-6, Mostar 1939, стр. 133 – 134.
- Милић, Чедомир: Писмо редакцији „Српски Соко“, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 103 – 104.
- Milić, Čedomir: Saborska riječ starješine Župe, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 7 – 9.
- Милић, Чедомир: Соколски јаван час српског и хрватског сокола у Мостару уз учествовање побратима из друштава Клепаца и Пребиловаца у корист инвалида, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 439 – 440.
- Milićević, Tripo: Veče sveslavenskih narodnih nošnja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.
- Милићевић, Трипо: Јавни час чета Виховићи-Рудник и Раштани, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.
- Milićević, Tripo: Noć u mom selu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, Октобар 1937, стр. 206.
- Милићевић, Трипо: Прослава у Баћевићима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 191.

- Milošević, Gavro: Sokolska župa Cetinje, *Sveslavensko sokolstvo*, Савез сокола Краљевине Југославије. Београд, 1930, стр. 99.
- Милошевић, Јанко: Пјесма соколском селу, *Видослов*, Саборник Епархије Захумско-Херцеговачке и Приморске, год. 4, бр. 12, Требиње, 1997, стр. 90.
- Милошевић, Јанко: Соколско братство, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, 1936, стр. 9.
- Милушић, Милан: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 194 – 195.
- Митрушић, Благоје: Како смо основали чету, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 24.
- Мићевић, Ј. Милан: Укор Жупе теџајцима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, децембар 1936, стр. 23.
- Мићевић, Љубо: Визија, *Соко, орган српских сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 204.
- Мићевић, Љубо: Не клоните, *Соко, орган српских сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 210.
- Мићевић, Љубо: У пећини, *Соко, орган српских сокола у Америци и лист за народно просвећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 213 – 215.
- Михић, В. Мирко: Њ. В. Краљу Петру II, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 221.
- Михић, В. Мирко: Чистоћа је пола здравља, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, новембар 1936, стр. 3.
- Михић, Џедо: Guslarsko веће у Локвама, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53.
- Михић, Чедо: Забава у Локвама – друштва Столац, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 52 – 53.
- Михић, Чедо: Лијепа приредба у Локвама, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, новембар 1936, стр. 17.
- Михић, Чедо: Течајци о Стевану Жакули, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar 1939, стр. 182 – 183.
- Мишић, Никола: Naš Veliki Kralj, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 23 – 24.

- Молба за оснивање друштва „Просвјета“, *Календар Просвјете 1996*, Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, Србиње, 1996.
- „Moreška“ на туристичком енглеском параброду, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.
- Morović, Nikola: Браќо i sestre..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 47.
- Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 79, Сарајево, среда 9. (22.) мај 1912, стр. 3.
- Муслимански соко у Коњицу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 82, Сарајево, субота 19. маја (1. јуна) 1912, стр. 2.
- Муштовић, Али Риза: Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10 – 11.
- Н.: Прослава Зринског и Франкопана у Врби код Гацка, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.
- Нараштајски дан у Мостару, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 130.
- Nardeli, Aurelije: О hrani i njezinoj hranivosti, *Књига за sokolsko selo*, год. 6, бр. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 54 – 55.
- Невесиње, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 7, Београд, јули 1912, стр. 95.
- Ne daje džer, već stce!, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, стр. насловна.
- Nedelja sadnje voćaka, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.
- Nenadić, Milan: Utisci sa naše godišnje skupštine, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, april 1936, стр. 15.
- Ненадов: Гдје соколи сиви шире своја крила..., *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјећивање*, год. 3, бр. 3 и 4, Њујорк 1913, стр. 50.
- Ненадов: Још има робова, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјећивање*, год. 3, бр. 9, Њујорк 1913, стр. 201.
- Ненадов: Српски гуслар, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјећивање*, год. 3, бр. 1-2, Њујорк 1913, стр. 5.

- Ненадов: Што гракћете, црне птице, гавранови?...*, Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјетивање*, год. 3, бр. 5, Њујорк 1913, стр. 74.
- Николић, М. Петар: Братски споразум, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar, juli 1939, стр. 170.
- Nikolić, M. Petar: Bura, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 4, Mostar, januar-februar 1939, стр. 38.
- Николић, М. Петар: Грађа за размишљање, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 185 – 187.
- Николић, М. Петар: Моћ алкохола, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар, јануар 1937, стр. 12.
- Николић, М. Петар: Петољетка нашег напретка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 12.
- Nikolić, M. Petar: Плач sirotinje, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 4 – 5.
- Николић, М. Петар: Соколска Молитва, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 2.
- Николић, М. Петар: Шта је соко?, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.
- Нинчић, Милан: Гусле моје, историјо стара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 106.
- Нинчић, Милан: Плугу хранитељу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, Мај 1937, стр. 87.
- Нинчић, Милан: Соколска Петрова Петољетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 23.
- Нов одбор друштва „Зоре“, *Босанска Вила*, год. 18, бр. 21 и 22, Сарајево, 30. новембар 1903, стр. 386.
- Novi gubitak, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937. стр. 241.
- Нови домови, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 275.
- Његовом Краљевском Височанству Престолонаследнику Александру, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 289.
- О вртовима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 70.

- Обилазак јединица, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 61.
- Обилазак чета, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 275.
- „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 168.
- „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 5, бр. 3, Карловци, 14. (27.) фебруар 1911, стр. 46.
- „Обилићеве“ дописнице, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 10, Карловци, 1. јуни 1908, н.с.
- Odlikovanje sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 273.
- Оручевић, Назиф: Учители – подижимо живе споменике, предлог учитеља са села, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, str. 12 – 14.
- Osamnaesta župska godišnja skupština, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 98 – 99.
- Освећење дома у Чичеву, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 13.
- Освећење друштвене заставе, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.
- Освећење звоника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.
- Освећење и отварање Соколског дома Краља Петра II у Славњу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 209.
- Осми жупски течај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 14.
- Осми жупски течај, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 31.
- П. и Ц.: Дубровник, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.
- Р.: Sedmi župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11 – 12.
- Павићевић, Благота: Просвјетна школа Савеза Сокола К. Ј., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 26.
- Павловић, Д. Петар – Живановић, Ненад - Пантелић Бабић, М. Кристина – Павловић, П. Данило: *Почеци српског соколства у Америци*, ФИЕП Европа – Секција за

историју физичког васпитања и спорта, МАКОПРИНТ Бања Лука и СПКД „Просвјета“ Гацко, Ниш-Бања Лука-Гацико, 2017.

Павловић, Д. Петар – Пантелић Бабић, М. Кристина: Физичка култура и спорт до 1945. године, у одредници Босна и Херцеговина, *Енциклопедија Републике Српске*, АНУРС, Бања Лука, 2017, стр. 643 – 645.

Павловић, Д. Петар - Пантелић Бабић, М. Кристина: *Херцеговачки соколи у Првом светском рату*, Међународни научни скуп историчара (Гацико, 17. – 20. септембар 2014) „Босна и Херцеговина у Првом свјетском рату“, Зборник радова, ур.: академик Војислав Максимовић и др Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“, општински одбор Гацко, Гацко, 2015, стр. 167 – 180.

Павловић, Д. Петар – Пантелић, М. Кристина: *Спорт у Херцеговини за време аустроугарске окупације*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина за вријеме аустроугарске окупације 1878 – 1918 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2012, стр. 506 – 525.

Павловић, Д. Петар – Пантелић, М. Кристина: *Спортски живот у Херцеговини од 1918. до 1941. године*, Ћоровићеви сусрети, Српска проза данас, научни скуп, Херцеговина у вријеме Краљевине СХС и Краљевине Југославије 1918-1941 године, Зборник радова, СПКД „Просвјета“, Билећа – Гацко, 2013, стр. 293 – 313.

Павловић, Д. Петар: „*Просвјета*“ и *Соколи*, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи, Научни скуп историчара у Гацку „Сто година Просвјете и њених знаменитих личности“, 19 – 23. септембар 2002, уредник Радослав Братић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ћоровић“ у Београду, Билећа – Гацко, 2003, стр. 561 – 576

Павловић, Д. Петар: Почети Српског Соколства у БиХ, *Календар Просвјета за 2006. годину*, СПКД „Просвјета“, Пале, 2006, стр. 121 – 133.

Павловић, Д. Петар: Сећање на Српског Сокола брата Васиља Грђића, *Српски Соко*, год. 1, бр. 1, Зборник 2001, стр. 16 – 21.

Pavlovic, D. Petar - Pantelic Babic, M. Kristina – Pavlovic, Danilo: „Serbian Sokol“ in Barberton (Ohio), *GYMNASIUM, Scientific Journal of Education, Sports and Health*, Vol. XVI, No. 2, 2015, pp. 117 – 124.

Pavlović, Petar – Živanović, Nenad - Pantelić Babić, Kristina – Pavlović, Danilo: *Serbian Sokol in St. Louis (Missouri)*, Congress Proceedings, Ist FIEP Afro-European Conference on Physical Education and Sport; 25th FIEP World Congress; 10th FIEP European Congress, Rabat, Morocco, Jun, 2016, pp. 203 – 207.

Павловић, Д. Петар: *Соко у Херцеговини до 1918. године*, Ћоровићеви сусрети прозних писаца у Билећи и научни скуп историчара у Гацку „Културна и духовна историја Херцеговине“, 19 – 21. септембар 2003, зборник радова, уредник Никола

Асановић, СПКД „Просвјета“ Билећа, СПКД „Просвјета“ Гацко и Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић“ у Београду, Билећа-Гацико 2004, стр. 439 – 459.

Павловић, Д. Петар: *Српски Соко*, Витешка организација Српски Соко, Српско Сарајево, 1999.

Павловић, Д. Петар: Учешће Сокола на прослави 25-годишњице рада „Просвјете“ у Сарајеву 1927. године, *Српски Соко*, год. 2, бр. 2, Зворник 2002, стр. 9 – 16.

Павловић, Д. Петар: *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.

Павловић, Петар Д. - Пантелић Бабић, М. Кристина: „Српски Соко“ и сарајевски атентат, Ђоровићеви сусрети 2013. године, Међународни научни скуп историчара „Сарајевски атентат 1914“, зборник радова, уредници: Војислав Максимовић и Драга Мاستиловић, СПКД „Просвјета“ Гацко, Гацко, 2014, стр. 179 – 198.

Pantelic Babic, Kristina – Pavlovic, Petar – Zivanović, Nenad: Beginnings of Serbian Sokolism in Herzegovina, *Physical Education and Sport Through the Centuries*, Vol. 4, No. 2, 2017, pp. 55 – 73.

Pantelić Babić, Kristina – Pavlović, Petar: Doprinos Čedomira Milića školovanju sokolskog kadra u Hercegovini, *SportLogia*, god. 9, br. 2, Banja Luka, 2013, str. 172 – 185.

Пантелић Бабић, М. Кристина – Павловић, Д. Петар – Живановић, Ненад: Почети српског соколства у Херцеговини, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 4, бр. 2, Ниш, 2017, стр. 54 – 72.

Pantelić Babić, M. Kristina – Pavlović, D. Petar – Živanović, Nenad: *Sokoli o Čedomiru Miliću*, Zbornik radova, 11. Međunarodna naučna konferencija „Menadžment, sport, olimpizam“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2016, str. 53 – 61.

Пантелић Бабић, М. Кристина – Павловић, Д. Петар: Соколска идеологија Чедде Милића, *Физичко васпитање и спорт кроз векове*, год. 1, бр. 1, ФИЕП Европа, Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, 2014, стр. 117 – 131.

Pantelić Babić, M. Kristina – Pavlović, D. Petar – Živanović, Nenad: *Učešće Čedomira Milića u saradnji sokolskih i drugih organizacija*, Zbornik radova, 12. Međunarodna naučna konferencija „Obrazovanje u sportu“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2017, str. 232 – 239.

Pantelić Babić, M. Kristina – Pavlović, D. Petar: *Učešće Čedomira Milića u radu sokolskih organa*, Zbornik radova, 10. Međunarodna naučna konferencija „Izazovi savremenog menadžmenta u sportu“, ALFA Univerzitet, Beograd, 2014, str. 242 – 248.

Pantelić Babić, M. Kristina – Pavlović, D. Petar: *Formiranje i rad Sokolske župe Mostar (Founding and work of Mostar Sokol Union)*, 9. Međunarodna naučna konferencija

- „Menadžment u sportu“ (9th International Conference „Management in Sport“), ALFA Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Olimpijski komitet Srbije, Zbornik radova, urednici: Dragan Životić, Violeta Šiljak i Predrag Nemes, Alfa Univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, 2013, стр. 170 – 181.
- Пантелић Бабић, М. Кристина – Павловић, Д. Петар: *Херцеговачки соко Чедомир Милић*, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Ниш, Гацко-Ниш, 2016.
- Пантелић Бабић, М. Кристина: *Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*, необјављена магистарска теза, Факултет физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2013.
- Рапић, Митар: *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske okupacije (1878-1918)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1972.
- Паранос, Василије: *Успомене на Чеду Милића српског националног и соколског радника*, самостално издање аутора, Њујорк, 1982.
- Рашић, Šefik: *Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 6, бр. 6, Sarajevo, 1973, стр. 25 – 50.
- Рашић, Šefik: *Sokolska četa Vihovići – Rudnik Mostar, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, год. 1, бр. 1, Sarajevo, 1968, стр. 56 – 58.
- Растровић, Младенка: *Svečanosti u Glavini, Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 211.
- Пејановић, Ђорђе: *Соко и Просвјета, Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 64 – 66.
- Петнаести рођендан, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 154 – 155.
- Петрановић, Бранко: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, NOLIT, Beograd, 1980.
- Петров, Петар: *Сеоски соколски сабор у Мостару (Херцеговина), Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 62.
- Petrov, Petar: *Braćo sokoli! Sestre!*, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 43.
- Петрова Петољетка у народу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 112 – 114.
- Писмо, *Луча, Књижевни лист друштва „Горски Вијенац“*, год. 6, св. 3, Цетиње, 1900, стр. 168.

- Пиштало, Ј. Гојко: Наш млади краљ, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, Decembar 1936, стр. 23.
- Pištaló, J. Gojko: Ustajte braćo!, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 63.
- Пјесма течајске заједнице, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, Септембар 1937, стр. 193.
- Племенита пажња, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 130.
- Поздрави Сабору, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 52 – 58.
- Позив на XX главну годишњу скупштину Соколске Жупе Мостар, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 1.
- Пољопривредна изложба, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.
- Помен Осману Ђикићу у Биограду, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912, стр. 127.
- Помозите у невољи, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 62 – 63.
- Поништене легитимације, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 5-6, Mostar 1939, стр. 156.
- Поповић, Лаза: У Херцеговину! У Требиње!, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 101 – 103.
- Поповић, О. Милан: Сузе не престају, *Књига за соколско село*, god. 1, br. 1, Mostar, januar 1935, стр. 8.
- Роровић, Милан: Zli primjeri iz grada, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 29.
- Поповић, Обрад: Бог, Краљ, Домаћин, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 26 – 27.
- Роровић, Пеко: Sokolstvo na selu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 21.
- Pozdravi Sabora, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 51 – 52.
- Похвале нашем раду, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Mostar, јуни 1936, стр. 32.

- Похвале нашем раду, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, новембар 1936, стр. насловна.
- Pravilnik za održavanje sabora S.P.P., *Књига за sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 149.
- Правите кошнице, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.
- Прашки свесоколски слет, *Српска Ружич*, год. 8, бр. 95, Сарајево, уторак 19 јуни (2. јули) 1912, стр. 2.
- Prva javna vježba čete Račišće – Korčula, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 166 – 167.
- Prva svečana sednica Sokolskog sabora Srba, Hrvata i Slovenaca, *Соколски гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 279 – 288.
- Први јавни час, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 190.
- I Свесловенски слет у Прагу 1912. год., *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 67 – 70.
- Првоборци нашег листа, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 210.
- Првоборци нашег листа, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 198.
- Prvoborci našeg lista, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.
- Представници наших чета на Савезној скупштини, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 5 – 8.
- Признање нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.
- Prijedlozi i zaključci godišnje skupštine, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 90 – 100.
- Пример за углед, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.
- Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.
- Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 141.

- Primjer pregibalaštva, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227.
- Primjer za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 11 – 12.
- Примјери истинског братства, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.
- Primjeri za ugled, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 273.
- Програм и распоред утакмица соколских чета у матичним друштвима за 1936. годину, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, april 1936, стр. 22.
- Просветни рад, Рад ЖПО-а, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 58 – 60.
- Просвјета, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.
- Proslava rođendana Nj. Vel. Kralja Petra II u Korčuli, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.
- Providalo, L. Nikola: Zabava u Dobromanima, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 14.
- Пудар, Ристо: Личност, домаћин, вођа – носиоци успјеха, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 19 – 20.
- Pudar, Bogdan: Težnja za zajedničkim radom, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 22.
- Pujić, Jovo: Iz čete Glavina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar 1939, стр. 69 – 70.
- Пут соколства у село*, Ideološki pogledi i iskustva Sokolske župe Mostar, средио Јован Радуловић, Savez Sokola Kraljevine Jugoslavije, Beograd 1935.
- Р., С.: Завјет соколске чете Дивин, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 26.
- Р., С.: Кино представа у Дивину, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 11.
- Р.: Тромјесечна сједница соколских чета друштва Чапљина, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 4 – 5.
- Р.: Успјех нашег гуслара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 1, Мостар-Сарајево, јануар 1937, стр. 14.
- Р.: U selo, u čete!, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 1.

- Rad naraštajskog ostsijeka u mjesecu aprilu, *Kњига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 25.
- Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа, Мостар, (штампано у штампарији „Босанска Пошта“ у Сарајеву), 1934.
- Radan, Živko: Pokret za gojenje igara za mladež u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, стр. 20 – 37.
- Раданчевић, Богољуб: Кајсија и њено право мјесто и положај, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 20 – 22.
- Раданчевић, Богољуб: Љековито биље, сточарство и земљорадња, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 12 – 14.
- Radančević, Bogoljub: Njega i obrezivanje voćaka, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 56 – 58.
- Radančević, Bogoljub: Poljoprivredni podsetnik, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 280.
- Раданчевић, Богољуб: Радње у мјесецу децембру, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 26.
- Раданчевић, Богољуб: Радње у мјесецу мају, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 26 – 27.
- Radančević, Bogoljub: Radnje u mjesecu avgustu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 29.
- Radančević, Bogoljub: Radnje u mjesecu februaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 15 – 16.
- Radančević, Bogoljub: Radnje u mjesecu julu, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 29.
- Radančević, Bogoljub: Radnje u mjesecu novembru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 26.
- Radančević, Bogoljub: Radnje u mjesecu oktobru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 28.
- Radančević, Bogoljub: Radnje u mjesecu septembru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 29 – 30.
- Ради угледа, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.
- Радић, Симо: Нагоркиња вила, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, decembar 1936, стр. 20.

- Радић, Симо: Соколи из Славња служе примјерима, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 13.
- Радоњић, П. Јован: *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 240.
- Radulović, Jovan: Izvještaj o stanju župske štampe u 1935. god., *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 26.
- Радуловић, Јован: Мисао сеоског препорода у народном предању и књижевности Мостара и Херцеговине, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 9 – 13.
- Radulović, Jovan: Peti međužupski sastanak u Splitu, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 115 – 118.
- Радуловић, Јован: Послије Првог Сабора наших соколских чета, *Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 1 – 4.
- Radulović, Jovan: Smisao Zavjeta, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 82 – 84.
- Рајаčić, D.: Proslava Dana Ujedinjenja u Dubrovniku, *Књига за sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 32 – 33.
- Ракиција, Карло: Соко приморац соколу брђанину, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16 – 17.
- Ракочевић, Р. Миј.: Освећење заставе соколске чете у Завођу извршено је на врло свечан начин, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 164 – 165.
- Ракочевић, Р. Миј.: Пример за углед, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 164.
- Ракочевић, Р. Миј.: Соколско друштво Билећа добило бескаматни зајам за довршење дома, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.
- Резолуција Конференције Савезног одбора за рад у селу, *Пут Соколства у село*, Савез сокола Краљевине Југославије, Београд, 1935, стр. 30 – 32.
- Ријеч Зовог дола, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 47.
- Rodić, Simo: Naši utisci sa VII tečaja u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 14.
- Ružička, Bogomir: Razvitak smučarstva u Bosni i Hercegovini, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 64 – 68.

- Ružić, M. Lazar: Naraštajci, zdravo!, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 88.
- S., K.: Zimska pomoć, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.
- Sa guslama u Koločeru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.
- Sabor korčulanskih sokola, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Мостар, decembar 1936, стр. 24.
- Sabor u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.
- Sabori S.P.I., *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243.
- Sambrailo, Ivo: Primorac o Prvom decembru, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 24.
- Savezu Sokola, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 99.
- Сарић, Перо: Тражимо да се и ми питамо!, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 30 – 31.
- Свесоколски Слет у Софији, *Српски Соко*, лист за соколске ствари, год. 4, бр. 12, Карловци, 1(14) октобра 1910, стр. 231 – 236.
- Свечане одоре, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 226.
- Свим јединицама соколске жупе Мостар, целокупном чланству, течајцима, нараштајцима и подмлатку, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 178.
- Свим четама, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 137.
- Седам и по деценија од велеиздајничког процеса у Бања Луци: *Политика*, н.б., Београд, 20. август 1991, н.с.
- Sedmi Župski tečaj u Mostaru, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 6 – 8.
- Serdarević, Mira: Naraštajski uranak, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар, Мај 1937, стр. 93.
- Сијело у Виховићима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.

- Sijelo u Krivodolu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 53 – 54.
- Симић, Ј. Душан: Мјесечни састанак Соколске чете Борци, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 5, Мостар, мај 1936, стр. 11.
- Симовић, Радован: Нека слога влада, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, Новембар 1937, стр. 225.
- Скоко, Саво: Прва жртва црвеног терора (1), Соко из Мостара, *Јавност*, 3. август 1996, стр. 34 – 35.
- Скоко, Саво: Прва жртва црвеног терора (2), У сенци вешала, *Јавност*, 10. август 1996, стр. 32 – 33.
- Скоруповић, С. Максим: Буди човек истину говори, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, Јуни 1936, стр. 24.
- Скоруповић, С. Максим: Отаџбини, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, Novembar 1936, стр. 17.
- Скупштина Српског Сокола у Мостару, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 31, Сарајево, 11. (24.) фебруар 1912, стр. 4.
- Skupštine, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.
- Скупштински предлози за 1936 год., *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 26 – 28.
- Skurić, Pero: Sokolstvo i plemensko pitanje, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 31.
- Смисао и значај Петрове петогодишнице, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 9 – 10.
- Смотра чланова и тромјесечна сједница у Требињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 22 – 23.
- Smotre članstva, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.
- Соколи и политика, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 31, Сарајево, 11. (24.) фебруар 1912, стр. 4.
- Соколи на сахрани, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 135.
- Sokolska župa Mostar, *Sveslavensko sokolstvo*, Савез Сокола Краљевине Југославије, Београд, 1930, стр. 122 – 127.

- Соколска забава, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 41.
- Соколска Петрова Петољетка, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 4, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 58.
- Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 1 – 7.
- Sokolska Petrova Petoljetka u godišnjem izvještaju Saveza, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147 – 148.
- Соколска позоришта, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 26.
- Соколска чета Дабар Поље, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 144 – 145.
- Соколска чета у Дивину подиже свој дом, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165.
- Соколске вежбе и забаве, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 5, Карловци, 10. март 1907.
- Sokolske zabave, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 10.
- Соколске песме*, прикупили и приредили Петар Д. Павловић и Кристина М. Пантелић Бабић, „Филип Вишњић“ Београд, СПКД „Просвјета“ Гацко и ФИЕП Европа – Секција за историју физичког васпитања и спорта, Београд, 2015.
- Соколски Гласник „Душана Силног“*, год. 1, бр. 6, Београд, 1910, стр. 63.
- Sokolski dom u Metkoviću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 163.
- Sokolski izlet u Čarlijinu, *Соколски Гласник, званичан орган Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца*, год. 1, бр. 8., 9. и 10., Загреб, 1919, стр. 438.
- Sokolskim društvima!, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. насловна.
- Sokolsko društvo Blato, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7 – 8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.
- Sokolsko društvo Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 126.
- Sokolsko društvo Korčula, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 142.

- Соколско друштво Цавтат: Прослава Видовдана, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 177 – 178.
- Соколско милосрђе, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 276.
- Соколско сијело у Казанцима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.
- Социјална акција, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.
- Socijalno-politička pitanja, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 6, br. 2-3, Mostar, februar-mart 1940, стр. 43.
- Споменик Витешком Краљу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.
- Споменик соколске захвалности, *Knjiga za sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 27.
- Споменица десетогодишњег рада Срба Босне и Херцеговине, Десетогодишњица Просвјете, Сарајево, 1912.*
- Споменица о прослави десетгодишњице Просвјете, Преглед просвјетног и културног рада Срба Босне и Херцеговине од 1902. до 1912, Издање Просвјете, Сарајево, 1912.*
- Споменица Османа Ђикића, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 8, Сарајево, 30. април 1912, стр. 127.
- SPP u narodu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 57.
- Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910, стр. 243 - 245.
- Српска Ријеч*, год. 7, бр. 158, Сарајево, 23. август 1911, стр. 2.
- Српска Ријеч*, год. 7, бр. 159, Сарајево, 24. август 1911, стр. 2.
- Српска Ријеч*, год. 7, бр. 162, Сарајево, 26. август 1911, стр. 6.
- Српска Сок. Жупа Босанско-херцеговачка, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 74 – 75.
- Српска Соколска Жупа на Приморју, *Соко, орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјетивање*, год. 4, бр. 5, Њујорк, мај 1914.
- Српска Соколска Жупа на Приморју, *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 75 – 76.

- Српски Соко у Гацку, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 24, Сарајево, петак 3. (16.) фебруар 1912, стр. 3.
- Српски Соко у Гацку, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (02. мај) 1911, стр. 96.
- Српски Соко у Гацку, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 118.
- Српски Соко у Дубровнику, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9-10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 166.
- Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 80.
- Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (2. мај) 1911, стр. 95 – 96.
- Српски Соко у Љубињу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 4, Београд, април 1912, стр. 46.
- Српски Соко у Љубушком, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.
- Српски Соко у Љубушком, *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 74.
- Српски Соко у Мостару, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 63, Сарајево, уторак 20. март (2. април) 1912, стр. 3.
- Српски Соко у Невесињу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 16, Сарајево, понедељак 23. јануар (5. фебруар) 1912, стр. 3.
- Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 167 – 168.
- Српски Соко у Стоцу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, јуни 1911, стр. 134.
- Српски Соко у Стоцу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 167.
- Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.
- Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10(23) марта 1911, стр. 60 – 61.
- Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911, стр. 118.
- Српски Соко у Фочи, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.
- Српски Соко у Чапљини, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, август 1911, стр. 195.

- Српски Соко у Чапљини, *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 73.
- Српски Соко*, год. 5, бр. 11 и 12, Карловци, 12/25 октобар 1911, стр. 191 – 192.
- Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 165.
- Српски Соколи на славама, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 14, Сарајево, петак 20. јануар (2. фебруар) 1912, стр. 3.
- Srpski sokolski kalendar za godinu 1914*, uredio Dr. Milan Metikoš, godina druga, Zagreb.
- Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 1, Сремски Карловци, јануар 1906, стр. 20.
- Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 1, бр. 11 и 12, Карловци, 1. јул 1907, стр. 190.
- Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 3, Карловци, 18. (31.) децембар 1907, стр. 43 – 44.
- Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 2, бр. 6, Карловци, 13. (26.) март 1908, стр. 95 – 96.
- Ст., И.: Прослава рођендана Њ.В. Краља Петра II у Самобору, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 12.
- Ставрић, Никола: Соколска академија у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 150.
- Stanković, O. Stanko: Bog i vera, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 88.
- Станковић, О. Станко: Главна годишња скупштина соколског друштва у Требињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 5, br. 1-2, Mostar 1939, стр. 37 – 38.
- Станковић, О. Станко: Један предлог, *Књига за sokolsko selo*, год. 5, br. 5-6, Mostar 1939, стр. 146 – 147.
- Станковић, О. Станко: Народни мученици, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 183 – 184.
- Станковић, О. Станко: Народни универзитет у Требињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 48 – 49.
- Станковић, О. Станко: Неактивност Просветног Одбора, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 227 – 228.

- Станковић, О. Станко: Непрестана жртвовања старих сокола, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Mostar 1939, стр. 34.
- Станковић, О. Станко: Несоколима соколски поздрав, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 103.
- Станковић, О. Станко: Предавање у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 92.
- Станковић, О. Станко: Течај француског језика у Требињу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 92 – 93.
- Станковић, О. Станко: Требиње без начелника, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 127.
- Станковић, О. Станко: Туга Зете, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 125.
- Stanković, O. Stanko: Četa, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar, juli 1939, стр. 176.
- Stanković, O. Stanko: Istorija sokolskog društva Trebinje, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar 1939, стр. 180 – 181.
- Stanković, O. Stanko: Ljuban Pudar, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Mostar, januar-februar 1939, стр. 31.
- Stanković, O. Stanko: Na bojištu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, Јуни 1938, стр. 104.
- Stanković, O. Stanko: Na mrtvoj straži, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar, mart 1939, стр. 67.
- Stanković, O. Stanko: Narodnoj poeziji, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar 1939, стр. 62 – 63.
- Stanković, O. Stanko: Predavanje o Štrosmajeru, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 93 – 94.
- Stanković, O. Stanko: Program rada tehničkog odbora u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.
- Stanković, O. Stanko: Soko, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 6, бр. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 260.
- Stanković, O. Stanko: Sokolska molitva, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 219.
- Stanković, O. Stanko: Sokolska Petrova Petoljetka, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, Јуни-Јули 1937, стр. 123 – 124.

- Stanković, O. Stanko: Sokolski ideali – Seni dra Miroslava Tirša, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 18.
- Stanković, O. Stanko: Тећај Češkog jezika u Trebinju, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.
- Stanković, O. Stanko: Trebinje bez referenta za sokolske čete, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 1-2, Mostar 1939, стр. 39 – 41.
- Stanković, O. Stanko: Trebinje će uskoro imati dom, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar 1939, стр. 182.
- Stanković, O. Stanko: Trebinje je dobilo odličnog prednjaka, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar 1939, стр. 182.
- Starešina čeških sokola među nama, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 19 – 20.
- Starović, O. Boriša: Post – uzda čovječja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar 1939, стр. 63 – 67.
- Старовић, П. Бориша: Брат Матија Ђачић, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар, децембар 1937, стр. 238 – 239.
- Старовић, П. Бориша: Ново или старо?, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 86 – 87.
- Старовић, П. Бориша: О највишој соколској врлини, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 180 – 181.
- Старовић, П. Бориша: Пут у небо, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 44 – 45.
- Старовић, П. Бориша: Путем завјетникових мисли, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 5, Мостар, мај 1938, стр. 83 – 84.
- Старовић, П. Бориша: Соколи завјетници су дјеца новог доба, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 158 – 159.
- Старовић, П. Бориша: Соколство и политичка садашњица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 3, Mostar 1939, стр. 57 – 61.
- Starović, P. Boriša: Sokolski kompas kroz politička zbivanja, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 5, бр. 7, Mostar 1939, стр. 171 – 175.
- Старовић, П. Иван: Непријатељ села и сељака, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 6, Мостар, јун 1938, стр. 102 – 103.

- Starović, P. Ivan: Kuga u selu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar 1939, стр. 189 – 192.
- Svetosavska proslava, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 54.
- Стипчевић, Нико: Част ми је..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 46.
- Стопама наших дједова*, Deset godina rada na selu, Prvi sabor sokolskih četa župe Mostar održan u Mostaru 14 i 15 decembra 1935, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936.
- Стопама наших дједова*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1936.
- Студенти на дјелу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 188.
- Судар просвете и рада, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 189.
- Т.: Savezna prosvetna škola, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 175.
- Тажанствена моћ Sokolske Petrove Petoljetke – poštenje i plemenitost, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 1.
- Таминдџић, Душан: Учитељски отсек, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 23 – 24.
- Таминџић, Милан: О соколској Петровој Петољетки, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 26.
- Тановић, Цемо: Тешко вријеме за наше соколовање, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 34 – 35.
- Tatić, Slavica: Streljaštvo između dva svjetska rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 12, br. 12, Sarajevo, 19878, стр. 31 – 35.
- Telebak, Simo: Seosko sokolstvo vječna škola, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 35 – 36.
- Тепавчевић, Јефто: Борите се против лоших навика и обичаја, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 9.
- Теравчевић, Р. Јефто: Seljacima u gradovima, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 7, Mostar, juli 1939, стр. 162.
- Тепавчевић, Коста: Напомена браћи гусларима, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 192 – 193.

- Тепавчевић, Р. Јефто: Несвјесност омладине, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 192.
- Тепавчевић, Р. Јефто: Пример за углед, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.
- Тепавчевић, С. Коста: Темелј човечијег здравља, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 28 – 29.
- Теџајски odsek, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 3, Мостар, mart 1936, стр. 24 – 25.
- Теџајски otsjek, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 24 – 25.
- Томашић Nikolin, Antun: Упознајте се међусобно, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 16.
- Томовић, Мирко: Дужности и права задругара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 161 – 162.
- Tomović, Mirko: Sokolsko stvaralaštvo, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 205 – 206.
- Топковић, Дане: Волна годишњица, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 9, Мостар-Сарајево, септембар 1937, стр. 187.
- Три старе мајке плакале..., Анто Брозовић: *Соколски зборник*, Београд, 1934, стр. 103.
- Три хиљаде гледалаца, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 225.
- Тромесечна седница у Гацку, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 10 – 11.
- Tromesečna sednica sokolskih četa u Račišću, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 212.
- Тромјесечна сједница у Автовцу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 9 – 10.
- Тромјесечна сједница у Коњицу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 12 – 13.
- Тромјесечна сједница у Невесињу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 8 – 9.
- Tromjesečna sjednica u Stocu, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 11.

- Тромјесечна сједница чета друштва Мостар, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 11 – 12.
- Тромјесечна сједница чета друштва у Билећи, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Мостар, novembar 1936, стр. 13.
- Тромјесечне сједнице, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 274.
- Турањанинова, Борика – Чолић, Петар: Извјештај начелништва соколске жупе Мостар за 1933. годину, *Рад соколске жупе Мостар у години 1933*, Соколска жупа Мостар, Мостар, 1934, стр. 41 – 86.
- Туристичка кућа, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 275.
- Ћ., Ј.: Чатрња у Завали, *Књига за sokolsko selo*, god. 6, br. 12, Mostar, decembar 1940, стр. 273.
- Ћ.: Лијепа приредба у нашем селу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.
- Ћоровић, Владимир: *Илустрована историја Срба*, Алнари-АКИА М. Принц, Београд, 2006.
- Ћоровић, Владимир: О двадесетпетогодишњици „Босанске Виле“, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 1, Сарајево, 15. јануар 1912, стр. 2.
- Ћоровић, Владимир: Осман Ђикић, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 1, Сарајево, 15. јануар 1912, стр. 97 – 98.
- Ћоровић, Владимир: Осман Ђикић, *Босанска Вила*, год. 27, бр. 7, Сарајево, 15. април 1912, стр. 97 – 98.
- Ћоровић, Светозар: *Белешке једног таоца*, Београд-Сарајево, 1919.
- Ћосић, Симана: Сеоска жена и соколство, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 27 – 28.
- Ћурић, М. Лазар: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, Јули 1937, стр. 151.
- Ћурић, Хајрудин: Адмиралу господ. Драгутину Прици, *Омладина*, год. 3, бр. 5, Цетиње, 20. мај 1927, стр. 5.
- Ћурић, Хајрудин: *Životni put Muhameda Mehmedbašića*, *Narodna knjižica*, god. 5, br. 2, Sarajevo, 1956.
- Ћурић, Хајрудин (Ћурић, Хајмдин): *Iz sokolske župe "Aleksa Šantić"*, *Омладина*, год. 3, бр. 3, Цетиње, уторак 15. март 1927, стр. 3.

- Ćurić, Hajrudin: Iz istorije muslimanskog Sokolstva, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 37 – 42.
- Ćurić, Hajrudin: Mostarskom Sokolu, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, str. 2.
- Ćurić, Hajrudin: Nekoliko podataka o hrvatskim sokolskim društvima u Bosni i Hercegovini prije prvog svjetskog rata, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, стр. 3 – 23.
- Ćurić, Hajrudin: Novi prilozi istoriji muslimanskog sokolstva, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 14, br. 15, Sarajevo, 1981, стр. 7.
- Ćurić, Hajrudin: O fiskulturnoj aktivnosti u Mostaru poslije Prvog svjetskog rata (Sjećanje iz vremena moga školovanja), *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 54 – 55.
- Ćurić, Hajrudin: Počeci moderne gimnastike u BiH, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 5, br. 5, Sarajevo, 1972, стр. 1 – 24.
- Ćurić, Hajrudin: Poleti Sokole!, *Омладина*, год. 3, бр. 5, Цетиње, 20. мај 1927, стр. 6.
- Ćurić, Hajrudin: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 11, br. 11, Sarajevo, 1978, стр. 11 – 18.
- Ćurić, Hajrudin: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Tvrtkove u Sarajevu godine 1910, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 38 – 49.
- Ćurić, Hajrudin: Prvi slet Hrvatske sokolske župe Viševičeve u Mostaru godine 1912, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, стр. 55 – 60.
- Ćurić, Hajrudin: *Prvo srpsko gimnastičko društvo u Sarajevu (1909 – 1919)*, posebna izdanja, knj. 4, Sarajevo, 1975.
- Ćurić, Hajrudin: Sokoli Bosne i Hercegovine u borbi za oslobođenje do 1918. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 4, br. 4, Zavod za fizičku kulturu u Sarajevu, Sarajevo, 1971.
- Ćurić, Hajrudin: Sokoli i „Prosvjetina“ proslava 1912. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 3, br. 3, Sarajevo, 1970, str. 67 – 77.
- Ćurić, Hajrudin: Srpska sokolska župa bosansko-hercegovačka, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1968, str. 3 – 10.
- U.: Uspjelo sijelo, *Књига за соколско село*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.
- У добри час Божији, *Књига за соколско село*, god. 1, br. 1, Мостар, januar 1935, стр. 3.

- У нашем листу, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, Ванредно издање бр. 7а, Мостар-Сарајево, јули 1937, стр. 147.
- Udicki, Jovan: Pazite na svačiju osjetljivost, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 4, br. 6, Мостар, јуни 1938, стр. 105.
- Удицки, Јован: Соколска Петрова Петољетка, *Књига за sokolsko selo*, god 2, br. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 1.
- Удицки, Јован: Соколска реч, *Knjiga za sokolsko selo*, god. 5, br. 5-6, Mostar 1939, стр. 149.
- Upute za proslavu Kraljevog rođendana, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 7, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 156 – 157.
- Uputstvo za sastavljanje molba za skraćenje kadrovskog roka članova sokolskih četa, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 16.
- Уређење вода, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.
- Уређење вода, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 121.
- Успех чета у техничком раду, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 91.
- Успјело сијело сок. чете Запланик, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 73.
- Успјех нашег гуслара, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 55.
- Успомени Вука Карацића, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 11, Мостар, новембар 1937, стр. 224.
- Ф.Х.: Преглед и припрема по жупама за свесоколски слет у Прагу, *Српски Соколски Гласник, орган српског соколства*, год.1, бр. 4, Београд, април 1912, стр. 40 – 41.
- Фотографије довршених објеката, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 10, Мостар, октобар 1937, стр. 214.
- Н.: Izložba slikarskih radova Lazara Drljače, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 26.
- Х.: Један вриједан нараштајац, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 16.
- Х.: Примјер за углед, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 4, Мостар, april 1936, стр. 14.

- Н.: Tromjesečna sjednica sokolskih četa društva Dubrovnik, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.
- Х.: Успјела забава у Подорашцу, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 5, Мостар, мај 1936, стр. 10.
- Hadžijahić, Muhamed: *Od tradicije do identiteta – geneza nacionalnog pitanja bosanskih muslimana*, Sarajevo, 1974.
- Цигарете СПП, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 6-7, Мостар-Сарајево, јуни-јули 1937, стр. 129.
- Čabrilo, Niko: Dosadanje koristi sokolstva u selima, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 18.
- Четна забава, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, новембар 1937, стр. 243.
- Чехословаци и СПП, *Књига за sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, фебруар 1937, стр. 30.
- Član čete: Zabava Sokolske čete Kamenmost, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 9.
- Човић, Урош: Соколство Босне и Херцеговине у борбама за ослобођење, *Споменица Другог покрајинског слета Сокола Краљевине Југославије у Сарајеву 1909, 1914, 1934*, Сарајево, 1934.
- Čolić, Petar: Izveštaj načelnika, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 3, Мостар, mart 1936, стр. 7 – 13.
- Чолић, Петар: Просте вежбе, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 19 – 20.
- Čolić, Petar: Proste vežbe, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 9, Mostar, novembar 1936, стр. 23 – 25.
- Čolić, Petar: Proste vježbe, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 1-2, Мостар, januar-februar 1936, стр. 13 – 15.
- Čolić, Petar: Radni zbor župskih načelnika-ca, *Књига за sokolsko selo*, god. 2, br. 7-8, Мостар, septembar-oktobar 1936, стр. 25 – 26.
- Čolić, Petar: Sokolsko telesno vaspitanje, *Књига за sokolsko selo*, год. 4, бр. 4, Мостар, април 1938, стр. 75 – 78.
- Džamonja, Srećko: Sokolsko selo, *Sokolski slet 1874 – Zagreb – 1934*, Zagreb, 1934.
- Шантић, Алекса: Данилу Илићу и његовим друговима, *Споменица Данила Илића*, штампарија Петра Н. Гаковића, Сарајево, 1922, стр. 9.

- Šantić, Aleksa: Otadžbini, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 3, Мостар-Сарајево, април 1937, стр. 40.
- Шантић, Алекса: Ловћену, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјетивање*, год. 3, бр. 8, Њујорк 1913, стр. 174.
- Шантић, Алекса: Призрене стари, *Соко, Орган Српских Сокола у Америци и лист за народно просвјетивање*, год. 3, бр. 8, Њујорк 1913, стр. 169.
- Шантић, Алекса: Стари сејач, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 2, Мостар-Сарајево, Фебруар 1937, стр. 18.
- Шантић, Алекса: Тежаку, *Књига за соколско село*, год. 1, бр. 1, Мостар, Јануар 1935, стр. 1.
- Шаровић, Радован: Бог душу мири, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 1-2, Мостар, јануар-фебруар 1936, стр. 7.
- Шаровић, Радован: Ђурђевдански уранак чета Степен и Корита, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 10.
- Šarović, Radovan: Jedinstvo države i naroda, *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 34.
- Šestanović, Stjero: Domaćinski tečaj sokolskog društva u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 5, Мостар-Сарајево, мај 1937, стр. 92.
- Šestanović, Stjero: Poljoprivredna izložba u Blatu, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 12, Мостар, децембар 1937, стр. 243 – 244.
- Шести збор радника на селу, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 4, Мостар, април 1936, стр. 13 – 14.
- Šotra, Dimitrije: Javna vežba sokolskog društva Čapljina, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 3, бр. 8, Мостар-Сарајево, август 1937, стр. 165 – 166.
- Šotra, Dimitrije: Rad u području sokolskog društva Čapljina, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 6, Мостар, јуни 1936, стр. 11.
- Шотра, Димитије: Само заједничким снагама, *Књига за sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 6 – 7.
- Шутић, Нико: Дјелима се доказује вјера, *Knjiga za sokolsko selo*, год. 2, бр. 10, Mostar, decembar 1936, стр. 7 – 8.
- Šutić, Niko: U ovom svečanom času..., *Стопама наших дједова*, Соколска Жупа Мостар, Мостар, 1936, стр. 48.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Мр Кристина Пантелић Бабић је рођена од оца Мирослава Пантелића и мајке Госпе Пантелић (рођене Пејкановић) 10. фебруара 1985. године у Новом Саду. Основну школу и Гимназију завршила је у Брчком, након чега је 2003. године уписала Факултет физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци. У периоду основне и средње школе активно се бавила одбојком, када је почела и каријеру одбојкашког судије. Године 2007. дипломирала је на Факултету у Бањој Луци као најбољи студент у својој генерацији.

Након стечене дипломе Професора физичког васпитања и спорта уписала је последипломске студије и 24. децембра 2009. године изабрана за асистента на ужој научној области *Теорија, методологија и методика у физичком васпитању и спорту* на Факултету физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци. Дана 05. јула 2013. године на истом Факултету одбранила је своју магистарску тезу под називом „*Теоријски и практични допринос Чедо Милића развоју соколства у Босни и Херцеговини*“ чиме је стекла звање Магистра наука у области физичке културе. За вишег асистента на ужој научној области *Теорија, методологија и методика у физичком васпитању и спорту* на наставним предметима: Историја и теорија спорта, Систематска кинезиологија, Научне теорије у спорту и Олимпијско васпитање и образовање, на Факултету физичког васпитања и спорта Универзитета у Бањој Луци изабрана је дана 16. јануара 2014. године. Написала је 7 књига, објавила 45 научних и 2 стручна рада у часописима и зборницима радова и учествовала на 21 међународном научном скупу.

Члан је светске организације физичког васпитања FIEP (Fédération Internationale d'Éducation Physique), Секције за историју физичког васпитања и спорта при ФИЕП Европа, редакције у научном часопису *Физичко васпитање и спорт кроз векове* и спортске редакције *Енциклопедије Републике Српске*. Била је учесник у међународном пројекту под покровитељством UNESCO-а, а тренутно учествује у пројекту ФИЕП Европа о писању историје спорта у Европи.

Поред научног рада, године 2013. промовисана је у међународног судију одбојке на песку, чиме је постала прва особа на простору Републике Српске и Босне и Херцеговине са тим звањем. Поред националних, учествовала је на више међународних одбојкашких семинара организованих од стране Европске и Светске одбојкашке федерације и до сада је судила на првим Европским играма, на више европских првенстава и европских турнира, као и турнирима светске лиге у одбојци на песку. Говори три страна језика.